

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSİKLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
**“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında”** 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq–Qərb”

Bakı – 2009

Friedrich
SCHILLER

Fridrix
ŞİLLER

1759 – 1805

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“Şərq–Qərb”

Bakı – 2009

ISBN 978-9952-34-243-7

Tercümə edənlər:	Mehdi Məmmədov Hüseyn Şərifov Nigar Rəfibəyli
Ön sözün müəllifi:	Nəzakət Ağazadə
Redaktor:	Aqşin Dadaşov
Korrektorlar:	Aqşin Məsimov Lətafət Səmədova
Bədii tərtibat və dizaynın müəllifi:	Tərlan Qorçu
Kompüter düzümü:	Hikmət Aydın oğlu Mehman Musabəyli

Fridrix Şiller. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: “Şərqlər”, 2009, 376 səh.

Alman xalqının böyük oğlu – şair, dramaturq, incəsənət nəzəriyyəçisi Fridrix Şiller dünya ədəbiyyatının görkəmli simaları sırasında layiqli yer tutur. Almaniyada maarifçiliyin tanınmış nümayəndəsi, yeni alman ədəbiyyatının banilərindən olan sənətkar öz yaradıcılığı ilə doğma xalqının milli mənafeyi uğrunda çıxış edən qüvvələri zülmə və istibdada, köhnəliyə və cəhalətə qarşı mübarizəyə çağırmışdır.

Şiller yaradıcılığı dünya dramaturgiyasının inkişafına, o cümlədən, Cəfər Cabbarlının ilk dövr yaradıcılığına təsir göstərmişdir.

Oxuculara təqdim olunan bu kitaba qüdrətli qələm sahibinin məzmunca bir-biri ilə səsleşən üç səhnə əsəri daxil edilmişdir: “Qaçaqqlar”, “Genuyada Fieskonun sui-qəsd”, “Məkr və məhəbbət”.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, “Kitab aləmi” NPM, 2009
Bədii tərtibat, səhifələnmə: “Tutu” nəşriyyatı, 2009
© “Şərqlər” ASC, 2009

ÖN SÖZ

Fridrix Şiller 1759-cu il noyabrın 10-da Almaniyanın Vürtemberg hersoqluğunun Marbax şəhərində yoxsul feldşer ailəsində anadan olmuşdur. Mehriban, sakit və bir qədər dindar ailədə böyüyən balaca Fridrix ilk təhsilini Lorx şəhərinin yerli keşişi Mozerin yanında almış, burada latın dili ilə tanış olmuşdur. İlk müəllimi olan qoca Mozerə qarşı hörmət və məhəbbətini Şiller sonralar “Qaçaqqlar” əsərində nəcib və alicənab “keşiş Mozer” obrazında yaratmaqla əbədiləşdirmişdir.

1768-ci ildə Şillerin atası vəzifəsi ilə əlaqədar olaraq hersoq Karl Yevgeninin yeni iqamətgahı olan Lüdviqsburq şəhərinə köçür. Hersoq Karl Yevgeni pərakəndə, feodal Almaniyaşının xırda hersoqluqlarında hökmranlıq edən kütbeyin, zalım müstəbidlərdən biri idi. Özünü “maarifpərvər hökmdar” adlandıran bu hersoq sarayında məşhur fransız kralı XIV Luinin qayda və ənənələrini təqlid edir, Fransa krallarının saray həyatının özəmət və dəbdəbəsini yaratmağa çalışırdı. Hersoq Karl Yevgeni teatr və opera sənətinə xüsusi maraq göstərir, Fransadan, İtaliyadan ən məşhur artist və müğənniləri öz sarayına gətirirdi.

Saysız-hesabsız ziyafətlər, ballar, tamaşalar, əlbəttə, çoxlu pul tələb edirdi ki, bunu da hersoq xalqı amansızcasına talan etmək, bəzən əsgərlərin bir alayını xarici ölkəyə satmaq və bu kimi özbaşınalıq hesabına əldə edirdi.

Doqquz yaşlı balaca Şiller ailəsi ilə birlikdə sakit Lorx şəhərindən bu dəbdəbəli hersoq iqamətgahına köçəndə onun qarşısında tamamilə yeni aləm açıldı. Şiller ilk dəfə teatr tamaşasını burada görmüşdü.

Lüdvıqsburqda Şiller yerli latın məktəbinə daxil olub, orada dörd il (1768–1772) oxudu. O, tədris olunan dərslər arasında ən çox latın klassiklərinin (Ovidi, Vergili, Horatsi) əsərlərinə maraq göstərir, latın nəsrini nəzmə çəkməyi çox sevirdi. Şiller həmin məktəbi bitirməsi münasibətilə yazdığı ilk şeirini oxuyanda atası çox narazı qalmış, “Sən dəli olmusan–nədir, Fris?” – demişdi. Çünki onun arzusu Fridrixi gələcəkdə ruhani görmək idi. Latın məktəbini bitirəndən sonra onüçyaşlı Fridrix monastır nəzdindəki ibtidai ruhani məktəbinə daxil olmalı və orada bir neçə il ərzində Tübingen universitetinin ilahiyyat fakültəsinə qəbul üçün hazırlaşmalı idi. Kasıb uşaqlarının ali təhsil almaq üçün yeganə vasitələri həmin yolu keçib ruhani olmaq idi.

Lakin həmin fakültəyə daxil olmaq Şillərin qismətində deyildi. 1773–cü ildən gənc Şiller hersoq Karl Yevgeninin əmri üzrə saray mühitində çox təntənə ilə “akademiya” adlandırılan hərbi məktəbə qəbul edildi. Teatr və opera sənətinə qarşı tamamilə soyumuş hersoq Karl Yevgeni indi pedaqogika ilə maraqlanmağa başlamışdı. Bununla əlaqədar olaraq, o, yetim qalan əsgər uşaqları üçün 1770–ci ildə hərbi məktəb açır, lakin məktəbə tezliklə yalnız zabitlərin uşaqları qəbul edilməyə başlayır. Həmin hərbi məktəb hersoq üçün müti və sadıq qulluqçu hazırlamalı idi. Məktəbdə son dərəcə ağır, dözülməz kəmək intizamı hökm sürürdü. Şillərin müasiri, hersoq Karl Yevgeni tərəfindən xaincəsinə tutulub ömürlük zindana atılmış alman şairi Şubart haqlı olaraq bu məktəbə “qullar plantasiyası” adı vermişdi. Gənclik illərini xatırlayan Şiller belə yazırdı: “Pərişan, tutqun gənclik dövründən həyata qədəm basdım, mənasız, sərt tərbiyə üsulu qəlbimdə ayılmaqda olan ilk hissələrimin zərif, nəcib hərəkətlərini saxlayır, açılmağa qoymurdu. Həyatımın həmin ağır başlanğıc dövrünün təbiətimə vurduğu zərəri mən bu günə qədər hiss edirəm” (Şillərin Karolina fon Beylvisə yazdığı məktubundan).

“Karl məktəbi” adlanan məktəbin son dərəcə ağır rejiminə, uşaqların daim ciddi əsgəri nəzarət altında olmasına baxmayaraq, Şiller o dövrün ən qabaqçıl ədəbi və fəlsəfi əsərləri ilə gizləndə tanış olur, böyük alman maarifpərvəri və dramaturqu Lessinqin, “Fırtına və hücum” adlanan alman ədəbi hərəkəti nümayəndələrinin, böyük fransız maarifpərvərlərinin, xüsusən Russonun əsərlərini oxuyur, gecələr gizlicə Homer və Vergili, Plutarx və Şekspirin əsərləri üstündə həyəcanla göz yaşları axırdı.

İlk əvvəl bu məktəbin hüquq şöbəsində oxuyan Şiller sonra yuxarı siniflərdə tibb şöbəsinə keçir, 1780-ci ildə məktəbi bitirib həkimlik diplomu alır.

Şiller ədəbi fəaliyyətinə hələ Karl məktəbində oxuyanda başlamışdı. Bir sıra erkən şeirlərdən başqa (“Fateh”, “Pis hökmdarlar”, “Russo”, “Axşam”) o, burada özünün “Qaçaqclar” əsərini də yazmışdır. Şillerin erkən şeirləri ilə maraqlanan üslubiyyat müəllimi Baltazar Qauk həmin şeirlərdən bəzilərini (“Axşam”, 1876, “Fateh”, 1877) “Şvabiya elmi məcmuəsi” jurnalında çap etdirmiş, Şiller haqqında redaksiya tərəfindən belə bir qeyd vermişdir: “Bu şeirlərin müəllifi on altı yaşında bir gəncdir; o, görünür, ən yaxşı yazıçıların əsərləri ilə tanışdır, vaxtilə o, yəqin ki, “*os mag ha sanatorium*”^{*} olacaqdır.

Hələ akademiya oxuduğu zaman yazmağa başladığı “Qaçaqclar” əsərini Şiller məktəbi bitirəndən sonra tamamlamış (1781) və səhnəyə qoymuşdu. Kitabın üz qabığında verdiyi epiqrafı Şiller əsərin əsas ideyasını oxucularına bildirirdi. Birinci epiqraf: “Dərman sağaltmayı dəmir sağaldır; dəmir sağaltmayı od sağaldır!” sözləri ilə əsərin mübariz ruhunu ifadə etdiyi halda, ikinci epiqraf – atılmağa hazırlaşan şir surətinin altında yazılmış “*in tyrannos!*” (“zalımlara qarşı!”) sözləri Şillerin, doğrudan da, müstəbid feodal quruluşunun təhlükə və təqiblərinə baxmayaraq, “bütün cəmiyyətə açıq müharibə elan etdiyini” göstərir. Bu əsərində gənc şair ozamankı alman ədəbiyyatında görünməmiş cəsarət və ehtirasla dövrün ictimai-siyasi qaydalarını, nöqsanlarını tənqid edir.

Şillerin qarşısına qoyduğu siyasi məqsəd ölkənin birləşib respublika təşkil etməsidir – almanların birinci tarixi məqsədi bu olmalıdır. Lakin “Fırtına və hücum” hərəkatının başqa nümayəndələri kimi, Şiller də öz inqilabi ideyalarının, ictimai-siyasi məqsədlərinin hansı yolla, necə həyata keçiriləcəyini tam aydınlıqla təsəvvür etmir, azadlıq uğrundakı mübarizədə kimə arxalanacağını bilmirdi. Buna görə də onun qəhrəmanı “nəcib, alicənab bir gənc” olan Karl Moor öz zəmanəsinə nifrət edərək deyir: “Bu aciz xadimlər əsrini görüm lənətə gəlsin... Qanun qartal qanadı ilə uça bilənləri belə ilbiz kimi sürünməyə məcbur edir!.. Ah, mənə özüm kimi qoçaqlardan ibarət ordu verin, Almaniyadan elə bir respublika yaradım ki, Roma və Sparta onun yanında qadın monastırı kimi görünsün”^{**}.

^{*} “Məşhur şəxs”, “adı şöhrət qazanmış bir şəxs” deməkdir (*lat.*)

^{**} F.Şiller. Pyeslər, B., 1960, səh.30-31.

Şiller hələ birinci əsərində böyük realist yazıçı kimi bir nəfərin, hətta Karl Moor kimi “coşqun bir dühanın” belə, bu böyük ictimai vəzifənin öhdəsindən gələ bilmədiyini, təkcə bir şəxsin cəmiyyətlə anarxist mübarizədə məğlub olduğunu açıq surətdə göstərir.

“Qaçaqqlar” pyesi 1782-ci il yanvarın 13-də Manheym teatrında tamaşaya qoyuldu. Şiller həmin tamaşaya hersoq Karl Yevgeninin icazəsi olmadan, gizlicə gəlmişdi. Müasirlərinin söylədiyinə görə, bu pyes tamaşaçılara çox böyük təsir bağışlamışdı: “Teatr dəlixanaya oxşayırdı, hədəqəsindən çıxmış gözlər, havaya qalxmış yumruqlar, xırıltılı qışqırıqlar!.. Tamamilə yad adamlar ağlayaraq qucaqlaşır, qadınlar, az qala, özündən getmək dərəcəsinə gələrək səndələyə-səndələyə qarşıya sarı qaçırdılar”*

Şiller ikinci pyesi “Genuyada Fieskonun sui-qəsdı” əsərini Vürtemberq hersoqluğunu tərk edəndən sonra yazmışdır. Hersoq Karl Yevgeninin qəzəbindən qaçan Şiller onun torpağını gizlin tərk etmiş və Manheymə köçmüşdü. Bununla əlaqədar olaraq, Şiller acı istehza ilə demişdi: “Sümüklərim mənə gizlicə dedilər ki, Şvabiya-da çürümək istəmirlər”.

“Qaçaqqlar” pyesindən xeyli zəif olan “Genuyada Fieskonun sui-qəsdı” pyesində Şiller yenə də azadlıq uğrunda, respublika qurmaq uğrunda mübarizə məsələsini həll etməyə çalışır.

Dövrünün ictimai konfliktlərini Şiller ən parlaq və ən realist şəkildə üçüncü pyesində – “Məkr və məhəbbət” faciəsində əks etdirməyə nail olmuşdur. Bu əsər alman ədəbiyyatı tarixində “siyasi cəhətcə tendensiyalı ilk alman dramıdır”. Şiller burada xalqın namuslu, təvazökar nümayəndəsi kimi qoca Milleri pozğun, çürümüş saray adamlarına qarşı qoyur, prezidentin simasında alman hersoqlarının özbaşınalığını, zalımlığını kəskin boyalarla təsvir edir. Əsərin qəhrəmanı Ferdinand da Karl Moor kimi öz mübarizəsində təkdir, istinad edə biləcəyi xalq da çox zəif və qeyri-müstəqildir. Şiller qoca Millerin hərəkətlərində xalqın hələ son dərəcə zəif, qorxaq olduğunu, onun mənliliyini tapdalayan hersoqlara nifrət etməklə bərabər, onlardan çəkdiyini, əsrlərdən bəri qanına, iliyinə işləmiş itaət hissindən azad ola bilmədiyini parlaq surətdə göstərir. Əsərin qəhrəmanı Ferdinand və onun sevgilisi Luiza saray

* Shcillers Werke in fünf Banden. Volks verlag, Weimar, 1956, Erster Band, səh.15 (almancadan tərcümə – N.A.).

adamlarının riyakarlığı və məkri nəticəsində tələf olur, lakin nəticə etibarilə onlar mənəvi cəhətdən yenə də pozğun feodal mühitə qalib gəlirlər.

Bu üç əsərlə Şillerin “Fırtına və hücum” dövrü, demək olar ki, bitir. Onun yaradıcılığının sonrakı inkişaf yolu çox mürəkkəb və təzadlıdır. Karl Moor və Ferdinand kimi qəhrəmanlarının mübarizə yolları ilə artıq razılaşmayan, bu mübarizəni nəticəsiz gören Şiller indi yeni yollar axtarır, dövrünün ictimai-siyasi məsələlərini düzgün anlamağa, bunları izah etməyə çalışır. Ayrı-ayrı şəxslərin, “coşqun dühaların”, inqilabi-anarxist fəaliyyətinin nəticəsiz olduğunu gören Şiller, indi ictimai-siyasi təzadların “yuxarıdan”, maarifpərvər hökmdar tərəfindən həll edilə biləcəyini düşünməyə başlayır. Şiller o dövrün maarifpərvərləri üçün olduqca səciyyəvi olan bu yeni fikirləri “Don Karlos” faciəsində ifadə edir. Həmin əsərdə o, böyük tarixi əhəmiyyətə malik olan hadisələri, XVI əsr İspaniya feodal mütləqiyyətinin süqutu və onun məhkum etdiyi Niderland ölkəsinin ona qarşı üsyan etməsi kimi tarixi hadisələri əks etdirməyə çalışmışdır. Bu tarixi mövzunun seçilməsi şairin siyasi dünyagörüşü və bu hadisələrə qarşı olan hüsn-rəğbəti ilə izah olunur.

Faciənin qəhrəmanı markiz Rodriqo Poza xalq üçün azadlıq və ədalət arzuları ilə yaşayır. Bu filosof maarifpərvər hökmdarın adilliyinə inanır, bütün nöqsanların səbəbini saray xadimlərinin riyakarlığında görür ki, onlar, guya, müdrik hökmdar Filippin dövləti ədalətlə idarə etməsinə mane olurlarmış. Poza bütün ümidlərini gənc şahzadə Karlosun humanizm ruhunda tərbiyə edilməsinə bağlayır. Onun müəllimi və dostu Poza, Karlosu istədiyi ruhda tərbiyələndirib ona lazımı istiqamət verməyə çalışır. “Karlin nəcib qəlbində milyonlar üçün cənnət yaratmışam”, – deyən Poza gənc şahzadəni özünün ideal bildiyi maarifpərvər kral kimi tərbiyələndirmək niyyətində idi. Pozanın fikrincə, Karlosun dövründə İspaniya istibdad ocağından dönüb Avropa humanizminin mərkəzi olacaqmış: “Avropanın taleyi Karlosun qəlbində yetişir. İspaniyanı mən ona tapşırıram”.

Markiz Pozanın faciəli taleyi onun arzularının, inamlarının qeyri-həyati olduğunu göstərir. Markiz Poza Karl Moor, Ferdinand kimi üsyan etmir, azadlıq idealını həyata keçirmək üçün yollar axtarır, lakin səhv yola düşüb öz nəcib amalları uğrunda həlak olur.

“Don Karlos”dan sonra Şiller uzun müddət yaradıcılıq işlərindən uzaqlaşır, tarix, fəlsəfə, sənət nəzəriyyəsi və tənqidlə məşğul olur. Gözəl, nəcib arzu və xülyalarının, azadlıq və ədalət ideyalarının real həyatda, onu əhatə edən məhdud Almaniya şəraitində tətbiq edilə bilmədiyini görən yazıçı real həyatdan uzaqlaşır estetik tərbiyə, antik gözəllik və özünü təkmilləşdirmə aləmində sığınacaq tapmağa çalışır.

Şiller yaradıcılığının bu dövrü alman klassiki V. Getenin adı ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır.

Dünyagörüşlərinin fəlsəfi cəhətdən bir-birinə tamamilə zidd olmasına baxmayaraq, bu iki böyük şairin qarşılıqlı böyük təsiri aydın görünür. Onlar daim əlbir olaraq dərin humanizm və vətənpərvərliklə alman ədəbiyyatının ən mütərəqqi, ən qabaqcıl ideyalarını təmsil etmişlər. Onlar birlikdə dövrlərinin məhdud mürtəce ədəbiyyat nümayəndələri ilə mübarizə aparır (birlikdə yazdıqları “Kseniyalar” epiqramları ilə), məşhurlar haqqında balladalar yazmaqda yarışdılar.

Getenin təsiri nəticəsində Şiller yenidən dram əsərləri yazmağa başlayır. 1799-cu ildə onun Otuzillik müharibə dövrünü əks etdirən tarixi trilogiyası (“Vallenşteynin qərargahı”, “Pikkolomini”, “Vallenşteynin ölümü”), 1800-cü ildə məşhur Şotlandiya kraliçasının faciəli taleyinə həsr olunmuş “Mariya Stüart” faciəsi, antik ruhda yazılmış “Messina gəlini”, sonra isə milli azadlıq mübarizəsi ilə bağlı üç pyesi, Yüzillik müharibə dövründə (1337-1453) fransızların ingilislər əleyhinə apardıkları milli azadlıq mübarizəsini əks etdirən “Orlean məsumu”, XIV əsrin əvvəllərində İsveçrəlilərin Avstriya əleyhinə apardıkları mübarizəsini göstərən “Vilhelm Tell” dramını və nəhayət, rus xalqının tarixinə həsr olunmuş, lakin sona çatdırılmamış “Demetrius” faciəsini yazır.

Şiller öz yaradıcılığının son dövründə yazmış olduğu bu əsərlərin hamısında yenə də onu daim düşündürən azadlıq problemini həll etməyə, bu sahədə yeni yollar, yeni vasitələr axtarmağa çalışır. Bu cəhətdən onun ən maraqlı, ən realist əsəri “Vilhelm Tell”dir.

Gete 1797-ci ildə İsveçrədə səyahətdə olanda Şillərə yazdığı məktubda qeyd etmişdi ki, İsveçrə xalqının qəhrəmanı Vilhelm Tell haqqındakı əfsanəni işləyib, bu bərədə əsər yazmaq fikrindədir. Lakin onun bu fikri yalnız niyyət şəklində qalmış, həyata keçirilməmişdi.

Gete ilə sonrakı söhbətlərində İsveçrənin təbiəti, cəsur adamları, onların azadlıq və milli istiqlaliyyət uğrunda apardığı mübarizəsi, bu mübarizədə göstərdiyi şücaət haqqındakı təsvirləri Şilleri ruhlandırılmış və onda Vilhelm Tell əfsanəsini dram şəklində işləmək fikrini möhkəmləndirmişdi. Şiller əsəri 1803-cü il avqustun 25-də yazmağa başlamışdı. Onun təqvimində həmin tarixdə: “Bu gün axşam Tellə başladım” sözləri yazılmışdı. 1803-cü ilin sentyabrında dostu Körnerə yazdığı məktubda Şiller qeyd edir: “Ürəyimdə tutduğumu Allahın köməyi ilə yerinə yetirə bilsəm, bu, alman səhnələrini sarsıdacaq əzəmətli əsər olacaqdır. Mənim “Vilhelm Tell”im xalq dramı olub, tamaşaçıların ürəklərini və ağıllarını cəlb edəcəkdir”.

Vilhelm Tell haqqındakı İsveçrə xalq əfsanəsində mahir atıcı Tell əvvəlcə ox ilə oğlunun başına qoyulmuş almanı, sonra isə eyni məharətlə xalqa zülm edən Gessleri vurur. Mahir atıcı haqqındakı əfsanə motivlərinə bir çox xalqların folklorunda təsadüf etmək olar. Egil haqqındakı qədim Skandinaviya əfsanəsi, Digenis haqqındakı bolqar əfsanəsi, Çalo-Pişta haqqında macar nağılı, nəhayət, ox ilə qaçan ceyranın qulağını dırnağına mıxlayan Bəhram-gur əfsanəsi – bütün bunlar hamısı mahir ox atıcısı ilə əlaqədar olan əfsanə motivləridir. İsveçrə xalqı Avstriya zülmündən azad edilməsi və İsveçrə ittifaqının əmələ gətirilməsi uğrunda mübarizəsini, məhz, Vilhelm Tell obrazında təmsil etmişdir.

XVIII əsr Almaniyasında Tellin adı vətənpərvərlik, cəsarət və azadlıq timsalı kimi qeyd olunurdu. Onun haqqında bir çox şeirlər, nəğmələr və dramlar yazılmışdı.

XIII-XIV əsr İsveçrəsinin həyat və məişəti, coğrafi vəziyyəti, əfsanələri haqqında Şiller lazım olan məlumatı, əsasən, qədim xronikalardan və başlıca olaraq Egidi Çudinin XVI əsrdə yazılmış xronikasından əldə etmişdi. Çudi öz xronikasında İsveçrə kanonlarında Avstriya landfoxtlarının (valilərin) özbaşınalığından, ölkəni yad qəsbkarlardan azad etmək üçün İsveçrə kəndlilərinin gizli ittifaq təşkil etməsindən, Tellin landfoxt Gesslerlə toqquşmasından, Avstriya hökmü qarşısında baş əyməməsindən, nəhayət, cəza kimi oğlunun başına qoyulmuş almanı vurmağa məcbur edilməsindən çox ətraflı və müfəssəl surətdə bəhs edir.

Şiller istifadə etdiyi süjetin milli xüsusiyyətlərini olduğu kimi saxlayıb, İsveçrə üçün səciyyəvi olan bu yerli hadisəni İsveçrə çobanları üsyanının dar, məhdud çərçivəsindən çıxarır, onu böyük

bir xalqın qəsbkarlar əleyhinə, vətənin azadlıq və istiqlaliyyəti uğrunda apardığı mübarizəsinin tipik təsvirinə çevirir.

Şiller gözəl başa düşürdü ki, Napoleon müharibələri dövrünün Almaniyası, bu təhqir olunmuş, parçalanmış, məhkum edilmiş Almaniya şəraitində Tell haqqındakı dram Almaniyanın qəsbkarlardan azad edilməsinə, milli birliyinə atəşin çağırış kimi səslənəcəkdir.

Əsərin əsl qəhrəmanı xalqdır, ölkəni azad edən, ölkənin rifahı uğrunda çalışan İsveçrə xalqıdır. Birinci dəfə olaraq “Vallenşteyn” dramında xalqı, kütləni tarixin hərəkətverici qüvvəsi kimi göstərən Şiller özünün dünyagörüşündə olan bu yeni fikrini “Vilhelm Tell”də daha aydın və kəskin şəkildə göstərmişdi.

Əsərin əsl qəhrəmanı olan xalqı təmsil edən ayrı-ayrı obrazların hər biri özünəməxsus fərdi cizgilərlə qələmə alınmışdır.

Şillerin “Vilhelm Tell” dramı alman və dünya mədəniyyəti xəzinəsinə xalqın azadlıq və istiqlaliyyət uğrunda mübarizə pafosunu ifadə edən ölməz əsər kimi daxil olmuşdur. Bu əsər hadisələrin, obrazların ümumiləşdirilməsi cəhətdən Şillerin başqa əsərlərindən kəskin surətdə fərqlənir. Demək olar ki, “Vilhelm Tell” görkəmli dramaturqun şah əsəridir.

1804-cü il martın 18-də tamaşaya qoyulub coşqun alqışlarla qarşılandığı zaman Şiller dostu Körnerə yazdığı məktubda qeyd edir: “Tell” teatrda başqa əsərlərimdən daha böyük uğurla qarşılanmışdır... Mən indi hiss edirəm ki, tədricən teatr sənətinə yiyələnməyə başlayıram...”

Böyük şairin bu sözləri onun nə qədər təvazökar, öz sənətinə, yaradıcılığına qarşı nə qədər tələbkar olduğunu bir daha sübut edir.

“Vilhelm Tell” dramı Şillerin son bitkin əsəridir. Bundan sonra yazmağa başladığı “Demetrius” əsərini Şiller bitirə bilmir, 1805-ci il mayın 9-da böyük alman şairi əbədi olaraq həyatla vidalaşır.

Almaniyanın ictimai-siyasi, iqtisadi vəziyyətindən, gerilik və məhdudluğundan törəyən böyük təzadlara, büdrəmələrə baxmayaraq, Şillerin bütün yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan, yazdığı ilk sətirdən son əsərinə qədər onu daim ruhlandıran, ona mənəvi qida verən, bütün əsərlərinin əsas qayəsini, ideyasını müəyyən edən amil – azadlıq pafosu, xalqına qarşı hədsiz məhəbbət, dərin humanizm, insan nəciibliyinin, insan düşüncəsinin cəhalətə, geriliyə qalib gəlməsinə sarsılmaz inamı idi.

“Yaşca yetişmiş kişi olan Şiller gənc kimi vəfat etmişdir” – Belinskinin bu sözləri, doğrudan da, Şillerin bütün varlığını düzgün səciyyələndirir. 45 yaşına çatmış bu böyük şair qızğın gənc kimi daim irəliyə doğru can atmış, yaradıcılığında yeni yollar axtarmış, böyük arzu və xəyalları uğrunda coşqun ehtirasla mübarizə aparmışdır:

*Məgər bütün dünyada
Vətəndən daha əziz, müqəddəs bir şey, ya da
Varmı günahsız xalqı zalımdan qorumaqdan,
Məzlumların haqqını müdafiə etməkdən
Daha nəcib, daha pak bir borc bizim dünyada?!*

“Vilhelm Tell”

Şillerin həyatını, amal və arzularını ifadə edən bu sözlər onun üçün ən gözəl abidə ola bilər.

Bütün mütərəqqi, qabaqcıl xalqlar kimi, Azərbaycan xalqı da böyük alman şairi Şillerə hörmət və məhəbbət bəsləyir. Onun əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş, Azərbaycan teatrı səhnələrində tamaşaya qoyulmuş və Azərbaycan tamaşaçıları tərəfindən daim böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Nəzakət Ağazadə

Fridrix Şiller

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

QAÇAQLAR

BEŞ PƏRDƏLİ DRAM

*Quae medicamenta non sanat, ferrum sanat;
quae ferrum non sanat, ignis sanat!*

Hippokrates

*Dərman sağaltmayı dəmir sağaldır; dəmir
sağaltmayı od sağaldır!*

Hippokrat

In tyrranos! – Zalımlara qarşı!

Fridrix Şiller

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

QAÇAQLAR

BEŞ PƏRDƏLİ DRAM

İ Ş T İ R A K E D Ə N L Ə R :

Maksimilian – dövlətli qraf fon Moor

Karl }
Frans } – onun oğulları

Amaliya fon Edelreyx

Şpigelberq }
Şveytser }
Qrimm }
Ratsman }
Şufterle }
Roller }
Kosinski }
Şvarts } – pozğun cavanlar, sonra qaçaqlar

Herman – nikahdankənar doğulmuş mülkədar oğlu

Daniel – qraf fon Moorun saray xidmətçisi

Pastor Mozer

Keşiş

Qaçaqqlar dəstəsi

İkinci dərəcəli iştirakçılar

Hadisə Almaniya, iki ilin müddətində vaxt olur.

Birinci pərdə

BİRİNCİ SƏHNƏ

Frankoniya. Moorun sarayında bir salon.
Frans və qoca Moor.

Frans. Salamatsızımı, ata? Rənginiz elə saralıb ki...

Qoca Moor. Salamatam, oğlum. Sən nə isə demək istəyirdin?

Frans. Poçt gəlmişdir... Leypsiqdən, bizim vəkilimizdən məktub var...

Qoca Moor (*həyəcanla*). Mənim oğlum Karldan xəbərimi var?

Frans. Hm, hm... Elədir! Amma mən qorxuram... Düzü, bilmirəm... Sizin səhhətiniz... Atacan, siz, doğrudanmı, özünüzü yaxşı hiss edirsiniz?

Qoca Moor. Balıq özünü suda hiss eləyən kimi!.. O, mənim oğlum barəsindəmi məktub yazıb? Nə var ki, sən mənim üçün belə narahat olursan? Dalbadal mənim səhhətimi xəbər alırsan?

Frans. Deyirəm, əgər xəstəsinizsə, əhvalınız azca da olsa xarabdırsa, qalsın... Mən başqa vaxt gələrəm. (*Yavaş səslə*) Taqətsiz qocalar bu xəbərə dözə bilməz.

Qoca Moor. İlahi! İlahi! O nə xəbərdir?

Frans. Mənə icazə verin, əvvəlcə bir kənara çəkilib öz yolundan azmış qardaşım üçün göz yaşları töküm. Mən gərək dilimi kəsib onun haqqında bir kəlmə də olsun danışmaya idim, – Karl axı sizin oğlunuzdur; mən gərək onun rəzalətini həmişəlik gizlədəydim, – axı o, mənim qardaşımdır. Amma nə edim ki, sizə sədaqət və itaət göstərmək mənim üçün daha əzəldir... Siz məni təqsirləndirməyin.

Q o c a M o o r. Ah, Karl, Karl! Əgər öz hərəkətlərinlə ata ürəyini necə didib-parçaladığınızı bilsəydiniz! Sənin barəndə eşitdiyim bir xoş xəbər ömrümü on il uzadıb məni cavanlaşdırma bilərdi... Amma fələyə nə deyim, – aldığım hər bəd xəbər məni bir addım daha qəbir evinə yaxınlaşdırır!

F r a n s. Onda, əlvida, biçarə qoca! Yoxsa elə bu gün sizin tabutunuzun üstünə yığılıb saç yolacağınız.

Q o c a M o o r (*kresloya çökərək*). Getmə! Mənim onsuz da bir ayağım qəbir evindədir... Bəs Karl... Qoy bildiyini eləsin! Ata-babaların törətdiyi günahların cəzası üçüncü və dördüncü nəsəl keçir... Qoy o, öz əməlini tamam etsin!

F r a n s (*məktubu cibindən çıxararaq*). Siz vəkilimizi tanıyırsınızmı? Mən onu alçaq, yalançı, çirkin bir riyakar adlandıra bilmək üçün bir qolumun kəsilməsinə razı olardım. Lakin heyhat, o, çox düz adamdır. Özünü toxtaq verin. Bağışlayın ki, məktubu oxumaq üçün sizə vermərəm. Burada yazılanların hamısını bilməsəniz yaxşıdır.

Q o c a M o o r. Hamısını, hamısını! Qorxma, oğul, ölsəm, sən məni bu qocalıq zillətindən xilas etmiş olacaqsan.

F r a n s (*oxuyur*). “Leypsiq, bir may. Əziz dost! Sənin qardaşının hərəkətləri barəsində bütün bildiklərimi sənə yazmağı vəd etməsəydim, mənim günahsız qələmim sənin ürəyini neşətləməzdi. Mənə göndərdiyin məktublardan bilirəm ki, belə xəbərlər sənin qardaş ürəyini parçalayır. Mən artıq görürəm ki, sən bu murdar, əxlaqsız qardaşın üçün acı göz yaşları axıdırsan...”.

Qoca Moor əlləriylə üzünü örtür.

Görürsünüzmü, atacan, mən hələ məktubun yaxşı yerlərini oxuyuram... “acı göz yaşları axıdırsan...” Ah, budur, onlar odlu seylab kimi mənim yanaqlarımdan axır! “Mən artıq görürəm ki, sənin qoca möhtərəm atan rəngi meyit kimi ağarmış halda...” Pərvərdigara! Siz məktubun yarısını dinləməmiş, doğrudan da, ağardınız!

Q o c a M o o r. Sonra! Sonra!

F r a n s. “...Meyit kimi ağarmış halda kresloya düşür, “ata” sözünü ilk dəfə eşitdiyiniz günə lənətlər yağdırır. Mən hamısını öyrənə bilmədim. Odur ki, ancaq mənə bəlli olan bu cüzi məlumatı sizə xəbər verirəm. Sənin qardaşın, görünür, həyasızlığın son pilləsinə çatmışdır. Elə bir bəd əməl qalmayıb ki, o tutmamış olsun. Odur ki,

mənə bir şey fikirləşib əlavə etmək lazım gəlmir, ancaq, bəlkə də, onun ağılı mənimkindən üstün olacaqdır. Dünən gecə qırx min dukat borc eləyib...” Cibxərcliyi üçün az pul deyil, ata! “... Bundan qabaq isə varlı bir bankirin qızını zorlayıb və qızın pərəstişkarını, şəhərin adlı-sanlı cavanlarından birini dueldə öldürüb, yolsuzluğa qurşanmış yeddi yoldaşını da özü ilə bərabər götürüb divan əlindən qaçmışdır”. Ata! Allah xatirinə, atacan! Sizə nə oldu?

Q o c a M o o r. Bəsdir. Daha oxuma, oğlum!

F r a n s. Bitirirəm. “Onun arxasınca təcili fərman göndərilmişdir... Təhqir olunan adamlar cəza və intiqam tələb edirlər... Moor nəslinin şərəfi...” Yox! Qoy mənim dilim qurusun, tək atamın ölümlünə bais olmasın. (*Məktubu tikə-tikə edir.*) Məktuba inanmayın, ata! Bir kəlməsinə də inanmayın!

Q o c a M o o r (*acı-acı ağlayır*). Mənim adım! Mənim təmiz adım!

F r a n s (*onun sinəsinə yıxılır*). Lənət, min lənət, Karl! Mən onun belə olacağını hələ uşaqlıqdan duymurdummu? Biz ruhumuzu dualarla təskin edərkən, o canı, Allah evindən, zindandan qaçırılmış kimi qaçır, qızların dalınca sürünür, küçə uşaqlarını, dələduz və avaraları başına yığıb, dağları, düzləri gəzərdi, sizdən yalvarıb aldığı pulları rastına düşən hər bir dilənçinin papağına doldurardı. O, müqəddəs kitabları bir yana atıb Yuli Sezann, Böyük İsgəndərin və belə-belə kafir büt-pərəstlərin tərcümeyi-halını oxuyanda məgər onun belə olacağını mən əvvəlcədən duymurdummu? Mən hələ o vaxtlar sizə dəfələrlə deyirdim, – çünki qardaş məhəbbəti mənim qəlbimdə həmişə oğulluq borcu ilə birgə yaşayırdı, – deyirdim ki, bu oğlan bizi rüsvayicahan edib axırımıza çıxacaq. Ah, kaş o, Moor nəslindən olmaya idi! Kaş mənim ona bəslədiyim məhəbbət cüzi olaydı! Bu məhəbbət bir qəbahət, bir günah kimi mənim vicdanımdan asılmışdır və axırda Allah dərgahında mənə qarşı ağır bir ittihama çevriləcəkdir.

Q o c a M o o r. Ah, mənim ümidlərim! Mənim gözəl xəyallarım!

F r a n s. Onların hamısı puç oldu. Məni yandıran da budur. O zaman hey deyirdiniz ki, bu uşağın qəlbində elə bir od vardır ki, ülvyyə və gözəlliyi ona dərinədən duyurur, onda elə bir səmimiyyət var ki, ürəyini gözlərində güzgüdə olan kimi əks etdirir; onda bir həssaslıq vardır ki, bir kəsin iztirabını görəndə kimi acı göz yaşları tökür; ərnlərə məxsus elə bir ıgıdlik vardır ki, o, yüzillik palıdların zirvəsinə dırmanır, dərin xəndəklərin, hündür divarların, güclü sellərin

üstündən ötüb-keçir; uşaq qəlbindəki bu qürur, bu qırılmaz inad, sevimli oğlunuzun könlündə rişə salmış, qeyri belə-belə gözəl, xeyirxah keyfiyyətlər – düşünürdünüz ki, zaman keçdikcə bu keyfiyyətlər ondan misilsiz bir vətəndaş, qəhrəman, böyük, çox böyük bir insan yetirəcəkdir! İndi baxın, ləzzət aparın, ata! Görün onun odlu qəlbi böyüyüb necə qol-budaq atmış və nə şirin bar gətirmişdir! Baxın, ləzzət aparın, görün ki, o səmimiyyət – həyasızlığa, həssaslıq və nəvaziş isə işvəkar qadınlarla mazaq vasitəsinə çevrilmişdir, hər hansı bir Frinanın gözəlliyinə necə də vəcdlə pərəstiş edir. Onun odlu qəlbi altıca ilin ərzində öz həyat işarəsini görün necə də yandırıb qurutmuşdur. Karl öz cismindən çoxdan ayrılmış və artıq yer üzündə bir kölgə kimi gəzməkdədir, ona baxan bəzi adamlar isə utanmaz-utanmaz “*C’est l’amour qui a fait ça*”¹ deyirlər. Bəli, bu cəsür, işgüzar zəka indi elə tədbirlər tökür, elə əməllərdən çıxır ki, onların qarşısında Kartuşların, Hovardların mərdliyi və rəşadəti dərhal sönüb gedir. Baxın, ləzzət aparın. Hələ bu harasıdır. Hələ bu oğlunuz boyabaşa yetəcək və bundan sonra sizi xoşbəxt edəcəkdir! Ola bilər və zaman gələr ki, siz onu xəlvət və sakit meşələrdə məskən salıb, yoldan ötənlərin yükünü yüngülləşdirən bir ordunun başında görərsiniz! Ola bilər ki, siz hələ bu dünyadan köçməmiş, onun yerlə göy arasında özü üçün dikəldiyi abidəni ziyarətə gedərsiniz! Hər şey ola bilər... Ah, ata, ata, ata! Adınızı dəyişdirin, yoxsa oğlunuzun şəklini Leypsiç bazarında görən bütün alverçilər, bütün küçə uşaqları sizi barmaqla göstərəcəklər.

Q o c a M o o r. Sən də mi, mənim Fransım? Sən də mi? Ah, mənim insafsız balalarım! Siz ata ürəyinə görün necə dağlar çəkirsiniz!

F r a n s. Görürsünüzmü ki, sözlərim iti bir xəncər, əqrəbin zəhərli neştəri kimi sizi ağrıdır... Nə etmək, siz həmişə məni “quru, soyuq, sərt və kobud” hesab etmişiniz. Diziniz üstündə əyləşib, üzünüzü cırmaqlayan Karla baxdıqca, bizi müqayisə edib məni belə adlandırmısınız, – eyib etməz, Frans öz doğma xanımında bir bucaqda ölüb gedər. Onu hamı unudar. Sizin o dahi oğlunuzun şöhrəti isə gün çıxandan gün batana qədər yayılır! Böyük Yaradan! (*Əllərini dua üçün qaldırır.*) Soyuq, quru və kobud Frans sənə şükürlər edir ki, öz qardaşı Karla bənzəmir!

¹ Onu məhəbbət bu hala salmışdır! (*fran.*)

Q o c a M o o r. Bağışla mənə, oğlum! Ümidləri puç olmuş atana acıqlanma! Karlın əməlləri üçün mənə göz yaşları tökməyə məhkum edən Allah, sənın əllərinlə o yaşları siləcəkdir, mənım əziz Fransım!

F r a n s. Mən o göz yaşlarını qurudaram, ata. Sizin ömrünüzü uzatmaq üçün mən öz ömrümü, öz canımı qurban verməyə hazırım. Sizin həyatınız – mənım üçün, mənım bütün işlərimin düzgün və uğurlu olduğunu yoxlamaq üçün bir istixarədir; o hər şeyi mənə gün kimi aşkar göstərən bir güzgüdür. Məndən ötrü elə bir arzu, hətta elə müqəddəs bir vəzifə ola bilməz ki, əziz canınız üçün onlardan vaz keçməyim. Siz mənə inanırsınızmı?

Q o c a M o o r. Sənın başqa, daha böyük vəzifələrin olacaqdır, mənım balam. Nə yaxşı ki sən varmışsan. Allah səni mənə çox görməsin.

F r a n s. Atacan, siz o oğlunuza, Karla oğul deməsəydiniz, daha xoşbəxt olmazdınızmı?

Q o c a M o o r. Sus! Ah, sus! Mamaça onu anadan olduğu gün ilk dəfə mənə göstərəndə onu qollarım üstündə yuxarı qaldırıb dedim: “Mən dünyada ən xoşbəxt adamam!”

F r a n s. Elə dediniz, lakin elə olmadı. İndi siz ən miskin bir kəndlinizə də paxıllıq edirsiniz ki, o, belə oğlun atası deyildir. Nə qədər ki bu oğul sizindir, dərdiniz kəm olmayacaqdır. Bu dərd Karl ilə bərabər böyüyəcək, sizin ömrünüzü çürüdəcəkdir.

Q o c a M o o r. Ah, bu dərd artıq mənə səksən yaşlı qocaya döndərmişdir!

F r a n s. Onda... Belə bir oğuldan üz döndərsəniz, onu oğulluqdan çıxartsanız nə olar?

Q o c a M o o r (*diksini*). Frans! Frans! Sən nə danışırsan?

F r a n s. Məgər bütün bu dərd-bəlanın səbəbi ona bəslədiyiniz məhəbbət deyilmi? Bu məhəbbət olmasa, o da yox deməkdir. Bu uğursuz, məlun məhəbbət yoxdursa, demək, o da ölmüşdür və heç zaman doğulmamışdır. Bizi ata və övlad edən nə qandır, nə bədən – yalnız ürəkdir. Onun məhəbbətini ürəyinizdən çıxartsanız, bu vələdüzzina sizin belinizdən gəlmiş olsa da, sizin övladınız deyil. Bu vaxtadək o sizin üçün göz bəbəyi idi. Lakin müqəddəs İncildə deyilib: “Gözün səni aldadıb yaman bir yola aparırsa, onu çıxart at”. İki gözlə cəhənnəmə vasil olmaqdansa, tay gözlə cənnətə varid olmaq yaxşıdır. Pis övladla bərabər cəhənnəmə yollanmaqdansa, övladsız

Allah dərgahında göylərdə olmaq məsləhətdir. Bu məsləhəti Yara-
dan özü vermişdir!

Q o c a M o o r. Sən istəyirsən ki, mən öz oğlumu lənətlə oğul-
luqdan çıxarıım?

F r a n s. Əsla, əsla! Onu lənətləməyə ehtiyac yoxdur! Axı siz
oğul kimə deyirsiniz? Sizdən həyat alan, indi isə sizin həyatınızı
qısaltmağa çalışan bir insanı oğul deyirsiniz?

Q o c a M o o r. Ah, sən haqlısan, haqlısan! Mən Allahın qəzə-
binə düşər olmuşam! Allah onun əli ilə mənə cəza verir.

F r a n s. Göz bəbəyi hesab etdiyiniz bu adamın sizə göstərdiyi
rəftara bir baxın! Siz ona rəhm edirsiniz, o, sizə cəllad kəsilir. Siz ona
məhəbbət göstərsiniz, o, sizin qəniminiz olur, siz ona üreyinizi
verirsiniz, o isə əzrail kimi sizin canınızı almaq istəyir, çünki siz olma-
sanız o, bu torpaqların sahibi və öz murdar ehtiraslarının sultanı
olacaqdır. Siz onun ehtiraslarına sədd çəkirsiniz. Özünü onun yeri-
nə qoyun! Əlbəttə, o, öz atasının, öz qardaşının ölümünü istəyəcək.
Çünki onlar bu əxlaqsızlıq yolunun üstünü kəmişlər. Deyin, məhəb-
bətə qarşı məhəbbət beləmi olar? O, sizin ömrünüzün hər on ilini
özünün bircə dəqiqəlik şəhvetinə qurban verirsə, nəslimizin yeddi
əsr boyunca ləkə görməmiş təmiz adını, şərəfini qumara qoyursa,
buna nə ad vermək olar? Ata lütfünə qarşı oğul beləmi təşəkkür
edər? Belə adamı siz oğulmu adlandırırırsınız? Cavab verin! Onu
özünü oğul bilirsinizmi?

Q o c a M o o r. Nankor övladdır! Ah, amma, hər halda, mənim
oğlumdur!

F r a n s. Oğlumdur! Əcəb oğuldur ki, bütün fikri-zikri tez yetim
qalmaqdan ibarətdir. Siz bunu axı nə vaxt anlayacaqsınız! Gözləri-
nizi tutan bu pərdə nə vaxt açılacaqdır! Axı ona qarşı bəslədiyiniz bu
kor mərhəmət onu əxlaqsızlıq girdabına yuvarlandırı, hərəkətlərinə
göz yummanız isə onu qudurdur və doğrudur. Beləliklə, onun başı-
nın üstünü kəmiş lənət və nifrəti ondan uzaqlaşdırır, lakin öz
üstünü, ata, öz üstünü yağdırırsınız.

Q o c a M o o r. Elədir, haqlısan. Mən günahkaram! Günah
məndədir!

F r a n s. Minlərlə insan övladı nəşə badəsinə dadandan sonra öz
günahlarını əzab və məşəqqət bahasına təmizləmişdir! Məşəqqət
və məhrumliyin doğurduğu xəstəlik və şikəstlik məgər Allahın öz

iradəsi ilə doğmurmu? Bəndə nə ixtiyarla rəhmdillik edib Allah iradəsinə qarşı dura bilər? Ata olan kəs nə ixtiyarla Tanrı əmanətini əbədilik məhv edə bilər? Düşünün, ata: siz, heç olmasa, bir müddət ondan əl üzüb onu ehtiyac içərisində buraxsanız, o məcbur olub doğru yola qayıtmazmı və islah olmazmı? Əgər bədbəxtlik və ehtiyac da pis oğul üçün ibrət dərsi olmasa, vay o atanın halına ki, övlada kömək əli uzatmaqla Tanrı hökmünü pozmuş olsun! İndi nə deyirsiniz, ata?

Q o c a M o o r. Mən ona yazacağam ki, artıq ona heç bir köməklik etməyəcəyəm.

F r a n s. Bu, düzgün və ağıllı qərardır.

Q o c a M o o r. Yazacağam ki, o, mənim gözümə belə görünməsin.

F r a n s. Bu, ona gözəl təsir bağışlar.

Q o c a M o o r (*mülayim*). Əlbəttə, islah olunandan sonra yenə qayıda bilər.

F r a n s. Yaxşı, çox yaxşı! Birdən o, riya donu geyib bura qayıdarsa, göz yaşları və yalvarışlarla ürəyinizi yumşaldar və siz də onu bağışlarsınızsa, sabah işə yenidən əxlaqsız qadınların qoynuna girib sizi ələ salarsa, onda nə olsun?.. Yox, yox, ata! Siz onu qaytarmaq haqqında düşünməyin. Qoyun cəzasını axıra qədər çəksin. Vicdanı paka çıxanda o özü bura qayıdar.

Q o c a M o o r. Mən ona eləcə də yazaram.

F r a n s. Dayanın! Bir sözümdə var, atacan! Siz onsuz da hiddətlənmisiniz, qorxuram, çox sərt sözlər yazaraq onun qəlbini parçalayarsınız. Bir də öz dəst-xəttinizlə məktub yazmağınız onu əfv etməyə bərabər deyilmə? Bu işi mənə tapşırsanız, daha yaxşı olmazmı?

Q o c a M o o r. Yaxşı, oğlum! Ah! Mənim ürəyim elə, doğrudan, partlaya bilər. Məktubu ona sən yaz.

F r a n s (*tələsik*). Deməli, razısınız?

Q o c a M o o r. Ona yaz ki, qanlı göz yaşlarım, saysız-hesabsız və yuxusuz gecələrim... ancaq elə yaz ki, oğlum inciməsin!

F r a n s. Bir az uzanıb dincəlin, atacan. Bu əhvalat sizi üzmüşdür.

Q o c a M o o r. Ona yaz ki, atanın ürəyi... Ancaq yenə deyirəm: elə yaz ki, oğlum ümitsizliyə qapılmasın! (*Qəmgin halda gedir.*)

F r a n s (*gülə-gülə onun ardınca baxır*). Arxayın ol, qoca! Sən daha heç vaxt onu bağrına basa bilməyəcəksən! Cəhənnəm cənnətə

qovuşa bilmədiyi kimi, o da sənə qovuşmayacaqdır. Sən heyifsi-lənməyə macal tapanacan o, artıq sənin sinəndən qoparılmışdır. İstəkli oğlu ata ürəyindən, zəncirlə bağlanmış belə olsa, çəkib qopartmasaydım, özümü miskin bir oyunçu hesab edərdim. Mən səni elə bir tilsimə salmışam, dövrənə elə əfsunlu bir xətt çəkmişəm ki, o, heç vaxt sənə yaxın düşə bilməyəcəkdir. Uğur olsun, Frans! Qocanın sevimli oğlu aradan çıxdı – meydan açıqdır! Bu kağız parçalarını yığışdırmaq lazımdır, yoxsa xəttimi görüb tanıyan olar. *(Cırılmış məktubun parçalarını yığır.)* Bu dərd qocanı tezliklə öldürər. Qaldı Amaliya... mən Karlı qızın da ürəyindən çıxararam, onun həyatının yarısı bahasına da olsa kəsib çıxararam. Mənim təbiətdən narazı olmağa ixtiyarım vardır. Namusuma and olsun ki, mən bu ixtiyardan istifadə edəcəyəm. Nə üçün ana bətnindən birinci mən çıxmadım? Nə üçün mən yeganə oğul olmadım? Nə üçün təbiət məni bu qədər eybəcər yaratmışdır? Məhz məni? Elə bil, mən doğu-landa o, müflis olmuş, bütün nemətləri əlindən getmişdir. Bu lap-land burnu, bu zənci dodaqları, bu qottentot gözləri nə üçün elə mənə qismət olmuşdur? Elə bil, təbiət bütün irqlərdən artıq qalmış iyrenc tikə parçaları bir yerə yığıb qarışdırmış və məni belə xəmirdən yoğurmuşdur. Lənət, min lənət! Nə haqla yaramaz təbiət bütün nemətlərini ona vermiş, məni isə hər şeydən məhrum etmişdir? İnsan hələ doğulmamışdan əvvəl təbiətdə özünə qarşı rəğbət oyada bilərmə? Yaxud dünyaya gəlməmişdən əvvəl təbiəti incitmək mümkündürmü? Yox, yox! Mən öz şikayətimdə ədalətsizəm. Təbiət bizi miskin və çıpaq halda sonsuz həyat ümmanı sahilinə atarkən bizə ağıl vermişdir. Üzə bilən üzsün, kim acizdirsə – boğulsun! Həyat dənizinə atılarkən mən təbiətdən heç bir kömək görməmişəm, nə əldə edəcəyəmsə, öz qolumun gücünə edəcəyəm. Aza da, çoxa da hamının haqqı bərabərdir. Bu dünyada tələb tələblə, arzu arzu ilə, qüdrət qüdrətlə toqquşub vuruşur. Haqq qələbə çalanındır, qanun isə bizim üçün qüvvələrimizin hüduvundan başqa bir şey deyildir.

Doğrudur, dünyanın nəbzini işlətmək üçün insanlar tərəfindən uydurulmuş və guya, hamı tərəfindən qəbul olunmuş məfhumlar vardır. Məsələn, təmiz ad!.. Bu elə qiymətli bir sikkədir ki, yaxşı alver edən üçün böyük qazanc gətirə bilər. Vicdan deyilən şey, sərəçləri gilənar ağacından qovmaqdan ötrü bir uyuq, yaxud müflisləri

bələdan qurtarmaq üçün məharətlə düzəlmiş bir vekseldən başqa bir şey deyil.

Söz yox, tərifləyici məfhumlardır! Bunlar ancaq axmaqları aldatmaq, qara camaatı təpik altında saxlamaq, ağıllıların isə əl-qolunu açmaq üçün lazımdır. Zarafat bir yana – məzəli anlayışdır! Onlar mənə bizim kəndlilərin öz tarlasına çəkdiyi çəpərləri xatırladır. Onlar tarlanı çəpərə alır ki, Allah eləməmiş, birdən dovşan-zad gəlib keçər. Onlar dovşana çəpər çəkir! Bu yandan ağa atını mahmızlaya-mahmızlaya düz əkinin ortasından ötür. Yazıq dovşan! Bu dünyada dovşan olmaq miskin talei olmaq deməkdir! Lakin bu dünyada dovşan da lazımdır. Ağaya lazımdır.

Xülasə, bütün çəpərlərin üstündən cəsərlə tullanmaq gərəkdir! Heç nədən qorxmayan adam – hamının qorxdığı adamdan az güclü deyildir. İndi toqqalı şalvar geymək dəbdədir. İstədiyən vaxt toqqanı boşalda da bilərsən, bərkidə də. Biz vicdanı da dəbə görə təzə çeşnidə tikdiririk ki, kefirmiz istəyəndə onu daralda və genəldə bilək! Bizdə nə günah? Dərzilər belə tikir! Bu qan sevgisi, qohumluq məhəbbəti haqqında mən o qədər yalan-palan eşitmişəm ki, onları namuslu axmaqlardan biri eşitsəydi, başı gicəllənərdi. Deyirlər: “Bu, sənin qardaşındır!” Yəni, bu o deməkdir ki, özü səni çıxardığı sobadan çıxıb, buna görə də o, sənin üçün... müqəddəs olmalıdır. Bu qiyas bəhsinə, bu xülasəyə bir fikir verin. Bədənlərin qonşuluğundan, ruhların ahəngindən, bətnin birliyindən, guya, ümumi hisslər, bir süddən isə eyni meyillər yaranır. Ya da deyirlər: “Bu, sənin atandır! O, səni bu dünyaya gətirmişdir. Sən onun belindən gəlmisən, buna görə də o, sənin üçün... müqəddəs olmalıdır”. Bu da çox qəribə xülasədir. Soruşuram, o nə üçün məni bu dünyaya gətirmişdir? Bunu ki mənə bəslədiyi məhəbbət xatirinə etməmişdir, axı mən o vaxt hələ yox idim. Məgər o, məni əkib-becərməzdən əvvəl tanıyırdı? Ya o, məni indi olduğum kimi yaratmaq istəyirdi. Ya mənim necə olacağımı bildiyi üçün məhz məni yaratmaq istəyirdi? Ümidvaram ki, yox: əks təqdirdə, məni bu dünyaya gətirdiyi üçün onu tənbeh etməli olacaqdım. Bəlkə, mən kişi doğulduğum üçün ona təşəkkür etməliyəm? Yaxud əgər qadın doğulsaydım, şikayətlənməli idim – bunların hər ikisi mənasız olardı! Mənim “mən”imə hörmətə əsaslanmayan məhəbbəti məhəbbət hesab edə bilərəmmi? Burada isə mənim “mən”imə hansı hörmətdən bəhs etmək

olar ki, bu “mən” özü səbəb olmalı ikən çirkin bir işin nəticəsi kimi doğulmuşdur. Bu işdə isə mən bir qüdsiyyət görmürəm. Yoxsa, nəticədə mənim meydana çıxardığım iş müqəddəs hesab edilməlidir? O ki heyvani hissələrin heyvani təminatından başqa bir şey deyildir. Ya, bəlkə, bu işin nəticəsi müqəddəsdir? Bu, bizim yaxın adamlarımız üçün təhlükəli olmasaydı, bu işdən həvəslə xilas olardıq. Yaxud atam məni sevdiyi üçün mən onun şöhrətini göylərə qaldırmalıyam? Əslində, bu sevginin özü – bir şöhrətpərəstlikdir; yaratdıqları əsər çirkin olanda belə lovğalanan bütün sənətkarlara məxsus bir qüsurdur. Budur, insanların qorxaqlığından istifadə üçün sizin qüdsiyyət dumanlarına bürüyüb işə vermək istədiyiniz cadugərlik bundan ibarətdir. Bunu bilə-bilə axmaq və aciz bir uşaq kimi mən də yedəkdə gəzə bilərəmmi?

Cəld ol! Cəsarətlə işə giriş! Hakimiyyət yolunda bitən bütün maneələri mən kökündən çıxarıb atacağam. Mən hakim olacağam və xoşluqla əldə edə bilmədiyimi zorla qoparıb alacağam. (*Gedir.*)

İKİNCİ SƏHNƏ

Saksoniya sərhədində bir meyxana.
Karl Moor kitab oxuyur. Şpigelberq
masa arxasında oturub şərab içir.

Karl Moor (*kitabı örtür*). Qədim qəhrəmanlar haqqında Plutarxın yazdıqlarını oxuyanda mən bu istedadsız cizmaqaraçılar əsrinə nifrət edirəm.

Şpigelberq (*onun qarşısına bir stəkan qoyur və yenə içməkdə davam edir*). Sən İosif Flavinin əsərlərini oxusan, yaxşı olar!

Karl Moor. Prometeyin göylərdən gətirdiyi parlaq qılcım sönmüşdür. Onun əvəzinə indi plaun tozundan, teatrlarda işlədilən bu oddan istifadə edirlər, halbuki bu yalançı odla bir çubuq belə çəkmək mümkün deyildir. Adamlar başını itirib, siçanlar Herkulesin çomağında qaçısan kimi, onlar da oyan-buyana qaçır, vurnuxur və bu pəhləvanın hansı toxumdan yarandığını, hansı şirə ilə qidalandığını öyrənmək üçün baş sındırırlar. Axmaq bir fransız keşişi deyir ki, Böyük İsgəndər aciz bir qorxaq imiş; hər kəlməbaşı burnuna naşatır flakonunu tutan vərəmli bir professor qüvvə və qüdrət

haqqında mühazirə oxuyur. Uşaq-muşaqlar Hannibalın taktikasını tənqidə cəhd göstərirlər; ağzından süd iyi gələn körpələr Kanna yaxınlığındakı döyüş haqqında bir-iki söz öyrənib, Ssipationun zəfərlərindən danışır və şikayətlə ah-uf edirlər.

Ş p i g e l b e r q. Demək istəyirlər ki, onlar da böyük əziyyət çəkir, alimlik edirlər.

K a r l M o o r. Döyüş meydanlarında tər tökən ərlər! İndi gimnaziyalar sizə məskən olmuşdur: sizin ölməz əməllərinizi isə tənbel məktəblilər bir yük kimi ufuldaya-ufuldaya öz çantalarında gəzdirirlər! Budur sizin ənanınız! Nürnberq alverçiləri öz qoğallarını sizə büküb satır, bəxtiniz gətirəndə isə fransız dramaturqları sizi səhnəyə çıxarıb kukla kimi oynadırlar. Budur, axıtdığınız qanların, aldıığınız yaraların mükafatı! Böyük mükafatdır, ha-ha-ha!

Ş p i g e l b e r q (*ıçır*). Sən mən deyən kimi elə, İosifin yazdığını oxu.

K a r l M o o r. Bu aciz xadimlər əsrini görüm lənətə gəlsin... O, keçmiş dövrlərin rəşadətini çeynəməkdən, qədim qəhrəmanlar haqqında naqqallıq etməkdən, tragediyalar quraşdırmaqdan başqa heç nəyə qadir deyil. Onun beli gücdən düşmüş, toxumu kəsilmişdir. İndiki adamları pivə mayası ilə mayalayırırlar.

Ş p i g e l b e r q. Yox! Çayla, əzizim, çayla!

K a r l M o o r. Onlar çirkin qayda-qanunlar uydurur, min bir şertə boyun əyərək öz təbiətlərini zorlayırlar, bir stəkan şərabi əsə-əsə içirlər: görəsən, bu sağlığı içsəm necə olar, xatası çıxmaz ki? İşləri düşəndə son lakeyə belə yaltaqlanırlar – yeri gələndə saqqal tərpedə bilər, amma fağır və yoxsulları ayaqlayıb keçirlər, çünki qorxmur və bir xeyir gözləməirlər. Ləzzətli bir nahar verəndə bir-birini təriflə göyə qaldırırlar, bir həsir üstündə isə bir-birinə düşmən kəsiliblər. Kilsəyə az gedənləri kafir adlandırırlar, özləri isə kilsədə, mehrab önündə sələmlərini hesablayırlar; diz çökəndə ibadətə yox, paltarlarının yaraşığına, oxunan dualara yox, dua oxuyanın parikindəki qırımlara fikir verirlər; qaz başı kəsiləndə özlərindən gedirlər, rəqibləri birjada müflis olanda isə əl çalıb sevinirlər... Mən onlara əl uzadıb möhlət istədim: “Bircə gün daha!” Lakin əbəs yerə: “Bu küçüyü həbsə!..” Yalvarış, and-aman, göz yaşları!.. (*Ayağımı yerə vurur.*) Lənətə gəlmişlər!

Ş p i g e l b e r q. Özü də cəmi-cümlətanı iki min qotur dukatın üstündə.

K a r l M o o r. Yox! Artıq mən bu barədə düşünmək istəmirəm! Mənmi öz bədənimi məngənəyə salmalı, öz iradəmi qanunlarla zəncirləməliyəm? Qanun qartal qanadı ilə uça bilənləri belə ilbiz kimi sürünməyə məcbur edir! Qanun bir nəfər də olsun böyük insan yetirməmişdir, böyük ehtiraslar, nəhəng təbiətlər yalnız azadlıqdan doğur. Müstəbidin qarnına girdikdən sonra onlar onun mədəsinin şiltaqlarını yerinə yetirir və onun yelindən boğulurlar. Ah, əgər Hermanın böyük ruhu külə dönmüş xarabalıqlar içindən qalxıb alovlanırsa bilsəydi! Mənə özüm kimi qoçaqlardan ibarət bir ordu verin. Almaniyadan elə bir respublika yaradım ki, Roma və Sparta onun yanında qadın monastırı kimi görünsün. (*Qılınca masanın üstünə atıb qalxır.*)

Ş p i g e l b e r q (*yerindən sıçrayır*). Bravo, bravissimo! İndi gəldin mən deyənə! Qoy çoxdan bəri beynimdə qaynatdığım fikirləri sənə açım. Sən bu iş üçün ən yararlı adamsan! İç, mənim əzizim, iç. Bilirsən nə var? Gəl biz yəhudi olaq və qədim yəhudi səltənətini bərpa edək, necə bilirsən?

K a r l M o o r. Aha! Görürəm ki, sən özün sünnət olduğun üçün indi hamını bıçaq altına salmaq istəyirsən!

Ş p i g e l b e r q. Məlum bax! Düzdür, mənim başıma bu iş gəlir. Etiraf et ki, bu plan ağıllı və cəsarətli plandır. Biz manifest dərc edib, onu dünyanın dörd tərəfinə göndərər və donuz əti yeməyənlərin hamısını Fələstinə çağırırıq. Mən orada sənədlərlə sübut edərdim ki, o yerlərin qədim valisi İrod ulu babam olmuşdur, filan yer filan olmuşdur və sair və sair. Sən gəl dəsgaha onda tamaşa elə. Gör onlar necə sevinəcək, ayaqlarının altında torpaq görüb nə fəğan edəcək, Beytülmuqəddəsi necə tikib başa vuracaqlar. Sonra lap asan olacaq. Sonra isti-isti türkləri Asiyadan tez çıxart, Livan meşələrini kəs doğra, gəmilər hazırla, qoy camaat alverə girib zirzibilini satsın! Hələ bu vaxt...

K a r l M o o r (*onun əlindən yapışaraq təbəssümlə*). Bəsdir, dostum, bəsdir, çıxart başından bu axmaq fikirləri.

Ş p i g e l b e r q (*qayğılı*). Tfu! Bura bax, yoxsa sən o əfsanələrdəki peşman oğul rolunu oynamaq istəyirsən? Sən öz qılıncınla o qədər sir-sifət cızmalamısan ki, üç mirzə oturub il uzununu qələm işlətsə, onların qələmi yenə sən qılıncına çatmaz!.. Sənin işin peşmançılıqdan keçib. Gəlsənə, o təntənəli dəfn mərasimini, təzi basdırmağımızı bir sənin yadına salım? Lap yerinə düşər! İndi ki

cəsərətli işə sənə bir həvəs qalmayıb, qoy kim olduğunu sənə xatırladım, bəlkə, qanın qaynaya, öz işlərindən cuşa gəlib ilhamlanasan. Yadındadırmı, magistrat¹ idarəsindəki cənablar sənənin itinin pəncəsini güllələməyi əmr etmişdilər, sən də əvəzində fərman yazmışydın ki, bütün şəhər ətdən pəhriz saxlasın? Hamı sənənin fərmanını lağa qoymuşdu. Sən gözünə döndüyüm qoçaq da, şəhərdə nə qədər ət varsa, hamısını qəssablardan alıb elə yığışdırmışydın ki, bir neçə saatdan sonra bütün mahalda ət nədir, heç gəmirilmiş sümük də tapmaq mümkün deyildi. Balığın da qiyməti göyə qalxmışdı. Magistrat məmurları, burgerlər² qisas axtarırdılar! Biz min yeddi yüz qoçaq, sən başda olmaqla, irəli çıxdıq, bütün qəssablar, dərzilər, aşpazlar, dələklər – müxtəsəri, bütün dükançılar hamısı bizim tərəfimizdə hazır durmuşdular. Birimizin başından bir tük əskik olsa idi, bütün şəhər alt-üst olacaqdı. Həriflər işi şuluq görüb, əlbəttə, əkilirdilər. Bunun üstündən sən həkimləri çağırıb konsilium düzəltədin və itə resept yazmaq istəyənə üç dukat vəd etdin. Biz qorxurduq ki, həkimlər bunu əskiklik hesab edib boyun qaçıracaq. Biz zor işlətməyə hazırlaşırıdık. Xeyr, canım! Möhtərəm təbiblər üç dukatın üstündə boğuşub qiyməti ucuz elədilər. Bir dəqiqənin içində on iki resept yazıldı və yazıq it elə oradaca yerində gəbərdi.

K a r l M o o r. Alçaqlar!

Ş p i g e l b e r q. İti nə cah-calalla dəfn elədik! Onun şəninə nə nitqlər söylədik. Gecənin yarısı, min nəfərə qədər adam olardıq – bir əlimizdə fənər, birində qılınc, zəng sədaları altında şəhərin bütün küçələrindən keçib, rəhmətlik iti qəbir evinə qədər ötürdük. Sonra səhərin gözü açılana qədər ehsan düzəldib, o ki var tıxdıq, sonra da sənə başsağlığı verdik. Sən hamıya razılıq edib, ətin qalanını yarı qiymətinə satışı buraxmağı əmr etdin! *Mort de ma vie*³. Biz sənə elə bir gözlə baxırdıq ki, heç fəth olunmuş qalanın əsgərləri qalib gəlmiş sərkərdəyə elə baxmazlar.

K a r l M o o r. Bunun üçün utanmayıb lovğalanırsan da? Vicdanın yoxdur ki, bu rüsvayçı işləri utanıb-qızarmadan danışsın?

Ş p i g e l b e r q. Bəsdir, bəsdir! Sən artıq Moor deyilsən. Sən içəndə həmişə xəsis qocanı lağa qoyub demirdinmi: “Qoy o xəsis

¹ *Magistrat* – bəzi ölkələrdə şəhər idarəsi (*red.*)

² *Burger* – şəhərli, meşşan (*red.*)

³ *Namusum haqqı!* (*fran.*)

siçan kimi altını doldursun. Mən öz kefimdən qalmayacağam!” Bu sözlər yadımdadırımı? He-he!.. Yadımdadırımı? Sən ki boşboğaz bir lovğa imişsən! Bu sözlər mərd ağzından, zadəgan dilindən çıxmışdı, amma indi...

K a r l M o o r. Lənət sənə ki, bu sözləri mənim yadıma salırsan! Onlar mənim dilimdən çıxdığı üçün mən özüm də lənətə layiqəm! Mən onları kef havasına danışıram. Dilimin naqqallığını ürəyim eşitməmişdir.

Ş p i g e l b e r q (*başını bulayaraq*). Yox! Yox! Yox! Ola bilməz! Sənin ciddi danışdığına inana bilmirəm. Bəlkə, ehtiyac səni belə dəyişdirmişdir? Gəlsənə, öz uşaqlıq vaxtımdan sənə bir əhvalat nağıl edim? Bizim evin yanında dörd-beş addımlıq bir xəndək vardı. Uşaqlardan heç biri onun üstündən tullana bilmirdi. Tullanan xəndəyin dibinə düşürdü, ətrafdakılar da onu hoydu-hoyduya götürüb qartopuna basırdılar. Qonşuluqda da zorba, adamtutan bir it vardı. Həmişə zəncirdə olurdu. Qızlar yaxınından keçə bilməzdilər, yaxın duranın ətəyindən yapışırdı. Bu iti şitəndirməkdən mən yaman ləzzət alırdım. Gözünü bərəldib zəncirdən dartinaraq mənə tərəf atıldıqca qəhqəhə çəkib özümdən gedərdim. Sözü nəyə gətirirəm? Bir gün yenə məzə üçün yekə bir daş alıb itin qabırğasına zolladım. İt qeyzindən zəncirini qırıb cumdu üstümə. Lənət şeytana. Mən tüpürdüm dabana. Bir də onu gördüm ki, gəlib bu zəhrimar xəndəyin üstünə çıxmışam. İndi necə olsun? İt az qalıb məni haqlasın. Gördüm fikirləşmək vaxtı deyil. Bir az kənara çəkilib – hop! – xəndəyin o tərəfinə tullandım. Tullanmasaydım, işim bitmişdi. İt məni parça-parça edəcəydi.

K a r l M o o r. Bununla nə demək istəyirsən?

Ş p i g e l b e r q. Onu demək istəyirəm ki, ehtiyac çoxaldıqca insanın gücü də artır... Odur ki, iş bərkə düşsə də, mən qorxuya düşmürəm. Bilirəm ki, təhlükə ilə bərabər, cəsəret də çoxalır. Adam çəkişdikcə bərkiyir. Madam ki, tale mənim yolumun üstünə əngəllər çıxardır, deməli, məndən böyük bir insan yaratmaq istəyir.

K a r l M o o r (*acıqlı*). Doğrusu, bilmirəm ki, bundan artıq cəsəret nəyimizə lazımdır, nə vaxt biz cəsəretsiz olmuşuq?

Ş p i g e l b e r q. Bəs belə? Deməli, sən öz bacarığını heçə çıxartmaq istəyirsən? Bütün istedadını çölə tullamaq istəyirsən! Yoxsa zənn edirsən ki, sənin Leypsiqdə çıxartdığın oyunlar insan hiyləsinin son mərtəbəsidir? Xeyr, əzizim, gözünü aç, gör dünyada nələr

var: get Parisə, get Londona. Orada çaşıb birinə “ay düz adam” desən, üstünə düşüb səni kötəkləyərlər. Onların ustalığını görəndə adamın ürəyi açılır! Görsən, elə sənin də ağzın açıq, gözüün bərələ qalar! Özgenin yerinə elə qol çəkir, elə kart basır, elə qıfıl açıb, elə sandıq boşaldırlar ki, gəl görəsən! Sən belə şeyləri Şpigelberqdən soruş, öyrən! Mən namus adına aclıq çəkən axmağı lap dar ağacından asardım!

K a r l M o o r (*fikri dağımq*). Necə? Sənin belə işlərdə də əlin var, Şpigelberq?

Ş p i g e l b e r q. Deyəsən, sən mənə inanmırsan? Dayan, qoy bir qol-qanad açım! Sən möcüzələr görəcəksən! Mənim əməllərimə tamaşa etdikcə, başın fırlanacaq. (*Qalxır, hərərətlə danışır.*) Mən indi hər şeyi aşkar görürəm! Mənim ürəyimdə böyük fikirlər qaynayır! Mənim başım böyük planlarla doludur! (*Əlini alınına vurur.*) Bu vaxta qədər qəflət yuxusu məni yolumdan qoymuş, gücdən salmış, mənim arzularımı buxovlamışdır! Mən ayılıb indi düşünürəm ki, kiməm və kim olmalıyam.

K a r l M o o r. Sən axmaqsan, axmaq! Səni dilə gətirib danışdıran şərabdır.

Ş p i g e l b e r q (*getdikcə qızışaraq*). Zaman gələcək və hamı bir səslə bağıracaq: Şpigelberq, sən cadugərsən! Kral deyəcək: heyif ki, sən general olmamısan, Şpigelberq. Yoxsa bütün Avstriya qoşunlarını iynə gözündən keçirib qovardı! Bütün həkimlər təəssüf edəcəklər ki, bu adam nə üçün təbabət elmi ilə məşğul olmamışdır! Yoxsa boğaz şişinə təzə dərman tapardı! Bütün yeni süllilər¹ və onların dövlət kabinetləri ah-vay edəcəkdir ki, Şpigelberq nə üçün maliyyə naziri olmaq istəməmişdir, yoxsa o, daşdan qızıl çıxardardı! “Şpigelberq, Şpigelberq!” – səsi qərbdən-şərqə ucalacaq. Siz həşərat kimi çirkab və çamırlıqda sürünəcək, arvad kimi künc-bucaqda gizlənəcəksiniz! Şpigelberq isə qanad açıb şöhrət və əbədiyyət məbədinə doğru uçacaqdır.

K a r l M o o r. Yaxşı yol! Get, rüsvayçılıq sütunları ilə şöhrət zirvələrinə dırman. Babalıq meşələrimizin kölgəsində, sevimli Amaliyayın ağuşunda məni özgə səadət gözləyir. Hələ keçən həftə atama məktub yazıb bütün günahlarımı boynuma almışam. Bağışlanmağımı

¹ *Süllü* – hersoq Maksimilian de Sülli (1559-1641) nəzərdə tutulur; o, maliyyə naziri və Fransa kralı IV Henrixin tərəfdarı.

rica etmişəm. Səmimiyyət olan yerdə mərhəmət və kömək də var. Vidalaşaq, Moris! Bu gün bizim son görüşümüzdür. Poçt gəlmişdir. Atamın məni bağışlamaq xəbəri artıq burada, şəhər divarları içindədir.

Şveytser, Qrimm, Roller, Şufterle, Ratsman gəlirlər.

Roller. Bilirsinizmi ki, bizim izimizə düşüblər?

Qrimm. Bilirsinizmi, bizi hər dəqiqə yaxalaya bilərlər?

Karl Moor. Burada təəccüblü bir iş yoxdur. Nə olacaqsa, qoy olsun! Şvartsı görməmişiniz? Onda mənə çatası məktub varmı? Sizə bir söz dedimi?

Roller. Bir elə söz dedi. O, səni çoxdan axtarır.

Karl Moor. O haradadır, harada? (*Qaçmaq istəyir.*)

Roller. Dayan! Biz ona dedik buraya gəlsin. Sən titrəyirsən?

Karl Moor. Yox! Mən nə üçün titrəməliyəm? Dostlar, bu məktub... Siz də mənimlə birgə sevinin! Yer üzündə məndən xoşbəxt adam yoxdur! Mən nə üçün titrəməliyəm?

Şvarts daxil olur.

(*Ona tərəf qaçır.*) Qardaşım, Qardaşım! Məktubu ver, məktubu!

Şvarts (*məktubu verir, Moor tələsik onu açır*). Sənə nə oldu? Kağız kimi ağardın.

Karl Moor. Qardaşımın xəttidir!

Şvarts. Hələ buna, Şpigelberqə nə olub?

Qrimm. Aşnamın başı xarab olub! Elə dartılır ki, elə bil, müqəddəs Vitte rəqsi oynayır.

Şufterle. Onun başına hava gəlib! Görünür ki, şeir yazır.

Ratsman. Şpigelberq! Ey, Şpigelberq! Eşitmir heyvan!

Qrimm (*onu silkələyir*). Ay kişi, sən sayaqlaşırsan-nədir?

Şpigelberq yuxarıdakı söhbət əsasında bir küncdə oturub mürəkkəb bir plan üzərində işləyən adam kimi əl-qolunu yellədir. Birdən yerindən sıçrayıb "*La bourse ou la vie*"¹ deyə bağırır və Şveytserin boğazından yapışır. Şveytser sakitcə onu divara tərəf itələyir. Moor məktubu əlindən yerə salıb dəli kimi qaçır. Hamı yerindən qalxır.

Roller (*onun ardınca*). Moor! Hara gedirsən, Moor? Sənə nə oldu?

Qrimm. Ona nə oldu? Nə oldu ona? O, meyit kimi ağardı.

Şveytser. Görünür, yaxşı xəbər var. Məktuba baxaq!

¹ Ya pul kisəsini, ya həyatını təslim et! (*fran.*)

R o l l e r (*məktubu döşəmədən qaldırıb oxuyur*). “Bədbəxt qardaş”.
Yaxşı başlanır! “Mən iki kəlmə ilə səni xəbərdar etməliyəm ki, bütün ümidlərin boşa çıxdı. Atam buyurur sənə deyim ki, rüsvay əməllərin səni hara sürükləyirsə, ora da gedəsən. Sonra o deyir ki, əgər sarayın qaranlıq zirzəmilərində bir qab su, bir parça quru çörəklə qidalanmaq, qartal kimi tük gətirmək, quzğun kimi caynaq uzatmaq istəmirsə, qoy gözümə görünməsin və ayaqlarıma düşüb əfv edilmək fikrindən daşınsın. Bu, onun öz dilindən çıxan sözlərdir. O, məktubu bitirməyi əmr edir. Həmişəlik əlvida. Sənə acıyıram! Frans fon Moor”.

Ş v e y t s e r. Qardaş çox mehriban qardaşdır! Söz yox. Bu əclafın adı Fransdır.

Ş p i g e l b e r q (*yavaş-yavaş onlara yanaşır*). Siz bir parça çörək və bir qab su haqqında düşünürsünüz? Gözəl həyatdır! Amma mən sizə daha yaxşı şeylər tapmışam. Sizə həmişə demirdimmi ki, əvvəlxir yenə mən sizə gün ağlamalı olacağam.

Ş v e y t s e r. O başiboş orada nə sayaqlayır? Bu uzunqulaq bizim dərdimizi çəkmək istəyir?

Ş p i g e l b e r q. Əgər sizdə böyük işlərə qoşulmaq üçün cəsərət yoxdursa, hamınız qorxaq dovşan, çolaq itsiniz, şikəst məxluqsunuz.

R o l l e r. Hə, yaxşı! Qoy sən deyən olsun! Görək sənin göstərəcəyin yol bizi bu yaramaz vəziyyətdən qurtara bilərmimi? Hə?

Ş p i g e l b e r q (*lovğa bir gülüslə*). Bədbəxtlər! Bu lənətə gəlmiş vəziyyətdən qurtara bilərmimi? Ha-ha-ha!.. Lənətə gəlmiş vəziyyətdən? Sənin miskin ağılcığazın özgə bir xəyalə qadir deyilmi? Yoxsa, güman edirsiniz ki, mən sizə köhnə hamam, köhnə tas təklif edəcəyəm? Ancaq Şpigelberqin təkçə buna qabiliyyəti olsa idi, lap köpək oğlu olardı! Mənim planım əgər sizin hər birinizi bir qəhrəman, bir baron, bir knyaz, bir allah etməsə, mən atamın oğlu deyiləm.

R a t s m a n. Birdən-birə artıqlıq eləməz? Belə artıq tamahın xatası da böyük olmazmı?

Ş p i g e l b e r q. Heç bir xatası yoxdur! Bu işdə ancaq cəsərət lazımdır. Ağıl və ixtiraçılıq cəhətdən hər şeyi öhdəmə götürürəm. Cəsur olun! Sizinləyəm, Şveytser! Roller, Qrimm, Ratsman, Şuf-terle! Cəsur olun?

Ş v e y t s e r. Cəsurmu olaq? İş ona qalsa, mən ayaqyalın lap cəhənnəmin ortasından keçərəm.

Ş u f t e r l e . Mən dar ağacının dibində lap əzrailin özü ilə vuruşaram.

Ş p i g e l b e r q . Bax, buna varam! Əgər sizdə, doğrudan da, kişilik varsa, içinizdən biri çıxıb qoy desin: onun hələ itirməli bir şeyi var? Yaxud cəsarətli bir işə qoşulsa, ancaq qazanacaqdır?

Ş v a r t s . Gələcəkdə qazanacağım şeyləri indi əldə edə bilsəydim, onda mən itirməyə çox şey tapardım.

R a t s m a n . Bəli, mən də itirilməsi mümkün olmayan şeyləri əldə etmək istəsəydim, çox şey əldə edərdim.

Ş u f t e r l e . Mən əgər əynimə geydiyim bu özgə paltarını itirmiş olsam, daha sabah itirilməli, doğrudan da, bir şeyim qalmır.

Ş p i g e l b e r q (*onların arasında dayanıb ovsunçuya məxsus bir səslə danışır*). İndi qulaq asın! Əgər sizin damarlarınızda alman qəhrəmanlarının qanından bircə damla da olsa qan varsa, arxamca gəlin! Gedək Bohemiya meşələrinə, orada bir quldur dəstəsi düzəldək və... Nə bərəldiniz gözlərinizi? Yoxsa cəsarətiniz buxar olub uçdu?

R o l l e r . Köhnə dələduzsan, Şpigelberq, yaxşı düşünümsən. Bircə dar ağacını unutmusan. Amma qaldı ki, sən haqlısan – bizim ayrı əlacımız yoxdur.

Ş p i g e l b e r q . Əlac? Sizinmi əlacınız yoxdur? Niyə, bəlkə, borc girdabında oturub qiyamətin özünə kimi bir-birinə məzəli lətifələr danışmaq istəyirsiniz? Bəlkə, gedib bir parça quru çörəkdən ötrü əlinizdə külüng, bel qan-tər tökəsiniz! Ya qapılara düşüb yazıq-yazıq mahnı oxuyaraq sədəqə istəyəsiniz! Başqa əlac da var, əsgər paltarı geyinə bilərsiniz, ancaq bilmirəm, sir-sifətinizə baxanda sizə etibar edəcəklərimi? Baş tutsa, gününüz heyvərə kaprala “bəli, bəli” deməklə, ya da təbil səsləri altında ayaq döyüb çubuq yeməklə keçəcəkdir! Bir də ki katorqa deyilən cənnətdə dəmir zəncirlər, ağır buxovlar qalır! Elə deyirsiniz əlacımız yoxdur. Bəs bunlar əlac deyil? Buyurun, intixab edin!

R o l l e r . Şpigelberq o qədər də haqsız deyil. Mənim özümün də çoxlu planım vardı. Axır mətləbim bu idi ki, hamılıqla oturub bir almanax – bir cib kitabçası, ya buna oxşar bir şey quraşdıraydıq, ya da indi dəbdə olan kimi resenziya yazıdık ki, qəpik-quruş çıxsın?

Ş u f t e r l e . Vay səni!.. Bu, lap mən düşündüyümə bənzəyir ki... Mən də özüm üçün fikirləşirdim ki, bəlkə, gedim pietist olum, həftədə də bir dəfə, bala-bala, ibrətamiz söhbətlər keçirim...

Q r i m m. Əla düşünmüsən! Bundan da bir şey çıxmasa, allah-sız olub İncili yazan övliyaları bir günə salasan ki, yazdıqlarını tonqalda yandırılar. Nə qiyamət olar!

Ş v e y t s e r (*qalxıb əlini Şpigelberqə uzadır*). Moris, sən ya, doğrudan da, böyük adamsan, ya da boş palıd qozasısən, kor donuzun payına düşmüsən.

Ş v a r t s. Gözəl tədbirlərdir! Halal işlərdir! Bu gedişlə böyük adamlar olacağın. Yaxşı ki, qız deyilik, yoxsa fahişəliyə qurşanıb bəkarətimizi satardıq.

Ş p i g e l b e r q. Cəfəngiyatdır! Cəfəngiyatdır! Bu tədbirlərin hamısını məgər üst-üstə qoyub bir şey düzəltmək olmaz? Mənim tədbirim sizi insan eləyib adam arasına çıxaracaqdır. Siz şöhrətlənəcək, ad-san qazanacaqsınız. Ay lüt həriflər! Burasını da axı fikirləşmək lazımdır, bir ad qoyasan ki, səni basdıran kimi yaddan çıxarmasınlar!

R o l l e r. Bunun üçün bu dünyadan təmiz vicdanlıların siyahısında birinci olmaq lazımdır. Eh, Şpigelberq, düz adamı tovlayıb dələduz eləmək üçün sən mahir bir natiqsən! Yaxşı, bu Moor harada itib-batdı?

Ş p i g e l b e r q. Düz adamı dələduz eləmək? Sən niyə elə düşünürsən ki, o zaman – indi olduğun kimi düz və təmiz qala bilməyəcəksən? Bir də “düzlük” nəyə deyirsən? Varlı-dövlətli xəsisləri rahat yuxudan avara edən qayğının heç olmasa üçdəbirindən onları xilas eləmək; yatıb qalmış sərmayəni işə buraxmaq; əmlak bərabərliyini bərpa etmək – müxtəsəri, yer üzündə qızıl əsri diriltmək, Allah-taalanın yaxasını havayı yeyənlərdən, müftəxor adamlardan qurtarmaq, müharibəsiz, aclıq və azarsız, həkim və dərmonsuz onları qırıb-tökmək! Mənə qalsa, bax, elə düzlük də budur, ədalət də! Bunları etsən, Allah buyurani etmiş olarsən, hər tikəni həzmi-rabedən keçirəndə təşəxxüslə deyə bilərsən ki, onu öz fərəsətinin, öz hünərinin, yuxusuz gecələrinin bahasına qazanmışsən. Onda kiçikdən-böyüyə hamı və həmişə sənin hörmətini saxlayar...

R o l l e r. Axırda da səni diri-diri göyün bir qatına çəkərlər, cəsədin fırtına və küləyə, qoca zəmanənin qarınqulu mədəsinə baxmayaraq, Günəşin, Aynın, ulduzların altında yellənə-yellənə qalar, ağılsız, nəcib acgözlüyə uymuş quşlar üstünə tökülüb şirin-şirin oxuyar, quyruqlu mələklər isə sinedriona yığışıb məclis qurarlar! Eləmi?

Yaxşı aqibətdir. Taxt-tac sahibləri və sahibi-ixtiyar knyazlar, torpaqda qurdlara yem olduğu bir halda, qoy sənin üstünü Yupiterin qartalı alsın! Moris! Moris! Üçayaqlı əjdahadan özünü gözlə!

Şpigelberq. Sən bundanmı qorxursan, qorxaq dovşan! Bütün dünyanı dəyişməyə qadir olan böyük dühalar məgər azmı dar ağacına çəkilməşlər? Və məgər onların xatirəsi yüz və min illərlə yaşamırmı? Halbuki bu müddət ərzində bir çox kralların, kurfürstlərin izi-tozu tarixdən silinə bilərdi. Onları yaşadan irsiyyəti qırmaqdan qorxan və əlavə qəpik-quruş qazanmaq üçün öz kitablarını bir neçə səhifə də artırmağa çalışan tarixçilərdir. Sənin cəsədini külək vurub yellətsə də, yoldan ötənlər “Yəqin, qoçaq adamdır!” deyib dövrəni qınayacaqlar.

Şveytser (*onun çiyindən tutub silkələyir*). Əhsən, Şpigelberq, əhsən! Ay uşağ, nə durub gözləyirsiniz?

Şvarts. Bu lap fahişəlik də olsa, eybi yoxdur! Ehtiyat üçün yanımızda dərman saxlarıq. Bərk ayaqda yavaşca Axerona – o dünyaya sürüşərik. Nə sənətin sahibi olduğumuzu orada heç şeytan özü də başa düşməz. Bəli, qardaşım Moris! Planın pis deyil. Mənim məzhəbimlə düz gəlir!

Şufterle. Lənət sənə, kor şeytan! Mənim məzhəbimlə də! Şpigelberq, keçdim sənənin bayrağının altına!

Ratsman. Sən füsunkar Orfey kimi öz mahnınla ürəyimdəki canavarı – mənim vicdanımı bihuş etdin. Bütün içələtimlə bərabər sənənim!

Qrimm. *Si omnes consentiunt, ego non dissentio*¹ – vəssalam! Mənim kəlləmdə hərrac bazarı açılmışdır. Ora şairlər, şarlatanlar, rəyçilər və dələduzlarla doludur. Kim artıq versə, onunlayam. Ver əlini, Moris!

Roller. Səndəmi qoşuldun, Şveytser? (*Sağ əlini Şpigelberqə verir.*) Olsun, əlimi sənə verirəm, ruhumu şeytana.

Şpigelberq. Adını isə – ulduzlara! Ruhlarımızın hara yollandığının fərqi varmı? Kuryerlər qabağa düşüb bir mərəkə ilə bizim gəlişimiz haqqında car çəkəndə, şeytanlar bayram paltarını geyib min illərin hisini kirpiklərindən atanda, saysız-hesabsız buynuzlu başlar kükürd kürelərindən uzanıb bizim yürüşümüze tamaşa edəndə ruhlarımızın hara yollandığının bir fərqi varmı? (*Ayağa*

¹ Əgər hamı razıdırsa, onda mən də razıyam (*lat.*)

qalxır.) Dostlar! Cəld olun, dostlar! Bu sərməstedici büsatın misli varmı? İrəli!

Roller. Yavaş! Yavaş! Hara? Vəhşi heyvanlara da bir başçı lazımdır, uşaqlar.

Şpigelberq (*kinayə ilə*). Bu maymaq nə moizə oxuyur? Məgər bədən hərəkətsiz ikən baş işləməirdimi? Ardımca, dostlar!

Roller. Dayan, deyirəm! Hürriyyətin də bir başçısı olmalıdır. Roma və Sparta başsızlıqdan məhv oldular.

Şpigelberq (*yaltaqlıqla*). Hə, Roller haqlıdır, dayanın. Ancaq o baş ağıllı baş olmalıdır! Anlayırsınızmı? İncə siyasətçi, tədbirli bir kəllə. Görün bir saat bundan əvvəl nə idiniz, indi nə oldunuz? Parlaq bir fikir sizi hara qaldırdı? Bəli, əlbəttə, sizin başçınız olmalıdır. İndi bu parlaq fikri icad edən baş – incə siyasiyun bir baş deyilmi?

Roller. Ah, əgər onun razılığına ümid bəsləmək olsaydı... Amma yox, qorxuram ki, heç vaxt razı olmasın.

Şpigelberq. Nə üçün? Açıq de, dostum! Hərçənd gəmini fırtınalardan keçirmək, tacı başda daşımaq ağırdır... Amma cəsərlə de, Roller? Bəlkə, elə razı olacaq...

Roller. O, razı olmasa, hər şey məhv olub gedəcək. Karl Moorsuz biz cansız cəsəd kimiyyik.

Şpigelberq (*narazı halda ondan uzaqlaşır*). Axmaq! Gicbəsər!

Moor (*dərin həyəcan içərisində daxil olur, əsəbi addımlarla gəzişərək öz-özünə danışır*). İnsanlar! İnsanlar! Yalançı, hiyləgər əfi ilanlar! Sizin göz yaşınız – su, ürəyiniz – dəmirdir! Şirlər, pələnglər öz balalarını bəsləyir, qarğalar, quzğunlar öz körpələrinə cəsəd daşıyırlar, lakin o, o... mən yamanlığa dözməyi öyrənmişəm. Qəddar bir düşmənim ürəyimin qanı ilə doldurduğu qədəhi içdikcə mən təbəssümlə ona tamaşa edə bilərəm... Lakin əgər qan sevgisi mənə xəyanət edirsə, əgər ata məhəbbəti acı bir nifrətə, kinli ifritəyə çevilirsə, o zaman səbrim-qəranım kəsilir, ər ürəyim od olur, quzu təbiətim canavar!

Roller. Qulaq as, Moor! Necə bilirsən, zirzəmilərdə oturub quru çörəyə, suya göz dikməkdənsə, qaçaqlıq həyatı daha yaxşı deyilmi?

Moor. Belə ürək nə üçün insan əti yeyən bir pələng köksündə deyildir? Ata ürəyi, atalıq hissləri – budur? Məhəbbətə qarşı məhəbbət beləmi olur? Mən indi bir yırtıcı olub, bütün dünyanın vəhşilərini bu alçaq insan tayfası üzərinə qaldırmaq istərdim. Mən tövbə

edirəm – o isə əfv etmir! Oh, mən indi dənizləri, okeanları, bütün suları zəhərlərdim ki, insan nəsli bütün bulaqlardan ölüm zəhəri içsin! Bu cür ümidə, bu cür möhkəm inama – mərhəmət yoxdur!

R o l l e r. Bir qulaq as, Moor, axı gör sənə nə deyirəm!

M o o r. Yox, buna inana bilmirəm! Bu, yuxudur! Sayaqlamadır! Mənim peşmançılığım, yalvarışlarım, dərdim-qüssəm yırtıcıları belə acıdardı... Mənim halıma dilsiz daşlar belə göz yaş töküüb ağlardı... Bəs bu nə işdir? Bunu nəql etsən, insanlığa qarşı kinli həcvə çevrilər. Bu nə işdir, nə işdir? Ah, əgər mən üsyan şeypurlarını səsləndirib yerləri, göyləri, dənizləri bu yırtıcı canavar nəslinə qarşı qaldıra bilsəydim!

R o l l e r. Qulaq as, Moor! Sən qəzəbindən heç bir şey eşitmirsən.

M o o r. Uzaq dur! Uzaq dur məndən! Məgər sənin adın insan deyilmi? Məgər səni də qadın doğmamışdır? Çəkil gözümdən – sən də insan görkəmi daşıyırsan! Mən onu nə qədər də böyük məhəbbətlə sevirdim! Dünyada heç bir oğul öz atasını bu qədər sevməz! Min həyatım olsaydı, hamısını ona qurban edərdim! (*Dəli kimi ayaqlarını yerə döyür.*) Oh, əgər bir adam mənə bir qılınc versəydi və bu insan tayfasının, bu ilan qanından törəmişlərin qəlbinə sağalmaz yaralar vurmağı öyrətsəydi, o, mənim dostum, mələikəm, mənim Allahım olardı! Mən ona sitayiş edərdim!

R o l l e r. Biz də sənin üçün belə dostlardan olmaq istəyirik. Ancaq bizə bir qulaq as!

Ş v a r t s. Gedək bizimlə Bohemiya meşələrinə! Biz orada qaçaqlar dəstəsi düzəldərik, sən də...

M o o r vəhşi bir baxışla ona baxır.

Ş v e y t s e r. Sən də bizim atamanımız olarsan! Gərək sən bizim atamanımız olasan!

Ş p i g e l b e r q (*qəzəb içində kreslodə oturur*). Qorxaqlar! Gədəlar!

M o o r. Bu sözləri sənə kim söylədi? Mənim qardaşım! (*Şvartsın əlindən yapışır.*) Bu fikir sənin ürəyindən, insan ürəyindən doğmamışdır. Bu fikri sənə kim öyrətdi? Bəli, ölümün dəhşətlərinə and içirəm ki, biz bunu edəcəyik! Biz bunu etməliyik! Bu, pərəstişə layiq bir fikirdir! Qaçaqlar və qatillər! And içirəm ki, mən sizə atamanam!

H a m ı (*qışqırıq və səs-küylə*). Var olsun ataman!

Şpigelberq (*yerindən sıçrayır və öz-özünə*). Bu atamanı yox etmək mənə borc olsun!

M o o r. Gözlərimin qarşısından, sanki, qalın bir pərdə qalxdı! Mən şüursuz bir axmaq kimi geriye – dar bir qəfəsə can atırmışam! Mənim ruhum qəhrəmanlıq, nəfəsim isə azadlıq həsrətindədir! Qatillər, qaçaqlar! Mən bu sözlərlə qanunları tapdalayıram. Mən insanlığa üz tutarkən insanlar insanlığı məndən gizlətdilər... uzaq məndən, insan məhəbbəti, insan şəfqəti! Artıq mənim atam yoxdur, məhəbbətim yoxdur!.. Qoy ölüm və qan bir zamanlar mənim üçün əziz olan hər şeyi mənə unutdursun! Gedək! Gedək! Mənim unut-qanlığım müdhiş olacaq! Qət olundu – mən sizə atamanam! Bundan sonra kim yandırmada daha amansız, öldürməkdə daha qansız olsa, günü xoş keçəcək: bilin ki, o, şahlara layiq mükafat alacaq! Yığılın dörd yanıma. Qəbir evinə qədər mənə sadıq və tabe olacağınıza and için! Bir-birimizin əlini sıxaq!

H a m ı (*əllərini ona uzadırlar*). Qəbir evinə qədər sənə sadıq və tabe olacağımıza and içirik.

M o o r. Mən də sağ əlimi sizə zəmanət qoyub and içirəm ki, ölən günümə qədər sizə sədaqət və qətiyyətlə atamanlıq edəcəyəm! Hamı bilsin ki, qorxanları, tərəddüd edənləri, geriye qaçanları mənim bu sağ əlim dərhal o dünyaya göndərəcəkdir! Mən özüm də andımı pozacaq olsam, sizlərdən hər biriniz dərhal məni cəzalandırmalıdır. Razısızımı?

Şpigelberq qəzəblə var-gəl edir.

H a m ı (*şlyapalarını yuxarı atırlar*). Razıyıq! Razıyıq!

M o o r. İndi gedək! Nə ölümdən, nə də təhlükələrdən qorxmayın! Həyatımız dönməz, dəyişməz müqəddərata bağlıdır. Hamının axır ölümdür – yumşaq yataqlardamı, meydanlardamı, dar ağacı, ya cəlad bıçağı altındamı – heç bir fərqi yoxdur. Bunların birində sonumuz yetəcək, həyatımız bitəcəkdir! Başqa bir qismətimiz yoxdur.

Gedirlər.

Şpigelberq (*bir qədər sükutdan sonra onların ardınca baxaraq*). Sənin xatırladığın ölüm siyahısında bir yer boş qaldı. Zəhər... Sən onu unutdun... (*Gedir.*)

ÜÇÜNCÜ SƏHNƏ

Moorun qəsri. Amaliyanın otağı. Frans, Amaliya.

Frans. Məndən üz döndərirsen, Amaliya? Mənim məgər ata lənəti ilə damğalanmış bir adam qədərdəmi ləyaqətim yoxdur?

Amaliya. Çəkil! Qəlbi övlad məhəbbəti ilə, mərhəmət və şaf-qətlə vuran o ata, öz oğlunu yırtıcı canavarların, müdhiş divlərin pəncəsinə atmışdır! Oğlu ehtiyac məngənəsində çırpındığı bir vaxt o, öz evində oturub bahalı şərəblər nuş edir, qu tüklü yastıqlar üstündə öz qocalıb əldən düşmüş canı üçün rahatlıq axtarır. Ar olsun sizə, eybəcər divlər! Əjdaha ürəklilər! Ar olsun sizə, bəşər cinsini rüsvay edənlər! Ata da öz bircə yeganə oğluna qarşı...

Frans. Mən belə hesab edirdim ki, onun iki oğlu var.

Amaliya. Bəli, o, ancaq sənin kimi oğulların atası olmağa layiqdir. O, ölüm yatağında qurumuş əllərini uzadaraq öz Karlını arayarkən Fransın buz kimi soyuq əllərinə toxunub dəhşətə gələcəkdir. Belə atanın lənətinə düçar olmaq özü bir təsəllidir, şirin bir təsəlli! Söylə, Frans, qardaşını sevən qardaş, bu atanın lənətinə düçar olmaq üçün nə etmək lazımdır?

Frans. Sən sayıqlayırsan, mənim əzizim. Mən sənə acıyıram...

Amaliya. Yeter! Öz qardaşına necə, acıyırsanmı? Yox, iblis! Sən ona nifrət edirsən! Sən mənə də nifrət edirsən!

Frans. Mən səni sevirəm, öz həyatım qədər sevirəm, Amaliya!

Amaliya. Məni sevirənsə, xahişimi, ehtimal ki, rədd etməzsən?

Frans. Heç vaxt, sənin üçün öz həyatımı da qurban verməyə hazırım.

Amaliya. Elə isə xahişimə həvəslə, asanlıqla əməl edə bilərsən... (*İftixarla*) Mənə nifrət et! Mən Karlın eşqi, həsrəti ilə yaşayarkən mənə nifrət etmədiyini düşündükcə utanıb qızarıram. Mənə nifrət etməyi vəd edirsənmi? İndi get! Məni tək burax! Mən yalnız qalmağı xoşlayıram.

Frans. Gözəl xəyalpərəst! Sənin bu incə, bu sevən ürəyin məni heyran edir! Karl burada (*onun sinəsini göstərərək*), bütlər öz məbəbində olduğu kimi, hakim olmuşdur. Sən Karlı oyaq vaxtı öz qarşında, yatanda isə şirin yuxularında görmüsən! Sənin üçün bütün aləm

Karlin varlığında cəmləşmiş, hər şey onun varlığını əks etmiş, hər şey onu xatırlatmışdır.

A m a l i y a (*həyəcanla*). Bəli, bu həqiqətdir! Mən öz eşqimi gizlətmirəm! Siz cəlladlara və bütün dünyaya qarşı açıq deyirəm, mən onu sevirəm!

F r a n s. Belə sevgiyə qarşı elə rəftar vəhşilikdir! İnsafsızlıqdır. Belə bir qızı unutmaq...

A m a l i y a (*qızışır*). Nə? Məni unutmaq?

F r a n s. Sən ondan ayrılarkən sədaqət yadigarı olaraq onun barmağına brilyant bir üzük taxmadınmı, Amaliya? ...Lakin nə edəsən, coşqun bir gənc əxlaqsız bir qadının füsunkar işvələrinə necə davam gətirsin? Bir də bağışlamağa özgə bir şey tapmayıbsa, onu necə günahkar etmək olar? O füsunkar öz hərərətli ağuşu və nəvazişləri ilə hədiyyənin qiymətini, yəqin ki, artıqlaması ilə ödəmişdir!..

A m a l i y a (*qəzəblə*). Mənim üzüyümü əxlaqsız bir qadına hədiyyə etmək?!

F r a n s. Tfu, nə alçaq hərəkət! İş bununla bitsə, dərd yaradır!.. Üzük nə qədər baha olsa da, onu istədiyən bir cuhuddan satın ala bilərsən. Bəlkə də, zərgərin işi Karlin xoşuna gəlmədiyindən onu ayrı üzüklə dəyişmişdir.

A m a l i y a. Axı o, *mənim* üzüyümdür, təkrar deyirəm, *mənim* üzüyüm!

F r a n s. Bəli, sənin, Amaliya! Belə bir sərvət mənim barmağımda olsa idi! Özü də kimdən? Amaliyadan! Ölüm özü belə onu mənim əlimdən qopara bilməzdi. Amaliya! Ona qiymət verən nə brilyantın təmizliyi, nə də zərgərin məharətidir – onun qiyməti pak məhəbbətdədir! Sən ağlayırsan, sevimli quzum? Sənin ilahi gözlərindən bu ziqiymət qətrələri qoparan şəxs görüm bəladan qurtarmasın! Ah, əgər sən hamısını bilsəydin, əgər sən onun özünü görsəydin... İndi olduğu halda!

A m a l i y a. İblis! Necə? Nə halda?

F r a n s. Yox, yox, ruhumun mələyi, məndən heç bir şey sorma! (*Sanki, öz-özü ilə danışmış kimi, lakin ucadan*) Ah, kaş bir pərdə düşüb də, bu iyrenc rəzaləti gözlərdən gizlədə biləydi! Amma, yox! Bu, aşkar görünür. Bu rəzalət çuxura düşmüş, sarılıq gətirmiş gözlərdə, arıqlayıb sümükləri dikəlmiş, bu ölüm rəngli eybəcər sir-sifətdə görünür. Rəzalət onun boğuş, xırıltılı səsi ilə danışır, onun skeletə

dönmüş titrək bədəninə yırğalayaraq car çəkir, onun iliyinə, qanına işləyərək gəncliyin odunu söndürür, murdar irin, zəhərli köpük olub biabırçı yaralardan özünə yol açır, onun alnından, yanaqlarından, ağızından, bədəninin hər tərəfindən axıb tökülür. Tfu, tfu! Adamın ürəyi bulanır! Onun burnu, gözləri, qulaqları bir-birinə qarışıb... Amaliya, bizim xəstəxanada öskürəkdən boğula-boğula can verən o bədbəxti xatırlayırsanmı? Həya, sanki, öz nəzərlərini ondan döndərirdi. Sən onu görəndə qışqırıb dəhşətə gəldin. O adamı gördün – Karlı gördün. Onun öpüşləri – taun yuvasıdır, dodaqları zəhər çeşməsidir.

A m a l i y a (*ona sillə vurur*). Həyasız böhtançı!

F r a n s. Bu hala düşmüş Karl səni dəhşətə gətirir? Onun bu solğun təsviri səndə ikrah oyadır? Onda get onun özünə, öz mələk-sifət, ilahi Karlına bax da, ləzzət apar. Get, onun zəhərli nəfəsindən udub şəfa axtar, onun cəhəngindən gələn ənbər qoxusundan məst olub ölüm yuxusuna dal. Onun nəfəsi meyitlərlə örtülmüş döyüş meydanından, çürüyən cəmdəklərdən qalxan iyğənc qoxular kimi sənin başını gicəlləndirib gözlərini qaraldar.

A m a l i y a üzünü çevirir.

Bəh, bəh, sən məhəbbətin təsirinə bax! Onun ağışundakı ehtiraslara tamaşa et! Zahiri çirkinlik üçün insanı pisləmək ədalətli işdir-mi? Ezop topal və çirkin bir adam idi, lakin yaqut dənələri çamırlıq-da parlayan kimi, onun ülvə, nəcib ruhu da zahiri çirkinlik içindən aşkar görünürdü. (*Xəbis bir təbəssümlə*) Bəzən yara basmış dodaqlardan da məhəbbət sözləri qopa bilər... Ancaq bir şərtlə: əgər rəzalət və qəbahət insanın təbiətini dəyişdirməyibsə, əgər solan bir gül öz rəy-həsini itirən kimi, ismətlə bərabər, vicdan da onu tərək etməyibsə, əgər topal ayaqları ilə bərabər, onun ruhu da axsamağa başlamayıbsa...

A m a l i y a (*sevinclə yerindən qalxır*). Ah, Karl! Mən səni yenidən tanıdım. Sən həmin Karlsan, həmin! Bunların hamısı yalandır. Canı, məgər özün bilmirsənmi ki, Karl dəyişib başqa adam ola bilməz?

F r a n s bir müddət dərin fikrə dalır,
sonra birdən dönüb getmək istəyir.

Hara, yoxsa öz əməlindən utanıb qaçırsan?

F r a n s (*əlləri ilə üzünü örtərək*). Burax məni! Qoy gedim! Gedim acı göz yaşları axıdım. Zalım ata! O, yaxşı oğul qədri bilməyib onu

ehtiyac pəncəsinə, rüsvayçılığa məhkum etmişdir. Qoy gedim, Amaliya! Mən gedib onun ayaqlarına qapanacaq, dizüstə düşüb yalvaracağam ki, öz lənətlərini mənim başıma yağdırsın, qoy mirasdan məni məhrum etsin, məni... mənim həyatım... canım... qanım... hamısı...

A m a l i y a (onun boynuna sarılıraaq). Mənim Karlımın qardaşı! Mərhəmətli və mehriban Frans!

F r a n s. Ah, Amaliya! Mənim qardaşıma bəslədiyən bu sonsuz sədaqət üçün bilsən səni nə qədər sevirəm. Sənin məhəbbətini belə sərt bir sınaqdan keçirdiyim üçün məni bağışla!.. Sən mənim ümidlərimi doğrultdun! Bu göz yaşları, iniltilər, bu qəzəb mənim üçün nə qədər doğma və əzizdir!.. Axı bizim qardaş ürəklərimiz hər vaxt bir döyünmüşdür!

A m a l i y a. Yox, yox, heç vaxt belə olmamışdır!

F r a n s. Ah, onlar həmişə həmahəng olmuşdur! Mən həmişə zənn etmişəm ki, biz əkiz doğulmuşuq! Bu zahiri fərqu olmasaydı, Karl öz gözəl görünüşü ilə bu qədər fərqlənməsə idi, yəqin, gündə on dəfə bizi dəyişik salardılar. Neçə dəfə mən özüm özümə demişəm ki, sən Karl ilə bir almanın yarisən, onun eyni, onun surətisən!

A m a l i y a (başını bulayaraq). Yox, yox! Bu pak göylərə and içirəm – onun heç bir xasiyyəti, odlı hisslərinin bir qılgılıcı belə səndə görünür!

F r a n s. Bizim arzu və meylimiz də həmişə bir olmuşdur! O, qızılgülü bütün çiçəklərdən artıq xoşlardı. Mənim üçün də qızıldən gözəl çiçək varmı? O, musiqini sevirdi! Ey göylərin saysız ulduzları, siz ki şahidsiniz, gecələrin dərin sükutu içərisində klavesində inlətdiyim tellərin tərənnümünü siz nə qədər dinləmişiniz? Mənə nə üçün şübhə edirsən, Amaliya? Axı bizim sevgimiz də bir vücuda, sənə, gözəl məxluq, sənə bağlanmışdır; əgər məhəbbət eynidirsə, bu məhəbbətin yuva saldığı ürəklər bənzəməyə bilərmi?

A m a l i y a təəccüblə ona baxır.

Sakit bir yaz gecəsi idi. Sabahı gün Karl Leypsiqə yola düşəcəkdi. O, məni bağçaya, sizin həmişə oturub şirin xəyallara daldığınızı o köşkə gətirdi. Biz oturub uzun sükuta daldıq. Nəhayət, o, mənim əlimdən tutdu və aqlamsınaraq inilti bir səslə dedi: “Mən Ama-

liyanı tərک edirəm... Ürəyimə damıb ki, elə bil, əbədi tərک edirəm. Onu yalnız buraxma, qardaşım! Ona dost ol, əgər geri dönmək Karla nəşib olmasa, sən onun üçün Karlı əvəz et! (*Diz çöküb Amaliyanın əllərini hərəratlə öpür.*) O, heç bir zaman, heç bir zaman, heç bir zaman geri dönməyəcəkdir... Mən isə and içib ona söz vermişəm!

A m a l i y a (*ondan aralanaraq*). Xain! Mən səni öz sözünlə tuturam! Həmin o köşkdə o, mənim dilimdən and alıb demişdir ki, əgər geri qayıtmasa, mən kimsəyə könül verməyim. Eşidirsənmi, rəzil, dinsiz! İtil mənim gözümdən!

F r a n s. Sən məni tanıyırsan, Amaliya! Əsla tanıyırsan!

A m a l i y a. Xeyr, mən səni tanıyıram. İndi lap yaxşı tanıyıram... Sən bu vicdanlamı ona bənzəmək istəyirdin? O, sənini qarşında ağlayaraq mənim haqqımda danışmışdır? O, mənim taleyimi sənə tapşırmaqdan, aləm içində rüsvay olmağımı üstün tutardı. İtil gözümdən, bu saat rədd ol!

F r a n s. Sən məni təhqir edirsən!

A m a l i y a. İtil deyirəm sənə! Sən mənim qızıl kimi vaxtımı oğurladın. Qoy onları sənün ömründən çıxınsınlar!

F r a n s. Sən mənə nifrət edirsən!

A m a l i y a. Mən sənə nifrət edirəm. İtil gözümdən!

F r a n s (*ayaqlarını yerə döyərək*). Dayan, bir! Gün gələcək qarşında titrəyəcəksən! Dilənçinin birini məndən üstün tutmaq?! (*Gedir.*)

A m a l i y a. Get, yaramaz! Məni öz Karlımla yalnız burax... "Dilənçinin birini"mi dedi? Dünyanın işləri tərsinə çevrilmişdir! Dilənçilər kral, krallar isə dilənçi olmuşlar. Onun geydiyi cındırları mən şahların zər-məxmər libasına dəyişməyəm! Dilənərkən onun baxışları, o şahənə, vüqarlı, odlu baxışları, varlıların və güclülərin ehtişamını, cah-calalını bir anda yandırıb külə döndərə bilər! Tökülün torpaqlara parlaq boyunbağılar! (*Boğazından inciləri qoparır.*) Onları siz taxın, qoy məlun var-dövlət, bu simü-zər sizin olsun, varlılar və kübarlar! Qoy bu ləziz təamlar, bu eyş-işrət, bu naz-nemət hamısı sizə qismət olsun! Kar! Kar! Bax, indi mən sənə layiqəm! (*Gedir.*)

İkinci pərdə

BİRİNCİ SƏHNƏ

Frans fon Moor dalğın bir halda öz otağında oturmuşdur.

Frans. Yox, iş çox uzun sürür... Həkim deyir ki, o, sağalmaq üzrədir. Qocaların canı bərk olur! Bu soyumuş, yıpranmış ət parçası olmasaydı və əfsanəvi nağıllardakı yeraltı it kimi mənim xəzinələrimin üstündə oturmasaydı, qarşımda dümdüz yollar, geniş meydanlar açılardı.

Yoxsa mən öz fikirlərimi bu inadkar təbiətin boyunduruğuna salmalıyam? Yoxsa mən ruhumun qanadlarını qırıb onu maddənin tısbağa yerişli ləng addımlarına bağlamalıyam? Onsuz da yağsız yanan bu piltəni söndürmək lazımdır – vəssalam! Ancaq bunu özüm etmək, dilə-ağıza düşmək istəməzdim... Mən onu öldürmək istəmirəm, lakin ölümünü yaxınlaşdırmağa çalışıram. Mən ağıllı bir həkim kimi, lakin tərsinə hərəkət etmək istədim. Təbiətə mane olmağı yox, onun addımlarını sürətləndirməyi arzularım. Ömrü uzatmaq ki, bizə müyəssər olur; nə üçün bir dəfə də onu qısaltmağı sınaqdan keçirməyək?

Filosoflar və təbiblər təsdiq edirlər ki, ruhun vəziyyəti ilə insan əzasının fəaliyyəti rəbitədədir. Podaqra duyğuları hər dəfə mədə pozğunluğuna səbəb olur; ehtiraslar həyat gücünü azaldır; həddindən artıq ağırlıq çəkən ruh öz qabığını, insan cismini torpağa tərəf çəkir. Yaxşı, necə olsun? Həyat qəsrinə yolu ölüm üçün kim təmizləyə bilər, kim ruhu qıraraq cismi də tələf edib parçalayar? Ah! Bu, ağıllı tədbirdir! Amma onu kim həyata keçirəcək? Çox ağıllı tədbirdir! Beynini qurdala, Moor! Nə yaxşı təcrübə olardı! Bunu ilk dəfə yoxlamaq fərəhli

işdir! Zəhər qarışdırmağı indi az qala əsl elm dərəcəsinə gətirib çıxarıblar və təcrübə yolu ilə təbiəti öz hüduqlarını göstərməyə məcbur ediblər. İndi ürək döyüntüsünü yoxlayıb bir neçə il qabaqcadan nəbzə deyirlər: sənin işin bura qədərdir, o yana ümid bağlama. Belə olan surətdə biz nə üçün öz təcrübəmizi, öz gücümüzü yoxlamayaq?

Lakin nədən başlamalı? Ruhun və cismnin bu mehriban ittifaqını necə pozmalı? Hansı hissələrdən istifadə etməliyəm? Onların hansı biri ömür çiçəyini daha tez soldura bilər? Qəzəb – bu acgöz canavar çox tez doyur. Qayğı – bu qurd ləng gəmirir, mənim işimə yaramaz. Kədər – bu ilan da tənbel sürünür; vahimə – ümid onun kəsərini azaldır. Necə? İnsan cəlladları təkcə bunlardırmı? Yəni ölüm cəbbəxanası bu qədərmi kiçikdir?.. (*Fikrə gedir.*) Necə? Belə! Yox! Aha! (*Yerindən sıçrayır.*) Qorxu! Qorxu nələr etmir? Bu əjdahanın müdhiş pəncəsi qarşısında zəka, din nə edə bilər? Amma bununla belə... Əgər qoca bu fırtınaya da davam gətirə? Əgər... Oho, onda siz mənə köməyə gəlin, ey mərhəmət hissi, ey acı peşmançılıq duyğusu – cəhənnəm Evmenidası, öz nəcisini çeynəyib əbədi qidalanan, zəhərini mütəmadi boşaldan və mütəmadi zəhər yığan xəbis ilan! Sən gəl, ey fəğan qoparıb öz məskənini tar-mar edən, öz sahibini günahlandırıb ona işgəncələr verən vicdan ağrısı! Siz də mənə köməyə gəlin, ey mərhəmətli pərilər: sən dodaqlarında təbəssüm oynayan keçmiş və sən sonsuz ümidlərlə, xeyir və bərəkətlə dolu olan çiçəkli gələcək! Gəlin cənnətin zövqünü, nəşəsini öz güzgünüzdə ona uzaqdan göstərin və yüngül addımlarla onun həsrət, intizar dolu ağuşundan tez çıxıb qaçın. Sizin dalınızca işə qoy ümid-sizlik bəlası gəlsin və bu, əcinnə ləşkərinin işini tamamlasın. Beləliklə, mən zərbəni zərbə, fırtınanı fırtına üstündən qocanın başına yağdırıb onun nəfəsini kəsmiş olaram. Əcəbdir! Əcəbdir! Tədbir hazırdır. Bu çox çətin, mahir, etibarlı, həm də doğru bir tədbirdir, çünki (*rişxəndlə*) cərrah bıçağı burada nə yara, nə də zəhər izi tapa bilməyəcəkdir. (*Qətiyyətlə*) Deməli, işə başlamaq lazımdır!..

Herman daxil olur.

Aha! *Deus ex machina!*¹ Herman!

¹ Hərfi tərcüməsi: qurğuda gələn Allah deməkdir (*lat.*). “Göydə axtarırdım, yerdə əlimə düşdün” mənasındadır; bu, Allahın yunan faciələrinə qarışmasına işarədir; allahlar xüsusi qurğuda səhnəyə enirlər.

H e r m a n. Qulluğunuzda hazırım, cənab.

F r a n s (*əlini ona verir*). Qulluğa görə, səni böyük mükafatlar gözləyir, Herman!

H e r m a n. Siz məni onsuz da çox mükafatlandırmısınız.

F r a n s. Bu hələ harasıdır, tezliklə mən daha səxavətli, çox səxavətli olacağam, Herman! Mən səninlə danışmalıyam.

H e r m a n. Sizi diqqətlə dinləyirəm.

F r a n s. Mən səni tanıyıram, qoçaq oğlansan, səndə əsgər üreyi vardır. Atam səni axı çox incitdi, Herman.

H e r m a n. Bu ədavəti unutsam, atamın oğlu deyiləm.

F r a n s. Bax bu, əsl kişi sözüdür! Kişi olan kəs nə ədavəti unudar, nə intiqamı. Xoşuma gəlibsən, Herman! Al bu kisəni. Mən burada ağa olsaydım, o daha ağır olardı.

H e r m a n. Mən bunu həmişə arzu etmişəm, cənab! Təşəkkür edirəm!

F r a n s. Doğrudanmı? Mənim burada ağa olmağımı istəyirsənmi? Amma nə çıxsın? Atamın canı bərkdir. Bir də ki mən kiçik oğulam.

H e r m a n. Kaş böyük oğul siz olaydınız, atanız isə vərəm tutmuş bir qız kimi zəif düşəydi.

F r a n s. Ah! Bu böyük oğul sənə necə mükafatlar verərdi! Səni çirkəbdən çıxarıb öz ağılına və əsil-nəcabətinə yaraşan parlaq bir mövqeyə qaldırmaq üçün o, əlindən gələni əsirgəməzdi. O, səni təpədən-dırnağa qədər qızıla tutardı! Sən dördatlı kareta içində küçələrdən ötüb-keçərdin! Bəli, inan, dediyim kimi də olardı! Sənə nə deyəcəkdim? Sən freyleyn fon Edelreyxi hələ unutmamısan ki, Herman?

H e r m a n. Lənət sənə, şeytan! Nə üçün mənim yaramı qanadırsınız?

F r a n s. Mənim qardaşım onu sənin əlindən aldı.

H e r m a n. Mən onunla haqq-hesab çəkəcəyəm.

F r a n s. Qız sənə rədd cavabı verdi. O isə səni az qala pilləkənlərdən üzəşağı saldı.

H e r m a n. Eyib etməz. O, buna görə cəhənnəmə vasil olacaq!

F r a n s. O deyirmiş, guya, hamı pıç-pıç eləyir ki, sən bic doğulmusan, guya, atan hər sənə baxanda dizinə döyüb Allaha yalvarıb ki, onun günahından keçsin.

H e r m a n (*hiddətlə*). Lənət kor şeytana! Heç olmasa, siz məni hövsələdən çıxarmayın.

F r a n s. O, sənə məsləhət görürmüş ki, zadəgan adını hərəc bazarında satasan, aldığı pulla corablarına yamaq saldırasan!

H e r m a n. Lənətə gələsən!.. Mən onun gözlərini bu əllərimlə didib-parçalayacağam.

F r a n s. Nə? Hirsələnirsən! Sən ona necə hirsələ bilərsən? Sən ona nə edə biləcəksən? Bir siçan bir pələngə nə edə bilər? Sənin hirsin onun ancaq təntənəsini şirinləşdirə bilər. Sənə təkcə dişlərini qıcırtmaq və öz acığını quru çörəyə tökmək qalır.

H e r m a n (*ayaqlarını yerə vuraraq*). Mən onun külünü göyə sovu-racağam!

F r a n s (*onun çiyini tutub silkələyir*). Herman, sən axı zadəgansan, belə təhqirə sən dözə bilməzsən. Sən qoymazsan ki, sevdiyin qızı dartıb əlindən alsınlar. Dünya dağıla, yenə qoymazsan, Herman! Nə deyim! Sənin yerinə mən olsaydım, dünyanı dağıdardım.

H e r m a n. Onların hər ikisini qəbirə göndərməyincə mənim ürəyim soyumayacaqdır.

F r a n s. Özünə toxtaq ver, Herman! Yaxına gəl bir... Amaliya sənə olacaqdır.

H e r m a n. Mənim olacaqdır! Hamının acığına o, ancaq mənim olacaqdır!

F r a n s. O, sənə olacaqdır! Onu mən özüm sənə verəcəyəm. Dedim axı, yaxına gəl. Sən, ehtimal ki, Karlı varislik hüququndan məhrum edildiyini hələ bilmirsən?

H e r m a n (*ona yaxınlaşır*). Doğrudanmı? Birinci dəfədir ki, eşidirəm!

F r a n s. Başqa vaxt sənə müfəssəl danışaram. İndi sakit ol və mətləbə qulaq as. Bəli, bir ilə yaxındır ki, atam onu, demək olar, evdən qovmuşdur. Ancaq qoca, deyəsən, bu tələsik qərardan (*gülişlə*), əlbəttə, öz iradəsi ilə qəbul etmədiyi bu qərardan peşman olmuşdur. Bir yandan da Amaliya səhər-axşam töhmət və şikayətləri ilə onu bezər etmişdir. Gec-tez qoca, Karlı axtarmağa başlayacaqdır. Əgər tapmış olsa, hər şeydən ümidini kəs! Kəbin kəsdirməyə gedəndə özün gərək karetanın qapısını açıb onları bir yerdə oturdasan.

H e r m a n. Mən kilsənin ortasında onu boğub öldürərəm!

F r a n s. Atam qraflıq hökmünü ona verəcək, özü isə qəsrin sakit bir küncünə çəkilib rahat gün keçirəcəkdir. Bu lovğa, yelbeyin

hakimiyyət cilovunu əlinə alıb, öz düşmənlərinin və bədxahlarının başına gör nə oyun gətirəcəkdir. Səni sərvət, ad-san sahibi etmək istərkən özüm boynumu burub onun qapısında durmalı olacağam.

H e r m a n (*qızgın*). Əgər belə olsa, mən adımlı dəyişərəm, nə qədər mən sağam, nə qədər bu canımda can var, siz o qara günü görməyəcəksiniz!..

F r a n s. Axı sən nə edə biləcəksən, Herman! O, sənin özünü də, əziz Herman, qamçı altında saxlayacaqdır. Küçədə səni görəndə üzünə tüpürəcək, sən isə səsinə çıxartmaq nədir, heç diksinməyə belə cəsarət etməyəcəksən. Sənin Amaliyaya evlənmək işin, sənin arzuların, aqibətin belə olacaq, dostum.

H e r m a n. Deyin, mən nə etməliyəm?

F r a n s. Qulaq as, Herman! Mənim sənə necə də sadıq dost olduğumu və sənin taleyinin məni nə qədər düşündürdüyünü özün görəcəksən! Get, paltarını dəyiş, elə et ki, heç bir kəs səni tanıya bilməsin. Sonra qocanın yanına get, söylə ki, düz Bohemiyadan bura gəlirsən, mənim qardaşım ilə bərabər Praqa yaxınlığındakı vuruşda iştirak etmiş və döyüş meydanında onun həlak olduğunu öz gözünlə görmüsən.

H e r m a n. Yaxşı, mənə inanarlarmı?

F r a n s. Ha-ha! Bunun üçün mən hazırlıq görərəm! Bu paketi al, evdə oxu. Burada lazımı təlimat və kağızlar vardır. Onlar hər cür şəkk-şübhəyə güc gələcəklər. Di get, ancaq elə et ki, səni görənlər olmasın. Dal qapıdan həyəətə çıx. Bağın divarından o tərəfə tullan. Bu əhvalatı bizə lazım olan kimi tamamlamaq mənim boynuma!

H e r m a n. Gərək tez tamam olsun. Mülk-malımızın yeni ağası şöhrətli qrafimiz Fransisk fon Moor var olsun!..

F r a n s (*əlini Hermanın yanağına vurur*). Ay hiyləgər! Bu yolla biz bütün arzularımıza tezliklə nail olarıq: Amaliya ümidini ondan kəsər; qoca oğlunun ölümünə bais olduğunu özünə dərd edərək yatağa düşər, zəif vücut son mənzilə daha yorğa gedər. Bu xəbər onun axırına çıxacaqdır. Və onda mən yeganə oğul olacağam. Amaliya arxasını itirdikdən sonra mənim əlimdə oyuncağa çevriləcəkdir. Sonrasını da sən özün təsəvvür edirsən. Müxtəsər, işlər biz istədiyimiz yola düşəcəkdir. Sən də gərək öz sözümdən qaçmayasan.

H e r m a n. Nə danışırırsınız? (*Sevinclə*) Güllə hədəfindən dönüb

atıcıya dəyər, ancaq mən öz qərarımdan dönmərəm. Məndən arxayın olun. İşi mənə həvalə edin! Əlvida!

F r a n s (*ardınca ucadan*). İşin bəhrəsi sənindir, mehriban Herman! (*Tək*) Öküz taxılı anbara daşıyandan sonra ancaq otlə qənaətlənir. Amaliya hara, sən hara? Sənə naxırçı qızı yaraşır! (*Gedir.*)

İKİNCİ SƏHNƏ

Qoca Moorun yataq otağı.
Qoca Moor kresloda yatmışdır. Amaliya.

Amaliya (*səssiz addımlarla ona yaxınlaşır*). Yavaş, yavaş! Mürgü onu aparmışdır! (*Onun qarşısında dayanır.*) Nə qədər nəcib, nə qədər nuranidir! Müqəddəslərin şəkillərini belə çəkirlər. Yox, mən sənə acıqlana bilmərəm! Ağsaçlı qoca, acıqlana bilmərəm sənə! Rahat yat, sevinclə oyan. Nə dərdin, əzabın varsa, qoy mənə gəlsin.

Qoca Moor (*yuxuda*). Oğlum! Oğlum! Mənim oğlum!

Amaliya (*onun əlindən tutur*). Ss! Ss! Oğlunu yuxuda görür.

Qoca Moor. Bu sənmişən? Buradasan? Ah, sən nə acınacaqlı günə düşmüşən. Belə məzlum-məzlum baxıb qəlbimə od salma! Mən onsuz da alışıb-yanıram.

Amaliya (*onu oyadır*). Oyanın, ata! Bu, yuxudur... Özünüzi üzməyin!

Qoca Moor (*yuxulu halda*). Bəs o, burada deyildimi? Məgər mən onun əlindən tutmamışdım? Mərhəmətsiz Frans! Sən yuxuda da oğlumu mənim əlimdən qoparmaq istəyirsən?

Amaliya. Aha, bəs belə!

Qoca Moor (*yuxudan ayılaraq*). Hanı o? Hanı? Mən haradayam? Sənmişən, Amaliya?

Amaliya. İndi bir az yaxşısınızmı? Ata, elə şirin yatmışdınız ki...

Qoca Moor. Yuxuda oğlumu görürdüm. Nə üçün oyandım? Bəlkə, onun dilindən məni bağışlayacağını eşidəcəkdim?

Amaliya. Mələklər kin saxlamırlar! O, sizi bağışlayar. (*Mehribanlıqla onun əlindən tutur.*) Mənim Karlımın atası, mən sizi bağışlayıram!

Qoca Moor. Yox, qızım! Sənin çöhrəndəki solğunluq məni ittiham edir. Yazıq qızıcığaz! Gəncliyinin bütün sevincini, nəşəsini mən sənin əlindən aldım! Ah, mənə lənət yağdırma!

Amaliya (*nəvazişlə onun əlindən öpür*). Sizə?

Q o c a M o o r. Bu şəkil sənə tanışdırmı, qızım?

A m a l i y a. Karl!

Q o c a M o o r. On altı yaşına keçəndə o belə idi. İndi, yəqin, dəyişmiş, saralıb-solmuşdur. Ürəyim parçalanıb! Ümidim ümitsizliyə çevrilib, mərhəmətim kinə. Elədirmi, Amaliya?! Sən bu şəkli onun təvəllüd günündə yasəmən köşkündə çəkmisən? Ah, mənim mehriban qızım! Sizin sevginiz mənə də səadət gətirirdi.

A m a l i y a (*gözünü şəkildən çəkmir*). Yox, yox! O deyil! Vallah, bu, Karl deyildir! Burada, burada (*öz ürəyinə və başına işarə edir*) tamam bambaşqadır... Solğun boyalar onun böyük ruhunu, onun gözlərinə parlayan səmavi odu təsvir edə bilməz! Əsla ona bənzəmir. Şəkildə o yalnız insandır. Necə də mən aciz rəssamam!

Q o c a M o o r. Bu mehriban, bu nəvaziş dolu baxışlar... Ah, əgər o, mənim başımın üstündə dursaydı, mən ölmüş belə olsam, yenə tanıyardım... Yox, yox, heç vaxt ölməzdim!

A m a l i y a. Heç vaxt, heç vaxt! Ölüm bir dünyadan özgə, daha yaxşı dünyaya keçmək üçün ancaq bir körpü olardı. Onun baxışları axirət yolunuzu məşəl kimi işıqlandırar, sizi arşi-əlaya qaldırardı.

Q o c a M o o r. Mənim dağ boyda dərdim, nisgilim var! Mən can üstündəyəm, ölürəm, amma Karlım yanımda yoxdur. O, məni öz çiyinə alıb basdırmağa aparmayacaq, qəbrim üstündə göz yaş töküüb ağlamayacaq. Əbədiyyət yuxusuna dalarkən oğul duası – mənim üçün ana laylası qədər şirin olardı.

A m a l i y a (*xəyalat içində*). Bəli, sevimli adamın laylası altında ölüm yuxusuna dalmaqda umulmaz bir şirinlik vardır... Kim bilir, bu yuxu, bəlkə, qəbir evində də davam edəcəkdir! Bitməz-tükənməz, sonsuz və əbədi yuxuda qiyamətin özünə qədər Karlı görmək! (*Vəcdlə*) İsrafil öz şeypurunu çalanda isə oyanıb əbədi olaraq onun ağışına atılmaq!

Sükut.

O, klavesinə yaxınlaşıb çalır.

Əziz Hektor! Döyüşlərə tələsmə, ah,
Axillərin mərhəmətsiz qılıncı, bax,
Patroklun zil kölgəsində kəsir qurban!
Körpənə kim məbudlara ibadət öyrədər, aman?
Vəhşi Ksanf birdən sənə edərsə qəsd
De, körpənin ona sarı oxunu kim tuşlayar, bəs?

Q o c a M o o r. Nə gözəl mahnıdır, qızım, mən öləndə bu mahnını başımın üstündə oxuyarsan.

A m a l i y a. Bu, Hektor ilə onun sevgilisi Andromaxanın vidalaşmasıdır. Biz bu mahnını həmişə Karl ilə bir yerdə udun sədası altında oxuyardıq.

Əziz dostum, tez ox-qalxan götür görək!
Qanlı döyüş meydanına uçmaq gərək...
Əlim vətən torpağını edər xilas.
Tanrı hökmü başın üstədən əskik olmaz!
Mən ölsəm də qurtararam Troyanı,
Sənin ilə başlar ancaq Eliziumun gülüstanı.

D a n i e l daxil olur.

D a n i e l. Bir nəfər sizi görmək istəyir. Deyir ki, vacib xəbərlər gətirmişdir.

Q o c a M o o r. Dünyada mənim üçün ancaq bir xəbər vacib ola bilər... Sən ki bilirsən, Amaliya. Əgər gələn bədbəxt fağır, möhtac olan bir kədirsə, qoy əliboş qayıtmasın.

A m a l i y a. Dilənçidirsə, tez burax, qoy gəlsin.

D a n i e l gedir.

Q o c a M o o r. Amaliya! Amaliya! Oxu, sənin səsin mənim üçün təsəllidir!

A m a l i y a (*oxuyur*)

Zirehinin sədası kəsilər, aman Allah!
Əzəmətlə qılıncın yatar sarayda, ey vah,
Priamların qəhrəman soyu fəvt olar bütün.
Elə yerə düşərsən tutqun olur orada gün,
Kotsit rəya içində belə çəkib durur dad:
Eşqin Letada öləcək, öləcək sənin, heyhat.

İstəyimi, arzumu, xəyalımı, bil ki, mən
İf demədən o yerdə qər q edərəm kökündən,
Öz eşqimi amma yox.
Sus! Yenə də o vəhşi divar dalındadır, bax!
Qılıncımı ver mənim, gözüyaşlı ayrılmaq!
O qudurmuş Letada eşqim ölər sanma, yox!

Frans, paltarını dəyişmiş Herman və Daniel.

Frans. O adam budur. Deyir ki, sizə dəhşətli xəbərlər gətirmişdir. Onları dinləyəsi halınız varmı?

Qoca Moor. Mənə ancaq bir xəbər lazımdır. Yaxın gəl, əzizim, sən mənim halıma baxma, danış. Ona şərab verin.

Herman (*səsini dəyişərək*). Cənab, əlacsızlıqdan ürəyinizi yaramış olsam, mən fağıra qəzəbiniz tutmasın. Mən burada qəribəm, amma sizi yaxşı tanıyıram. Siz Karl fon Moorun atasısınız.

Qoca Moor. Sən bunu haradan bilirsən?

Herman. Mən sizin oğlunuzu tanıyırdım.

Amaliya (*yerindən sıçrayır*). O sağdırmı? Sağdırmı? Onu tanıyırsınızmı? O haradadır? Harada? (*Dik atılır.*)

Qoca Moor. Mənim oğlumdan bir xəbərin varmı?

Herman. O, Leypsiqdə oxuyurdu, lakin birdən hara isə yox oldu. Onun dediyinə görə, başaçıq, ayaqyalın bütün Almaniyayı qapı-qapı gəzib sədəqə toplayırmış. Beş aydan sonra Prussiya ilə Avstriya arasında bu lənətə gəlmiş müharibə təzədən alovlandı. Bu dünyada bir pənahı, ayrı bir ümid yeri olmadığı üçün o, müzəffər Fridrixin təbil gurultusundan həvəslənib Bohemiya torpağına yollanmışdır. Orada böyük Şverinə müraciətlə demişdir: “Qəhrəmanlar kimi həlak olmağa mənə də icazə verin, çünki mən onsuz da yurdsuz-yuvasız, atasız bir yetiməm!”

Qoca Moor. Mənə belə baxma, Amaliya!

Herman. Vuruş bayrağını ona verdilər və o, Prussiya ordusunun zəfər yolu ilə xeyli vaxt irəli yüyürdü. Bir dəfə biz onunla bir çadırdə yatmışdıq. O, qoca atasından, keçmiş arzularından çox danışdı. O danışdıqca dinləyənlər göz yaş axıdırdılar!

Qoca Moor (*üzünü yastıqda gizlədir*). Sus! Bəsdir, danışma!

Herman. Səkkiz gün sonra qanlı Praqa vuruşu başlandı. Oğlunuz cəsur əsgər kimi rəşadət göstərdi. Bütün ordu ondakı hünərə heyran qalmışdı. Onun ətrafında beş alay qoşun qırılırdı. O isə tək yerində dayandı. Qızmar qəlpələr başından dolu kimi yağdı. O, yerindən tərپənmədi. Güllə sağ əlini parçaladı, o, bayrağı sol əlinə alıb yenə yerindən tərپənmədi.

Amaliya (*iftixarla*). Hektor, Hektor! Eşidirsinizmı? O, yerindən tərپənməmişdir.

H e r m a n. Həmin günün axşamı mən ona rast gəldim. Güllələr dörd yandan vıyltı ilə uçurdu. O, yerə sərilməmiş, sol əli ilə axan qanını saxlamağa çalışır, sağ əlini isə dayaq verib qalxmaq istəyirdi. “Qardaşım, – deyə mənə tərəf döndü, – deyirlər bizim generalımız bir saat bundan əvvəl vurulmuşdur”. “Elədir, o həlak olmuşdur, – dedim. – Sən yaralanmışsan?” – “İgid bir əsgər kimi yaralanmışam”, – deyə qışqırdı. Sol əlini yarasından çəkib, “mən öz generalımın ardınca gedirəm”, – dedi və onun böyük ruhu bədəninədən ayrıldı.

F r a n s (*Hermana ucadan*). Sənin qara xəbər gətirən dilin qurusun! Sən bura bizim atamızı öldürmək üçünmü gəlmisən? Ata! Amaliya! Ata!

H e r m a n. İndi mərhum yoldaşımın son iradəsini sizə bildirmək istəyirəm. Ölərkən nəfəsi tutula-tutula mənə dedi: “Qılıncımı qoca atama yetir. Bu qılıncın üstündə onun oğlunun qanı var. Atam qoy indi rahat olsun, sevin, çünki onun arzusu yerinə yetdi. Atama deyərsən ki, onun lənəti məni döyüş meydanına çəkib ölümə düçar etdi! Mən nakam öldüm!” Onun son sözü isə “Amaliya!” oldu.

A m a l i y a (*ölüm yuxusundan oyanmış kimi*). Onun son sözü “Amaliya!” oldu.

Q o c a M o o r (*fəryad qoparıb saçlarını yolur*). Onu mənim lənətim öldürdü! O, nakam ölmüşdür!

F r a n s (*otaqda o baş-bu başa gəzişərək*). Ah, ata, siz nə etdiniz? Karl! Əziz qardaşım Karl!

H e r m a n. Bu, onun qılıncı, bu da boynundan çıxarıb mənə verdiyi şəkil. Lap bu xanımın özüdür. Cavan Moor pıçılı ilə “Bunu qardaşım Fransa verərsən” söylədi. Bununla nə demək istədiyini anlaya bilmədim.

F r a n s (*heyrlə*). Amaliyanın şəklini mənə? Mənə... Karl... Amaliyanı? Mənə?

A m a l i y a (*qəzəblə Hermanın üstünə gedir*). Alçaq, satqın, yalançı! (*Diqqətlə ona baxır.*)

H e r m a n. Nahaq hiddətlənirsiniz, xanım! Baxın, bu, sizin şəkliniz deyilmi? Ehtimal ki, şekli ona özünüz vermisiniz?

F r a n s. Amaliya, Allaha and olsun ki, bu, sənin şəklindir!

A m a l i y a (*şekli qaytararaq*). Mənimdir, mənimdir! İlahi!

Q o c a M o o r (*fəryadla özünü döyür*). Başibəlalı ata, günahkar ata! Mənim lənətim, mənim nifrətim onu ölümə sürüklədi. O, nakam öldü!

Frans. O, son nəfəsində, can üstündə məni yad etmişdir. Ölüm qara qanadlarını onun üstünə gərdiyi dəqiqədə də o, məni unutmamışdır.

Qoca Moor (öz-özünə danışır). Onu mənim lənətim öldürdü! O, nakam öldü.

Herman. Mən artıq bu iztirablara dözə bilmirəm! Əlvida, cənab! (Yavaşca Fransa.) Bu oyunu çıxartmaq bilmirəm kimə lazımdır? (Getmək istəyir.)

Amaliya (onun ardınca qaçır). Dayan! Dayan! Onun son sözü nə oldu?

Herman. O, son nəfəsində birçə söz dedi: "Amaliya!" (Gedir.)

Amaliya. O, son nəfəsində birçə söz dedi: "Amaliya!" Yox, sən yalançı deyilsən! Deməli, bu xəbərlər həqiqətdir! Həqiqətdir! O ölmüşdür! Ölmüşdür! (Səndirləyib yıxılır.) Ölmüşdür! Karl ölmüşdür!

Frans. Bu nədir? Qılıncın üstündə qanla nə yazılmışdır? Amaliya!

Amaliya. Onun xəttiyləmi?

Frans. Bu yuxudur, ya həqiqət? Gör qanla nə yazılmışdır: "Frans, mənim Amaliyamı kimsəsiz qoyma!" Bax, bura bax bir! O biri tərəfində: "Amaliya! Amansız ölüm səni öz əhd-peymanından azad edir!" Görürsən?! O, bunu ürəyinin hərarətli qanı ilə yazmışdır. Onun əbədiyyət aləminə uçan ruhu bir anlığa dayanmışdır ki, Amaliya ilə Fransı birləşdirsin.

Amaliya. Böyük Yaradan! Onun xəttidir. O, heç vaxt məni sevməmişdir! (Tələsik çıxır.)

Frans (ayaqlarını yerə döyərək). Lənətə gələsən! Mənim bütün məharətim bu şiltaq qızın qarşısında gücsüzdür.

Qoca Moor. Bəlali başım, qara bəxtim! Məni tək qoyma, Amaliya! Frans! Frans! Qaytar mənə oğlum!

Frans. Ona lənət yağdıran kim oldu? Öz oğlunu ölümün ağuşuna kim atdı? Ümid qapılarını onun üzünə kim bağladı, kim? Ah, o, mələk kimi pak və təmiz bir məxluq, xilqət tacında nadir bir inci idi! Lənət olsun onu məhv edən cəlladlara! Sizə də lənət olsun!

Qoca Moor (öz sinəsinə vuraraq). O, mələk kimi pak idi! O, xilqət tacında nadir bir inci idi! Lənət, lənət olsun mənə! Mənim başıma gərək küllər ələnsin, daşlar yağsın. Mən öz mərd oğlumun qatiliyəm. O, məni son nəfəsinə qədər sevmiş, mənim ucbatımdan

ölümün qoynuna atılmışdır! Ah, onun cəlladı mən oldum, mən!
(*Özünü itirmiş halda saçlarını yolur.*)

F r a n s. O, artıq yoxdur, indi bu iztirab, bu fəryad, toydan sonrakı bu nağara kimə lazımdır? (*Acı təbəssümlə.*) Öldürmək asandır, diriltmək çətin. Siz onu torpaq altından qaytara bilməyəcəksiniz.

Q o c a M o o r. Heç bir zaman, heç bir zaman, heç bir zaman o, torpaq altından qayıtmayacaqdır! O yoxdur! Həmişəlik getdi! Axı mənim ürəyimdən lənəti qoparan sənin böhtanların oldu!.. Sən oldun!.. Sən!.. Qaytar mənim oğlumu!

F r a n s. Mənim qəzəbimi coşdurmayın! Mən gedirəm. Yaxamdan əl çəkin, qoyun əzrail sizinlə danışsın!

Q o c a M o o r. Canavar! Canavar! Ver mənim oğlumu! (*Kreslodan sıçrayıb Fransın boğazından yapışmaq istəyir, lakin o, qocanı bərk itələyir.*)

F r a n s. Çürük skelet... Hələ dilin də var?.. Ö! Bir çarə tap, gəbər!..

Q o c a M o o r. Səni görüm min-min lənətə gələsən! Oğlumu mənim qoynumdan sən oğurladın! (*Kresloda vurnuxur.*) Müsibətə, bəlaya bax! Bu dərdləri çəkirəm – hələ ölmürəm də! Onlar məni əzrailə tapşırıb qaçırırlar... Tanrı məndən üz döndərib! Müqəddəs ruhlar da qoca qatildən üz döndərib. Nə müsibət, nə bəlaya düşdüm! Ölüm yatağında başımı dizi üstünə alan, ağızımı qapayan heç bir kəsim yoxdur! Nə oğlum var, nə qızım, nə də bir dostum! Bu nə müsibətdir, ilahi! Öldür məni, xilas et bu əzablardan!..

A m a l i y a gözləri yaşlı içəri girir.

Amaliya, göylər mələyi! Mənim canımı təslim etməyəmi gəldin?

A m a l i y a (*nəvazişlə*). Siz igid bir oğul itirdiniz.

Q o c a M o o r. Öldürdüm demək istəyirsən?! Mən qatil ata, Allah dərgahına üzüqara gedəcəyəm.

A m a l i y a. Yox, yox, bəlakeş qoca. Karl Tanrının öz iradəsi ilə o dünyaya köçmüşdür. Yoxsa burada bizim səadətimizin həddi-hüdudu olmazdı... Zaman gələcək, orada, ərşi-ələda biz onunla yenidən görüşəcəyik.

Q o c a M o o r. Görüşəcəyik! Görüşəcəyik! Yox! Mən əməli-saleh donu geyib, əməli-salehlər mərəkəsində onunla görüşsəm, cəza qılıncı mənim ruhumu parçalar. O dünyada da cəhənnəmin dəhşətləri belə məni görüb dəhşətə gələcək, qiyamət günü “mən öz oğlumun qatiliyəm” fikri məni odlardan çıxarıb odlara salacaq.

A m a l i y a. Ah, o, öz təbəssümü ilə bu müdhiş xatirələri sizin ürəyinizdən dərhal qovacaqdır! Sakit olun, əziz ata, görün mən necə sakitəm. Mələklərin ərqənunda sehrli telləri səsləndirərək, onun Amaliyanın adını dilə gətirdiyini göylərin müqəddəs qüvvələri məgər eşitməmişlər! Onlar məgər onunla səs-səsə verməmişlər? Siz ki eşitdiniz: onun son sözü “Amaliya!” olmuşdur. Elə isə Karlın o dünyadakı ilk sevinc kəlməsi də məgər “Amaliya” olmamalıdır?

Q o c a M o o r. Sənin sözlərində nə şirin təsəlli vardır? Deyirsən ki, o, məni görəndə gülümsəyəcək? Məni bağışlayacaq? Mən ölürəm, Amaliya, heç olmasa, sən yanımda ol, mənim Karlımın istəklişi!

A m a l i y a. Ölmək – ona qovuşmaq, onun ağuşuna atılmaq deməkdir! Xoş halınıza! Sizə həsəd aparıram. Nə üçün mənim bədənim zəif düşməmiş, saçlarım ağarmamışdır? Karldan sonra cavan qalmaq bədbəxtlikdir! Xoş sənin halına, taqətsiz qoca; sən göylərə əzm edirsən, sən mənim Karlıma yaxın bir mənzildəsən!

F r a n s daxil olur.

Q o c a M o o r. Yaxın gəl, oğlum! Bəlkə, səninlə sərt rəftar etmişəm, bağışla məni! Mən səni bağışlayıram. Mən hamınızla halallaşmışam, bu dünyadan köçmək istəyirəm.

F r a n s. Nə oldu? Oğlunuz üçün ağlayıb doydunuzmu? Elə bil, daha ondan başqa oğlunuz yoxdur.

Q o c a M o o r. Həzrəti Yaqubun on iki oğlu vardı, di gəl ki, öz Yusifi üçün qanlı göz yaşları tökürdü.

F r a n s. Hm!..

Q o c a M o o r. İncili gətir, qızım, Yaqub və Yusif rəvayətini oxu. Bu rəvayət hələ keçmişlərdə, mən hələ Yaqubun gününə düşməmişdən də mənə dərin təsir bağışladı.

A m a l i y a. Hansı yerini oxuyum? (*İncili vərəqləyir*).

Q o c a M o o r. Oğul dağı görmüş atanın dərini oxu. O yerini ki, Yaqub oğlanlarının arasında öz Yusifini tapa bilmir, həsrət və intizarla gözü yollarda qalır, axırda fələyin Yusifi onun əlindən həmişlik aldığıni biləndə ah-fəğanı göylərə ucalır.

A m a l i y a (*oxuyur*). “Və Yusifin libasını götürdülər, bir keçi neştərləyib libası onun qanına buladılar və atasının yanına gətirib belə dedilər: “Bunu tapmışıq, nəzər yetir, sənin oğlununmu libasıdır, ya yox?”

Frans qəfildən otaqdan çıxır.

O nəzər yetirdi, tanıdı və dedi: “Bu, mənim oğlumun libasıdır, onu yırtıcı heyvan yemişdir; görünür, Yusifim vəhşilər pəncəsində parçalanmışdır”.

Qoca Moor (*yastığa söykənərək*). “Onu yırtıcı heyvan yemişdir; görünür, Yusifim vəhşilər pəncəsində parçalanmışdır”.

Amaliya (*ardını oxuyur*). “Və Yaqub çak-giriban etdi, bir dəst libasdan çıxıb göz yaşları tökdü, uzun müddət oğluna yas saxladı. Və onun bütün oğlanları, qızları onun başına toplanıb təsəlli vermək istədilər; o isə təsəlli xəyalını rədd elədi və belə dedi: “Nə qədər canımda can var, yas saxlayacağam və öləndə də oğlumun yanına yas içində gedəcəyəm...”

Qoca Moor. Yetər, yetər! Halım fənalaşdı!

Amaliya (*kitabı əlindən salır və onun yanına qaçır*). Pərvədigara! Sizə nə oldu?

Qoca Moor. Əcəl başımın üstünü aldı!.. Zülmət... mənim... gözlərimi tutur. Xahiş edirəm... keşişi çağır... Qoy dua oxusun... mənim oğlum Frans haradadır?

Amaliya. O, buradan qaçdı! Pərvədigara, sən özün kömək ol!

Qoca Moor. Qaçdı... qaçdı... mənim ölüm yatağımdan uzaq qaçdı! Son nəfəsimdə ümidim, arxam hesab etdiyim iki oğuldan mənə qalan bu oldu... Onları verən də sənsən... alan da... Şükür sənə, pərvədigara!.. (*Yıxılır.*)

Amaliya (*yerindən sıçrayır*). Öldü! Ürəyi dayandı. Öldü! (*Hövləyə qaçır*).

Frans (*sevinclə daxil olur*). “Öldü!” qışqırırlar. Öldü! İndi ağa mənəm. Bütün saray adamları fəryad qoparıb “öldü!” deyirlər. Lakin o, birdən ancaq yuxulamış olsa? Bəli, bu, əlbəttə, yuxudur. Amma elə bir yuxudur ki, ondan sonra kimsə adama “sabahın xeyir” demir. Yuxu ilə ölüm əkiz qardaşlardır. Qoy xoşumuza gələn adı işlədək. Mehriban və istəkli yuxu! Biz sənin adına ölüm deyəcəyik. (*Atasının gözlərini qapayır.*) İndi kim cəsarət edib məni məhkəməyə çəkə bilər, ya gözümün içinə baxıb mənə: “Sən alçaqsan!” deyər. Açıl üzümdən insaf və mürüvət pərdəsi! Qoy indi hamı Fransı çılpaqlığı ilə görsün və dəhşətə gəlsin! Mənim atam çox mülayim hökm edirdi. Təbəhərini evin adamları yerinə qoymuş, onları öz boynuna mindirmişdi,

darvaza ağzında oturub onlara gülümsünür, öz qardaşı və övladı kimi onlarla salamlaşır. Keçmiş ola. Mənim qaşların tufanlı buludlar kimi çatılacaq, zəhmli adım məşum ulduzlar kimi bu təpələrin üstündə dolaşacaqdır. Mənim alınımdakı qırıqlarda hər kəs öz taleyini oxuyacaqdır. O, dik və şiltaq başları sıgallayır, onlara nəvaziş göstərirdi. Nəvaziş və mehribanlıq mənim təbiətimə sığmaz. Mən sizi iti məhmizlərlə sıgallayıb, qamçı ilə dindirəcəyəm. Mənim mülkümdə su ilə quru çörək gərək bayram ziyafəti hesab edilsin. Qarşıma dolu sifətli, alyanaqlı bir insan çıxsın, vay halına! Dilənçi solğunluğu, qul qorxusu sizə məndən ənam olacaqdır. Mən sizi bu ənamla təltif edəcəyəm!.. (Gedir.)

ÜÇÜNCÜ SƏHNƏ

Bohemiya meşələri.
Şpigelberq. Ratsman. Qaçaqclar.

R a t s m a n. Sən buradasan? Ay səni xoş gördük, xoş gördük. Gəl bir səni bərk-bərk qucaqlayım, dostum Moris! Bohemiya meşələrindən sənə salamlar olsun! Bəh-bəh, eninə-uzununa əməlli-başlı düzəlmisən, bərkimisən! Deyəsən, özünlə yekə bir dəstə də düzəldib gətirmisən! Vallah, səndən yaxşı əsgər yığan çıxar!

Ş p i g e l b e r q. Zarafat bir yana, dost, qiyamət eləmişəm, ya yox? Hamısı bir-birindən qoçaqdırlar! Allah özü mənim işimə yaradır! İordani keçəndə ac-yalavacın biri idim, bu çomaqdan başqa gümanım heç nəyə gəlmirdi, amma indi başımda yetmiş səkkiz igid var, çoxu müflis tacirlər, yerindən qovulmuş məmurlar, Şvab əyalətindən gəlmə mirzələrdir. Dost, bunlar özgə cür qoçaqlardır, hamısı anasının əmcəyini kəsən, bir-birindən vələdüzzinadırlar. Əllərindən nə desən gəlir, bunların şöhrətini qırx ağaclıqdan eşidə bilərsən. İndi, dostum, elə bir qəzet görməzsən ki, onda Şpigelberqin bicliyindən yazılmasın. Özü də məni təpədən-dırnağa elə təsvir edirlər ki, elə bil, dirigözlü qabağında durmuşam. Arxalığımın düymələrinə kimi yazıb göstərirlər. Biz də o səfəhlərin başına noxta salıb, o ki var oynadı-rıq, bir dəfə, elə bu yaxınlarda, mətbəyə girib deyirəm ki, məşhur Şpigelberqi görmüşəm. Həmin mahalın həkiminin nişanələrini dedik-cə oradakı giclərdən biri qələm alıb yazır. Demə, bir küyə bəndmişlər.

Yazıq həkimi tutub sorğu-suala çəkirlər, möhkəm qorxudurlar, o da qorxudan, – yalan deyirəmsə, sabaha sağ çıxmayım, – qorxudan boynuna alır ki, Şpigelberq elə o özüdür ki var! Lənətə gəlmiş! Özü-mü güclə saxladım, bələdiyyə idarəsinə gedib özümü ələ vermək istəyirdim ki, əclaf mənim adımlı batırmısan. Deynən axırı nə oldu? Üç aydan sonra həkimi asdılar getdi. Mən dar ağacının yanından ötəndə burnuma bir girvənkə tütün tıxadım ki, bu yalançı Şpigelberqə doyunca tamaşa eləyim. Bu Şpigelberq kəndirdə yelləndiyi vaxt əsl Şpigelberq ədalət məmurlarını kəndirə salıb elə yedəkləyirdi ki, heyvanlara mənim özümün yazığım gəlirdi.

R a t s m a n (*gülür*). Dostumsan, vallah, əvvəlki Şpigelberqsən, bir damcı da dəyişməmişən!

Ş p i g e l b e r q. Görürsən də, nə üzüm dəyişib, nə də astarım. Bu hələ harasıdır, ay səfeh, qulaq as gör müqəddəs Setsiliyanın məbə-dində nə oyunlardan çıxmışam. Nə təhər oldusa, yolum bu monas-tırın yanından düşdü. Hava qaralırdı, amma bütün günü bir dənə də olsun güllə atmamışdım. Sən ki bilirsən, mən *diem perdid*¹ xoşlamı-ram, əgər gündüz havayı keçibsə, gərək gecəni elə bir həngamə çıxar-dasan ki, dəli şeytan özü başını itirsin. Hə, qulaq as. Qaranlıq qovu-şana qədər farağət gözlədik. Hər yerə sakitlik çökdü. İşıqlar söndü. Fikirləşdik ki, aha, rahibə bacılar, yəqin ki, yatmışlar. Dostum Qrimmi özümlə götürdüm. O birilərə də tapşırıdım ki, mən fit verənə kimi qapıda gözləsinlər. Qapıçının ağzına bir şey atıb açarları aldım. Yavaş-yavaş bacılar yatan binaya yaxınlaşdım. Onların pal-paltarını, əlüstü, bir boğçaya bağlayıb darvazadan çıxardım. Sonra bir-bir hücrələri gəzib oradakı rahibələrin, axırda da baş rahibənin donunu çırpışdır-dıq. Fit verdim, darvazanın dalında qalan həriflər bir hay-küy saldılar ki, elə bil, qiyamət qopdu. Onlar çıxırtı və hoydu-hoydu ilə monas-tırın içərisinə doluşdular. Ha-ha-ha!.. Gərək görəydin nə həngamə qopdu. Yazıq arvadlar qaranlıqda paltarlarını necə də axtarırdılar. Biz bunları əlləyir, dümsükləyirdik, bunlar da şeytan toruna düşmüş kimi vurnuxur, haray qaldırır, qışqırırdılar! Vahimədən bəziləri döşək-ağına bürünür, ya pişik kimi sobanın altına dürtülür, başqaları özünü itirib hücrələrdə elə bir gölməçə düzəldirdilər ki, gir içində üz! Qiyyə çəkən kim, qışqıran kim!.. Bir də gördük bunların baş rahibələri,

¹ Günü itirmək (*lat.*). Roma imperatoru Tit (*eramızdan əvvəl I əsr*) bütün günü faydalı bir iş görə bilməyəndə belə deyərmiş.

kaftar qarınının biri Həvva nənəmiz kimi lüt-üryan irəli çıxdı. Bilirsən ki, mənim dünyada iki şeydən zəhləm gedir; bir hörümçəkdən, bir də qoca arvaddan. Bu zalımın qızı, bədən qapqara, sifət qırış-qırış, saçlar pırtlaşmış məndən əl çəkmiş, dörd tərəfimə fırlanıb and verir ki, mən onun qızılıq bəkarətinə toxunmayım. Tfu! Az qalmışdı ki, yumruqla vurub qalan bir-iki dişini də töküm, yenə özümü saxlayıb təklif elədim: ya monastırda olan qızıl-gümüşi, pulu, qiymətli qab-qacaqları versin, ya da... uşaqlar fikrimi o saat başa düşdülər! Xülasə, mən oradan azı min qızılıq şey çıxartdım, üstəlik, bu gecə oyunundan o ki var, ləzzət aldım. Uşaqlar da, gözlərinə döndüklərim, rahibələrə elə yadigar qoydular ki, yazıqlar doqquz aydan tez çətin azad ola biləcəklər.

R a t s m a n (*ayaqlarını yerə vurur*). Heyif, gərək mən orada olaydım!

Ş p i g e l b e r q. Görürsən ki! İndi gəl bundan sonra quldur kimi ömür sürmək pis peşədir – de görüm, necə deyirsən! Kefin kök, damağın da çağ, əsilzadələr kimi kef çəkirsən, dünyanı vecinə almırsan. Mənim də bilmirəm zatımda nə varsa, dünyanın bütün lütlərini, bic-vələdüzzinalarını maqnit kimi özümə çəkirəm.

R a t s m a n. Doğrudan da, səndə maqnit gücü var! Bir məni başa sal görüm, nə cadu qurursan ki, bunları belə tilsimə salırsan...

Ş p i g e l b e r q. Tilsimə? Bu nə cadu, nə də tilsim işi deyil. Burada kəllə lazımdır, bir də ki adamın özündə gərək fərasət olsun. Mən həmişə deyirəm: rastına çıxan hər kötükdən namuslu adam düzəltmək olar, amma dələduz düzəltmək, əyri adam hazırlamaq çətin işdir! Bunun üçün gərək milli düha, bir də ki, necə deyim, münasib iqlim, dələduzluq iqlimi olsun. Buna görə sənə məsləhət bilirəm Qraubyundena get. Ora indiki haramzadələrin paytaxtıdır.

R a t s m a n. Amma mənə bu barədə İtaliyanı çox təriflədilər.

Ş p i g e l b e r q. Elədir, elədir! Ədalətli olmaq lazımdır. İtaliyada da qoçaq oğlanlar var. Ancaq Almaniya bu yolla getsə, bir də İncilin daşını atsa, buna da ki indi arxayın ola bilərsən, onda vaxt gələr ki, Almaniya da bu sahədə geri qalmaz. Onu da sənə deyim ki, bu işdə iqlimin elə bir əhəmiyyəti yoxdur; düha hər torpaqda cücərir, qalan şeylər, dost... özün bilirsən – cır almanı aparıb cənnətdə əksən də, ondan ananas yetişməz. Hə, nə deyəcəkdin sənə? Yadımdan çıxdı, nədən danışdırdım?

R a t s m a n. Dələduz yığmaq səriştəsindən.

Ş p i g e l b e r q. Hə, düzdür, dələduz yığmaqdan. Deyək ki, gəlib çıxdın bir şəhərə, sən, hər şeydən əvvəl, dilənçilərin nəzarətçisindən, pristavlardan, şəhər gözetçilərindən soruşub öyrənirsən ki, onların yanına kimləri tez-tez gətirirlər, sonra gedib o hərifləri tapırsan. Ondan sonra qəhvəxana, fahişəxana, meyxanalara gedib-gəlırsən, fikir verirsən ki, ucuzluqdan, sələm azlığından, polis qərarlarından kimlər şikayətlənir, hökumətin dalınca kimlər söyür, ya fizioloqnomikadan kimlər dad çəkir... Bunları yerbəyer öyrənəndə, bil ki, gəlib çatdın mərəndə! Düzlük deyilən şey ki var, çürük diş kimidir, onu bir balaca dardınımı, çıxıb düşəcək... Daha asan bir yol da var, dolu kisəni at küçənin ortasına, özün də bir kənarda gizlən, gör onu kim qaldıracaq. Qaldıran adamın dalınca qaç, çatanda soruş: “Siz pul kisəsi tapmadınız ki, cənab?” “Hə” desə, qoy rədd olsun, deməli, fərəsətsizdir; yox, boy-nundan atıb desə ki “xeyr, cənab, bağışlırsınız... Mən görməmişəm... Çox təəssüf...” – onda işlər düzəlib, dost, deməli, üstünə düşmüşən! Söndür çıraqı, hiyləgər Diogen! Axtardığın adamı tapmısan.

R a t s m a n. Öz aramızdır, aləmin bıcısən!

Ş p i g e l b e r q. Söz danışıdı! Guya, mən özüm bilmirəm! Hə, elə ki hərif düşdü tora, gərək çıxmağa qoymayasan. Mən, dostum, məsələn, belə eləyirəm: hərifin ki izinə düşdüm, qır-saqqız olub yapışırım yaxasından *Nota bene*¹ onu qonaq elə. Bəli, başqa əlac yoxdur, gərək xərc çəkəsən! Sonra onu qumarxanaya dart, haramzadə adamların məclisinə çək, davaya sal, fırıldaq işlərdə dolaşdır. Beləliklə, qoy bütün gücünü, var-yoxunu, pulunu, vicdanını və təmiz adını itirib tamam lüt qalsın. Çünki əgər *incidenter*² əvvəlcədən onu həm cismən, həm də ruhən zəif salmasan, sonra bir şey çıxmaz. Sən mən deyənə inan! Bunu azı əlli yol özüm sınaqdan keçirmişəm. Düz adamı yolundan çıxartdın, bil ki, əyri yola düşəcək. Bu dönüş fahişənin mömin olması qədər asan bir işdir! Yavaş! Bu nə gurultudur?

R a t s m a n. Göy guruldayır! Hə, sözünü danış!

Ş p i g e l b e r q. Bu işin lap yaxşı, lap qısa bir yolu da var: hərifi cəld başından vurub quru yurdda qoymaq lazımdır. Lüt və ələcsiz qalandan sonra özü qaça-qaça dalınca gələcək. Sən özün ki belə şeylərdə arıfsən! Odur, o qarabəniz oğlandan soruş, gör onun başına nə oyun açmışam... Elə tora saldım ki, özünün də xəbəri olmadı:

¹ Yadında saxla (*lat.*)

² Yeri gəlmişkən (*lat.*)

dedim qulluq elədiyın evın açarının ölçüsünü mumun üstünə alıb gətir, sənə qırx dukat verim... Necə bilirsən, şeytan oğlu dediyim kimi də elədi: gətirdi, gətirəndən sonra da əclaf məndən pul tələb elədi. “Müsyö, – ona dedim, – bilirsənmi, mən açarla düz polis idarəsinə gedib sənə yaxşıca bir dar ağacı seçə bilərəm?” Elə bunu dediyimi gördüm! Gərək görəydin yazığın gözləri necə kəlləsinə çıxıb tirtir əsməyə başladı. “Mənə yazığınız gəlsin, cənab, Allah xatirinə! Mən istəyirəm... Mən istəyirəm...” – “Nə istəyirsən? Şələ-şüləni yığıdırıb mənimlə buradan əkilmək istəyirsənmi?” – “Ah, ürəkdən istəyirəm, lap bu dəqiqə hazıram!” Ha-ha-ha! Belə-belə işlər, dostum! Deyir, çox bilən quş dimdiyindən tələyə düşər. Gülməlidir, Ratsman, ya yox? Ha-ha-ha!..

R a t s m a n. Ha-ha-ha! Ləzzət elədi mənə! Sənin bu danışdıqların ibrətli bir dərstdir, qızıl suyu ilə yazılması möizədir. Şeytan səni özünə dəlal tutubsa, deməli, bu adamları yaxşı tanıyır.

Ş p i g e l b e r q. Sən allah, elədirmi, dost? Mən bilən, onun üçün beş-on nəfər də belə igid tutsam, mənə böyük xələt verər. Kitab buraxanlar hər onuncu nüsxəni komisyonçuya pulsuz verir. Yəni şeytan onlardan xəsis olacaq? Ratsman! Axı burnuma barıt iyi deyir.

R a t s m a n. Xeyir ola! Mən də bayaqdan hiss eləyirəm. Ehtiyatlı ol, bu ətrafda nə işə olub. Vallah elədir! Moris, sənin bu igidlərin ataman üçün göydəndüşmə olacaq. O da qoçaq oğlanlar toplayıb.

Ş p i g e l b e r q. Mənimkilərə çatmaz...

R a t s m a n. Düz sözə nə demək olar! Ola bilər ki, sənikilər də zirək uşaqlardır. Ancaq bizim atamanın şöhrəti bir çox namuslu adamları belə cəzb edib bura gətirir.

Ş p i g e l b e r q. Sən də çox şişirtmə.

R a t s m a n. Zarafatsız deyirəm! Onlar Karlın başçılığı altında vuruşa getməyi özləri üçün fəxr bilirlər. O, bizim kimi qarət üçün adam öldürmür. Bilirsən ki, o, istədiyi pulu toplaya bilər. Amma bu fikirdə olduğunu qətiyyənlə görməmişəm. Əlimizə keçən pulun üçdəbiri ona çatmalıdır. O hətta bu payı da yetimlərə verir, ya bacarığı olan yoxsul cavanlara göndərir ki, oxusunlar! Onda pula həvəs yoxdur. Amma öz kəndlilərinin dərisini soyan mülkədarın, ya məhkəmələri fırıl-dağa çevirən müftəxor məmurların, ya qeyri belə adamların qanını tökmək məqamında o həvəslənir, damarlarındakı hər damla qan coşub intiqam oduna çevrilir.

Ş p i g e l b e r q. Hm, hm!

R a t s m a n. Bu yaxınlarda biz meyxanada eşitdik ki, öz vəkilinin fırılacağı ilə məhkəmədə bir milyonluq bir iş udmuş dövlətli qraf Regensburq böyük yoldan ötüb-keçəcəkdir. Karl oturub şahmat oynayırdı. “Biz neçə adamıq?” – deyə məndən soruşdu və tələsik ayağa qalxdı. Alt dodağını çeynəməyə başladı, bildim ki, bərk qəzəblənib. Cavab verdim ki, “cəmi beş adamıq”. “Bacaranıq” dedi, sahibənin pulunu masanın üstünə qoydu, amma şərabdən heç dadmadı da. Yola düşdük. Bütün yolu bir kəlmə də danışmadı, yolun qırağı ilə atını tənha sürür, arabir nə görüldüyünü soruşur və qulağımızı yerə qoyub dinləməyi əmr edirdi. Bir də gördük qraf budur gəlir. Karet ağzına qədər yüklənib. Vəkil qrafın yanında oturub, irəlidə isə sürücü atları çapır. Yanlarıncə da iki atlı xidmətçi gəlir. Gərək sən Karlı onda görəydin, hər əlində bir tapança atını düz karetin qabağına sürdü! Zəhmli səslə “Dayan!” qışqırdı. Karetçi atları saxlamadığı üçün kəlləmayallaq yerə yuvarlandı. Qraf havaya bir güllə atdı. Xidmətçilər qoyub qaçdılar. “Pulları ver, əclaf! – deyə gurultulu səslə o yenə qışqırdı. Qraf palaz kimi yerə sərildi. – Aha! Ədaləti alver malına çevirən sənmişən, fırılacaqı hərif?” Vəkilin qorxudan dişləri şaqıldamağa başladı. Həmin dəqiqə xəncər bu tərəfindən batıb o tərəfindən çıxdı. “Mən öz işimi bitirdim! – deyə ataman qürurla bizdən ayrıldı. – Qarət sizin işinizdir!” Bunu deyəndən sonra atın başını döndərüb meşəyə tərəf çapdı.

Ş p i g e l b e r q. Hm, hm! Mənə bax, dost! İndi sənə nağıl elədiyim sözlər öz aramızda qalsın, ha; onun bilməyi artıqdır. Başa düşürsən də?

R a t s m a n. Başa düşürəm, başa düşürəm.

Ş p i g e l b e r q. Sən ki onu tanıyırsan. Onun bəzi qəribəlikləri var. Başa düşürsən də?

Ş v a r t s t ə n g n ə f ə s, q a ç a - q a ç a g ə l i r.

Kim var orada? Nə olub orada? Meşədən keçən var?

Ş v a r t s. Cəld! Cəld! Qalanlar hanı? Eviniz yıxılıns! Siz burada özünüz üçün laqqırtı vurursunuz. Xəbəriniz yoxdur-nədir?.. Bəs siz heç nə bilmirsiniz? Axı Roller...

R a t s m a n. Nə olub ona? Nə olub ona?

Ş v a r t s. Rolleri asmışlar. Onunla bir yerdə dörd nəfəri də.

R a t s m a n. Rolleri? Lənətə gələsiniz! Axı harada? Sən haradan bilirsən?

Ş v a r t s. Üç həftədir həbsdə yatırmış, bizim isə xəbərimiz yox. Üç dəfə dindirmişlər, biz isə eşitməmişik! İşgəncə verib atamanın yerini soruşmuşlar. Qoçaq bir kəlmə də danışmamış! Axırda dünən hökm vermişlər, bu gün isə o dünyaya yola salmışlar.

R a t s m a n. Lənət sənə, kor şeytan! Ataman bilirmi?

Ş v a r t s. Ancaq dünən xəbər tutub. Vəhşi aslan kimi cinlənmişdi. Sən ki bilirsən, o, Rolleri çox istəyirdi... Onu xilas etməyə çox çalışdıq, amma... Qalaya kəmənd atdılar, pilləkən qoydular, bir şey çıxmadı! Axırda ataman özü keşiş paltarında Rollerin yanına girdi, paltarını Rollerlə dəyişmək istədi, o isə qəti rədd elədi. Ataman and içdi, elə bir and içdi ki, qanımız damarlarımızda dondu. Dedi onun dəfni üçün gərək elə bir məşəl yandıram ki, heç bir padşah üçün yandırılmamış olsun, gərək onun istisindən onların gönü tüstülənsin. Mən şəhərin fikrini çəkirəm. O çoxdan o şəhərə divan tutmaq istəyir. O da bir şeyi ki “eləyəcəyəm” dedi, yəqin, eləmiş hesabındadır.

R a t s m a n. Bu doğrudur. Atamanı yaxşı tanıyıram. İblisin özü ilə haqq-hesabı olsa, onu bitirmək üçün cəhənnəmə yollanar, fikrindən də dönməz. Ah, yazıq Roller!

Ş p i g e l b e r q. *Memento mori!*¹ Əslinə baxsaq, bunun mənə dəxli yoxdur. (*Oxuyur.*)

Toxunsam, dar ağacına
Birdən, qardaş, mən xəyalən,
Görürəm. Tək asılmışsan, –
Kim güclüdür – sən, ya ki mən?

Güllə səsləri və səs-küy eşidilir.

R a t s m a n (*yerindən sıçrayır*). Eşidirsən! Güllə atdılar!

Ş p i g e l b e r q. Birini də!..

R a t s m a n. Üçüncüsü atıldı! Atamandır!

Səhnə arxasında mahnı oxunur.

“Nürenberqlilər heç vaxt
Asa bilməzlər bizi!”

¹ Ölümü xatırla! (*lat.*)

Şveytser və Roller (*səhnə ardından*). Ey, bura baxın, hey, hey!
Ratsman. Roller! Rollerdir! Vay, sənə nə deyim!

Şveytser və Roller (*səhnə ardından*). Ratsman! Şvarts! Şpi-
gelberq! Ratsman!

Ratsman. Roller! Şveytser! Qoy səmalar guruldasin! Dolu
töksün, şimşək çaxsın! Fərqi yoxdur, toy-bayramdır! (*Onlara tərəf qaçır.*)

Qaçaq Moor at üstündə, onun dalınca Şveytser, Roller, Qrimm,
Şufterle və bir dəstə qaçaq toza, pəlçığa batmış halda səhnəyə gəlirlər.

Moor (*tələsik*). Azadlıq! Azadlıq! Sən hər təhlükədən azadsan,
Roller! Apar mənim atımı, Şveytser, onu şərabla yu. (*Yerə atılır.*) Oh,
böyük həngamə idi!

Ratsman (*Rollerə*). And olsun cəhənnəmin odlarına, sən,
deyəsen, qəbirdən xortdamısan?

Şvarts. Sən, bəlkə, Rollerin rufusan? Ya məni qara basır...
Danış, bu sənsənmi?

Roller (*təngnəfəs*). Mənəm, mən özüməm. Sağ və salamatam.
Sən bilən, mən haradan gəlirəm?

Şvarts. Canım, səni əcinnələrimi ovsunlayıb qaçırdı? Edam
hökmünü axı oxudular. Bircə ipi dartmaq qalmışdı.

Roller. Hökm nədir? Ondan bəterindən danış. Mən dar ağa-
cından qaçmışam. Oh, bir macal verin nəfəsimi dərim. Qoy Şveyt-
ser danışsın. Mənə bir stəkan araq süzün. Aha, Moris, sən yenə də
buradasan? Mən deyirdim səninlə bir də o dünyada görüşəcəyəm.
Di tez olun, araq verin! Bütün sümüklərim ağrıyır. Ah, mənim atama-
nım! Hanı mənim atamanım?

Şvarts. Bu saat! Bu saat! Sən hələ bir danış görək, oradan
necə əkildin? Hansı möcüzə səni gətirib bura çıxartdı?.. Mənim başım
lap gicəllənir. Sən deyirsən ki, birbaşa dar ağacından qaçmısan?

Roller (*bir şüşə araqı birnəfəsə içir*). Oh, ləzzət verdi! Yandırr! Bəli,
o dünyaya təşrif aparmağıma iki-üç addım qalmışdı. Elə, demək
olar ki, o dünyalıq olmuşdum... Lap azca qalmışdı... Mənim gönü-
mü anatomiya kabinetinə satmışdılar, – sən istəseydin, mənim
həyatımı bir ovuc tütünlə sövdələşə bilərdin. Bu təmiz hava, bu
azadlıq, bu həyat üçün mən atamana borcluyam.

Şveytser. Uşaqlar, bu elə bir əhvalatdır ki, adam danışdıqca
danışmaq istəyir! Dünən bizim adamlar xəbər çatdırdı ki, bəs Rollerin

işi fırıqdır və əgər sabah, yəni bu gün, ya bu dünya dağılmalıdır, ya da ki, çarə yoxdur, Roller o dünyaya təşrif aparmalıdır. Ataman dedi: “Uşaqlar, dost yolunda candan keçmək gərək! Roller qurtara bilsək də, bilməsək də, hər halda, gərək onun üçün elə bir matəm məşəli yandıraq ki, tarixdə heç bir padşah üçün yandırılmamış olsun, onun odu gərək asimana bülənd olsun, onların özləri nədir ki, atalarını da yandırır”. Biz Rollerin yanına adam göndərdik, o da şorbanın içində Rollerə kağız ötürdü.

R o l l e r. Mən ümidimi kəsmişdim.

Ş v e y t s e r. Biz gözlədik ki, adamlar küçələrdən çəkilsin. Bütün şəhər dar ağacı qurulan yerə, tamaşaya axışırdı. Piyadalar, atlılar, arabalar bir-birinə qarışmış, mərasim duaları, hay-küy, qışqırıq bütün mahalı bürümüşdü. Məqam yetişəndə ataman “Yandırın, yandırın!” deyə əmr etdi. Bizim uşaqlar ox kimi uçub şəhərə birdən-birə otuz üç yerdən od vurdular, barıt anbarlarına, ərzaq anbarlarına fitil yandıraraq atdılar. *Morbleu!*¹ On beş dəqiqə keçmədi ki, külək odu üfürüb damlara qaldırdı. Külək bizimlə əlbir oldu. Elə bil, onun da bu şəhərlə ədavəti vardı. Biz cin-şəyatin kimi küçədən-küçəyə qaçıb, “yanğın, yanğın!” deyib fəryad etdik. Qışqırıq, gurultu, bağırçı, ulaşma! Zəng səsləri də bu yandan! Barıt anbarı partlayıb havaya sovuruldu! Elə bil, yer ayrıldı, göy yarıldı və cəhənnəm özü də on min sajn dərinə düşdü!

R o l l e r. Mənim gözətçim dönüb ətrafa baxdı. Şəhər Allahın qəzəbinə keçmiş Sodom və Homorra şəhərinə oxşayırdı! Üfüqləri alov, tüstü, kükürd buxarı bürümüşdü. Dağlar gəlib əks-səda ilə, elə bil, bu iblis mərəkəsinə qarışırdı. Qorxudan, vahimədən hamı üzünü tutub yerə çökmüşdü. Burada mən fürsəti fəvta verməyib kəndirdən çıxdım, Həzrəti Lutun arvadı kimi daşa dönmüş gözətçilərin qabağından külək kimi ötüb-keçdim. Bir sıçrayışla izdihamı yardım, sonra “asta qaçan namərddir” deyib götürüldüm! Təxminən bir əlli addım qaçandan sonra paltarımı soyunub çaya atıldım və həriflər məni gözdən itirənə qədər suyun altı ilə üzüdüm. Sahilə çıxanda gördüm ataman məni gözləyir. Paltar və yəhərli at da hazır. Mənim qaçmağım belə oldu! Moor! Moor! Deyirəm, kaş bu tezlikdə sən də belə bir dara düşsənsən ki, mən də səni qurtarıb xəcalətindən çıxarıb biləm!

¹ Lənət şeytana! (*fran.*)

R a t s m a n. Belə bədniyyətliyin üçün səni təzədən asmaq lazımdır. Amma, doğrudan da, təəccüb qalası işdir!

R o l l e r. Böyük işdir. Adamı ölümdən qurtarmaq, bax, buna deyərlər! Bunu başa düşmək üçün mənim kimi boynu kəndirli qəbirə gedib-qayıtmaq lazımdır. Hələ o müdhiş edam hazırlığı, ölüm duaları! Ayaqların əsə-əsə irəliləyirsən, hər atdığıñ addım səni əcəl kəməndinə yaxınlaşdırır! Səhər günəşinin qanlı şüaları altında dar ağacı müdhiş heybət ilə dikəlidir. Cəlladlar kəndir hazırlayır! Hələ o iyrenc musiqi! Onun səsi indi də qulağında cingildəyir. Yanaşı dar ağacından sallanan və neçə gündən bəri çürüməkdə olan cəsədin üstünə qonmuş qarğaların qarılısı!.. Bunlar... bütün bunlar... Üstəlik, şirin həyatla ayrılıq dərdi. Qardaşlar, təsəvvür edirsinizmi, qardaşlar! Bütün bunlardan sonra – nicat səsi! Elə bil, dünya dolandı, göylər aralandı! İnanın mənə, lotular! Odlu bir təndirdən buzlu suya atılsaydınız, yenə də mənim çayın o biri sahilinə çıxarkən duyduğumu duymazdınız.

Ş p i g e l b e r q (*ucadan güllür*). Zavallı. Yaxşı ki, bunların hamısı olub keçib! (*İçir.*) O dünyadan bizə xoş gəlmisən!

R o l l e r (*öz stəkanını yerə atır*). Yox, Allah eləməsin bu olub-keçən bir də başıma gəlsin! Ölüm qorxuludur, amma ölüm qorxusu ölümün özündən də qorxuludur.

Ş p i g e l b e r q. Bəs baş alıb havaya qalxan bant qülləsi! Sən bilən, o heç kimi qorxutmayıb? İndi bildin. Ratsman, bayaqkı bant iyi haradan gəlmiş? Elə bil, *Molox*¹ evi çölə töküb pal-paltarnı havaya verirdi. Qiyamət eləmisən, ataman! Sənə paxıllığı tutur!

Ş v e y t s e r. Əgər bütün şəhər bizim yoldaşımızı tora düşmüş vəhşi kimi oynada-oynada öldürmək istəyirsə, biz durub baxmayacaq idik ki... Lap yaxşı elədik. Dostumuza məhəbbət ucundan şəhəri viran qoyduğumuz üçün özümüzü məzəmmət etməyəcəyik. Şəhəri talan elədik. Üstəlik, uşaqlar pis qarət gətirmədilər. Hani, göstərin görək nə çırpışdırmısınız?

Q a ç a q l a r d a n b i r i. Çaxnaşmada saldım özümü müqədəs Stefan kilsəsinə, mehrabdakı örtüyü, zərli saçaqları yığışdırdım. Dedim, “Allah onsuz da dövlətlidir, istəsə, sicimi özü üçün qızıla döndərer”.

Ş v e y t s e r. Lap yaxşı eləmisən? Bu cır-cındır kilsənin nəyinə gərəkdir. Onlar bu şeyləri Allahın evinə nəzir aparır, Allahın bəndələri

¹ Mühəribə allahı (*fran.*)

isə lüt gəzir, acından köpük qusurlar. Bəs sən nə eləmişən, Şpan-geler? Sən hara tor atmışdın?

İ k i n c i q a ç a q. Biz Bugel ilə bərabər verdik özümüzü bəzzaz dükanına, o qədər parça gətirmişik ki, lap əlli adama çatar.

Ü ç ü n c ü q a ç a q. Mən iki qızıl saat çırpışdırmışam, on iki gümüş qaşiq.

Ş v e y t s e r. Bu da pis deyil, amma biz onların var-yoxuna elə bir od qoyduq ki, iki həftəyə çətin söndürsünlər. Yanğını yatırtmaq üçün şəhəri gərək suya batırsınlar. Şufterle, bilmirsən nə qədər adam tələf olub?

Ş u f t e r l e. Deyirlər səksən üç nəfər. Altmış nəfəri elə qala uçulanda qırılıb.

M o o r (ciddi). Sən bizə baha başa gəldin, Roller!..

Ş u f t e r l e. Böyük iş olub? Əgər qırılanların hamısı kişi olsaydı, dərd yarı idi, amma ölənlərin çoxu bələklərini sarıya bulayan südəmər körpələr, onların milçəyini qovmaq üçün evdə oturmuş belibükük qarılar, bir də ki taxtlarından durub qorxudan özlərini itirib qapıları açma bilməyən arıq, əldən düşmüş qocalar idi. Bu xəstələr edam prosesini təntənə ilə izləyən həkimi ah-zarla çağırırdılar. Axı ayağı yer tutan kim varsa, hamısı Rollerin tamaşasına getmişdi. Evdə qalan və tələf olanların çoxusu əlsiz-ayaqsızlar idi.

M o o r. Ah, zavallılar! Deyirsən qırılanlar əlsiz-ayaqsızlar, xəstələr idi? Qocalar və südəmər körpələr idi?

Ş u f t e r l e. Hə, hə, çərdəymişlər! Bunlardan əlavə, ikicanlıları, dar ağacının yanında uşaq salacaqlarından, ya da bətnindəki uşaqlara dar ağacının üç tiri təsir edib, qozbel olacaqlarından qorxan hamilə arvadları, bir də axırıncı çəkmələrini yamatdırmağa verdiklərinə görə geyməyə bir şeyləri olmayan yoxsul şairləri və qeyri tör-töküntünü görmək olardı ki, onların haqqında danışmağa dəyməz. Qulaq asın, bir daxmanın yanından ötürdüm, birdən bir cüyültü eşitdim, qapıdan baxdım – nə gördüm? Masanın altında lüt, tumbul, qəşəng bir uşaq, masa da yavaş-yavaş alışı! “Ay yazıq, sənə burada soyuq olar!” dedim və körpəni qamarlayıb odun içinə tulladım.

M o o r. Sən doğrumu deyirsən, Şufterle? Elə isə qoy, həmin od qiyamətə qədər sənə sinəndə alov lənsin. İtil mənim gözümdən, alçaq! Bir də səni öz dəstəmdə görməyim! Siz, deyəsən, narazılıq edirsiniz, deyirsiniz? Mən əmr edəndən sonra kim nə deyə bilər?

Qovun onu! Eşidirsinizmi? Sizin aranızda cəzalanmalı çox adam var! Şpigelberq, sənin də əməllərin mənə məlumdur! Az qalıb, mən sizin hamınızı bir-bir məhək daşına çəkəcəyəm!

Hamı bir qorxu içində gedir.

(Tək, var-gəl edir.) Sən ey göylərin hakimi, onların dediklərini dinləmə! Əgər sənin göndərdiyin aclıq, daşqın, taun, tufan, yamanlarla bərabər yaxşılıarı da məhv edirsə, bu işdə mənim günahım, ya sənin təqsirin nədir? Çəyirtkə sürüsünü qırmaq üçün qalanmış od-alov bərəkətli zəmilərə keçib taxılı da yandırarsa, onun qarşısını kim ala bilər? Bu nə işdir? Dilsiz körpələri oda atmaq? Qadınları öldürmək? Xəstələri, əlsiz-ayaqsızları tələf etmək? Aman, bu cinayətlər vicdanımı necə də yandırır. Onlar mənim yaxşı əməllərimi ləkələyir, məni sonsuz günahlara batırır. Allahın nəzərindən heç nə qaçmaz. Budur, mən günah işləmiş bir uşaq kimi onun qarşısında dayanmışam. O, dəyəneyi ilə Yupiteri oynatmağa cəsərət edib, cırdana qalib gəlmiş, halbuki nəhəngləri devirmək istəyirdi. Baş aparma! Ram ol! Yer üzündə ədalət divanı qurmaq sənin hünərin deyil. Sən bu meydana çıxan kimi zəif düşdün. Mən azğın iddialardan əl götürürəm. Gedib qaranlıq bir mağarada qapanacağam ki, gündüzün işığı mənim rüsvayçılığımı görməz olsun. *(Getmək istəyir.)*

Bir neçə qaçaq *(qaça-qaça gəlir)*. Özünü gözlə, ataman! Vəziyyət yaxşı deyil! Bohemiya süvariləri dəstə-dəstə meşəni gəzir-lər! Deyəsən, şeytan özü onlara bələdçilik edir!

Başqa qaçaqlar. Ataman, ataman! Yerimizi biliblər. Neçə min əsgər meşəni əhatə etmişdir.

Yenə bir neçə qaçaq. Fəlakət, fəlakət! Biz ələ keçmişik! Edam kürsüsü, dar ağacları bizi gözləyir! Minlərlə atlı və piyada təpələrdən aşır, bütün ciğirləri tuturlar.

Moor gedir.

Şveytser, Qrimm, Roller, Şvarts, Şufterle, Şpigelberq, Ratsman və adi bir dəstə qaçaq gəlir.

Şveytser. Deməli, biz onları isti yataqlarından dartıb çıxartdıq? Sevin, Roller! Bu müftəxor həşəratlarla vuruşmağı mən çoxdan istəyirdim. Hanı ataman? Bütün dəstə toplanıbmı? Barıt çatarmı?

R a t s m a n. Hələ artıq da qalar. Ancaq adam cəmi səksən nəfərdir. Hər birimizə iyirmi nəfər düşür.

Ş v e y t s e r. Daha yaxşı. İstəyir lap əlli nəfər düşsün! Görürsən, yuvalarını dağıdıb altlarındakı döşəkləri yandırmayınca yerlərindən tərپənmirdilər. Qardaşlar, qardaşlar! Özünüzü qorxutmayın! Onlar öz canlarını on qızıla satırlar, biz isə öz canımızı və azadlığımızı qorumaq üçün vuruşmurmu? Biz sel kimi onlara hücum edəcəyik! İldırım olub onların başında partlayacağıq! Yaxşı, bəs bu ataman harada qaldı?

Ş p i g e l b e r q. Bəd ayaqda o, bizi tərک edir, olmazmı ki, biz də buradan sürüşək?

Ş v e y t s e r. Sürüşək?

Ş p i g e l b e r q. Of, nə üçün mən Beytül-müqəddəsdə qal madım?

Ş v e y t s e r. Murdar, sən döyüş meydanında deyil, çirkab içində ölməyə layiqsən. Çılpaq rahibələrin qarşısında rəşadət göstərirsən, amma burada hərif qabağında gizlənməyə deşik axtarırsan? Gəl hünərini göstər, yoxsa sənə donuz dərisi geyindirib, itləri üstünə qışqırdacağıq.

R a t s m a n. Ataman, ataman!

M o o r. *(təmkinlə çıxır)*. Mən işi bu mərtəbəyə yetirdim ki, bunlar hər tərəfdən mühasirəyə düşdülər! İndi ölüm-dirim vuruşuna girməlidirlər! *(Ucadan)* İgidlərim! Vəziyyət ciddidir! Biz qəzəbli pələnglər kimi pəncələşməsək, hamımız məhv olacağıq.

Ş v e y t s e r. Mən dişlərimlə onları didib-parçalamağa hazırım. Bizə yol göstər, ataman! Biz sənin ardınca lap ölümün ağzına atılıq.

M o o r. Tüfəngləri doldurun! Barıt çatarmı?

Ş v e y t s e r. *(yerindən sıçrayaraq)*. Çatar. İstəsən, ərzi yerindən oynadıb Aya qədər qaldıra bilərik.

R a t s m a n. Adambaşı beş dolu tapançamız, üstəlik də, üç tüfəngimiz var.

M o o r. Yaxşı, yaxşı! İndi qoy bir dəstə ağaclara dırmansın, ya meşədə gizlənib pusqudan atəş açsın.

Ş v e y t s e r. Şpigelberg, bu, sənin işindir.

M o o r. Biz isə əcinnələrə dönüb onlara cinahlardan hücum edərik!

Ş v e y t s e r. Bax bu, mənim işimdir!

M o o r. Qoy hamı meşəni hərlənsin, şeypur çalsın, hay-küy sal-sın. Bizi çox bilib qorxarlar! İtlərin hamısını açın, onlar əsgərlərin qoparağını götürüb güllə qabağına gətirərlər. Biz üçümüz – Roller, Şveytser və mən vuruşun ən qızgın yerində olacağıq.

Ş v e y t s e r. Lap əla! Onların başının üstünü elə alacağıq ki, harada axşamladıqlarını çox gec başa düşəcəklər. Mənim əlim əsməz, gülləm də boşa çıxmaz. Qoy gəlsinlər!

Şufterle Şveytserin ətəyindən yapışır.
O da atamanı bir kənara çəkib
onunla yavaşca danışır.

M o o r. Sus!

Ş v e y t s e r. Mən səndən xahiş edirəm...

M o o r. Qoy rədd olsun! Etdiyi rüsvayçılıq onu ölümdən qurtarır: o, mən öldüyüm, mənim Şveytserim, mənim Rollerim öldüyü yerdə ölməməlidir! And içirəm, Şveytser, onun qisməti dar ağacı olacaqdır.

Keşiş gəlir.

K e ş i ş (*ətrafa baxaraq, öz-özünə*). Deməli, o əjdaha yuvası budur, buradır! Müsəidənizlə, ağalar, sizə məlum olsun ki, mən özüm kilsə xidmətçisiyəm, bax, orada da min yeddi yüz adam dayanmışdır ki, onlar mənim başımdakı hər bir tükün qarovulunu çəkirlər.

Ş v e y t s e r. Bərəkallah! Əhsən bu kəlama! Səni qorusalar da, qorumasalar da, fərqi yoxdur. Samana qatsan at yeməz, sümüyü qatsan it.

M o o r. Sən dinmə, dostum! Cənab keşiş, qısaca deyin, bura nə üçün gəlmisiniz?

K e ş i ş. Mən aliməqam hökumət adından danışırım. O, sizi öldürə də bilər, yaşada da bilər. Qulaq verin, ey oğrular, soyğunçular, dələduzlar, qaranlıqda sürünüb qəfil çalan əfi ilanlar, itlər, şeytanlar, qarğa-quzğun yemlikləri, dar ağacı sakinləri...

Ş v e y t s e r. Köpək! Söyüşləri kəs!.. Yoxsa... (*Tüfəngin qundağını onun burnuna dirəyir*).

M o o r. Şveytser, utan bir! Sən onu çaşdırırsan. Gör öz moizəsini nə gözəl əzbərləmişdir. Sonra, keşiş əfəndi, biz “dar ağacı sakinləri”...

K e ş i ş. Sən isə, şanlı ataman, cibgirlər knyazı, oğrular kralı, haramzadələr padşahısan, bu biabırçılıqlarınla qiyam alovları içəri-sində minlərlə pak mələyi yolundan azdırıb onları özünlə lənət girdablarına sürüklədin! Balasız qalmış anaların qarğışı addım-addım səni izləyir! Sən su yerinə qan axıdırsan! Adəm övladı sənənin xəncərin üçün sabun köpüyündən başqa bir şey deyil!

M o o r. Doğrudur, keşiş əfəndi, tamam doğrudur! Sonra nə deyəcəksiniz?

K e ş i ş. Necə? Yəni tamam doğrudur? Bu, mənə bir cavab oldu?

M o o r. Görünür, siz belə cavab eşitməyə hazırlaşmamısınız? Daha nə demək istəyirsiniz?

K e ş i ş (*qızışaraq*). Kənar dayan məndən, Allahın bəlası! Sən tərəpədən-dırnağa qədər şər və günah içindəsən. Bizim nəcib qrafımızın qanı murdar barmaqlarında laxtalanmışdır. Müqəddəs kilsənin qapılarını sındırıb Allah malını oğurlayan sən deyilmisən? Bizim allahpərəst şəhərimizə od salan, barıt anbarlarını müqəddəs xristianların başında partladan sən deyilmisən? (*Əllərini yelləyərək*) Bunlar şeytan şərindən betərdir! Ah-nalələr ərsə qalxıb qiyamət gününü yaxınlaşdıracaq, sizə tez cəza vermək üçün lap bu yaxınlarda İsrail öz şeypurunu çalacaq, qiyam-qiyamət bərpa olacaqdır!

M o o r. Bu yerə qədər nitqini pis düzəltməmişən! Ancaq mətəlbə keçək! Buyurun görək, aliməqam hökumət sizin vasitənlə mənə nə bildirmək istəyir?

K e ş i ş. O, mənim vasitənlə elə bir xəbər göndərmişdir ki, sən onu heç eşitməyə layiq deyilsən. Ey qatil və quldur, dön ətrafına bax! Dörd yanını bizim əsgərlər almışdır! Qaçmağa yolun yoxdur. Bu palıd ağacları gilənar gətirə bilməz, bu şam ağaclarında da şaftalı bitməz! Bax eləcə də sizdən heç bir nəfər bu meşədən sağ və salamat çıxma bilməz.

M o o r. Eşidirsənmi, Şveytser? Sonra?

K e ş i ş. Qulaq as, canı, gör məhkəmə cinayətkarlara qarşı nə qədər iltifat və mərhəmət göstərir. Əgər sən elə bu dəqiqə təslim olub, yalvarıb mərhəmət və aman diləmiş olsan, onda sənənin üçün qəzəb mərhəmətə, ədalət məhkəməsi isə sevən bir anaya çevriləcəkdir. O, sənənin cinayətlərinin yarısına göz yumub səni asmayacaqdır, görərsən, asmayacaqdır, eləcə səni əzişdirəcəkdir!

Şeytser. Eşidirsənmi, ataman? Qoy bu ütölmüş köpəyin boğazını elə sıxım ki, bədəninin bütün dəliklərindən qırmızı şirə fəvvarə vursun.

Roller. Ataman! Buna dözmək çətinidir! Ataman! Gör o özü də dodaqlarını çeynəyir! Bu əclafı ağacdan başı aşağıya asımmı?

Şeytser. Mənə, mənə müsaidə et! Dizüstə düşüb xahiş edirəm: qoy onun külünü havaya sovurum!

Keşiş qışqırır.

Moor. Uzaq! Hamınız geriye! Ona kimsə toxunmayacaqdır! (*Qılıncını çıxarıb keşişə müraciət edir.*) Görürsünüzmü, keşiş əfəndi, burada yetmiş doqquz adam var. Mən onların atamanıyam. Bu adamların heç biri nə komanda ilə qoyub qaçmağı, nə də topların musiqisi altında rəqs etməyi bacarmır. Orada isə min yeddi yüz nəfərlik təcürbəli və müntəzəm bir ordu dayanmışdır. İndi qulaq asın! Görün qatillər, talançılar atamanı Karl Moor sizə nə deyir: bəli, sizin nəcib qrafınızı mən öldürmüşəm, Dominikan kilsəsini mən yandırıb talan etmişəm, sizin riyakar şəhərinizə mən od salmışam, bant anbarlarını mömin xristianların başında mən partlatmışam... Lakin bu hələ harasıdır. Mən daha böyük işlər görmüşəm. (*Sağ əlini uzadır.*) Barmaqlarımdakı bu dörd qiymətli üzüyü görürsünüzmü? Görüb-əşitdiklərinizin hamısını gedin ölüm-dirim qərarı çıxardan aliməqam hökumətinizə və məhkəməninə bir-bir danışın! Bu yaqut bir nazirin barmağından çıxarılmışdır. Ov zamanı mən onu öldürüb öz ağasının ayaqları altına atmışam. O, yaltaqlıqla, özgələrinin ayağından çəkməklə, yetimlərin göz yaşını axıtmaqla özünü gözə soxmuş və yüksək mənsəb sahibi olmuşdu. Bu ləli bir müşavirin əlindən almışam, o da vəzifə və rütbələri pulla satıb altına yığır, vətən dərdi çəkən namuslu adamları isə qapısından qovurdu. Bu da əqiqdir. Öz əlimlə boğub öldürdüyüm bir keşişdən yadigardır. O, inkvizisiyanın tənəzzülü üçün təəssüf edib ağlayarmış. Mən barmaqlarımdakı üzüklərin hamısının tarixini danışardım, amma öz zəhmətimə və danışdığı sözərə heyfim gəlir.

Keşiş. Ah, qaniçən! Cəllad!

Moor. Eşitdinizmi? Onun köksünü necə ötürdüyünü gördünüzmü? Baxın, o elə dayanmışdır ki, elə bil, göylərin odunu bu kafirlər dəstəsinin başına ələmək istəyir; o, çiyinlərini çəkərək bizə

xristian “ahı” ilə lənət yağdırır. Bu zavallı məxluq, bu qədərmi kordur? Həmcinslərinin gözündə tükü seçmək istədiyi halda, bu miskin nə üçün öz eyiblərinə göz yumur? Bunlar mülayim və mehriban olmağı, Allah eşqini elə mənhus və heybətli səsle təlqin edirlər ki, elə bil, cəhənnəm zəbanilərinə insan qurbanı verməyə çağırırlar. Bunlar ibadət vaxtı insan oğluna məhəbbətdən dəm vurur, evdə isə qapılarına gələn səksən yaşlı kor dilənçini söyüb qovurlar; xəsisliyi, sərvət düşkünlüyünü bədəməl hesab edən də bunlardır, qızıl xatirinə Peru torpağını alt-üst edən və oradakı bütpərəstləri öküz kimi arabaya qoşan da bunlardır! Bunlar ağıllarına sığışıra bilmir ki, İsanı otuz üç gümüşə satan İuda İskariot nə üçün xəlf olunmuşdur, amma mümkün olan yerdə özləri öz allahlarını on gümüşə satmağa hazırdırlar! Of, sizlər həqiqət möhtəkirləri, etiqad dəllalları, riyakar məxluqlar, ilahiyat meymunları! Siz xaç və mehrab önündə diz çökür, yalandan pəhriz saxlayır, ibadət edir və bu miskin hoqqabazlığınızla, özünüz dediyiniz kimi, hər yerdə mövcud olan və hər şeyi görəndə Allahın gözündən pərdə asmaq istəyirsiniz. Siz, guya, Allaha bəndəlik etməyinizlə savab və xeyir əməllərinizlə öyünürsünüz. Ancaq siz üzdə və dildə beləsiniz, ürəyinizi yaxşı görəndə və biləndə Allah özü Nil çayındakı timsahları yaratmış olsaydı, sizi xəlf edənə lənətlər yağdırardı. İtil mənim gözümdən, rəzil məxluq!

K e ş i ş. Sən bu caniyə bax, bunun qüruruna bax!

M o o r. Xeyr! Mən indi qürurla danışacağam! Get, bizə ölüm-dirim qərarı hazırlayan hörmətli məhkəməyə söylə: mən yuxu və qaranlıqla əlbir olub, nərdivana dırmaşan oğru deyiləm. Şübhəsiz, zaman gələcək və mən öz əməllərimin cavabını Allah divanı qarşısında verəcəyəm. Amma Allah qəyyumları ilə danışmaq belə istəmirəm. Get, onlara söylə, mənim sənətim cəzadır, fikrim intiqam. *(Üzünü keşişdən çevirir.)*

K e ş i ş. Deməli, sən iltifat və mərhəmətdən imtina edirsən. Olsun. Söhbətin bitdi? *(Dəstəyə müraciət edir.)* İndi siz qulaq asın, görün ədalət məhkəməsi mənim dilimlə sizə nə deyir: siz əgər elə bu saat, elə buradaca bu məlun caninin əl-qolunu sarıyıb ədalət məhkəməsinə təslim etsəniz, sizin bütün günahlarınızı bağışlanacaqdır. Müqəddəs kilsə sizi, azmış quzularını ana məhəbbəti ilə öz ağışına basacaq və hər birinizə də yaxşı vəzifələr verəcəkdir. *(Təntənə ilə güllümsü-*

nür.) Hə, necədir? Düşünüzə yatırmı? Ay həriflər? Cəld olun! Sanyın onun əl-ayağını, onda hamınız azadsınız!

M o o r. Siz eşitdinizmi? Anladınızmi? Bəs nə üçün gözləyirsiniz? Nə fikirdəsiniz? Kilsə sizə azadlıq təklif edir, axı siz onun əlində əsirsiniz! O, sizə həyat vəd edir, halbuki siz ölümə məhkumsunuz. O, sizə vəzifə və rütbə vəd edir, halbuki siz bu mühasirəni yarıb çıxsanız belə, daim qismətiniz təqib, rüsvayçılıq və lənət olacaq. O, sizi Allahla barışdırmaq istəyir, halbuki siz çoxdan onun qəzəbinə düşər olmusunuz və hamınız cəhənnəmə gedəcəksiniz. Bütün bunlardan sonra siz tərəddüd edir və nəyi isə gözləyirsiniz? Məgər cənnətlə cəhənnəm arasında hansı yolu intixab etmək bu qədər çətinidir? Keşif əfəndi, bunların başına yenə ağıl qoyun!

K e ş i ş. Canım, bu, dəli olub-nədir? (*Ucadan*) Olmaya, qorxursunuz ki, mənim dediklərim sizi diri-diri tutmaq üçün bir tələdir? Özüünüz oxuyun: budur, bu da sizin bağışlanmağınız haqqında fərman. (*Kağızı Şeytserə verir.*) Hə, nə oldu? Yenə bir şübhəniz var?

M o o r. Baxın! Daha nə istəyirsiniz? İmza, möhür – bu elə bir mərhəmətdir ki, həddi-hüdudu yoxdur! Bəlkə, qorxursunuz ki, onlar öz sözlərindən qaçsınlar? Qorxmayın! Siyasət xatirinə onlar vədə xilaf çıxmazlar. Yoxsa gələcəkdə kim onlara inanar? Danışmağa onlar necə dil tapa bilər? Mən öz başımdan keçərəm ki, onların təklifi səmimidir. Onlar bilir ki, sizi yoldan azdıran mənəm. Onlar sizi müqəssir bilir və işlədiyiniz cinayətləri ancaq cavanlıq hesab etməyə hazırdırlar. Onlara tək mən lazımmam. Cəza tək cəza mənə veriləcəkdir. Belədirmi, keşif əfəndi?

K e ş i ş. Bu dil ki bunda var, şeytanı da yoldan çıxardar. Elədir, əlbəttə, elədir! Yox, bu gədə məni aşkar dəli eləyəcək!

M o o r. Necə? Siz yenə cavab verməyirsiniz? Yoxsa siz xəyal edirsiniz ki, silah gücünə mühasirəni yarıb çıxma biləcəksiniz? Ətrafa baxın! Baxın! Bu, xam xəyaldır! Çocuqluqdur! Mənim döyüşdən zövq aldığıma görə siz də qəhrəmanlar kimi ölmək istəyirsiniz? Belə fikirləri başınızdan çıxarın! Siz Karl Moor deyilsiniz! Kəndir cəllad əlində ölüm vasitəsi olduğu kimi, siz dinsiz alçaqlar da mənim böyük planlarım üçün bir vasitə, bir alətsiniz! Oğrular qəhrəmanlar kimi həlak ola bilməzlər! Oğrular üçün yaşamaq qazandır. Onlar yaşmalı və hər dəqiqə ölüm qorxusu ilə əsməlidirlər. Onların şey-purları meşəni bürümüşdür, eşidirsinizmi? Nə oldu? Yenə qət edə

bilməyirsiniz? Siz sərsəmləmiş, ya dəlimi olmusunuz? Nə etdiyinizi düşünün. Məni yaşatdığınız üçün sizə “sağ olun” deməyəcəyəm! Sizin fədakarlığınız mənə ar gəlir!

K e ş i ş (*böyük heyratla*). Mən, yəqin, dəli olacağam! Buradan tez qaçsam yaxşıdır. Belə də iş olar?!

M o o r. Bəlkə, siz ehtiyat edirsiniz ki, birdən özümü öldürərəm, məni diri ələ vermək şərti pozular? Qorxu əbəsdir, uşaqlar! Budur, baxın, mən öz xəncərimi, tapançalarımı və dar gündə dadıma çata bilən bu zəhər şüşəsini də atıram. İndi mən o qədər gücsüzəm ki, öz canıma belə qəsd edə bilmərəm. Necə? İndi də mi qətiyyətiniz çatmır? Bəlkə, məni sarıyarkən sizə müqavimət göstərəcəyimdən qorxursunuz? Baxın, mən sağ əlimi bu palıd ağacına bağlayıram, indi mən büsbütün köməksizəm, bir uşaq belə mənim öhdəmdən gələ bilər. Deyin! Dar gündə öz atamanına əl qaldıran birinci kim olacaq?

R o l l e r (*sonsuz həyəcanla*). Heç kim! Cəhənnəmin odları bizi on halqa içərisinə alıb mühasirəyə salsa da, heç kim! (*Qılıncını yelləyir.*) Kimdə qeyrət varsa, atamanı xilas etsin!

Ş v e y t s e r (*əlindəki fərmanı cırıb keşişin üzünə çırpır*). Azadlıq fərnəminə – öz güllələrimiz verəcəkdir! Rədd ol, qurumsaq! Get səni göndərən senata bildir: Karl Moorun dəstəsində bir nəfər də xain tapılmadı. Atamanı xilas edək, xilas edək!

H a m ı (*səs-küylə*). Xilas edək, atamanı xilas edək!

M o o r (*irəli çıxaraq, sevinclə*). İndi biz azadıq, dostlar! İndi mən hər yumruğumda bir ordu qüvvəsi duyuram! Son damla qanımıza qədər təslim oldu yoxdur! Ya ölüm, ya azadlıq!

Hücum şeypurları çalınır, gurultu artır.

H a m ı siyirməqılınc döyüşə atılır.

Üçüncü pərdə

BİRİNCİ SƏHNƏ

A m a l i y a bağda oturub ud çalır.

A m a l i y a. Nəcibdir, mələkdir, gəncdir, incədir,
Bütün cavanların o, əlasıdır;
Qısaca baxışı, aydın nəzəri
Sanki, dalğalarda gün ziyasıdır.

Onun qucağında qanım qaynadı,
Qüvvətlə, od kimi dəydik döş-döşə.
Ləb ləbi axtardı... qaraldı gözüm,
Az qaldı yapışsın ürəyim ərşə.

Busədə səadət, ağır əzab var!
Od oda şığıyır, sanki, cəng olur.
Sanki, ərğənundan qopan iki səs
Bəzən qovuşaraq bir ahəng olur.

Busələr axdıqca axdı, kükrədi,
Dodaqlar, yanaqlar şəfəqə döndü.
Yer göyə qarışıb elə coşdu ki,
Aləm gözümüzə ümman göründü.

O yoxdur, çağırma gəl nahaq yerə,
Göz yaşı axıdıb yanmaq əbəsdir!
Bütün bu gözəllik mənə deyir ki,
O yoxdur, inləyib anmaq əbəsdir!

Frans gəlir.

Frans. Yenə buradasan, şıltaq gözəl, xəyalpərəst mələk? Şən ziyafətimizi gizlicə tərk etdin, qonaqların nəşəsini pozdun.

Amaliya. Bu məsum nəşələrin pozulduğuna heyifsilənirəm. Ancaq sənin qulaqlarında nəşə və ziyafət sədaları deyil, atanın dəfn mərasimində, onun qəbri üstündə ruhuna oxunan dualar səslənməli idi.

Frans. Bu tənə, bu töhmət nə vaxt sənin dilindən düşəcək? Ölənləri burax, qoy öz qəbirlərində rahat yatsınlar, sən dirilərə zövq ver! Mən gəlmişəm...

Amaliya. Tezmi gedəcəksən?

Frans. Aman Allah! Bu soyuq rəftardan, bu qaş-qabaqdan əl çək, sən məni incidirsən, Amaliya! Mən gəlmişəm, sənə deyim ki...

Amaliya. Deyəsən ki... Frans fon Moor dövlətli bir qraf olmuşdur, eləmi?

Frans. Bəli, sən yanılmırsan. Mən bunu bildirmək üçün gəlmişəm. Qoca Maksimilian öz babalarının sərdabəsində yatır. Burada ağa mənəm. Lakin mən tam mənası ilə ağa olmaq istərdim, Amaliya. Özün yaxşı bilirsən ki, sən bizim evimizdə kim olmusan? Atam səni bu evdə öz qızı kimi böyütmüşdür, qocanın sənə göstərdiyi məhəbbət onun ölümündən sonra yenə baqi qalır. Güman edirəm ki, sən bunu heç bir zaman unutmayacaqsan?

Amaliya. Heç bir zaman, heç bir zaman! Belə şən ziyafətlər içərisində bunu kim unuda bilər?

Frans. Atamın məhəbbəti üçün sən gərək oğulların xəcalətindən çıxasan. Karl ölüb... Sən heyrət edirsən? Utanırsan? Bəli, mənim söylədiyim fikirdə elə bir cazibə vardır ki, əlbəttə, o ən təkəbbürlü qadının başını gicəlləndirə bilər. Bütün dövlətli, əsilzadə qızların gözü Fransdadır. Amma Fransın gözü yoxsul, köməksiz, yetim bir qızıdır. Frans ona öz ürəyini, öz əlini, öz qızlarını, saraylarını, bütün dövlətini, varını təklif edir. Hamı Fransa həsəd aparır, hamı Fransın qarşısında tir-tir əsir, Frans isə könüllü olaraq özünü Amaliyanın qulu elan edir.

Amaliya. Nə üçün göylərin ildırımları sənə qara fikirlər gəzdirən başından vurmur, belə xəbis sözlər danışan dilini qurutmur? Qatil! Sən mənim sevgilimi öldürmüşsən, nə cəsarətlə düşünürsən ki, Amaliya səni ər adlandıracaq? Sən...

F r a n s. Bu cür qəzəblənməyin, mərhəmətli şahzadə xanım! Bəli, Frans sənin qarşında dəli aşıqlər kimi səcdəyə gəlmişdir. Frans vurğun cavanlar kimi eşqin şikayətlərini mağaralara, qayalara söyləyib onlarla səs-səsə verməyi də bacarmır. Frans sözünü açıq deyir, əgər ona cavab vermirlərsə, onda o... əmr edəcək!

A m a l i y a. Sənmi əmr edəcəksən, kərtənkələ! Mənəmi əmr edəcəksən? Sənin əmrlərinin cavabında əgər sənə nifrətlə gülərəmsə, onda nə edərsən?

F r a n s. Buna cəsəretin çatmaz. Mən elə bir vasitə bilərəm ki, səni bu inadından dərhal döndərəm, – qismətin monastırlar küncü olar!

A m a l i y a. Afərin! Bu, gözəl fikirdir! Monastır küncü məni bu mürdar kərtənkələnin üzündən qurtarar. Orada mən öz günlərimi Karlın fikri, xəyalı ilə asudə keçirərəm. Bu fikri alqışlayıram. Qoy qismətim monastırlar olsun!

F r a n s. Bəs belə! Ha-ha!.. Ehtiyatlı ol! Sən mənə əzab vermək elmini öyrətmisən. Məndən yaxa qurtara bilməyəcəksən. Mən daim yanında olacaq, odlu işgəncə ilahələri kimi səni odlara yaxıb sevimli Karlını sənın qəlbindən və beynindən çıxaracağam. Fransın müdhiş siması, sənın sevgilinin surəti ardında gizlənəcək, nağıllardakı xəzinə güdən əjdahalar kimi onu güdəcəkdir. Mən səni saçlarından sürüyə-sürüyə kəbin kəsədməyə aparacağam! Qılınc gücünə səndən izdivac əhdi alacağam! Sənın qızlıq yatağını hücumla fəth edəcəyəm! Üzünə tutduğun bu həyə pərdəsini mən öz təkəbbürümlə parça-parça edəcəyəm.

A m a l i y a (*ona sillə vurur*). Hələlik bunu məndən cəhiz qəbul et!

F r a n s (*hiddətlə*). Ah, bunun əvəzini yüzqat vermək mənə borc olsun. Mənim zövcəm – yox, sən buna layiq deyilsən! Kənizim, cari-yəm olacaqsan! Küçəyə çıxanda namuslu kəndli qızları səni barmaq ilə göstərəcəklər. Olsun! Dişlərini qıca! Kinli baxışlarımla məni məhv et! Qadın qəzəbi mənə ləzzət verir. Bu qəzəb səni daha da gözəlləşdirir, mənim isə həvəsimi artırır! Gedək, sənın şıltaqların mənim qələbəmə cah-cəlal verir, zorla qazandığım nəşəni dərinləşdirir. Gedək, mən ehtiras odunda yanıram! İndi, elə bu saat mənimlə gedəcəksən. (*Onu zorla çəkib aparmaq istəyir.*)

A m a l i y a (*onun boynuna sarılır*). Bağışla məni, Frans! (*Frans onu qucaqlamaq istəyir, Amaliya onun qılıncını qınından dartıb cəld geri çəkilir.*)

Görürsənmi, yaramaz, indi mən sənə yaxşıca divan tutaram. Məni qadın görüb, aciz sanırsan! Qəzəbi coşmuş qadın amansız olur! Əgər murdar təmasla məni ləkələməyə cəsaret etsən, bu polad sənin şəhvetli ürəyini həmin dəqiqə parçalayacaqdır! Əmimin ruhu mənim qollarıma qüvvət verir. Canını istəyirsənsə, qaç qurtar! (*Onu qovur.*) Ah, ürəyim sakit oldu! Nəhayət, azad nəfəs ala bilərəm, – mən qolumda pəhləvan qüvvəti, qəlbimdə, balalarını oğurlayan adam dalınca qaçan dişi aslan hiddəti duydu. O, monastırımı dedi? Bu gözəl fikir üçün təşəkkür edirəm! Nakam məhəbbət üçün yer tapıldı? Monastır və müqəddəs xaç nakam məhəbbətin pənahi olacaqdır. (*Getmək istəyir.*)

Herman qorxa-qorxa daxil olur.

Herman. Freyleyn Amaliya! Freyleyn Amaliya!

Amaliya. Bədbəxt insan! Sən nə üçün mənim rahatlığımı pozursan?

Herman. Ürəyimdə ağır bir dərdim var. Məni cəhənnəmə sürükləməzdən əvvəl onu açmaq istəyirəm. (*Onun qarşısında diz çökür.*) Əfv edin! Əfv edin! Mən sizə qarşı insafsız hərəkət etmişəm, freyleyn Amaliya!

Amaliya. Qalx! Get buradan! Mən heç bir şey eşitmək istəmirəm. (*Getmək istəyir.*)

Herman (*onu saxlayır*). Yox! Dayanın, Allah xatirinə! Allahı sevirsinizsə, dayanın! Siz hamısını bilməlisiniz!

Amaliya. Artıq söz lazım deyil! Mən səni əfv edirəm! Get, Allah amanında ol!

Herman. Heç olmasa, bir kəlmə! Mənim bir sözümlə sizin sakitliyinizi qaytara bilərəm!

Amaliya (*dönüb heyratla ona baxır*). Nə danışırısan, əzizim? Yerdə, ya göydə elə bir adam tapılarmı ki, mənim sakitliyimi özümə qaytarsın?

Herman. Mənim bircə kəlmə sözümlə bunu edə bilər. Qulaq asın!

Amaliya (*şəfqətlə onun əlindən tutur*). Allah bəndəsi, sən bircə kəlmə sözün əbədiyyət qapılarını necə açar bilərəm?

Herman (*qalxır*). Karl sağdır!

Amaliya (*qışqırır*). Zavallı insan!

Herman. Bəli, sağdır. Bir söz də deyim... Sizin əminiz...

Amaliya (*onun üstünə gedir*). Sən yalan deyirsən!

Her man. Sizin əminiz...
Amaliya. Karl hələ sağdır?
Her man. Əminiz də sağdır. Məni ələ verməyin! (*Tələsik gedir.*)
Amaliya (*uzun müddət donub yerində qalır, sonra onun ardınca cumur.*)
Karl sağdır!

İKİNCİ SƏHNƏ

Dunay yaxınlığında bir yer. Qaçaqqlar dağın ətəyində, ağacların altında uzanmışlar. Yamacda atlar otlayır.

Moor. Burada bir qədər uzanım. (*Yerə sərilir.*) Çox yorğunam. Boğazım lap quruyub.

Şveytser sezilmədən yox olur.

İstəyirdim xahiş edəm ki, bu çaydan bir içim su gətirəsiniz, amma siz məndən artıq yorulmusunuz.

Şvarts. Tərs kimi tuluqlarda bir damcı da olsun şərab qalmayıb.

Moor. Görün taxıl zəmiləri nə gözəldir! Ağacları baxın, bəhrənin ağırlığından ikiqat olmuşdu. Üzüm tənəkləri salxımlarla doludur.

Qrimm. Məhsul bu il yaxşı olacaq.

Moor. Eləmi? Qoy olsun. İnsan oğlu bir parça çörək üçün ağır zəhmətlərə qatlaşır. Bu bərəkət torpağı suvaran qan-tərin bircə damlası müqabilində yenə halaldır. Qoy, heç olmasa, bu bir damlanın haqqı itməsin. Bircə damlanın... Lakin gecə qəflətən dolu vurub bu məhsulu tələf edə bilər.

Şvarts. Çox ola bilər. Biçinqabağı məhsulun hamısı bircə anda əldən gedər.

Moor. Mən də onu deyirəm – tələf olar, əldən gedər. Yəni burada təəccüblü nə var ki? İnsan, – dərin kamalı və zəkası ilə Allaha bərabər olan bu gözəl məxluq, nə kamalın, nə də zəkının səmərəsini görmürsə, nə üçün də onu qarışqaya bənzədən əməllərin bəhrəsini götürməlidir? Ya bəşərin qisməti, taleyi belədir?

Şvarts. Nə deyim, vallah, onu bilirəm ki, bilmirəm.

Moor. Yaxşı deyirsən və yaxşı da eləyirsən ki, insanın kəlləsini çatlardan işlərin mahiyyətini dərk etməyə çalışmırsan. Mehriban

dostum! Əziz qardaşım! İnsanlara baxıram, onların gah xırdaca anılar kimi şirə gəzdiklərinə, gah da nəhəng fikirlər yürütdüklərinə, gah aciz həşərat kimi vurnuxub süründüklərinə, gah da ülvi, ilahi məqsədlərə can atdığına – baxıram onların səadət adlanan fərari dalınca necə çapdıqlarına tamaşa edirəm – məni heyrət alır. Bu əcaib yürüşdə kimi ümidini mindiyi ata, kimi uzunqulağa, kimi də öz ayaqlarına bağlayır. Həyat qəribə bir bəxtəbəxt oyundur! Adamların çoxu düzlük və qüdsiyyət, savab iş və xeyir əməl sözlərini dilində gəzdirir, əllərini isə vəhşi bir ehtirasla, tələsə-tələsə tez bu uduş qutusuna salmağa çalışırlar... Nəticədə isə bomboş kağız çıxarırlar. Sən demə, uduş bileti yerli-dibli yox imiş. Bu, bir ehtimal, yalana bənzər bir ehtimal imiş. Eh, qardaşım, belə tamaşadan sonra adam qəhqəhə ilə gülmək, hönkürtü ilə ağlamaq, ağlamaq istəyir!

Ş v a r t s. Günəş nə ehtişamla batır!

M o o r (*dalğın baxışlarla*). Sanki, böyük bir qəhrəman ölür! Adam onun qarşısında diz çökmək istəyir.

Q r i m m. Deyəsən, mənzərə sənə çox təsir edir?

M o o r. Hələ uşaqkən mən belə yaşamaq və belə ölmək xəyalı ilə yaşayırdım. (*Gizli bir iztirabla*) Körpə xəyalı imiş!

Q r i m m. Söz yox!

M o o r (*şlyapasını gözünün üstünə çəkir*). O vaxtlar... Məni tək buraxın, dostlar!

Ş v a r t s. Moor! Görün bir bənizi necə də dəyişdi.

Q r i m m. Lənət şeytana! Ona nə oldu, axı? Halı pozuldu?

M o o r. O vaxtlar axşamdan dua etməyi unutsaydım, səhərə qədər gözümə yuxu getməzdi.

Q r i m m. Dəli olmusan-nədir? Bu nə uşaq oyunudur?

M o o r (*başını Qrimmin sinəsinə qoyur*). Qardaşım, qardaşım!

Q r i m m. Nə eləyirsən? Rica edirəm, uşaq olma!

M o o r. Ah, kaş yenidən uşaq ola biləydim!

Q r i m m. Tfu, tfu!

Ş v a r t s. Özünə toxtaqlıq ver! Bir bu gözəl mənzərəyə bax, gör nə sakit axşamdır.

M o o r. Elədir, mənim dostlarım. Dünya gözəldir!

Ş v a r t s. Bax bunu doğru dedin!

M o o r. Torpaq bərəkətlidir!

Q r i m m. Düzdür, düzdür! Bax indi xoşuma gəldin!

M o o r (*başını aşağı salır*). Mən isə bu füsunkar dünyada ən iyrenc adam, bu gözəl torpaqda ən çirkin məxluqam.

Q r i m m. Xataya düşmədik!

M o o r. Ah, mənim məsum günlərim, mənim məsum dəmlərim! Baxın. Bütün ətraf bahar günəşinin mehriban şüaları ilə isinir! Nə üçün təkcə mən göylərin bəxş etdiyi naz-nemətdən məhrumam? Hamı xoşbəxtdir, bütün varlıq bir ahəng və asayış içində bərqəradır! Kainat, sanki, mehriban bir ailədir, orada, ərşi-ələda isə ona başçılıq edən bir ata var! Lakin o, mənim atam deyil! Mən rədd edilmiş, onun sadıq övladları cərgəsindən qovulmuşam! “Övlad” kəlməsini, bu şirin sözü mən bir daha eşitməyəcəyəm, heç vaxt sevgilimin xumar baxışını, sadıq dostumun hərərətli ağuşunu görməyəcəyəm. Heç vaxt! Heç vaxt! (*Dəhşətlə geri çəkilir.*) Qatillərin, əfi ilanların arasında, dəmir zəncirlərlə, şər əməllərlə bağlanmış halda, günahın qıl körpüsündən səndələyərək mən fəlakət uçurumlarına yuvarlanıram – Abadonna kimi çiçəklənən xoşbəxt həyat içərisində hönkür-hönkür ağlayıram!

Ş v a r t s (*o biri qaçaqlara*). Başa düşmürəm! Heç vaxt onun belə hala düşdüyünü görməmişəm!

M o o r (*kədərlə*). Ah, kaş mən ana bətninə dönə biləydim! Kaş mən anadan dilənçi doğulaydım! İlahi, nə olardı məni adi bir muzdur yaradaydın! Səndən özgə bir təmənnam olmazdı. Səhərdən-axşama kimi qan-tərin içində zəhmət çəkərdim! Bu tərin bahasına, bəlkə, mənə də yorulanda şirin yuxu... dərdləndə acı göz yaş nəsib olaydı!..

Q r i m m. Bax belə! Tutması, deyəsən, qurtarır.

M o o r. Zaman vardı, göz yaşlarım rəvan çeşmələr kimi axardı! Ah, mənim məsud günlərim! Sən ey doğma yurdum, siz ey yaşıl yamaclar, dalğın çöllər! Körpəlikdə keçirdiyim nəşəli günlər! Heç bir zaman, heç bir zaman siz geri dönməyəcəksiniz! Ey sabah nəsimi, sinəmdə yanan qızmar odları söndürmək üçün sən bir daha üstümdən ötməyəcəksən! Əlvida! Hamınıza əlvida!

Ş v e y t s e r əlində su ilə dolu olan şlyapa gəlir.

Ş v e y t s e r. İç, ataman! Su, nə su. Sərin – buz kimi.

Ş v a r t s. Niyə qanına qəltan olmusan? Nə eləmişən?

Ş v e y t s e r. Yaman maymağam. Az qalmışdı qol-qabırğamı sındıram. Bu çınqıllı təpədən çaya enirdim... Birdən nə isə ayağımın altından qaçdı, kəlləmayallaq aşağı yuvarlandım. Yavaş-yavaş

özümə gələndə bir də görürəm böyrümdən göz yaşı kimi duru su axır. Dedim nahaq yumbalanmamışam, su atamanın xoşuna gələcək.

M o o r (*şlyapanı qaytarır və onun üzünü silir*). Sil, yoxsa Bohemiya zabıtlərinin alnına vurduğu yaralar görünmür. Qəşəng sudur! Bu çapıqlar sənın yaraşığındır.

Ş v e y t s e r. Alnımda hələ otuz çapıqlıq da yer var.

M o o r. Amma çətin vuruşdan çıxdıq, uşaqlar, həm də tək cəbir adam itirdik. Mənim Rollerim qəhrəman kimi həlak oldu. Əgər mənim yolumda ölməsəydi, ona mərmərdən böyük bir abidə qoyardılar. Qoy bu sizin təsəlliniz olsun! (*Gözlərini silir*.) Bəs düşmənlər tərəfdən neçə adam tələf olub?

Ş v e y t s e r. Yüz altmış piyada, doxsan üç atlı, qırx da nişançı – cəmi üç yüz nəfər...

M o o r. Bir nəfərin əvəzində üç yüz nəfər! Sizin hər birinizin yolunda bu başı qurban verməyə hazırım. (*Papağını çıxarır*.) Budur, mən qılıncımı qaldırıram. Vicdanıma and içirəm ki, heç vaxt sizdən ayrılmayacağam.

Ş v e y t s e r. And içmə! Bəlkə, sənın bəxtin özgə oldu, peşman olub geri qayıtdın.

M o o r. Rollerimin qəbrinə and içirəm ki, mən heç vaxt sizdən ayrılmayacağam!

K o s i n s k i gəlir.

K o s i n s k i (*kənarə*). Dedilər ki, mən onları buralarda tapa bilərəm. Oho! Bu adamlar kim ola? Yoxsa onlar özüdür? Nə yaxşı olardı. Bəli, bəli, elədir ki var. Bir dindirirəm, görüm.

Ş v a r t s. Dayan! Kimsən?

K o s i n s k i. Bağışlayın, ağalar! Bəlkə, deyirəm, yanılmışam?

M o o r. Əgər yanılmamınsa, biz kim olmalıyıq?

K o s i n s k i. Mərd igidlər!

Ş v e y t s e r. Mərd olduğumuzu məgər sübut etməmişik, ataman.

K o s i n s k i. Mən mərd igidlər axtarıram ki, ölümün gözünə dik baxır, təhlükəni əl ilanı kimi oynadır, azadlığı isə həyatlarından üstün tuturlar. Elə igidlər ki, adları çəkiləndə yoxsullar, məzlumlar sevinir, güclülər zağ-zağ əsir, zalımlar isə meyit kimi ağarır.

Ş v e y t s e r (*atamana müraciətlə*). Bu qoçaq xoşuma gəldi. Bura bax, dostum! Axtardığın adamları tapmışam.

K o s i n s k i. Deyəsən, elədir! Elədirsə, deməli, dostlarımı, qardaşlarımı tapmışam. Tez olun, öz atamanızı, o mərd insanı, şanlı qraf fon Mooru mənə göstərin.

Ş v e y t s e r (*onun əlini sıxıb hərərətlə*). Ey cavan, bu gündən sən bizim dostumuzsan!

M o o r (*yaxınlaşaraq*). Atamanı heç görmüsənmi?

K o s i n s k i. O sənsən! Simandan görünür! Səni görən özgəsini axtararmı? (*Uzun-uzadı diqqətlə ona baxır.*) Mən həmişə həsrət çəkmişəm ki, Karfagen xarabalıqlarında oturan və gözlərindən nifrət saçılan igidi görüm. Mən arzuma çatdım.

Ş v e y t s e r. Zirək oğlandır!

M o o r. Səni mənim yanıma gətirən nədir?

K o s i n s k i. Ah, qara taleyimdir, ataman. Gəyim həyat dənizinin qorxunc dalğaları içində daşa toxunmuş, bütün ümid və xəyallarım qərq olmuş, mənə ancaq acı xatirələr qalmışdır. Bu xatirələr məni dəli etməsin deyə, diyarbədiyar düşüb fikrimi dağıtmağa çalışıram.

M o o r. Allahın əlindən şikayət edənlərin biri də artdı. Danış!

K o s i n s k i. Mən əsgəriyə getdim. Burada da məni bədbəxtlik basdı. Hindistan səfərində gəmimiz qayalara çırpılıb parça-parça oldu. Yenə kamsız arzular mənə yoldaş oldu! Nəhayət, bir neçə yerdə sən işlərin haqqında – onlar deyən kimi, tutduğun “cinayətlər” barəsində eşitdim, otuz ağac yol ötüb qəti qərarla buraya gəldim ki, əgər qəbul etsən, sən dəstəndə xidmət edim.

Ş v e y t s e r (*yerindən sıçrayır*). Afərin! Afərin! Qoy Rollerin ruhu şad olsun, onun yeri boş qalmayacaqdır. Bu qoçaq bizim dəstəməzə yaraşan oğlandır!

M o o r. Adın nədir?

K o s i n s k i. Kosinski.

M o o r. Kosinski? Heç bilirsənmi ki, uşaq oyunu çıxardır, mühüm bir işi ağılsız bir qız kimi zarafat hesab edirsən? Sən burada güman etdiyin kimi kos-kos, yaxud gizlənpaç oyunu oynamayacaqsan!

K o s i n s k i. Bilirəm, dediyiniz sözlərin mənasını da anlayıram. Mənim cəmi iyirmi dörd yaşım var, lakin həyatın hər üzünü görmüşəm, qılınc cingiltisini, güllə viyılısını çox eşitmişəm.

M o o r. Beləmi, oğlan? Deməli, qılınc oynatmağı ona görə öyrənmişən ki, bir qızıldan ötrü yol kəsib adam öldürəsən, bıçağını

aciz qadınların kürəyinə sancasan? Uzaq, uzaq buradan! Sən dayə hədəsindən qorxub qaçmısan!

Ş v e y t s e r. Nəyə görə, ataman? Nə fikirdəsən? Yoxsa sən bu pəhləvanı geri qaytarmaq istəyirsən? Buna baxanda adam deyir ki, indi marşal Saksonskini çömçə ucuna alıb Qanq çayından da o yana atacaq.

M o o r. Boş xülyaların boşa çıxdığı üçün bura gəlmisən ki, dələduzluq edəsən, adam öldürəsən? Adam öldürmək! Bu sözün mənasını anlayırsanmı, oğul? Çöldə bir lələ üzəndə sən gedib rahat yata bilərsən. Lakin vicdanı insan qanı ilə...

K o s i n s k i. Məni istədiyini adamı istədiyini kimi edam etməyə göndər, mən vicdanla məsuliyyət daşımağa hazırım.

M o o r. Necə? Hiyləmi işlədirsən? Mənə yaltaqlanıb, tərifi deyib qılığımıza girməkmə fikirdəsən? Nə bilirsən ki, mən özüm gecələr qorxunc yuxular görmürəm, anbaan əlimi bu dünyadan üzüb ölüm yatağına düşmürəm? Sən vicdan ağrısı doğuran və məsuliyyət tələb edən çoxmu işlər görmüsən?

K o s i n s k i. Düzdür, çox iş görməmişəm! Amma, hər halda, elə sizin yanınıza gəlməyim, nəcib qraf...

M o o r. Bəlkə, sənin mürəbbiyən sənə Robin Qud macərəsini oxutdurub – belə ehtiyatsız dələduzları sürgünə göndərmək azdır! Bəlkə, o, sənin ağılını yerindən oynadıb, qəlbinə şöhrət zəhəri yeritmişdir? Sən, ehtimal ki, rütbə və şan-şövkət xəyalındasan? Yanğın və talan vasitəsilə ad çıxartmaq istəyirsən? Sən, şöhrət düşkünü, bil ki, əbədiyyət çələngi qatillər, talançılar üçün toxunmur! Qarət və quldurluğun sonu şöhrət deyil, təhlükədir, rüsvayçılıqdır, lənət və ölümdür. Təpənin başındakı o dar ağacını görürsənmi?

Ş p i g e l b e r q (*hirsli var-gəl edərək*). Ah, nə axmaq iş görür! Zəhləm getdi! Çox axmaq rəftar edir! Yox, mən başqa cür edərdim.

K o s i n s k i. Mən ölümdən qorxmuram. Dar ağacından nə üçün qorxmalıyam?

M o o r. Əhsən! Buna söz ola bilməz! Görürəm ki, məktəbdə yaxşı oxumusan, Senekanı da əzbərdən bilirsən. Amma nə çıxsın ki, əziz dost, bu kəlamlarla sən həssas təbiəti aldada bilməyəcəksən, dərdin, əzabın iti neşterini kütləşdirməyəcəksən. Düşün, yaxşı düşün, oğlum! (*Onun əlindən tutur.*) Mənim ata məsləhətimi dinlə və düşün; əgər qarşıda səni birçə an da olsun sevinc gözləyirsə, tələsmə, uçuruma atıl-

mazdan əvvəl onun dərinliyini ölç... Vaxt gələr, gözüünü açıb aylarsan, onda... onda çox gec olar. Sən elə bir yerə gəlib çıxmısan ki, bir addım daha atdınmı insanlıq mühitindən ayrılacaqsan. Sonra ya fövqəlbəşər bir varlıq, ya da iblis olmalısan. Bir də düşün, oğlum, əgər harada isə bir ümid qığılcımı görürsənsə, bizimlə birlik fikrindən daşın. Bu birliyi ya qəzanın hökmü ilə, ya da qəti ümitsizlik üzündən qəbul edirlər. Aldanmaq çox asandır. İnan mənə, ümitsizliyi ruhun qətiyyəti bilib aldanmaq çox asandır. Mənə inan və tez bu yerdən uzaqlaş!

K o s i n s k i. Xeyr! Mənim qəranım indi daha möhkəmdir. Madam ki, mənim ricalarım təsirsiz qaldı, onda mənim başıma gələn bəlalara qulaq as, onda özün mənim əlimə xəncər verərsən. Hamınız əyləşin, məni diqqətlə dinləyin.

M o o r. Mən dinləyirəm.

K o s i n s k i. Hamınız bilin, mən Bohemiya zadəganlarındanam. Atamın vaxtsız ölümündən sonra onun mülkünə mən sahib oldum. Behişt misallı bir yer idi, çünki orada mələksima bir qız yaşayırdı. Gəncliyin lətafəti, göylərin bəkarəti o qızın gözəlliyi, bəzəyi idi. Bunu sizə danışmağın nə mənası? Bu sözləri siz başa düşməyəcəksiniz. Siz heç vaxt nə sevmisiniz, nə də sevilmişiniz.

Ş v e y t s e r. Ehtiyatlı ol, ehtiyatlı ol! Ataman od kimi alışdı.

M o o r. Yetər! Mən sənə başqa vaxt – sabah, bu yaxın günlərdə, ya da qanlı bir iş gördükdən sonra qulaq asaram!

K o s i n s k i. Qanlı! Qanlı! Sən gerisinə qulaq as! Həmin dəqiqə ürəyin qana dönəcəkdir. O, kasıb bir alman qızı idi. Lakin onun gözəlliyi, onun bir baxışı bütün mənəşəb və rütbə fərqlərini dərhal unuttururdu. O, mənim təqdim etdiyim nişan üzüyünü ismət və həya ilə qəbul etdi. İki gündən sonra mən öz Amaliyamı mehrab önündə kəbin kəsdirməyə aparmalı idim.

M o o r yerindən sıçrayıb qalxır.

Qarşıdakı səadət və nəşənin xəyalı toy hazırlığı ilə məşğul ikən rəsmi xidmətçi gəlib məni saraya çağırırdı. Getdim. Mənə xəyanətlə dolu bir məktub göstərib, guya, mənim tərəfimdən yazıldığını söylədilər. Bu hiylədən qan beynimə vurdu! Qılıncımı alıb məni zindana atdılar, dünya başıma fırlandı.

Ş v e y t s e r. Bu vaxt isə... Danış, danış, mən işin nə yerdə olduğunu duyuram.

K o s i n s k i. Başıma nə qəza gəldiyini dərk etmədən bir ay zində qaldım. Amaliyanın fikri məni üzürdü. Çünki məndən ötrü qorxduğunu bildirdim. Bir gün saray naziri yanıma gəlib saxta, mehriban ifadələri ilə məni təbrik etdi. Günahsız olduğumun sübuta yetdiyini söylədi, azadlıq haqqındakı fərmanı oxuyub qılıncımı özümə qaytardı. Amaliya deyib zindandan evə çapdım... Amma nə gördüm? Amaliyadan bir nişan belə qalmayıb. Gecənin qaranlığında onu alıb qaçırımlar. Hara?! Heç kəs heç nə bilmir. Dərhal ürəyimə damdı. Bir xəbər öyrənmək üçün tez şəhərə gəldim. Hamı gözünü bərəldib üzümə baxır, amma heç bir söz demirdi. Nəhayət, onu sarayda, gizli barmaqlıq ardında gördüm. Mənə kağız tulladı.

Ş v e y t s e r. Gördünüz, sizə demədimmi?

K o s i n s k i. İlahi, ilahi! Kağızı oxudum! Ona şərt təklif etmişlər: ya mənim ölümümə, ya da knyazın məşuqəsi olmağa razılıq versin. Namus və sevgi arasında keçən uzun və iztirablı mübarizədən sonra qız sonuncunu intixab etmiş... və (*qəhqəhə ilə güllür*) mən də, beləliklə, xilas edilmişəm.

Ş v e y t s e r. Bəs sən nə elədin?

K o s i n s k i. Mən ildırım vurmuş kimi quruyub yerimdə qaldım. Ağılıma gələn ilk fikir “qan!” oldu. Qəlbimdə yaşayan son fikir yenə “qan!” oldu. Qəzəbli halda, ağzımdan köpük daşa-daşa özümü evə yetirdim, üçağızlı qılıncı alıb nazirin evinə soxuldum. Bilirdim ki, aranı düzəldən o cəhənnəm zəbanisi olmuşdur. Yəqin, məni hələ küçədə ikən görübmüzlər, yuxarı qalxanda bütün qapılar bağlı idi, mən ora-bura qaçıb o məlunu soruşdum. Hökmdarın hüzuruna gedib dedilər. Ora getdim, məlum oldu ki, yoxdur. Geri döndüm, qapıları sındırıb onu tapdım... Lakin xidmətçilərdən beş nəfər gizləndikləri yerdən çıxıb silahımı əlimdən aldılar.

Ş v e y t s e r (*ayaqlarını yerə vuraraq*). Deməli, o, sağ-salamat qaldı, sən də boş-boşuna çıxıb getdin?

K o s i n s k i. Məni yaxalayıb məhkəməyə verdilər, rüsvay etdilər və... fikir verin – xüsusi iltifat göstərüb xaricə sürgünə göndərdilər. Mülküm, torpağım nazirə yetişdi, Amaliyam yırtıcı aslan pəncəsində, inilti və göz yaşları içində qaldı. Mənim intiqamım isə zülmün əlində aciz qaldı, yazıq vicdanıma ağır bir yük oldu.

Ş v e y t s e r (*yerindən sıçrayıb qılıncını yelləyir*). Bu intiqamı almaq bizə borc olsun, ataman! Yanğın və talan dəmidir.

M o o r (*bu vaxta qədər həyəcanla var-gəl edəndən sonra birdən dayanır. Qaçaqalara*). Mən o qızı görməliyəm. Cəld! Toplanın! Sən bizimlə qalır-san, Kosinski! Tələsin!

Q a ç a q l a r. Hara? Nə üçün?

M o o r. Hara? Hara deyən kimdir? (*Qəzəblə Şveytserə*) Xain, məni ləngitməkmi istəyirsən? Göylərə and olsun ki...

Ş v e y t s e r. Xain? Mənmi? Mən səninlə cəhənnəmin özünə getməyə hazırım!

M o o r (*onun boynuna sarılır*). Qardaşım! Sən mənimlə gedirsən? O ağlayır, saralıb-solur! Qalxın! Cəld! Hamınız qalxın! Frankoniya torpağına! Bir həftədən sonra biz orada olmalıyıq...

Hamı gedir.

Dördüncü pərdə

BİRİNCİ SƏHNƏ

Qraf Moorun qəsrı yaxınlığında kənd mənzərəsi.
Öndə Q a ç a q M o o r, kənarda isə K o s i n s k i dayanmışdır.

M o o r. Get, mənim burada olduğumu xəbər ver. Yadında saxladınmı nə deyəcəksən?

K o s i n s k i. Siz qraf fon Brandsınız, Meklenburqdan gəlirsiniz; mən də nökrəinizəm. Arxayın olun, mən öz rolumu yaxşı oynayacağam. Sağlıqla qalın. (*Gedir.*)

M o o r. Bükülün, dizlərim, doğma vətən torpağı qarşısında təzim edin! (*Diz çöküb torpağı öpür.*) Doğma səmalar! Doğma günəş! Yaşıl yamaclar, geniş düzənlər! Sıx meşələr, coşqun sellər! Mən sizə ürəyimin həsrətini, eşqini gətirmişəm! Nə səfalısan, ey vətənimin dağlarından uçub gələn hava! Sən öz xanımından qovulmuş bədbəxtin yaralı sinəsinə şəfa məlhəmi axıdırсан! Cənnət guşəsi, gözəllik dünyası! Dayan, Karl! Sən qüdsiyyət məbədinə daxil olursan. (*Yaxın gəlir.*) Budur, qəsrin həyətindəki qaranquş yuvaları öz yerindədir! Bu da bağçaya açılan qapı! Burada, bu divarın yanında sən tərən oynadırdın! Budur, bu çəməndə sən igid İsgəndər olub, Makedoniya qoşunlarını Arbella yaxınlığında hücumu aparırdın, bu ot basmış təpə üstündən sən İrən satraplarını geri qovurdun; o dikin üstündə isə sənin bayrağın zəfərlə dalğalanırdı! (*Gülümsünür.*) Zavallı! Uşaqlığın baharı andıran qızıl dəmləri, gözəl illəri sənin qəlbində yenidən canlanır. Sən burada nə xoşbəxt idin, nə sonsuz sevinc və nə böyük şadlıq içində yaşayırdın!.. İndi isə öz ümidlərinin, şirin xəyallarının xarabalığı üstündə dayanmısan! Bu yerlərdə

sən hörmətli, izzətli, şanlı bir ər kimi gəzməli idin; burada Amaliyanın uşaqlarına baxdıqca, sən öz uşaqlıq illərini xatırlamalı idin; burada, burada sən öz təbəələrindən ehtiram və pərəstiş görməli idin! Lakin iblis məni aldadıb yoldan azdırdı. (*Diksindir.*) Mən buraya nə üçün gəlmişəm? Azadlığı rüyada görəndən və öz zəncirinin səsinə oyanan bir dustaq duyğusu ilə yaşamaq üçünmü? Yox, mən öz məskənimə qayıtmalıyam. Dustaq, günəşin ziyasını unutmuşdu, azadlıq rəyası ildırım kimi gecənin qaranlığını kəsdi, ətrafa bir an işıq saçdı. Lakin rəya bitdi, ildırım söndü, zülmət isə daha çox qatılaşdı. Əlvida, doğma torpaqlar! Bir zamanlar siz Karlı uşaq görmüşdünüz, o uşaq böyük ümidlərlə yaşayırdı, o, xoşbəxt idi; indi isə siz onun böyük vaxtını gördünüz, indi onun ümidləri boşa çıxmışdır. (*Cəld dönür, səhnənin dərinliyinə çəkilir, dayanır və həsrətlə qəsrə baxır.*) Amaliya buradadır, bu divarın arxasındadır, onu görmədən, ona heç olmasa bircə dəfə baxmadan getmək? Yox! Mən Amaliyanı görməliyəm. Nə olursa olsun, mən atamı görməliyəm! Ata, ata, oğlun səni görmək üçün gəlir! Çəkilin yolumdan, buxarlanan qara qanlar! Çəkilin yolumdan, ölüm kabusu! Sənin soyuq, donuq və heybətli baxışların qoy bir saat, yalnız bircə saat məni azad buraxsın! Amaliya! Ata! Karl sizin yanınıza gəlir. (*İti addımlarla qəsrə tərəf gedir.*) Gün ötəndə mənə istədiyən qədər işgəncə ver, gecənin qaranlığında məni təqib et, müdhiş rüyalarla qəlbimi parçala! Fəqət bu bircə anlıq nəşəmi zəhərləmə! (*Darvazanın ağzında dayanır.*) Bu nə haldır! Sənə nə oldu, Karl? Mətanətli ol! Qorxu bütün varlığını sarmış!.. Nə isə ürəyimə dammışdır!.. (*Qəsrə daxil olur.*)

İKİNCİ SƏHNƏ

Qəsrde şəkil qalereyası.
Qaçaq Moor, Amaliya gəlir.

A m a l i y a. Siz güman edirsiniz ki, bunların arasında onun şəklini tapıb tanıya biləcəksiniz?

M o o r. Şübhəsiz. Onun surəti həmişə gözlərimin önündə olmuşdur. (*Şəkilləri nəzərdən keçirir.*) Bu o deyil.

A m a l i y a. Bəli, o deyil! Bu, qrafların ulu babasıdır. Dəniz quldurlarını qırdığı üçün Barbarossa ona zadəganlıq rütbəsi vermişdir.

M o o r (*yenə şəkillərə baxır*). Bu da o deyil, bu da, o biri də. O bunların arasında yoxdur.

A m a l i y a. Necə? Yoxdur? Yaxşı baxın. Mən elə bildim ki, siz onu tanıyırsınız.

M o o r. Doğma atamı tanıdığım kimi tanıyıram! Onun mehriban təbəssümünü min adamın içərisində seçmək olar. Yox, bu da onun şəkli deyil...

A m a l i y a. Mən heyrət edirəm. Necə? Siz onu on səkkiz ildir görmürsünüz, lakin bununla belə...

M o o r (*cəld, hövlnak*). Bax, bu odur! (*İldırım vurmuş kimi yerində qalır.*)

A m a l i y a. O çox nəcib insan idi!

M o o r (*gözünü şəkildən ayırmayaraq*). Ata, məni bağışla, ata! Bəli, çox nəcib insandır! (*Gözlərini silir.*) Müqəddəs adamdır!

A m a l i y a. Siz, görünür ki, ona böyük ehtiram bəsləmişiniz?

M o o r. Ah, o, nəcib və nadir bir şəxsiyyət idi! Deməli, o artıq sağ deyil?

A m a l i y a. Bəli! Həyatın nəşəsi, sevinci kimi o da bizi tərk edib getdi. (*Onun əlinə toxunur.*) Əziz qraf, bu dünyada səadət çiçək açmadan solur!

M o o r. Bəli, elədir, elədir... Dünyanın dərđini, qüssəsini nə tez duymusunuz? Sizin ki çox olsa, iyirmi üç yaşınız olar.

A m a l i y a. Bəli, bununla belə, duymuşam. Bu dünyada hər şey dərđ və qüssə içində ölmək üçün yaşayır. İnsan səadətə doğru can atır və onu tapır ki, yenidən itirib həsrət içində əzab çəksin.

M o o r. Siz nə itirmisiniz?

A m a l i y a. Heç bir şey... Hər şeyi! Heç bir şey.. Gedəkmə, qraf?

M o o r. Siz tələsirsiniz? Orada, o sağ tərəfdəki kimin şəkli dir!

A m a l i y a. Sol tərəfdəki onun oğlunun, indiki ixtiyar sahibi qrafın şəkli dir. Gedəkmə? Gedək!

M o o r. Bəs o sağ tərəfdəki şəkil?

A m a l i y a. Bağa buyurmaq istəyirsinizmi?

M o o r. Bəs o sağ tərəfdəki şəkil? Sən ağlayırsan, Amaliya?

A m a l i y a cəld çıxır.

O, məni sevir, sevir! Onun bütün varlığı sarsıldı, gözlərindən ixtiyarsız axan yaşlar qəlbindəki sirri aşkar etdi. O, məni sevir! Bədbəxt, mən mægər bu sevgiyə layiqəm? Mægər mən burada edam yerinə

gəlmiş bir cani kimi dayanmamışam? Hanı burada, bu taxtın üstündə, onun ağuşunda səadət dəryasına qərq olduğum günlər? Bura mənim atamın qəsri, onun otaqları deyilmi? (*Atasının şəklinə baxıb daha da pərişan olur.*) Sənsən, sən! Sənin gözlərindən od saçılır! Mən lənətlənmişəm, lənətlənmişəm! Oğulluqdan çıxarılmışam! Mən haradayam! Zülmət gözlərimi qapayır. Külə döndərin məni, ey Allahın qəzəb ildırımları! Onu mən öldürmüşəm, mən! (*Qaçır.*)

F r a n s (*dərin fikrə getmiş halda gəlir*). Qov bu surəti! Miskin qorxaq! Nədən qorxursan? Kimin qarşısında titrəyirsən? Bu qraf qəsrinə ayaq basdığı dəqiqədən elə xəyal edirəm ki, cəhənnəmdən göndərilmiş bir casus ardımca düşüb məni addım-addım izləyir. Mən onu nə zaman isə görmüşəm! Onun gündən qaralmış simasında nə isə tanış və əzəmətli ifadə var. Amaliya da ona qarşı laqeyd deyil! O, qrafa həsrətli, xumar baxışlarla çox baxır, halbuki o, adətən, belə səxavətli görünmürdü! Onun gözündən axan yaşın qrafın içdiyi şərab badəsinə necə düşdüyünü mən öz gözlərimlə gördüm, bəli, onlar mənim arxamda dayansalar da, mən bunu güzgüdə aşkar gördüm. Ayıq ol, Frans! Bütün bunların ardında müdhiş bir fəlakət gizlənmişdir! (*Maraqla Karlın şəklinə baxır.*) Onun uzun qaz boynu, onun odlu, qara gözləri, hm-hm-hm, qalın qara qaşları. (*Diksindir.*) Mənhus cəhənnəm, bu nə xaldır mənim ürəyimə saldın? Bəli, bu Karlıdır. İndi onun bütün cizgiləri qarşımda canlandı. Bu odur! Odur! Geyindiği əyin-baş onu gizlədə bilməz! Bu odur! Lənətə gəlmiş! (*Qəzəbli, iri addımlarla səhnədə gəzişir.*) Məgər buna görə gecələr yuxunu özümə haram etdim, qayalar qoparıb, dərin uçurumları doldurdum? Məgər buna görə mən bütün insan heysiyyətinə qarşı çıxdım ki, bu narahat səfil mənim qurduğum hiylələri heçə çıxartsın? Təmkin lazımdır! Təmkin! Kiçicik bir iş qalmışdır! Mən onsuz da boğaza qədər günah dənizindəyəm. Sahildən bu qədər uzaqlaşandan sonra geriyyə üzmək axmaqlıqdır. Geri dönmək haqqında düşünmək belə artıqdır. İnsaf mənim günahımı bağışlasaydı, müflis olardı, mərhəmət mənə acısaydı, dilənçilik edərdi! Bir yol var: mərd olmaq, irəli getmək lazımdır! (*Zəng çalır.*) Qoy atasının ruhu ilə qucaqlaşsın, sonra gəlsin. Ölülər məni qorxutmur. Daniel! Ey! Daniel! Mərc gələrəm ki, Danieli də öz tərəflərinə çəkib mənə sui-qəsd hazırlayırlar? Qoca gözümə birtəhər görünür.

Daniel daxil olur.

D a n i e l. Nə buyurursunuz, cənab?
F r a n s. Heç nə. Get, bu qədəhə şərab doldur, tez qayıt!

D a n i e l çıxır.

Dayan, qoca, gör sirrini necə açırım! Gözlərinin içinə elə baxacağam ki, vicdanın dilə gələcək, rəngin ağaracaqdır. O ölməlidir! İş yarıda buraxmaq, kənara çəkilib “görək nə olur” deyər uzaqdan baxmaq maymaqlıqdır.

D a n i e l şərab gətirir.

Bura qoy! Gözlərimin içinə düz bax! Sənin dizlərin əsir? Gör necə titrəyirsən? Boynuna al, qoca! Nə eləmişən?

D a n i e l. Heç bir şey, cənab! Öz imanıma və böyük Allaha and olsun ki, heç bir şey!

F r a n s. İç bu şərabı! Nə? Əlin gəlmir? Cəld söylə! Qədəhə nə tökmüsən?

D a n i e l. Allah, özün saxla! Necə? Mən qədəhə?

F r a n s. Zəhər tökmüsən şəraba! Meyit kimi ağarmısan! Etiraf et, al boynuna! Zəhəri sənə kim verib? Qraf, eləmi? Onu sənə qraf mı verib?

D a n i e l. Qraf? Ya Həzrəti Məryəm! Qraf mənə heç nə verməyib.

F r a n s (*onun yaxasından tutur*). Mən səni qaralanacan boğacağam, çalsaçlı yalançı! Heç nə verməyib? Nə üçün həmişə bir yerdə olursunuz? O, sən və Amaliya? Nə barədə pıçıldaşırsınız? Hansı sirləri, hansı sirləri o sənə etibar etmişdir?

D a n i e l. Allah şahiddir ki, o, mənə heç bir sirr etibar etməmişdir.

F r a n s. Deməli, gizlədirsən? Məni yolunuzdan götürmək üçün nə kələk qurmusunuz? Hə? Yuxuda ikən məni boğmaq istəyirsiniz? Ya ülgüclə boğazımı üzmək? Yaxud şəraba və şokolada zəhər qatmaq arzusundasınız? Danış, danış! Yoxsa nahar vaxtı məni o dünyaya göndərmək fikrindəsiniz? Danış! Onsuz da hamısını bilirəm.

D a n i e l. Əgər sizə yalan deyirəmsə, sabaha sağ çıxmayım.

F r a n s. Yaxşı, bu dəfə səni bağışlayıram. Ancaq, yəqin, o, sənə pul verib? Bir dost kimi əlini sıxıb? Köhnə tanış, dost kimi, eləmi?

D a n i e l. Heç vaxt, cənab.

F r a n s. Heç sənə deyibdirmi ki, səni tanıyır? Və elə sən də onu

tanımalı idin? Zaman gələr ki, gözlərin açılar? Nə? Necə? O heç vaxt sənə belə sözlər deməyib?

D a n i e l. Bir kəlmə də.

F r a n s. Deməyib ki, bəzi səbəblərə görə o, özünü gizlədir. Düşməni aldatmaq üçün özgə dona girmək lazım olur. O özü üçün intiqam, amansız bir intiqam almaq istəyir?

D a n i e l. O, qətiyyənlə belə şeylər deməmişdir.

F r a n s. Necə? Qətiyyənlə deməmişdir? Yaxşı fikirləş... Deməyib ki, o, bizim mərhum qrafı yaxından tanıyardı? Deməyib ki, onu sevir, bir övlad, bir oğlu kimi sonsuz məhəbbətlə sevir?..

D a n i e l. Nə isə ondan buna oxşar bir söz eşitdim...

F r a n s (*rəngi qaçmış*). Deməli, bunu deyib? Doğrudanmı, deyib? Daha nə? Söyləsənə? Deyibdirmi ki, o, mənim qardaşımdır?

D a n i e l (*qayğılı*). Nə danışsınız, cənab? Xeyr! O, bunu deməyib! Ancaq freyleyn Amaliya onu qalereyada gəzdirəndə, – mən orada idim, şəkillərin tozunu alırdım, – o, birdən ildırım vurmuş kimi mərhum qrafın şəkli qarşısında dayandı. Freyleyn Amaliya da şəkli göstərərək dedi: “Nəcib insandır!” – “Bəli, bəli. Çox nəcib insandır” deyib qraf xanımın sözlərini təsdiq elədi və gözlərinin yaşını sildi.

F r a n s. Qulaq as, Daniel! Bilirsən ki, mən sənə üçün yaxşı ağa olmuşam; sənə yedirmişəm, geyindirmişəm, qocalığına görə çox şeyi sənə üçün keçmişəm.

D a n i e l. Allah köməyiniz olsun! Elə mən də sizə həmişə imanla, sədaqətlə nökrçilik etmişəm.

F r a n s. Mən də elə bu barədə danışram. Ömründə mənim sözümdən çıxmamısan, çünki özün yaxşı bilirsən ki, mən nə buyurşam, yerinə yetirmək sənə borcundur!

D a n i e l. Can-başla, cənab qraf, Allah deyənə, vicdan tələb edənə xilaf olmayan hər əmrə, əlbəttə, yerinə yetirmək borcumdur.

F r a n s. Boş sözdür, boş sözdür! Utanmırsan? Bu yaşa çatmısan, hələ də uşaq nağıllarına etiqad bəsləyirsən! Səfeh olma, Daniel. Mən sənə ağanam, əgər Allah, vicdan deyilən bir şey varsa, onlar mənə qənim olmalıdır.

D a n i e l (*əllərini havada oynadaraq*). Allah eləməsin!

F r a n s. Sənə birinci borcun mənə itaətdir! Bu sözün mənasını düşünürsənmi? Bu itaət borcu naminə sənə əmr edirəm: qraf – bizim bu qonaq – gərək sabaha sağ çıxmasın.

D a n i e l. Allah, özün rəhm elə! Axı nədən ötrü?
F r a n s. İtaət borcunu yada sal! Hər şey üçün sən mənim qarşıda cavabdeh olacaqsan!

D a n i e l. Mən? Ya Həzrəti Məryəm! Sən mənə kömək ol! Mən? Mən başıdaşlığın günahı nədir?

F r a n s. Dastan açma, qoca! Bil ki, mənim əlimdəsən. İntixab et – ya mənim dərin zirzəmilərimin birində qalıb acından öz sümük-lərini gəmirəcək, öz suyunla ürəyini söndürəcəksən, ya da halal çörəyini yeyib ömrünü dinc və sakit başa vuracaqsan.

D a n i e l. Bu nə sözdür, cənab? Axı adam öldürüb, sonra dinc və sakit yaşamaq olarmı?

F r a n s. Sualıma cavab ver!

D a n i e l. Heç olmasa, ağ saçlarıma rəhm edin!

F r a n s. Hə, ya yox?

D a n i e l. Yox! Allah, sən mənim dadıma yet!

F r a n s (*guya getmək istəyir*). Yaxşı! Görək Allah dadına necə yetəcək.

D a n i e l (*onu saxlayıb qarşısında diz çökür*). Rəhm edin, cənab, mənə rəhm edin!

F r a n s. Hə, ya yox?

D a n i e l. Qraf həzrətləri, mənim yetmiş iki yaşım var. Bu vaxta kimi böyükdən-kiciyə bir adama pislik eləməmişəm. Haram nə olduğunu bilməmişəm, Allahın yolundan çıxmamışam. Mən ömrümün qırx dörd ilini sizin evdə nökrəçiliklə keçirmişəm. İndi bu gün-sabahımdır. Məni qoyun təmiz imanla bu dünyadan köçüm. Ah, ağa, möhtərəm ağa! (*Hərərətlə onun dizlərini qucaqlayır.*) Bu dünyada vardan-yoxdan mənim gümanım öz təmiz imanıma gəlir, əcəl çatan vaxt mənim bu təsəllimi əlimdən almayın! Qoyun can üstündə sidq-dillə dua edim, Allah yanında da, bəndə yanında da mənim üzüqara olmağıma gəlin razı olmayın. Yox, yox, mənim əziz, qiymətli, istəkli qrafım! Siz buna razı olmazsınız! Yetmiş yaşlı qoca kişinin günaha batmasına razı ola bilməzsiniz!

F r a n s. Hə, ya yox! Nə naqqallıq edirsən?

D a n i e l. Bundan belə sizə daha artıq can-başla qulluq eləyəcəyəm! Muzdur kimi qan-tər tökəcəyəm, hamıdan tez durub, hamıdan gec yatacağam, gecə-gündüz sizə duaçı olacağam, – rəhm Allah, saç-saqqalı ağarmış qocanın duasını yerdə qoymaz!

F r a n s. Mənə canfəşanlıq yox, itaət lazımdır. Olan işdirmi ki, edamqabağı cəllad naz-qəmzə ilə məşğul olsun!

D a n i e l. Bəli, bəli, elədir. Axı günahsız bir adamı öldürmək...

F r a n s. Yoxsa məni sorğu-suala çəkmək istəyirsən? Heç balta da cəlladdan soruşarmı ki, nə üçün bu başı üzməlidir, başqasını yox? Gör mən necə rəhmdil və səxavətliyəm: xidməti borcuna görə yerinə yetirməli olduğun bir iş üçün hələ sənə mükafat da təklif edirəm.

D a n i e l. Mən mükafat haqqında yox, sizin xidmətinizdə mömin xristian kimi qalmaq haqqında düşünürdüm.

F r a n s. Bəsdir çərənlədin! Fikirləşmək üçün sənə bir gün möhlət verirəm. Yaxşı ölç-biç: səadət, yoxsa fəlakət? Eşitdinmi? Anladınmı? Ən böyük səadət, yaxud ən müdhiş fəlakət? Sənə işgəncə verəcək olsam, gərək özüm-özümə heyran qalam!

D a n i e l (*bir qədər düşündükdən sonra*). Dediklərinizin hamısına əməl edərəm, sabah əməl edərəm. (*Gedir.*)

F r a n s. Mükafat onu şirikdirəcək, bir də ki qoca iman və etiqaq yolunda şəhid olanlardan deyil. Bu, yaxşı oldu!.. Nuş olsun, əziz qraf! Belə görürəm ki, bu axşam sizin axır ziyafətiniz olacaq. Hər şey adamın işə hansı gözlə baxmasından asılıdır və axmaq o adamdır ki, öz xeyrini güdməsin. Şərabı bir şüşə artıq içən ata cuşa gəlir – nəticədə bir adam törəyir: halbuki zəhməti çəkən zaman adam törətmək haqqında çox az düşünür. İndi mən də cuşa gəlmişəm, – nəticəsi isə əksinə olmalıdır, – adam ölməlidir. Bu təsadüfdə idrak və məqsəd adam törətmək işində olduğundan qat-qat yüksəkdir. İnsanların əksəriyyətinin bu dünyaya gəlişi qızmar iyul günəşindən, yumşaq yataqlardan, müstəqim vəziyyətli gözəllikdən, xəlvət qararıqdan asılı olur. Əgər insanın doğulması heyvani şəhvetin, boş bir təsadüfün nəticəsidirsə, onun ölümü nə üçün də bizi dəhşətə gətirməlidir? Lənətə gəlmiş dayələr, nənələr hələ körpə ikən bizim təsəvvürümüzü müdhiş nağıllarla zədələyir, zəif damarımızı məhşər gününün mənhus səhnələri ilə qorxuya salırlar! Onlar bizim yenicə oynayan şüurumuzu cəhəlet və mövhumatla elə zəncirləyirlər ki, damarlarımızdakı qan donub buza dönür, ən cəsur qətiyyət sarsılıb öz gücünü itirir! Qət!! Bu sözün dövrəsində əcinnələr, şeytanlar dəstə-dəstə uçurlar! Guya, böyük bir iş olur. Belə fərz edək ki, təbiət yadından çıxarıb bir adam doğurmur: ya doğulan uşağın göbəyini bağlamırlar, yaxud izdivac gecəsi hünər göstərə bilmir – bununla bütün nağıl bitmiş olur! Nə isə vardı – indi isə heç nə yoxdur...

Bu, eynilə o deməkdir ki, heç nə yox idi, heç nə də olmayacaq! İndi ki heç nə yoxdur, deməli, təşvişə düşməyin də mənası yoxdur. İnsan çirkədən doğulur, bir müddət çirkəb içində çapalayır, sonra çirkə doğurur, sonra isə çirkəli torpağa dönür və nəhayət, çirkəli palçıq olub öz nəvə-nəticələrinin çəkmələrinə yapışır! Budur insan rəvayəti, onun ömür silsiləsi və iyərəc qisməti bundan ibarətdir. Vəssalam. Sənə yaxşı yol, mehriban qardaşım! Qoy vicdan dedikləri o xəstə və bədrəftar müəllim gedib fahişəxanalardakı qarıları qovsun, ölüm yatağında can çəkən sələmçilərə işgəncə versin! Mənim qəlbimə o heç vaxt yol tapa bilməyəcəkdir! (*Gedir.*)

ÜÇÜNCÜ SƏHNƏ

Qəsrdə başqa bir otaq.

Q a ç a q M o o r bir tərəfdən, D a n i e l isə o biri tərəfdən gəlir.

M o o r (*tələsik*). Freyleyn Amaliya haradadır?

D a n i e l. Cənab! Bu ağır qocanın sizdən bir ricası var, izin verin desin.

M o o r. Söylə! Sənə nə lazımdır?

D a n i e l. Heç bir şey və hər şey, lap kiçik, həm də çox böyük bir istəyim var. İzin verin, sizin əlinizdən öpüm!

M o o r. Yox, mehriban qoca. (*Onu qucaqlayır.*) Sən mənim atam yerindəsən.

D a n i e l. Əlinizi verin, əlinizi verin, rica edirəm.

M o o r. Yox, yox!

D a n i e l. Gərək əlinizi öpəm! (*Onun əlini alıb diqqətlə əlinə baxır və qarşısında diz çökür.*) Əziz, qiymətli Karl!

M o o r (*qorxur, özünü ələ alır, laqeyd*). Nə danışırsan, dostum? Mən səni anlamıram.

D a n i e l. Nə olar, danın, özünüzü o yerə qoymayın! Yaxşı, yaxşı! Bilirəm ki, siz mənim əziz, qiymətli Karlımsınız! Allah, sənə şükür! Məni bu qoca yaşımnda şad elədin. Mən axmaq niyə o saat... Məsələ-hət Allahındır! Siz gəlib çıxdınız, amma qoca qraf qəbir evinə həsrətlə getdi... Şükür, yenə yurdu boş qalmadı. Sən mənim fərasətsizliyimə bax ki (*almına vurur*), o saat başa düşməmişəm... Pərvərdigara! Min şükür sənə! Gecə-gündüz ağlaya-ağlaya dua eləmişəm... Şükür

pərvərdigara! Adam gözlərinə inanmır ki, budur, sağ-salamat burada, öz əvvəlki otağında dayanıbdır.

M o o r. Bu nə qəribə sözlərdir? Sizə axı nə olub, qızdırmalı deyilsiniz ki? Ya siz mənimlə zarafat etmək xəyalındasınız?

D a n i e l. Daha sözüüm yoxdur! Zarafatı siz edirsiniz. Günah deyilmi qoca nökrinizi ələ salıb oynadırsınız? Bu çapıq... Yadınızda-dırımı? Ay Allah, onda mən nələr çəkdim, qorxudan ürəyimi yedim! Elə o vaxtdan sizi canımdan artıq istəyirdim, amma siz... Böyük bələdan qurtardıq!.. Siz qucağımda oturmuşdunuz... Yadınıza düşür-mü, orada, o dəyirmi zalda deyirəm... Vallah, deyəsən, hamısı yadı-nızdan çıxıb, heç ququ quşu da yadınızda deyil! Ona qulaq asmağı çox xoşlardınız! Heyif o quşdan, düşüb çilik-çilik oldu. Susanna qarı otağı süpürəndə yerə salmışdı. Hə, onu deyirdim, siz əlinizdə bıçaq qucağımda oturmuşdunuz. “Ey-ey” deyib, kimisə hədələyirdiniz. Bir dəqiqəliyə sizi yerə qoydum ki, qaçıb atınızı gətirim. Deynən ayaqların qırılsın, hara gedirsən? Elə dəhlizə çıxmamış sizin qışqır-ğınızı eşitdim, elə bil, başımdan qaynar qazan tökdülər. Özümü ota-ğa salanda görürəm siz döşəmənin üstündə, qan da fəvvarə vurub axır. Allah göstərməsin! Aqlım başımdan çıxdı. Uşağı gərək gözdən qoymayasan. Yenə Allahın rəhmi gəldi. Qoluna yox, gözüne batsay-dı, başıma nə daş salardım? Odu-budu, bıçaq, qayçı deyilən şeyi uşağa verməyi tövbə elədim! Elə o olan oldu... Allah üzümə baxdı ki, ağa da, xanım da uzaq yerdə idilər. Mənə böyük dərs oldu, özü də yaxşı qurtardı, yoxsa məni evdən-əşikdən qovardılar! Amma yamanca tərs uşaq idiniz! Allahdan olan kimi, yara tez də sağaldı, amma yeri çapıq qaldı.

M o o r. Sənin danışığından bir kəlmə də olsun anlamadım!

D a n i e l. Guya? O da bir günlər idi. Yeməyə də tərslik edərdiniz. Allahın şirnisini, biskvitini, şirin qoğalını da sizə tovlaya-tovlaya yedirdərdim... Hələ deyın görüm sizi qoca qrafın çal atına mindirib hər dəfə çəməndə gəzdirəndə mənə nə boyun olduğunuz yadınız-dadırımı? “Daniel, – deyirdiniz, – qoy mən böyük oğlan olum, mül-kümüzü idarə etməyi sənə tapşıracağam, hər gün səni özümle karetdə gəzdirəcəyəm”. – “Allah qoysa, deyirdim, tək siz boya-başa yetin, Allah canınızı sağ eləsin. Daniel də qocalanda, əgər onu başı-nızdan eləməsəniz, onda sizdən xahiş edərdəm kəndin aşağısındakı evi mənə verəsiniz, onsuz da boş qalıb, başımı açıb orada birtəhər

dolanaram”. Yaxşı, gülün, gülün! Yəqin, hamısını yadınızdan çıxartmısınız! Qocanı indi tanımaq da istəmirsiniz! Onunla elə soyuq, elə saymazyanadan danışsınız ki... Canınız sağ olsun, yenə mənim əziz Karlımsınız. Xətrinizə dəyməsin, düzü, elə o vaxt da bir az yelbeyinliyiniz vardı! Nə olar. Cavan vaxtı hamı elə olur... Amma sonra düzəlirlər!

M o o r (*onun boynunu qucaqlayır*). Elədir. Daniel, hamısını boynuma alıram. Mən sənin Karlınam, sənin yolunu azıb itkin düşən Karlınam! Mənim Amaliyamdan danış. O necədir?

D a n i e l (*ağlayır*). Sən ki məni şad elədin, səni görüm həmişə şad, həmişə xoşbəxt olasan! Yazıq qraf nahaq yerə o qədər göz yaş tökdü! İndi mən rahat ölərəm! Nə dərdim var ki, ağam sağ-salamat öz evinə qayıdıb! Qismət imiş, görüşdük!

M o o r. Görüşdük, boyun olduğumu da vermək istəyirəm! Al bunu, vəfali qoca, çal atın borcunu verirəm. (*Onun ovcuna ağır bir kisa basır.*) Mən səni unutmamışam, köhnə dost!

D a n i e l. Bu nədir? Nə edirsiniz? Bu qədər mənim nəyimə lazımdır? Yəqin, səhv eləmişiniz.

M o o r. Səhv eləməmişəm, Daniel. (*Daniel onun ayaqlarına düşmək istəyir.*) Qalx! Mənim Amaliyamdan danış!

D a n i e l. Allah əvəzini min-min versin! Şükür, ilahi! Amaliyanı deyirsiniz? Heç bilmirəm, yazıq nə edəcək, sevindiyyindən qorxuram ağı başından çıxsın.

M o o r (*tələsik*). O, məni unutmayıb ki?

D a n i e l. Unutmayıb ki? Bu nə sözdür danışsınız? Sizi unutmaq? İndiki ağamız, guya, sizin öldüyünüzü yayanda, qızın bu qara xəbəri eşidəndə nə hala düşdüyünü gərək öz gözlərinizlə görəydiniz.

M o o r. Sən nə danışsın? Mənim qardaşım...

D a n i e l. Bəli, sizin qardaşınız, bizim ağamız, sizin qardaşınız... Macalınız olanda, Allah qoysa sizə çox şeylər nağıl edəcəyəm... Hələ hər Allahın verən günü gərək mənim arvadım olasan deyib, qızı tənqə gətirəndə onu necə qovduğunu görəydiniz. Aha, qaçım, bir tez ona gözyadınlığı verim... (*Getmək istəyir.*)

M o o r. Dayan, dayan! O heç nə bilməməlidir! Heç kim heç nə bilməməlidir. Qardaşım da.

D a n i e l. Qardaşınız? Qardaşınız? Yox, Allah eləməsin. O gərək heç bilməsin. Heç! Amma kim bilir, bəlkə, başa düşüb. Ah, yer üzündə nə pis adamlar, nə pis qardaşlar, nə pis ağalar varmış...

Amma mən, bütün ağaların var-dövlətini yığıb mənə versələr də, pis nökr olmaram... Qardaşınız sizi ölmüş bildirdi!

M o o r. Orada öz-özünə nə danışırsan?

D a n i e l (*daha yavaşdan*). Ölənlər çağırılmamış qonaq kimi dirilib geri dönəndə... qardaşınız mərhum qrafın yeganə varisi idi...

M o o r. Qoca! Orada nə barədə deyirsiniz? Sanki, dəhşətli bir sirr dilinin ucunda gəzir, lakin qopub bəyan olmağa cəsaret etmir! Aydın danış!

D a n i e l. Yox, mən acıdan öz sümüklərimi gəmirib, öz suyu-mu içərəm, amma adam öldürməklə dövlət qazanmağa razı olma-ram. (*Tələsik gedir.*)

M o o r (*özünə gələrək*). Aldanmışam! Aldanmışam! İndi hər şeyi başa düşdüm... İblis fitnələri! Şeytan hiyləsi! Səndə günah yoxmuş, ata! İblis fitnələri!.. Məni qatil edən, quldura çevirən qara hiylələrdir! Məni o ləkələmişdir! Məktublarımı ələ keçirib dəyişdirmişdir. Ah, mən nə sadələvh, nə qədər axmaq olmuşam! Atamın ürəyi məhəb-bətlə dolu imiş... Ah, rəzalət, rəzalət! Mən əgər onun ayaqlarına düşsəydim... Mənim bircə damla göz yaşım kifayət edərdi. Ah, mən gözü bağlı, kor, kor bir axmaq olmuşam! (*Başını divara vurur.*) Mən xoşbəxt ola bilərdim!.. Ah, fitnə, fəsad cövhəri! Bəxtim, taleyim alçaq fitnələrin qurbanı oldu! (*Qəzəbli halda səhnədə dolanır.*) Qatil, quldur! Onun qara fitnələri ucundan! Atam mənə heç açıqlanmayıb da! Deməli, lənət fikri onun ağına belə gəlməmişdir!.. Ah, cani! Xəbis, hiyləgər, mənfur cani!..

K o s i n s k i daxil olur.

K o s i n s k i. Sən harada qaldın, ataman, nə olub? Görürəm, bura xoşuna gəlir, deyəsən, yenə qalmaq istəyirsən.

M o o r. Tez! Atları yəhərlə! Gün batana kimi bu qraflıqdan uzaq olmalıyıq!

K o s i n s k i. Zarafatını edirsən?

M o o r. Cəld ol! Cəld! Bir dəqiqə belə ləngimə! Nə işin varsa, burax! Həm də heç kəs səni görməsin!

K o s i n s k i gedir.

Mən buradan qaçmalıyam. Bir an gecikəcək olsa, qan gözlərimi örtər, o isə, hər halda, mənim atamın oğludur. Qardaş! Qardaş! Sən

məni dünyanın ən bədbəxt insanı etdin! Mən sənə bir pislik etməmişdim, heç vaxt səni incitməmişdim. Qardaş qardaşla belə rəftar etməzdi. İndi öz cinayətlərinin meyvəsini rahat dad, sənin səadətini zəhərləməmək üçün mən buradan uzaqlaşırım!.. Lakin, bil ki, qardaş qardaşla belə rəftar etməzdi. Qoy zülmət çöksün, sənin əməllərini örtsün, dərin məzar açılısın, bu müdhiş sirləri gizlətsin!

K o s i n s k i. Atlar yəhərlidir. Əgər istəyirsinizsə, yola düşə bilərsiniz.

M o o r. Nə tez! Bu qədər tələsmək nə üçün? Deməli, mən öz sevgilimi heç vaxt görməyəcəyəm!

K o s i n s k i. Əmr edirsinizsə, yəhərləri açım, siz özünüz buyurdunuz ki, cəld olum.

M o o r. Bir də! Bircə dəfə də “əlvida” deyim. Mən bu nəşənin zəhərini son damlasına qədər içməliyəm, sonra isə... Gözlə, Kosinski! On dəqiqə daha... Qəsrin divarları yanında məni gözlə, gələrəm, yel kimi uçarıq!

DÖRDÜNCÜ SƏHNƏ

Bağda.

A m a l i y a. “Sən ağlayırsan, Amaliya?” – o, bu sözləri elə ilahi bir səslə söylədi ki! Sanki, bütün təbiət vəcdə gəlib cavanlaşdı. Eşqin dönməz, qayıtmaz baharı mənim qarşımda yenidən canlandı! Bülbüllər ozamanki tək cəh-cəh vurdu, güllər ətrafa ətir saçdı, mən də bu səadətdən məst olub, onun sinəsinə qısdım. Ah, yalançı vəfasız ürəyim! Bu nə sözlərdir? Sən xəyanəti tərif edirsən! Yox, yox! Çıx mənim qəlbimdən, günahkar surət! Mən öz əhdimi heç vaxt pozmaram, mənim bircəm, yeganəm! Kənar olun qəlbimdən, bədxah, məkrli arzular! Könül mülkümün sultanı Karlıdır. Əğyar üçün orada yer yoxdur. Bəs nə üçün qəlbim bilixtiyar bu qonağa sarı can atır? Onunla mənim Karlımın surəti arasındakı bu eyniyyət nədir? O, sanki, mənim yeganəmin doğru timsalı, əbədi peykidir! “Sən ağlayırsan, Amaliya?” Ah, mən gizlənməli, ondan qaçmalıyam! Qoy mənim gözlərim bir daha onu görməsin!

Q a ç a q M o o r bağın qapısını açır.

(*Diksinir.*) Yavaş! Qapı səsləndi? (*Karlı görüb yerindən sıçrayır.*) Odur? Hara gəlir? Nə üçün? Sanki ayaqlarım torpağa yapışmış, qaça bil-

mirəm. Pərvədigara, özün mənə kömək ol! Yox, mənim qəlbimdən Karlı çıxara bilməyəcəksən! Bir qəlbde iki bütə pərəstiş olmaz! Mənim dinim belədir! (*Karlın şəklini çıxarır.*) Karl, sən mənim xilaskar mələyim ol! Bu yad qonaqdan, məhəbbət oğrusundan məni qoru! Mən gözlərimi ayırmadan sənə, sənə baxacağam! O, mənim baxışlarımda yalnız səni görəcəkdir! (*Oturub dinnəzəcə şəkli baxır.*)

M o o r. Siz buradasınız, xanım? Çox da pərişansınız? Bu medal-yonun üstündə göz yaşları parıldayır!

A m a l i y a ona cavab vermir.

O xoşbəxt kimdir ki, onun üçün mələk göz yaşları axıdır? Müsəidə edin, mən də baxım. (*Medalyona baxmaq istəyir.*)

A m a l i y a. Xeyr! Buyurun!.. Yox, yox...

M o o r (*geri çəkilir*). Ah! O belə pərəstişə layiqdirmi? Layiqdirmi?

A m a l i y a. Ah, əgər siz onu tanısaydınız...

M o o r. Ona həsəd aparardım.

A m a l i y a. Pərəstiş edərdiniz.

M o o r. Hm!

A m a l i y a. Siz onu sevərdiniz... Onun təbiətində o qədər... Onun görkəmində, baxışında, səsində sizə o qədər bənzəyiş vardı ki...

M o o r gözlərini yerə dikmiş halda dayanmışdır.

Burada, sizin dayandığınız bu yerdə, həmişə o dayanardı! Onun yanında isə onun yaxınlığını hiss edərkən bütün dünyanı unudan xoşbəxt qız dayanardı. Burada onun nəzərləri çiçəklənən təbiəti seyr edərdi. Qız da aləmə onun gözləri ilə baxar, sevgilisinin heyran baxışları altında, sanki, gözəlləşərdi. Onun çaldığı musiqinin mənasının səmavi ahəngini bütün quşlar dinləyərdi. Bax, bu koldan o, qızılgüllər dərədi, mənim üçün dərədi. Burada, bu yerdə məni ağuşuna basardı. Onun dolu dodaqları mənim dodaqlarıma dəyəndə güllər, çiçəklər bihuş olub sevgililərin ayağı altına səpələnərdi.

M o o r. O artıq yoxdur?

A m a l i y a. Onu dəli yellər alıb tufanlı dənizlərdə gəzdirir. Amaliyanın eşqi isə onu izləyib dalınca qaçır. O, uzaqlarda, qumsal səhralarda gəzəndə Amaliyanın eşqi quru çölləri yaşıl çəmənələrə çevirir, vəhşi kollarda ətirli güllər yetişdirir. Cənubun qızmar günəşi onun açıq başına od yağıdır, şimalın qarın, buzunu onun yalın ayaqlarını dondurur,

lakin Amaliyanın eşqi yayın istisində də, qışın soyuğunda da ona layla çalib, onun cəfakəş qəlbini oxşayır. Dənizlər, dağlar, böyük ölkələr, uzaq yollar sevgililəri bir-birindən ayırır, lakin onların qəlbi öz qaranlıq zindanından çıxıb bir-birini tapır, eşqin cənnət kölgəliklərini andıran məskəninə görüşüb birləşirlər. Deyəsən, kədərləndiniz, qraf?

M o o r. Eşqin rəvayəti mənim də eşqimi dilə gətirdi.

A m a l i y a (*rəngi qaçmış*). Necə? Siz başqa bir qızı sevirsiniz?.. Aman! Mən nə dedim?

M o o r. O, məni ölmüş bilmiş, lakin ölüyə də vəfasız çıxmamışdır. Sonra mənim sağ olduğumu eşidib rahibəlik tacından vaz keçmişdir. O bilir ki, mən səhraları gəzir, əzab içində ömür sürürəm, – onun eşqi sərgərdan həyatımın, əzablı günlərimin həmdəmidir. Onun da adı sizinki kimi Amaliyadır, xanım.

A m a l i y a. Mən sizin Amaliyanıza həsəd aparıram!

M o o r. Ah, o, bədbəxt bir qızdır! O, öz eşqini məhv olmuş bir adama bağlamışdır. Bu eşq heç vaxt kama çatmayacaqdır!

A m a l i y a. Yox! Bu eşq göylərdə kama çatacaqdır. Axı, deyirlər, başqa daha yaxşı bir dünya da var ki, orada dərdlilər şad olur, sevenlər isə vəslə yetirlər.

M o o r. Bəli! O dünyada bütün müəmmalar aşkar olur, orada sevgililəri dəhşətli görüş gözləyir... O görüşün adı əbədiyyətdir... Yox, mənim Amaliyam bədbəxtidir!

A m a l i y a. Bədbəxt? Axı siz ki onu sevirsiniz?

M o o r. O, məni sevdiyi üçün bədbəxtidir! Bəlkə, mən qatiləm, onda necə? Xanım, əgər sizin sevgiliniz sizi öpdüyü qədər adam öldürmüş olsaydı, nə deyərdiniz? Mənim Amaliyam xoş gün görməyəcək! O bədbəxtidir!

A m a l i y a (*şad halda ayağa qalxır*). Ah! Mən isə, əksinə, xoşbəxtəm! Mənim sevgilim ilahiyyat timsalıdır, ilahiyyat isə mərhəmət və şəfqət deməkdir! O, bir qarışqanı belə incitməz! Gündüzün işığı gecənin qaranlığından uzaq olan kimi, onun qəlbi də qanlı fikirlərdən uzaqdır.

M o o r tələsik bir kənara çəkilir və dalğın halda uzaqlara baxır.

A m a l i y a udu alıb çalır.

Əziz Hektor, döyüslərə tələsmə, ah,
Axillərin mərhəmətsiz qılıncı, bax,
Patroklun zil kölgəsində kəsir qurban!

Körpənə kim məbudlara ibadət öyrədər, aman?
Vəhşi Ksanf birdən sənə edərsə qəsd
De, körpənin ona sarı oxunu kim tuşlayar, bəs?

M o o r (*dinməzcə udu alıb çalır*).

Əziz dostum, tez ox-qalxan götür görək!
Qanlı döyüş meydanına uçmaq gərək...
(*Udu atıb qaçır.*)

BEŞİNCİ SƏHNƏ

Moor qəsrinin yaxınlığında meşə. Gecədir.
Ortada qədim bir qalanın uçuqları görünür. Q a ç a q l a r yerdə əyləşiblər.

Q a ç a q l a r (*oxuyurlar*).

Qatilliyi, quldurluğu, dəcəlliyi
Öyrənəsi deyilik, ha, indən belə!
Günü sabah çəkərlər də bizi dara,
Gəlin keçsin bu günümüz nəşə ilə.
Bu həyatda avarayıq, sərgərdanıq,
Nəşə ilə ləbaləbdir qoca dünya.
Gecə düşdü köç edirik, biz mehmanıq.
Meşələrdə dalarıq biz xoş yuxuya.
Qorxumuz yox küləklərdən, tufanlardan,
Merkuridir şadlıq, sevinc ilahəmiz,
Nə bilirik ancaq ondan öyrəndik biz.

Keşişgildə baxmadayıq kefə bu gün,
Sabah isə çıxacağıq yola sarı.
Yaradana nəzir-niyaz verəcəyik
Gərəksizi, süfrəmizdən qalanları.

Az qalır ki, kəlləmizi qıdıqlaya
İçdiyimiz üzüm suyu, bax, bu dəmdə.
Hər şey, hər şey çalxalanır, alt-üst olur.
Muştuluqçu olar buna cəhənnəm də,
İblis belə qardaş olmaz bizə həm də.

Yaralanmış atamızın iniltisi,
Anamızın ah-naləsi, qəmi boşdur:
Körpələrin, gəlinlərin ağlaşması
Bizim üçün musiqidən daha xoşdur.

Nə dəhşətlə bağırırlar bıçaq altında, aman!
Odur, kəsik boğazlardan irmaq kimi axır qan.
Bu əzablar, işgəncələr bizə xoşdur-şanlıdır.
Gözlərimiz qızarmışdır, əllərimiz qanlıdır.

Yetmir ölüm saatım, səbir eləyim nə qədər,
Cəllad, yeyin ol, yeyin!
Dostlar! Kəndir gözləyir, bizi dara çəkərlər,
Məst olun, gülün, deyin!
Ura! İnsan ölümü qırmızıdır, qırmızı!
Yolüstü bircə qurtum şərab, ey bəxt ulduzu!

Şveytser. Gecə yarı oldu, ataman gəlib çıxmadı.
Ratsman. Halbuki gedəndə düz saat səkkizdə qayıtmağı vəd
elədi!

Şveytser. Başına bir iş gəlmiş olsa, gərək od vurub aləmi
yandıraq, uşaqlar! Heç kəsə rəhm elədi yoxdur!

Şpigelberq (*Ratsmanı bir tərəfə çəkərək*). Sənə sözüüm var, Ratsman.

Şvarts (*Qrimm*). Dallarınca, bəlkə, adam göndərək?

Qrimm. Yox, canım! İndi qayıdar, özü də əlidlolu, elə bir şikar-
la gələcək ki, hamımızı utandıracaq.

Şveytser. Çətin aqlım kəsir! O, şikar, qənimət dalınca gedənə
oxşamırdı. Bir də yadında deyilmə, tarlalar arası yollarla bizi bura gəti-
rəndə nə dedi? “Burada bir adam əlini bir çöpə vursa, özünü ölmüş
bilsin”. Buralarda bizə quldurluq etmək olmaz.

Ratsman (*yavaşca Şpigelberqə*). Başa düşmürəm nə deyirsən?
Aydın de görüm!

Şpigelberq. Ss-ss! Bilmirəm, bu necə azadlıqdır! Səhərdən-
axşama kimi durub-oturub hey azad həyatdan dəm vururuq, amma
özümüz də öküz boyunduruğu altında yaşayırıq. Bu, mənim heç xoşu-
ma gəlmir.

Şveytser (*Qrimm*). Hələ bu şeytan oğlu şeytan, görəsən, nə
tələ qurur?

R a t s m a n (*yavaşca Şpigelberqə*). Sən ataman haqqında deyirsən?

Ş p i g e l b e r q. Yavaş danış! Onun adamları buradadır... Ataman, ataman... Kim onu bizim üstümüzə ataman qoydu? O, atamanlığı zorla məngirlədi, haqqına qalsa, ataman mən olmalı idim. Axı niyə? Niyə biz öz həyatımızı karta qoyuruq, itin əzabın çəkirik, guya, onun satınalma qullarıyıq. Halbuki özümüz başımızın ağası ola bilərik! Vallah, düz deyirəm, Ratsman! Mən belə şeyləri götürmürəm.

Ş v e y t s e r (*Şpigelberqi dinləyir, başqalarına müraciət edir*). Bu yalançı pəhləvan görün kimin kölgəsini qılınclayır! Bir dəfə səbir gətirsən, siçan dəşiyini satın alarsan.

Ş p i g e l b e r q. Mən neçə ildir bu işə əncam axtarıram, Ratsman. Əgər sən, mən deyən oğlanlardansan... Ratsman, o gəlib çıxmır, görürsən, onu ölmüş bilirlər... Ratsman! Mənə elə gəlir, onu əcəl gırlayıb! Nə deyirsən? Mən sənə azadlıqdan danışiram, amma sən dayanıb mat-mat üzümə baxırsan? Yəni bu qədər ölüsən ki, mənim nəyə işarə vurduğumu da başa düşmürsən?

R a t s m a n. Ah, şeytan, sən məni yoldan çıxarmaq istəyirsən?

Ş p i g e l b e r q. Hə, çatdı? Çox əcəb. Gəl dalımca! Mən onun hara əkildiyini bilirəm. Gedək! İki tapançadan atılan güllənin biri, hər halda, boşa çıxmaz. Sonra ixtiyarın öz əlində olacaq, nə qədər uşaq istəyirsən boğazla! (*Onu öz dalınca çəkmək istəyir*).

Ş v e y t s e r (*coşqun bir qəzəblə bıçağı çəkir*). A-a! Heyvan! Sən mənə Bohemiya meşələrini xatırlatdın! “Düşmən dövrəmizi aldı!” qışqırığı gələndə qorxudan dişi-dişinə dəyən sən deyildinmi? Of, mən hələ o vaxt and içmişdim!.. Öl, alçaq qatıl! (*Bıçaqla onu vurur*.)

Q a ç a q l a r (*çaxnaşaraq*). Öldürür! Öldürür! Şveytser! Şpigelberq! Ayırın onları!

Ş v e y t s e r (*bıçaqla bir də vurur*). Al! Gəbər! Sakit olun, dostlar! Boş yerə hay-küy qaldırmayın! Bu yaramaz həmişə atamanın dalınca danışır, onun ayağından çəkirdi, özü isə bir dəfə vuruşa girmir, daim öz murdar canını güdürdü. Özünüzdən çıxmayın deyirəm sizə!.. Mənfur qatıl! Gizlincə, arxadan elə bir adamı vurmaq istəyirdi! Arxadan! Yaxşı işdir. Yaramaz hərif! Məgər biz it kimi gəbərmək üçün mü dağadaşa düşmüşük? Siçan kimi murdar olmaq üçün mü canımızı oda-közə atmışıq?

Q r i m m. Yaxşı olmadı, dostum! Bu, necə oldu axı? Ataman özündən çıxacaq.

Ş v e y t s e r. Onu mən özüm billəm. (*Ratsmana*) Sən də, allahsız oğlu, onunla əlbir olmuşdun. İtil mənim gözümdən! Sənin də aqı-bətin Şufterle kimi olacaqdır! Odur, İsvəçrədə, ataman deyən kimi, dar ağacından asıla qalmışdır.

Güllə atılır.

Ş v a r t s (*yerindən atılır*). Qulaq as. Güllə səsi.

Yenə güllə atılır.

Biri də atıldı. Ura! Atamandır!

Q r i m m. Dayan! O, üç dəfə atmalıdır!

Yenə bir güllə atılır.

Ş v a r t s. Bu odur, odur, odur! At, Şveytser! Ona cavab vermək lazımdır. (*Güllə atılır.*)

M o o r və K o s i n s k i gəlirlər.

Ş v e y t s e r (*onların qarşısına gedir*). Xoş gördük, ataman! Mən özümü saxlaya bilməyib sənsiz bir iş tutmuşam. (*Onu Şpigelberqin meyitinə tərəf gətirir*). Sən mənimlə bunun arasında münsif ol. O, tin dalından səni vurmaq istəyirdi.

Q a ç a q l a r (*təəccüblə*). Necə? Atamanı?

M o o r (*dalğın bir nəzərlə baxır, sonra hərəratlə*). Müəmmaya bax! Bu, Nemezidanın, cəza ilahəsinin hökmüdür! Məni bu yola çəkən birinci bu olmadımı? Sənin bıçağın qəzəbli ilahənin iradəsi ilə enmişdir. Bunu sən etməmişən, Şveytser!

Ş v e y t s e r. Allaha and içirəm ki, mən etmişəm. Həm də bunu özüm üçün pis əməl bilmirəm. (*Pərişan halda çıxıb gedir.*)

M o o r (*fikirlə*). Mən səni anlayıram, ey göylərin hakimi! Anlayıram... Yarpaqlar ağaclardan tökülür... Mənim də xəzanım yetişmişdir. Götürün onu buradan!

Ş p i g e l b e r q i n m e y i t i n i a p a r ı r l a r .

Q r i m m. Əmrin nədir, ataman? Biz nə etməliyik.

M o o r. Az qalıb, bu yaxında bütün işlər sona yetəcək. Mənim udumu verin! Ora gedəndən sonra özümü tamam itirmişəm! Dedim

ki, udu mənə verin! Mahnı ruhuma yenidən qüvvət verəcəkdir...
Məni tək buraxın!

Q a ç a q l a r. Gecənin yarısıdır, ataman.

M o o r. Bunlar hamısı yalançı göz yaşlarıdır. Mənim yatmış ruhumu cilvələndirmək üçün Roma mahnısı gərəkdir. Udumu verin. Deyirsiniz, gecə yarıdır?

Ş v a r t s. Səhərə az qalıb. Yuxusuzluqdan göz qapaqları qurşun kimi ağırlaşır. Üç gündür biz gözümüzü də yummamışıq.

M o o r. Necə? Oğruların, quldurlarındamı yuxusu gəlir? Bəs nə üçün o şəfa yuxusu məndən qaçır? Mən heç zaman nə alçaq, nə də namərd bir iş tutmamışam. Gedin yatın! Səhər açılan kimi yola düşəcəyik.

Q a ç a q l a r. Gecəniz xeyrə qalsın, ataman! (*Yerə uzanıb yuxulayırlar.*)

Dərin sükut çökür.

M o o r (*udu alıb çalır*).

B r u t

Salam, salam sizə, sakit mürgüləyən, ey dərələr!
Qəbul edin qoynunuza axırınca romalını.
Ey Filippin divlərilə çarpışdığı müqəddəs yer,
Məcruh qəlbim sizə doğru açmış yenə öz balını.
Mənim Kassiyim, haradasan? Ah-vay edir bizim Roma!
Mənim polkum zülmətlərin qucağında yatır amma.
Brutunu ölülərin kölgəsinə çağırırlar:
Artıq sənin Brutuna bu dünyada məskənmi var?!

S e z a r

O qovulmuş, rədd edilmiş kölgə kimdir, elə məhzun
Bu dağlarda qəmli-qəmli addımlayır, gəzir uzun?
Ah, taleyim çəkməyibsə nəzərini nəzərimdən,
Oralarda romalının gəzişini görürəm mən.
Çoxdanmıdır vidalaşib Tibrin oğlu bu torpaqla?
Durur, yoxsa süqut etmiş yedditəpə Roma şəhri?
Yetimlərə dönə-dönə, aqla gözüm, – dedin, aqla!
Üstlərində yoxdur pənah Sezar ölən gündən bəri.

B r u t

Ey bədəni yaralarda itən nəhəng teyf, de, bu nə!
Kim kölgəni məcbur edib qaldırmışdır məzarından?
Nə durursan, tez ol, yürü qəmli Kosit sahilinə!
Kimdir haqlı – sənmi, mənmi? Göstərəcək bunu zaman.
Gör Filippin mehrabında şüa saçmır daha par-par
Pak müqəddəs azadlığa qurban deyə axan qanlar.
Bəli, Roma şivən salıb nəşi üstə Brutunun,
Və dirçəldə bilməyəcək daha bir də Brut onu!

S e z a r

Və o, sənin məhv olacaq, öləcəkdir xəncərinlə!..
Və sən, Brut, cürət edib əl qaldırdın o şəxsə, sən?..
O, sənin öz atan idi!

 Taxt-tacın, ləşkərinlə
Bütün dünya titrəyəcək, sarsılacaq mehvərindən!
Yeri! Bütün ölümlər də məzarında etsin xuruş,
Söyləsinlər ki, Brutum hər böyükdən böyük olmuş
Xəncərini qaldıraraq vuran dəmdə mənə yara.
Yeri! Ancaq onu bil ki, bu lal, nisyan dəryasında
Mənim sonsuz kədərimə şəfa yoxdur dünyasında.
Xaron, tez ol, apar məni qayalıqdan uzaqlara!

B r u t

Dayan, ata! Yer üzündə bu məxluqat içində mən
Bircə nəfər tanıyardım, ta əzəldən, –
Bir o deyə bilər idi Sezara tay olduğunu:
Oğlum deyə çağırıdın, bəli, ata, sən də onu.
Təkcə Sezar bacarardı bu Romanı yıxıb qursun.
Təkcə Brut bacarardı o Sezara qarşı dursun.
Brut diri olan yerdə dövran sürə bilməz Sezar.
Ata, çıx get! Buradaca şaxələnin bizim yollar.

(Udu yerə qoyur, dalğın halda var-gəl edir.) Kim mənim gözlərimə nur verəcək?.. Hər yan qaranlıq! Bütün yollar dolaşiq... Nə çıxacaq yol

var, nə yol göstərən bir ulduz. Kaş hər şey bu axır nəfəslə bitmiş olaydı! Oyunbazların boş oyunları kimi sona yetmiş olaydı... Madam ki, bu kiçik çaxmağın kiçik bir hərəkəti (*tapançanı alnına yaxınlaşdırır*) ağıllıları axmaqlarla, igidləri qorxaqlarla, doğruları oğrularla tənləşdirir, onda cənnət səadətini belə həsrətlə diləmək, əlçatmaz təkamül ideali axtarmaq, yarımçıq fikirləri, məqsədləri mütəmadi təxirə salmaq və gözləmək nə üçündür? Cansız təbiətdə ilahi bir ahəng hökm sürərkən canlı, şüurlu məxluqun daxilindəki bu ziddiyyət nədəndir? Yox, yox! Görünür, burada mənim durmadığım, dərk edə bilmədiyim bir məna da var. Mən axı həyatın ləzzətini dadmamış, hələ xoşbəxt olmamışam!

Ey siz, mənim həlak etdiyim insanların ruhları, yoxsa düşünürsünüz ki, mən titrəyib lərzəyə gələrəm? Yox, mən titrəməyəm! (*Qızdırmalı adam kimi titrəyir.*) Ölərkən sizin qopardığınız fəryadlar, boğulanların qarqara qaralmış sifətləri, sizin qanayan dəhşətli yaralarınız – qəzanın vahid, qırılmaz zəncirində yalnız bir halqadır. Bu zəncir mənim boş vaxtlarımdan, dayələrimin və tərbiyəçilərimin şiltaqlarından, atamın ehtirasından, anamın qanından yaranmışdır! (*Dəhşətdən lərzəyə gələrək*) Of, nə üçün yeni Perill məni əsatirdə olan müdhiş öküzü döndərməmişdir ki, bütün bəşəriyyət də mənim odlu mədəmdə yanıb külə dönsün? (*Tapançanı gicgahına söykəyir.*)

Bir qırpımda bir-birinə sarılan *zaman və əbədiyyət!* Ardımca həyat zindanını bağlayıb əbədi gecələr qapısını açan müdhiş açar! Söylə, ah, bir mənə söylə ki, məni hara aparırsan? Heç bir gəminin gedib dönmədiyi yad, qürbət bir diyaramı? Oranı təsəvvürə gətirərkən insanlıq öz qüdrətini itirir, bu dünyanın güclüləri gücdən düşür və fantaziya, bu kobud meymuni duyğular bizə əcaib sifətlər göstərir. Yox, Yox! Mərd olan tərəddüd etməməlidir! Ey bilinməz “diyar”, sənə nə görkəmin, nə büsatın varsa, qoy olsun, fəqət mənim “mən”im məndən ayrılmasın; o, mənimlə bərabər gərək o dünyaya getsin... Zahirdə nə görünürsə, insanı bürümüş bir qat nazik boyadır... Öz cənnətim də mənəm, öz cəhənnəməm də. Bəlkə, birdən sən orada mənə ancaq kainatın yanıb külə dönmüş, sənə öz gözündən də iraqda qalmış xaraba bir guşəsini verdin, bəlkə, birdən həyat yurdundan sonra orada mənim qismətim ancaq kimsəsiz gecələr və əbədi səhralar oldu? Onda mən dilsiz səhraları öz təsəvvüratımla bəzəyərdəm, əbədiyyət isə insan iztirablarının tükənməz

və dolaşq kələfini açıb-saçaqqlamaq və bu sirri aşkarlamaqda mənə kömək olar. Yoxsa sən mənə yeni-yeni və əbədi təvəllüdlər dolan-bacından, yeni-yeni və əbədi iztirablar, bələlar meydanından keçirib, pillə-pillə həlakə yetirmək istəyirsən? Məgər bunu mən özüm edə bilmərəm? Məgər o dünyada mənim üçün ayrılmış ömür sapını bu dünyada olduğu kimi, özüm eyni asanlıqla qıra bilmərəm? Sən mənə heçə döndərə bilərsən, lakin bu azadlığı mənim əlimdən ala bilməzsən! (*Tapançanı doldurur. Qəfildən dayanır.*) Deməli, həyatın üzüntü və iztirablarından qorxub ölmək? Bədbəxtliyə, fəlakətə qələbə qazandırmaq, məğlub olmaq? Yox! Mən dözəcəyəm. (*Tapançanı tullayıyır.*) Qoy iztirablar mənim vüqar və əzəmətim qarşısında geri çəkilib təslim olsunlar! Yolu axıracan getmək lazımdır.

Səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır.

H e r m a n (*məşənin içindən gəlir*). Yavaş, bayquş nə dəhşətli ulayır! Gecə yaradır. Bəli, bəli! Cinayət özü də yuxuya getmişdir! Bu kimsəsiz yerə casus nəzəri düşməz! (*Qalaya yaxınlaşıb qapını döyür.*) Yuxarı qalx, bədbəxt məhbus! Sənin üçün yemək gətirmişəm.

M o o r (*yavaşca geri çəkilərək*). Bu nə deməkdir?

S ə s (*qaladan*). Kimsən, qapı döyən? Herman, sənmişən, gecələr quşu, mənim qarğam?

H e r m a n. Bəli, mənəm, Herman, gecələr quşu. Qapıya gəl, çörəyini ye.

Bayquş ulayır.

Gecənin qaranlığında sənin yoldaşların nə vahiməli oxuyurlar, qoca... hə? Dadlıdır mı?

S ə s. Mən bərk acmışdım. Şükür pərvərdigara, boş səhralarda quş dimdiyində mənə yem çatdıran sən sən, min şükür sənin mərhəmətinə! Yaxşı, mənim oğlum necədir, Herman?

H e r m a n. Yavaş! Qulaq ver! Səs gəlir, elə bil, xoruldayan var. Eşidirsən mi?

S ə s. Necə? Bu nə ola bilər?

H e r m a n. Küləkdir, qalanın dəliklərindən ötüb elə qorxunc havalər çalır ki, adamın tükləri ürperir: yox, qulaq as! Mənə elə gəlir ki, xorultudur. Sən burada tək deyilmişsən, qoca. Vay, vay, vay!

S ə s. Burada kim ola bilər? Sən nə görürsən?

H e r m a n. Salamət qal, salamət qal! Məni burada vahimə basır. Çəkil öz zindanına. Allah sənin qisasını yerdə qoymaz. Belə oğlu lənətə gəlsin! (*Qaçmaq istəyir.*)

M o o r (*dəhşət içində ona yaxınlaşır*). Dayan!

H e r m a n (*qışqırır*). Evim yıxıldı!

M o o r. Dayan, deyirəm sənə!

H e r m a n. Eyvah, eyvah, eyvah! Hamısını biliblər!

M o o r. Dayan! Danış görüm! Kimsən? Burada nə edirsən? Cavab ver!

H e r m a n. Rəhm edin, rəhm edin. Qəzəblənməyin, ağa! Qoyun sözümlə deyim, sonra öldürsəniz də öldürün!

M o o r (*qılıncını çıxarır*). Bu nə sözdür?

H e r m a n. Siz ölümle hədələyib mənə yasaq etmişdiniz... Mən bacarmadım, insafım yol vermədi... Axı başımızın üstündə Allah var! Sizin doğma atanız – orada... Öldürün məni – mənim ona yazığım gəldi!

M o o r. Burada bir sırr var! Danış! Tez ol! Mən hamısını bilməliyəm.

S ə s. Eyvah, eyvah! Orada danışan sənsənmi, Herman? Sən kiminlə danışırısan, Herman?

M o o r. Orada, aşağıda da bir adam var... Bu nə işdir? (*Qalaya tərəf qaçır.*) Burada ağalar dustağında yatan var? Mən onu zəncirdən azad edəyəm. Ey, bir də səs ver! Qapı haradadır?

H e r m a n. Bizi öz başınıza çevirin, cənab! O yana getməyin. Bizə yazığınız gəlirsə, uzaqlaşın bu yerdən! (*Onun yolunu kəsir.*)

M o o r. Dörd qıfıl vurulmuşdur! Çəkil yoldan! Mən bu sirri bilməliyəm... Oğurluq sənəti, ömrümdə ilk dəfə səni köməyə çağırıram. (*Dəmirkəsən qaçı və kəlbətinlə barmaqlıqlı qapını açır.*)

İçəridən skelet kimi qurumuş bir q o c a çıxır.

Q o c a M o o r. Mən yazığa rəhminiz gəlsin. Rəhm edin!

M o o r (*bir dəhşət içində geriləyərək*). Atamın səsidir.

Q o c a M o o r. Şükür, pərvərdigara! Nicat əlini məndən üzmədin.

M o o r. Qoca Moorun yazıq ruhu! Səni bu təşvişlə məzardan qaldıran nədir? Bəlkə, sən cənnət qapılarını üzünə bağlayan bir günahla o dünyaya getmişən? Onda mən sənin sərgərdan ruhunu öz əbədi məskəninə qaytarmaq üçün dua oxuyub ehsanlar verərəm.

Bəlkə, sən dul qadınların və yetim uşaqların qızılını yerə basdırmısan, bu gecə yarısı onu tapmaq üçün bu yerləri gəzirsən? O xəzinənin üstündə əjdaha da yatmış olsa, iti dişləri ilə qılıncımı da qırsa, üstümə cəhənnəm alovları da püskürsə, mən onu torpaq altından çıxarıb öz sahiblərinə qaytararam. Yoxsa sən mənim səsimi eşidib əbədiyyət aləminin sirrini mənə açmaq üçün gəlmisən? Söylə! Söylə! Məni heç bir şey qorxuda bilməz.

Q o c a M o o r. Mən nə ruham, nə xəyal. Mən diriyəm... Amma acı, müdhiş bir həyatla yaşayıram!

M o o r. Necə? Deməli, sən ölməmişən, dəfn edilməmişən?

Q o c a M o o r. Mənim babalarımın sərdabəsində mənim əvəzimə ölü bir it basdırılmışdır. Mən isə tamam üç aydır bu qaranlıq zirzəmidə əzab çəkirəm. Bura nə günəşin ziyası düşür, nə xoş səhər nəsimi əsir. Nə də bir dost, bir həmdərd ayağı dəyir. Mən burada ancaq qarğaların vəhşi qanıtısını, bir də bayquş ulamasını eşidirəm.

M o o r. Aman allah! Səni bu hala salan kimdir?

Q o c a M o o r. Ona lənət oxuma! Məni bu hala salan, mənim öz oğlum Fransdır.

M o o r. Frans? Frans? Dəhşət!

Q o c a M o o r. Ey mənə nicat verən, əgər sən insan övladısan və səndə insan ürəyi varsa, qulaq as, gör mənim oğullarım öz atalarının başına nə müsibətlər gətiriblər. Üç aydır mən öz dərdimi daşa-divara deyirəm, cavabında isə öz naləmin əks-sədasını eşidirəm. Dinlə, əgər sən insansan, əgər səndə insan ürəyi...

M o o r. Dinləyirəm, qoca, sənin naləni eşitmək üçün yırtıcı heyvanlar belə öz yuvasını tərk edib gəlirdi.

Q o c a M o o r. Mən xəstə yatırdım. Ağır xəstəlikdən sonra əhvalım yenicə yüngülləşirdi ki, yanıma bir adam gətirdilər. O, mənə xəbər verdi ki, böyük oğlum müharibə meydanında həlak olmuşdur. Həmin adam oğlumun qanına bulanmış qılıncını və onun son vidasını mənə yetirdi; dedi ki, mənim lənətim onun bütün ümidlərini qırmış və müharibə meydanına sürükləyib, ölümün pəncəsinə atmışdır.

M o o r (*kəskin hərəkətlə üzünü qocadan çevirərək*). Hər şey bəlli oldu.

Q o c a M o o r. Gerisini dinlə! Bu xəbəri eşidəndə mən huşumu itirirəm. Görünür, məni ölmüş güman edirlər... Oyananda mən özümü meyit kimi kəfəyə bürünmüş halda tabutda uzanmış gördüm.

Tabutun qapağını cırmaqlamağa başladım. Onu açdılar. Qaranlıq bir gecə idi... Qarşımda oğlum Frans dayanmışdı. O, müdhiş bir səslə üstümə qışqırdı: “Necə, yoxsa sən qiyamətə kimi yaşayacaqsan?” Tabutun qapağını tez üzümə çırpdı. Mən yenə huşumu itirdim. Özümə gələndə hiss etdim ki, mənim tabutumu arabaya qoyurlar. Yarım saat yol getdik. Nəhayət, tabutu açdılar. Mən bu zirzəminin qapısında dayandım. Yanımda isə Frans, bir də Karlin qanlı qılıncını mənə gətirən şəxs durmuşdu. Mən oğlumun dizlərini qucaqladım, yalvardım, and verdim, yenə yalvardım. Lakin ata yalvarışları onun ürəyinə təsir etmədi. “Bu müqəvvanı birbaşa zirzəmiyə! – deyə bağırırdı. – Bəsdir yaşadığı”. Məni insafsızcasına aşağıya itələdilər və oğlum Frans mənim zindanımın qapısını qıfılladı.

M o o r. Ola bilməz, ola bilməz! Siz yanılımsınız.

Q o c a M o o r. Bəlkə, yanılmışam. Səbir et, gerisini dinlə. Bir neçə gün ac-susuz burada qaldım. Heç kəs mən bədbəxti yad etmədi. Çoxdan bəridir bu yerlərə insan ayağı dəymir. Çünki camaat arasında belə inam var ki, mənim babalarımın xəyalları hər gecə dəfn mahnıları oxuya-oxuya, dallarınca ağır zəncirlər sürüyə-sürüyə bu xarabalıqlar arasında dolanırlar. Bir gün qapı dalında səs eşitdim. Həmin bu adam mənə çörək və su gətirdi, özü də söylədi ki, mən burada acından ölməliyəm, əgər onun mənə yemək gətirdiyini bilsələr, onu öldürə bilərlər. Neçə vaxtdır mən onun gətirdiyi yeməklə qidalanıb yaşayıram, lakin buradakı soyuq, rütubət, üfunət, bu sonsuz müsibət!.. Mən büsbütün taqətdən düşmüş, bir dəri, bir sümük qalmışam. Mən gecə-gündüz göz yaşları töküüb Allaha yalvarıram ki, heç olmasa, öz ucuz ölümünü məndən əsirgəməsin, görünür, çəkdiyim cəzalar hələ kifayət deyil. Kim bilir, əgər indiyə qədər bir möcüzə ilə sağ qalmışamsa, bəlkə, məni hələ xoş qismət gözləyir. Məsləhət Allahındır. Amma mən bu əzablara layiqəm. Mənim Karlım! Mənim Karlım! O bu dünyadan cavan getdi, bir gün görmədi...

M o o r. Bəsdir! Yetər! Qalxın! Ey siz, daşürəklilər, qafillər, qəflət yuxusuna dalmışlar! Qalxın! Heç bir kəs oyanmır. *(Tapançasını qaldırıb havaya güllə atır.)*

Q a ç a q l a r *(çaxnaşaraq)*. Hey, hey! Nə var? Nə olub?

M o o r. Məgər onun sözləri sizin yuxunuzu qaçırmadı? Onun söylədikləri ölümləri belə əbədiyyət yuxusundan qaldıra bilərdi. Bura baxın! Baxın, xilqətin, aləmin qanunları qumar oyununa çevrilmiş!

Varlığın rabitəsi qırılmış, qədim hərc-mərclik baş qaldırmışdır! Oğul öz atasını öldürmüşdür!

Q a ç a q l a r. Sən nə deyirsən, ataman?

M o o r. Yox, öldürməmişdir! Bu, çox nəzakətli sözdür. Oğul öz atasını min dəfə dara çəkmiş, qızmar odlarda yandırmış, işgəncə vermiş, müdhşi əzablara salmışdır. Yox, yox, bu sözlər də çox rəhm-lidir. Onun əməllərindən günah özü utanıb gizlənir, Hanniballar qor-xub lərzəyə gəlir! Bu əməllər iblisin də ağılına gələ bilməz! Oğul öz doğma atasını! Of, baxın, baxın, ey insanlar! O, huşunu itirdi. Oğul öz atasını bu zirzəmidə qapamışdır! Qorxu, rütubət, aclıq, susuzluq! Of, baxın, baxın! Bu, mənim atamdır. Artıq bu sirri gizlətmirəm.

Q a ç a q l a r (*yerlərindən sıçrayıb qocanı dövrəyə alırlar*). Sənin atan? Sənin atan?

Ş v e y t s e r (*ehtiramla ona yaxın gəlir*). Mənim atamanımın atası, diz çöküb qarşında təzim edirəm! Mənim xəncərim əmrini gözləyir.

M o o r. İntiqam! İntiqam! Vəhşicəsinə tapdanmış, təhqir edilmiş qoca, sənin intiqamın yerdə qalmayacaq! Mən qardaşlıq məhəbbətinin bütün bağlarını həmişəlik parçalayıb atıram! (*Öz paltarını başdan-ayağa qədər parçalayır.*) Bu pak göylərin qarşısında qardaş qanının hər damlasına lənət deyirəm! Eşidin sözlərimi, ey bu müsibətin şahidi olan Ay və ulduzlar! Eşit sözlərimi, ey bu mənfur cinayətə tamaşa edən səmanın qaranlıq qübbəsi! Sən də eşit məni, ey uca göylərin qadir Tanrısı, yerin, göyün qəzəbli hakimi! Mən burada diz çökürəm, and içirəm, – və əgər andımı pozacaq olsam, qoy göylər qənimim, heçlik qismətim olsun, – and içirəm ki, öz atasını öldürən alçaq qatilin qanı bu daşın yanında axmasa və bir azdan sonra çıxan günəşə doğru havalanmasa, gərək mən bir daha gün işığını görməyim!

Q a ç a q l a r. Bu lap şeytan əməlidir! Bizə yaramaz, quldur deyirlər! Lakin belə şey bizim ağılımıza da gəlməz!

M o o r. Bəli, mən bizim xəncərlərimizlə həlak olanların, mənim yandırdığım odlarda yananların, mənim partlatdığım qalanın altında qalıb ölənlərin dəhşətli nəfəsinə, acı fəryadına and içirəm! Əliniz, paltarlarınız bu xəbis caninin murdar qanına boyanmayınca qətl və qarət fikri xəyalınıza belə gəlməməlidir! Tanrı divanının icraçısı olmaq ehtimalı heç yuxunuza da girməzdi? Qəzanın dolaşmaq dünyünü açılmaqdadır. Müqəddəs bir qüvvə indi, indi bizim peşəmizə nəcəbət verdi. Sizə bu ülvü qisməti verənə, sizi bu meşəyə gətirib çıxarana,

Allah divanının müdhiş mələklərinə döndərəne şükür edin və duaçı olun! Açın başınızı! Torpaqlara düşüb səcdə edin və pak bir vicdanla qalxın!

Onlar diz çökürlər.

Ş v e y t s e r. Əmrin nədir, ataman? Biz nə etməliyik?

M o o r. Qalx, Şveytser! Gəl, əlini bu ağ, bu pak saçlara toxundur! *(Onu öz atasının yanına gətirir, onun əlini qocanın saçlarına toxundurur.)* Yadındadırmı, bir dəfə Bohemiyada qızğın vuruş dəmində mən yorğun halda dizüstə düşdüyüm zaman bir zabit öz qılıncını mənə endirərkən sən onun başını bədənindən ayırdın? Onda mən sənə padşaha layiq bir mükafat vəd etdim. Mən bu günə qədər sənin borcundan çıxmamışam.

Ş v e y t s e r. Elədir, vəd etmişən! Lakin müsaidə et, səni həmişə öz borclum hesab edirəm!

M o o r. Yox, indi sənin borcunu, vəd etdiyim mükafatı vermək istəyirəm! Şveytser, belə bir şərəf bu vaxta qədər heç bir yaranmışa nəsb olmamışdır! Mənim atamın intiqamını sən al!

Ş v e y t s e r *(qalxır)*. Böyük ataman! Həyatımda ilk dəfə iftixar edirəm. Buyur, onu harada, nə vaxt və necə öldürüm?

M o o r. Vaxtı itirmək olmaz, sən tələsməlisən; dəstədən ən ləyaqətli oğlanları özünlə götür. Birbaş qrafın qəsrinə! Əgər yatırsa, ya şəhvət qoynundadırsa, onu yataqdan çıxart, işrətlə məşğuldursa, sərxoşdursa, süfrədən uzaqlaşdır, diz çöküb dua edirsə, Allahdan ayır! Budur deyirəm, əmr edirəm: onu mənə diri yetir! Onun başından bir tük belə qopmamalıdır. Mənsiz ona kim əl qaldırsa, parça-parça edib ətini quzğunlara ataram. Mən onu diri görmək istəyirəm! Əgər onu mənə sağ və sağlamat yetirsən, əvəzində bir milyon mükafat alacaqsan! Mən doğru ölümə gedib o məbləği bir kraldan, bir padşahdan oğurlayacağam, sən isə sonra azad quş kimi istədiyin yerə uçaqaqsan. Bildinmi, Şveytser! İndi tələs!

Ş v e y t s e r. Bildim, ataman! And içirəm. Sən ya bizim hər ikimizi görəcəksən, ya da heç birimizi. Hey-hey, Şveytserin intiqam mələkləri, ardımca gəlin! *(Öz dəstəsi ilə gedir.)*

M o o r. Qalanlar qoy meşəyə səpələnsin, mən burada qalırım.

Beşinci pərdə

BİRİNCİ SƏHNƏ

Bir-birinin içindən bir neçə otaq görünür. Qaranlıq gecədir.

D a n i e l (*fənar və bağlama ilə çıxır*). Əlvida, əziz və doğma dudman! Mərhum qrafın sağlığında mən burada yaxşı günlər görmüşəm. Onun sümükləri, yeqin, qəbirdə çoxdan çürüyüb, amma mən onun üçün hələ də ağlayıram! Bu qoca nökərdən gör nə xidmətlər tələb edirlər! Bir vaxt yetimlər, fağırlar bu evə pənah gətirərdi, indi bu kafir oğul buranı quldur yuvasına döndərmişdir! Əlvida, doğma dudman! Əlvida, hamvar döşəmələr, qoca Daniel sizi hər gün silib təmizlərdi. Mənim mehriban sobam, sənə də əlvida! Mən sizə o qədər mehr salmışam ki, buradan ayrılı bilmirəm. Getmək çətin-dir, qoca Yeleazar! Amma Allah məsləhətidir. Şeytan şərindən uzaq olmaq, günah işlərdən qaçmaq gərəkdir. Mən bura yoxsul gəlmişdim, yoxsul da gedirəm. Pak vicdanım mənə kifayətdir. (*Getmək istəyir.*)

F r a n s ə y n i n d ə g e c ə x a l a t ı o t a ğ a s o x u l u r .

Allah, sən özün saxla! Ağam özüdür. (*Fənarı söndürür.*)

F r a n s . Xəyanət! Xəyanət! Ruhlar öz məzarından qalxırlar! Ölü-lər səltənəti əbədiyyət yuxusundan oyanıb. “Qatıl! Qatıl!” – deyə fəryad qopardır. O kimdir orada?

D a n i e l . Ya Həzrəti Məryəm, özün mənə kömək ol! Belə müdhiş səsle çıxıran sizsinizmi, cənab? Səsinizdən qəsrdə yatanların hamısı diksinib ayağa qalxır.

F r a n s. Yatanların? Yatmaq üçün sizə kim ixtiyar vermişdir?
Get, işıqları yandır!

D a n i e l g edir, başqa bir x i d m ət ç i g əlir.

Bütün gecəni kimsə yatmamalıdır! Eşidirsinizmi? Hamı ayaq üstə hazır dayansın! Silahlanın! Tüfəngləri doldurun! Sən onların tağlı qalereya ilə necə axışib gəldiyini gördünmü? Onlar gəlirmi?

X i d m ət ç i. Kim, qraf həzrətləri?

F r a n s. Kim, öküz? Hələ belə sakit-sakit soruşursan da? Gör-mürsən mənim halımı! Kim? Eşşək? Kim? Ölülər, şeytanlar! Saat neçədir?

X i d m ət ç i. Qarovulçu saat ikini harayladı!

F r a n s. Nə? Yoxsa bu gecə qiyamətin özünə kimi davam etmək istəyir? Sən bu yaxınlarda bir gurultu, zəfər sədası, at ayağı səsi eşitmədin? Karl hanı... qrafı soruşuram ki, haradadır?

X i d m ət ç i. Bilmirəm, cənab.

F r a n s. Bilmirsən? Sən də onlarla əlbirsən? Bu "bilmirəm" üçün mən sənənin köksünü yarıb ürəyini yerindən qopararam! Tez pastoru tap, bura gətir!

X i d m ət ç i. Cənab!

F r a n s. Nə mırıldanırsan? Hələ buradasan?

X i d m ət ç i t əl əs i k g edir.

Necə? Bu dilənçilər də mi mənə qarşı sui-qəsd düzəltmiş? Göylər, cəhənnəm, bütün dünya mənə qarşı dayanmışdır?!

D a n i e l (*samla gəlir*). Qraf həzrətləri...

F r a n s. Yox, mən qorxmuram, titrəmirəm! Mənim gördüklərim ancaq yuxu idi. Ölülər hələ məzardan qalxmayıblar. Kim deyir ki, mən titrəyirəm, ya ağarmışam?! Mənim kefim sazdır...

D a n i e l. Siz meyit kimi sapsarınsınız. Qorxudan səsiniz də titrəyir.

F r a n s. Mən titrədirəm! Pastor gələndə ona deyərsən ki, mən titrədirəm. Sabah mən qan aldıracağam. Pastora belə deyərsən.

D a n i e l. Qəndin üstünə balzam damcıladımı, qəbul edəsiniz?

F r a n s. Yaxşı. Damcılat! Pastor belə tez gəlib çıxmayacaq. Mənim səsim, deyəsən, doğrudan da, elə bil, qorxudan əsir. Qəndin üstünə balzam tök, ver görüm!

D a n i e l. Açarları verin, gedim aşağıdan, şkafdan götürüm...
F r a n s. Yox! Yox! Burada qal! Ya mən də səninlə gedim?
Görürsən ki, mən tək qalsam, huşumu itirə bilərəm... Dayan!
Dayan! Bu saat keçər. Getmə.

D a n i e l. Görürəm siz, doğrudan da, ciddi xəstəsiniz!

F r a n s. Bəli, elədir, elə! Mən də onu deyirəm. Xəstəlik adamın
beynini zəiflədib səfeh yuxularla doldurur. Yuxunun heç bir mənası
yoxdur. Düzdürmü, Daniel? Bütün yuxular insanın mədəsindən
doğur. Onların bir əhəmiyyəti yoxdur. Mən elə bu saat gülməli bir
yuxu gördüm. (*Huşunu itirib yıxılır.*)

D a n i e l. Pərvərdigara! Buna nə oldu? Georg! Konrad! Bas-
tian! Martin! Hay versəniz! (*Onu silkələyir.*) Ya Həzrəti Məryəm!
Müqəddəs Maqdalina! Ya Həzrəti Yusif! Gözlərinizi açın! Ölsə, qanı
üstümdə qalacaq! Allah, mənə rəhmin gəlsin!

F r a n s (*çarpınaraq*). Çəkil! Çəkil! Nə məni silkələyirsən! Yaramaz,
skelet! Ölülər məzardan dura bilməzlər.

D a n i e l. Pərvərdigara! O, aqlını itirmişdir!

F r a n s (*çətinliklə dikəlir*). Mən haradayam? Sənsənmi, Daniel?
Mən burada nə danışdım? Fikir vermə! Hamısı yalandır. Nə demi-
şəmsə, hamısı... Yaxın gəl! Kömək elə! Bu, başgicəllənmədir. Mən
yuxusuz qalmışam, ondandır...

D a n i e l. Heç olmasa, İohan gəlib çıxaydı! Qoyun köməyə bir
adam çağırım, həkimi də çağırım.

F r a n s. Dayan! Burada mənim yanımda otur. Belə! Sən ağıllı,
yaxşı adamsan. Mən gördüklərimi sənə danışmaq istəyirəm.

D a n i e l. İndi yox, qraf həzrətləri, sonra danışarsınız! Qoyun
sizi yataq otağına aparım. Sizə istirahət lazımdır.

F r a n s. Yox, rica edirəm, qoy hamısını danışım. Dinlə və əməlli-
başlı mənə gül! Qulaq as, yuxuda gördüm ki, mən şahənə bir ziya-
fət verdikdən sonra kefim kök, damağım çağ bizim bağda, yaşıl otlar
üstündə uzanmışam. Birdən, bu, günorta vaxtı idi, birdən... Gül-
sənə, məni lağa qoyub gülsənə!

D a n i e l. Axı birdən nə oldu?

F r a n s. Birdən müdhiş bir göy gurultusu mənim qulaqlarımı
batırdı... Qorxudan əsə-əsə ayağa qalxdım və mənə... mənə elə gəldi
ki, üfüqlər od tutub yanır! Dağlar, meşələr, şəhərlər alışıb mum kimi
əriyir! Müdhiş bir tufan dənizləri, yerləri, göyləri bir-birinə qatır...

Bu arada şeypur səsinə bənzər bir səs ucaldı: “Ey torpaq, ölüləri təslim et, ölənləri təslim et, ey dəniz!” Çılpaq düzənlər çatlamağa başladı. Kəllələr, ayaqlar, səhənglər, qabırğalar yerin altından birer-birər bayıra tullandı. Onlar bir-birinə bitişmişdi, qurulu insanlar olub canlı bir tufan kimi geniş fəzalarda uçmağa başladı! Mən başımı qaldırdım, özümü üstündə ildırımlar oynayan Sinay dağının ətəyində gördüm. Yuxarıdan və aşağıdan bura dəstə-dəstə adam axışırdı. Dağın zirvəsində isə oddan yapılmış üç taxt üstündə baxışlarından dəhşət yağan üç qoca oturmuşdu.

D a n i e l. Bu ki lap qiyamətin özünə bənzəyir.

F r a n s. Bu, boş bir xəyalatdır, doğrudurmu? Qocalardan biri, onun siması ulduzlu gecəni andırırdı, qalxıb irəli çıxdı, onun barmağında möhürlü üzük vardı. Həmin üzüyü məğriblə məşriq arasında havaya qaldırıb dedi: “Əbədən müqəddəs, doğru və dəyişməz bir şey var! Yalnız bir həqiqət var ki, o da savab əməllərdən ibarətdir! Buna şübhə edən bəndələrin vay halına!” Ondən sonra ikinci qoca ayağa qalxdı. Onun əlində şəffaf bir güzgü vardı ki, onu məğriblə məşriq arasında tutub deyirdi: “Bu, həqiqət güzgüsüdür. Yalançılar, riyakarlar özlərini, öz sifətlərini burada görəcəklər”. Mən qorxdum. Hamı qorxuya düşdü. Çünki bu müdhiş güzgüdə insan əvəzinə ilanlar, şirlər, pələnglər görünməyə başladı. Nəhayət, üçüncü qoca ayağa qalxdı. Onun əlində isə dəmir bir tərəzi vardı ki, onu məğriblə məşriq arasında tutub deyirdi: “Siz, ey Adəm övladı, bilin ki, mən sizin fikir və əməllərinizi bu tərəzinin qəzəb gözündə cəza daşları ilə çəkəcəyəm”.

D a n i e l. Pərvərdigara, bari özün rəhm elə!

F r a n s. Hamının rəngi qar kimi ağarmış, hamının ürəyi üzüntümlü intizar içində döyünürdü. Birdən mənə elə gəldi ki, zəhmli səslə birinci mənim adım çağırıldı. İliklərim sümüklərimdə dondu, dişlərim saqqıldamağa başladı. Tərəzi səsləndi, qayalar guruldadı, hər saat gəlib-keçdikcə tərəzinin sol gözünə yeni bir günah qalandı.

D a n i e l. Allah, sən özün bağışla!

F r a n s. O bağışlamadı. Günahlar üst-üstə qalandıqca dağlar qədər böyüyürdü. Lakin buna baxmayaraq tərəzinin tövbə gözü hələ ağırlıq edir və sol gözü havada saxlayırdı... Ancaq birdən bir qoca yerindən qalxıb tərəziyə yanaşdı. O, əzabdan ikiqat olmuşdu. O qədər aclıq çəkmişdi ki, öz əllərini gəmirirdi. Hamı gözlərini ona zillədi. Mən qocanı tanıdım. O, ağ saçlarından bir neçə tük qoparıb

tərəzinin günah gözünə atdı. Həmin dəqiqə tərəzinin gözü ağır-
laşdı... Enib cəhənnəmin dibinə düşdü, tövbə gözü isə dartılıb göy-
lərə qalxdı. Qayanı bürümüş dumanlar içindən qulağıma səs gəldi:
“Yer üzünün və cəhənnəmin bütün günahkarlarına mərhəmət var!
Tək sənə mərhəmət yoxdur!”

Uzun sükut.

Nə oldu? Bəs nə üçün gülməyirsən?

D a n i e l. Gülmək nədir, qraf? Mənim tüklərim ürpərmişdir.
Yuxular Allahdandır.

F r a n s. Kəs, kəs! Elə demə! Məni axmaq, mövhumatçı və küt-
beyin adlandır, əziz Daniel! Səndən xahiş edirəm, məni kefin istəyən
kimi ələ sal!

D a n i e l. Yuxular Allahdandır, qraf həzrətləri. Mən sizin üçün
dua edirəm!

F r a n s. Yalan deyirsən! İtil buradan, get, tez öyrən gör, pastor
harada itib-batıb, de ki, tez gəlsin. Ancaq təkrar edirəm: sən yalan
deyirsən!

D a n i e l. Allah təqsirinizdən keçsin!

F r a n s. Bunlar hamısı qara camaatın uydurmasıdır! Hamısı
qorxaqlıqdandır! Ötüb-keçənin geri qayıdacağı, açıq səmaların
altında dünya işlərini görənlər bir göz olduğu hələ sübut olunmamış-
dır. Hm! Hm! Bunu kim deyə bilər? Göylərdə hakim olduğunu kim
təsdiq edə bilər? Yox! Yox! Bəli! Bəli! Ətrafda dəhşətli bir pıçıltı var:
“Ərşi-ələda amansız bir hakim var!” Birdən elə bu gecə mən o aman-
sız hakimin dərgahına getməli oldum? Yox, elə fikirlər qorxaqlıq
üçün yalnız bir daldadır!.. Ulduzların ardında cansız, dibsiz və sağır
boşluqdan qeyri bir şey yoxdur! Fəqət orada, onun arxasında bir
şey olarsa, varsa? Yox, yox, ora boşdur. Mən əmr edirəm!.. Orada
gərək heç bir şey olmasın! Lakin əgər, əgər olsa? Əgər sən bütün
əməllərin hesabına, vay halına! Özü də elə bu gecə! Nə üçün
dəhşət qanımı damarlarımda dondurur? Ölüm!.. Nə üçün bu söz
bədənimə buza döndərir? Ölmək, Allah dərgahında hesab vermək...
Əgər o, adil isə, onda nə olsun? Mənim əzab-əziyyət verdiyim yetim-
lər, dul qadınlar, bütün məzlumlar fəryad qoparıb ondan imdad
istəyəcəklər! Əgər o, adil isə, nə üçün onlar zülmə mübtəla olmuşdu-
lar? Nə üçün mən onlara qalib gəlmişdim?

Pastor M o z e r daxil olur.

M o z e r. Siz məni çağırtdırmısınız, cənab? Təəccüblənirəm. Həyatınızda bu, ilk hadisədir! Siz müqəddəs dini, olmaya, lağa qoymaq fikrindəsiniz? Ya bəlkə, onun qarşısında qorxuya düşüb əsməyə başlamısınız?

F r a n s. Lağa qoymağım, ya qorxub əsməyim sənin cavablarından asılı olacaqdır. Mozer, mən sənə sübut edəcəyəm: ya özün axmaqsan, ya da başqalarını axmaq hesab edib ələ salırsan. Qulaq as, sonra cavab ver. Eşidirsənmi? Həyatını sevirsənsə, gərək cavab verəsən!

M o z e r. Siz haqq-talanın özünü sorğu-suala çəkirsiniz, sizin cavabınızı gec, ya tez Tanrı özü verəcəkdir.

F r a n s. Mən elə bu saat, bu saat hər şeyi bilməliyəm! Mən ağılsız hərəkətlər etmək, qorxudan qara camaatın səcdə qıldığı bütə tapınmaq istəmirəm! Mən kef aləmində, sərxoş vaxtlarımda sənə çox demişəm ki, “Allah yoxdur”. İndi ayıq vaxtımda deyirəm: o yoxdur! Mənə etiraz üçün əlində nə dəlil varsa, gətir. Halıma təsir etməyəcəkdir. Bir dəfə üfürdüm, bütün dəlillərin alt-üst olub gedəcəkdir.

M o z e r. Öyünmə, sənın lovğa ruhun xudavəndi-aləmin qəzəb ildirımlarına məruz qalanda onları belə asanlıqla dəf edə bilməyəcəksən! Öz xilqət evindən uzaqlaşdırmaq istədiyın uca pərvərdigarın bəndə dili ilə söylənmiş dəlil və sübutlara ehtiyacı yoxdur. Onun şan-şövkəti Adəm övladının həm savab, həm də günah işlərində, habelə sən müstəbidin zülmündə, bəd əməllərində belə görünür.

F r a n s. Əcəb söylədin, ruhani baba! Əhsən! Xoşuma gəldi!

M o z e r. Mən böyük Tanrının kiçik bir nökeriyəm və özüm kimi aciz bir bəndə ilə danışıram. Ona görə də xoşa gəlmək niyyəti güdmürəm! Əlbəttə, sənın kimi qəddar bir canının dilindən tövbə qopara bilsəydim, möcüzə göstərdiyimi güman edərdim. De görüm, əgər küfrə imanın bu qədər möhkəmdirsə, nə üçün dalımcə adam göndəribsən? Gecənin bu vaxtında məni buraya nə üçün çağırtdırmısən?

F r a n s. Darıxıram, ona görə. Bu gün nə isə şahmat oyunu da mənə ləzzət vermir, dedim zarafat üçün bir keşislə hürüşüb-boğuşum, bəlkə, kefim açıldı. Boş-boş nağıllarla məni qorxuda bilməsən! Mən yaxşı bilirəm ki, burada, bu dünyada bəxti gətirməyənlər gözünü o dünyaya dikirlər, lakin onlar balaca uşaqlar kimi aldanırlar. Mən kitablarda oxumuşam ki, insanın həyatı qan dövrənından

asilidir. Son damla qan insanın bədənindən çıxdımı ruh da, təfəkkür də yox olub gedir. Madam ki, ruh bədəndə yaşayır, bədənin hər azar-bezarına məruz və mübtəladır, bədən ölərkən o, sağ qala bilərmi? Sənin beyninə bir damla su girmiş olsa, dərhal həyat fəaliyyətin dayanar, sonra isə əbədlilik tələf olub gedərsən. İnsanın hissələri simlərin ehtizazına bənzəyir. Qırılmış simlər isə ehtizaza gəlib səslənə bilməz. Əgər mən bu yaraşığı imarətlərimi yerlə yeksan etsəm, əgər Veneranın o gözəl heykəlini sındırıb atsam, nə yaraşıqdan, nə də gözəllikdən əsər qalmaz. Sizin ölməz adlandırdığınız ruh da eynilə belədir!

M o z e r. Bu fəlsəfə sizin ümitsizliyinizdən yaranmışdır. Bu sözləri danışarkən ürəyiniz qorxu içində çırpınır və öz çirkin yalanlarınızı faş edir. Bu fəlsəfinin hörümçək toruna bənzər qurğusunu dağıtmaq üçün bircə xəbərdarlıq kifayətdir: “Sən ölməlisən!” Mən sizi xəbərdar edir və imtahan ayağına çəkirəm! Əgər əzrail başınızın üstünü alanda vahiməyə düşməsəniz, bu bəd fikirlərinizdən o zaman da daşınmasanız, deməli, həqiqət siz deyəndir, qələbə də sizindir. Yox, əgər ölüm ayağında qəlbinizə cüzi bir vahimə belə çökmüş olsa – onda, vay sizin halınıza. Demək, aldanmışsınız!

F r a n s (*narahathqla*). Əgər ölüm ayağında qəlbimə vahimə çöksə?

M o z e r. Mən bu cür bədbəxtləri çox görmüşəm, onlar ömür boyu şeytan qılığına uyub dinə, məzhəbə şəkk gətirmişlər, amma ölüm yatağında onların şəkk-şübhəsindən əsər belə qalmayıbdır. Ölüm yatağında mən sizin başınızın üstündə duracağam. Mən müstəbidin dünya evindən nə halda köçdüyünə tamaşa etmək istəyirəm... Gözüm sizin üzünüzdə olacaqdır; o zaman ki həkim sizin soyumuş əlinizi öz əlinə alıb zəif nəbzinizi güclə eşidəndə və çiyinlərini çəkərək “bunun işi yalnız Allaha qalib” deyəndə qorxun! O zaman Riçarda, ya Nəmruda bənzəməkdən qorxun!

F r a n s. Yox! Yox!

M o z e r. Bu “yox” kəlməsi o zaman “hə” deyən boğuş bir fəryada çevriləcək. O zaman sizin daxilinizdə bir hakim, heç bir şəkkanə və şeytani dəlillərə satılmayan amansız bir hakim dilə gəlib sizə divan tutacaqdır. Bu, sağ ikən qəbirə gömülmüş bir şəxsin oyanmasına, intihar üçün özünə zərbə endirmiş bir adamın peşmançılıq əzablarına oxşayacaqdır! Bu, sizin ömür sürdüyünüz zülmət dünyasında qəflətən parlayan və ani nur saçan bir ıldırım xatırladacaqdır! Əgər siz o zaman da vahiməyə düşməsəniz – onda həqiqət siz deyəndir.

F r a n s (*narahatlıq içində bucaqdan-bucağa addımlayır*). Bunlar keşiş sayaqlamasıdır? Keşiş sayaqlaması!

M o z e r. O zaman haqqın qılıncı qəlbinizi çulğamış zülməti yarıb ilk dəfə ora, qəlbinizə yol açacaqdır. Amma nə fayda ki, gec olacaqdır! Allah qorxusu sizin qəlbinizə Tanrı qisası ilə cüt girəcəkdir. Bilin və aqah olun ki, Moor, minlərlə Adəm övladının həyatı sizin bir kəlmə sözlüyüzdən, bir işarənizdən asılıdır. Hər min adamdan doqquz yüz doxsan doqquzunu siz bədbəxt etmişiniz. Nəmrud adlanmaq üçün sizə Roma imperiyası, zalım Pisarronun şöhrətini qazanmaq üçün isə Peru dövləti çatmır. Yoxsa xəyal edirsiniz ki, xudavəndi-ələm öz dünyasında bir nəfərin azğıncasına aqalıq sürməsinə və bütün mövcudatı alt-üst etməsinə razı olar? Yoxsa xəyal edirsiniz ki, bu doqquz yüz doxsan doqquz adam sizin əlinizdə tələf olmaq üçün yaranmış, sizin iblisənə əyləncələrinizdə oyuncaq olmaq üçün doğulmuşlar? Xam xəyaldır, qafil! Onların ömründən oğurladığın hər bir qırıqım, onların əlindən aldığı hər səadət dəqiqəsi, təkamül yolunda ləngitdiyən hər bir addım üçün Allah səndən hesab və cavab istəyəcəkdir. Əgər siz onun dərgahında cavab verə bilsəniz, onda Moor – həqiqət siz deyəndir.

F r a n s. Yetər! Artıq bir kəlmə də eşitmək istəmirəm! Deyəsən, sən məni öz bəd niyyətlərinə tabe etmək istəyirsən?

M o z e r. Ünütmə ki, insanların hər iki dünya qisməti arasında gözəl və hikmətamiz bir müvazinət var. Qismət tərəzisinin bu dünyada ağırlıq edən gözü o dünyada qalxacaq: bu dünyada yuxarıda duran gözü o biri dünyada enib torpağa dəyəcəkdir. Fani dünyanın ötərgi iztirabları axirətdə əbədi nəşələrə, ötərgi nəşələri isə orada intəhasız əzablara çevriləcəkdir.

F r a n s (*qəzəblə onun üstünə şığıyır*). Səni görüm dilin qurusun, alçaq yalançı! Mən sənin xeyirsöyləməz dilini kökündən çəkib çıxardaram.

M o z e r. Aha! Həqiqət, deyəsən, canınıza qorxu salmağa başladı? Mən hələ dəlil və sübut gətirməmişəm. Gəlin indi sübuta başlayaq!

F r a n s. Dilini kəs, öz sübutlarınla cəhənnəm ol get! Sənə deyirəm ki, bədənimizlə bərabər, bizim ruhumuz da çürüyüb tələf olur! Mənimlə höcət etmə!

M o z e r. Cəhənnəmin təkində əbədi işgəncələr əlindən fəryad qoparan ruhlar da, hər şeyi görənlə xəllaqülələmin də sizin sözlərinizin əksini təsdiq edir. Siz güman edirsiniz ki, bu əbədi “heçlik” dünyasında

gizlənib yox olmaqla Allah divanından yaxa qurtaracaqsınız? Göyə çıxsan – o, səni tapacaq! Yerin təkinə çökəsən – o, yenə səni tapacaq! Qaranlıq gecəyə “məni gizlət!” deyə yalvaracaqsan, zil qaranlığa “məni zülmət pərdəsinə bürü!” deyə bağıracaqsan. O vaxt qaranlıq işıqlanacaq, zülmət gecələr nurla dolub günahkarı aşkar edəcəkdir. Yox! Sizin öz ölməz ruhunuz söylədiyiniz sözlərə etiraz edir, cahil fikirlərinizi heçə çıxardır!

F r a n s. Mən ölməzlik istəmirəm... Kimin xoşu varsa, qoy ölməsin, bunun mənə dəxli yoxdur. Mən Allahı məcbur edərdəm ki, məni öldürüb tələf etsin! Mən onu elə qəzəbləndirərdəm ki, qəzəbindən bir qırpımda məni tələf edər. De görüm, ən böyük günah hansı günahdır? Hansı bir günah onun qəzəbini daha tez coşdurar?!

M o z e r. Mənə məlum olduğuna görə, yer üzündə iki belə günah vardır. Lakin onları işləyən insan deyil. Onların cəzasını da insan vermir.

F r a n s. O iki günah hansıdır?

M o z e r (*sərt*). Onların biri ata qatili, o biri isə qardaş qatili olmaqdır! Nə üçün rənginiz ağardı?

F r a n s. Nə dedin, qoca? Sən Allahla, ya şeytanla əlbir olmusan? Bunu sənə kim söylədi?

M o z e r. Bu günahları işləyən adamın vay halına! O, doğrulmasa yaxşıdır! Siz təşvişə düşməyin! Sizin ki artıq nə atanız var, nə də qardaşınız.

F r a n s. Necə? Deməli, sən bundan müdhiş bir günah bilmirsən? Yenə bir fikirləş: ölüm, əbədiyyət, göylər və cəhənnəm sənin dilinlə danışır... Doğrudanmı, başqa müdhiş bir günah bilmirsən?

M o z e r. Bilmirəm.

F r a n s (*stulun üstünə düşür*). Bitdi! Hər şey bitdi!

M o z e r. Sevinin, şad olun! Özünüzü xoşbəxt hesab edin! Çünki bütün şər əməllərinizə baxmayaraq, ata qatili müqabilində sizi Allahın mömin bəndəsi hesab etmək olar. Sizə yağdırılan lənətlər, onun başına yağan lənətlərin müqabilində bir məhəbbət mahnısına bənzər... Onun cəzası...

F r a n s (*yerindən sıçrayır*). Səni görüm, ölüb ölümlərdən qurtarmayasan, bayquş, səni buraya kim çağırdı? Rədd ol buradan, yoxsa qılıncımla səni dəlik-dəlik edərdəm!

M o z e r. Sizə nə oldu? Necə oldu ki, keşiş sayaqlamaları belə bir filosofu bu mərtəbədə haldan çıxartdı? Bəs deyirdiniz ki, bir

dəfə üfürsəniz, mənim söylədiklərimin hamısını alt-üst edə bilərsiniz. (*Gedir.*)

F r a n s kresloya düşüb dözülməz bir həyəcan içində çırpınır. Dərin sükut.
X i d m ə t ç i qaçaraq gəlir.

X i d m ə t ç i. Amaliya qaçdı! Qraf da qəflətən yox olmuşdur.
D a n i e l (*qorxu içində gəlir*). Cənab, bir dəstə süvari sürətlə sara-ya doğru çapır. Onlar “ölüm, ölüm!” deyə bağınırlar. Bütün kənd həyəcan içindədir.

F r a n s. Get! Əmr et, bütün zəngləri çalsınlar. Hamısını qovub kilsəyə topla! Qoy diz çöksünlər! Qoy mənim üçün dua etsinlər!.. Məhbusları buraxın! Yoxsulların çəkdiyi zərəri iki-üç qat artıqlaması ilə ödəyəcəyəm! Mən... Di get... Keşişi çağır! Mən tövbə, istiğfar etmək istəyirəm. Niyə dayanmısan?

Səs-küy və tappılı səsi yaxınlaşır.

D a n i e l. İlahi, məni bağışla, mənə rəhm et! Mən qulaqlarıma inanmıram! Siz ki ibadəti hər yerdə yığıdırmısınız, məni dua üstündə görəndə İncili alıb başıma çırpmışınız...

F r a n s. Artıq danışma! Ölüm! Görürsənmi! Ölüm gəlir! Sonra gec olacaq!

Ş v e y t s e r i n nərəsi eşidilir.

Dua et! Tez dua et!

D a n i e l. Yadıncıdadımı, həmişə sizə deyirdim: dinə satışmayın, dua ilə işiniz olmasın, qorxun, deyirdim, günaha batarsınız! Bir bəla üz versə, bir fəlakət olsa, deyirdim, dünyanın bütün var-dövlətini bir xristian duası üçün qurban verəcəksiniz. O vaxt məni yamanlayırdınız, indi görürsünüzmü? Mən deyən oldumu? Görürsünüzmü?

F r a n s. Məni bağışla, mənim əzizim, mənim xeyirxah Danie-
lim! Bağışlasan, səni qızıla tutaram! Tez dua et. Ürəyin nə istəsə onu sənə alaram. Mən... Di dua et, yalvarıram, diz üstə sənə yalvarıram! Allah eşqinə! İblis eşqinə, tez dua et!

Küçədə hay-küy və qışqıq eşidilir. Qapılar döyülür.

Ş v e y t s e r (*küçədə*). Hücüm çəkin içəri! Vur! Sındır! Oradan işıq gəlir, o, yaqın, oradadır.

F r a n s (*diz üstə*). Mənim duamı eşit, ya pərvərdigar! Bu ilk dəfədir!.. Həm də son dəfədir ki, sənə müraciət edirəm! Eşit məni, eşit! D a n i e l. Ya Həzrəti İsa! Siz nə edirsiniz, qraf. Bu, dua deyil, küfrdür.

Arxada c a m a t qaçışır.

C a m a t. Oğrular! Qatillər! Gecənin belə gec vaxtı gurultu qoparan kimdir?

Ş v e y t s e r (*yenə küçədən*). Onları qovun, uşaqlar! Bu gələn əzraildir, sizin ağanızı aparmaq istəyir! Bəs Şvarts haradadır? Onun adamları hanı? Qəsri mühasirəyə al! Qrimm! Dırmaşın divarlara!

Q r i m m. Tez bura od gətirin! Ya biz onun yanına qalxmalıyıq, ya o, aşağıya düşməlidir! Mən onun yataq otağına od vuracağam!

F r a n s (*dua edir*). Mən adi qatil olmamışam, ilahi... Xırda şeylərdən ötrü günah işləməmişəm...

D a n i e l. İlahi! Özün bizə rəhm elə. Onun duası da küfrdür!

İçəri daş və kösöv tökülür. Şüşələr sınır. Saray alışmağa başlayır.

F r a n s. Mən dua edə bilmərəm!.. Bura, bura (*sinəsini döyəcləyir*) boşdur... Yanmış bir səhradır! (*Qalxır.*) Yox, mən dua etməyəcəyəm. Razi olmaram ki, göylər mənə qələbə çalsın. Qoymaram ki, cəhənnəm cəhəngini açıb mənə gülsün.

D a n i e l. Ya Allah! Ya Həzrəti Məryəm! Köməyə gəlin, xilas edin! Bütün qəsr od içində yanır!

F r a n s. Qılıncı al! Cəld! Sanc onu mənim qarnıma! Yoxsa bu qoçaqlar məni alçaldıb rüsvay edəcəklər.

Yanğın güclənir.

D a n i e l. Allah eləməsin! Allah eləməsin! Mən nəkarəyəm ki, əcəli çatmayan bir adamı göndərim o dünyaya, özü də ki... (*Qaçır.*)

F r a n s (*hərəkətsiz dayanıb onun ardınca baxır; sükutdan sonra*). ...Cəhənnəmə demək istəyirdin? Doğru deyirsən! Mən artıq onun istisini duyuram! (*Sərsəm halda*) Bu qəhqəhə çəkib gülən sizsinizmi?.. Cəhənnəmin əfi ilanları budur fişıldayırlar!.. Onlar buraya qaçır, qapını sındırırlar. Bilmirəm, nə üçün bu qılıncdan qorxuram? Qapı parçalanıb tökülür! Qaçacaq bir yer yoxdur! Heç olmasa, sən mənə ac!

Papağının zər kəndirini qoparıb özünü boğur.
Ş v e y t s e r ö z a d a m l a r ı ilə gəlir.

Ş v e y t s e r. Ey, haradasan, rəzil insan! Gördünüzmü hamısı necə qoyub qaçdı! Dostu o qədər də çox deyil! Bu yaramaz bəs harada gizlənib?

Q r i m m (*cəsədə ilişir*). Dayan! Bu yolun üstünə yıxılan kimdir? İşığı bəri gətir!..

Ş v a r t s. O, bizi qabaqlamışdır. Qılıncları yerinə qoyun. Budur, o, murdar olub bura yıxılmışdır!

Ş v e y t s e r. Ölmüşdür? Necə? Biz gəlib çatmamış ölmüşdür? Bu, ola bilməz, yalandır! O, bu dəqiqə ayağa qalxsın, siz də tamaşa edin. (*Onu itələyir.*) Ey, səninləyəm! Qalx, iştahan varsa, yenə atanı öldürə bilərsən!

Q r i m m. Əbəs yerə özünü yorma. O, çoxdan ölmüşdür.

Ş v e y t s e r (*cənazədən ayrılır*). Bəli, bizim gəlişimiz onun xoşuna gəlməmişdir! O, doğrudan da, gəbərmişdir! Gedin atamana deyin ki, o ölmüşdür! Moor bir daha məni görməyəcəkdir. (*Tapançanı öz gicgahına sıxır.*)

İKİNCİ SƏHNƏ

Dördüncü pərdənin son səhnəsindəki tərtibat.

Q o c a M o o r daşın üstündə oturub.

Q a ç a q M o o r onun qarşısında dayanmışdır.

Məşənin dərinliyində başqa q a ç a q l a r görünür.

Q a ç a q M o o r. O gəlib çıxmadı! (*Xəncərini zərblə daşa elə cırpır ki, qığılcım qopur.*)

Q o c a M o o r. Keç onun günahından. Qoy onun üçün sənin mərhəmətin cəza, mənim məhəbbətim isə intiqam olsun.

Q a ç a q M o o r. Yox! Sənəmdə yanan intiqam odlarına and içirəm ki, belə olmayacaqdır. Mən buna yol vermərəm, o gərək ölsün, törətdiyi cinayətin rüsvayçılığını özü ilə bərabər əbədiyyət evinə aparsın! Əks təqdirdə nə üçün mən onu öldürməli idim!

Q o c a M o o r (*göz yaşları axıdaraq*). Ah, mənim balam!

Q a ç a q M o o r. Necə? Sən onun üçün ağlayırsan, özü də bu qalanın yanında?

Q o c a M o o r. Rəhm et! Ah, kərəm göstər. (*Əzabla əllərini ovuşduraraq*) Aman, indicə mənim oğluma divan tutacaqlar.

Q a ç a q M o o r (*qorxmış*). Hansı oğlunuza?

Q o c a M o o r. Bu nə sualdır?

Q a ç a q M o o r. Heç! Heç!

Q o c a M o o r. Sən mənim fəlakətimə gülmək üçünmü bura gəlmisən?

Q a ç a q M o o r. Lal ol, vicdanım, açma sirrimi. Mənim sözlərimə fikir verməyin.

Q o c a M o o r. Bəxtimə bax... Bir oğluma mən zülm elədim, o biri isə əvəzində mənə zülm elədi. Mən Allahın qəzəbinə düçar oldum!.. Ah, Karl! Karl! Sənin pak ruhun, yəqin, mələklərlə bərabər göylərdə qanad çalır. O uca göylərdən mənə nəzər sal, halımı gör, keç günahımdan. Bağışla məni, bağışla!

Q a ç a q M o o r. O, sizi bağışlayır! (*Narahat*) Əgər o, sizin oğlunuz adlanmağa layiqdirsə, sizi bağışlamalıdır.

Q o c a M o o r. Ah, mən onun qədrini bilmədim, itirdim. İndi Allaha yalvarıram ki, məni onunla tez görüşdürsün. Bəlkə, o, mənim göz yaşlarımı, yuxusuz gecələrimi, müdhiş iztirablarımı görsün, rəhmə gəlsin, mən onun dizlərini qucaqlayaraq fəryadla deyəcəyəm: “Mən öz qarşımda və sənin qarşında günahkaram, oğul, mən sənə ata olmağa layiq deyiləm!”

Q a ç a q M o o r (*riqqətlə*). Deməli, o, sizin üçün çox əziz idi?

Q o c a M o o r. Allah özü şahiddir! Xəbis oğlun hiyləsinə uyduğum üçün indi dizlərimə döyürəm. Yer üzündə məndən xoşbəxt ata yox idi! Övladlarımı bağrıma basdıqca qəlbim ümidlərlə dolur, dizimə qüvvət gəlirdi. Amma fələyə nə deyim! Şeytan kiçiyini yoldan çıxartdı. Mən o məluna inandım! Oğullarımın hər ikisini itirdim. (*Əlləri ilə üzünü örtür.*)

Q a ç a q M o o r (*ondan uzaqlaşır*). Əbədilik itirdin!

Q o c a M o o r. Ah, Amaliyanın mənə dediklərini indi bütün qəlbimlə duyuram. İntiqam özü onun dili ilə danışdı. O deyirdi ki, soyuyan əllərini sən əbəs yerə oğluna tərəf uzadacaqsan! Ölüm yatağında o, sənin başın üstündə dayanmayacaqdır.

Q a ç a q M o o r üzünü kənara çevirib əlini qocaya uzadır.

Ah, kaş bu, mənim Karlımın əli olaydı... Nə çarə ki, o, qürbətdə qara torpaqlar altında əbədi yuxuya dalmış. Mənim fəryadlarım heç vaxt onun qulağına çatmayacaqdır. Bəlalı başım! Yadların yolu

üstündə can verəcəyəm... Artıq oğlum yoxdur!.. İki oğlumdan biri də mənə qalmadı ki, öləndə gözlərimi sığasın...

Q a ç a q M o o r. Vaxt çatmışdır! Deməliyəm! (*Qaçaqqlara*) Məni tək buraxın! Mən... lakin nə fayda, bu sirri açsam belə, mən onun oğlunu, əvvəlki Karlı ona qaytara bilməyəcəyəm! Yox! Mən susma-
lıyam!..

Q o c a M o o r. Nədir, mənim əzizim? Sən orada kiminlə danı-
şırsan?

Q a ç a q M o o r. Sənin oğlun... Sənin oğlun yoxdur, qoca. (*Güclə eşidiləcək səslə*) O məhv olmuşdur... Əbədilik məhv olmuşdur.

Q o c a M o o r. Əbədilik?

Q a ç a q M o o r (*müdhış bir həyəcan içində nəzərlərini göyə dikir*). Ah, heç olmasa, bu dəfə ruhuma qüvvət ver!.. Kömək ol mənə, böyük Yaradan!..

Q o c a M o o r. Sən əbədilikmi dedin?

Q a ç a q M o o r. Daha soruşma! Dedim ki, əbədilik!

Q o c a M o o r. Ey tanımadığım cavan! De görüm, məni bu qaladan nə üçün azad etdin?..

Q a ç a q M o o r. Görəsən, ondan indi xeyir-dua alsam nə olar? Bir oğru kimi bu xeyir-duanı oğurlayıb, bu müqəddəs qənimətlə aradan çıxsam... Deyirlər ki, ata xeyir-duası heç vaxt təsirsiz qalmır...

Q o c a M o o r. De görüm, mənim Fransım da mı məhv oldu?

Q a ç a q M o o r (*onun qarşısında diz çökür*). Mənə xeyir-dua ver, yalvarıram... Mən axı səni zindandan xilas etdim.

Q o c a M o o r (*əzabla*). Atanı azad edən xilaskar, bəs nə üçün onun oğlunu tələf edirsən? Sən özün görürsən: Allahın lütfi-kəraməti nə qədər tükənməzdir. Amma biz, onun miskin bəndələri isə kindən, qəzəbdən daşınmırıq. (*Əlini qaçaq Moorun başına qoyur.*) Mərhəmətli ol ki, xoşbəxt də ola biləsən.

Q a ç a q M o o r (*mütəəssir halda qalxır*). Haradasan, mənim cəsə-rətim, hünərim? Qollarım öz gücünü itirir, xəncər əlimdən düşür.

Q o c a M o o r. Qardaşın qardaşa mehribanlığı bilsən nə gözəldir, bu, Hermon zirvələrindən Sion dağına can atan şəh dam-larındakı gözəlliyi xatırladır. Qoy qardaş məhəbbəti ürəyində dərin olsun, ey cavan, onda sənin bəxtinə, cəlalına mələklər də hey-
ran qalar. Ağsaçlı qocalar müdrik, körpə uşaqlar qədər məsum ol, əzizim.

Q a ç a q M o o r. Ah, nə böyük səadət! Öp məni, müqəddəs qoca...

Q o c a M o o r. Elə zənn et ki, səni öpən atandır, mən də belə hesab edirəm ki, öz oğlumu öpürəm. Necə? Sən ağlayırsan?

Q a ç a q M o o r. Mənə elə gəldi ki, bu, həqiqətən, ata öpüşüdür. Əgər onlar indi onu gətirmiş olsalar, mən nə edəcəyəm?!

Matəm alayı görünür.

Ş v e y t s e r i n y o l d a ş l a r ı başlarını sallamış,
üzlərini örtmüş halda gəlirlər.

İlahi! (*Tərəddüdlə kənara çəkilir, gizlənmək istəyir.*)

Onlar K a r l ı n yanından ötür. O kənara baxır.

Uzun bir sükut çökür.

Gələnlər ayaq saxlayır.

Q r i m m (*yavaşca*). Ataman!

Q a ç a q M o o r dinmir və bir az da geri çəkilir.

Ş v a r t s. Əziz ataman!

Q a ç a q M o o r yenə geri çəkilir.

Q r i m m. Biz müqəssir deyilik, ataman!

Q a ç a q M o o r (*onlara baxmadan*). Siz kimsiniz?

Q r i m m. Sən bizim üzümüzdə də baxmırsan! Biz – sənin sadıq nöqərlərinik.

Q a ç a q M o o r. Əgər mənə sadıq olmusunuzsa, vay halınıza!

Q r i m m. Öz nöqərin Şveytserin son salamını qəbul et! Sənin nöqərin Şveytser heç vaxt geri dönməyəcəkdir.

Q a ç a q M o o r (*sıçrayır*). Deməli, siz onu tapmadınız?

Ş v a r t s. Biz onun ölüsünü tapdıq.

Q a ç a q M o o r (*sevinclə*). Şükür sənə, böyük Yaradan! Qucaqlayın məni, balalarım! Bundan sonra mərhəmət bizim şüarımız olacaqdır! Bu qanı kimsə mənim əllərimdən yuya bilməyəcəkdə. Bu bələdan qurtardıqsa, deməli, bütün bələlardan qurtardıq.

Bir neçə q a ç a q A m a l i y a n ı gətirir.

Q a ç a q l a r. Oho, oho! Qənimət! Nə gözəl qənimətdir!

A m a l i y a (*saçları dağımış halda*). Onlar haray qoparıb deyirlər ki, onun səmindən ölümlər belə dirilib ayağa qalxır... Mənim dayım sağdır... O, bu meşədədir... Bəs hanı o? Karl! Day! Ah! (*Qocanın ağuşuna atılır.*)

Q o c a M o o r. Amaliya! Qızım! Amaliya! (*Onu ağuşuna basır*)

Q a ç a q M o o r (*geri çəkilərək*). Bunu buraya kim gətirdi?

A m a l i y a (*qocanın ağuşundan qoparaq qaçaq Moora tərəf qaçıb onu qucaqlayır*). O sağdır. Şükür sənə, uca Tənnim! O yenə mənimlədir!

Q a ç a q M o o r (*Amaliyanın qolları arasından çıxaraq*). Yola hazırlaşın! Hansı şeytan isə mənim sırımı açmışdır!

A m a l i y a. Mənim nişanlım! Əziz nişanlım! Sən ağılını itirirsən? Ah, belə xoşbəxtlikdən dəli olmaq belə təəccüblü deyil. Bu səadət fırtınası içində bilmirəm mən nə üçün laqeyd durmuşam? Bu qədər soyuqqanlıyam!

Q o c a M o o r (*yerindən qalxır*). Nişanlın? Qızım! Qızım Amaliya! Sən “nişanlım” dedin?

A m a l i y a. Bəli, nişanlım! O, əbədilik, əbədilik, əbədilik mənimdir. Siz ey göylərin ulu qüvvələri, bu sonsuz səadətə tamaşa üçün qəlbimə qüvvət verin, yoxsa bu səadətə əzab-əziyyətinə düçar olaram!

Q a ç a q M o o r. Ayırın onu məndən. Öldürün onu! O qocanı da öldürün! Məni də, özünüzü də! Hamı ölməli! Bütün dünya təməlindən qopub məhv olmalıdır! (*Ayrılib qaçmaq istəyir.*)

A m a l i y a. Haraya? Əbədi sevgi, sonsuz səadət bizi çağırır! Sən isə qaçırısan?

Q a ç a q M o o r. Uzaq! Uzaq məndən! Sən dünya gəlinləri arasında ən bədbəxt bir gəlinsən! Sən də, zavallı, bədbəxt ata! Bax sor, dinlə! İlahi, mənə nicat ver, qoy bunları əbədilik tərk edim!

A m a l i y a. Mənə kömək edin, Allahı sevirsinizsə, kömək edin. Dünya gözlərimdə qaranlıqlaşdı. O, bizi tərk edir!

Q a ç a q M o o r. Gecdir! Əbədir!.. Ata, sənin lənətin!.. Yox, soruşma! Mən... mənə... sənin lənətin!.. Sənin dilindən mənə göndərilən lənət!.. Kim məni buraya gətirdi? (*Qılıncını çəkib qaçaqların üstünə atılır.*) Şeytan balaları, sizlərdən məni bura çəkib gətirən kim oldu? Öl, Amaliya! Öl, ata! Üçüncü dəfə, mənim ucbatımdan, mənim dərdimlə öl!.. Səni xilas edənlər – qaçaqlar və qatillərdir. Sənin oğlun Karl isə onların atamanıdır!

Q o c a M o o r yerə yığılır, bir anda keçinir.
A m a l i y a heykəl kimi quruyub qalır.
Q a ç a q l a r isə müdhiş bir sükut içində dururlar.
Q a ç a q M o o r başını palıd ağacına vurur.

Şirin yuxu içində, məhəbbət nəvazişləri arasında həlak etdiyim insanların ruhları uçun, bura gəlin... Ha-ha-ha! Bu partlayan barıt anbarıdır. O, hamilə qadınların yataqlarını alt-üst edib göyə sovurur! Eşidirsinizmi? Körpələrin beşiklərini bürüyən bu müdhiş alovları da görürsünüzmü? Bu, sənin toy məşəlləridir, Amaliya! Bu partlayış sənin toy büsətidir! Ah, Allahın gözündən heç bir şey yayınmır. O heç bir əməli cəzasız qoymur. Uzaq ol məndən, eşqin səadəti! Eşq mənim üçün səadət deyil, yalnız işgəncə ola bilər!

A m a l i y a. Aman, pərvədigara! Demək, bunlar doğrudur? Bəs mən günahsızın günahı nədir? Gör mən kimi sevmişəm!

Q a ç a q M o o r. Yox! İnsan bu dəhşətlərə dözməkdə acizdir! Lakin mən ölümsəçən qurşunlar arasında dayanmışam, bir addım belə geri çəkilməmişəm! İndi bir qadın kimi qorxub titrəməliyəm? Qadın qarşısında titrəməliyəm? Yox, qadın mənim mətanətimi qır-mayacaqdır... Qan lazımdır, qan! Bütün bunlar ani qadın zəifliyidir. Mən qan içməliyəm... onda hər şey ötüb-keçər. (*Qaçmaq istəyir.*)

A m a l i y a (*onun sinəsinə qısıılır*). Dayan! Qatil! Şeytan! Mən səndən ayrılı bilmirəm! Mənim mələyim!

Q a ç a q M o o r (*onu itələyir*). Uzaq dur, hiyləgər ilan! Məni divanə bilib istehza edirsən! Mən hələ fələklə vuruşacağam! Necə? Sən ağlayırsan? Yalandır, hiylədir! Artıq yer üzündə mənim üçün göz yaş axıdacaq bir kimsə yoxdur!

A m a l i y a onun sinəsinə sığır.

Bu nə deməkdir?.. O, mənə ikrah etmir? Məni qovmur?.. Sən yoxsa unudursan? Yoxsa kimi bağrına basdığını bilmirsən? Amaliya!

A m a l i y a. Yeganə sevgilim! Əbədi eşqim!

Q a ç a q M o o r (*rəngi açılır, coşqun bir sevinclə*). O, məni bağışlayır! O, məni sevirlə.. Mən uca səmələr kimi pakam. O, məni sevirlə.. Göz yaşlarımla sənə təşəkkür edirəm, adil Yaradan! (*Dizüstə düşüb hıçqırır.*) Artıq mən cəhənnəm odlarından qurtardım! Sən mənim əzablarımı azaltdın! Ah, bax, bax! Bu pak məxluq ağlayan şeytanların qoynunda

ağlayır. *(Qaçqallara müraciətlə)* Siz də ağlayın! Ağlayın, ağlayın! Səadət sizə də qismət oldu! Ah, Amaliya, Amaliya! *(Dodaqlarını onun dodaqlarına yapışdırır. Onlar bir-birini qucub yerlərində donurlar.)*

Q a ç a q l a r d a n b i r i *(qəzəblə irəli çıxaraq)*. Dayan, xain! Uzaq bu qızdan! Yoxsa deyəcəyim sözlərdən qulaqların tutulacaq, dəhşətdən elə əsəcəksən ki, dişlərin bir-birinə dəyib şaqqıldayacaqdır. *(Qılıncla onları ayırır.)*

Q o c a q a ç a q. Bohemiya meşələrini yada sal! Eşidirsənmi! Canına lərzə düşdümü? Bohemiya meşələrini yadına sal! Hanı sənin andın? Bizim yaralarımız nə tez unuduldu? Biz sənin üçün öz səadətimize, şərəfimize, canımızdan keçib sənə yönəldilən zərbələrə sinəmizi qalxan tutan zaman... əhd-peyman edib bizdən ayrılmayaçağına and içən məgər sən deyildin? Öz andını pozan şərəfsiz! Bizi tərk etməkmi istəyirsən? Kimdən ötrü? Göz yaşı tökən bu fahişədən ötrümü?

Ü ç ü n c ü q a ç a q. Əhdini pozana ar olsun! Sənin yolunda qurban getmiş Rollerin ruhu sənin qorxaqlığını görüb həya edir, səni cəzalandırmaq üçün tabutdan qalxıb silahla üstünə gəlir.

Q a ç a q l a r *(qışqıraraq paltarlarını parçalayırlar)*. Bax bura! Bu yaralara! Bunları görürsənmi? Sən bizimsən! Biz səni ürəyimizin qanı ilə almışıq! Sən bizimsən, Həzrət Mikayıl sənə görə cəhənnəm zəbaniləri ilə təkbətək vuruşa girişsə belə, yenə sən bizimsən! Gedək! Bizimlə! Qurban qurban istər. Dəstənin xatirinə sən Amaliyadan keçməlisən!

Q a ç a q M o o r *(Amaliyanın əlini buraxır)*. Hər şey bitdi! Mən dönüb həqiqət yoluna qayıtmaq, atamın yolu ilə getmək istəyirdim, lakin göylər başqa cür istəyirmiş... *(Soyuqqanlı)* Kor, ağılsız insan, sən nə xəyaldasan? Bu qədər böyük günahlar işləmiş bir adamın həqiqət yoluna dönməsi mümkündürmü? Yox, böyük günahların xilasını müşküldür. Mən bunu çoxdan bilməliydim. Sakit! Eşidirsənmi, sakit ol! Olacağa çarə yoxdur!.. Mən vaxtında Allahın səsini eşitmədim. İndi, mən onu axtaranda o, məndən üz döndərir. O adildir. Axtarma onu!.. Sən ona gərək deyilsən. Məgər bu saysız məxluqatın xalığı o deyilmə? Bir məxluq olmasa, onun cəlalından bir şey əskilməz. O məxluq – mənəm. Gedək, dostlar!

A m a l i y a *(onu güclə saxlayır)*. Dayan! Dayan! Bircə zərbə! Bircə zərbənlə məni öldürə bilərsən! Yenidən sənsiz qalmaq! Mənə rəhm et, qılıncını çıxart!

Q a ç a q M o o r. Məndə rəhmdən nişanə belə qalmamışdır!
Mən səni öldürməyəcəyəm!

A m a l i y a (*onun dizlərini qucaqlayır*). Allah xatirinə! Onun mərhəməti naminə, öldür məni! Mən ki sevgi istəmirəm. Bilirəm ki, bizim ulduzlarımız çoxdan ayrılmışdır... Mən ancaq ölüm istəyirəm! Mən tərki edilmişəm! Atılmışam! Bu sözün müdhiş mənasını duyursanmı? Atılmışam! Bundan sonra mən yaşaya bilmərəm. Belə qara gün görəndən sonra heç bir qadın yaşaya bilməz. Öldür məni, yalvarıram! Bir bax! Mənim əllərim əsir! Özümü öldürməyə məndə taqət yoxdur. Sıyrılmış qılınc görəndə mən cəsəratimi itirirəm! Sən bunu çox asan edə bilərsən! Sən ki adam öldürməkdə mahirsən! Çıxart qılıncını – bir zərbənlə məni xoşbəxt et...

Q a ç a q M o o r. Deməli, sən təkçə özün xoşbəxt olmaq istəyirsən? Çəkil! Mən qadınları öldürürəm!

A m a l i y a. Ah, cəllad! Sən ancaq xoşbəxtləri öldürürsən! Həyatından bezar olmuşlara isə həyat verirsen! (*Dizüstə sürünərək qaçaqlara mürciət edir.*) Cəllad şagirdləri, heç olmasa, sizin mənə rəhminiz gəlsin! Sizin baxışlarınız qanlı da olsa, onlarda ümid saçan bir şəfqət duyulur. Barı, siz məni öldürün. Sizin başçınız lovğa və qorxaqdır!

Q a ç a q M o o r. Nə danışırısan, qız?

Q a ç a q l a r üzlərini döndərirlər.

A m a l i y a. Bir nəfər də olsun dost tapılmadı? (*Qalxır.*) Onda, nakam Didona, ölümün çarəsini sən mənə öyrət! (*Getmək istəyir.*)

Q a ç a q l a r d a n b i r i n i ş a n a l ı r .

Q a ç a q M o o r. Dur! Həddini bil!.. Moorun sevgilisi onun öz əli ilə ölməlidir. (*Xəncəri Amaliyanın köksünə sancır.*)

Q a ç a q l a r . Ataman! Ataman! Sən nə etdin! Ağlın başındadırmı?

Q a ç a q M o o r (*nəzərlərini cəsəddən ayırmadan*). Tam ürəyindən vurdum. Bu dəqiqə tamam olacaqdır. Budur – gördünüzümü?! Məndən daha nə istəyirsiniz? Siz mənim üçün öz həyatınızdan – onsuz da ölümə məhkum olan murdar və cani həyatınızdan keçmişdiniz... Mən sizin üçün bu mələyi öldürdüm. Baxın! İndi razı qaldınız mı?

Q r i m m. Sən öz borcunu artıqlaması ilə yerinə yetirdin. Öz şərəfi naminə heç kəs belə bir qurban verməzdi. İndi yola düşməliyik!

Q a ç a q M o o r. Sən nə dedin? Razılaş ki, bir quldur dəstəsi üçün bu mələyi fəda etmək qeyri-bərabər mübadilədir. Ah, əgər sizin hər biriniz qanlı edam kürsüsünə qalxmış olsaydı, qızmar kəlbətinlərlə ətiniz parça-parça qoparılsaydı və bu dözülməz işgəncə yayın qızmarında on bir gün davam etmiş olsaydı, yenə bunların hamısı bu qızın bir damla göz yaşına dəyməzdi! (*Acı güliüslə*) Yaşasın Bohemiya meşələri! Bəli, bunların əvəzini ödəmək lazımdır!

Ş v a r t s. Sakit ol, ataman! Gedək!.. Uzaqlaşaq bu yerlərdən. Bizə yol göstər!

Q a ç a q M o o r. Dayan! Getməzdən əvvəl bir söz demək istəyirəm. Eşidin məni, mənim yırtıcı niyyətlərimin xəbis icraçıları! Bu andan etibarən mən sizə ataman deyiləm. Həya və qorxu qarşısında mən bu qanlı tacı başımdan atıram. Siz bu günə qədər mənim hökmümə itaət edərək cinayət toxumu səpmək, şər işlər görməklə xilqət evini viranə qoymuş və bu işdə özünüzdü haqlı bilmisiniz. İndi dağılın, hər kəs istədiyi tərəfə gedə bilər. Biz artıq bir yolun yolçuları deyilik.

Q a ç a q l a r. Aha, qorxaq! Hanı sənin böyük planların? Yoxsa onlar sabun köpüyü kimi bir qadın ahından partlayıb yox oldu?

Q a ç a q M o o r. Mən axmaq, dünyanı cinayətlərlə islah etmək, qanunsuzluqla qanun yaratmaq xəyalında olmuşam! Güman etmişəm ki, qisas və ədalət qılıncı qaldırırım! Əslində isə Tanrı iradəsinə qarşı çıxmışam! Əfsus... Uşaq olmuşam! İndi müdhiş bir uçurum üstündə dayanıb ətrafa baxdıqca dəhşətdən dişlərim bir-birinə dəyir, acı fəryadlar qoparmaq istəyirəm. Mən indi anlayıram ki, iki nəfər mənim kimi adam həyatın dayaqlarını təməlindən yıxıb dağıda bilərdi! Rəhm et, sənin divanından əvvəl divan qurmaq istəyən bu tifi ilə rəhm et! Divan da sənindir, qisas da! Sən insan gücünə möhtac deyilsən. Bilirəm ki, mən keçmişi qaytarmağa, tələf etdiyimə həyat verməyə qadir deyiləm. Bərbad olan heç vaxt abad olmayacaqdır! Lakin mən vurduğum yaraları sağalda və təhqir etdiyim qanunlarla barışa bilərəm. Sən qurban tələb edirsən, elə bir qurban ki, sənin varlığını, sənin pozulmaq ehtişamını bütün bəşəriyyətə göstərə bilsin. Bu qurban mənəm! Mən ölməliyəm.

Q a ç a q l a r. Xəncəri onun əlindən alın! O, özünü vurmaq istəyir!

Q a ç a q M o o r. Axmaqlar, kor yaşadınız, kor da öləcəksiniz! İntihar özü bir günahdır. Yoxsa güman edirsiniz ki, mən öz günahlarımı yeni bir günahla təmizləmək fikrindəyəm? Həyatın müvazinətini Allahın iradəsinə zidd bir hərəkətlə bərpə etmək olmaz. Mən intihar etməyəcəyəm. (*Öz silahını bir nifrətlə onların ayağı altına tullayır.*) Mən ələ sağ keçməliyəm! Gedib özümü ədalət divanına təslim edəcəyəm!

Q a ç a q l a r. Onu zəncirləmək lazımdır! O, dəli olmuşdur!

Q a ç a q M o o r. Yox! Mənim aqlım başımdadır və bilirəm ki, qəza öz hökmünü vermişsə, gec, ya tez ədalət divanı məni tapacaqdır. Fəqət o, mənim üstümü qəfildən, mən yuxuda ikən alarsa, yaxud qaçarkən yolumu kəsərsə, zorla divana çəkərsə, mən son xidmətdən – ədalət naminə öz iradəmlə ölmək xidmətindən də məhrum olaram. Göylərin qisaskar hakimi mənə çoxdan ölüm hökmü yazmışsa, öz həyatımı bir oğru kimi gizlətməkdə mənə varmı?

Q a ç a q l a r. Qoy getsin! O, şöhrət düşkünüdür! O, camaatı heyrətə salmaq, şöhrətlənmək üçün öz həyatını qurban verir.

Q a ç a q M o o r. Bəli. Mən xalqı, doğrudan da, heyrətə sala bilirəm. (*Bir qədər fikirləşdikdən sonra*) O muzdurluq edir, özünün də on bir baş ac bir külfəti vardır... Məni sağ təslim edən adama min qızıl vəd edilmişdir... Bu pul o yoxsul üçün böyük köməkdir! (*Gedir.*)

Fridrix Şiller

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

GENUİYADA FİESKONUN SUI-QƏSDİ

RESPUBLİKA FACİƏSİ

Nam id facinus imprimis ego memorabile existumo sceleris atque periculi novitate.

Çünki bu əməli, belə cinayətin qeyri-adiliyinə və təhlükəliliyinə görə yadda saxlamağa layiq hesab edirəm.

Sallyusti
Katilina haqqında

Fridrix Şiller

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

GENUİYADA FİESKONUN SUI-QƏSDİ

RESPUBLİKA FƏCİƏSİ

İ Ş T İ R A K E D Ə N L Ə R :

Andrea Doriya – Genuyanın doju. Səksən yaşında hörmətli qoca. Sifətində keçmişin ehtiras əlamətləri var. Əsas xüsusiyyəti: əzəmətlidir, danışığı ciddi, amiranə və qısadır.

Canettino Doriya – onun qardaşı oğlu və varisi. İyirmi altı yaşındadır. Danışığı və ədaləri qabadır. Kobud və rəndələnməmiş adamdır. Görməmiş, lovğadır.

(Doriyaların ikisi də al-qırmızı geyir.)

Fiesko, qraf di Lavanya – sui-qəsdin başçısı. İyirmi üç yaşında, boylu-buxunlu, hədsiz dərəcədə gözəl bir gənc. Məğrurdur, lakin lovğa deyil. Əzəmətli və xoşrəftardır. Kübarcasına zirək və eyni dərəcədə də hiyləgərdir.

(Bütün zadəganların geyimləri qaradır.

Paltarlar orta əsr paltarlarıdır.)

Verrina – respublikaçı, qiyamçı. Altmış yaşında. Ciddi, acıqlı və qaşqabaqlı bir adamdır. Üzdən zəhlilidir.

Burqonyino – qiyamçı. İyirmi yaşında gənc. Nəcib və cəzbedici zahiri var. Məğrur, dəliqanlı və sadədildir.

Kalkanyo – qiyamçı. Arıq bir şəhvətpərəst. Otuz yaşında. Lütfkar və hiyləgər ədaləri var.

Sakko – qiyamçı. Qırx beş yaşında. Heç bir fərqləndirici əlaməti yoxdur.

Lomellino – Canettinonun vəkili. Son dərəcə arıq bir saray xadimi.

Senturione, Sibo, Assepato – narazı adamlar.

Romano – rəssam, sadə rəftarlı, sərbəst və məğrur adamdır.

M u l e y H a s s a n – tunisli mavr. Hiyləgər, fırıldaqçı. Sifətdən haramzadə və şuluqçu bir adamdır.

Hersoqun mühafizəçilərindən olan a l m a n. Namuslu və ürəyiaçıq, cəsur və mətin adamdır.

Ü ç n ə f ə r q i y a m ç ı v ə t ə n d a ş.

L e o n o r a – Fieskonun arvadı. On səkkiz yaşında. Solğun və zərifdir. Həssas və incədir. Valeh edirsə də, sarsıdıcı təsir bağışlamır. Çöhrəsində melanxolik xəyalpərvərlik ifadə olunur. Qara paltar geyir.

C u l i y a – dul qalmış qrafinya İmperiali. Doriyanın bacısı. İyirmi beş yaşında xanım. Ucaboy və gözəldir. Məğrur bir işvəkardır. Özünü naza qoyması gözəlliyinə xələl gətirir, gözqamaşdırıcı təsir bağışlayır, lakin cəlbədedici deyildir. Üzündə kinli bir təbəssüm var. Qara paltar geymişdir.

B e r t a – Verrinanın qızı. Məsum bir qız.

R o z a, A r a b e l l a – Leonoranın ev qulluqçuları.

Z a d ə g a n l a r, v ə t ə n d a ş l a r, a l m a n l a r, ə s g ə r l ə r, x i d m ə t ç i l ə r, o ğ r u l a r.

Əhvalatın baş verdiyi yer – Genuya. Dövrü – 1547-ci il.

Birinci pərdə

Fieskonun saray zalı. Uzaqdan musiqi və balın səs-küyü eşidilir.

BİRİNCİ GƏLİŞ

L e o n o r a maskada. R o z a,
A r a b e l l a həyəcanlı halda qaçaraq səhnəyə gəlirlər.

L e o n o r a (*maskanı dartıb üzündən çıxarır*). Bəsdir! Bir kəlmə də! Heç bir şübhə ola bilməz. (*Özünü kreslonun üstünə salır*.) Bu, mənim qəlbimi parçalayır.

A r a b e l l a. Qrafinya...

L e o n o r a (*sıçrayıb qalxır*). Mənim gözümün qabağında! Bütün Genuyada bədnam olmuş bir işvəkarla! Bütün zadəganların gözləri qarşısında! (*Kədərlə*) Roza! Bella! Mənim göz yaşlarım da onu saxlaya bilmədi.

R o z a. Siz bunu çox da belə ürəyinizə salmayın – bu, kübar cəmiyyətinə məxsus adi bir lütfkarlıqdır...

L e o n o r a. Lütfkarlıq? Bəs Fiesko onun baxışlarını necə həyəcanla izləyirdi! Bir an da ondan əl çəkmirdi! Onun çılpaq qolundan öpərkən dodaqlarını necə də uzun müddət çəkə bilmirdi! Onun dişləri Culiyanın qolunda necə odlu bir iz buraxdı! Ah! Hələ onun o cür məst olub nəşəyə dalması! Necə də hərəkətsiz qalmışdı, elə bil, məftunluğun canlı mücəssəməsi idi. O, elə bil, hər bir şeyi unudaraq oturmuşdu, sanki, bütün dünya buxar olub havaya qalxmış və əzəli bir boşluqda ancaq o və bir də bu Culiya qalmışdır. Lütfkarlıqmı? Mənim əzizim, sən niyə sevgi və lütfkarlıq haqqında danışırsan, sən ki ömründə bir dəfə də olsun sevməyibsən?

R o z a. Daha yaxşı, madonna! Məsəl var deyərlər ki, ər itirmək on nəfər pərəstişkar qazanmaq deməkdir.

L e o n o r a. İtirmək?! Bizim qəlblərimiz ancaq bir anlığa ayrı döyünən kimi, Fieskonu itirmişəm? Rədd ol, zəhərli çərənçi! İtil gözümlün qabağından, bir də gözümə görünmə! Fieskonun bu hərəkəti məsum bir şiltaqlıq, bəlkə də, boş və mənasız bir lütfkarlıq idi! Elə deyilmi, Bella, mənim mehriban ürək dostum?

A r a b e l l a. Əlbəttə ki... əlbəttə elədir!

L e o n o r a (*dərin düşüncəyə dalmış halda*). Görəsən Culiya, doğrudanmı, Fieskonun qəlbinə hakim kəsilmişdir? Doğrudanmı, onun fikri-zikri ancaq Culiyaadır? Doğrudanmı, bütün dünyada Fieskonun gözü-nə ancaq o görünür? Bu nədir? Mən nə danışırım? Mən haradayam? Görəsən, doğrudanmı, bütün möhtəşəm kainat onun üçün yalnız üzərində onun siması, Culiyanın surəti nəqş olunmuş bir almazdır? Doğrudanmı, o, Culiyanı sevir? Ah, əlini mənə ver, Bella! Mən yxılıram.

Pauza. Yenə musiqi səsi eşidilir.

(*Bir az qalxaraq*) Dayan! Deyəsən, mən Fieskonun səsinə eşitdim. Onun Leonorası tək qalib göz yaş axıtdığı halda, o hələ bir gülür də? Yox, yox, mənim balam! O, Canettino Doriyanın kobud səsidir!

A r a b e l l a. Bəli, bəli, sinyora! Gəlin tez keçək o biri otağa.

L e o n o r a. Sənin rəngin qaçdı, Bella! Sən yalan danışsən! Sizin gözlərinizdə, bütün genuyalıların gözlərində mən nə isə görürəm... Görürəm... (*Üzünü əlləri ilə örtür.*) Şübhə yoxdur! Genuyalılar ərli qadının eşitməli olduğu şeydən daha çox bilirlər.

R o z a. Ah, qısqanclıq, hər şeyi birdən-birə necə də şişirdir!

L e o n o r a (*kədərli, dalgın halda*). O hələ adi bir Fiesko olduğu zaman... biz, qızlar, həmişə gəzməyə getdiyimiz narınc meşəliyində... O, bizə rast gəldi... Onun varlığında Apollonun¹ məlahəti ilə Antinoyun mərd gözəlliyi birləşmişdi. O, qürur və əzəmətlə addımlayırdı, sanki, Genuyanın bütün nəcibliyi onun gənc çiyinləri üzərində dayanırdı, bizim nəzərlərimiz isə oğrun-oğrun onu izləyir və Fieskonun parlaq nəzərləri ilə qarşılaşanda, qəflətən yaxalanan kafirlər kimi, çasıb hərəməz bir tərəfə qaçırdıq. Ah, Bella! Biz onun hər baxışını necə izləyir, onun rəqibimizə baxıb-baxmadığını bilmək üçün nəzərlərini necə qərəzlə, nə qədər həyəcanlı bir həsədlə güdürdük! Onun baxışı bizim aramızda ədavət və nifaq doğururdu: zərif və şəfqətli gözlərimiz alışıb-yanır, gənc döşlərimiz dalğa kimi enib-qalxır, qısqanclıq bizim dostluq əlaqəmizi məhv edirdi...

¹ Apollon – qədim yunanlarda Günəş və işıq allahı, sənət hamisi (*tərc.*)

A r a b e l l a. Hə, yadımdadır. Sizin gözəl qələbənizdən xəbər tutanda Genuyanın bütün xanımları təşvişə düşdülər.

L e o n o r a (*vəcdə gələrək*). Budur, nəhayət, onu mənimki adlandırmaq! Ah, nə qədər məstedici bir səadət! Genuyanın birinci cəngavəri mənimdir! (*Zərif bir hərəkətlə*.) O, mənimdir, rəssamlar içərisində ən dahi bir rəssamın yaratdığı o kamil sənət mücəssəməsi mənimdir, güclü cinsin bütün gözəlliklərini özündə toplamış bir cəngavər mənimdir! Qızlar, qulaq asın! Mən daha bunu gizlədə bilməyəcəyəm! Qulaq asın, qızlar! Mən sizə (*yavaşca*) gizli bir fikri etibar eləyirəm. Mən Fiesko ilə yanaşı mehrabın qarşısında dayananda – onun əli mənim əlimdə idi, – mən, biz qadınların ağına belə gətirməyə yol verilməyən bir məsələ haqqında düşünürdüm: əli bu saat sənin əlində olan bu Fiesko, – bu Fiesko... Lakin sakit olun! Qoy bir kişi də onların ləyaqətlərinin, hətta cüzi bir hissəsi ilə də necə fəxr etdiyimizi eşitməsin. Sənin bu Fieskon... Ah, hərgah bu fikir sizi yüksəklərə qaldırmasa, vay sizin halınıza! Sənin bu Fieskon bizim Genuyamızı müstəbiddən azad edəcəkdir!

A r a b e l l a (*heyrlə*). Toy günü cavan bir qızın ağına bu cür fikir gəlir!

L e o n o r a. Bəli, heyrət elə, Bella! Toy-bayram günü gəlinin ağına belə bir fikir gəlir! (*Hərərətlə*.) Mən qadınam, lakin damarlarımda kimin qanı axdığını mən unutmuram. Bu doriyaların bizim nəslimizdən yüksəyə qalxmaq istədiklərinə mən dözə bilmirəm! Andrea mülayim insandır – ona tabe olmaq çox xoşdur. Qoy o həmişə Genuyanın her-soqu adlandırılınsın. Ancaq onun qardaşı oğlu, onun vəliəhdi Canettino qələbən həyasız və lovğadır. Genuya onun qarşısında tir-tir əsir, Fiesko isə (*Yenə kədərlə*)... Fiesko – mənim halıma ağlayın! – onun bacısını sevir.

B e l l a. Bizim binəva xanımımız...

L e o n o r a. Di gedin genuyalılardan bu pərəstişgahına tamaşa eləyib həzz alın! Görün ayyaşların və fahişələrin biabırçı məclisində oturub onları ədəbsiz zarafatlarla necə əyləndirir, onlara valeh olmuş şahzadə xanımlar haqqında necə yalanlar uydurur. Özü də bunu edən Fieskodur!.. Ah, qızlar! Nəinki yalnız Genuya öz qəhrəmanını itirmiş – mən də ərdən məhrum olmuşam!

R o z a. Yavaş danışın! Kim isə şüşəbənddə bu tərəfə gəlir.

L e o n o r a (*diksinərək*). Fieskodur. Qaçaq! Qorxuram mənim görkədim onu kədərləndirər. (*Qonşu otağa qaçır. Qızlar da onun dalınca qaçirlar.*)

İKİNCİ GƏLİŞ

C a n e t t i n o D o r i y a maskadadır, əynində yaşıl plaş var.
M a v r danışa-danışa daxil olur.

C a n e t t i n o. Mən dediyimi başa düşdünmü?

M a v r. Bəli, lap yaxşı.

C a n e t t i n o. Ağ maska.

M a v r. Bəli, bəli.

C a n e t t i n o. Yadında saxla: ağ maska!

M a v r. Bəli, bəli, bəli!

C a n e t t i n o. Eşidirsənmi? Birdən çaşa bilərsən, ancaq yalnız
(öz sinəsini göstərir) buraya!

M a v r. Nigaran olmayın.

C a n e t t i n o. Zərbə də lap sərrast olsun!

M a v r. Rəzi qalar.

C a n e t t i n o (acı-acı). Gərək yazıq qraf çox əzab çəkməsin!

M a v r. Bağışlayın, bəs onun başı təqribən nə qədər gələr?

C a n e t t i n o. Yüz sexin.

M a v r (barmaqlarına üfürür). Püf! Tükdən yüngüldür!

C a n e t t i n o. Sən orada öz-özünə nə danışırsan?

M a v r. Elə-belə deyirəm: yüngül işdir.

C a n e t t i n o. Özün bilərsən! Bu adam maqnitdir! Bütün
coşqun zəkalar onun qütbünə cəzb olunurlar! Ayıq ol, qoçaq, çaş-
mayasan!

M a v r. Hə, bilirsiniz nə var, ağa! Axı mən işimi görüb qurtaran
kimi Venesiyaya getməliyəm...

C a n e t t i n o. Al mükafatını qabaqca! (Ona veksəl atır.) Ən gec
üç gündən sonra o, qəbiristanda olmalıdır! (Gedir.)

M a v r (vekseli döşəmədən qaldıraraq). Bax, kredit buna demişəm!
Şahzadə mənim cinayətkar sözümə qəbzsiz inanır! (Gedir.)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

K a l k a n y o, onun arxasınca S a k k o gəlirlər.
İkisi də qara pləş geymişdir.

K a l k a n y o. Mən hiss edirəm ki, sən mənim hər addımına göz qoyursan.

S a k k o. Mən də hiss edirəm ki, sən hər addımını məndən gizlədirən. Mənə bax, Kalkanyo! Bir neçə həftədir sənın sir-sifətindən görürəm ki, vətənin səadətinə can yandırmırsan. Mənə belə gəlir ki, dostum, biz sirlərimizi dəyiş-düyüş edə bilərdik. Saziş pis saziş deyil, yəqin ki, bizim heç birimiz borclu qalmarıq. Sırrını açıb mənə demək istəyirsənmi?

K a l k a n y o. Mən bunu o qədər istəyirəm ki, hərgah sən başını əyib qulağını sinəmə dayamaq istəmirsənsə, onda mənim qəlbim özü sənın qarşında açılıb öz sırrını faş edə bilər: mən qrafınaya Fieskonu sevirəm.

S a k k o (*heyratla geri çəkilir*). Bax mən bütün dünyanı alt-üst eləmiş olsaydım, bunu başa düşə bilməzdim! Sən mənim fərasətimi lap puç elədin: hərgah sənın bəxtin gətirsə, mənim işim bitdi!

K a l k a n y o. Bəli! Deyirlər ki, qrafınaya ciddi bir fəzilət nümunəsidir.

S a k k o. Yalan deyirlər. O, içi bu cür cəfəngiyatla dolu olan bütöv bir qalın kitabdır! İkisindən biri olmalıdır, Kalkanyo: ya bu işin üstündən qələm çək, yaxud da öz üstündən...

K a l k a n y o. Qraf ona xəyanət edir. Qısqanclıq isə ən məharətli miyançıdır! Doriyaya qarşı qəsd Fieskonun bütün düşüncələrinə hakim kəsilməlidir, mən də bundan istifadə edərək onun sarayında əməlli-başlı işə girişə bilərəm. O, canavarı qoyun sürüsündən qovmaqla məşğul olunca, tülkü onun toyuq hininə girər.

S a k k o. Sən misli olmayan bir adamsan, qardaşım! Əcəb dostluq elədin! İndi mən heç bir şeydən utanıb-qızarmaram. Fikirləşməyə də utandığım bir şeyi açıb sənə söyləyəcəyəm. Respublikada mövcud olan indiki qayda-qanun cəhənnəmə vasil olmasa, mən dilənçi kökünə düşəcəyəm.

K a l k a n y o. Sənın elə çox borcun var?

S a k k o. Mənim həyatımın teli indikindən səkkiz dəfə uzun da olsaydı, o borcların ondabiri bu teli qıra bilərdi! Mənim bütün ümidim dövlət çevrilişindədir. Mən ancaq o zaman rahat nəfəs ala bilərəm. Qoy dövlət çevrilişi heç borclarımı verib qurtarmağa da kömək etməsin, heç olmasa, bu, borclu olduğum adamların dilini qısaltardı!

K a l k a n y o. Başa düşürəm! Bir də, bundan başqa, Genuyaya azadlıq verilsə, Sakko vətənin atası adını alacaqdır! Respublikanın müqəddəratı dəmdəməki, hərdəmxəyal bir adamın boş cibindən və şəhvətpərəstin şiltaqlığından asılı olduğu bir zamanda sən gəl yüksək fəzilət haqqında çeynənmiş nağılları təkrar elə! Vallah, Sakko, biz səninlə göylərin məharətli hiylələrinin heyrətli timsalı ola bilərik: o bədəni irinli yaralarla örtüb, orqanizmin qəlbini xilas edir. Verrina sənin planlarından xəbərdardırımı?

S a k k o. Belə bir vətənpərvər nə dərəcədə xəbərdar olmalıdırsa, o qədər xəbərdardır. Axı sən özün bilirsən: Genuya elə bir mehverdirdi ki, onun bütün fikir və niyyətləri bu mehvər ətrafında dəmir kimi möhkəm bir inadla fırlanır. İndi o, öz şahin nəzərlərini Fieskoya zilləmişdir. O elə sənin özünə də gələcək bir qiyamçı kimi ümid bəsləməkdədir.

K a l k a n y o. Onun çox gözəl duyğu qabiliyyəti vardır. Gedək Verrinanı ziyarət eləyib, onun azadpərvər fikirlərini öz fikirlərimizlə oxşayaq.

Gedirlər.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Həyəcanlanmış C u l i y a. Ağ plaşlı F i e s k o onun arxasınca tələsir.

C u l i y a. Xidmətçilər! Nökərlər!

F i e s k o. Hara gedirsiniz, qrafinya? Siz nə edirsiniz?

C u l i y a. Heç bir şey, qətiyyən heç bir şey. *(Xidmətçilərə)* Mənə kareta çağırın!

F i e s k o. Yalvarıram, getməyin! Sizi təhqirmi etdilər?

C u l i y a. Elə bircə bu qalmışdı! Əl çəkin! Siz mənim krujevamı cırsarsınız. Təhqir etdilər? Məni kim təhqir edə bilər? Çıxın gedin deyirəm!

F i e s k o *(diz çökərək)*. Yox, siz o həyasızın adını deməyincə əl çəkməyəcəyəm!

C u l i y a (*əlini belinə qoyub*). Qəribə işdir! Çox qəribə işdir! Misilsiz bir mənzərə! Qrafinya Lavyanı bu gözəl tamaşaya dəvət etmək pis olmazdı! Necə bilərsiniz, qraf? Bu, ərə yaraşan işdirmi? Belə bir duruş ancaq sizin arvadınızın yataq otağında, o, sizin nəvazişlərinizin qeydlərini vərəqləyib orada nöqsan tapdığı zaman yerli və münasib ola bilərdi. Qalxın deyirəm! Gedin sizin asanlıqla dil tapa biləcəyiniz xanımların yanına! Ah, qalxın ayağa! Yoxsa siz öz lütfkarlığınızla arvadınızın qabalığını və günahını təmizləmək istəyirsiniz?

F i e s k o (*cəld qalxaraq*). Qabalıq? Sizə qarşı?

C u l i y a. Birdən durub kreslonu itələmək, dalını masaya, – qraf, arxasında mənim oturmuş olduğum masaya tərəf çevirmək!

F i e s k o. Bu, bağışlanmaz bir hərəkətdir.

C u l i y a. Ancaq bu? Həyasızlığın dərəcəsinə bax! Məgər mən günahkaram ki (*özündən razı halda gülümsəyərək*), qrafın gören gözləri var?!

F i e s k o. Sizin gözəlliyiniz qarşısında cinayətdir ki, onun, madonna, ancaq bir cüt gözü var.

C u l i y a. İltifatları boşlayın, qraf! Burada söhbət mənim namu-sum haqqında gedir. Mən ədalət tələb edirəm. Mən onu sizdə tapa biləcəyəmmi? Yoxsa hersoqun hökmünə arxalanım?

F i e s k o. Siz ədaləti sevginin ağışında tapacaqsınız, sevgim yalvarıb sizdən xahiş edəcək ki, qısqanclıqdan doğan bir hərəkəti bağışlayasınız.

C u l i y a. Qısqanclıqdan? Qısqanclıqdan? Hələ bir gör o axmaq qadının ağına nələr gəlib? (*Aynanın qabağında dayanıb özünə baxır.*) Məgər mənim də bəyənməyim onun zövqü üçün şərəf deyilmi? (*Qürurla*) Doriya və Fiesko! Hərgah hersoqun qardaşı qızı, qrafinya Lavyanın bəyəndiyi adamı həsəd aparmalı bir insan hesab etsə, qrafinya bununla fəxr etməməlidirmi? (*İşvəkarlıqla əlini öpmək üçün qrafa uzadır.*) Yadınızda saxlayın, qraf, mən dedim ki, “hərgah”.

F i e s k o (*coşqun*). Rəhmsiz! Siz daim mənə əzab vermək istəyirsiniz! İlahi, Culiya, mən bilirəm ki, sizə qarşı yalnız ehtiram hissi bəsləməliyəm. Aqlım mənə əmr edir ki, Doriyaların nəslə qarşısında sadıq təbəə kimi diz çöküm, lakin mənim qəlbim Culiyanın gözəlliyinin pərəstişkarıdır! Mənim sevgim – cinayətkardır, lakin o, eyni zamanda qəhrəmandır, yüksək rütbə və mənəşəb hasarını yarıb, hər şeyi yandıran əzəmət günəşinə doğru uçmağa onun cəsarəti çatar.

C u l i y a. Nə qədər ağ və utanmazcasına böyük bir yalan! Siz dildə mənə pərəstiş edirsiniz, qəlbiniz isə içərisində başqasının şəkli olan medalyonun altında çırpınır.

F i e s k o. Daha doğrusu, sinyora, deyin ki, qəlbim çırpınıb onu öz üzərindən atmağa çalışır (*Üzərində Leonoranın silueti olan mavi lentli medalyonu çıxarıb Culiyaya verir.*) Siz öz əksinizi bu mehraba qaldırın, əvvəlki qibləgah dərhal aradan qalxar!

C u l i y a (*medalyonu tələsik gizlədir, məmnun bir ifadə ilə*). Çox böyük qurbanıdır! Namusuma and içirəm ki, bu cür qurban mükafata layiqdir. (*Öz medalyonunu onun boynundan asır.*) Oldun kölə! Öz hakiminin surətini gəzdir. (*Gedir.*)

F i e s k o (*hərərətli*). Culiya məni sevir! Culiya! Mən allahlara həsəd aparmıram! (*Sevinc və şadlıqla, zala tərəf*) Qoy bu gecə allahlara layiq bir bayram olsun! Qoy misilsiz bir şənlik olsun! Ey, xidmətçilər!

Bir çox xidmətçi və nökrər gəlir.

Qoy bu qəsr və saraylarda Kiprin abi-həyatı axsın, qoy musiqi gecənin ağır yuxusunu dağıtsın! Şamları yandırın! Qoy onlar sökülən şəfəqi utandırın! Qoy hamı şənlik etsin! Qoy Vaxx¹ rəqsindən cəhənnəmin tağları gurultu ilə ucsun! (*Tələsik gedir.*)

Şən və gurultulu alleqronun sədalrı altında orta pərdə qalxır. Böyük, çox işıqlı zal görünür, burada bir çox maskalı adam rəqs edir. Divarların boyunca üstünə cürbəcür yeməklər qoyulmuş masalar, həmçinin oyun masaları düzülmüşdür, bunların ətrafında qonaqlar toplaşmışlar.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

C a n e t t i n o (*yarımsərxoş*), L o m e l l i n o, S i b o, S e n t u r i o n e,
V e r r i n a, S a k k o, K a l k a n y o – hamısı maskadadır.

Bir neçə xanım və zadəgan.

C a n e t t i n o (*səs-küylə*). Bravo! Bravo! Şərab lap adamın boğazına axır. Bizim rəqqasələr *a merveille*² qaçırlar. Ey, oradan bir adam çağırın! Bütün Genuyaya xəbər ver ki, bu gün mənim kefim sazdır! Qoy mənimlə birlikdə şad olsunlar! Hərgah onlar bugünkü günü

¹ Yunan və Roma mifologiyasında içki və kef Allahı (*tərc.*)

² Çox gözəl! (*fran.*)

təqvimdə qırmızı xətlə qeyd edib, tarixinin altında “Bu gün şahzadə kef eləyirdi” yazmasalar, mən Doriya olmaram – adımlı dəyişərəm.

Q o n a q l a r (*qədəhləri bir-birinə vururlar*). Respublikamızın sağlığına!

Şeypurlar səslənir.

C a n e t t i n o (*var gücü ilə qədəhi yerə çırpır*). Qoy çilik-çilik olsun!

Ü ç q a r a m a s k a yerlərindən sıçrayıb onu dövrəyə alır.

L o m e l l i n o (*Canettinonu kənara çəkir*). Əlahəzrət, siz bu yaxınlarda mənə lütfən demişdiniz ki, müqəddəs Lorenzo kilsəsində bir nəfər gözəl qadın görübsünüz...

C a n e t t i n o. Hə, hə! Demişdim! Mən onunla mütləq tanış olmaq istəyirəm.

L o m e l l i n o. Əlahəzrətə xidmət göstərməyi özüm üçün şərəf hesab edərdim.

C a n e t t i n o (*cəld*). Yalan demirsən ki? Lomellino, sən bu günlərdə prokurator vəzifəsinə təyin olunmağı xahiş eləmişdin? Sən o vəzifəyə təyin olunacaqsan.

L o m e l l i n o. Mərhəmətli şahzadə! Bu vəzifə – dövlətdə ikinci vəzifədir. Altmışdan artıq zadəgan bu vəzifəyə keçmək istəyir, onların hamısı da siz əlahəzrətin bəndeyi-həqirindən daha varlı və daha adlı-sanlıdır.

C a n e t t i n o (*onun sözünü təkəbbürlə kəsir*). İldırım və Doriya! Sən prokurator olacaqsan!

Ü ç m a s k a yaxınlaşır.

Genuyalı zadəganlarımız? Mənim əmimin ağ saqqalının bircə tükünü tərəzinin gözüne qoysalar, bütün zadəganlardan da, onların dədə-babaları və gerblərindən də ağır gələr. Sən prokurator olacaqsan! Mən belə demişəm! Mənim sözüm senatın bütün səsələrindən üstündür!

L o m e l l i n o (*yavaş səslə*). Qız məşhur Verrinanın yeganə qızıdır.

C a n e t t i n o. Yaxşı qızıdır! Mən bütün şeytanların acığına ondan istifadə edəcəyəm!

L o m e l l i n o. Zati-aliniz! O ən qatı bir respublikaçının yeganə qızıdır.

C a n e t t i n o. İtilin cəhənnəmə, sən də, sənin respublikaçıların da! Mənim ehtirasımın qarşısında – axmaq bir vassalın qəzəbi nə

edə bilər! Balaca uşaqların atdıqları balıqqulaqlarından mayakın qülləsi uçmaz.

Üç qara maska onlara daha çox yaxınlaşır.

Hersoq Andrea bu alçaq respublikaçılar üçün nəyə görə vuruşmuşdur, onun bütün bədəni nə üçün qılıncdan keçirilmişdir, onun üçün mü vuruşmuşdur ki, hökmdarın doğma qardaşı oğlu genuyalıların qızlarına və gəlinlərinə yalvarıb onların rəğbətini qazansın? İldırım və Doriya! Eybi yoxdur! Dözərlər! Mən belə istəyirəm! Yoxsa mən əmr edərəm əməmin sümükləri üzərində dar ağacı qurarlar, Genuyanın azadlığı bu dar ağacında bircə dəfə ayaqlarını oynadıb gəbərər!

Üç qara maska geri çəkilir.

L o m e l l i n o. Qız elə bu saat təkdir. Onun atası buradadır – o, üç maskadan birisidir.

C a n e t t i n o. Daha yaxşı, Lomellino! Bu saat məni onun yanına apar!

L o m e l l i n o. Lakin mən qorxuram, siz orada əxlaqsız bir qız görmək ümidindəsiniz, ancaq həssas bir səfeh qızıcığa rast gələcəksiniz.

C a n e t t i n o. Güc – bəlağətin ən yaxşı növüdür! Bu dəqiqə apar məni! Ayı Doriyanın üzərinə atılmağa cəsəret edə biləcək o respublikaçı köpəyin hünərini görmək istərdim! (*Qapıda Fiesko ilə üz-üzə gəlir.*) Hanı qrafinya?

ALTINCI GƏLİŞ

Yenə onlar və Fiesko

F i e s k o. Mən onu kəretaya əyləşdirdim. (*Canettinonun əlindən tutub öz sinəsinə sıxır.*) Şahzadə, mən indi iki cəhətdən sizə bağlıyam. Canettino mənim başımın və Genuyanın ağasıdır, onun füsunkar bacısı isə mənim qəlbimin hakimidir!

L o m e l l i n o. Fiesko əsl epikürçü¹ olmuşdur. Vətən sizin simanızda çox şey itirdi.

¹ Epikürçü – zövq və nəşəni hər şeydən yüksək tutan adam (*tərc.*)

F i e s k o. Amma mən onun simasında heç bir şey itirməmişəm. Vətən mənim nəyimə lazımdır? *Yaşamaq – xəyala dalmaq* deməkdir, Lomellino. Müdrik olmaq – *parlaq xəyala dalmaq* deməkdir. Bəs harada daha yaxşı xəyala dalmaq olar: hakimiyyətin tufan və fəlakətləri altındamı, dövlət məşını çarxlarının susmaq bilməyən gurultusu altındamı, yoxsa məşuqənin məstedici ağışundamı? Qoy Genuya üzərində Canettino Doriya hökmranlıq etsin. Fiesko sevəcəkdir.

C a n e t t i n o. Lomellino, vaxtdır! Bir az sonra gecə yarı olacaq. Artıq gecdir, Lavanya! Qonaqpərustliyin üçün təşəkkür edirəm. Mən razı qaldım.

F i e s k o. Şahzadə, mən bundan artıq heç bir şey arzu edə bilmərəm.

C a n e t t i n o. Gecən xeyrə qalsın. Sabah Doriya sarayında oyun olacaqdır. Sən dəvət edilibsən. Gedək, prokurator!

F i e s k o. Musiqi çalınsın! Şamlar yandırılınsın!

C a n e t t i n o (*qürurla düz üç maskanın qabağına gedir*). Hersoqun vəliəhdinə yer!

Ü ç m a s k a d a n b i r i (*qəzəblə, dişlərini qıcayaraq*). Cəhənnəmdə olar, Genuyada isə heç bir vaxt!

Q o n a q l a r (*hərəkətə gəlirlər*). Şahzadə gedir. Gecən xeyrə qalsın, Lavanya! (*Səs-küylə dağılışırlar.*)

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Ü ç q a r a m a s k a. F i e s k o. Pauza.

F i e s k o. Mən öz qonaqlığımda ümumi şənliyə qarışmayıb darıxan qonaqlar görürəm.

M a s k a l a r (*təəssüflə deyiniirlər*). Belələri az deyil.

F i e s k o. Bir nəfər genuyalı buradan narazı getsə, mən vicdan əzabı çəkərəm. Xidmətçilər, cəld olun! Qoy bizim kef məclisimiz yenə səs-küy salsın! Badələrimizi dolduraq! Mən heç kəsin darıxmağını istəmirəm. Sizi nə ilə əyləndirim: atəşfəşanlıqlamı? Mənim təlxəyimin məharəti iləmi? Yaxud da, bəlkə, gözəl qadın cəmiyyəti ilə? Bunu da istəmirsinizsə, onda əyləşib qumar oynamaqla vaxtımızı keçirsək necə?

M a s k a l a r d a n b i r i. Biz vaxtımızı işgüzarlıqla keçirməyə adət etmişik.

F i e s k o. Mərd adama layiq bir cavabdır! Bunu deyən də Verrinadır!

V e r r i n a (*maskanı çıxartır*). Sən dostları onların maskaları altında daha asan tanıyırsan, nəinki biz sənin maskan altında sənin özünü, Fiesko.

F i e s k o. Mən sənin dediklərini başa düşmürəm. Lakin qolundakı qara sarğı nə deməkdir, Verrina? Olmaya, sən bir adam itirib-sən və mən bu barədə heç bir şey eşitməmişəm?

V e r r i n a. Sənin kef məclislərində kədərli xəbərlərdən danışmaq yersizdir, Fiesko.

F i e s k o. Lakin dostun sənin dərdinə şerik olmaq istəyirsə? (*Onun əlini hərərlə sıxır.*) Mənim ürək dostum! Səninlə mənim kimi-miz ölmüşdür?

V e r r i n a. Səninlə mənim? Sən çox haqlısan! Lakin ananın ölümü bütün oğulları matəmə qərq etmir.

F i e s k o. Sənin ananın cənazəsi çoxdanmı külə dönmüşdür?

V e r r i n a (*mənalı*). Yadımdadır, Fiesko məni ancaq ona görə qardaş adlandırmışdı ki, mən onun vətəninin oğlu idim...

F i e s k o (*zarafatla*). Hə, belə söylə! Sən Genuyaya matəm saxlayıb, qara geyməklə zarafat eləmək qərarına gəlibsən? Sən haqlısan: Genuyanın, doğrudan da, axır nəfəsidir. Yeni və orijinal ideyadır. Əmioğlu, sən yaşa dolduqca daha hazırcavab olursan!

K a l k a n y o. O zarafat eləmir, Fiesko.

F i e s k o. Bilirəm, əlbəttə, əlbəttə! Siz bir onun sifətinə baxın! Onun zarafatının bütün mənası bundadır! Heç bir təbəssüm əlaməti yoxdur, inilti ilə danışır. Bəs necə! Zarafatçı öz məzəli sözlərinə güləndə, sözün dadı qaçır. Mən heç bir zaman düşünməzdim ki, qaşqabaqlı Verrina qocalanda bu cür kefcil olacaq.

S a k k o. Gedək, Verrina! O heç vaxt bizimki olmayacaq.

F i e s k o. Kef çəkək, dostum! Hiyləgər varislərdən ibrət alağ: onlar cənazə arabasının arxasınca addımlayarkən, hönkürüb ağlayırlarmış kimi, üzlərini dəsmalla örtürlər, özlərini isə gülmək boğur. Buna görə, yəqin, bizə qəzəbli ögey ana qismət olar. Eybi yoxdur, qoy donquhdansın, biz yeyib-içib kef eləyəcəyik!

V e r r i n a. Heç bir iş də görməyəcəyik? Lənətə gələsən! Sən nə kökə düşdün, Fiesko! Hanı müstəbidə qarşı vuruşan o böyük mübariz? Yadımdadır, bir zaman var idi ki, tac gözünə sataşan kimi,

qəzəbdən titrəyirdin. Bir halda ki zaman sənin qəlbini bu cür korlamışdır, mən öz ruhumun əbədiyyətinə bir kor qəpik də vermərəm, respublikanın rəzil oğlu!

F i e s k o. Sən həmişə donquldanırsan. Qoy o, bütün Genuyanı cibinə soxub Tunisin dəniz qulduruna satsın, bizə nə var? Biz Kipr şərabından içib qəşəng qadınları öpəcəyik.

V e r r i n a (*acıqlı-acıqlı ona baxır*). Sən ciddi mi danışırsan, Fiesko? Bu, sənin səmimi etiqadındır mı?

F i e s k o. Nə üçün də olmasın, dostum? Respublika adlanan bu tənbel və çoxayaqlı həşəratın ayağı olmaqda nə böyük ləzzət varmış? Onu qanadlandırıb, ayaqları öz vəzifəsindən azad edəcək adama gəlin təşəkkür eləyək. Qoy Canettino Doriya hersoq olsun. Heç olmasa, dövlət işləri üçün bizim başımız daha ağrımaz.

V e r r i n a. Sən ciddi mi danışırsan, Fiesko? Bu, sənin səmimi etiqadındır mı?

F i e s k o. Andrea qardaşı oğlunu oğulluğa götürüb, onu öz malikanələrinin varisi elan edir. Onun irs olaraq əldə etdiyi hakimiyyətə hansı etiraz ola bilər?

V e r r i n a (*hədsiz bir qəzəblə*). Gedək buradan, genuyalılar! (*Cəld gedir, qalanları da onun dalınca çıxırlar.*)

F i e s k o. Verrina! Verrina! Bu respublikaçı polad kimi möhkəmdir.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Fiesko. Maskalı naməlum bir adam.

M a s k a. Lavanya, sizin bir dəqiqə boş vaxtınız olarmı?

F i e s k o (*nəzakətlə*). Hərgah sizə lazımdırsa, lap bir saat da olar.

M a s k a. Lütfən, mənimlə şəhər kənarına getməkdən imtina etməyin.

F i e s k o. On dəqiqədən sonra gecə yarı olur.

M a s k a. Siz mənim xahişimi rədd etməzsiz, qraf.

F i e s k o. Mən tapşırım, karetanı qoşsunlar.

M a s k a. Buna ehtiyac yoxdur. Mən oraya at göndərəm. Bu kifayət edər. Ümidvaram ki, ancaq ikimizdən birimiz geri qayıdacaqdır.

F i e s k o (*heyvətlə*). Necə?

M a s k a. Tökülmüş göz yaşları üçün sizdən qan haqq-hesabı tələb olunacaqdır.

F i e s k o. Göz yaşları? Kimin?

M a s k a. Qrafinya Lavanyanın. Mən o xanımı yaxşı tanıyıram və buna görə də bilmək istərdim ki, o, hansı günahına görə düşkün və axmaq bir qadına qurban verilməyə layiq görülmüşdür?

F i e s k o. İndi mən sizi başa düşdüm. Məni belə qarıbə döyüşə çağıran adamın adını öyrənə bilərəmmi?

M a s k a. O həmin adamdır ki, bir zamanlar xanım qız Siboya pərəstiş edirdi və Fieskonun nikahı qarşısında geri çəkildi.

F i e s k o. Ssipion Burqonyino?

B u r q o n y i n o (*maskasını çıxararaq*). O, öz rəqibi tərəfindən təhqir edilmiş namus və şərəfinin qisasını almağa gəlmişdir. Həm də bu rəqib elə bir alçaq adam imiş ki, məsum bir varlığa əzab verir.

F i e s k o (*onu hərərətlə qucaqlayır*). Alicənab gənc! Mən belə bir qiymətli tanışlıq üçün minnətdar olduğum zövcəmin əzablarına xeyir-dua verməyə hazırım. Sizin qəzəbiniz çox gözəldir, lakin mən vuruşmayacağam.

B u r q o n y i n o (*bir addım geri çəkilir*). Doğrudanmı, qraf Lavanya elə qorxaq bir adamdır ki, mənim qılıncımın ilk zərbəsi onu qorxudur?

F i e s k o. Burqonyino! Məni bütün fransız ordusu qorxuda bilməz, lakin mən sizinlə vuruşmayacağam. Mən sizin coşqun arzunuzla hörmət bəsləyirəm, bu arzunuzun oyanmasına səbəb olmuş məxluqa daha artıq hörmətim vardır. Sizin coşqunluğunuz şöhrət tacına layiqdir, lakin bizim duelimiz uşaqlıq olardı.

B u r q o n y i n o (*həyəcanlı*). Uşaqlıqımı, qraf? Qadın təhqirə ancaq göz yaşları ilə cavab verə bilər. Bəs kişi nə üçün yaranmışdır?

F i e s k o. Gözəl sözdür. Lakin mən vuruşmayacağam.

B u r q o n y i n o (*ona arxasını çevirib getmək istəyir*). Mən sizə nifrət bəsləyəcəyəm!

F i e s k o (*qızğınlıqla*). Yox, cavan oğlan! Allah şahiddir ki, hər-gah fəzilətin özü də qiymətini itirmiş olsa, belə şey heç vaxt ola bilməyəcək! (*Arxayın və sakitliklə onun əlindən tutur*.) Məgər bir zaman mən... bunu necə ifadə edirəm... sizin dərin hörmətinizi qazanmamışdım?

B u r q o n y i n o. Məgər mən ən birinci insan hesab etməsəydim hər hansı bir şəxsin qarşısından çəkildimmi?

F i e s k o. Məsələ belədir, dostum! Mən bir zaman hörmət bəslədiyim bir adam haqqında nifrətimi izhar etməyə tələsməzdim. Sənətkarın əli ilə işlənmiş naxış çox zərifdir, – naşı adam onu ilk baxışdan qiymətləndirə bilməz. Gedin evinizə, Burqonyino, özünüz də yaxşıca fikirləşin, görün nə üçün Fiesko başqa cür deyil, bu cür hərəkət edir.

Burqonyino dinməz-söyləməz uzaqlaşır.

Əlvida, nəcib cavan! Hərgah bu cür alov vətən naminə şölələnsə, Doriya xanədanı bunun qarşısında dayana bilməz!

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

F i e s k o. M a v r ehtiyatla içəri girir, qorxa-qorxa ətrafa boylanır.

F i e s k o (*onu nüfuzedici və sənayici nəzərlərlə süzür*). Nə istəyirsən? Sən kimsən?

M a v r (*yənə qorxa-qorxa*). Respublikanın köləsi.

F i e s k o. Köləlik – alçaq sənətdir. (*Diqqətli nəzərlərini ondan çəkməyərək*) Nə istəyirsən?

M a v r. Cənab, mən namuslu adamam.

F i e s k o. Sənin sifətin belə bir təsdiq və sübuta möhtacdır. Lakin, de görüm, nə istəyirsən?

M a v r (*yaxınlaşmaq istəyir, Fiesko geri çəkilir*). Cənab, mən cani deyiləm.

F i e s k o. Yaxşı ki, sən bunu da əlavə etdin; yəni o qədər də yaxşı deyil. (*Səbirsizliklə*) Hə, de görüm, nə istəyirsən?

M a v r (*yaxınlaşaraq*). Qraf Lavanya sizsinizmi?

F i e s k o (*qürurla*). Genuyada, hətta korlar da mənim addımlarımın səsinə tanıyırlar. Qraf sənin nəyinə lazımdır?

M a v r (*onunla yanaşı*). Ayıq olun, Lavanya!

F i e s k o (*geri çəkilərək*). Doğrudan da, elədir!

M a v r (*yənə eyni əda ilə*). Sizin əleyhinizə qəsd hazırlayırlar, Lavanya.

F i e s k o (*yənə geri çəkilərək*). Görürəm.

M a v r. Özünüzü Doriyadan gözləyin.

F i e s k o (*etimadla ona yanaşaraq*). Mənim dostum! Doğrudanmı,

mən səni əbəs yerə təhqir etdim? Bu ad məni, doğrudan, dəhşətə salır.

M a v r. Onda bu adamdan uzaq qaçın. Siz oxuya bilərsinizmi?

F i e s k o. Gülməli sualdır! O saat görünür ki, sən kübar cəmiyyətə adamısan! Səndə nə var? Məktubdurmu?

M a v r. Qara siyahı, bu siyahıda da sizin adınız. *(Kağızı verib, ona daha da yaxınlaşır.)*

F i e s k o güzgüyə tərəf çəkilib, kağızın üstündən M a v r a fikir verməkdə davam edir. M a v r xəlvətcə onun ətrafına dolanır, sonra birdən xəncəri çıxarıb əlini yuxarı qaldırır.

F i e s k o *(cəld çevrilib onun əlindən tutur)*. Yavaş, alçaq! *(Xəncəri onun əlindən alır.)*

M a v r *(qəzəblə ayağını yerə vurur)*. Lənət şeytana! Bağışlayın! *(Əkil-mək istəyir.)*

F i e s k o *(onu tutur, ucadan)*. Stefano! Drulo! Antonio! *(Mavri boğazlayır.)* Dayan, əzizim! Yaman iş görübsünüz!

X i d m ə t ç i l ə r qaçaraq gəlirlər.

Yerindən tərpənmə! Ancaq sən pis işləyirsən. Bunun üçün sənə kim pul verəcək? Cavab ver!

M a v r *(bir neçə dəfə xilas olmağa əbəs yerə cəhd etdikdən sonra, qətiyyətlə)*. Məni dar ağacından yuxarı çəkə bilməyəcəksiniz!

F i e s k o. Bu cəhətdən nigaran olma. Səni Aydan yuxarı qaldırmaq olmaz, buna baxmayaraq, səma sənə qoyun dərisi boyda görünəcək. Lakin sən öz cahil beyninə nisbətən həddən artıq ağıllı olan qurban seçibsən; burada dövlət zəkası iş görmüşdür. De görüm, səni kim tutub göndərmişdir?

M a v r. Cənab, məni alçaq adlandırın – buna dözərəm, lakin məni axmaq deyə söyməyə yol vermərəm!

F i e s k o. Fırılacaqının qüruruna bax! De görüm, murdar, səni kim tutub göndərib?

M a v r *(fikirli-fikirli)*. Hm, axmaq vəziyyətində mən tək qalmalı ki deyiləm! Kim tutub göndərib? Özü də cəmi-cümlətanı yüzçə sexin verib! Şahzadə Canettino.

F i e s k o *(qəzəblə var-gəl eləyir)*. Fieskonun başına yüz sexin! *(Acı-acı)* Utan, Genyanın vəliəhd şahzadəsi! *(Tələsik mücrüyə tərəf*

yeriyir.) Al, qoçaq, bu da sənə bir min! Həm də get öz ağana söylə ki, o, qatilə pul verməyə çox xəsisdir!

M a v r onu nəzərləri ilə süzür.

Sən nə fikirləşirsən?

M a v r pulları götürür, onları yerinə qoyur, yenə də götürərək, getdikcə artmaqda olan bir heyərlə F i e s k o y a baxır.

Nə baxırsan?

M a v r (*pulları qətiyyətlə masanın üstünə atır*). Cənab, mən o pulları almağa layiq deyiləm!

F i e s k o. Ağılız alçaq! Sən dar ağacından asılmağa layiqsən! Qəzəblənmiş fil insanı basıb əzir, həşəratı yox! Səni dar ağacından asmaq üçün bircə kəlməm kifayətdir, lakin mən bunu da demək üçün özümə zəhmət vermək istəmirəm.

M a v r (*sevinclə baş əyərək*). Siz mənə qarşı həddən artıq mərhəmətlisiniz, cənab.

F i e s k o. Sənə yox! Allah eləməsin! Bu cür murdarın həyat və ölümünün mənim arzu və həvəsimdən asılı olması xoşuma gəlir, buna görə də çıx get! Başa düş. Sənin niyyətinin boşa çıxması – mənim üçün göylərin bəxş etdiyi bir əlamətdir. Mən böyük iş üçün xilas edilmişəm, buna görə də mərhəmətliyəm. Sən azadsan.

M a v r (*sadələvhlüklə*). Ver əlini, Lavanya! Barışib dost olaq. Bu yanımadada bir adamın başı sənə mane olarsa, buyur – kəsim. Pulsuz.

F i e s k o. Lütfkar alçaq! Başqalarının başları hesabına borc ödəyir!

M a v r. Biz hədiyyə qəbul eləmirik, cənab. Bizim tayfamız da vicdan və namus nə olduğunu bilir.

F i e s k o. Başkəsən vicdanı?

M a v r. Bizim vicdanımız sizin namuslu adamlarınızinkindən daha möhkəmdir. Onlar Allahın qarşısında and içib öz andlarını pozurlar, biz isə şeytana sadıq qalırıq.

F i e s k o. Məzəli yaramazsan!

M a v r. Çox şadam ki, sizin xoşunuza gəldim. Hansı imtahanı istəyirsinizsə, hazırlaşmamış verə bilərəm. Razısınızmı? Lap elə bu saat birincidən axırıncıyadək bütün oğru gildiyaları üçün şəhadət-namə təqdim edə bilərəm!

F i e s k o. Mən nələ eşidirəm! (*Oturur.*) Fırıldaqçıların öz qanunları, öz gildiyaları varmı? Yaxşı, ən aşağısından başla görüm.

M a v r. Fu, cənab! Bu əliuzunluq edən qoçaqlar – elə-belə, əclaf adamlardır! Miskin peşədir: onlar böyük adam ola bilməzlər. Şallaq, həm də gündə – onların bütün mükafatı bundan ibarətdir. Onlardan dar ağacına çatan az olur.

F i e s k o. Ləyaqətli məqsəddir! Maraqlıdır, onlardan yuxarıda duranlar kimlərdir?

M a v r. Casuslar və xəfiyyələr. Bunlar daha mühüm cənablardır, dünyada hər bir şeydən xəbərdar olmaq üçün onlara əyanlar da müraciət edirlər. Bunlar belə camaatdır: adamın qəlbindən zəli kimi yapışrlar, ürəkdən bütün zəhəri sorub çıxarırlar və hökumət adamlarının qabağına tökürlər.

F i e s k o. Bilirəm. Sonra!

M a v r. Rütbəcə bir az da yuxarı olanlar – qatillər və adam zəhərləyənlərdir, belələri öz qurbanlarını uzun müddət güdüb, sonra tindən onun üstünə atırlar. Qorxaq camaatdır, ancaq buna baxmayaraq bu elm üçün öz murdar ruhlarını şeytana təslim edirlər. Ədalət məhkəməsi onlara xüsusi hörmət qoyur: onların sümüklərini çarxdan keçirirlər, hiyləgər başlarını isə payalara keçirirlər. Bu, üçüncü gildiyadır.

F i e s k o. Yaxşı, bəs sən özününkünə tezmi gəlib çatacaqsan?

M a v r. Bu dəqiqə, cənab! Bütün məsələ də elə onun başındadır! Mən bunların hamısında olmuşam. Mənim istedadım hələ cavanlıqdan bütün ölçülərdən keçibdir. Dünən axşam mən üçüncü gildiyadan yoxlama keçmişəm, bax bir saat bundan qabaq isə – dördüncü gildiyada işləri korladım.

F i e s k o. Bəs bu dördüncü nə deməkdir?

M a v r (*həvəslə*). Paho, bax bunlar əsl kəşidirlər! (*Hərərətlə*) Heç bir şeydən çəkinmirlər! Onlara lazım olan adamı daş divarın dalından da tapırlar: başının üstünü elə alırlar ki, heç nəfəsini də dərməyə macal tapmır. Biz onları elə bu cür də adlandırırıq: *şeytan kuryerləri*. Şeytanın iştahı gələn kimi, bir göz eləməyə bənddir – qızartma o saat, özü də isti-isti gəlir qabağına!

F i e s k o. Aşna, sən lap qəddar bir günahkarsan. Belə bir adamı mən çoxdan axtarırdım. Ver əlini. Səni öz yanıma xidmətə götürürəm.

M a v r. Zarafat eləyirsiniz?

F i e s k o. Qətiyyəni yox. İldə min sexin.

M a v r. Raziyam, Lavanya. Mən sizinəm. Cəhənnəmə olsun sərbəst həyat! Mən sizin üçün hansı cildə istəsəniz girərəm: axtarışı iti, qurdbasan köpək, tülkü, ilan olaram, istəsəniz oğraşlıq da eləyəyəm, lap cəllad da olaram! Hər nə iş istəyirsiniz hazıram, bircə namuslu iş olmasın – mən bu cəhətdən kötüyün biriyəm!

F i e s k o. Nigaran olma. Mən qurda qoyun otarmağı tapşıram. Demək, elə sabah Genuyanı dolaşib fikir ver gör, bizim respublikada külək hansı tərəfə əsir. Adamlarla söhbət elə, öyrən gör, onlar hökumət barədə nə düşünürlər, Doriya xanədanı barədə nə pıçılşaşırlar, eyni zamanda da göz yetir gör, mənim kef məclislərimə və mənim yeni eşq macərəmə bizim həmvətənlərimiz necə baxırlar. Onların beyinlərini şərabla o qədər doldur ki, ürəklərində nə varsa hamısı üzə çıxsın! Bu da pul. İpəkəyirmə emalatxanasının qoçaqlarını səxavətlə qonaq elə.

M a v r (*ona heyərlə baxır*). Cənab...

F i e s k o. Qorxma. Burada namuslu bir iş yoxdur. Get, bütün dəstəni köməyə çağır. Sabah mənə yenilikləri xəbər verərsən. (*Gedir.*)

M a v r (*onun arxasınca*). Mənə arxayın olun. İndi səhər saat dördür. Sabah saat səkkizdə yetmiş cüt qulağın eşidə biləcəyi qədər yenilikdən xəbər tutarsınız. (*Gedir.*)

ONUNCU GƏLİŞ

Verrinanın evində otaqlar.

B e r t a başını qolu üstə qoyub divanda uzanmışdır. V e r r i n a içəri girir, o kədərlidir.

B e r t a (*dəhşətlə sıçrayıb qalxır*). İlahi! Odur!

V e r r i n a (*dayanır, heyərlə onun üzünə baxır*). Qız öz atasından qorxdu?

B e r t a. Məndən uzaq qaçın! Yox, mən sizdən uzaq qaçmalıyam! Mən sizdən qorxuram, ata.

V e r r i n a. Sən? Mənim yeganə balam?

B e r t a (*kədər və qüssə ilə ona baxır*). Yox, sizə başqası, başqa bir qız lazımdır!

V e r r i n a. Məgər mənim məhəbbətim səni o qədərmi zara gətirmişdir?

B e r t a. Bu məhəbbət mənim başımı aşağı eləyir, ata!

V e r r i n a. Necə yəni? Bu necə qarşılamaqdır? Mən öyrənmişəm ki, evə qayıdanda Berta qaça-qaça mənim qabağıma gəlsin. Qoy dağlar qədər müsibət mənə əzab versin – Berta gülən kimi bütün bu əzablar yox olur! Yaxın gəl, məni qucaqla, qızım! Vətənin ölüm yatağında buza dönmüş qəlbim sənin hərəratlı sinəndə isinər. Ah, mənim balam! Mən bu gün həyatın bütün sevincləri ilə vidalaşmışam, yalnız *(iztirabla)* mənim üçün yeganə səadət sən qalıbsan.

B e r t a *(xeyli vaxt dinməz-söyləməz ona baxır)*. Zavallı atam!

V e r r i n a *(məyus halda, onu qucaqlayır)*. Berta! Mənim yeganə balam! Berta! Mənim son ümidim! Genuya azadlığını itirdi – Fiesko məhv olmuş adamdır! *(Onu bağına basıb ağızucu)* Bircə sənin fahişə olmağın qalıb!

B e r t a *(dartınaraq)*. Aman, İlahi! Siz bilirsiniz?

V e r r i n a *(titrəyir)*. Nə?

B e r t a. Mənim qızlıq namusum...

V e r r i n a *(qəzəblə)*. Nə?

B e r t a. Bu gecə...

V e r r i n a *(hədsiz həyəcanla)*. Nə?

B e r t a. Zorlayıblar. *(Divanın üstünə yıxılır.)*

V e r r i n a *(uzun sürən, dəhşətli pauzadan sonra, boğuc səslə)*. Berta! Bu, mənim son nəfəsimdir! *(Pıçıltı ilə, boğula-boğula)*. Kim?

B e r t a. Ölü kimi ağappaqdır! Pərvədigara, mənə kömək elə! Qəzəb bunu öldürəcək. Boğulur, titrəyir!

V e r r i n a. Mən bilməliyəm, qızım, kimdir?

B e r t a. Sakit olun, sakit olun, ata! Mənim əzizim, mehribanım!

V e r r i n a. Səni and verirəm inandıqlarımıza! Kimdir? *(Onun qarşısında diz çökmək istəyir.)*

B e r t a. O, maskada idi.

V e r r i n a *(geri çəkilir, fikirləşə-fikirləşə cürpünür)*. Yox, ola bilməz! Bu fikir Allahdan deyil! *(Vəhşicəsinə qəhqəhə ilə güllür.)* Axmaq qoca! Guya, bütün dünyada bircə zəhərli ilan var! *(Bertaya, sakitliklə.)* Boydan mənim kimidir, yoxsa alçaqdır?

B e r t a. Ücadır.

V e r r i n a *(tələsik)*. Saçları qaradır? Qıvrımdır?

B e r t a. Şəvə kimi qara və qıvrımdır.

V e r r i n a (*səndələyə-səndələyə ondan uzaqlaşır*). İlahi, aqlım çasırlı Səsi?

B e r t a. Qaba, alçaq səsi var.

V e r r i n a (*tələsik*). Nə rəngdir... Yox, bir kəlmə də... Plaşı nə rəngdir?

B e r t a. Plaşı? Gərək ki, yaşıldır.

V e r r i n a (*üzünü əlləri ilə tutub divanın üstünə yıxılır*). Bu saat keçər, qızım. Elə-belə, başım hərlənir. (*Əlləri taqətsiz halda yanına düşür. Sifəti ölü rəngindədir.*)

B e r t a (*əllərini ovuşduraraq*). Ey mərhəmətli Allah! Mənim daha atam yoxdur!

V e r r i n a (*pauzadan sonra, acı və istehzalı qəhqəhə ilə*). Yerində oldu! Sənə bu da azdır, Verrina, rəzil qorxaq! Bu alçaq yaramazın müqəddəs qanunları ləkələməsi sənin üçün kifayət deyildi, sən gözləyirdin ki, o, sənin nəslinin də müqəddəs namusunu ləkələsin? (*Sıçrayıb qalxır.*) Cəld ol! Nikolonu çağır! Mənim barıt qabımı ver! Yox, dayan, dayan! Mən fikrimi dəyişdim. Yaxşısı budur... mənim qılıncımı ver! “Ya rəbb!” duasını oxu! (*Başını tutur.*) Mən nə edirəm?

B e r t a. Ata, mən qorxuram!

V e r r i n a. Yaxın gəl, otur. (*Mənalı-mənalı*) Bir mənə de görüm, Berta, o ağsaçlı romalının qızı da... necə deyim... onun qızı da mərhəmətli diqqət və şərəfə nail olanda... o qoca necə hərəkət eləmişdi? Xatırla, Berta, Vergini namusunu itirmiş qızına nə demişdi?

B e r t a (*dəhşətə gələrək*). Mən bilmirəm o nə demişdi.

V e r r i n a. Səfeh uşaq. O heç bir şey deməmişdi. (*Cəld qalxıb qılıncını götürür.*) O, qılınca əl atmışdı...

B e r t a (*dəhşətlə özünü onun üstünə atır*). Böyük Allah! Siz nə etmək istəyirsiniz?

V e r r i n a (*qılıncı kənara ataraq*). Yox! Genuyada hələ ədalət var!

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Yenə onlar. Sakko. Kalkanyo.

Kalkanyo. Cəld ol, Verrina! Yiğış! Biz bu gün yeni senatorlar seçirik, sinyoriyaya tez gəlmək lazımdır. Küçələrdə camaat qaynaşır. Bütün zadəganlar şəhər idarəsinə tərəf gedir. Sən, əlbəttə (*kinayə ilə*), azadlığımızın təntənəsinə baxmaq üçün bizimlə bərabər gedəcəksən!?

Sakko. Zalın döşəməsində – qılınc? Verrina qəzəblənmişdir. Bertanın gözləri qızarıb...

Kalkanyo. Allaha and olsun ki, doğrudur! İndi mən də görürəm... Sakko, burada bədbəxtlik üz verir!

Verrina (*iki kreslonu irəli çəkərək*). Əyləşin.

Sakko. Dostum, sən bizi qorxudursan.

Kalkanyo. Mən səni heç vaxt bu cür görməmişəm, dostum. Bertanın gözləri yaşarmış olmasaydı, mən elə düşünürdim ki, Genuya məhv olur.

Verrina (*iztirabla*). Bəli, məhv olur. Əyləşin.

İkisi də oturur.

Kalkanyo (*qorxaraq*). Verrina, səni and verirəm Allaha!

Verrina. Qulaq asın.

Kalkanyo. Mən hiss eləyirəm... Sakko!

Verrina. Genuyalılar! Mənim nəslimin nə qədər qədim olduğunu siz bilirsiniz. Sizin dədə-babalarınız mənim dədə-babalarımın mantiyalarının ətəyindən tutmuşlar. Bizim nəslimizin kişiləri respublika uğrunda vuruşmuşlar. Qadınlarımız Genuyanın bütün qadınlarına nümunə olmuşlar. Namus bizim, atadan oğula keçən yeganə varımız, irsimiz olubdur. Kim bunun əksini deməyə cəsarət edə bilər?

Sakko. Heç kim.

Kalkanyo. Allah şahiddir ki, heç kim.

Verrina. Mən bizim nəslimizin son nümayəndəsiyəm. Arvadım qəbirdədir. Onun mənə qoyub getdiyi yeganə şey – qızımdır. Genuyalılar, mənim onu necə böyütdüyümə siz şahidsiniz. Kim məni məzəmmət edə bilər ki, mən Bertaya qarşı etinasız olmuşam?

K a l k a n y o. Sənin qızın bütün ölkə üçün nümunədir.

V e r r i n a. Dostlar, mən qocalmışam. Bu qızımı itirsem, başqa qızım olmayacaqdır. Məndən heç bir xatirə qalmaz. (*Kədər və qüسسə ilə*) Mən onu itirmişəm. Mənim nəslim rüsvay edilib!

İ k i s i d ə (*dəhşətə gələrək*). Allah buna yol verməz!

B e r t a hönkürüb ağlayaraq divanın üstündə çırpınır.

V e r r i n a. Yox. Sən ümitsiz olma, qızım. Bu kişilər mərd və rəhmdil insandırlar. Onlar sənin üstündə göz yaşı axıtırsalar, deməli, çox keçmədən kiminsə qanı axacaqdır. Siz heyrət edirsinizmi, gənuyalılar? (*Yavaş-yavaş, mənalı-mənalı*) Genuyanı əsarət altına almış bir adam məsum qızın namusuna rəhm eləyərmi?

İ k i s i d ə (*kresloları itələyib cəld ayağa qalxırlar*). Canettino Doriya!

B e r t a (*fəryadla*). Divarlar, uçun mənim başıma! Mənim Sspionum!

B u r q o n y i n o daxil olur.

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Y e n ə o n l a r. B u r q o n y i n o.

B u r q o n y i n o (*hərərətlə*). Sevin, Berta! Xoşbəxt xəbər gətirmişəm! Nəcib Verrina, mən sizin sözünüzdən böyük bir səadət gözləyirəm! Mən sizin qızınızı çoxdan sevirəm, lakin ona evlənməyə cəsarət edə bilmirdim, çünki mənim var-yoxum Kormandolyadan gələn köhnə gəmilərə etibar edilmişdi. Mən indicə bilmmişəm ki, onlar sağ-salamat gəlib limana girmiş və mənə saysız-hesabsız sər-vət gətirmişdir. İndi mən varlıyam. Bertanı verin mənə, mən onu xoşbəxt edərəm.

B e r t a üzünü örtür.

Uzun pauza.

V e r r i n a (*əzabla*). Cavan oğlan! Doğrudanmı, öz qəlbinizi çirkaba atmaq həvəsinə düşübsünüz?

B u r q o n y i n o (*qılınca əl atır, lakin dərhal əlini geri çəkir*). Belə bir sözü deməyə atanın dili necə dönür?

V e r r i n a. Bu sözləri İtaliyada hər bir əclaf fırıldaqçı deyə bilər. Yoxsa başqasının masasından tör-töküntü yemək sizin xoşunuza gəlir?

B u r q o n y i n o. Qoca, sən məni dəli edəcəksən!

K a l k a n y o. Burqonyino, qoca doğru deyir.

B u r q o n y i n o (*qəzəblənib Bertaya tərəf atılır*). Doğru deyir? Demək, bu əxlaqsız qız məni ələ salmışdı?

K a l k a n y o. Səhv edirsən, Burqonyino. Qız mələk kimi təmiz və məsumdur.

B u r q o n y i n o (*heyətlə*). And içirəm varlığıma! Təmizdir və namusu ləkələnmişdir! Mən heç bir şey başa düşmürəm! Siz bir-birinizin üzünə baxıb susursunuz. Hansı dəhşətli cinayət sizin dilinizi bağlamışdır? Aman günüdür, yalvarıram, mənim zavallı şüuruma rəhm eləyin! O məsumdurmu? Kim dedi məsumdur?

V e r r i n a. Qızımın günahı yoxdur.

B u r q o n y i n o. Zorlayıblar? (*Yerdən qılncı qaldırır.*) Genuyalılar! Sizi and verirəm kainatın bütün günahlarına! Harada, mən cinayət-karı harada tapım?

V e r r i n a. Genuyanı oğurlayan haradadırsa, orada.

Burqonyino donub qalır. Verrina düşüncəyə dalmış halda otaqda var-gəl edir, sonra dayanır.

Ey əbədi Allah, mən sənin işarəni başa düşdüm! Sən mənim qızımı Genuyanı azad etmək vasitəsi intixab eləyibsən! (*Qızına yanaşır və öz qolundan krepini yavaş-yavaş çıxarıb təntənə ilə deyir.*) Doriyanın ürəyinin qanı sənin namusundan rüsvayçı ləkəni yuyub təmizləməyincə yanaqlarına günəş şüası toxunmasın! O vaxtadək (*krepini onun üzünə salır*) kor ol!

Pauza. Sarsılmış qonaqlar dinməz-söyləməz ona baxırlar.

(*Əlini təntənəli surətdə Bertanın başına qoyur.*) Lənət olsun səni бүryən havaya! Lənət olsun sənə dinclik verən yuxuya! Lənət sənin əzab və iztirablarını yüngülləşdirə biləcək şəfəqət kölgəsinə! Mənim evimin altındakı zirzəmiyə düş. Vay-şivən sal, çığır, öz dərdinlə vaxtın gedişini dayandır! (*Səsindəki titrəyiş danışığına mane olur.*) Qoy sənin həyatın gəbərməkdə olan həşəratın can çəkişməsinə, həyatla ölüm arasındakı inadlı və əzablı mübarizəyə oxşasın! Nə qədər ki Canettino Doriyanın son nəfəsi ağzından çıxmayıb, qoy bu lənət sənin üstün-

dən götürülməsin! Bu baş tutmasa, insanlar bu lənətin kökünü tapanadək, apar bu lənəti əbədiyyətə!

Uzun bir sükut.

Dinləyicilərin sifətlərində dəhşət ifadəsi görünür.
V e r r i n a hamıya mətin, nüfuzedici nəzərlərlə baxır.

B u r q o n y i n o. Övlad qatili! Sən nə etdin? Ata heç bir günahı olmayan bədbəxt balasını belə qəddarcasına necə lənətləndirə bilər?

V e r r i n a. Bu, qədər və amansız bir lənətdir, sevimli adaxlı, eləmi? (*Son dərəcə təntənə ilə*) Bundan sonra kim sizdən cürət edib soyuqqanlılıq və vədi uzatmaqdan dəm vura bilər? Genuyanın taleyi Bertanın taleyi oldu, mənim ata qəlbim öz vətəndaşlıq vəzifəm qarşısında cavabdehdir. Bizim aramızda elə bir qorxaq adam tapılmı ki, o, öz qorxaqlığı üzündən bu günahsız quzunun misilsiz iztirablara düşər olduğunu bildiyi halda, Genuyanı azad eləməyi təxirə salsın? And olsun Allaha, aqlım başımda, hafizəm də möhkəmdir! Mən and içmişəm və nə qədər ki Doriyanın külü göyə sovurulmamışdır, qızım üçün getdikcə yeni-yeni işgəncələr icad eləməli olsam da, mən bir cəllad kimi, bu mələikəni öz əllərimlə didib-parçalamalı olsam da, öz balama rəhm eləməyəcəyəm! Siz dəhşətə gəlisiniz... Sizin rənginiz ölü rəngi kimi ağarmışdır... Sən eşidirsənmi, Ssipation? Nə qədər ki sən müstəbidi öldürməyibsən, o, əsir qalacaqdır! Mən sənənin də, özümün də, bizim də ümumi vəzifəmizi bu qiymətli təllə bağladım. Müstəbid məhv olmalıdır, – yoxsa mənim qızım işgəncələrlə öləcəkdir! Mən öz sözlərimdən geri dönməyəcəyəm.

B u r q o n y i n o (*Bertanın ayaqlarına yığılır*). O, məhv ediləcəkdir! O, Genuyanın mehrabında qurbanlıq öküzü kimi öldürüləcəkdir! Mən sənənin dodaqlarını bir adaxlı kimi öpəcəyəm necə həqiqətdirsə, Doriyanın qəlbinə sancdığım qılıncı onun ürəyində buracağım da bir o qədər həqiqətdir. (*Qalxır.*)

V e r r i n a. Budur, intiqam ilahələrinin xeyir-dua verdikləri ilk nişanlılar! Bir-birinə əl verin. Sən qılıncını Doriyanın ürəyində buracaqsanmı? Elə isə götür onu, o sənindir!

K a l k a n y o (*diz çökərək*). Bir genuyalı da diz çöküb zəhmli poladı məsumluğun ayaqları önündə yerə qoyur. Qoy Kalkanyonun qılıncı Doriyanın ürəyinə yol tapdığı kimi, o özü də göylərə yol tapsın. (*Qalxır.*)

S a k k o. Axırıncı olaraq, lakin eyni qətiyyətlə Rafael Sakko diz çökür. Hərgah mənim bu qılıncım Bertanın zindanını açmasa, qoy Allah mənim son duamı eşitməsin! (*Qalxır.*)

V e r r i n a (*sevinərək*). Genuya mənim dilimdən sizə təşəkkür edir, dostlar! İndi get, qızım! Şad ol, sən özünü vətənə qurban verirsən!

B u r q o n y i n o (*onu qucaqlayaraq*). Get! Ümidini Allaha və Burqonyinoya bağla! Eyni bir gündə sən də azadlıq qazanacaqsan, Genuya da!

Berta gedir.

ON ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Yenə də onlar, Bertasız.

K a l k a n y o. İşə başlamazdan qabaq bir söz də deyim, gennyalılar!

V e r r i n a. Mən başa düşürəm.

K a l k a n y o. İstibdadın güdrətli əjdahasını devirməyə dörd vətənpərvərin gücü çatarmı? Qara camaatı üsyana qaldırmağımız, zadəganları öz tərəfimizə çəkməyimiz yaxşı olmazdı mı?

V e r r i n a. Başa düşürəm. Onda qulaq asın. Mən bir nəfər rəssama çoxdan bəri himayəkarlıq eləyirəm: bu rəssam bütün məharətini Appiy Klavdinin devrilməsinin tarixini təsvir edən şəklin çəkilməsinə sərf etmişdir. Fiesko – incəsənət pərəstişkarıdır, yüksək süjetlər onun qəlbini coşdurur. Biz bu lövhəni ona göndərərək və Fiesko lövhəyə tamaşa edib nəşələndiyi zaman onun yanına gələrək. Bəlkə də, bu mənzərə onu ruhlandırır. Bəlkə də...

B u r q o n y i n o. O, bizim nəyimizə lazımdır! Qəhrəmanın şüarı budur: təhlükəni ikiqat artırın, lakin köməkçilərin sayını artırmayın! Mənim qəlbimi çoxdan bəri nə isə didib parçalayırdı, mən ancaq indi başa düşmüşəm (*qəhrəmancasına bir hərəkətlə*): bu, müstəbiddir!

P ə r d ə

İkinci pərdə

Fieskonun sarayında avanzal

BİRİNCİ GƏLİŞ

Leonora, Arabella.

Arabella. Sizə deyirəm, yox! Siz səhv etmişsiniz. Qısqanc gözlər hər şeyi qara görür.

Leonora. Bu, Culiyaadır. Culiyadan başqa heç kim deyil. Sən məni inandıra bilməzsən. Mənim medalyonum mavi lentlidir, amma onun lenti qırmızı, od kimi qırmızıdır! Mənim müqəddəratım həll olunmuşdur.

İKİNCİ GƏLİŞ

Yenə onlar. Culiya.

Culiya (*içəri girib təşəxxüslə*). Qraf mənə təklif etdi ki, şəhər idarəsinə tərəf axışıb gedən camaata onun sarayının pəncərələrinədən tamaşa edim. Ancaq qorxuram burada danıxam. Şokolad gətirənə kimi məni əyləndirin, xanım!

Arabella çıxır və o saat da qayıdır.

Leonora. Toplanmış qonaqları buraya çağırmağı əmr edirsinizmi?

Culiya. Bu, mənasız sözdür! Doğrudanmı, siz elə düşünürsünüz ki, onlar məni maraqlandırır? Məni özünüz, xanım (*özünə bəzək verə-verə gəzindir*)... bacarırsınızsa, özünüz əyləndirin. Onsuz da mən heç bir şey itirmirəm.

Arabella (*acı-acı*). Lakin onda bu qiymətli zərxara daha çox itirmiş olar, xanım! Bir özünüz düşünün, nadinc cavanların lornetləri¹

¹ *Lornet* – dəstəli eynək (*tərc.*)

bu cür gözəl hədəfdən məhrum etmək necə insafsızlıq olar! Ah, mirvari nə qədər gözəl rənglərlə parlayır – adamın gözləri qamaşır! Aman Allah! Siz, yəqin ki, bütün okeanı boşaldıbsınız?

C u l i y a (*ayna qarşısında*). Sənə təəccüblü görünür? Amma, mənim əzizim, belə görürəm ki, sənin dilin də ağalara qulluq eləyir? *Charmant*¹, qrafinya! Sizin evinizdə qulluqçular qonaqlara kompliment yedirirlər!

L e o n o r a. Mən çox təəssüf edirəm, xanım, lakin əhvalımın pozulması sizin bizə təşrif gətirməyiniz münasibətilə sevincimə kədər qatır.

C u l i y a. Daha doğrusu, əhvalınızın yox, tərbiyəyizin xarab olması. Bu tərbiyə sizi gülünc və kobud göstərir. Sizə daha artıq ehtiras, fərasət lazımdır, yoxsa ərinizi əldə saxlaya bilməzsiniz!

L e o n o r a. Mənə ancaq bir vasitə məlumdur, qrafinya. Sizin bütün başqa vasitələriniz isə simpatik vasitələrdən başqa bir şey deyildir.

C u l i y a (*özünü eşitməzliyə vurur*). Bir də ki siz qətiyyənlə özünüzü fikir vermirsiniz, sinyora! Fi! Öz zahirinizə daha artıq diqqət edin! Madam ki, təbiət sizə qarşı ögey ana olub, özünüzü bəzək-düzəklə qəşəngləşdirin! Yazıq biçarə! Ehtirasdan sönmüş yanaqlarınıza bir az boyaq sürtün, yoxsa bu cür çöhrə alıcıları cəlb etməz!

L e o n o r a (*şadlıqla Arabellaya*). Məni təbrik elə, ay qız. Ola bilməz ki, mən Fieskonu itirirəm, yaxud da mən onun simasında heç bir şey itirməmişəm!

Şokolad gətirirlər. Arabella süzür.

C u l i y a. Siz nə isə itirməkdən dəm vurursunuz? Lakin, ilahi! Fieskoya ərə getmək kimi bir fəlakətli fikir sizin ağılınıza necə gəlmişdir?.. Mənim əzizim, elə bir yüksəkliyə qalxmaq sizin nəyinizə lazım idi ki, oradan sizi mütləq görüb müqayisə eləməyə başlasınlar? Vallah, mənim əzizim, sizi Fiesko ilə ya bir axmaq, ya da bir fırldaqçı evləndirmişdir. (*Himayəkarçasına onun qolundan tutur.*) Mənim göyərçinim, kübar cəmiyyətdə qəbul olunan kişi sənənin tayın deyildir. (*Fincanı götürür.*)

L e o n o r a (*gülümsəyib Arabellaya*). Kübar cəmiyyət onun nəyinə lazımdır?

C u l i y a. Qraf görkəmli, kübar cəmiyyətə layiq olan, zövqlü bir adamdır. Qrafa yüksək adamlarla tanış olmaq kimi bir xoşbəxtlik

¹ Qiyamətdir (*fran.*)

üz vermişdir. Qrafda o qədər ehtiras, hərarət var ki! Təsəvvür edin: hələ soyumamış, qızgın bir halda qraf kübar cəmiyyəti tərk edir. Evə gəlir. Arvadı onu adi nəvazişlərlə qarşılayır, onun coşqunluğunu yaş, soyuq busə ilə söndürür, özgə xərcinə dolanan adama şorba vermiş kimi, ona nəvaziş göstərir. Bədbəxt ər! Orada onu füsunkar bir ideal gözləyir, burada isə onu zəhləsini tökən miskin bir həssaslıq qarşılayır. Allah eşqinə, sinyora, söyləyin: hərgah o, əlbəttə, aqlını itirməmişdirsə, kimi intixab edər?

L e o n o r a (*fincanı ona verərək*). Hərgah aqlını itirmiş olsa, sizi, madam.

C u l i y a. Yaxşı. Qoy bu tikan sənin öz qəlbinə sancılsın. Titrə, məsxərəçi, lakin sən əvvəlcə qızaracaqsan!

L e o n o r a. Qızarmağın nə demək olduğu sizə məlumdurmu, sinyora? Lakin mən nə danışırım? Siz axı ənlik işlədirsiniz.

C u l i y a. Siz bir buna baxın! Sən demə, bu cücünü dilə gətirmək üçün onu qəzəbləndirmək lazım imiş. Yaxşı, kifayətdir! Mən zarafat edirdim, madam. Əlinizi verin, bərişaq!

L e o n o r a (*ona əl verərək, mənalı baxışlarla*). İmperiali! Mənim qəzəbimdən siz qorxmaya bilərsiniz.

C u l i y a. Nə böyük mərhəmət! Axı mən də mərhəmətli ola bilərəm, qrafinya! (*Öz sözlərinin təsirinə fikir verərək, yavaş-yavaş*) Hərgah mən içərisində bir nəfər xanımın əksi olan medalyonu sinəmdə gəzdirirəmsə, məgər bu o demək deyilmə ki, orijinalın özü də mənim üçün əzizdir? Siz necə düşünürsünüz?

L e o n o r a (*qızarıb özünü itirərək*). Siz nə dediniz? Yox, yəqin ki, siz nəticə çıxarmaqda çox tələsibsiniz?

C u l i y a. Mən özüm də elə bu cür düşünürəm. Ürək heç vaxt idrakı köməyə çağırır. Həqiqi hiss oyuncaqlar arasında gizlənə bilməz.

L e o n o r a. Ey rəhmdil Allah! Siz bu həqiqəti necə dərk edə bildiniz?

C u l i y a. Şəfqət nəticəsində, yalnız şəfqət nəticəsində. Bilirsinizmi, sinyora, axı, doğrudan da, bunun əksi də ola bilər: mən bu oyuncağı sizə qaytarsaydım, Fiesko yenə də sizin olardı. (*Medalyonu ona verir və kinli-kinli gülür.*)

L e o n o r a (*gizlədə bilmədiyi bir kədərlə*). Mənim medalyonum? Sizdə? (*Məyus halda kresloya yıxılır.*) Ah! Rəhmsiz insan!

C u l i y a (*öz qələbəsinə sevinərək*). Hə, necə oldu? Heyfimi çıx-dimmə? Tikanlı sözünüz daha qalmadı ki, madam? (*Ucadan səhnənin arxasına*) Karetə! İşimi görüb qurtardım. (*Leonoranın çənəsini əlləyərək*) Sakit olun, mənim əzizim! O ağılı itirib, medalyonu mənə vermişdi! (*Gedir.*)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

K a l k a n y o içəri girir.

K a l k a n y o. İmperiali böyük şadlıqla getdi, amma siz belə kədərlisiniz, madonna?

L e o n o r a (*böyük bir iztirabla*). Yox! Bu daha həddini aşdı!

K a l k a n y o. Aman, ilahi, pərvərdigara! Siz, doğrudanmı, ağlayırsınız?

L e o n o r a. Rədd olun gözümün qabağından! Siz o qəddarın dostusunuz!

K a l k a n y o. Hansı qəddarın? Siz məni qorxudursunuz!

L e o n o r a. Mənim ərimin. Yox! Ərimin yox, Fieskonun!

K a l k a n y o. Siz nə danışırsınız?

L e o n o r a. Mən siz kişilərə bu dərəcədə xas olan alçaqlıqdan danışıram!

K a l k a n y o (*coşqunluqla onun əlindən tutur*). Madonna, fəzilətin göz yaşları mənim qəlbimə həmişə təsir edir.

L e o n o r a (*sərt*). Siz kişisiniz. Bir də mənə şəfqət lazım deyil.

K a l k a n y o. Mən bütün varlığımın sizin ixtiyarınızdayam... Ah, bilsəydiniz mən sizi nə qədər, necə misilsiz dərəcədə...

L e o n o r a. Sən kişisən – sən yalan danışırsan! Bunlar hamısı boş vədlərdir!

K a l k a n y o. And içirəm sizə!

L e o n o r a. Yalan andlar! Kəs səsini! Allahın qələmi sizin and-larınızı yazmaqdan tənqə gəldi! Kişilər, kişilər! Sizin bütün andlarınız cinlərə, şeytanlara çevrilsəydi, onlar göyləri doldurub mələkləri cəhənnəmə aparardılar!

K a l k a n y o. Qrafinya, siz qəzəblənib özünüzdən çıxıbsınız! Qəzəb sizi ədalətsiz edir. Birimizin təqsiri üçün bütün kişilər cavab-dehmi olmalıdırlar?

L e o n o r a (*onu baxışları ilə süzərək*). Bədbəxt! Sizin bütün cinsinizə mən təkəcə onun simasında pərəstiş edirdim, indi mən yalnız onun simasında bu cinsə necə nifrət etməyim?

K a l k a n y o. Qrafinya, bunu bir dəfə də imtahan eləyin. Siz bir dəfə öz qəlbinizi əbəs yerə başqasına etibar edibsiniz, mən onun üçün daha etibarlı sığınacaq tanıyıram.

L e o n o r a. Ah, siz Yaradanın özünü də aldada bilərsiniz! Mən səni heç eşitmək də istəmirəm.

K a l k a n y o. Siz öz sözlərinizi mənim ağıuşumda günü bu gün geri götürərdiniz!

L e o n o r a (*ehtiyatla*). Necə? Təkrar et!

K a l k a n y o. Mənim ağıuşumda! Tərk edilmiş cananı mən öz ağıuşumda bağrıma basar, ümitsiz bir sevgini əvəz edərdim.

L e o n o r a (*nüfuzədi nəzərlərlə ona baxaraq*). Sevgi?

K a l k a n y o (*onun qarşısında diz çöküb coşqunluqla*). Bəli! Sözümlü demişəm! Sevgi, madonna! Mənim həyat və ölümüm sizin bir kəlmə sözünüzdən asılıdır! Hərgah mənim ehtirasım günahdırsa, onda eyblə fəzilət arasında fərq yoxdur, cəhənnəm də, göylər də bir qəzəblə lənətlənmişdir!

L e o n o r a (*geri çəkilərək, böyük bir təəccüblə*). Deməli, sənin rəğbətindən mənası bu imiş, fitnəkar yaltaq! Bir dəfə diz çökməklə sən məhəbbəti də satdın, dostluğu da! Həmişəlik rədd olun gözümlün qabağından! Ah, yaramaz cins! İndiyədək mən elə bilirdim siz ancaq qadınları aldadırsınız! Mən bilmirdim ki, siz özünü də xəyanət edirsiniz!

K a l k a n y o (*ayağa qalxıb heyratla*). Sinyora...

L e o n o r a. Müqəddəs etibar pozmağı bəs deyilmiş! Bu riyakar taunlu nəfəsi ilə saf əməlləri zəhərləyib məni xəyanətə sövq edir!

K a l k a n y o (*tələsik*). Bu yola siz təkəcə qədəm qoymazdınız, sinyora.

L e o n o r a. Aha, belə söylə! Sən elə bilirdin ki, mənim təhqir olunmuş hissini sənin ehtirasına güzəşt edəcəkdir? Sən heç bir şey başa düşürsən! (*Vüqarla*) *Qoy Fiesko qadın qəlbini sındırsın* – bu qədər böyük dərd qadını yalnız yüksəldə bilər. Get! Fieskonun bədnamlığı isə mənim nəzərimdə Kalkanyonu ucalda bilməz, əksinə, bütün bəşəriyyəti gözümdən salar. (*Cəld çıxıb gedir.*)

K a l k a n y o (*heyrat içində onun arxasınca baxır, əlini alınına çırpır*). Sarsaq!

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

M a v r, F i e s k o.

F i e s k o. Buradan çıxan kim idi?

M a v r. Markiz Kalkanyo.

F i e s k o. Bu nədir, divanın üstündə yaylıq var? Mənim arvadım burada imiş?

M a v r. Mən onu indicə gördüm; o, çox həyəcanlı idi.

F i e s k o. Yaylıq islanmışdır? (*Onu cibinə qoyur.*) Kalkanyo burada idi. Leonora həyəcanlıdır... (*Fikirləşib, Mavra.*) Burada nə üz verdiyini axşam səndən soruşacağam.

M a v r. Mamzel Bellaya sarışın qız deyəndə xoşuna gəlir. Cavab alarsınız.

F i e s k o. Demək, otuz saat keçmişdir. Tapşırığımı yerinə yetirdinmi?

M a v r. Hamısını, dediyiniz kimi, mənim hökmdarım.

F i e s k o (*əyləşərək*). Onda de görüm Doriyalar barədə və indiki hökumət haqqında nə danışirlər?

M a v r. Tfu! Adam eşidəndə ürəyi bulanır! Doriyanın adı çəkiləndə adamlar qızdırmaya tutulmuş kimi, tir-tir əsirlər. Canettinodan lap zəhlələri gedir. Hamı donquldandır. Camaat arasında belə deyirlər: fransızlar Genuya üçün siçovul idilər: pişik Doriya onları yedi, indi də ağzını siçanlara uzadır.

F i e s k o. Həqiqətə oxşayır... Onlar bu pişiyin üstünə salmağa bir it tapa bilməyiblərimi?

M a v r (*hiyləgərliklə*). Bütün şəhər hər üzünə bir nəfər haqqında... bir nəfər... Əcəb işdir! Olmaya, mən onun adını yadımdan çıxartdım?

F i e s k o (*ayağa qalxaraq*). Axmaq! Onu yaratmaq necə çətin idisə, yadda saxlamaq o qədər asandır. Genuyada başqa belə bir ad varmı?

M a v r. Yox, əgər başqa bir qraf Lavanya yoxdursa.

F i e s k o (*oturur*). Ona bənzər bir şeydir. Bəs mənim şən həyat keçirməyim barədə nə deyirlər?

M a v r (*düz onun üzünə baxır*). Qulaq asın, qraf Lavanya! Görünür, Genuyanın sizə qarşı yüksək hörməti var. Son dərəcə ağıllı və istedadlı, qüdrətinin çiçəklənmə dövrünə qədəm qoymuş, damarlarında knyaz qanı axan, dörd milyon livr sərvəti olan, Genuyanın birinci

cəngavəri sayılan şəxsin, – ilk işarə ilə bütün qəlbləri dərhal özünə cəlb edə biləcək Fiesko kimi qəhrəmanın belə hərəkəti adamların xoşuna gəlmir...

F i e s k o (*üzünü nifrətlə yana çevirir*). Yaramazın birindən bu cür sözlər eşitmək...

M a v r. Deyirlər, heç olan şeydirmi ki, Genuyanın böyük oğlu Genuyanın taleyində baş verən böyük bir anda fürsəti əldən versin. Çoxları sizin üçün təəssüf edirlər, bir çoxları sizi lağa qoyub güllürlər, əksəriyyət sizə lənət yağdırır. Hamı sizi itirmiş olan dövlətin halına ağlayır. Bir nəfər hiyləgər adam isə hətta haradansa öyrənib ki, guya, tülkü əyninə xalat geyir.

F i e s k o. Tülkü tülkünü uzaqdan tanıyar... Qrafinya İmperiali ilə mənim yeni eşq macərəmə nə deyirlər?

M a v r. Mən bu barədə danışmasam yaxşıdır.

F i e s k o. Açıq söylə, qorxma! Nə qədər həyasızcasına olsa, o qədər yaxşıdır! Onlar nə pıçılşaşırlar?

M a v r. Pıçılşamaq nədir! Bütün qəhvəxanalarda, bilyardxanalarda, mehmanxanalarda, birjada, bazarda var gücləri ilə bağırırlar.

F i e s k o. Nə deyirlər? Mən əmr edirəm, danış!

M a v r (*geri çəkilərək*). Deyirlər ki, siz gicsiniz.

F i e s k o. Çox gözəl. Bu xəbər üçün al bu bir sexini. Mən genuyalıları əyləndirmək üçün başıma axmaq papağı keçirmişəm. Bir az sonra mən başımı da qırxdıracağam, qoy məni təlxək hesab eləsinlər! İpək-əyirmə emalatxanalarında mənim hədiyyələrimi necə qəbul elədilər?

M a v r (*əzilib-büzülərək*). Gic, onlar özlərini ölüm məhkum edilənlər kimi aparırdılar...

F i e s k o. Gic?.. Sən dəli olubsan, oğlan!

M a v r. Bağışlayın! Mən sizdən bir sexin də qoparmaq istəyirdim.

F i e s k o (*gülə-gülə ona bir sexin də verir*). Demək, deyirsən ölüm cəzasına məhkum edilənlər kimi?

M a v r. Ölüm cəzasını gözləyib birdən bağışlanmaları haqqında fərman eşidən adamlar kimi. Onların ürəkləri də, canları da sizin yanınızdadır.

F i e s k o. Çox şadam. Onlar Genuyanın qara camaatının başçılarıdır.

M a v r. Yekə bir aləm var idi! Vallah, az qalmışdı ki, mən özüm pulları sağına-soluna səpələyim! Onlar mənim boynuma dəli kimi

sarıldılar. Qızlara mənim qara sifətim elə xoş gəlmişdi ki, elə bil, ömürləri boyu qara oğlanın xəyalı ilə yaşayırlarmış. Fikirləşdim ki, nə deyirsən de, pul hər şey eləyə bilər, hətta mavrı da ağırdar!

F i e s k o. Sənin peyin yığınından əmələ gəlmiş fikrin peyinin özündən yaxşı olub! Sözüüm yoxdur, yaxşı xəbərlər gətiribsən, ancaq bilmirəm: onlar əməli işə çevriləcəklərmi?

M a v r. Göylər ki deyilməyə başladı, tufan qopacağına gözlə. Adamlar dəstə-dəstə toplaşib bir-birinə nə isə pıçıldaırlar; kənar bir adam görünən kimi dərhal susurlar! Genuyada hava xəfədir, boğanaqdır. Narazılıq respublikanın başının üstünü qara bulud kimi kəsmişdir. Külək qalxan kimi, gurultu başlayacaqdır.

F i e s k o. Tss! Qulaq as! Bu nə əcaib səsdır?

M a v r (*pəncərənin yanına qaçır*). Camaat şəhər idarəsindən qaıdır.

F i e s k o. Bu gün prokurator seçkisidir. Tapşır mənə fayton versinlər. Ola bilməz ki, iclas qurtarsın. Orada, görünür, nə isə bir pis iş olub. Mən özümü oraya çatdırmalıyam. Plaşımı və qılıncımı verin! Hanı mənim ordenim?

M a v r. Ağa, mən onu oğurlayıb girov qoymuşam.

F i e s k o. Xoş xəbərdır.

M a v r. Bəs indi necə olsun? Məni tezmi mükafatlandıracaqsınız?

F i e s k o. Plaşı da oğurlamadığın üçünmi?

M a v r. Oğrunu göstərdiyim üçün.

F i e s k o. Səs-küy yaxınlaşır. Qulaq as! Bu, rəğbət səsləri deyil! (*Təlasik*) Cəld ol, darvazaları aç! Mən başa düşürəm. Doriya dəlicəsinə kobud və həyasızdır. Respublika tükdən asılı qalıb. Mərc gələm ki, sinyoriyada dava düşüb.

M a v r (*pəncərənin yanında, çıxır*). Bu nədir? Bütün Balbi küçəsi camaatla doludur, minlərlə adam var... Təbərzinlər, qılınclar parlayır! Senatorlar... Hamı bura qaçır...

F i e s k o. Bu qıyamdır. Gir izdihamın arasına!!! Mənim adımlı çağır! Elə et ki, onların hamısı buraya axışsın.

M a v r tələsik qaçır.

Qarışqa – dərrakənin zəhmət çəkib qırıntılarla topladığı şeyi təsadüfi külək bir an içərisində süpürüb bir yerə yığır.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Fiesko, Senturione, Sibö, Asserato tələsik otağa girirlər.

Sibö. Bağışlayın, qraf! Sizin otağınıza icazəsiz girməyə bizi qəzəb vadar elədi.

Senturione. Hersoqun qardaşı oğlu bütün sinyoriya qarşısında məni təhqir etdi, dəhşətli surətdə təhqir etdi!

Asserato. Səhifələri bütünlüklə bizdən, Genuyanın zadəganlarından ibarət olan qızıl kitabı Doriya təhqir etdi.

Senturione. Biz buraya elə bunun üçün gəlmişik. Mənim simamda bütün zadəganlara meydan oxudu. Bütün zadəganlar mənimlə birlikdə qisas almalıdırlar. Söhbət ancaq mənim namusum haqqında getsəydi, mən köməkçilərsiz də yola gedərdim.

Sibö. Onun simasında bütün zadəganlar təhqir olunmuşlar. Bütün zadəganların qəzəbi ildırım kimi çaxmalıdır!

Asserato. Millətin hüquqları ayaqlar altında tapdanmışdır. Respublikanın azadlığına ölümcül zərbə endirilmişdir.

Fiesko. Mən böyük diqqətlə dinləyirəm.

Sibö. O, iyirmi doqquzuncu seçici idi, prokuratora səs vermək üçün qızıl şarı çıxartdı. İyirmi səkkiz səs verilib qurtarmışdı. On dörd səs mənə, bir o qədər də Lomellinoya verilmişdi. Təkcə Doriya və bir də o, öz şarlarını salmamışdılar.

Senturione (*onun sözünü kəsərək*). Hələ salmamışdılar. Mən Siböyə səs verdim. Doriya isə... Bir düşünün, mənim şərəf və heyyyətimə nə qədər ağır bir zərbədir!.. Doriya...

Asserato (*onun sözünü kəsərək*). Okean Genuyanın sahillərini əhatə etdiyi gündən belə bir hadisə görünməmişdir...

Senturione (*daha artıq qızğınlıqla*). Doriya qırmızı plaşının altındakı qılncı çıxarıb mənim şarıma sancaraq üzünü yığıncağa tutub çığırdı...

Sibö. "Senatorlar! Şar etibarsızdır! Onun deşiyi var! Lomellino – prokurator!"

Senturione. "Lomellino – prokurator" deyib, qılncı masanın üstünə atdı.

Asserato. Bəli. Elə bu cür çığırdı: "Şar etibarsızdır" və qılncı masanın üstünə atdı.

F i e s k o (*bir az susub*). Sizin qərarınız nədir?

S e n t u r i o n e. Respublikanın lap ürəyinin başına zərbə endirilmişdir. Bizim qərarımız nədir?

F i e s k o. Senturione! Çubuğu nəfəslə də üfürüb qırmaq olar, lakin palıdı ancaq tufan yıxa bilər. Mən soruşuram: siz nə qərara gəlibsiniz?

S i b o. Məncə, soruşmaq lazımdır ki, Genuya nə qərara gələcək?

F i e s k o. Genuya? Genuya? Bəsdir! Genuya başdan-ayağa çürümüşdür və harasına toxunsan, uçub tökülür! Siz patrisilərə ümid edirsiniz? Yoxsa ona görə ümid edirsiniz ki, dövlət işləri haqqında söhbət gedəndə onlar üz-gözlərini turşudub çiyinlərini çəkirlər? Bəsdir! Onların qəhrəmanlığı Yaxın Şərqlə malları taylarının içinə qablanmışdır, xırda qəlbləri isə Ost-Hində üzən gəmilərin salamat qayıtmaları üçün tir-tir əsir.

S e n t u r i o n e. Siz bizim patrisiləri əbəs yerə bu cür nacins hesab edirsiniz. Doriya həyasızcasına hərəkət edən kimi, neçə yüz adam əyin-başını cırıq-cırıq edə-edə ticarət meydanına tökülüşdü. Sinyoriya uçub dağıldı...

F i e s k o (*kinayə ilə*). Çalağan sürüyə hücum edəndə göyərçinlər uçub dağılan kimi...

S e n t u r i o n e. Yox, yanan fitil bant çəlləyinə düşən kimi.

S i b o. Xalq da qəzəblənmişdir. Yaralı bir qaban nələr etməz!

F i e s k o (*gülür*). Xalq – kor və kobud bir nəhəngdir. O əvvəlcə hay-küy qaldırır, ağzını geniş açıb bütün alçaq və uca şeyləri, miskin və nəcib nə varsa, hamısını udmaqla qorxudur, sonra isə qabağına çəkilməmiş sapa ilişərək, büdrəyib yxılır! Yetər, genuyalılar! Genuya artıq əvvəlki kimi dənizlər hakimi deyil. Əvvəlki qüdrətdən onun ancaq adı qalmışdır. Genuya bu saat, bir zamanlar məğlubedilməz olan və kos kimi yeniyetmə Oktavianın əlinə düşmüş Romaya bən-zəyir. Genuya daha azad ola bilməz. Genuyaya onu canlandırma biləcək bir hökmdar lazımdır. Ona hakimi-mütləq lazımdır. Yaxşısı budur, gedin o yekəbaş Canettinoya boyun əyin!

S e n t u r i o n e (*qəzəblənərək*). Təbiətin kor düşmən qüvvələri barışsa da, şimal qütbü ilə cənub qütbü birləşsə də, biz boyun əymərik! Gedək, dostlar!

F i e s k o. Dayanın, dayanın! Siz nə barədə fikirləşirsiniz, Sibos?

S i b o. Heç nə barədə, hərəgah bilmək istəyirsinizsə, “zəlzələ” adlanan bir təlxək mərasimi barədə.

F i e s k o (*onu heykəlin yanına aparır*). Bu heykələ tamaşa edin.
S e n t u r i o n e. Florensiya Venerasıdır. Bunun söhbətimizə nə dəxli var?

F i e s k o. Xoşunuza gəlirmi?

S i b o. Bəs necə! Xoşumuza gəlməsəydi, biz yaxşı italyalı olmazdıq. Lakin siz bunu nə üçün soruşursunuz?

F i e s k o. Səyahətə çıxın! Bütün dünyanı gəzib bu uydurma Veneranın bütün gözəlliklərini özündə təcəssüm etdirən bu sənət əsərinin canlı surətlərindən ən yaxşısını seçin.

S i b o. Bəs bizim səyimizin mükafatı nə olacaq?

F i e s k o. Siz meydanlarda hay-küy qoparanların xülyalarına qapılmaqdan imtina edərsiniz...

S e n t u r i o n e (*səbirsizliklə*). Bəs nə qazanacaq?

F i e s k o. Təbiətlə sənət arasında uzanmış çəkişməni udaraq.

S e n t u r i o n e (*kəskin*). Bəs sonra?

F i e s k o. Sonra? Sonra? (*Qəhqəhə ilə güllür.*) Sonra siz Genuyanın azadlığının necə məhv olduğunu heç görmək də istəməzsiniz.

Senturione, Sibo, Asserato gedirlər.

ALTINCI GƏLİŞ

Səhnənin dalında səs-küy artır.

F i e s k o. Çox gözəl! Çox gözəl! Respublikanın küləşi artıq alışmışdır! Alov evləri və qüllələri bürüyür. Alovlan, yanğın, alovlan! Ey coşqun külək, fəlakətli alovu şiddətləndir, qoy o hər şeyi bir-birinə qarışdırıb qiyamət qoparsın!

YEDDİNCİ GƏLİŞ

M a v r tələsik qaçaraq içəri girir. F i e s k o.

M a v r. İzdiham buraya gəlir.

F i e s k o. Darvazaları geniş aç! Bütün küçəni içəri burax.

M a v r. Eh, respublikaçılar, respublikaçılar! Boyunlarına azadlıq boyunduruğunu keçirib, onun aristokratik zinət və calalının ağırlığı altında öküz kimi nıqqıldayırlar.

F i e s k o. Axmaqlar, elə bilirsiniz ki, Fiesko di Lavanyanın heç başlamadığı bir işi Fiesko di Lavanya davam etdirəcəkdir. Qişam lap yerinə düşüb! Lakin sui-qəsd mənim əlimlə olacaqdır. Onlar artıq pilləkəndədirlər.

M a v r (*otaqdan qaçaraq*). Ey! Ey! Siz evi uçurub dağıdarsınız!

C a m a t qapını sındırıb içəri soxulur.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Fiesko, on iki nəfər sənətkar.

H a m ı. Doriyalardan intiqam! Canettinodan intiqam!

F i e s k o. Sakit, sakit, həmvətənlərim! Sizin mənə olan ehtiramınızı izhar etmək üçün buraya gəlmənizi mən qiymətləndirirəm, – bu, sizin ürəyinizin təmizliyini göstərir. Lakin mənim qulaqlarıma rəhm edin!

H a m ı (*daha da qəzəblə*). Rədd olsun Doriya! Əmisi də rədd olsun, qardaşı oğlu da!

F i e s k o (*gülümsəyərək onları sayır*). Bir düjün? Zəhmli qoşundur!

B i r n e ç ə a d a m. Doriyaları qovmaq lazımdır! Dövlətdə başqa cür qaydalar yaradaraq!

B i r i n c i. Bizim sülh hakimlərimizi pilləkəndən aşağı tulladılar! Hakimləri pilləkəndən aşağı atdılar.

İ k i n c i. Siz bir düşünün, Lavanya, hakimlər seçkilərdə ona etiraz eləyəndə Doriya onları pilləkəndən aşağı saldı.

H a m ı. Biz buna dözə bilmərik! Dözə bilmərik!

Ü ç ü n c ü. Şəhər idarəsinə qılıncla gəlmək!

B i r i n c i. Qılınc! Mühəribə rəmzi! Sülh evində!

İ k i n c i. Al-qırmızı plaşda senata gəlmək! Başqa senatorlar kimi qara paltar geyməmək!

B i r i n c i. Paytaxtımızda səkkiz at qoşulmuş karetda gəzir!

H a m ı. Müstəbid! O, vətənə və hökumətə xəyanət etmişdir!

İ k i n c i. İmperatordan özü üçün iki yüz mühafizəçi alman satın almışdır!

B i r i n c i. O, əcnəbilərlə birləşib vətən oğullarının əleyhinə çıxır! Almanlarla bərabər italyanlara qarşı! Əsgərlərlə bərabər qanunlara qarşı!

H a m ı. Xəyanət! Qiyam! Genuya təhlükə altındadır!
B i r i n c i. Öz karetasında respublikanın gerbini necə gəldi
çəkdimişdir.

İ k i n c i. Andreanın heykəlini sinyoriyanın həyətinin ortasına
qoydurmuşdur.

H a m ı. Onu tikə-tikə etmək lazımdır! Tikə-tikə doğramaq lazım-
dır! Heykəlini də, özünü də!

F i e s k o. Genualılar! Siz bu sözləri nə üçün mənə deyirsiniz?

B i r i n c i. Siz buna yol verməməlisiniz! Onu cilovlayın!

İ k i n c i. Siz buna dözməməlisiniz! Siz ağıllı adamsınız. Bizim
qeydimizə siz qalmalısınız!

B i r i n c i. Siz ondan saf zadəgansınız? Siz onun öhdəsindən
gəlersiniz! Siz buna dözməməlisiniz!

F i e s k o. Sizin etibarınız mənə xoşdur. Lakin mən bu etimadı
öz əməlimlə doğrulda biləcəyəmmi?

H a m ı (*bir-birinin sözünü kəsərək*). Dağıt! Vur! Bizi azad elə!

F i e s k o. Əvvəlcə xeyirxah bir məsləhətə qulaq asmağa razı olun.

B i r n e ç ə a d a m. Danışın, Lavanya!

F i e s k o (*əyləşir*). Genualılar! Bir dəfə vəhşi heyvanlar aləmində
iğtişaş qalxdı. Hər şey qarışdı bir-birinə, dəstə-dəstəyə qarşı vuruşdu,
ən nəhayət, taxt-taca böyük, bir medelyan köpəyi¹ yiyələndi. Sallaq-
xanada heyvanları bıçağın altına qovmağa adət etmiş bu köpək taxta
çıxanda lap qudurdu və təbəəliyində olanları yırtıb-dağıtmağa, sümük-
lərini gəmirməyə başladı. Xalq həyəcana gəldi, qoçaqlar dilbir olub
knyazlıq edən köpəyi boğdular. Sonra toplaşdı hansı üsuli-idarənin
daha yaxşı olması barədə məsləhət-məşvərət elədilər. Səslər üç yerə
ayrıldı. Genualılar, siz kimin tərəfdarı olardınız?

B i r i n c i. Xalqın tərəfdarı! Hamımız xalqın tərəfdarı!

F i e s k o. Elə xalq qələbə çaldı. Demokratiya qurdular. Hər
vətəndaş öz səsini verirdi. Hər şeyi səslərin çoxluğu ilə həll edirdilər.
Bir neçə həftə sonra insan təzəcə təşkil olunmuş azad dövlətə qarşı
müharibə elan etdi. Bütün heyvanlar səltənəti topladı bir yerə. At,
Aslan, Pələng, Ayı, Fil cərgədən qabağa çıxıb: “Silaha sarılın!” deyərək
bağırtdılar. Növbə çatdı qalana. Qoyun, Dovşan, Maral, Eşşək,
bütün həşərat, quşlar, qorxaq balıq tayfası – hamısı çıxıb “sülh!” deyərək
zingildəməyə və ulamağa başladı. Aydınıdımı, genualılar? Qorxaqlar

¹ *Medelyan köpəyi* – geniş yayılmış it cinsi

mübarizlərdən çox idi; sarsaqlar ağıllılardan artıq idi. Məsələləri isə əksəriyyətin səsi həll eləyirdi. Heyvanlar təslim oldular və insan onların səltənətinə vergi qoydu. Bu üsuli-idarəni də, əlverişli olmadığı üçün, ləğv etmək lazım gəldi. Genuyalılar, indi siz nə təklif edərdiniz?

B i r i n c i və **i k i n c i**. Nümayəndələr təyin etmək! Nümayəndələr! Aydın məsələdir!

F i e s k o. Elə bu cür də qərara gəldilər! Bütün dövlət işləri palatalar arasında bölüşdürüldü. Canavarlar maliyyə ilə məşğul oldular. Tülküləri özlərinə katib götürdülər. Göyərçinlər cinayət məhkəməsində iclas edirdilər. Pələnglər xoşluq və razılıqla olan sazişləri qanuna salırdılar. Keçilər nikah və boşanma işlərinə baxırdılar. Dovşanlar əsgər idilər. Aslanları və Fili arabaya qoşulmağa göndərdilər. Eşşək dövlət müşaviri oldu. Köstəbək isə idarəetmə işləri üzrə ali nəzarətçi təyin edildi. Siz necə bilirsiniz, genuyalılar, bu cür müdrik bir qərarın nəticəsi nə oldu? Kimin başını Canavar üzürsə, onu Tülkü aldadır. Kim canını Tülküdən qurtarırsa, ona Eşşək şllaq ilişdirir. Pələng günahsızları boğazlayır. Göyərçin oğruları və caniləri əfv edir. Biri vəzifəsini başqasına təhvil verəndə isə nəzarətçi Köstəbək deyirdi ki, hər şey öz qaydasındadır, heç bir şeyi qurdalamaq olmaz! Heyvanlar hiddətləndilər. Onlar: “Özümüzə hakimi-mütləq seçəcəyik! – deyə bir səslə bağırdılar. – İri və iti dişli, ağıllı bir hakimi-mütləq, özünün də bircə qarnı olacaqdır!” Hamısı da bircə hökmdara sadıq olacaqlarına and içdi – yadınızda saxlayın, bir nəfər, genuyalılar! Lakin *(əzəmətlə ayağa qalxıb onların arasında dayanır)* bu, Aslan idi!

H a m ı *(əl çalıb, papaqlarını göyə atırlar)*. Bravo! Bravo! Onlar bunu çox yaxşı tapıblar!

B i r i n c i. Qoy Genuyada da bu cür olsun! Genuyada seçilməyə layiq olan adam var!

F i e s k o. Onun haqqında danışmaq. Gedin evinizə. Ancaq Aslanı yadınızdan çıxarmayın!

Vətəndaşlar səs-küylə çıxırlar.

Hər şey əla gedir. Xalq və senat Doriyanın əleyhinədir! Xalq və senat Fieskonun tərəfdarıdır!.. Hassan! Hassan! Yelkənləri açaq! Külək əlverişli küləkdir. Hassan! Hassan!.. Onların nifrətini alovlandırmaq lazımdır. Onların coşqunluğunu qızıqdırmaq lazımdır. Bura gəl, Hassan! Cəhənnəm zəbanəsi! Hassan! Hassan!

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

M a v r içəri girir. F i e s k o.

M a v r (*qabalıqla*). Ayaqqabılarım dağıldı. Daha nə etməliyəm?

F i e s k o. Nə əmr etsəm – onu.

M a v r (*hiyləgərliklə*). Əvvəlcə hara qaçım? Sonra hara qaçım?

F i e s k o. Bu dəfə qaçmalı olmayacaqsan. Səni sürüyə-sürüyə aparacaqlar. Özünü yığışdır, ürəkli ol. Mən bu saat xəbər verəcəyəm ki, sən mənim canıma qəsd edirdin və səni əlin-ayağın bağlanmış halda verəcəyəm cəlladların əlinə.

M a v r (*altı addım geri çəkilir*). Cənab, bu, bizim şərtimizə müğayirdir!

F i e s k o. Arxayın ol. Bunlar hamısı komediyaadır. İndi əsas məsələ ondan ibarətdir ki, Canettinonun mənim həyatıma qəsd etdiyini camaat bilsin. Səni qərəzlə istintaq edəcəklər.

M a v r. Mən boynuma alım, yoxsa inkar edim?

F i e s k o. İnk ar et. Sənə işgəncə verəcəklər. Əzab və işgəncələrin birinci mərhələsinə dözərsən. Sən bunu mənim üstümə əl qaldırmağın cəzası hesab elə. İkinci dəfə əzab verəndə boynuna al.

M a v r (*başını yırğalaya-yırğalaya, şübhə ilə*). Şeytan yaman hiyləgərdir! Yaxşı, birdən bu cənablar əyləncəni uzatmaq fikrinə düşüb məni elə-belə, zarafatla dar ağacına çəkdilər, onda necə olsun?

F i e s k o. Sağ-salamat çıxıb gedəcəksən. Mənim qraflıq namu-sum buna rəhndir. Mən tələb edərəm ki, qisas almaq üçün sənin ölüm cəzanı müəyyən etmək ixtiyarını özümə versinlər, sonra da bütün respublikanın gözü qarşısında səni bağışlayaram.

M a v r. Əlac yoxdur. Sümüklərimi əzişdirəcəklər. Qoy olsun, eybi yoxdur! Daha da fəndgir olaram.

F i e s k o. Onda cəld ol, mənim əlimi xəncərlə cız ki, qan çıxsın. Mən özümü elə göstərəcəyəm ki, guya, səni indicə bu saat, cinayət işlədiyin yerdə tutmuşam. Yaxşı. (*Var gücü ilə çığırır.*) Qatill! Canil! Tutun onu! Qapıları bağlayın! (*Mavrin boğazından tutub sürüyür.*)

Səhnədə xidmətçilər qaçırlar.

ONUNCU GƏLİŞ

Leonora və Roza qorxmuş halda qaçıb gəlirlər.

Leonora. Adam öldürürlər! Burada kim isə çıxırdı: “Öldürürlər!”

Roza. Yəqin, küçədə dalaşırlar. Genuyada bir gün də davasız keçmir.

Leonora. “Öldürürlər!” deyə çıxırdılar. Camaat da Fieskonun adını çəkirdi! Miskin yalançılar! Onlar mənim gözlərimi bağlamaq istəyirdilər, lakin mənim qəlbim onlardan hiyləgər çıxdı! Tez ol, qaç onların dalınca! Xəbər tut, gör onlar onu hara çəkib apardılar.

Roza. Sakit olun! Bella oraya qaçdı.

Leonora. Onun sönməkdə olan nəzərləri Bellaya sataşacaqdır! Xoşbəxt Bella! Vay mənim halıma – onu öldürən mən oldum! Mən Fieskonun məhəbbətini qoruyub saxlaya bilsəydim, o heç vaxt öz ailəsini tərک eləməz, özünü paxıl adamların xəncərinin qabağına atmazdı. Budur, Bella gəldi! Rədd ol! Bir kəlmə də, Bella!

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Yenə onlar. Arabella.

Arabella. Qraf sağ-salamatdır. Mən onun şəhərdə at belində necə çapdığını gördüm. Bizim aғamız hələ heç bir zaman bu cür gözəl olmamışdı! Qara kəhər onun altında oynaqalayır, belindəki səadətli sürücü ilə fəxr edərək, ətrafına toplaşan camaat arasından özünə yol açırdı. Qraf mənim yanımdan sürətlə keçərkən məni gördü, iltifatla gülümsədi, başını tərпətdi və üç dəfə öpüş göndərdi (*hiyləgərliklə*). Mən onları necə edim, sinyora?

Leonora (*böyük bir sevinclə*). Yelbeyin çərənçi! Qaytar onları özünə!

Roza. Bax, görürsünüz! Sizin rənginiz yenə lalə kimi açıldı!

Leonora. O, öz qəlbini fahişələrin ayaqları altına atır, mən isə onun hər baxışını axtarıb tuturam! Ah, qadınlar, qadınlar!

Gedirlər.

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Andreanın sarayında.
Canettino və Lomellino cəld içəri girirlər.

Canettino. Qoy dişi aslan erkək aslanın dalınca nəre çəkdiyi kimi, onlar da öz azadlıqları üçün ulayıb-bağırınsınlar! Mən geri çəkilməyəcəyəm!

Lomellino. Cənab, axı...

Canettino. Cəhənnəm olsun sənin “axı”n, vur-tut iki günün prokuratoru! Genyanın bütün qüllələrinin başları titrəsə də, coşan dəniz “yox!” deyə nərildəsə də, tük qədər də geri çəkilmərəm! Mən bu zir-zibildən qorxmuram!

Lomellino. Qara camaat ancaq alovlanmış odun parçasıdır; yanğını alovlandıran zadəganlardır. Bütün respublika təlatümə gəlib. Xalq da, patrisilər də.

Canettino. Nə olsun, mən də Nəmrud kimi, dağdan məzəli və ürəkaçan yanğına tamaşa edəcəyəm.

Lomellino. O vaxta qədər bütün qiyamçılar, yalnız qarışıqlıqdan istifadə etmək xəyalı ilə yaşayan bir nəfər şöhrətpərəst başçının tərəfinə keçməsələr.

Canettino. Boş sözdür! Boş sözdür! Mən təhlükəli ola biləcək bircə adam tanıyıram ki, onun da haqqında tədbir görülmüşdür.

Lomellino. Zati-ali.

Andrea içəri girir. İkisi də alçaqdan təzim edir.

Andrea. Sinyor Lomellino! Mənim qardaşım qızı yola düşmə-yə hazırlaşır.

Lomellino. Mən onu müşayiət etmək şərəfinə nail olacağam.
(Gedir.)

ON ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Andrea, Canettino.

Andrea. Qulaq as, qardaş oğlu! Mən səndən çox narazıyam.
Canettino. Məni axradək dinləyin, hökmdar!

A n d r e a. Genuyada ən rəzil dilənçi də buna layiq olsaydı, mən onun sözlərini axıradək dinləyərdim. Alçaq, yaramaz bir adam, mənim qardaşım oğlu da olsa, onu heç vaxt dinləyə bilmərəm. Mənim səninlə əmin kimi söhbət etməyim də böyük bir iltifatdır: hersoq sinyoriyada səni məsuliyyətə cəlb etməli idi.

C a n e t t i n o. Bircə kəlmə, əlahəzrət...

A n d r e a. Qulaq as, gör nə edibsən, sonra mənə cavab ver... Yarım əsr müddətində bu əllərimlə tikib-qurduğum binanı, – öz əminin mavzoleyini, onun yeganə ehtiramını – genuyalıların məhəbbət abidəsini uçurdun. Andrea bu yelbeyinliyi sənə bağışlayıb, günahından keçir.

C a n e t t i n o. Mənim əmim və hersoq...

A n d r e a. Sözümlə kəsmə. Mənim göylərdən ilham alıb Genuyaya bağışladığım müdrik üsuli-idarə mexanizmini, – nə qədər yuxusuz gecələr, nə qədər təhlükə, nə qədər qan bahasına başa gəlmiş bir mexanizmi sındırdın. Mənim müəssisələrimə lazımı ehtiram göstərməyib, knyazlıq şərəf və namusumu bütün Genuyanın qarşısında ləkələdin. Mənə doğma olan bir adam onlara nifrət edirsə, bəs onlar kimin üçün müqəddəs olacaqdır? Əmin sən bu axmaqlığını bağışlayır.

C a n e t t i n o (*inciyərək*). Əlahəzrət, siz məni Genuyanın hersoqu kimi tərbiyə edibsiz.

A n d r e a. Kəs səsin!.. Sən dövlət xainisən. Sən dövləti ürəyinin başından yaralayıb! Onun ürəyi isə – yadında saxla, çağa! – itaət adlanır. Çoban ömrünün son günlərində fəaliyyətdən çəkilməyi qərara alanda, sən elə düşündün ki, sürü tərək edilib, özbaşına buraxılıb? Hərgah Andreanın saç-saqqalı ağappaq ağarıbsa, bu, heç də o demək deyil ki, sən özünü küçə uşağı kimi aparıb qanunları tapdalaya bilərsən.

C a n e t t i n o (*höcətliklə*). Kifayətdir, hersoq! Qarşısında Fransanın tir-tir əsdiyi Andreanın qanı mənim də damarlarımda axır!

A n d r e a. Kəs səsin! Əmr edirəm sənə! Mən adət etmişəm ki, danışdığım zaman dəniz sussun! Sən hakimi-mütləqin ədalətini onun məbədinin özündə təhqir edibsən. Sən bilirsənmi, bunun cəzası nədir. Qiyamçı? İndi cavab ver!

C a n e t t i n o gözlərini aşağı dikib susur.

Bədbəxt Andrea! Sən əməyinin bəhrəsini yeyib puç edən qurdu öz ürəyinin qanı ilə bəsləyibsən!.. Mən genuyalılar üçün bütün çürük və dəyərsiz şeyləri rüsvay edə biləcək bina tikib öz əlimlə oraya ziyançı buraxmışam! Budur o! Axmaq adam, sən mənim qocalıqdan zəifləmiş sümüklərimə dua et ki, onlar öz nəsil sərđabəsinə doğma əllərdə getmək istəyir. Sən mənim kafir məhəbbətimə minnətdar ol ki, mən qiyamçının qanlı başını edam kürsüsündən təhqir edilmiş dövlətin ayaqları altına atmaq istəmirəm. (*Cəld gedir.*)

ON DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

L o m e l l i n o, nəfəsi təngimiş, qorxmış halda,
C a n e t t i n o dinməz-söyləməz,
odlu gözlərlə hersoqun arxasınca baxır.

L o m e l l i n o. Mən nələr gördüm! Nələr eşitdim! Bu saat, bu saat qaçın, şahzadə! Hər şey məhv oldu!

C a n e t t i n o. Nədir elə məhv olan?

L o m e l l i n o. Genuya, şahzadə! Mən düz bazar meydanından gəlirəm. Orada camaat bir nəfər mavnı araya alıb, qollarını buraraq, işgəncə vermək üçün məhkəməyə çəkib aparırdı; qraf Lavanya və üç yüzdən artıq zadəgan izdihamın arxasınca gedirdilər. Mavnı qraf Fieskonun həyatına qəsd etdiyi vaxt tutublar.

C a n e t t i n o (*ayağını yerə vuraraq*). Nə? Deyəsən, bu gün bütün şeytanlar azadlığa çıxıblar?

L o m e l l i n o. Mavnı dindirirdilər, onu kim göndərmiş olduğunu bilmək istəyirdilər. Mavr boynuna almadı. Ona birinci dərəcəli işgəncə verdilər. O dinmirdi. İkinci dərəcəli işgəncəyə keçəndə mavr danışmağa başlayıb, o adamın adını dedi... Zati-ali, siz nə düşünürdünüz? Siz öz şərəf və namusunuzu elə bir rəzil adama necə etibar edə bildiniz?

C a n e t t i n o (*qəzəblənib özündən çıxaraq*). Mənə sual vermə!

L o m e l l i n o. Dəlisinə qulaq asın. Doriyanın adı çəkilən kimi – ah, mən sizin adınızı bazar meydanında eşitməkdənsə, öz adımı cəhənnəmə vasil olmalı günahkarların siyahısında oxumağı arzu edərdim! – Fiesko xalqın qarşısına çıxdı. Əmrləri xahiş kimi səslənən bu adamı siz tanıyırsınız, onun camaatın hissləri ilə oynamaq

bacanğını bilirsiniz, hamı nəfəsini saxlayıb dəhşətdən qurumuş kimi dayanaraq, onu dinləyirdi. Fiesko az danışdı, o ancaq qan damcılayan əlini qabağa uzatdı, – xalq onun hər damcı qanını təbərrük kimi qapmağa can atırdı. Mavrı onun ixtiyarına verdilər, Fiesko isə – bu, bizim üçün ağır zərbədir, – Fiesko onu bağısladı. Bu an xalqın sükutu quduzcasına nəşəyə çevrildi. Hər bir səs sizi ölümlə hədələyirdi, Fieskonu isə “vivat!” deyə bağıran minlərlə adam əllərinin üstündə saraya apardılar.

C a n e t t i n o (*bədxah bir gülüşlə*). Qoy qiyam dalğaları mənim boğazıma toxunsun! İmperator Karl! Mən bu sözlə onları sakitləşdirərəm, o zaman Genuyanın bütün zəngləri susar!

L o m e l l i n o. Bohemiya İtaliyadan uzaqdadır. Karl tələssə, sizin təziyəniyə gəlib çatar.

C a n e t t i n o (*üstünə böyük möhür vurulmuş məktub çıxarır*). Demək, yaxşı ki, o artıq buradadır!.. Sən heyrət edirsənmi, Lomellino? Doğrudanmı, sən elə düşünürdün ki, respublikaçıların hamısının yaxası əlimdə olmasaydı, mən qudurmuş respublikaçıları acıqlandırmaq kimi ağılsızlığa əl atardım?

L o m e l l i n o (*pərt olmuş halda*). Heç bilmirəm nə düşünüm.

C a n e t t i n o. Sən bilməsən də, sənə heç ağına gəlməyən bəzi şeyləri mən bilirəm. Qərar qəbul olunmuşdur. Birigün on iki senatorun boynu vurulacaqdır. Doriya – hakimi-mütləq, imperator Karl isə onun hamisi olacaqdır. Sən məndən geri çəkilsən?

L o m e l l i n o. On iki senator! Mənim qəlbimin on iki qat qan günahına dözə biləcək qüdrəti yoxdur!

C a n e t t i n o. Səfeh! Biz onu mənim taxtımın pillələrinə atarıq! Bilirsənmi nə var, biz imperator Karlın nazirləri ilə belə qərara gəlmişik ki, Genuyada fransızların hələ güclü tərəfdarları var və biz bu fransız tərəfdarlarının kökünü kəsməsək, onlar yenə Genuyanı fransızlara sata bilərlər. Bu fikir qoca imperatorun qəlbini qurd kimi yeyir. O mənim planımı öz imzası ilə təsdiq etmişdir, sən isə mənim dediklərimi yazacaqsan.

L o m e l l i n o. Axı mən bilmirəm...

C a n e t t i n o. Otur yaz!

L o m e l l i n o. Axı mən nə yazım? (*Oturur.*)

C a n e t t i n o. On iki nəfər məhkum edilmişlərin adlarını: Françesko Senturione.

L o m e l l i n o (*yazır*). Səs verdiyi üçün mükafat olaraq o, dəfn mərasiminin qabağında gedəcəkdir.

C a n e t t i n o. Kornelio Kalva.

L o m e l l i n o. Kalva.

C a n e t t i n o. Mikaele Sibo.

L o m e l l i n o. Onun prokurator olmaq arzusunu söndürmək üçün.

C a n e t t i n o. Tomazo Asserato üç qardaşı ilə bərabər.

L o m e l l i n o daha yazmır.

(*Mətin səslə*) Üç qardaşı ilə bərabər.

L o m e l l i n o (*yazır*). Sonra.

C a n e t t i n o. Fiesco di Lavanya.

L o m e l l i n o. Ehtiyatlı olun! Özünüzü gözləyin! Bu qara daşa ilişib yıxılaraq, boynunuzu sındıra bilərsiniz.

C a n e t t i n o. Ssipion Burqonyino.

L o m e l l i n o. O, toyunu başqa yerdə etməli olacaq.

C a n e t t i n o. Mən də onun sağdıışı olacağam. Rafael Sakko.

L o m e l l i n o. Mən bunun əfv edilməsi üçün çalışmalı idim ki, beş min skudomu qaytarsın. (*Yazır.*) Ölüm bütün borcları ləğv edir.

C a n e t t i n o. Visento Kalkanyo.

L o m e l l i n o. Kalkanyo. On ikincini mən öz cavabdehliyim və məsuliyyətimlə yazıram: Allah eləməsin ki, biz başlıca düşmənimizi yaddan çıxaraq!

C a n e t t i n o. Vəssalam – şüt tamam. Cüzeppe Verrina.

L o m e l l i n o. Bu da əjdahanın başı. (*Ayağa qalxır, siyahıya toz səpir və onu nəzərdən keçirib şahzadə Canettinoya verir.*) Demək, birigün sinyora ölüm təntənəli bir şənlik düzəldəcək! On iki nəfər adlı-sanlı genuyalı dəvət olunmuşdur!

C a n e t t i n o (*masaya yanaşib siyahını imzalayır*). Məsələ bitdi. İki gündən sonra doj seçkiləri olacaq. Sinyoriya toplaşanda dəsmalı yelləyən kimi bir yaylım atəşi on ikisini də sərəcək yerə, mənim iki yüz almanım isə bu zaman şəhər idarəsini tutacaq. Bütün bu işlər qurtaran kimi, Canettino Doriya içəri girib özünə and içdirməyi müsaidə edəcəkdir. (*Zəngi çalır.*)

L o m e l l i n o. Bəs Andrea?

C a n e t t i n o (*nifrətlə*). O qocalıb əldən düşüb.

Xidmətçi gəlir.

Hersoq məni soruşsa, deyin ki, mən ibadətdə olacağam.

Xidmətçi gedir.

Mənim ürəyimdəki kin və ədavəti ancaq dindarlıq pərdəsi altında gizlətmək olar.

L o m e l l i n o. Bəs siyahı necə olsun, şahzadə?

C a n e t t i n o. Sən onu özünlə aparıb bizim tərəfdarlarımızın hamısına göstərsən. Bu məktubu isə bir adamla Levantoya göndərmək lazımdır. Mən bu məktubda öz niyyətlərimi Spinolaya bildirib tapşırıram ki, səhər saat səkkiz üçün paytaxtda olsun. (*Getmək istəyir.*)

L o m e l l i n o. Bizim qurduğumuz tələdə bir boşluq var, şahzadə! Fiesko indi senata gəlmiş.

C a n e t t i n o (*geri dönərək*). Axı Genuyada, heç olmasa, bir nəfər qiyamçı qalmalıdır, yoxsa yox? Onun barəsində mən özüm bir tədbir tökərəm. (*Yan qapıdan çıxır, Lomellino isə o biri qapıdan çıxır.*)

ON BEŞİNCİ GƏLİŞ

Fieskonun sarayında avanzal.

Əlində məktublar və veksellər olan F i e s k o. M a v r.

F i e s k o. Demək, dörd qalera¹ gəlib çıxdı.

M a v r. Darsəndə sağ-salamat lövbər saldılar.

F i e s k o. Lap vaxtında gəliblər. Teleqramlar haradadır?

M a v r. Romadan, Pyaçentsadan və Fransadan.

F i e s k o (*məktubları açub gözdən keçirir*). Xoş gəliblər! Genuyaya xoş gəliblər! (*Olduqca sevinərək*) Qasidləri knyazlara layiq qonaq edin.

M a v r. Hm... (*Getmək istəyir.*)

F i e s k o. Dayan! Dayan! Burada sənin üçün hələ bir yığın iş var!

M a v r. Nə lazımdır? Axtarışı itinini fərasəti, yoxsa əqrəb nişəsi?

F i e s k o. Bu dəfə – bir yerdəcə oturdulmuş balaca quşun cəh-cəhi! Sabah səhər tezdən şəhərə paltarlarını dəyişmiş iki min adam gələcəkdir; onlar mənə xidmət etmək üçün gəlirlər. Sən öz əlaltılarını

¹ *Qalera* – çoxavarlı qədim gəmi (*tərc.*)

darvazaların yanında cərgə ilə düz və onlara əmr ver ki, gələnlərə diqqətlə fikir versinlər. Bəziləri özlərini Lorettoya gedən ziyarətçi kimi qələmə verəcək, bəziləri də rahib, oyunbaz, tacir, səyyar musiqiçi qiyafəsində gələcəklər. Çoxusu Genuyada dolanmağa ümid edən istefa vermiş əsgər adı ilə gələcək. Hər birindən soruşub öyrən, gör hara düşmək fikrindədir. Kim “Qızıl ilanın altında” deyə cavab versə, ona mehribanlıq edib mənim sarayımın yolunu göstərin. Başa düşdünmü? Mən sənin fərasətinə arxayın oluram.

M a v r. Arxayın ola bilərsiniz, ağa! Mənim kələkbazlığımıza necə əminsinizsə, buna da əmin ola bilərsiniz. Bircə milçəyi nəzərimdən qaçırsam, mənim gözlərimlə tufəngi doldurub sərçələrə güllə atın. (*Getmək istəyir.*)

F i e s k o. Dayan! Bir məsələ də var. Şəhərdə, əlbəttə, qalələr barədə dedi-qodu başlanacaq. Sən bu danışılara qulaq as. Bir adam soruşsa, deyərsən ki, mən ötəri olaraq eşitmişəm ki, ağam türklərin üstünə hücumu hazırlayır, başa düşdünmü?

M a v r. Başa düşdüm. Qutunu basurman saqqalı ilə örtüb gizlədək ki, onun içində nə olduğundan heç şeytan da baş çıxara bilməsin! (*Getmək istəyir.*)

F i e s k o. Tələsmə. Bir ehtiyat tədbiri də var: mənə nifrət etmək və tələ qurmaq üçün Canettinonun əlində yeni bir əsas var. Sən öz tay-tuşlarının arasında öyrən, gör mənə qarşı sui-qəsd-filan hazırlanmır ki? Doriya şənlik evlərinə gedərsən, bir o ürəkəçən qızlarla məşğul ol. Sarayın sirləri çox vaxt arvad yubkalarının qatları arasında gizlənmiş olur. Sən onlara varlı qonaqlar vəd elə, hətta söz ver ki, öz ağanı da gətirəcəksən, heç bir şeydən çəkinmə. Bu bataqlığa baş vurub möhkəm zəmin tapanadək orada qal.

M a v r. Dayanın! Axı mən Diana Bononi adlı bir arvadın evinə gedib-gəlirəm, ilyarım onun yanına qonaq aparıb-gətirmişəm. Srağagün mən gördüm ki, prokurator Lomellino onun evindən çıxır.

F i e s k o. Lap yerinə düşdü! Lomellino Doriyanın bütün ağılsız planlarının açarıdır. Sabah səhər gedərsən o arvadın evinə. Çox ola bilər ki, bu Endimion¹ bu gecəni də öz bakirə və ismətli Dianasının² yanında keçirir.

¹ *Endimion* – yunan mifologiyasında öz gözəlliyi ilə məşhur olan gənc.

² *Diana* – Roma ilahəsi (*tərc.*)

M a v r. Bir iş də var, cənab! Bəs genuyalılar soruşsalar, – yalan deyirəmsə, lənətə gəlim ki, onlar soruşacaqlar! – hə, soruşsalar ki, Genuya barədə Fiesko nə fikirdədir?.. Siz üzünüzdən maskanı çıxarıb atacaqsınız, yoxsa yox? Onda mən nə cavab verirəm?

F i e s k o. Nə cavab verəsən? Belə cavab ver: ana bətnindəki uşağın doğulmaq vaxtı çatmışdır. Sancılar doğumun yaxınlaşmasını xəbər verir. Genuya ölüm kürsüsündədir. Sənin ağanın adı isə Covanni Lodoviko Fieskodur.

M a v r (*ləzzətlə gərnəşərək*). And içirəm, öz fırldaqçı namusuma ki, mən bu işi düzəldəcəyəm! Hə, dostum Hassan, kefini kök saxla! Əvvəl-əvvəl meyhanaya! Mənim ayaqlarımın bir yığın işi var! Qarnımı doldurmalyam ki, heç olmasa, o, mənim əvəzimə bir söz desin! (*Gedir, lakin dərhal geri qayıdır.*) *A propos!*¹ O qədər danışdım ki, az qala, yadımdan çıxacaqdı! Siz istəyirdiniz ki, Kalkanyo ilə sizin arvadınızın arasında nə əhvalat olduğunu biləsiniz. Arada pərtlik olub: Kalkanyo suyu süzülə-süzülə gedib – vəssalam. (*Qaçır.*)

ON ALTINCI GƏLİŞ

Fiesko tək.

F i e s k o. Mənim təəssüfümü qəbul edin, markiz Kalkanyo!.. Doğrudanmı, siz elə düşünürdünüz ki, mən arvadımın fəzilətinə və mənim öz ləyaqətlərimə arxayın olmasaydım, öz yataq otağım kimi vacib bir şeyi nəzarətsiz buraxardım. Lakin sən yaxşı əsgərsən – buyurub qohum ola bilərsən! Bu qohumluğu sənin Doriyanı məhv etməli olan qılıncın möhkəmləndirəcəkdir. (*Otaqda iri addımlarla var-gəl edir.*) Qoy olsun, Doriya, çıx meydana! Cəsarətli bir tədbirin bütün yayları işə salınmışdır. Dəhşətli konsert qarşısında bütün alətlər köklənmişdir! Yalnız maskanı atıb Fieskonu genuyalı vətənpərvərlərə olduğu kimi göstərmək qalır.

Addım səsləri eşidilir.

Buraya gələnələr var! Belə bir vaxtda gəlib mənə mane olan, görə-sən, kimdir?

¹ Lənət şeytana (*lat.*)

ON YEDDİNCİ GƏLİŞ

Fiesko, Verrina, Romano molbertlə, Sakko, Burqonyino, Kalkanyo hamısı baş əyir.

Fiesko (*onların qabağına gedir; şadlıqla*). Xoş gəlibsiniz, mənim ləyaqətli dostlarım! Yəqin ki, sizi mühüm bir məsələ məcbur etmişdir ki, yığılıb mənim yanıma gələsiniz. Sən də mi buradasan, əziz qardaşım, Verrina? Sən məni həqiqətdə olduğundan daha çox fikrimdə ziyarət etməsəydin, sənin sifətini tamam yadımdan çıxarırdım. Əgər səhv etmərsən, deyərsən, o ziyafət gecəsindən sonra mən öz Verrinamı görməmişəm?

Verrina. Ondan şikayət etmə, Fiesko. Bu günlər onun ağsaçlı başına böyük bir fəlakət gəlmişdir. Lakin bu barədə daha danışmaq kifayətdir.

Fiesko. Mənim məhəbbətimin marağını təmin edə bilmək üçün kifayət deyildir. Biz tək qalanda sən bütün əhvalatı mənə söylərsən. (*Burqonyinoya*) Xoş gəlibsiniz, gənc qəhrəman! Biz təzəcə tanış olmuşuq, lakin mən sizi bir dost kimi sevmişəm. Siz mənim haqqımda pis rəyinizi dəyişibsinizmi?

Burqonyino. Sən həqiqətdən uzaq deyilsən.

Fiesko. Verrina, deyirlər, bu gənc zadəgan sənin kürekənin olacaqdır. Mən bunu ürəkdən alqışlayıram. Mən onunla ancaq birçə dəfə söhbət etmişəm, buna baxmayaraq, onun qayınatası olsaydım, bununla fəxr edərdim.

Verrina. Sənın verdiyin qiymət məni öz qızımla fəxr etməyə vadar edir.

Fiesko (*başqalarına*). Sakko! Kalkanyo!.. Mənim evimə gələnlərin hamısı nadir qonaqlardır. Genuyanın ən nəcib oğulları, doğrusunu deyim ki, siz mənim qəbuluma qarşı etinasız olsanız, mən öz qonaqpərəstliyimdən utana bilərəm!.. İndi icazə verin, mən beşinci qonağı salamlayım; onu tanımasam da, bu ləyaqətli cəmiyyətlə gəlməsi onun üçün ən yaxşı zəmanətdir.

Romano. O, sadə bir rəssamdır, sinyor, adı Romanodur; özü də təbiətdən istifadə etmək yolu ilə özünə çörək pulu qazanır; onun var-yoxu – fırçadan ibarətdir; bu saat o, Brutun başı üçün yaxşı bir (*təzim edir*) natura axtarmaqla məşğuldur.

F i e s k o. Əlinizi mənə verin, Romano. Sizin bu cür sədaqətlə xidmət etdiyiniz sənət bu ev üçün yabançı deyildir. Mən onu qardaş məhəbbətilə sevirəm. Axı bu sənət təbiətin sağ əlidir. Təbiət ancaq məxluqatı, sənət isə insanı yaratmışdır. Siz nə çəkirsiniz, Romano?

R o m a n o. Bizi indi də həyəcanlandıran qədim tarix səhnələridir. Florensiyada mənim “Ölən Herakl”ım, Venesiyada mənim “Kleopatra”m, Romada, Vatikanda – keçən günlərin qəhrəmanları yenidən canlanan yerdə – mənim “Coşqun Ayaks”ım vardır.

F i e s k o. Sizin firçanız indi nə yaratmaqla məşğuldur?

R o m a n o. O, fəaliyyətsiz qalmışdır, zati-ali. Bizim dövrümüzdə düha çırağı, həyat çırağına lazım olandan az yağ alır. Bir müddət var ki, onun ancaq fitili yanır! Bu da mənim son işim!

F i e s k o (*maraq və həvəslə*). Bizim üçün bundan əziz bir qonaq ola bilməz. Bu gün mənim bütün varlığım da misilsiz bir arxayınlıq hökm sürür, ruhum mənim son dərəcə aydın və təbiətin əbədi gözəlliyini duymağa həssasdır. Əsərinizi qoyun buraya. Bu, mənim üçün həqiqi bir bayram olacaqdır. Yaxın gəlin, dostlarım! Bütün diqqətimizi rəssama verməliyik! Lövhənizi buraya qoyun.

V e r r i n a (*qalanlarına işarə edir*). Fikir verin, genuyalılar!

R o m a n o (*şəkli açır*). İşıq bu tərəfdən düşməlidir. O pərdəni qaldıraq, bunu salaq. Belə yaxşıdır. (*Kənara çəkilir*.) Bu, Virgini ilə Appi Klavdinin tarixidir.

Uzun sürən ifadəli pauza. Hamı şəklə tamaşa edir.

V e r r i n a (*ilham və coşqunluqla*). Vur, ağsaçlı ata! Lərzəyə düşüb-sən, müstəbid? Bəs siz nə üçün müqəvva kimi dayanıbsınız, romalılar, rənginiz niyə qaçıb? Onun arxasınca, romalılar!.. Qılınc parlardı!.. Arxamca gəlin, genuyalılar! Siz nə üçün müqəvva kimi dayanıbsınız? Doriyaya ölüm! Ölüm! Ölüm! (*Əlini şəkklə qaldırır*.)

F i e s k o (*rəssama baxıb gülümsəyir*). Nə böyük uğurlar! Sizin sənətiniz bu qocanı cavan bir xəyalpərəstə çevirdi!

V e r r i n a (*taqətsiz halda*). Mən haradayam? Onlar necə oldular? Qabarcıqlar suda itən kimi yox oldular. Sən buradasanmı, Fiesko? Zülmkar hələ sağdırmı, Fiesko?

F i e s k o. Bax, görürsənmi? Bəs sənin gözlərin haradadır? Bu romalının başı səni heyran edir? Sən bunda nə görübsən? Yaxşısı budur, sən bir bu qıza bax! O nə qədər zərifdir, onun bütün görkə-

mində nə qədər incəlik var! O solğun dodaqlar necə gözəldir! Sönük baxışlarında nə qədər nəvaziş, nə qədər nəşə var! Misilsizdir! Bu, ilahi gözəllikdir, Romano!.. Hələ bu süd kimi ağappaq döşlərə baxın, son nəfəs onu nə qədər gözəl qabartmışdır! Bu cür nimfalardan çox çəkin, Romano, onda mən sizin xəyalınızın yaratdığı sənət qarşısında diz çökər və təbiətdən üz döndərərəm!

B u r q o n y i n o. Verrina, sənin bu qədər ümid bəslədiyini o böyük təsir qüvvəsi budurmu?

V e r r i n a. Məyus olma, oğlum! Allah-taala bizi intixab etdiyi üçün Fieskonun köməyindən imtina etmişdir.

F i e s k o (rəssama). Bəli, bu, sizin son əsərinizdir. Bu, axırıncı pillədir, Romano, siz öz yaradıcılıq zirvənizə qalxdınız! Daha fırçaya əl vurmağın! Lakin mən rəssama heyran olmaqla, onun əsərindən zövq almağın unuduram. Bu lövhə qarşısında mən hətta zəlzələni də hiss etməzdim. Aparın şəklinizi! Virgininin bu qəşəng başına ləyaqətli bir qiymət vermək üçün mən bütün Genyuanı girov qoymalı oldurdum. Aparın!

R o m a n o. Şərəf rəssam üçün ən yüksək mükafatdır. Mən bu şəkli sizə bağışlayıram. (*Getmək istəyir.*)

F i e s k o. Dayanın, Romano! (*Əzəmətli addımlarla otaqda gəzişir, nə isə böyük və mühüm bir məsələ haqqında dərin fikrə dalmışdır; ara-sıra otaqdakılara nüfuz edici nəzər salır. Nəhayət, rəssamın qolundan tutub onu şəklin yanına aparır.*) Bura gəl, rəssam! (*Qeyri-adi bir vüqar və ləyaqətlə*) Sən iftixar edirsən ki, cansız şəkildə həyatın zahiri görünüşünü yarada bilirsən, azca səy göstərməklə böyük işləri əbədləşdirməyi bacarırsan? Sən öz ilhamınla lovğalanırsan, halbuki o, damarlarında qan axmayan, qəlbədən və fəaliyyət qüvvəsindən məhrum olan oyuncaqlar yaradır! Sən tabloda müstəbidləri devirirsən, amma özün miskin bir qul olaraq qalırsan. Sən öz fırçanın bir hərəkəti ilə dövlətləri azad edirsən, lakin öz zəncirlərini qırmağa qüdrətin çatmır. (*Ucadan amiranə*) Get! Sənin gördüyün iş – təlxəklikdir! Zahiri görünüş, çəkil və öz yerini fəaliyyətə ver!.. (*Molberti aşıraraq, əzəmətlə*) Sənin ancaq rəng yaxıb göstərdiyini mən həyatda yerinə yetirmişəm!

Hamı sarsılmışdır. R o m a n o məyus bir halda şəkli aparır.

ON SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Fiesko, Verrina, Burqonyino, Sakko, Kalkanyo.

Fiesko (*gərgin sükutu pozaraq*). Siz elə bilirdiniz ki, aslanın nərəsi eşidilmirsə, demək, o yatmışdır? Siz şöhrətpərəstliyə qapılıb belə təsəvvür edirdiniz ki, Genuyanın zəncirlərini duyan yalnız sizsiniz, bu zəncirləri qırmaq istəyən ancaq sizsiniz? Siz uzaqdan o zəncirlərin səsini eşidənədək Fiesko artıq onları qırmışdı. (*Mücrünü açır, bir dəstə məktub çıxarıb masanın üstünə atır.*) Buyurun, bu, Parma əsgərləri!.. Bu, Fransanın qızılı! Bu, Roma papasının dörd gəmisini! Zülmkar müstəbidi yuvasındaca yaxalamaq üçün daha nə çatmır? Siz daha nə əlavə edə bilərsiniz?

Hamı donub qalmış halda susur. Fiesko cavab gözləmədən, qürurla kənara çəkilir.

Respublikaçılar, müstəbidləri devirməkdənsə, onları lənətləməyi daha yaxşı bacarırsınız!

Verrinadan başqa hamı dinməz-söyləməz onun ayağına yığılır.

Verrina. Fiesko, mənim dizlərim yox, ruhum sənə qarşında əyilir. Sən dahi adamsan... lakin... qalxın, genuyalılar!

Fiesko. Bütün Genuya arsız Fieskoya qarşı qəzəblənmişdi! Bütün Genuya bu düşkün arvadbaza lənət yağdırdı. Genuyalılar, genuyalılar! Mənim arvadbazlığım hiyləgər və xain müstəbidi aldatdı, mənim ağılsız hərəkətlərim qorxulu müdrikliyimi sizin gözlərinizdən gizlətdi. Böyük fikir əyyəşliq pərdəsi altında gizlədilmişdi. Bəsdir daha! Genuya məni sizin vasitənlə tanıdı. Mənim ən cəsarətli arzum həyata keçdi.

Burqonyino (*kədərlə kresloya yığılır*). İndi mən bir heçəm.

Fiesko. İndi gələn sözdən işə keçək. Mexanizm işə salınmaq üçün hazırlanmışdır. Mən şəhərə dənizdən və qurudan hücum edə bilərəm. Roma, Parma və Fransa mənə yardım göstərir. Zadəganlar hiddətlənmişlər. Qara camaat məni istəyir. Zülmkarları mən yuxuya vermişəm. Respublika dəyişiklik yaratmağa hazırdır. Bizim bəxtimiz

gətirmişdir. Hər şeyimiz var. Yalnız Verrina nə barədə isə hələ fikirləşir.

Burqonyino. Səbir edin! Mən elə bir söz bilirəm ki, bu söz onu dəhşətli cəhənnəmin şeypurlarından da tez oyadır! (*Verrinaya yanaşır və onu ucadan səsləyir.*) Ata, oyan! Sənin Bertan əzabları içində məhv olur!

Verrina. Bu sözü deyən kim idi? Genuyalılar, iş başına!

Fiesko. Əməliyyat planını fikirləşin. Başımız söhbətə qızıqdı – artıq gecəyarından keçmişdir. Genuya yatır. Zülmkar öz gündəlik günahlarından yorulub taqətsiz uzanmışdır. İkisinin də əvəzinə ayıq olun.

Burqonyino. Dağılıb getməzdən qabaq öz qəhrəmanlıq ittifaqımızı and içməklə möhkəmləndirək.

Əllərini bir-birinə verib dairə şəklində düzülürlər.

Genuyanın müqəddəratını həll edəcək böyük bir an qarşısında qoy onun beş nəfər ən böyük igidinin qəlbi birləşsin!

Dairə daha da sıxlaşır.

Dünya qopanda, məhşər günü qohumluq bağları, sevgi və məhəbbət bağları qırılanda qəhrəmanların bu sarsılmaz ittifaqı qoy qırılmaz və möhkəm olsun!

Ayrılırlar.

Verrina. Biz bir də nə vaxt toplaşacağıq?

Fiesko. Sabah günorta vaxtı mən sizin rəyinizi dinləyəcəyəm.

Verrina. Demək, sabah günorta! Gecən xeyrə qalsın, Fiesko! Burqonyino, gedək! Sən çox qeyri-adi bir şey eşidəcəksən.

İkisi də gedirlər.

Fiesko (*qalanlara*). Dal qapılardan çıxın ki, Doriyanın casusları heç bir şey görə bilməsinlər.

Hamı gedir.

ON DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Fiesko (*fikrə dalıb otaqda var-gəl edir*). Köksümdə nə qədər həyəcan var! Gizli fikirlər bir-birini necə sürətlə izləyir! Elə bil, canilər xəbis işlərini görməyə çıxmışlar, qızaran üzlər gözlərini qorxaqcasına yerə dikib, gözəl xəyallar qarşından oğrun-oğrun keçirlər. Dayanın! Dayanın! Qoyun mən sizin üzünüzə baxım!.. Ləyaqətli fikirlər mərd kişinin qəlbini möhkəmləndirir və gündüzün işığından qorxmurlar. A! Mən sizi tanıdım!.. Libasınızdan tanıdım – siz yalan atasının nökrələrisiniz!.. Rədd olun! (*Pauzadan sonra yeni coşqunluqla.*) Respublikaçı Fiesko? Hersoq Fiesko? Dayan! Qarşıda dərin bir uçurum, fəzilətin hüdudu, göylərin və cəhənnəmin sonu görünür. Burada dəfələrlə qəhrəmanların ayağı büdrəmiş, uçuruma yuvarlanmış və bütün dünya onların adlarını lənətlə damğalamışdır. Burada onların qəlbini şübhə gəmirmişdir; qəhrəmanlar “bir addım da irəli getməyəcəyəm” – deyə qət etmiş və yarımallah olmuşlar! (*Coşqunluqla*) Genuyalıların məni ürəkdən sevdiklərini görmək, mənim əlimin bir hərəkəti ilə qorxunc Genuyanın qarşısında boyun əydiyini görmək!.. Sən yaman hiyləgərsən, adam yoldan çıxaran, sənin cəhənnəm nökrələrin bizə mələk qiyafəsində görünürlər!.. Bədbəxt lovğa! Əzəli günah! Sənin busən mələkləri məcbur edirdi ki, göyləri unutsunlar, sənin bətnin ölüm törədirdi... (*Dəhşətdən titrəyə-rək*) Sən intəhasızlıq haqqında nəğmələrinlə mələkləri yoldan çıxarırdın... İnsanları isə özünə qızıl, qadınlar və taclarla cəlb edirsən. (*Bir az fikirləşəndən sonra qətiyyətlə*) Taxt-tacı fəth etmək – böyük əməldir! Onu rədd etmək – ilahi əməldir! (*Qəti olaraq*) Məhv ol, müstəbid! Genuya, azad ol, mən də sənin (*mütəəssir olaraq*) ən xoşbəxt vətəndaşınam.

P ə r d ə

Üçüncü pərdə

BİRİNCİ GƏLİŞ

Uzaq və vahiməli bir yer. Gecə.
Verrina və Burqonyino içəri girirlər.

Burqonyino (*dayanaraq*). Ata, sən məni hara aparırsan? Sən məni çağıranda səşində duyduğum ağır əzabın əks-sədasını tənğişən nəfəsində eşidirəm. Bu ağır və uğursuz sükutu poz! Danış! Mən buradan o yana getmirəm.

Verrina. Çatdıq.

Burqonyino. Buradan dəhşətli bir yer tapmaq olmaz, ata. Sənin niyyətin də bu cür dəhşətlidirsə, onda, ata, mənim başımdakı tüklər biz-biz duracaq.

Verrina. Mənim qəlbimdəki zülmətə nisbətən bu, çiçəkli bir gülüstandır. Gəl dalımca, gedək, çürüntü meyitləri gəmirirdiyi yerə, o yerə ki, ölüm orada dəhşətli ehsan məclisi düzəldir! O yerə ki, məhv olmuş ruhların fəryadlarından həzz alan iblis şənlik edir, o yerə ki, izzirabdan axıdılan bihudə göz yaşları əbədiyyətin yırtıq xəlbirinə tökülməkdədir! Gedək, oğlum, o yerə ki, orada kainatı başqa cür qanunlar idarə edir, o yerə ki, orada fələk öz qalxanından mərhəmət şüarını pozur. Mən orada titrəyə-titrəyə sirmimi açıb sənə deyərəm. Sən də dişin-dişinə dəyə-dəyə mənə qulaq asarsan.

Burqonyino. Sən nə demək istəyirsən? Danış! Yalvarıram!

Verrina. Ey gənc! Mən buna cürət edə bilmirəm. Oğlan! Sənin damarlarındakı qan hələ durudur, bədənin zərif və həssasdır, – bu, sənin hissələrinin incəliyini göstərir. Sənin həssaslığının alovu mənim amansız müdrikiyimi yandırıb əridir. Qocalıq şaxtası, ya kədər qurşunu sənin qan damarlarını qurutmuş olsaydı... qaralmış qan laxtaları qəlbini başqalarının əzablarına acımaq duyğusundan məhrum

etsəydi, onda sən mənim iztirablarımın nə demək olduğunu başa düşər və mənim qərarım qarşısında diz çökərdin.

Burqonyino. Sən öz qərarını açıb söyləsən, o həm də mənim qərarım olar.

Verrina. Yox, oğlum, Verrina sənın qəlbinə qıymır. Ah, Stsipation! Sinəmdə ağır bir yük var... bu, işıqdan qorxan gecə kimi bir fikir, elə bir dəhşətli fikirdir ki, buna, hətta igidin də qəlbi davam gətirə bilməz! Başa düşürsənmi? Bu fikri mən tək özüm yerinə yetirəcəyəm... lakin ona tək dözə bilmirəm, Stsipation. Mən lovğa adam olsaydım, deyərdim: "Təklidə dahi olmaq – əzabdır!.." Allah-taalanın da dahiliyi özünü bezikdirirdi, buna görə o, əcinnələri özünə dost qəbul elədi... Qulaq as, Stsipation!

Burqonyino. Ruhum ruhunla birləşmək üçün yanır!

Verrina. Diqqətlə qulaq as, lakin bir kəlmə də etiraz etmə! Bir kəlmə də, eşidirsənmi? Bircə kəlmə də! Fiesko ölməlidir!

Burqonyino (*heyratla*). Ölməlidir? Fiesko?

Verrina. Ölməlidir! Şükürlər olsun sənə, ilahi! Sözümlü dedim... Fiesko ölməlidir, oğlum, özü də mənim əlimlə ölməlidir!.. İndi get!.. Elə əməllər var ki, onlar bəşər mühakiməsinə tabe deyildir, onların hakimi – yalnız göylərdir. Mənim fikrim bundan ibarətdir! Get! Mənə nə məzəmmət lazımdır, nə də tərif. Mən bilirəm, bu mənə nə qədər baha oturur, elə bu kifayətdir. Ancaq dayan! Qorxuram bu düşüncələr səni dəli edər. Ona görə qulaq as: sən dünən gördünmü o, özündən nə qədər razı idi və bizim çaşqınlığımızdan necə həzz alırdı? Təbəssümü bütün İtaliyanı aldatmış bir adam, Genuyada özünə bərabər adamların mövcud olmasına dözə bilməz. Get! Fiesko, şəksiz, zülmkar hökmdarı yıxacaqdır. Lakin bu daha, şəksiz ki, Fiesko Genuyanın ən dəhşətli müstəbidi olacaqdır. (*Cəld gedir.*)

Heyrətə gəlmiş Burqonyino dinməz-söyləməz
onun arxasınca baxır, sonra yavaş-yavaş
onun dalınca gedir.

İKİNCİ GƏLİŞ

Fieskonun sarayında zal. Arxa planda ortada şüşəli böyük qapılar, bunlardan o tərəfdə dənizin və şəhərin mənzərəsi. İşıqlaşır.

Fiesko (*pəncərənin yanında*). Bu nədir?.. Ay batdı, dənizin dalğalarından alovlu səhər oyanıb qalxır. Ağılsız xəyallar mənim yuxumu qarışdırdı. Mən eyni bir duyğudan əzab çəkə-çəkə bütün gecəni çırpınmışam. Mənə genişlik lazımdır, mən meydan oxumaq istəyirəm! (*Şüşəli qapıları açır.*)

Şəhər və dəniz sübhün al şəfəqinə qərç olmuşdur.
Fiesko iri addımlarla otaqda gəzişir.

Genuyanın ən mərd kişisi mən deyiləmmi? Məgər dahi adamların qanadı altına sığınmağa can atmaq bu kiçik adamların nəsibi deyilmi? Lakin mən fəzilət qanununu pozuram. (*Dayanır.*) Fəzilət? Ali zəka axmaqların bildiklərindən daha başqa mətləbləri bilir, madam ki belədir, bu zəka onların fəzilətinə necə şərik olsun? Cılız adamlar öz miskin bədənlərini zorla yerləşdirdikləri bir zirehə pəhləvanın kürəkləri sığarmı?

Günəş Genuyanın üzərinə qalxır.

Əzəmətli şəhər! (*Qollarını açıb qapıya tərəf tələsir.*) Sən mənimsən! Sənin üzərində şahənə bir gün kimi parlamaq, səni hakimi-mütləq əli ilə qorumaq! Bütün qaynayıb-coşan ehtirasları, doymaq bilməyən bütün arzuları bu dibsiz dəryaya batırmaqmi? Bəli! Yalançı nə qədər hiyləgər olsa da, yalançılıq nəcib bir iş olmayacaqdır. Lakin böyük məqsəd yalançını da nəcibləşdirər! Cibə girmək rüsvayçılıqdır; milyon mənimsəmək – həyasızlıqdır. Lakin tacı ələ keçirmək – misilsiz bir əzəmətdir! Günah nə qədər böyük olsa, eyib bir o qədər az olar! (*Pauzadan sonra mənalı-mənalı*) Tabe olmaq! Hökmranlıq etmək! Nə qədər başgicəlləndirici uçurum! Oraya insanlarda nə qədər əziz şey varsa hamısı: sərkərdələr – sizin çələbələriniz; rəssamlar – sizin ölməz əsərləriniz; epikürçülər – sizin zövq və nəşəniz; dəniz səyahətçiləri – sizin dəniz və adalarınız yerləşir! Tabe olmaq və hökmranlıq etmək! Olum, ya ölüm! Kim pərvərdigarla onun sonuncu mələyi arasında görünən uçurumdan addımlayıb keçə bilsə, ona bu məsafəni də

keçib-getmək qismət olacaqdır. *(Əzəmətli bir hərəkətlə)* Dəhşətli, başgicəlləndirici zirvədə dayanmaq... yalançı kor fələk çarxının insanların taleyi ilə xaincəsinə oynadığı coşqun bəşər burulğanına yuxarıdan tamaşa etmək, şadlıq piyaləsindən birinci içmək, dəmir geyimli nəhəng olan qanunu yedəkləyib idarə etmək, ona vurulmuş yaraların intiqamını almaq üçün bütün səylərinin nə qədər bihudə olduğunu görmək, çünki o harada isə aşağıda aciz bir qəzəblə yalnız sənin əzəmətinin ətrafına çəkilmiş hasara zərbə endirir! Vəhşi bir ilxı olan xalqın azğın ehtiraslarını cilovların mülayim bir hərəkəti ilə yatırmaq. Şahə qalxmış məğrur vassalı bir, yalnız birnəfəsə devirmək. Hökmdarın coşqun beynində yaranan xəyalların həyatverici hakimi-mütləq əsasının bir işarəsi ilə dərhal həyata keçirilədiyini görmək!.. Ah, bunu yalnız fikirləşəndə belə valeh olmuş ruhum az qala, yerindən uçmaq istəyir!.. Mən bir anlıq da olsa hökmdaram! Bunun müqabilində bütöv bir həyat nədir ki? Varlığın qiyməti illərdə deyil, dolğun həyatdadır! Göy gurultusunu ayrı-ayrı səslərə bölüşdürsən, onlar körpəyə layla çalar; onları qəflətən gurlayan vahid zərbə halında birləşdirsək, şahənə səs əbədi göyləri titrədən... Mən qət etdim! *(Qalib addımlarla var-gəl edir.)*

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Fiesko. Leonora açıqdan-açığa qorxa-qorxa gəlir.

Leonora. Bağışlayın, qraf. Mən, deyəsən, sizin səhər istirahətinizi pozdum.

Fiesko *(çaşqın halda geri çəkilir)*. Etiraf edirəm, sinyora, sizin gəlişiniz mənim üçün gözlənilməzdir.

Leonora. Gözlənilməz görüşlər ancaq sevənləri heyrətə salmır.

Fiesko. Gözəl qrafinya, siz öz gözəlliyinizi səhərin aldadıcı sərinindən qorumalısınız.

Leonora. Heç bilmirəm: gözəlliyimin qalıqlarını kədər üçün qorumağa dəyərmimi?

Fiesko. Kədər üçün mü, mənim əzizim? Bu vaxtadək mən elə bilirdim dövlətləri sarsıtmayanların hamısının nəsibi ürək sakitliyidir. Demək, mən səhv etmişəm?

Leonora. Ola bilər... Lakin mən hiss edirəm ki, bu dincliyin ağırlığı mənim qadın qəlbimi əzib məhv edəcəkdir. Sinyor, bir neçə

dəqiqənizi mənə qurban etməyə razı olsanız, mən sizi cüzi bir xahişlə narahat etməyə gəlmişəm. Yeddi ay dəhşətli yuxu görmüşəm: mən, guya, qrafinya di Lavanyayam. Yuxu dağıldı. Mən başağrısı ilə oyandım. İndi mənim bu dərəcədə həqiqətə oxşayan bu yuxu və xəyaldan xəstə olmuş qəlbimə ancaq məsum uşaqlıq dövrünün bütün sevinclərinin qaytarılması şəfa verə bilər. İcazə verin, mən öz mərhəmətli anamın ağuşuna qayıdım!

F i e s k o (*heyratə gələrək*). Qrafinya!

L e o n o r a. Mənim qəlbim zərif və kövrəkdir, ona rəhminiz gəlsin. O yuxunu azacıq da olsa xatırlada bilən hər şey, xəstə təsəvvürümə zərər yetirə bilər. Buna görə mən hələ girov qalmış şeyləri onların qanuni sahibinə qaytarıram. (*Bir neçə cavahirəti masanın üstünə qoyur.*) Bu da mənim qəlbimə sancılmış xəncər... (*Fieskonun məhəbbət məktubu*) Bir də bu... bir də... (*Hönlüklü ilə ağlamağa başlayıb qarıya tərəf yüyürür.*) Mənə ancaq vurulmuş yara qalır.

F i e s k o (*dəhşətə gələrək, tələsik Leonoranın dalınca qaçıb onu saxlayır*). Leonora! Bunlar nə sözdür? Sizi and verirəm bütün inandıqlarınıza!

L e o n o r a (*taqətsiz halda onun ağuşuna yıxılır*). Mən sizin arvadınız olmaq şərəfinə nail olmamışam, lakin mənə belə gəlir ki, sizin arvadınız hörmətə layiq olardı!.. Qeybət qıranlar indi hər tərəfdə zəhərli dillərini işə salıb ilan kimi fısıldayırlar! Genyanın qızları və arvadları mənə əyri-əyri baxırlar: “Tamaşa edin, görün Fieskonun boynuna atılmış bu lovğa arvad gündən-günə necə solur!..” Öz qadın şöhrətpərəstliyəmə görə amansız cəza çəkirim! Bəli, mən məhrab qarşısında Fiesko ilə bərabər dizlərimi bükərkən bütün qadınlara meydan oxumuşam!

F i e s k o. Vallah, sinyora, siz çox təəccüblü sözlər danışırsınız!

L e o n o r a (*öz-özünə*). Aha, axır ki, dilləndi! Gah qızarıp, gah ağarır! İndi mənim cəsəretim çatar.

F i e s k o. Qrafinya, iki gün möhlət verin, ondan sonra mənim haqqımda hökm çıxararsınız!

L e o n o r a. Məni qurban vermək! Ah, mən səndən utanıram, ey sübhün şəfqəti! Əxlaqsız bir qadın üçün məni qurban vermək! Ah, mənə bir tamaşa edin, mənim ərim! Məgər, doğrudanmı, qarşısında bütün Genyanın tir-tir əsdiyi baxışınız qadının göz yaşlarından qorxaqcasına gizlənəcəkdir?

F i e s k o (*özünü tamamilə itirmiş halda*). Bəsdür, bir kəlmə də danışmayın, sinyora! Bir kəlmə də!

L e o n o r a (*kədərli, acı-acı*). Zəif qadın qəlbini parçalamaq! Heyhat, kişilərdən bunu gözləmək olar!.. Mən də özümü belə bir adamın ağışına atmışam! Mənim zəifliyim onun qüvvəsinə nə qədər ehtirasla sığındı! Bütün səadətimi ona verdim!.. Bu səxavətli insan isə onu başqasına bağışlayır! Özü də kimə!..

F i e s k o (*coşqunluqla onun sözünü kəsir*). Mənim Leonoram! Yox!..

L e o n o r a. Mənim Leonoram! Şükür olsun sənə, ulu tanrı! Mən yenə həqiqi sevginin saf səsini eşitdim! Vəfasız! Mən sənə nifrət etməliyəm, amma sənin nəvazişlərinin cüzi qalıqlarını acgözlüklə qəbul edirəm!.. Nifrət etmək! Mən “nifrət etmək” dedim, Fiesko? İnanma! Sənin xəyanətin məni öldürər, lakin nifrət bəsləməyə məcbur edə bilməz. Ah, qəlbim, sən necə aldanıbsan!

M a v r i n addımlarının səsi eşidilir.

F i e s k o. Leonora, mənim kiçik, cüzi bir xahişimi yerinə yetirin.

L e o n o r a. Məndən nə istəyirsən xahiş et, Fiesko, bircə laqeydlik tələb etmə.

F i e s k o. Nə istəyirsiniz, necə istəyirsinizsə, düşünün (*mənalı-mənalı*), lakin Genyanın yaşı iki gün də artmayınca, nə bir söz soruşun, nə də mənə lənət yağdırın. (*Əlini Leonoraya verib, onu nəzakət və təntənə ilə o biri otağa aparır.*)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

M a v r , tənənfəs halda, F i e s k o

F i e s k o. Nə olub sənə, nə tövşüyürsən?

M a v r. Tez olun, zati-ali!..

F i e s k o. Tora bir şeymi düşüb?

M a v r. Kağızı oxuyun. Of, heç inanmıram ki, mən gəlib çıxmışam! Ya Genya on iki küçə qısalıb, ya da mənim ayaqlarım iki dəfə uzanıb, sizin rənginiz qaçır? Bəli, onlar bu oyuna başları qoyurlar, sizin başınız isə birinci qeyd olunmuşdur. Siz buna necə baxırsınız?

F i e s k o (*məktubu dəhşətlə masanın üstünə atır*). Qıvrımsaçlı iblis! Sən bu məktubu necə ələ keçirdin?

M a v r. Zati-aliniz respublikanı necə ələ keçiribsə, mən də təqribən o cür. Qasid bu məktubla Levantoya çapırdı. Mən, qazanc olacağını duyub, dərədə pusquda dayandım, qoçağı güddüm – necə ilişdir-dimsə, yerində qaldı! Safsar ayaqlarını qaldırdı, cücə qaldı bizə!

F i e s k o. Onun qanı sənin boynunda! Məktubun bahasını heç bir qızıl ödəyə bilməz!

M a v r. Gümüşdən də imtina eləməyəm (*təntənəli və ciddi surətdə*). Qraf da Lavanya! Bir müddət əvvəl mən sizin başınızı kəsmək istəyirdim (*məktubu göstərərək*). Budur, onu sizə qaytarıram... İndi isə mən elə güman edirəm ki, səadətli sinyor və əclaf əvəz-əvəz oldular. Bundan sonrakı üçün əziz dostunuza təşəkkür edərsiniz. (*Ona ikinci məktub verir.*) Nömrə iki.

F i e s k o (*məktubu heyvətlə alır*). Sənin ağlın başındadırmı?

M a v r. Nömrə iki (*cəsarətlə ona yaxınlaşıb əlini belinə qoyur*). Aslan siçana mərhəmət göstərib azad eləyəndə axmaq deyildi ki, hə? (*Hiyləgərliklə*) Bəs necə! Birc olub! Yoxsa onun düşdüyü torun kəndirlərini dişləri ilə kim qoparırdı?.. Hə, xoşunuza gəlirmi?

F i e s k o. Sənə neçə şeytan qulluq edir?

M a v r. Bircəciyi, o da səadətli cənabınızın çörəyi ilə dolanır.

F i e s k o. Doriyanın öz əli ilə yazdığı imza! Sən bu siyahını haradan alıbsan?

M a v r. Mənim Bononimin əlindən, hələ soyumamış. Mən oraya keçən gecə getmişdim, sizin şirin sözlərinizi dedim, bundan daha şirin olan sexinləri cingildətdim. Sexinlər ona bərk təsir elədi. Mənə tapşırırdı ki, səhər saat altıda yenə gəlim. Lomellino, doğrudan da, orada idi, bu kağızla da cənnətin qapısından içəri girməyin gömrüyünü vermişdir!..

F i e s k o (*coşqunluqla*). Rəzil qadın düşkünləri!.. Respublikanı devirməyə hazırlaşırlar, özləri də fahişədən heç bir şey gizlədə bilmirlər! Burada açıq yazılmışdır ki, Doriya və onun əlaltıları məni və on bir senatoru öldürməyi və Canettinonu hakimi-mütləq təyin etməyi qərara almışlar!

M a v r. Elədir ki, var! Doj seçkiləri günü səhər çağı – bu ayın üçündə!

F i e s k o (*mətanətlə*). Elə etmək lazımdır ki, bizim gecəmiş onların səhərini hələ ana bətnində ikən boğub nəfəsini kəssin!.. Cəld ol, Hassan! Tərpən, Hassan!

M a v r. Mən hələ kisədən bütün təzə xəbərləri boşaltmamışam! İki min əsgər sağ-salamat gəlib şəhərə daxil oldu. Mən onları kaput-sinlərin¹ yanına düzəltdim. Orada onları hətta günəş şüası da tapa bilməz. Onlar öz ağalarını görməkdən ötrü ölürlər. Yaxşı oğlanlardır, hamısı bir-birindən qoçaqdır.

F i e s k o. Hər başdan bir skudo² məhsul yığarsan!.. Mənim qaleralarım haqqında şəhərdə nə danışırlar?

M a v r. Qərribə əhvalatlar, zati-ali! Fransızla alman barışandan sonra sahilədə qalmış dörd yüzdən artıq macərə axtaran mənim adamlarımın yaxasından yapışib xahiş edirlər sizə desinlər ki, bəlkə, siz onları müsəlmanların üstünə göndərəsiniz! Mən onlara tapşırıdım ki, axşam sizin həyətinizə gəlsinlər.

F i e s k o (*sadıqla*). Bir az da keçsə, mən sənin boynuna sarılacağam, əclaf! Sən öz işinin ustasısan! Deyirsən dörd yüz? İndi daha Genuyanı xilas etmək olmaz! Sən isə dörd yüz skudo qazandın!

M a v r (*açıq*). Hə, necədir, Fiesko? Biz ikilikdə Genuyanı elə tit-rədərək ki, bütün qanunlar silkələnilib yerə tökülər, istəsən lap süpür-gə ilə süpür!.. Mən hələ sizə demişəm ki, buranın qarnizonunda da mənim öz adamlarım var, cəhənnəmə vasil olacağıma nə qədər əminəmsə, onlara da bir o qədər əminəm. Məsələ belədir: hər dar-vazanın yanında azı altı nəfər mənim adamlarımdan gözətçi dayanır. Onlar qalan gözətçiləri dilə tutub tovlayacaq və huşlarını itirənədək şərab içirəcəklər. Demək, siz bu gecə iş görmək fikrinə düşsəniz, yadınızda saxlayın: bütün gözətçilər sərxoşdurlar.

F i e s k o. Kifayətdir! Bu vaxta qədər mən bu möhtəşəm qayanı heç bir kömək olmadan təkcanıma diyirlədirdim, indi, son dairədən keçərkən, doğrudanmı, axırını yaramazın birisi gəlib məni ötcəkədir? Ver əlini, Mavr! Qraf sənə nə borclu qalıbsa, hersoq hamısını verər!

M a v r. Bunların hamısından başqa, alın, bu da qrafinya İmperialinin məktubu. O, məni pəncərədən səslədi, mənə çox iltifat göstərilib kinayə ilə soruşdu ki, qrafinya Lavanyanın qəzəbi soyuyub, yoxsa yox? Dedim, hörmətli xanım, sizi ancaq onun sağlığını maraqlandırır?

F i e s k o (*kağızı oxuyub yerə atır*). Pis cavab deyil. Bəs o nə dedi?

M a v r. Dedi ki, qrafinyanın dul qalması onu kədərləndirir və

¹ Kaputsin – başlıqlı paltar geyən Roma katolik rahibi (*tərc.*)

² Skudo – italyan ölçü vahidi

buna görə də qrafinyaya xoş olmaq üçün sizin arvadbazlığınıza son qoymağa hazırdır.

F i e s k o (*acı kinayə ilə*). Bu arvadbazlıq onsuz da qiyamət günü çatmamışdan qabaq qurtaracaqdır! Bütün mühüm xəbər bundan ibarətdirmi, Hassan?

M a v r (*hiyləgərliklə*). Cənab, siyasi işlərdən sonra arvadbazlıq işləri birinci növbədə...

F i e s k o. Əlbəttə! Bu xanımın işi lap birincidir. O əlindəki kağız nədir?

M a v r. Birincidən də maraqlı bir əhvalat. Sinyora bu tozu mənə verib ki, hər gün sizin arvadınızın şokoladına səpim.

F i e s k o (*rəngi ağararaq geri çəkilir*). Sənə verib...

M a v r. Donna Culiya. Qrafinya İmperiali.

F i e s k o (*paketi dartıb onun əlindən alır*). Dələduz haramzadə, hər-gah sən yalan danışsansa, mən səni diri-diri Müqəddəs Lorentsonun qülləsinin yelqovanına mıxlatdıraram! Qoy külək səni fırfıra kimi fırlatsın! Demək, bu toz...

M a v r (*səbirsizliklə*). Donna Culiya İmperiali əmr elədi ki, onu sizin arvadınızın horrasına, yəni, demək istəyirdim ki, şokoladına səpim.

F i e s k o (*özündən çıxaraq*). Qəddar canavar! Yırtıcı! Bu zərif məxluqa?.. Doğrudanmı, qadının qəlbində bütöv bir cəhənnəm yerləşir? Çox şükürlər olsun sənə, ilahi, çox şükür ki, sən bu niyyəti daha qəzəbli bir şeytanın əli ilə məhv etdin! Sənin yolların dərkolunmaz yollardır! (*Mavra*) Sən ona vəd elə ki, hər şeyi yerinə yetirəcəksən və bir kəlmə də danışma!

M a v r. Məmnuniyyətlə. Vəd vermək mənim üçün çətin deyil; qrafinya İmperiali pulunu nağd verib!

F i e s k o. Bu kağızda o məni öz yanına çağırır... Mən gələcəyəm, madam! Arxayın olun ki, sizi dilə tutub dalımca buraya gətirə bilərəm. Yaxşı. Var gücünlə qaç, üsyançıları buraya çağır.

M a v r. Mən duymuşdum ki, siz belə bir əmr verəcəksiniz, buna görə məsuliyyəti boynuma götürüb hamısını saat ona dəvət eləmişəm.

F i e s k o. Addım səsləri eşidirəm. Hə, oğlan, sən elə bir dar ağacına çəkilməyə layiq iş görübsən ki, belə bir ağacdən hələ heç bir Allah bəndəsi sallanmayıb. Get dəhlizə, mənim zəngimi gözlə.

M a v r (*gedə-gedə*). Mavr öz işini görüb qurtardı, mavr gedə bilər. (*Gedir.*)

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Bütün sui-qəsdçilər.

F i e s k o (*onları qarşılamağa gedir*). Qara buludlar göy üzünü tutmuşdur, tufan yaxınlaşır. Səs salmayın! Qapının iki qılını da bağlayın.

V e r r i n a. Mən bizim keçdiyimiz səkkiz otağın hamısını kilidlədim, xəyanət yüz addımlıqdan bu yana keçə bilməz.

B u r q o n y i n o. Burada xain yoxdur, bizim qorxumuz xəyanət-kara çevrilməsə.

F i e s k o. Qorxu mənim evimin astanasından içəri keçə bilməz. Kim dünənki kimi qalıb fikrini dəyişməyibsə, lütfən, xahiş edirəm, buyursun. Əyləşin!

Həmı əyləşir.

B u r q o n y i n o (*otaqda gəzinə-gəzinə*). Mən devriliş haqqında fikirləşəndə otura bilmirəm.

F i e s k o. Genuyalılar, böyük bir işə başlamaq saati çatmışdır.

V e r r i n a. Sən bizi çağırıbsan ki, müstəbidi öldürmək planını müzakirə edək. Sual ver! Biz sənə cavab verməyə gəlmişik.

F i e s k o. Birinci sual o qədər gecikib ki, o, sizə təəccüblü görünə bilər – kim ölməlidir?

Həmı susur.

B u r q o n y i n o (*Fieskonun kreslosuna tərəf əyilib mənalı-mənalı*). Müstəbidlər.

F i e s k o. Yaxşı sözdür: müstəbidlər. Xahiş edirəm bu sözə diqqət verəsiniz! Kim daha müstəbidir – azadlığı devirmək niyyətində olanmı, yoxsa onu devirməyə qüdrəti çatanmı?

V e r r i n a. Birincisinə mən nifrət edirəm. İkincisindən qorxuram. Qoy Andrea Doriya məhv olsun!

K a l k a n y o (*həyəcanla*). Andrea? Gücdən düşmüş Andrea? Təbiətlə, bəlkə də, sabah haqq-hesabını çürütməli olan əfəl qocamı?

S a k k o. Andrea? O həlim qoca?

F i e s k o. Bu qocanın həlimliyi dəhşətlidir, əziz Sakko! Canetininonun həyasızlığı ancaq gülməlidir. Qoy Andrea Doriya məhv olsun! Sənin dediyin sözlər müdrik sözlərdir, Verrina!

Burqonyino. Buxov istər poladdan olsun, istərsə ipəkdən, hamısı birdir, buxovdur. Qoy Andrea Doriya məhv olsun.

Fiesko (*masaya yaxınlaşaraq*). Əminin də, qardaşoğlunun da hökmü verildi! İmzalayın!

Hamı imzalayır.

Kimin ölməli olduğunu biz qət etdik.

Hamı oturur.

İndi eyni dərəcədə mühüm bir sual – necə öldürmək? Birinci söz sizindir, dostum Kalkanyo!

Kalkanyo. İki yol vardır: əsgərlərin yolu və sui-qəsdçilərin yolu. Birinci yol təhlükəlidir, çünki bizi məcbur edir ki, sirrimizi bir çoxlarına açaq; etibarsızdır, çünki bütün millət bizim tərəfimizdə deyildir. İkinci yol üçün beş dənə yaxşı xəncər kifayətdir. Üç gündən sonra Müqəddəs Lorentso kilsəsində təntənəli ibadət olacaqdır. Doriyaların ikisi də oraya gələcək. Allah-taalanın qarşısında müstəbidlər zəhmli olmazlar. Mən qurtardım.

Fiesko (*üzünü yana çevirərək*). Kalkanyo, sənın mühakimən iyrencdir. Rafael Sakko?

Sakko. Kalkanyonun dəlillərinə mən şərikəm, lakin onun təklif etdiyi yol məni heyrləndirir. Yaxşısı budur, qoy Fiesko əmi ilə qardaşoğlunu ziyafətə dəvət etsin; respublikanın qəzəbi önündə onlar ölüm üsulunu seçməli olacaqlar. Ya bizim xəncərlərimizdən, yaxud da gözəl Kipr şərabından öləcəklər. Bu üsul, heç olmasa, əlverişlidir.

Fiesko (*dəhşətlə*). Sakko! Birdən onların soyumaqda olan dili bu şərabla dəyəndə, şərab dönüb bizim üçün qaynar qatrana, cəhənnəm əzablarına çevrilsə, necə olar?.. Sənın məsləhətin yaxşı məsləhət deyil! Sən danış, Verrina!

Verrina. Namuslu iş görməyə mərd-mərdanə gedərlər. Tin dalından adam öldürmək bizi hər cür quldurun tayı edər. Qılınc – igidin silahıdır. Mənim rəyim belədir: biz qiyam qaldırmaq barədə açıq siqnal verib, genuyalı vətənpərvərləri intiqam almağa aparmalıyıq. (*Stuldan dik qalxır, o birilərini də qalxırlar.*)

Burqonyino (*onun boynuna sarılır*). Silahlı əlimizlə fələyin mərhəmətini qazanmalıyıq. Bu da mənim vicdan və namus səsim!

Fiesko. Mənim də! Utanın, genuyalılar! (*Sakkoya və Kalkanyoya*)

müraciət edərək) Fələk onsuz da bizə az yar olmayıb, indi bizim də işə girişmək vaxtımızdır. Demək, bu gecə qiyam qalxır, genuyalılar!

V e r r i n a və B u r q o n y i n o heyrət edirlər, qalanları isə qorxuya düşürlər.

K a l k a n y o. Necə, elə bu gecə? Müstəbidlər hələ çox qüdrət-lidirlər, bizim tərəfdarlarımız azdır.

S a k k o. Bu gecə? Hələ heç bir şey etməmişik, Günəş isə artıq qüruba enməkdədir.

F i e s k o. Sizin şübhələriniz tamamilə əsaslıdır, lakin bunu oxu-yun. (*Canettinonun siyahısını onlara verir və otaqda var-gəl edə-edə, siyahını oxuyunca onlara gözaltı və hiyləgərliklə nəzər salır.*) Uğurlar olsun! Doriya, ey parlaq ulduz! Sən Genuyanın göylərində qürur və lovğalıqla parladsın, sanki, bütün Genuya sənın malikanən idi! Məgər sən görmürdünmü ki, Günəş də dünyaya üzərindəki hökmranlığını Ayla bölüşdürmək üçün göyləri tərək edir? Əlvida, Doriya, ey işıqlı ulduz!

Patrokl da dünyadan köçüb-getdi,
amma düşünün: o hara, sən hara?

B u r q o n y i n o (*siyahını oxuyub*). Bu dəhşətdir!

K a l k a n y o. On iki adamı bir zərbə ilə!

V e r r i n a. Sabah sinyoriyada!

B u r q o n y i n o. O siyahını mənə verin. Mən onu əlimdə yuxarı qaldırıb Genuyanın küçələrində var gücümlə elə çapım ki, daşlar yerindən qopsun, itlər eşidilməmiş bir cinayətkarlıq haqqında ula-mağa başlasınlar!

H a m ı. İntiqam! İntiqam! İntiqam! Elə bu gecə!

F i e s k o. Mən sizi bu cür görmək istəyirdim! Axşamçağı mən bütün narazı zadəganları, adları Canettinonun qara siyahısına düşmüş olanların hamısını, bunlardan əlavə, Saulini, Centilini, Bivaldini və Vezo-dimarini, bir sözlə, Doriyanın qəddar düşmənlərinin hamısını öz evimə ziyafətə çağıracağam: görünür, cani özünün bu düşmənlərindən də qorxmalı olduğunu unutmuşdur. Onlar mənim bizə qoşulmaq haqqın-da təklifimi məmnuniyyətlə qəbul edərlər, buna mənim şübhəm yoxdur.

B u r q o n y i n o. Mənim də şübhəm yoxdur.

F i e s k o. Hər şeydən əvvəl dənizdən öz təhlükəsizliyimizi təmin etməliyik. Mənim qaleralarım və matroslarım vardır. Doriyanın iyirmi

gəmisinin hamısının yelkənləri yığışdırılmış, komandaları isə buraxılmışdır, onları tutmaq çətin deyildir. Biz Darsenanın ağzını bağlayıb, onları bütün qaçmaq ümidlərindən məhrum edərik. Liman bizim əlimizə keçərsə, Genuya zəncirlənmiş olar.

Verrina. Şübhəsiz.

Fiesko. Sonra biz şəhərin bütün istehkamlarını tutarıq. Ən mühümü – Müqəddəs Foma darvazaları, limana çıxış yoludur. Burada bizim dəniz və quru qüvvələrimiz birləşər. Doriyalar öz saraylarında yaxalanıb öldürülərlər. Bütün küçələrə haray salırıq, zəngləri çaldırıb vətəndaşları öz tərəfimizə çəkməyə və Genuyanın azadlığı uğrunda vuruşmağa çağırıraq. Hərgah bəxtimiz gətirsə, hadisələrin inkişafını sinyoriyada eşidərsiniz.

Verrina. Plan yaxşıdır. De görək, biz rolları necə bölüşdürməliyik?

Fiesko (*mənalı-mənalı*). Genuyalılar! Siz məni könüllü olaraq qiyamın başçısı etdiniz. Siz gələcəkdə də mənim əmrlərimə tabe olacaqsınız mı?

Verrina. Onlar ən yaxşı əmrlər olarsa, bəli.

Fiesko. Verrina, sən bayraq altında toplananların şüarını bilir-sənmi?.. Genyalılar, ona deyın ki, bu şüar itaətdir. Bunu bilin, hərgah bu başlar mənim sözümə itaət etməyə hazır deyillərsə, hərgah mən sui-qəsdin başçısı olmayacağımsa, onda bu sui-qəsdə bir nəfər iştirakçını hesaba almayın!

Verrina. Azad həyat bir neçə saatlıq köləliyə dəyər. Biz itaət edirik.

Fiesko. Onda gedin. Biriniz şəhəri gəzib istehkamların güclü və zəif cəhətləri haqqında mənə məlumat verər. İkincisi parolu öyrənər. Üçüncüsü qaleraların komandalarını silahlandırır. Dördüncüsü iki min əsgəri mənim sarayıma gətirər. Mən özüm axşama kimi bütün hazırlığı qurtararam, bəxtim mənə yar olsa, faraonda¹ bankı yığışdıraram. Düz saat 9-da hamı sarayda olsun ki, mənim son əmrlərimi eşitsin. (*Zəngi çalır.*)

Verrina. Mən limanı öhdəmə götürürəm. (*Gedir.*)

Burqonyino. Mən də əsgərləri. (*Gedir.*)

Kalkanyo. Parolu mən öyrənərəm. (*Gedir.*)

Sakko. Mən şəhərə kəşfiyyətə gedirəm. (*Gedir.*)

¹ Faraon – Bakkaraya oxşayan qumar oyunu (*tərc.*)

ALTINCI GƏLİŞ

F i e s k o. Sonra mavr.

F i e s k o (*hündür yazı masasının arxasında oturub yazır*). Onlar xırda bir “itaət” sözündən necə də boyun qaçırırlar, sancağa keçirilmiş kəpənəkqurdu kimi əl-ayaq atırlar!.. Lakin artıq gecdir, respublikaçılar!

M a v r (*içəri girir*). Zati-ali...

F i e s k o. Bu kağızda adlan göstərilən adamların hamısını axşamkı komediyaya dəvət edərsən!

M a v r. Komediya da iştirak etmək üçün? Daxil olmaq haqqı başdır?

F i e s k o (*ədavət və nifrətlə*). Bu göstərişi yerinə yetirəndən sonra mən daha səni Genuyada saxlamaq fikrində deyiləm. (*Gedəndə əlindən yerə içi qızıl dolu pul kisəsi salır.*) Bu, sənin axırıncı işin olacaq. (*Gedir.*)

YEDDİNCİ GƏLİŞ

M a v r (*heyrətə gələrək, Fieskonun dalınca baxa-baxa pul kisəsini yavaş-yavaş yerdən qaldırır*). Demək, indi sən mənimlə belə dillə danışmağa başladın: “Mən daha səni Genuyada saxlamaq fikrində deyiləm!” Xristian dilindən mənim müsəlman dilimə tərcümə olunanda bu, o deməkdir ki, mən hersoq olanda səni, əziz dostum, elə birinci ağacdən asdıracağam. Yaxşı, aydındır. Mən bunun bütün fırıldaqlarını bilirəm: o nigərindir ki, hersoq olandan sonra birdən mən öz naqqallığımla onun şərəfini ləkələyə bilərəm. Yavaş, cənab qraf! Mən hələ fikirləşərəm! Demək, qoca Doriya, sənin boğazın mənim əlimdədir. Mən sussam, sənin işin bitdi. İndi mən onun yanına gedib, bütün sui-qəsd planını ona açsam, hər halda, hersoqun həyatını və hersoqluğu xilas edə bilərəm. O, minnətdarlıqla mənim bu şlyapamı ağızına kimi qızılla doldurur. (*Getmək istəyir, lakin birdən dayanır.*) Ancaq tələsmə, Hassan qardaş! Yoxsa, sən özünü ələ salıbsan? Birdən bu qırğın baş tutmasa və hələ bunun yaxşı nəticəsi olsa?.. Ay-ay-ay!.. Tamahkarlıq, az qala, məni işə salacaqdı... Nəyin daha çox xatası ola bilər: mən Fieskoya kələk gəlsəm, yoxsa bu Doriyanın boğazını bıçağa versəm?.. Hə, şeytanlar, bir götür-qoy eləyin!.. Fieskonun işi baş tutar – bir də görərsən

Genuya tərəqqi etməyə başladı! Qoy cəhənnəm olsun! Belə yaramaz! Doriya canını sağ-salamat qurtarsa, hər şey köhnə qaydasında qalar, Genuyada dinclik başlayar – bu daha pisdir. Eh, qəsdçilərin kələkləri cəhənnəm qazanına tökülsəydi, nə qəribə tamaşa olardı!.. Səadətli cənabları məvrin əmrilə boğazlamış olsaydılar, bu gecə qiyamət bir qırğın başlanardı! Yox! Bu hərc-mərclikdən ancaq xristian baş çıxara bilər. Müsəlman isə büdrəyib ayağını sındırır!.. Gedim bir elmli adamdan soruşum!

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Qrafinya İmperialinin otaqları. Culiya yüngül ev paltarında.
Canettino son dərəcə qəzəblənmiş halda içəri girir.

Canettino. Axşamın xeyir, bacı!

Culiya (*ayağa qalxaraq*). Genuyanın vəliəhd şahzadəsini bacısının yanına gəlməyə vadar edən hansı fəvqəladə səbəblər olmuşdur?

Canettino. Bacı, sənin ətrafında həmişə pərvanələr hərlənir, mənim ətrafımda isə eşşək arıları. Nə edək? Gəl oturaq.

Culiya. Mənim səbrim tükənməkdədir.

Canettino. Bacı, Fiesko axırıncı dəfə sənin yanına nə vaxt gəlmişdir?

Culiya. Qəribə sualdır. Mən belə boş şeyləri necə yadımda saxlaya bilərəm?

Canettino. Mən bunu mütləq bilməliyəm.

Culiya. Yaxşı... O, dünən gəlmişdi.

Canettino. Açıq? Gizlənmədən?

Culiya. Həmişə gəldiyi kimi.

Canettino. Yenə də mi ağılına gələni sarsaqalayır?

Culiya (*təhqir olunmuş kimi*). Qardaş!

Canettino (*uca səslə*). Cavab ver! Yenə də mi o cür sarsaqalayır?

Culiya (*qəzəblənərək ayağa qalxır*). Siz məni nə hesab edirsiniz, qardaş?

Canettino (*yenə də oturaraq, kınayə və rişxəndlə*). Böyük bir zadəgan fərmanına bükülmüş bir parça qadın əti. Mən bunu, əlbəttə, öz aramızda deyirəm, bacıcan, axı bizim danışığımıza heç kim qulaq asdır.

Culiya (*hirsli-hirsli*). “Öz aramızda deyirəm – axı bizim danışı-ğımıza heç kim qulaq asmır”, siz, öz əminizin adı ilə sərvət yığan həyasız meymunsunuz.

Canettino. Bacıcan, bacıcan! Acıqlanma! Mən ancaq çox şadam ki, Fiesko yenə də hədyan danışib sarsaqalayır. Mənə elə bu lazımdır. Müsəidənizlə mürəxxəs olum. (*Getmək istəyir.*)

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

L o m e l l i n o içəri girir.

L o m e l l i n o (*Culiyanın əlindən öpür*). Bağışlayın, cəsarət etdim, sinyora. (*Canettinoya müraciət edir.*) Təxirəsalınmaz işlər var.

Canettino onu kənara çəkir. Culiya qəzəblənib klavesinə yanaşır və coşqun alleqro çalmağa başlayır.

Canettino. Sabaha hər şey hazırdırmı?

L o m e l l i n o. Hər şey, şahzadə! Lakin bu gün dan yeri ağaranda Levantoya göndərilmiş kuryer qayıtmayıb. Spinola da gəlib çıxmadı. Onu ələ keçirmiş olsalar, nə edərik? Mən çox nigaranam.

Canettino. Əbəs yerə. Siyahı yanındadırmı?

L o m e l l i n o (*sıxla-sıxla*). Zati-ali... Siyahı... bilmirəm... yəqin, yadımdan çıxıb dünənki kamzolumun cibində qalıb...

Canettino. Eybi yoxdur. Təki Spinola qayıtsın. Sabah səhər Fieskonu yatağında ölmüş görəcəklər. Mən bu barədə göstəriş vermişəm.

L o m e l l i n o. Bunun dəhşətli təsiri olar.

Canettino. Elə bizim müvəffəqiyyətimizin rəhni də ondadır, mənim əzizim! Hər gün baş verən cinayətlərdən adamların damarlarındakı qan qaynamağa başlayır, onların əlindən nə desən gələr. Nadir hallarda baş verən cinayətlərdən damarlarda qan donur, odur ki adam aciz qalır! Meduzanın başı haqqında nağılı bilirsənmi? Onun baxışı adamı daşa döndərir! Daşlar dirilib cana gələndək nələr etmək olmaz!

L o m e l l i n o. Siz xanımı məsələdən hali edibsizmi?

Canettino. Sən nə danışırısan? Bir halda ki, məsələ Fieskoya aiddir, onunla ehtiyatlı olmaq lazımdır. Ancaq eybi yoxdur.

Meyvənin dadını görəndən sonra hər şeylə bənarşar! Gedək! Mən elə bu axşam Milandan qoşun gözləyirəm, həm də şəhər darvazalarını qoruyan gözətçilərə göstəriş verməliyəm. (*Culiyaya*) Hə, bacıcan, hirsin soyudumu?

C u l i y a. Gedin! Siz kobudsunuz!

C a n e t t i n o getmək istəyir, lakin birdən F i e s k o ilə üz-üzə gəlir.

ONUNCU GƏLİŞ

F i e s k o içeri girir.

C a n e t t i n o (*geri sıçrayır*). Ah!

F i e s k o (*son dərəcə nəzakətlə*). Şahzadə, sizi təcili surətdə ziyarət etmək və sizinlə görüşmək arzumu məndən daha tez duymuşsunuz...

C a n e t t i n o. Qraf, mənim üçün də bu saat sizinlə görüşməkdən böyük arzu ola bilməz.

F i e s k o (*Culiyaya yanaşıb hörmətlə onun əlindən öpür*). Mən sizə nə vaxt gəlsəm də, sinyora, gözlədiyimdən daha artıq məmnun qalırım.

C u l i y a. Yetər, qraf! Mənim əvəzimə başqa qadın olsaydı, sizin sözləriniz ikimənəli səslənərdi... Lakin mən geyinməmişəm. Bağışlayın, qraf! (*Öz kabinetinə getmək istəyir.*)

F i e s k o. Ah, getməyin, gözəl, mərhəmətli xanım! Qadın heç vaxt yataq paltarında olduğu qədər məlahətli olmur. (*Təbəssümlə*) Bu, onun sənət libasıdır!.. Ah, sizin saçlarınız nə bərk dartılmışdır, icazə verin, mən onları açım...

C u l i y a. Siz kişilər hər şeyi qarışdırmağı nə çox xoşlayırsınız!

F i e s k o (*məsum bir ifadə ilə Canettinoya*). Saçları da, dövlətləri də! Elə deyilmi, bu bizim eyni dərəcədə xoşumuza gəlmirmi?.. Baxın, bu lenta da yerində deyil. Əyləşin, gözəl qrafinya... Sizin Lauranız qəlbləri deyil, gözləri aldada bilir... İcazə verin, mən sizin kameristkanız olum.

C u l i y a oturur, F i e s k o onun donunu düzəldir.

C a n e t t i n o (*Lomellinonu dümsükləyərək*). Yazıq! Qayğısız qadın düşkünü!

F i e s k o (*Culiyanın korsajını düzəltməklə məşğuldur*). Bax, görürsünüzmü, bunu biz məharətlə gizlədərik. Hisslər – ancaq təbiət

xülyanın bir-birinə etibar etdikləri sirlərdən xəbərsiz olan gözübağlı qasidlərdir.

C u l i y a. Bunlar boş sözdür!

F i e s k o. Heç də boş söz deyil! Ən maraqlı yenilik şəhərdə dedi-qoduya səbəb olanda öz marağını itirir. Axı hisslər – bizim daxili aləminizin qara camaatıdır. Nəcib zümrə onun hesabına yaşayır, ancaq onun bayağı zövqlərinə nifrət edir. (*Culiyanın saçını və paltarını düzəldib qurtararaq onu güzgünün qabağına gətirir.*) Namusuma and olsun ki, bu cür geyim və bəzək sabah Genuyada yeni bir moda olacaqdır! (*Hiyləgərliklə*) Qrafinya, indi mənə icazə verərsinizmi, sizi gəzməyə aparım?

C u l i y a. Ay hiyləgər! Gör mənə öz yalanları ilə necə də məharətlə aldadır! Lakin mənim başım ağrıyır, mən evdə qalacağam!

F i e s k o. Bağışlayın, qrafinya, siz kefiniz necə istəyirsə, elə də edə bilərsiniz, lakin siz evdə qalmaq istəmirsiniz... Bu gün günorta vaxtı buraya florensiyalı məzhəkəçilər gəliblər, onlar mənim sarayımda tamaşa verməyi təklif etdilər. Mən nəcib genuyalı xanımların əksəriyyətini komediyaya tamaşa etmək zövqündən məhrum edə bilmədim, odur ki, indi çox çətin bir vəziyyətə düşmüşəm – ən yaxşı lojanı kimə verim ki, vasvası qonaqlarımdan heç kim inciməsin. Mən burada birçə çıxış yolu görürəm. (*Alçaqdan baş əyərək*) Hərgah siz mənə lütfkarlıq göstərmiş olsaydınız, xanım, mən şad olardım!

C u l i y a (*qızarır və tələsik kabinetə gedir*). Laura!

C a n e t t i n o (*Fieskoya yanaşır*). Qraf, bu yaxınlarda bizim aramızda baş vermiş o xoşagəlməyən əhvalatı, yəqin ki, siz hələ də unutmamışsınız?..

F i e s k o. Şahzadə, mən arzu edərdim ki, bunu biz ikimiz də unudaq... Bir-biri haqqında təsəvvürlərinə uyğun olaraq hərəkət etmək insanlara xas olan bir cəhətdir; dostum Doriyanın məni kifayət qədər tanıya bilməməsi mənim günahım deyildir.

C a n e t t i n o. Mən səmimi-qəlblə sizdən üzr istəməyincə, bu əhvalatı heç bir zaman xatırlamayacağam...

F i e s k o. Mən də sizi səmimi-qəlblə bağışlamayınca.

C u l i y a paltarını tələsik dəyişib içəri girir.

C a n e t t i n o. Hə, yaxşı yadıma düşdü, qraf! Siz, gərək ki, türklərin üzərinə hücumə hazırlaşırınsız?

F i e s k o. Bu axşam hərəkət etmək əmri verəcəyəm. Elə buna görə də mən çətinlik çəkirəm: mənə bu çətinlikdən dostum Doriyanın lütfkarlığı qurtara bilərdi.

C a n e t t i n o (*xüsusi bir nəzakətlə*). Böyük məmnuniyyətlə!.. Mənim bütün nüfuzum sizin ixtiyarınızdadır!..

F i e s k o. Bu tədbir, şübhəsiz, limanda və mənim sarayımda camaatın toplaşmasına səbəb olacaqdır. Sizin əminiz – hersoq bunu ayrı cür yoza bilər.

C a n e t t i n o (*sadəlövhüklə*). Mənə arxayın olun! Lap rahatca işinizi görün, mən sizə müvəffəqiyyət arzu edirəm.

F i e s k o (*şit-şit*). Olduqca minnətdaram.

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Yenə onlar. M ü h a f i z ə ç i a l m a n .

C a n e t t i n o. Hə, nə var?

A l m a n. Müqəddəs Foma kilsəsi darvazalarının yanında Darsenə tərəf tələsən və qraf di Lavanyanın qaleralarını dənizə çıxmağa hazırlayan xeyli silahlı əsgər görmüşlər...

C a n e t t i n o. Elə bu? Dalısını deməyə bilərsən.

A l m a n. Baş üstə. Kaputsinlərin monastırından bazar meydançasına tərəf də şübhəli adamların getdiklərini görmüşlər. Yerişlərinədən və zahiri görünüşlərindən belə güman etmək olar ki, əsgərdirlər.

C a n e t t i n o (*acıqlı-acıqlı*). Səyiniz ağıllı söz deyil. (*Lomellinoya, inamla*) Bunlar mənim milanlılarımdır.

A l m a n. Əmrinizlə onları həbs edəkmi, zati-ali?

C a n e t t i n o (*ucadan, Lomellinoya*). Gedin görün, orada nə xəbər var, Lomellino? (*Almana hirsli-hirsli*) Rədd ol! Kifayətdir! (*Lomellinoya*) Bu alman eşşeyini məcbur edin, dilini saxlasın!

L o m e l l i n o və a l m a n g e d i r l ə r .

F i e s k o (*bu söhbət vaxtı gözünün ucu ilə onlara tərəf baxa-baxa Culiya ilə söhbət edirdi*). Dostumuz bir şeydən narazımı qaldı? Səbəbini bilmək olarmı?

C a n e t t i n o. Burada təəccüblü bir şey yoxdur. Daim məlumat və raport verirlər! (*Cəld çıxıb gedir.*)

F i e s k o. Bizim də tamaşaya getmək vaxtımızdır. İcazə verin əlinizdən tutum, sinyora.

C u l i y a. Tələsməyin. Mən hələ pılaşımı da geyinməliyəm. Əminəm ki, faciə olmaz, qraf? Yoxsa dəhşətli yuxular görərəm.

F i e s k o (*məkrlə*). Siz gülməkdən öləcəksiniz, Qrafinya. (*Onu aparır.*)

P ə r d ə

Dördüncü pərdə

Gecəyarısı. Fieskonun sarayının içəri həyəti. Fənərləri yandırırırlar.
Silah gətirirlər. Həyət binalarının birində gur işıq yanır.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Burqonyino keşikçiləri yerbəyer edir.

Burqonyino. Dayan!.. Dörd keşikçi – böyük darvazaların yanına. Sarayın hər qapısı ağzında iki adam dayansın.

Keşikçilər öz yerlərini tuturlar.

Kim içəri girmək istəsə, buraxın. Çıxmağa heç kimi qoymayasınız.
Kim zorla çıxmaq istəsə, qılıncla vurun. (*qalan əsgərlərlə saraya gedir.*)

Keşikçilər gəzişirlər. Pauza.

İKİNCİ GƏLİŞ

Böyük darvazaların yanındakı keşikçilər (*çığırırırlar*). Gələn kimdir?

Senturione gəlir.

Senturione. Qraf Lavanyanın dostu. (*Həyətdən keçir, sarayın sağ qapısına yanaşır.*)

Qapının yanındakı keşikçi. Geriyə!

Heyrət edən Senturione sol qapıya tərəf gedir.

Geriyə!

Senturione (*təşviş və həyəcan içərisində dayanır. Pauza. Sol qapının yanındakı keşikçiyə*). Dost, tamaşaya haradan getmək olar?

Gözətçi. Deyə bilmərəm.

Senturione (*getdikcə artmaqda olan bir heyratlı həyatda var-gəl edir. Sonra sağ qapının yanındakı keşikçiyə yanaşır*). Dost, tamaşa nə vaxt başlanacaq?

Keşikçi. Deyə bilmərəm.

Senturione (*heyrat içərisində var-gəl edir, gözü silaha sataşır*). Dost, bu nədir?

Keşikçi. Deyə bilmərəm.

Senturione (*qorxub plaşına bürünür*). Əcaib işdir!

Böyük darvazanın

yanındakı keşikçilər (*səslənirlər*). Gələn kimdir?

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Yenə onlar. Sibə daxil olur.

Sibə (*içəri girərək*). Qraf Lavanyanın dostu.

Senturione. Sibə, biz nə kələyə düşmüşük?

Sibə. Nə olub?

Senturione. Sən bir ətrafına bax, Sibə.

Sibə. Hanı? Nə olub?

Senturione. Bütün qapılarda gözetçilər dayanıb.

Sibə. Buraya silah yığıblar!

Senturione. Heç kim heç bir şey izah eləmir!

Sibə. Bəli, qəribədir!

Senturione. Saat neçədir?

Sibə. Səkkizi vurdu.

Senturione. Br-r, nə yaman soyuqdur!

Sibə. Saat səkkizə təyin olunmuşdu.

Senturione (*başını yırğalayaraq*). Burada nə isə bir kələk var.

Sibə. Fiesko bizim başımıza iş açmaq istəyir.

Senturione. Sabah doj¹ seçkiləridir... Sibə, burada nə isə bir kələk var!

Sibə. Tss... Tss... Tss...

Senturione. Sarayın sağ tərəfində gur işıqlar yanır.

Sibə. Eşidirsənmi? Eşidirsənmi?

Senturione. İçəridən aydın olmayan danışq səsləri eşidilir, həm də...

¹ Doj – İtaliyada hakim

Sib o. Boğuş cingiltili səslər gəlir, elə bil ki, dəmir geyimlər bir-birinə toxunur.

Senturione. Dəhşətlidir! Dəhşətlidir!

Sib o. Karetə! Darvazanın yanında dayanır!

Böyük darvazanın yanındakı keşikçilər. Gələn kimdir?

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Yenə onlar. Dörd Asserato qardaşları.

Asserato (*daxil olaraq*). Fieskonun dostu.

Sib o. A, Asserato qardaşları!

Senturione. Aşşamın xeyir, eloğlu!

Asserato. Gedək komediyaya baxaq.

Sib o. Yaxşı yol!

Asserato. Bəs siz bizimlə getmirsiniz?

Senturione. Siz qabaqca gedin! Biz hələ təmiz hava udmaq istəyirik.

Asserato. Bir az sonra başlanacaq. Gəlin gedək! (*Qabağa gedirlər.*)

Keşikçi. Geri!

Asserato. Necə? Bu nə deməkdir!

Senturione (*gülərək*). Saraydan qovmaq deməkdir!

Asserato. Burada bir anlaşılmazlıq var!

Sib o. Yəqin!

Sağ tərəfdəki evdən musiqi səsi eşidilir.

Asserato. Üvertüranı eşidirsinizmi? Tamaşa başlanır.

Senturione. Məncə, tamaşa artıq başlanmışdır, biz də tələklərin rolunu ifa edirik.

Sib o. Mən çox da burada dayanıb soyuqdan donmaq arzusunda deyiləm. Mən gedirəm.

Asserato. Burada silah var.

Sib o. Boş işdir! Butaforiyadır!

Senturione. Yaxşı, bəs necə olsun, biz, Axeronun qarşısında duran axmaqlar kimi elə bu cür dayanacağıq? Gedək qəhvəxanaya!

Altısı da darvazaya tərəf gedirlər.

K e ş i k ç i (*zəhmlə*). Geriyə!
S e n t u r i o n e. And içirəm ki, biz tələyə düşmüşük!
S i b o. Mənim qılıncım deyir ki, çox çəkməyəcək!
A s s e r a t o. Qınına! Qınına! Qraf namuslu adamdır!
S i b o. Bizə xəyanət ediblər! Bizi satıblar! Komediya tələ yemi
idi. Siçan tələsinin qapağı örtüldü!
A s s e r a t o. Allah göstərməsin! Nə baş verə biləcəyini düşün-
mək də məni dəhşətə salır!

BEŞİNCİ GƏLİŞ

K e ş i k ç i. Gələn kimdir?

Verrina, Sakko daxil olurlar.

V e r r i n a. Bu evin dostları.

Yeddi zadəgan da gəlir.

S i b o. Onun yaxın adamlarıdır. İndi hər şey aydın olar.
S a k k o (*Verrina ilə söhbətini davam etdirir*). Mən bayaq dediyim kimi,
Müqəddəs Foma monastırının darvazası yanında Doriyaya kor-korana
sədaqətli olan, onun ən yaxşı zabiti Leskaro gözetçilərin rəisidir.

V e r r i n a. Mən buna şadam.

S i b o (*Verrinaya yanaşaraq*). Siz lap vaxtında gəlibsiniz, Verrina,
şübhələrimizi aradan qaldırmağa kömək edin.

V e r r i n a. Nə olub? Siz nə demək istəyirsiniz?

S e n t u r i o n e. Bizi komediyaya dəvət ediblər.

V e r r i n a. Demək, yolumuz birdir.

S e n t u r i o n e (*səbirsizliklə*). O dünyaya yolumuz birdir. Mən bunu
bilirəm. Məgər siz qapılının yanında dayanan keşikçiləri görmürsünüz-
mü? Bizi içəri buraxmırlar! Nə üçün?

S i b o. Bu silah nə üçündür?

S e n t u r i o n e. Biz burada, elə bil, edam saati gözləyirik.

V e r r i n a. Qraf özü çıxacaq.

S e n t u r i o n e. O tələssə yaxşıdır. Yoxsa mənim səbrim bu saat
tükənəcək.

Bütün zadəganlar həyətdə gəzinirlər.

Burqonyino (*saraydan çıxır*). Limanda işlər necədir, Verrina?
Verrina. Hər şey sağ-salamat gəmilərə daşınmışdır.
Burqonyino. Saray da əsgərlərlə doludur.
Verrina. İndi doqquza az qalıb.
Burqonyino. Qraf nə isə yubandır.
Verrina. Mənə qalsa, həddən artıq tələsir, Burqonyino! Onun
ümidlərinin nə ilə qurtaracağını düşündükcə qanım donur.
Burqonyino. Bəs Fiesko nə zaman ölməlidir?
Verrina. Genuya azad olanda Fiesko öləcək!
Gözətçilər. Gələn kimdir?

ALTINCI GƏLİŞ

Yenə onlar. Fiesko.

Fiesko (*gələ-gələ*). Dost.

Hamı ona baş əyir. Keşikçilər şax dayanırlar.

Xoş gəlibsiniz, əziz qonaqlar! Ev sahibini çox gözləməli olduğunuz
üçün, yəqin, artıq hiddətlənməyə başlayıbsınız? Bağışlayın! (*Yavaşca
Verrinaya*). Hazırdımı?

Verrina (*onun qulağına*). Hər şey hazırdır.

Fiesko (*yavaşca Burqonyinoya*). İşlər necədir?

Burqonyino. Öz qaydasındadır!

Fiesko (*Sakkoya*). Hə, işlər necədir?

Sakko. Hər şey yaxşıdır.

Fiesko. Bəs Kalkanyo?

Burqonyino. O hələ gəlməyib.

Fiesko (*ucadan, qapıların yanında dayanan keşikçilərə*). Qapıları bağ-
layın! (*Şlyapasını çıxararaq, təmkin və ləyaqətlə, həyətdə toplaşanlara müraciət
edir*.) Hörmətli cənablar! Mən sizi tamaşaya dəvət etməyə cəsəret elə-
mişəm, lakin bunu sizi əyləndirmək məqsədi ilə deyil, ona görə etmi-
şəm ki, bu tamaşada sizin hər birinizə müəyyən rol təklif edim.

Mənim dostlarım! Canettino Doriyanın qabalığına və Andreanın
lovğalığına dözdüyümüz bəsdir. Dostlar, biz Genuyanı xilas etmək istə-
yiriksə, artıq bunu ləngitməyə haqqımız yoxdur! Bir deyin görək, bizim

doğma limanımıza nə üçün iyirmi qalera gəlmişdir? Doriyalarn bağ-ladıqları ittifaqlar nə üçündür? Yadelli qoşunları paytaxtımızın ürəyinə nə üçün gətiriblər?.. İndi daha gileyənib lənət yağdırmaq vaxtı deyildir! İndi hər şeyə risk edib, hər şeyi xilas etmək vaxtıdır. Ağır xəstəlik təsirli vasitələr tələb edir. Sizlərdən kimin damarında elə soyuq qan axır ki, o, özünə bərabər olan bir adamı öz üzərində ağa və hakim qəbul eləsin?

Uğultu.

Bu yığıncaqda dədə-babaları Genuyanın beşiyi başında dayanmamış bir adam yoxdur. Sizi and verirəm göylərin sahibinə, bəs onda deyin görüm, nə üçün o iki vətəndaş üzərimizdə ağalığ etməyə cəsəət göstərmişlər?..

Uğultu güclənir.

Mən sizin hər birinizə təntənəli çağırışla müraciət edirəm: Genuyanı zülmkarlardan müdafiəyə qalxın!.. Sizin heç biriniz respublikanın ruhuna xəyanət etmədən öz hüquqlarınızı zərrə qədər qurban verə bilməzsiniz.

Dinləyicilər arasında coşqun canlanma.

(Bir az gözləyib sözüənə davam edir.) Siz bunu hiss edirsinizsə, onda bizim işimiz müvəffəqiyyət qazanacaqdır! Mən sizin üçün artıq şərəf və şöhrət yolunu açmışam! Bu yolla getmək istəyirsinizmi? Mən sizi aparmağa hazırım! Sizin indicə dəhşətlə tamaşa etdiyiniz hazırlıq qoy indi sizdə igidlik və qəhrəmanlıq ruhu doğursun! Qoy dəhşət hissi mənim işimə, bu vətənpərvərlərin işinə olan tərifəlayiq səy və hümmətə çevrilsin! Müstəbidləri həmişəlik devirək! Bu cəsəətli tədbir mütləq müvəffəqiyyət qazanacaqdır, çünki mən hər şeyi nəzərə almışam! Həqiqət bizimlədir, çünki Genuya əzab içərisindədir. Bu niyyət bizi ölməz edəcəkdir, çünki o, təhlükəli və böyükdür!

S e n t u r i o n e (coşqun bir həyəcanla). Daha bəsdir! Genuyaya azadlıq! Budur bizim mübarizə çağırışımız! Biz bu çağırışla lap iblisin də qarşısına çıxarıq!

S i b o. Kim bu çağırışa səs verməsə, qoy onu cəhənnəm şeypur-ları azad edənədək qalera kölələri kimi avar çəkə-çəkə niqıldasın!

F i e s k o. Mərd kişinin nitqi belə olar! İndi siz Genuyanın və sizin başınızın üstünü almış təhlükəni bilməyə layiqsiniz! *(Mavrin gətirdiyi siyahını onlara verir.)* İşiq verin, əsgərlər!

Zadəəganlar məşəlin ətrafına toplaşib oxuyurlar.

Verrinaya Hər şey mən istədiyim kimi gedirdi, dostum!

Verrina. Belə inamla danışma: orada, sol binanın yanında mən bir çox rəngi qaçmış tir-tir əsən adamlar gördüm.

Senturione (*qəzəblə*). On iki senator! Nə dəhşətli bir hiylə! Hamı silaha sarılısın!

İki adamdan başqa hamı hazırlanmış olan silahları götürür.

Sibo. Siyahıda sənın də adın var, *Burqonyino*!

Burqonyino. Allah qoysa, mənım qılıncım bu adı elə bu gecə *Dorıyanın* boğazına həkk edər!

Senturione. İki dənə də qılınc qalıb.

Sibo. Necə? Necə?

Senturione. İki adam qılınc götürməyib!

Asserato. Mənım qardaşlarım qan tökməyi bacarmırlar! Onlara rəhm edin!

Senturione (*hirsli-hirsli*). Necə? Necə? Müstəbidlərin qanını tökmək istəmirlər? Bu qorxaqları parça-parça edərik! Bu düdəmələri quyruqlarından tutub respublikamızdan kənara atmaq lazımdır!

Yığıncaqda olanların bir hissəsi qəzəblə
Asserato qardaşlarının qabağını kəsirlər.

Fiesko (*onları dayandırır*). Dayanın! Dayanın! Doğrudanmı, *Genuya* öz azadlığı ilə kölələrə minnətdar olacaqdır? Məgər, doğrudanmı, biz öz qılıncımızla, bu nanəcib metalı qatmaqla onun cingiltisini məhv edəcəyik? (*Asserato qardaşlarını azad edir*). Cənablar, nə qədər ki, bizim işimiz sona çatdırılmayıb, siz mənım sarayımın otaqlarından birində qalmaqla kifayətlənməlisiniz. (*Əsgərlərə*) Bu iki adam həbs edilmişdir. Onlara siz cavabdehsiniz! Qarıya güclü keşikçi dəstəsi qoyun!

Asserato qardaşlarını aparırlar. *Darvaza* döyülür.

Darvaza yanındakı keşikçilər. Gələn kimdir?

Kalkanyo (*qorxmış halda çağırır*). Açın! Dostdur! Allah eşqinə açın!

Burqonyino. *Kalkanyonun* səsidir. Bu, “Allah eşqinə”, nə deməkdir?

Fiesko. Buraxın onu, əsgərlər!

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Yenə onlar. Kalkanyo qorxmuş halda tövşüyür.

Kalkanyo. İşimiz bitdi! İşimiz bitdi! Kim bacarırsa, canını qurtarsın! Hər şey məhv oldu!

Burqonyino. Nə məhv oldu? Məgər onlar dəmirdən, bizim qılınclarımız isə çubuqdur?

Fiesko. Bir fikirləş, gör nə deyirsən, Kalkanyo! İndi daha səhvi bağışlamaq olmaz.

Kalkanyo. Bizi satdılar. Bu cəhənnəm həqiqətidir! O yaramaz, sizin mavrınız, Lavanya! Mən bu saat sinyoriyadan gəlirəm. Mavr hersoqun yanında idi.

Bütün zadəganların rəngi ağarır, hətta Fieskonun da rəngi qaçır.

Verrina (*mətin addımlarla darvazanın yanındakı keşikçilərə tərəf gedir*). Əsgərlər! Sancın təbərzinlərinizi mənim köksümə, qoy mən cəlladların əlində ölməyim!

Bütün zadəganlar dəhşət içərisində vurnuxurlar.

Fiesko (*özünü ələ alaraq*). Hara gedirsiniz? Siz nə edirsiniz?.. Səni lənətə gələsən, Kalkanyo! Onun canına qorxu düşüb, arvadın biri arvad!.. Bu cür uşaq-muşağın yanında belə sözü necə demək olar!.. Sən də mi, Verrina? Burqonyino, sən də mi?.. Hara?

Burqonyino (*coşqunluqla*). Evə. Mən öz Bertamı öldürüb buraya qayıdacağam.

Fiesko (*qəhqəhə ilə gülür*). Dayanın! Dayanın! Hani, necə oldu sizin mərdliyiniz, müstəbid qatilləri?.. Sən öz rolunu ifa etdin, Kalkanyo!.. Doğrudanmı, siz başa düşmədiniz ki, bütün bunları mən özüm təşkil etmişəm!.. Kalkanyo, məgər bizim romalıları imtahan etmək üçün bu xəbəri gətirməyi sənə mən əmr etməmişdimmi?

Verrina. Bir halda ki, sən gülə bilirsən... Mən sənə inanar, yaxud da sənin insan olduğun haqqında fikrimi həmişəlik dəyişərəm!

Fiesko. Ar olsun sizə, igidlər! Bu uşaq imtahanına tab gətirə bilmədiniz! Qaldırın silahlarınızı!.. Siz pələng kimi vuruşmalı və bu biabırçılığı düşmənin dəmir geyiminə endirilən zərbələrlə yuyub təmizləməlisiniz. (*Yavaşdan Kalkanyoya*) Siz özünüz oraya getmişdinizmi?

Kalkanyo. Mən keşikçilərin arasından keçib, sizin əmrinizə görə, parolu öyrənməyə gedirdim, qayıtmaq istəyirdim ki, bir də gördüm mavnı aparırlar.

Fiesko (*ucadan*). Demək, qoca yataqdadır, eləmi? Biz onu pərcu arasından silkələyib çıxaranıq! (*Yavaşca*) O, hersoqla çoxmu danışdı?

Kalkanyo. Mən özümü elə itirdim və sizə xəbər çatdırmaq üçün o qədər tələsdim ki, orada heç iki dəqiqə də dayanmadım.

Fiesko (*ucadan və ürəklə*). Bir ora baxın, bizim həmyerlilərimiz, qızdırmaya tutulmuş kimi, hələ də tir-tir əsirlər.

Kalkanyo. Siz əbəs yerə hər şeyi açıb onlara söyləməyə tələsmişsiniz! (*Yavaşca*) Qraf, Allah eşqinə! Bu yalan sizə nə verə bilər?

Fiesko. Vaxt, dostum, vaxt, ona kimi çaşqınlıq da keçib gedər. (*Ucadan*) Ey! Şərab gətir! (*Yavaşca*) Yaşsı, bəs necə oldu, hersoqun rəngi qaçdı? (*Ucadan*) Şadların, dostlar, biz hələ bu gecənin rəqsi şərafinə badələrimizi sonra cingildədəcəyik! Hə, bəs necə oldu, hersoq ağardı mı?

Kalkanyo. Görünür, mavnın ilk sözü “sui-qəsd” olmuşdu. Qoca qar kimi ağappaq olub geri çəkildi.

Fiesko (*özünü itirərək*). Hm! Hm! İblis hiyləgərdir, Kalkanyo! Nə qədər ki, bıçağı onların boğazına dayamamışdıq, mavr susurdu! İndi isə onların qoruyucu mələyi olmuşdur! Hiyləgər mavrdır!

Fieskoya bir badə şərab verirlər,
o, badəni yığıncağa tərəf qaldırıb çıxır.

Bizim müvəffəqiyyətimizin sağlığına, dostlar!

Qapı döyülür.

Keşikçi. Gələn kimdir?

Səs. Hersoqun qasidi!

Zadəganlar təşviş içərisində həyətdə vurnuxurlar.

Fiesko (*onlara tərəf qaçır*). Qorxmayın, mənim övladları! Qorxmayın, mən buradayam, sizinləyəm. Cəld olun! Silahları gizlədin! Xahiş edirəm, özünüzü kişi kimi saxlayın! Bu qasid nümayəndə... Onun gəlməsi belə düşünməyə vadar edir ki, Andrea hələ şübhələnir. Gedin evə! Özünüzü ələ alın. Əsgərlər, qapını açın!

Hamı gedir. Darvaza açılır.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Fiesko özünü elə göstərir ki, guya, saraydan indicə çıxmışdır.
Üç nəfər alman qolları bağlanmış mavrı götürür.

Fiesko. Məni buraya çağıran kim idi?

Alman. Bizi qrafın yanına aparın.

Fiesko. Qraf sizin qarşınızdadır. Məni görmək istəyən kim idi?

Alman (*ona salam verir*). Hersoq sizə salam göndərir, zati-ali.

O əmr etdi ki, bu mavrı qolları bağlı halda, sizə təhvil verək: yaramaz ağzından söz qaçırdı. Qalan şeylər kağızda yazılmışdır.

Fiesko (*laqeyd bir görkəmlə kağızı alır*). Mən bu gün səni qalerağa göndərməyi əbəs yerə vəd etməmişdim. (*Almana*) Yaxşı, dostum. Mənim ən səmimi salamlarımı hersoqa yetirərsiniz.

Mavr (*onların arxasınca çıxır*). Mənim də salamlarımı! Bir də ona de ki, mənim bura gətirilməyimi eşşəyə tapşırmasaydı, xəbər tutardı ki, sarayda iki min əsgər yerləşdirilib.

Almanlar gedirlər. Zadəganlar qayıdırlar.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Fiesko. Qəsdçilər. Mavr cəsarətlə səhnənin ortasına çıxır.

Qəsdçilər (*mavrı görəndə əsə-əsə geri çəkirlər*). A!.. Bu nədir?

Fiesko (*kağızı oxuyub, qəzəbini zorla saxlayır*). Genuyalılar! Daha nə təhlükə var, nə də qəsd!

Verrina (*heyrətlə səslənir*). Necə? Məgər Doriyalar ölüblər?

Fiesko (*dərindən sarsılmış halda*). Allaha and olsun! Mən Genuyanın bütün hərbi qüdrətini qarşılamağa hazır idim, lakin bunu gözləməyirdim! Əldən düşmüş qoca dörd xətlə üçminlik qoşunu darmadağın etdi! (*Təqətsiz halda əli yanına düşür.*) Doriya Fieskonu məğlub etdi!

Burqonyino. Di sözlünüzü deyin! Biz gözləyirik!

Fiesko (*oxuyur*). “Lavanya, mənə belə gəlir ki, sizin də taleyiniz mənimki kimidir: Yaxşılığınızın əvəzində sizə qarşı nankorluq edirlər. Bu mavr hazırlanan qəsd barədə mənə xəbərdarlıq etdi. Mən onu sizə qolları bağlı halda qaytarıram və bu gecə mühafizəçiləri geri göndərəcəyəm”. (*Kağız əlindən düşür.*)

Həm bir-birinə baxır.

Verrina. Yaxşı, bəs nə etmək istəyirsiniz, Fiesko?

Fiesko (*nəcabəllə*). Doğrudanmı, Doriya alicənablıqda mən-dən üstün olacaqdır? Doğrudanmı, Lavanya qraflarının nəslində qəhrəmanlıq və nəciblik sifətlərindən biri çatmır? Yox! Yox! Nə qədər ki, mənim adım Fieskodur, buna yol verməyəcəyəm! Ey, dağılın! Mən gedirəm onun yanına, hər şeyi də etiraf edəcəyəm. (*Darvazalara tərəf gedir.*)

Verrina (*onu saxlayır*). Sənin aqlın başındadırmı? Məgər biz cinayətkarlıq edirikmi? Dayan! Sən Andreaya qarşı qiyam edirdin, yoxsa müstəbidə qarşı? Dayan, deyirəm sənə! Mən səni vətən xaini kimi həbs edərəm!

Qəsdçilər. Tutun onu! Qollarını bağlayın!

Fiesko (*onlardan birinin qılıncını əlindən alıb özünə yol açır*). Ehtiyatlı olun! Hə, indi kimin hünəri var pələngin boynuna birinci olaraq kəmənd atsin! Hə, necə oldu, cənablar? Görürsünüzmü, mən azadam! Kefim hara istəsə, gedə bilərəm!.. İndi mən qalırım, mənim ağılıma başqa bir fikir gəlib.

Burqonyino. Vəzifə fikrimi?

Fiesko (*sözdən inciyib narazı qalaraq qürurla*). Uşağın biri uşaq! Əwəlcə mənim qarşımda öz vəzifənizi yerinə yetirməyi öyrənin. Sizmi məni öyrədəcəksiniz? Sakit olun, cənablar! Hər şey olduğu kimi qalır. (*Mavra, onun iplərini kəsərək*) Sən böyük bir tədbirin icra edil-məsinə bais oldun! Qaç!

Kalkanyo (*qəzəblə*). Necə? Nə? Bu kafir sağ qalacaq? O, bizim hamımızı satandan sonra sağ qalacaq?

Fiesko. Sağ... sizin hamınızı qorxudandan sonra sağ qalacaq! Qaç, qoçaq! Ancaq bir də Genuyada gözə görünməyəsən, yoxsa bəzi adamlar sənin canını almaqla öz igidliyini sübut etməyə çalışar!

Mavr. Bax “şeytan iblisi aldatmaz” buna deyirlər!.. Sizin itaət-kar qulunuzam, cənablar!.. Belə görünür ki, İtaliyada mənim üçün kəndir eşilməyibdir! Bunu gedib başqa bir yerdə axtarmalı olaca-ğam. (*Gülə-gülə gedir.*)

ONUNCU GƏLİŞ

Xidmətçi daxil olur. Yenə onlar. Mavrsız.

Xidmətçi. Qrafinya İmperiali zati-alinizi üç dəfə soruşmuşdur. Fiesko. Tfu, zəhrimar! Doğrudan da, tamaşanı başlamaq vaxtıdır. De ki, mən bu saat gəlirəm. Dayan! Mənim arvadımdan xahiş elə konsert zalına gəlib mənə orada pərdənin dalında gözləsin.

Xidmətçi gedir.

Sizin bütün rollarınızı mən bu kağızda qeyd etmişəm: indi hər bir adam ancaq öz rolunu ifa etməklə məşğul olmalıdır. Verrina bu saat limana getməlidir, gəmiləri ələ keçirən kimi top atəşi açmaqla çıxış etmək siqnalı verir. Mən getdim; mənim bir vacib işim də var. Zəng səsini eşidən kimi siz hamınız konsert zalına gələrsiniz. Hələlik isə, xahiş edirəm mənim Kipr şərəbimdən imtina etməyəsınız.

Hamı dağılır.

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Konsert zalı.

Leonora, Arabella, Roza. Hamısı təşviş içindədir.

Leonora. Fiesko söz vermişdi ki, konsert zalına gələcək, amma indiyə kimi gəlməyib. Saat on ikiyə işləmişdir. Əsgərlərin ayaqlarının tappılısından və silahların cingiltisindən saray titrəyir, Fiesko isə hələ də yoxdur!

Roza. Sizə də tapşırılıb ki, pərdənin arxasında gizlənəsiniz... Bu, qraf həzrətlərinə nə üçün lazım olub bilmirəm?

Leonora. O belə istəyir, Roza. Mənim itaət etməyim üçün bu kifayətdir. Heç bir şeydən qorxmamaq üçün də kifayətdir, Bella. Lakin buna baxmayaraq, mən yenə də titrəyirəm, Bella, qəlbim də qorxudan çırpınır! Qızlar! Allah eşqinə məndən bir addım da uzaqlaşmayın!

Arabella. Heç bir şeydən qorxmayın! Qorxu, hətta bizim marağımızı da unudturmuşdur!

L e o n o r a. Hara baxıramsa, hər yerdə xəyallar kimi eybəcər, solğun və yad üzlər görürəm. Kimi çağırıramsa, ələ keçmiş cinayətkar kimi tir-tir əsir və natəmiz vicdanın dəhşətli sığınacağı olan qaranlıqda gizlənir. Nə barədə soruşuramsa, mənə titrəyən dodaqlarda donub qalan qeyri-müəyyən bir səsle cavab verirlər, elə bil, bu səs qorxudan dodaqlardan qopmaq istəmir, Fiesko! Mən hiss edirəm ki, burada nə isə dəhşətli bir şey hazırlayırlar... Ah, (*əllərini zərif bir hərəkətlə carpazlayır*) ey göylərin sahibi, mənim Fieskoma kömək et! Onu öz qanadlarınızla qoruyun!

R o z a (*diksinərək*). İlahi! Dəhlizdən gələn nə səsdir?

A r a b e l l a. Keşikçilərin səsidir.

Səhnənin arxasında keşikçi çığırır: “Gələn kimdir?”
Ona cavab verirlər.

L e o n o r a. Buraya gələn var. Gəlin gizləmək! Tez olun!

Onlar gizlənilirlər.

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Culiya və Fiesko söhbət edə-edə gəlirlər.

Culiya (*həyəcanlı*). Bəsdir, qraf! Sizin lütfkarlıqlarınızı dinləyən daha laqeyd qulaqlar deyil, damarlarda qaynayıb coşan qandır. Mən haradayam? Burada gecənin şirnikdirici qaranlığından başqa heç nə yoxdur! Siz öz nitqlərinizlə mənim köməksiz qəlbimi aldadıb hara gətiribsiniz?

F i e s k o. Ürkək ehtirasın cəsarətləndiyi yerə, o yerə ki, orada coşqun hisslər bir-birilə daha azad qovuşur!

C u l i y a. Dayan, Fiesko! Allah eşqinə, daha bir addım da qabağa getmə! Gecə belə qaranlıq olmasaydı, sən mənim yanaqlarımın necə qızardığını görüb mənə rəhm edərdin.

F i e s k o. Sən səhv edirsən, Culiya, elə olmasaydı, mənim ehtirasım sənə ehtirasının alovlarını görüb cəsarətlə ona tərəf qaçardı. (*Onun əlini coşqunluqla öpür.*)

C u l i y a. Fiesko, sənə üzündə, sənəin sözlərində coşqunluq atəşi var! Heyhat, mənim də yanaqlarımda o cür ehtiraslı, günaha batıran

atəş alovlanır. Xahiş edirəm, gəl işıqlı yerə gedək. Coşqun hisslər qaranlığın təhlükəli eyhamlarından istifadə edə bilərlər. Gedək! Bu ağılsız qiyamçılar utancaq günün arxasında öz müdhiş əməllərini icra edə bilərdilər! Get qonaqların yanına, yalvarıram sənə!

F i e s k o (*inadkarlıqla*). Sənin qorxuların əbəsdir, sevgilim! Heç hökmdar da öz qulundan qorxarmı?

C u l i y a. Dad siz kişilərin əlindən! Sizdəki bu daimi ziddiyyətlər! Guya, siz bizim heysiyyətimizin mərhəmətinə təslim olanda hər şeydən təhlükəli deyilsiniz? Sən istəyirsən ki, mən hər şeyi sənə etiraf edim, Fiesko, eləmi? Hətta onu da mən etiraf edim ki, mənim fəzilətim yalnız eyblərim gizləyib qorumuşdur? Onu etiraf edim ki, sənin hiylə və kələklərinə rişxənd edən ancaq mənim təkəbbürüm olub, fəzilətin özü isə artıq davam gətirə bilmir? Sən öz məharətindən naümid olaraq, mənim qanıma coşdurursan. Onda mən hər şeyi itirir, hər şeydən məhrum oluram.

F i e s k o (*lovğalıq və qayğısızlıqla*). Sən hər şeyi itirməklə nə itirirsən?

C u l i y a (*həyəcan və qızgınlıqla*). Öz qadınlıq ismətimin açarlarını qayğısızlıqla sənə təslim edərək, sənin əlinə məni hər dəqiqə utanıb-qızarmağa vadar edə biləcək imkan verərkən, mən nə itirirəm? Hər şeyi! Mən ancaq hər şeyi itirə bilərəm. Bundan az itirə bilmərəm. Sən məndən daha nə eşitmək istəyirsən, istehzaçı? Onu etiraf edim ki, biz qadınların bütün məxfi hikməti, istehkamlarımızın ən zəif nöqtəsində siz düşmənlərimizin yalnız inandırıcı hücumuna məruz qalaraq – bunu qızara-qızara etiraf edirəm – fəth olunmağı hətta özümüz də arzu edirik. Ancaq fəzilət təsiri azacıq zəifləyən kimi, bu hikmət, çox vaxt xəyanətkarcasına təslim olan həmin zəif nöqtədən düşməni yayın-dıracaq aciz bir təşəbbüsdən ibarət olur! Onu etiraf edim ki, şahmat taxtasındaki bütün fiqurlar aciz və köməksiz şahı mühafizə etmək üçün lazım olduğu kimi, bizim bütün qadın hiylələrimiz də bu aciz və köməksiz oyuncağı ancaq mühafizə edib qorumaq üçündür. Ona qəflətən hücum etmək kifayətdir – bir də görürsən ki, mat oldu! Bundan sonra isə sən taxtını bütün fiqurlarla birlikdə aşırı bilərsən! (*Pauzadan sonra, ciddi*) Bizim dəbdəbəli miskinliyimizin bütün mənzərəsi, bax bundan ibarətdir. Sən alicənab ol!

F i e s k o. Buna baxmayaraq, hər halda, Culiya, sənin qiymətli xəzinəni heç kəs mənim intəhasız ehtirasımdan yaxşı qoruya bilməz.

C u l i y a. Əlbəttə, heç kəs səndən nə yaxşı qoruya bilər, nə də

pis! Söylə görüm, Fiesko, bu intəhasızlıq çoxmu davam edəcəkdir! Ah! Mən elə bir uğursuz oyun oynamamışam ki, istər-istəməz hər şeyimi qurban verməli oluram. Mən özümə güvənib inanırdım ki, cazibədarlığım səni yoldan çıxara biləcəkdir; lakin mən inanmıram ki, o, səni saxlaya biləcək qədər qüdrətli bir cazibədarlıqdır. Lakin mən nə danışıram! (*Geri çəkilərək əlləri ilə üzünü tutur.*)

F i e s k o. Yeganə bir sözdə iki günah: mənim zövqümə etimadsızlıq və sənin füsunkarlığını kafircəsinə təhqir etmək – bunlardan hansı daha çətin bağışlana bilər?

C u l i y a (*təslim olaraq, xumarlana-xumarlana*). Yalan – iblisin silahıdır! Fieskonun daha bu silaha əl atması lazım deyil ki, onun Culiyası alçalsın. (*Taqətsiz bir halda divanın üstünə yıxılır. Pauzadan sonra təntənə ilə*) Bir söz də deyim, Fiesko! Nə qədər ki, bizim fəzilətimiz təhlükədən uzaqdır – biz qəhrəmanlarıq; onu müdafiə etməyə məcbur olanda isə uşağıq. (*Ehtirash gözlərlə ona baxır.*) Bunun intiqamını alanda isə intiqam ilahələrinə çevrilirik. Hərgah sən laqeyd olub məni məhv etmək fikrinə düşübsənsə, bunu yadında saxla, Fiesko.

F i e s k o (*süni bir hiddətlə*). Laqeydəm, laqeydəm? Aman ilahi! Qadın öz qarşısında kişinin necə süründüyünü görə-görə hələ də şübhələnməkdə davam edirsə, onda gör bu qadın nə dərəcədə şöhrət düşkünüdür? Lakin yox! Mən hiss edirəm ki, məndə yenə kişilik heysiyyəti baş qaldırır! (*Soyuq bir ifadə ilə*) Yaxşı ki, mənim gözüm vaxtında açıldı. Mən ona nə üçün yalvarmaq istəyirdim? Yox, hətta qadının ən böyük iltifatı əvəzində kişinin azacıq da olmasa açılması israfçılıqdır! (*Laqeyd bir tərzdə baş əyir.*) Cəsarətə gəlin, madam! Sizin üçün daha heç bir təhlükə yoxdur!

C u l i y a (*heyvətə gələrək*). Qraf, sizə nə oldu?

F i e s k o (*tam laqeydliklə*). Heç bir şey, madam. Siz tamamilə haqlısınız, bizim ikimizə də öz şərəfimizi bircə dəfə təhlükə altına qoymaq nəşibdir. (*Nəzakətlə onun əlindən öpür.*) Mən qonaqların hüzurunda sizə öz hörmətimi bəyan etməkdən məmnun olacağam. (*Cəld qapıya tərəf gedir.*)

C u l i y a (*Fieskonun dalınca qaçıb onu dayandırır*). Getmə, qal! Sən dəli olubsan! Qal! Məgər mən hər şeyi açıb deməliyəmmi... bütün kişi tayfası da mənim kimi məğrur qadından eşidə bilməyəcəyi bir şeyi diz çökərək... göz yaşları axıda-axıda... işgəncə altında demək? Mənim od kimi isti yanaqlarımın qızartısını, bu cür etirafdan doğan qızartını gizlədə bilmək üçün, hətta buradakı qaranlıq da hədsiz dərəcədə nurludur,

Fiesko... Bir dayan, mən dünyada bütün qadınların ürəklərinin başına zərbə endirəcəyəm! Onların hamısı mənə daima nifrət edəcəklər! Fiesko, mən sənə pərəstiş edəcəyəm. *(Onun ayaqlarına yıxılır.)*

F i e s k o *(onu qaldırmağa təşəbbüs etməyərək üç addım geri çəkilir və qələbə çalmış kimi güllür).* Çox təəssüf edirəm, sinyora. *(Zəngi çalır, sonra pərdəni qaldırır Leonoranı çıxarır.)* Budur, mənim ilahi bir məxluq olan arvadım. *(Leonoranı qucaqlayır.)*

C u l i y a *(fəryadla sıçrayıb qalxır).* Ah! Nə dəhşətli bir yalan!

ON ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Qəsdçilərin hamısı birdən gəlir.

Xanımlar başqa tərəfdən gəlirlər. Fiesko, Leonora və Culiya.

L e o n o r a. Mənim ərim, siz həddindən artıq sərtlik etdiniz.

F i e s k o. Onun pozğun qəlbinə lap əcəb olur! Sənin göz yaşlarının intiqam tələb edirdi. *(Toplaşanlara)* Yox, lütfkar ağalar və lütfkar xanımlar, uşağcasına coşqunluq mənə xas olan cəhət deyildir! Adamların sarsaqlığı məni çox əyləndirə bilər, lakin mənim də səbrim tükənir. Bu qadın mənim qəzəbimə haqlı olaraq məruz qalmışdır; onun Leonora kimi bir mələk üçün hazırladığı zəhərə baxın. *(Zəhəri topaşanlara göstərir.)*

Hamı dəhşətlə geri çəkilir.

C u l i y a *(dodağını dişləyib, qəzəblə).* Yaxşı, Yaxşı, çox yaxşı, cənab! *(Gətmək istəyir.)*

F i e s k o *(onun əlindən tutub saxlayır).* Səbir edin, madam! Biz hələ qurtarmamışıq! Şübhə etmirəm ki, mənim nə üçün öz idrakımdan üz döndərüb, Genuyada ən birinci axmaq arvadla ağılsız sevgi macərəsinə qurşandığımı bilmək buraya topaşanların hamısı üçün çox maraqlıdır...

C u l i y a *(dartınaraq).* Bu dözülməzdir! Lakin özünü gözlə! *(Təhdidlə)* Doriya Genuyanın göylərinin hakimidir, mən isə onun bacısıyam!

F i e s k o. Sizin təhdid edə biləcəyiniz şey yalnız bundan ibarətdir-sə, işiniz xarəbdir! Təəssüf edirəm, mən sizə xəbər verməliyəm ki, sizin ədalətli qardaşınızın oğurladığı tacdan Fiesko di Lavanya kəndir hörmüşdür və həmin kəndirlə bu gecə müstəbidi asmaq fikrindədir.

(*Culiyanın necə ağardığını görüb qəzəblə gülür.*) Deyəsən, bir az gözlənilməz oldu, sinyora? (*Daha da acı-acı*) Bax buna görə də mən sizin ailənin bəzi üzvlərinin lüzumsuz marağını azdırmağı lazım bildim. Bax buna görə də mən (*Culiyanı göstərərək*) bu cür ehtirasın təlxək papağını geymişdim! Buna görə də mən (*Leonoranı göstərərək*) bu cür mələyə etinasızlıq göstərdim! Şıkar özü mənim qurduğum tora atıldı!.. Mənə iltifatla yardım göstərdiyiniz üçün sizə təşəkkür edirəm, sinyora və bu təlxək oyuncağını çıxarıb atıram! (*Baş əyib medalyonu ona verir.*)

L e o n o r a (*yalvara-yalvara Fieskoya sığınaraq*). Mənim Lodovikom! O ağlayr! Mən sizə acizənə bir xahişlə müraciət etməyə cəsərət edə bilərəmmi?

C u l i y a (*təşəxxüslə Leonoraya*). Kəs səsinə! Yaramaz!

F i e s k o (*xidmətçiyə*). Zəhmət olmasa, əzizim, lütfən, bu qadını özünə apar, o, mənim həbsxanamı görmək arzusundadır. Ehtiyatlı ol ki, nəcib sinyoranı heç kim narahat etməsin, həyətdə soyuq külək əsir... Sən ona başınla cavabdehsən! Bu gecə Doriyanın dayağını sındırıb dağıtmalı olan tufan onun... saçlarını qarışdırma bilər.

C u l i y a (*hönkür-hönkür ağlayaraq*). Səni taun yox eləsin, alçaq riyakar! (*Dişlərini qıcayıb, Leonoraya*) Sevinməyə tələsmə, o səni məhv edəcək, özünü də; həm də sümükləri çürüyəcəkdir. (*Qaçaraq qapıdan çıxır.*)

F i e s k o (*qonaqlara işarə edir*). Siz buna şahid oldunuz, indi Genuyanın qarşısında mənim şərəfimi xilas edin. (*Qiyamçılara*) Top atılarda dalımca gələrsiniz.

Həm gedir.

ON DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Leonora, Fiesko.

L e o n o r a (*çəkinə-çəkinə Fieskoya yanaşır*). Fiesko! Fiesko! Mən sizi yaxşı başa düşə bilmirəm, lakin canıma indidən titrətmə düşüb.

F i e s k o (*mənalı-mənalı*). Leonora! Bir dəfə mən sizin genuyalı bir qızın sol tərəfi ilə necə getdiyinizi görmüşdüm. Mən zadəgan yığıncaqlarında cəngavərlərin sizin əlinizi hamıdan əvvəl öpmədiklərinə necə dözməli olduğunuzu görmüşdüm... Leonora! Mən bunu görəndə iztirab çəkirdim. Odur ki, mən belə qət etdim: bir daha

belə şey olmamalıdır; bundan sonra belə şey olmayacaq! Siz mənim sarayımda silahların cingiltisini eşidirsinizmi? Bəli, siz nigəran olmağa haqlısınız. Gedin yataq otağına, qrafinya, səhər mən hersoginyanı yuxudan oyadaram!

L e o n o r a (*əllərini sıxıb, kresloya yıxılır*). İlahi, bu mənim ürəyimə dammışdı! Mən məhv oldum!

F i e s k o (*arxayın, təmkinlə*). Mənim sevgilim, sözlərimi axıra qədər dinləyin. Mənim ulu babalarımın ikisi papa tiarası gəzdirmişdir. Fieskonun damarlarındakı qan ancaq al qırmızı paltar altında sərbəst axa bilər. Nə üçün sizin əriniz, ancaq irs olaraq qəbul etdiyi şöhrətlə parlamalıdır? Nə üçün? Nə üçün o, özünün bütün əzəməti ilə Covanni Lodoviko Fieskonun xoşbəxt dəqiqədə yarıçürük xidmətlərdən quraşdırdığı təsadüfə minnətdar olmalıdır? Yox, Leonora! Mən öz şərəfimi çox yüksək qiymətləndirirəm, buna görə də hələ özüm əldə etməyə qadir olduğum şeyi başqasından hədiyyə kimi qəbul edə bilmərəm. Mən öz əcdadımdan borc aldığım şöhrət ziyasını bu gecə onların sərđabəsinə atacağam. Lavaniya qrafları nəslə tərđ oldu – indi sülalə başlanır!

L e o n o r a (*başını yırğalayaraq sakitə xəyala dalır*). Mən ölümcül yaralar almış ərimin necə yıxıldığını görürəm... (*Boğuş səslə*). Budur, lal xidmətçilər onun didilmiş bədənini mənim qarşıma gətirirlər. (*Dəhşətlə ayağa qalxır*). İlk, yeganə güllə Fieskonun qəlbinə dəyir!

F i e s k o (*mehribanlıqla onun əlindən tutur*). Sakit ol, mənim balam! Bu yeganə güllə atılmayacaq.

L e o n o r a (*ona ciddi nəzərlərlə baxır*). Sən bu cür inamla göylərə meydan oxuyursan, Fiesko? Ah, hərəgah onun milyonda biri də mümkün olsaydı, bu milyondan bir hissə də məni ərdən məhrum edə bilərdi! Bir düşün, axı sən əbədi xoşbəxtliyi qurban verə bilərsən! Bircə dəfə uduzmağa qarşı milyonlarla uduşa ümid yeri olsaydı da, məgər bu cür cəsəətli bir mübahisəyə girişməyə, yarıdanla oyun oynamağa sənəin cürətin çatardımı? Yox, mənim ərim! Hərəgah oyunda hər şeyi qurban vermək təhlükəsi varsa, onda hər cür hərəkət hər bir addım – cinayətdir!

F i e s k o (*kinayəli təbəssümlə*). Sən narahat olma, mənim bəxtim gətirir.

L e o n o r a. Bunu sənmi deyirsən? Axı sən insanları dəli olmaq dərəcəsinə çatdıran bu cür oyunu dəfələrlə görübsən, sizlər bunu

əyləncə hesab edirsiniz! Riyakar tale öz sevimlisini qızıqıb hiddətlənərək, hər şeyə risk edincəyədək xırda müvəffəqiyyətlərlə yoldan necə çıxarıb aldatdığını sən özün görübsən! Həm də bu məqamda, bu həlledici dəqiqədə tale ondan üz döndərir. Ah, mənim ərim! Sən gəzintiyə çıxmırsan, genuyalıların məftun baxışlarından zövq almaq üçün getmirsən! Respublikaçıları yuxudan oyatmaq, atın şahə qalxa bilməsini ona xatırlatmaq, heç də gəzintiyə çıxmaq deyildir. Qiyamçılara inanma! Səni təhrik edən ağıllılar səndən qorxurlar; sənə pərəstiş edən sarsaqlar sənə kömək etməyəcəklər. Mən hara baxıramsa, hər yerdə sənin həlak olacağını görürəm, Fiesko.

F i e s k o (*otaqda iri addımlarla gəzinə-gəzinə*). Ən böyük təhlükə – qorxaqlıqdır; əzəmət qurbanlar tələb edir.

L e o n o r a. Əzəmətmi, Fiesko?.. Ah, sənin zəkan mənim qəlbi-mə qarşı nə qədər ədalətsizdir!.. Yaxşı, qoy olsun! Mən sənin müvəffəqiyyətinə inanıram, mən razılaşıram – sən qələbə çalacaqsan. Onda vay mənim halıma, mən dünyanın ən bədbəxt qadını olacağam! Sənin müvəffəqiyyətsizliyin mənə fəlakət gətirəcək, sənin müvəffəqiyyətin isə məni daha artıq bədbəxt edəcəkdir! Ayrı bir yol yoxdur, mənim sevgilim! Fiesko hersoq olmasa, məhv olacaq. Mən isə hersoqu qucaqladığım an ərdən məhrum olacağam.

F i e s k o. Mən bunu başa düşürəm.

L e o n o r a. Lakin bu belədir, mənim Fieskom. Taxt-tacın yanında, tufanlar səltənətində zərif məhəbbət çiçəyi solur. İnsanın qəlbi, bu insan hətta Fiesko da olsa, hər şeyə qadir olan iki allah üçün – bir-birinə düşmən olan iki allah üçün darısqaldır. Məhəbbət göz yaşlarını tanıyır və onların nə demək olduğunu bilir; şöhrətpərəst adamın gözləri qurşuna dönür, bu gözlərdə heç vaxt duyğu incisi parlamır! Məhəbbətin bircə amalı var, qalan şeylərin hamısını rədd edir. Rəyasətpərəstlik isə, hətta bütün kainatı da udsa, gözü doymaq bilmir. Rəyasətpərəstlik dünyanı viran edib onu, yalnız zəncirlərin cingiltisi eşidilən zindana çevirir. Məhəbbət xəyalları səhranı cənnətə çevirir. Bax, sən mənim sinəmə sığınmaq istəyirsən, lakin höcət vassal sənin dövlətini sarsıdır. Mən sənin ağışına atılmaq istəyirəm, lakin müstəbidin qorxaq duyğusu pərdənin arxasından canının addım səslərini eşidib səni qovur, otaqdan otağa qovur. Bəli, hər şeyi məhv edən qorxunun zəhərli nəfəsi ailənin də dincliyini pozur. Məsələn, sənin Leonoran sənə sərin şərbət verir, sən isə piyaləni

əsbəbliklə özündən kənar edir və zərif məxluqun özünü mənhus adlandırırısan.

F i e s k o (*dəhşət içində dayanır*). Leonora, sus. Sən bu dəhşətli xəyalları özündən kənar elə!

L e o n o r a. Təsəvvür etdiyim mənərə hələ tamamlanmamışdır. Hərgah Fiesko dəyişməyib olduğu kimi qalsaydı, mən öz məhəbbət və dincliyimi əzəmətə qurban verərdim. Aman, ilahi! Mənə, sanki, əzab verirlər. Çox az hallarda mələklər taxta çıxmışlar, çıxanda da oradan daha az hallarda enə bilmişlər. İnsanların heç birindən qorxmayan bir adam onlara şəfqət duyğusu ilə yanaşa bilərmə? Özünün hər bir arzusunu ildırım zərbəsi kimi izhar edə bilən adam, bu arzusu üçün mərhəmətli, xeyirxah bir söz deyə bilərmə? (*Dayanır, sonra çəkinə-çəkinə ona yanaşır; mehribanlıqla, kədərlə*) Hökmdarlar, Fiesko, həyata keçirilə bilməyən şeyi həyata keçirməyə çalışsan təbiətin müvəffəqiyyətsiz niyyətidir... Onlar allahla insanın arasına girmək istəyirlər... Onların hamısı miskin məxluq – bundan da miskin yaradıcıdırlar!

F i e s k o (*otaqda vurnuxur*). Leonora, kifayətdir! Mən keçdiyim körpüləri yandırmışam!

L e o n o r a (*ona mehriban nəzərlərlə baxır*). Nə üçün, mənim ərim? Yalnız əməlləri pozmaq olmaz. (*Süzgün baxışlar, nəvazişkarlıq və azacıq hiyləgərliklə*) Sən bir zamanlar and içirdin ki, mənim gözəlliyim sənin bütün planlarını alt-üst etdi. Riyakar, sən ya mənə yalan deyirdin, yaxud da mənim gözəlliyim vaxtsız sönmüşdür. Sən öz qəlbindən soruş, gör bunun təqsiri kimdədir? (*Coşqunluqla, onu qucaqlayaraq*) Qayıt mənim yanına, aqlını başına yığ! Mərd ol! Məhəbbət sənin üçün hər şeyi əvəz edər! Ah Fiesko! Hərgah sənin həris arzularını mənim qəlbim də dəf edə bilmirsə, onda hökmdar tacı onu heç dəf edə bilməyəcəkdir! (*Nəvazişlə*). Gəl! Mən sənin bütün arzularını xatirində saxlayacağam, məğrur əsirin bu ilahi telləri kəsmək təşəbbüsündən həmişəlik imtina etməsi üçün təbiətin bütün sehləri yeganə bir məhəbbət busəsində təcəssüm edər! Sənin qəlbinin arzuları intəhasızdır, lakin məhəbbət də intəhasızdır! Fiesko! (*Daha artıq nəvazişlə*) Bütün səadətini ancaq sənin ağuşunda tapan zavallı bir məxluq xoşbəxt etmək – məgər sənin qəlbini üçün bu kifayət deyilmə?

F i e s k o (*sarsılıraq*). Leonora, sən nə etdin? (*Tağətsiz halda Leonoranın ağuşuna yıxılır.*) Mən daha bir nəfər gənyalının gözünə görünməyəm!

L e o n o r a (*sevincək, tələsik*). Qaçaq, Fiesko! Qoy bu dəbdəbəli boşluq kimə qalırsa qalsın, biz təbiətin qoynunda ancaq öz məhəbbətimizlə yaşayırıq! (*Məlahətli və coşqun bir sevinclə onu bağrına basır.*) Bizim ruhumuz gözlərin fərəh və şadlıq yaradan lacivərdi kimi təmiz olacaq, kədərin uğursuz nəfəsi daha onlara toxuna bilməyəcəkdir. Bizim həyatımız həmahəng olaraq qovuşacaq, günlərimiz ahəngdar bir şırıltı ilə axan irmaq kimi keçəcəkdir.

Top atəşinin gurultusu eşidilir. F i e s k o onun ağuşundan dartınıb çıxır. Bütün qəsdçilər içəri girirlər.

ON BEŞİNCİ GƏLİŞ

Q ə s d ç i l ə r. Vaxtdır!

F i e s k o (*mətinliklə, Leonoraya*). Əlvida! Yaxud da sabah Genuya sənin ayaqlarının altında olacaqdır! (*Qapıya tərəf gedir.*)

B u r q o n y i n o (*çığırır*). Qrafinyanın ürəyi xarab oldu!

L e o n o r a n ı n ürəyi gedir. Hamı ona kömək etməyə qaçır.
F i e s k o onun ayaqlarına döşənir.

F i e s k o (*ürək qoparan bir səslə*). Leonora! Onu xilas edin! Allah eşqinə, onu xilas edin!

R o z a və A r a b e l l a gəlirlər, onlar Leonoranı ayılmağa başlayırlar.

Gözlərini açdı! (*Dik qalxaraq, qətiyyətlə*) İndi gedək, Doriyaların gözlərini yummaq vaxtdır!

Qəsdçilər zaldan çıxırlar.

P ə r d ə

Beşinci pərdə

Gecə yarıdan keçmişdir. Genuyada bir küçə. Bəzi yerdə, bir-birinin dalınca sönən fənərlər yanır. Arxa planda Müqəddəs Foma monastırının hələ bağlı olan darvazaları görünür. Uzaqda dəniz gözə çarpır. Meydandan əli fənərli bir neçə adam keçir, sonra da patrullar gəlirlər. Hər şey sükuta dalmışdır, yalnız dənizin gurultusu eşidilir.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Fiesko, yaraq-əsləhəli, Andrea Doriyanın sarayının qarşısında dayanır.
Sonra Andrea gəlir.

Fiesko. Qoca sözünə əməl etmişdir – saray qaranlıqdır, keşikçilər qarovuldan götürülmüşlər. Mən zəngi çalacağam. (*Zəngi çalır.*) Ey, ey! Oyan, Doriya! Xəyanət! Doriya, yuxudan oyan! Səni satdılar! Ey, ey! Oyan!

Andrea (*balkonda görünür*). Burada haray salan kimdir?

Fiesko (*səsini dəyişərək*). Soruşma! İtaət elə! Sənin ulduzun batdı, hersoq! Genuya sənə qarşı qiyam etmişdir! Cəlladlar qapını kəsmişlər, amma sən yatırsan, Andrea?

Andrea (*gürür və ləyaqətlə*). Xatırımdədir ki, qəzəblənmiş dəniz mənim Bellonomla çəkişməyə başlamışdı... Gəminin kili şıqqıldayırdı, dor ağacı uçmuşdu, lakin bu, Andrea Doriyanın yuxusunu narahat edə bilmədi. Cəlladları göndərən kimdir?

Fiesko. Sənin qəzəblənmiş dənizindən daha dəhşətli olan adam: Covanni Lodoviko Fiesko!

Andrea (*gülür*). Görünür, sənin kefin gəlib, dostum! Sən nağıl danışmağa gündüz gəl. Gecə yarısı münasib vaxt deyil.

Fiesko. Sənə xəbərdarlıq edən bir adamı lağamı qoyursan?

Andrea. Mən ona təşəkkür edib yatağıma uzanıram. Əyyaşlıq Fieskonu bihuş eləmişdir, Doriya heç onun yadına da düşmür.

Fiesko. Zavallı qoca! İlanə inanma. Onun parlaq dərisində göy qurşağının yeddi rəngi də əks olunmaqdadır, ona yanaşan kimi öldü-

rücü lent sənin bədəninə sarınacaqdır. Sən xainin verdiyi məlumata nifrət etdin. Dostun məsləhətinə nifrət etmə. Yəhərlənmiş at həyətdə səni gözləyir. Nə qədər ki, gec deyil, qaç. Dostunu lağa qoyma!

A n d r e a. Fiesko nəcib fikirli adamdır. Mən onu heç bir şeylə təhqir etməmişəm, odur ki, Fiesko məni satmaz.

F i e s k o. Nəcib fikirlidir, səni satır və özü də artıq bunların ikisinin də timsalı olmuşdur.

A n d r e a. Qoy olsun! Fieskoya baş mələklər kömək etmərlərsə, mənim keşikçilərimin qarşısında o da aciz qalar!

F i e s k o (*rişxəndlə*). Mən o keşikçilərlə söhbət edib, onlarla o dünyaya kağız göndərməkdən imtina eləməzdim.

A n d r e a (*əzəmətlə*). Miskin məsxərəçi! Məgər sənə məlum deyildirmi ki, Andreanın səksən yaşı tamam olmuşdur və Genuya xoşbəxtidir? (*Balkondan gedir.*)

F i e s k o (*heyətlə onun arxasınca baxır*). Doğrudanmı, ona bərabər olmağın nə qədər çətin olduğunu bilmək üçün mən bu adamı devirməli idim? (*Dərin fikrə dalır, bir neçə dəfə var-gəl edir.*) Demək, mən alicənablığa alicənablıqla cavab verdim. Biz hesablaşdıq, Andrea. İndi ölüm sənindir! (*Uzaq küçəyə tələsir.*)

Hər tərəfdən təbil səsləri eşidilir. Müqəddəs Fomanın darvazası yanında qızğın vuruşma gedir. Darvazaları sındırırlar, məşəllərin işığında liman və gəmilər görünür.

İKİNCİ GƏLİŞ

Çiyinə al-qırmızı plaş salmış Canettino Doriya, Lomellino, əllərində məşəl tutan xidmətçilərin müşayiəti ilə qaça-qaça gəlirlər.

Canettino (*dayanır*). Həyəcan qaldırmaq əmrini kim vermişdir?

L o m e l l i n o. Qaleralarda top atıldı!

C a n e t t i n o. Kölələr öz zəncirlərini qırmaq istəyirlər, ona görə.

Müqəddəs Fomanın darvazaları yanında güllələr atılır.

L o m e l l i n o. Orada atəş açıldı!

C a n e t t i n o. Darvazalar açılmışdır! Keşikçilər üsyan ediblər! (*Xidmətçilərə*) Cəld olun, haramzadələr! Limanın yolunu işıqlandırın!

Hamı darvazalara tərəf tələsir.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Yenə onlar. Burqonyino və qəsdçilər darvazalar tərəfdən gəlirlər.

Burqonyino. Sebastyan Leskaro – igid əsgərdir.
Senturione. Yıxılıb öləndək pələng kimi vuruşdu.
Canettino (*heyvətlə, geri çəkilir*). Mən nə eşidirəm? Dayanın!

Burqonyino. Əlində məşəl tutanlar kimdir?

Lomellino. Düşmənlərdir, şahzadə! Orada, sol tərəfdə gizlənin!

Burqonyino (*qəzəblə bağırır*). Məşəllilər kimdir, deyirəm?

Senturione. Dayan! Parol!

Canettino (*qılıncını çıxararaq, lovğalıqla*). İtaətkarlıq və Doriya!

Burqonyino (*ağzi köpüklənə-köpüklənə, qəzəblə*). A, Respublikanı və mənim nişanlımı məhv edən hərif! (*Canettinonun üzərinə atılır. Qəsdçilərə*) Qardaşlar, bəxtimiz gətirdi! Şeytanlar özləri ağalarını bizim əlimizə verirlər! (*Canettinonu qılıncı vurur.*)

Canettino (*fəryadla yıxılır*). Öldürdülər! Öldürdülər! Öldürdülər!
Mənim qisasımı al, Lomellino!

Lomellino. Xidmətçilər! (*Qaç-a-qaça*) Kömək edin! Öldürdülər! Öldürdülər!

Senturione (*uca səslə çığırır*). Bunun işini bitirdik! Qrafı tutun.

Lomellino nu tutmuşlar.

Lomellino (*diz çökərək*). Mənə rəhm edin, öldürməyin, sizin tərəfinizə keçərəm.

Burqonyino. Bu mürdarın nəfəsi hələ kəsilməyib! Qaç, rəzil, qorxaq!

Lomellino qaçır.

Senturione. Fomanın darvazaları bizim əlimizdədir! Canettino öldü! Var gücünüzlə qaçıb Fieskoya xəbər çatdırın!

Canettino (*qalxmağa çalır*). Taun! Fiesko!.. (*Ölür.*)

Burqonyino (*onun köksündən qılıncını çıxarır*). Genuya və Berta azad oldular! Qılıncını mənə ver, Senturione, bu qanlı qılıncı isə apar ver mənim nişanlıma! Onun zindanının divarları uçdu! Mən sənin arxanca gəlib onun dodaqlarından ilk nikah busəsi alacağam!

Cəld müxtəlif tərəflərə gedirlər.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Andrea Doriya. Almanlar.

Alman. Tufan o tərəfə keçdi. Ata minin, hersoq!

Andrea. Qoyun mən Genuyanın qüllələrinə, səmaya bir də baxım! Yox, bu, yuxu deyil! Səni satdılar, Andrea!

Alman. Hər tərəf düşmənlə doludur! Qaçın! Cəld olun, sərhədi keçin!

Andrea (*qardaşı oğlunun cəsədi üstünə yığılır*). Mən burada ölmək istəyirəm. Qaçmaqdan bir kəlmə də danışmayın. Mənim qocalığı-mın dayağı buradadır. Mənim yolum qurtardı!

Uzaqda başqa qəsdçilərlə bərabər Kalkanyo görünür.

Alman. Canilərdir! Gələnlər canilərdir! Qaç, qoca hersoq!

Andrea (*yenidən çalınan təbil səslərini eşidir*). Qulaq asın, yadellilər. Diqqətlə qulaq asın! Bunlar mənim boyunduruqdan azad etdiyim genuyalılarıdır. (*Plaşla üzünü örtür.*) Sizdə də mi yaxşılığın əvəzini bu cür verirlər?

Alman. Canını qurtar! Qaç! Onların qılıncları bizim alman sümüyümüzə dəyib korşalınca qaç, canını qurtar!

Andrea. Siz öz canınızı qurtarın! Məni tərkin edin! Qoy dəhşətli xəbərdən xalqların tükləri ürpəşsin: qoy bilsinlər ki, genuyalılar öz atalarını öldürdülər!..

Alman. Eh, sənə nə deyim! Öldürülməyə hələ çox var! Dayanın, dostlar! Biz hersoqu köksümüzlə qoruyacağıq!

İrəli atılırlar.

Gedək, bu italyalı köpəklərin beyninə yeridək ki, onun ağ saçlarına hörmət etmək lazımdır...

Kalkanyo (*səsləyir*). Gələn kimdir? Nə var orada?

Almanlar (*vuruşurlar*). Alman qılıncları!

Canettinin cəsədini apararaq
vuruşa-vuruşa geri çəkilirlər.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Kişi paltarı geymiş L e o n o r a və onun dalınca Arabella qorxa-qorxa xəlvətçə irəliləyirlər.

A r a b e l l a. Gəlin gedək, sinyora, gedək deyirəm!

L e o n o r a. O tərəfdə qiyam tüğyan eləməkdədir! Qulaq as! Eşidirsənmi? Bu, ölən adamın iniltisidir... Ah, dəhşət! Onlar onu mühasirəyə almışlar! Parlayan lülələr düz Fieskonun qəlbinə tuşlanmışdır!.. Düz mənim qəlbimə, Bella! Onlar tətikləri çəkirlər... Dayanın! Dayanın! O mənim ərimdir! (*Yalvararaq əllərini qabağa uzadır.*)

A r a b e l l a. Allah eşqinə!

L e o n o r a (*o tərəf-bu tərəfə vurnuxur, sayıqlaymış kimi çıxır*). Fiesko! Fiesko! Fiesko! Onlar, o sədaqətli dostlar, onu tərk etmişlər!.. Qiyamçıların sədaqəti möhkəm deyildir! (*Qorxudan diksinərək*) Ərim qiyamçıların başçısıdırımı? Bella! Aman allah! Mənim Fieskom qiyamçıdır?

A r a b e l l a. Yox, yox, sinyora! O, Genuyanin müqəddəratını həll edən zəhmli hakimdir.

L e o n o r a (*qulaq asaraq*). Ah, kaş belə olaydı! Onda Leonora məgər titrəyerdimi? Məgər ən yaxşı bir respublikaçı respublikanın ən qorxaq qadınlarından birini öz ağışuna alardımı? Get, Arabella! Kişilər öz ölkələri uğrunda vuruşanda qadınlar da onlardan geri qalmamalıdır!

Yenə təbil səsləri eşidilir.

Mən döyüşçülərin sırasına girəcəyəm.

A r a b e l l a (*əlini əlinə vuraraq*). Ey rəhmdil Allah!

L e o n o r a. Dayan! Mən nəyə isə toxundum! Şlyapa və plaşdır! Yanında da qılinc var! Bu ağır qılincdir, Bella, lakin mən onu əlimdə tuta bilərəm, həm də qılinc onu qaldıran əli rüsvay eləməz!

Haray zəngləri çalınır.

A r a b e l l a. Eşidirsinizmi? Eşidirsinizmi? Dominikaçıların qülləsində zəng çalınır! Pərvədigara, rəhm elə! Nə dəhşətdir!

L e o n o r a (*şadlıqla*). “Nə gözəldir!” – Bax belə de! Bu haray zənglərinin dili ilə mənim Fieskom Genuya ilə danışır!

Təbil səsləri güclənir.

Ura! Ura! Bu səs fleytanın da səmindən şirin və xoşdur! Bu təbillər

də mənim Fieskomun iradəsi ilə səslənir!.. Mənim köksüm daha da qabarıq! Bütün Genuya oyanmışdır!.. Muzdlu ordu onun arxasınca düşür, məgər onun arvadı belə ləngiyə bilərmə?

Əlavə üç qüllədə də haray zəngləri çalınır.

Yox, qəhrəmanın ağuşuna yalnız qəhrəman qadın layıqdır. Mənim Brutumun ağuşuna yalnız romalı qadın layıqdır! (*Şlyapanı başına qoyur və qırmızı plaşı əyninə geyir.*) Mən – Portsiyayam!¹

A r a b e l l a. Xanım, siz xəyala dalıbsınız! Nə danışdığınızı özünüz də bilmirsiniz!

Haray zəngləri və təbil səsləri eşidilir.

L e o n o r a. Bu səsləri eşidərkən xəyala dalmırsansa, vay sənə halına! Mənim Fieskomun dalınca qaçmaq üçün ayaqları olmadığına görə bu daşlar hönkürüb ağılamaq istəyərdilər! Bu saraylar öz memarlarına qəzəblənir ki, nə üçün yerə bu cür möhkəm basdırılıblar, nə üçün mənim Fieskomun arxasınca qaça bilmirlər! Sahillər öz vəzifələrini unudub Genuyanı dənizin ixtiyarına verər və Fieskonun təbillərinin səsləri altında addımlayırdılar! Ölüm də öz pərdəsini atmağa hazırdır. Çəkil! Mən öz yuxumla gedəcəyəm!

A r a b e l l a. Ey böyük Tanrı! Siz nə etmək fikrindəsiniz? Doğrudanmı, bunları ciddi deyirsiniz?

L e o n o r a (*qürur və cəsarətlə*). Bəs sən nə düşünürdün, axmaq? (*Coşqunluqla*) Tez ol, gedək oraya, gedək ən qızğın vuruş yerinə, Fieskonun, mənim Fieskomun, vuruşduğu yerə!.. Mən onların necə danışdıqlarını eşidirəm: “Yəqin, bu, Lavanyadır, – heç kimin məğlub edə bilmədiyi bir adamdır; o adamdır ki, Genuyanın taleyini qılınca tapşırılmışdır!” Mən: “Bəli, genuyalılar, o özüdür!” – deyəcəyəm. O mənim ərimdir... Mən də yaralanmışam!

S a k k o və bir dəstə qəsdçi.

S a k k o (*səslənir*). Gələn kimdir? Doriyadır, yoxsa Fiesko?

L e o n o r a (*ilham və coşqunluqla*). Fiesko və azadlıq! (*Küçələrdən birinə qaçır.*)

Camaat içəri doluşur. Arabellanı sıxışdırıb geri çəkməyə vadar edirlər.

¹ *Portsiya* – Qədim Romanın ən böyük dövlət xadimlərindən biri olan Katonun qızı. Sədaqətli bir qadın olan Portsiya öz ərinin siyasi fəaliyyətində ona yoldaş kimi yardım göstərmiş və Sezarın əleyhinə hazırlanan qiyama başçılıq etmişdir; respublikaçıların niyyətləri baş tutmayanda, Portsiya özünü öldürmüşdür (*tərc.*)

ALTINCI GƏLİŞ

Sakko bir dəstə qiyamçı ilə.
Başqa bir dəstə ilə də Kalkanyo onunla qabaqlaşır.

Kalkanyo. Andrea Doriya qaçmışdır.

Sakko. Fiesko bunun üçün sənə təşəkkür etməyəcəkdir.

Kalkanyo. Bu alman ayları qocanın ətrafında, sanki, qaya kimi dayanmışdılar! Mən onu heç görə də bilmədim. Biz doqquz adam itirdik. Mənim sol qulağımı qılıncla yaraladılar. Onlar başqa müstəbidlər üçün bu cür vuruşurlarsa, gör öz hökmdarlarını necə müdafiə edərlər!

Sakko. Bizim tərəfdarlarımızın sayı getdikcə artır, bütün darvazalar bizim əlimizdədir.

Kalkanyo. Mən eşidirdim, qalada qızgın vuruşma gedir.

Sakko. Orada vuruşan Burqonyinodur. Bəs Verrina haradadır?

Kalkanyo. Köpək cəhənnəm darvazasının ağzını kəsən kimi, o da Genuya ilə dənizin arasında dayanmışdı! Kiçik bir balıq da keçə bilməz!

Sakko. Mən şəhər kənarına hücum edəcəyəm.

Kalkanyo. Mən də Sartsan meydanına yeriycəyəm. Təbili bərkdən vur, təbilçi!

Təbilin gur səsləri altında irəli gedirlər.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Mavr. Əli fitilli oğrular dəstəsi.

Mavr. Ey, fırldaqçılar, siz bilməlisiniz ki, bütün bu vurhavuru salan mən olmuşam, amma mənim özümə heç bir pay vermədilər! Yaxşı, qoy olsun! Mən kim olduğumu onlara göstərərəm! Yandırn, uşaqlar, yükümüzü tutaq! Onlar orada hersoqluq üçün vuruşmaqla məşğul ikən, biz kilsələrdə elə bir od qalayaq ki, peyğəmbərlərin də canı qızsın, yoxsa yazıqlar soyuqdan donublar.

Yaxındakı evlərə cumurlar.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Burqonyino. Paltarını dəyişmiş Berta.

Burqonyino. Burada dincəl, əziz oğlan, bura qorxulu deyil. Sən yaralısən?

Berta (*səsini dəyişərək*). Yox! Yox!

Burqonyino (*coşqunluqla*). Yox? Onda qalx! Mən səni Genuya uğrunda vuruşmaqda yaralar vurulan yerə aparım. Şanlı yaralar! Bura bax, bu cür yaralar! (*Qolunu çırmayır.*)

Berta (*geri çəkilərək*). Aman allah!

Burqonyino. Qorxdunmu, qəşəng oğlan? Görünür, sən çox tez kişi olmaq istəyibsən! Neçə yaşın var?

Berta. On beş.

Burqonyino. Təəssüf! Bu gecə lazım olduğundan düz beş yaş kiçiksən. Sənin atan kimdir?

Berta. Genuyanın birinci vətəndaşı.

Burqonyino. Bir az ehtiyatlı ol, oğlan! Belə adam bircə nəfərdir, onun da qızı mənim nişanlımdır! Sən Verrina adlı adamı tanıyırsanmı?

Berta. Əlbəttə!

Burqonyino (*cəld*). Sən onun mələk kimi qızını da tanıyırsan?

Berta. Onun adı Bertadır.

Burqonyino (*coşqunluqla*). Bu saat qaç bu üzüyü ver ona. De ki, bu, nişan üzüyüdür; söylə ki, mavi kəkilli şərəflə vuruşur! Allah amanında! Mən getməliyəm! Təhlükə hələ sovuşmamışdır.

Bir neçə ev yanmağa başlayır.

Berta (*onun arxasınca, incə və mehriban səsə*). Stsipion!

Burqonyino (*heyrat içində dayanır*). And içirəm qılıncıma ki, bu səs mənə tanış gəlir!

Berta (*onun boynuna atılır*). And olsun qəlbimə ki, mən özüm də sənə tanışam!

Burqonyino (*çığırır*). Berta!

Şəhərin civarlarında haray zəngləri çalınır. Bir dəstə camaat qaçib gəlir. Berta və Burqonyino bir-birinin ağışına atılırlar.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Fiesko qəzəblənir. Sibovə əsgərlər.

Fiesko. Evləri kim yandırdı?

Sibov. Qala alınmışdır.

Fiesko. Kim yandırdı?

Sibov (*əsgərlərə işarə edir*). Kəşfiyyatçı dəstəsi göndərin! Yanğın salanları tutun!

Bir neçə adam gedir.

Fiesko (*qəzəblə*). Onlar mənə yanğına bais etmək istəyirlər! Cəld nasos və vedrələr gətirin!

Onun adamları gedirlər.

Demək, Canettinin işi bitirildi?

Sibov. Belə deyirlər.

Fiesko (*qəzəblə*). Ancaq deyirlər? Kim dedi ki, ancaq deyirlər? Sibov! Sizi and verirəm namusunuza, o qaçdı mı?

Sibov (*mütərəddid*). Zadəganın sözündənsə, mənim gözlərimə daha çox inanmaq olarsa, Canettino sağdır!

Fiesko (*acıqlanaraq*). Sibov! Siz bu sözləriniz üçün başınızla cavab verəcəksiniz!

Sibov. Mən təkrar edirəm: səkkiz dəqiqə bundan qabaq onun, başında sarı cıqqa və əynində al-qırmızı pləş, sağ-salamat gəzdiyini gördüm.

Fiesko (*özündən çıxaraq*). Göylər və cəhənnəm! Sibov! Burqonyinin başı gərək vurulsun! Qaçın, Sibov! Əmr edin, bütün şəhər qapılarını bağlasınlar! Hər nə qayıq oldu batırınsınlar ki, o, dənizə çıxa bilməsin! Bu da almaz, Sibov! Bundan bahalisini nə Genuyada tapmaq olar, nə Venesiyada, nə Lükkada, nə də Pizada. Canettinin ölüm xəbərini mənə kim gətirsə, bu almaz onun olacaq!

Sibov tələsik gedir.

Tələsin, Sibov!

ONUNCU GƏLİŞ

Fiesko, Sakko, Mavr. Əsgərlər.

Sakko. Biz mavrı yanan fitili yezuitlərin məbədinə atdığı yerdə yaxaladıq.

Fiesko. Sənin cinayətin ona görə cəzasız qalmışdı ki, məsələ ancaq mənə aid idi. Yanğın salmaq üçünsə – asılacaqsan! Aparın, bu saat kilsənin hasarından asın!

Mavr. Tfu! Tfu! Tfu! Bu heç mənim xoşuma gəlmədi! Bəlkə, qiymət danışıq?

Fiesko. Yox!

Mavr (*xəlvətcə*). Məni imtahan üçün qaleralara göndərin!

Fiesko (*əsgərlərə işarə edir*). Dar ağacına!

Mavr (*həyasızlıqla*). Onda yaxşısı budur, məni xristian edin!

Fiesko. Kilsəyə bütprəstlik tör-töküntüsü lazım deyil.

Mavr (*yaltaqlıqla*). İcazə verin, heç olmasa, o dünyaya sərxoş gedim!

Fiesko. Ayıq gedərsən.

Mavr. Onda, heç olmasa, məni xristian kilsəsindən asdırmayın!

Fiesko. Cəngavər öz sözünün üstündə durar. Mən sənə söz vermişdim ki, səni dünyada görünməmiş bir dar ağacından asdıracağam!

Sakko (*donquldandır*). Kafirin nazı ilə oynamaq kifayətdir! Onsuz da qayğımız çoxdur!

Mavr. Yaxşı, birdən kəndir qırıldı, onda necə?

Fiesko (*Sakkoya*). Kəndiri ikiqat edin.

Mavr (*filosofcasına*). Əlac yoxdur, nə etməli! Şeytan, adlı-sanlı qonağı qəbul etməyə hazırlaş! (*Əsgərlərlə gedir, onlar mavrı yaxında asırlar.*)

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Fiesko. Leonora Canettininun al-qırmızı plaşında gəlir.

Fiesko (*onu görür, irəli atılır, geri çəkilir; qəzəblə öz-özünə*). Bu cıqqa və plaş mənə tanışdır! (*Yenə irəli atılır; coşqunluqla*). Əlbəttə, tanışdır! (*Qeyzlə irəli atılıb qılıncla zərbə endirir.*) Hərgah sənin üç canın varsa, qalx görüm!

Ölümcül yaralanmış Leonora inildəyib yıxılır.
Zəfər marşı, təbil, şeypur və qoboy səsləri eşidilir.

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Fiesko, Kalkanyo. Sakko, Senturione, Sibö.
Əsgərlər musiqi və bayraqlarla gəlirlər.

Fiesko (*təntənə ilə onların qarşısına gedir*). Genuyalılar, məsələ həll olundu! Mənim qəlbimi didən qurd, budur, yerə sərilmişdir! Budur, mənim nifrətimi daima coşduran yaramaz! Qılıncları sıyırın! Bu Canettinodur!

Kalkanyo. Mən gəldim sizə deyim ki, Genuyanın üçdə ikisi bizim tərəfimizə keçib, Fieskonun bayrağına and içdilər.

Sibö. Verrina Flaqman gəmisindən sizə salam göndərir. Siz limanın və dənizin ağasısınız!

Senturione. Şəhərin komendantı sizə hökmranlıq əsasını və açarları göndərmişdir, onları mən gətirmişəm.

Sakko. Respublikanın böyük və kiçik şuraları mənim simamda (*diz çökür*) öz qalibləri qarşısında diz çökür və onlara rəhm edib şəfqət göstərmənizi rica edirlər.

Kalkanyo. Mən isə qalibi onun şəhərinin divarları arasında birinci olaraq təbrik edəcəyəm! Yaşasın Genuyanın hersoqu! Bayraqları əyin!

Həmı (*şlyapalarını çıxarırlar*). Ura! Genuyanın hersoquna ura!

Tuş çalınır. Fiesko bütün bu təntənə zamanı başını aşağı salıb dərin fikrə dalmışdır.

Kalkanyo. Xalq və senat öz lütfkar hökmdarlarını padşaha layiq ehtiramla təbrik edə biləcəkləri dəqiqəni səbirsizliklə gözləyirlər. Həşəmətli hersoq, bizə icazə verin, sizi təntənəli surətdə sinyoriyaya aparaq!

Fiesko. Mənə izn verin, əvvəlcə öz qəlbimi sakit edim. Mən əziz bir adamımı qorxu və nigarançılıq içərisində buraxmalı olmuşam. O xanımı ki bu gecənin zəfər şənliyini mənimlə birlikdə bəyram etməlidir. (*Hamiya müraciət edib, mütəəssir olaraq*) Məni lütfən, öz füsunkar hersoginyanızın yanına aparın. (*Getmək istəyir.*)

Kalkanyo. Olmaya, biz bu yırtıcı canini burada qoyub gedəcəyik ki, xəfə döngənin zülməti onun rüsvayçılığını gizlətsin?

Senturione. Onun başını təbəzinə keçirək!

S i b o. Qoy onun eybəcər hala salınmış cəsədi şəhərin daşlarını süpürsün!

Cəsədin üstünə işıq salırlar.

K a l k a n y o (*qorxaraq, yavaş səs*). Ora baxın, genuyalılar! Allaha and olsun, bu, Canettinonun sifəti deyil!

Həmı heyrətdən quruyub cəsədə baxır.

F i e s k o (*dayanır, diqqətlə ona baxır və diksinərək, üzü eybəcərləşmiş halda, gözlərini kənara dikir*). Yox, lənət şeytana! Bu, Canettinonun sifəti deyil! Ah, iblis hiyləgərliyi! (*Çaşqın nəzərlərlə*) Siz deyirsiniz ki, Genuya mənimdir? Mənimdir? (*Həyəcanlı halda, vəhşicəsinə bir səs*) Cəhənnəm vəsvəsesi! Bu, mənim zövcəmdir! (*İldırım vurmuş kimi yerə yıxılır.*)

Dəhşətə gəlmiş qəsdçilər ölüm sükutuna dalıb quruyurlar.

(*Zorla qalxaraq, boğuc səs*) Mən öldürdüm öz zövcəmi, genuyalılar? Allah eşqinə, rənginiz ağarmasın! Tanrıya şükürlər olsun ki, bizi ancaq qara basır. Yox, elə tale var ki, o, adam üçün təhlükəli deyildir, çünki o ancaq adamdır! Kimə ki allahların sədəti verilməyib, o, iblisin əzablarını da dərk elə bilməz. Bu səhv isə daha dəhşətlidir. (*dəhşətli bir sakitliklə*) Genuyalılar, Allah-taalaya şükürlər edək! Bu, mümkün deyildir.

ON ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Yenə onlar. Arabella hönkür-hönkür ağlayaraq gəlir.

A r a b e l l a. Öldürün, öldürün məni! Mən daha nə itirə bilərəm! Rəhm edin, cənablar!.. Mən öz xanıma burada qoyub getmişdim, indi isə onu heç yerdə tapa bilmirəm!

F i e s k o (*ona yanaşaraq yavaş, titrək səs*). Sənin xanımının adı Leonoradırımı?

A r a b e l l a (*sevinərək*). Ah, mənim əziz, sevimli, mərhəmətli ağam, nə böyük xoşbəxtlikdir ki, siz buradasınız! Bizə acığınız tutmasın! Biz onu saxlaya bilmədik!

F i e s k o (*boğuc və qəzəbli bir səs*). Lənətə gəlmiş! Nədən saxlaya bilmədiniz!

A r a b e l l a. Xanım elə hey qabağa atılırdı...

F i e s k o (*daha da qəzəblə*). Kəs səsinə! Hara atılırdı?

A r a b e l l a. Döyüşün lap qızğın yerinə...

F i e s k o (*hiddətlə*). Timsah tayfası! Əyninə nə geymişdi?

A r a b e l l a. Al-qırmızı plaş.

F i e s k o (*hədsiz həyəcanla, səndirləyə-səndirləyə onun üstünə yeriyir*).

Səni görüm, yerin yeddi qatına keçəsən! Plaş kimin idi?

A r a b e l l a. Buradaca yerə atılmışdı.

Bir neçə qəsdçi (*yavaş səslə*). Canəttinonu burada öldürmüşdülər.

F i e s k o (*taqətsiz bir halda*). Sənin xanımın tapılmışdır.

A r a b e l l a qorxub qaçır.

(*Gözlərini axıdıb büdrəyə-büdrəyə bir neçə addım atır. Sonra yavaş və titrək səslə danışmağa başlayır, səsinə tədriclə ucaldaraq, nəhayət, dəhşətlə bağırır.*) Yox, aydındır! Həqiqətdir!.. Mən misilsiz bir cinayətkarlıq alətiyəm! (*Vəhşicəsinə hiddətlənilib qılıncını oynadır.*) Çəkilin gözümün qabağından, insanlar! Ah!.. (*Dişlərini qəzəblə qıcaayıb göyə baxır.*) Mən sənin bütün kainatını dişimə keçirə bilsəydim! Mən onu dişlərimlə o qədər çeynəyərdim ki, axırda mənim əzabım kimi, dişləri ağara qalan dəhşətli bir eybəcərə çevirərdim!

Hamı dəhşətə gəlir.

İnsan! Rəzil məxluq! Sən indi sevinirsən, xoşbəxtsən ki, mənim yerimdə deyilsən! Mən deyilsən! (*Onun səsi getdikcə boğuqlaşır, nəhayət, kəsilir.*) Mən özüm... öz əlimlə! (*Tez-tez, qəzəblə*) Mən? Bəs nə üçün mən? Nə üçün onlar da yox? Nə üçün mən öz izzətlərimi başqa-sının, özüm kimilərinin əzabı ilə yüngülləşdirə bilmərəm?

K a l k a n y o (*çəkinə-çəkinə*). Əziz və hörmətli hersoq...

F i e s k o (*qəzəbli sevinclə onun boynuna sarılır*). Aha, eşq olsun sənə! Allaha şükür olsun! Nəhayət, bu ildırım zərbəsindən sarsılmış ikinci adam da tapıldı! (*Kalkanyonu hiddətlə və coşğunluqla bağrına basır.*) Qardaşım, sən də sarsıldın! Nə etməli? Bu, sənin də lənətidir! O ölmüşdür! Axı onu sən də sevirdin! (*Onu tutub üzünü meyitə tərəf əyir.*) Əzab çək! O ölmüşdür! (*Hec bir şey görməyən gözləri ilə göyə baxır.*) Ah, hərgah mən əbədi bir lənət qarısında dayanıb, iblisin icad etmiş olduğu bütün işgəncə alətlərini öz gözümlə görərək, günahların nalə-fər-yadlarını və dişlərinin qıcirtısını eşitmiş olsaydım! Hərgah mən onu,

öz əzabımı görə bilsəydim – kim bilir, bəlkə, onda mən bu əzaba dözə bilərdim! (*Diksinərək Leonoranın meyitinə yanaşır.*) Mənim zövcəm burada öldürülmüşdür... Yox, bu hələ həqiqətin hamısı deyil! (*Hər sözü xüsusi bir qüvvətlə ifadə edə-edə*) Mən caniyəm, zövcəmi öldürmüşəm!.. Yox, yalnız mənmi? İblisin eşidib nəşələnməsi üçün mənim fəryadım kifayət etməzdi?! Yox! O, məni əvvəlcə qəsdən başgicəlləndirici, dəbdəbəli sevinc zirvələrinə qaldırdı, məni aldadıb cənnətin qapısına gətirdi, sonra isə kəlləsi üstə yerə aşırı! Sonra... Ah, hər-gah mənim nəfəsim taun yaya bilsəydi!.. Sonra... Sonra mən öz zövcəmi öldürdüm! Yox, İblis daha bacarıqla ələ sala bilir! Sonra... (*nifrətlə*) mənim gözlərim... məni aldadır, mən də... (*dəhşətli ifadə ilə*) mən öz zövcəmi öldürürəm! (*Acı və istehzalı gülüslə*) Bundan yaxşı hiylə qurmaq olmaz!

Bütün qəsdçilər qılınclarına dayanıb onun dövrəsində durmuşlar.
Bəziləri göz yaşlarını silirlər. Pauza.

(*Təqətdən düşərək ətrafdakı adamları nəzərdən keçirir, yavaş səslə*) Kim isə ağlayır? Bəli, ey ədalətli allah! Müstəbidi həlak edənlər göz yaşı axıdılar. (*Sakit hüznlə*) Gözləyin! Siz nə üçün ağlayırsınız? Ölümün bu kinli zarafatı üçün mü, yoxsa mənim bu cür ruhdan düşdüyüm üçün?! (*Qəmgin və təsirli bir halda Leonoranın meyiti yanında quruyub qalır.*) Canilərin daşa dönmüş ürəkləri yumşalıb, gözlərindən yaş axanda Fiesko lənətlər yağdırırdı! (*Hönlürüb ağlaya-ağlaya Leonoranın yanında diz çökür.*) Leonora, bağışla! Qəzəblə göylərdə şəfqət duyğusu oyatmaq olmaz! (*Kədər və nəvazişlə*) Leonora, mən uzun illər zəfər saatını səbirsizliklə gözləyərək, gənuyalıların hökmdarının zövcəsini onlara təqdim etmək xəyalı ilə yaşayırdım! Sənin yanaqlarının füsunkarcasına utancaqlıqla necə qızardığını, sənin köksünün zərif ipək altında necə qürurla qabardığını görür, sevincdən titrəyən məlahətli səsinə eşidirdim. (*Vəcdə gəlir.*) Ah, fəxri ad məni nə qədər məst etdi, mənim sevgimin qələbəsindən sarsılmış həsəd duyğusu necə də söndü! Leonora! İntizarını çəkdiyimiz zəfər saati gəlib çatdı! Genuyanın hökmdarı sənin Fieskon oldu, lakin Genuyanın ən rəzil dilənçisi də özünün mənfur taleyini mənim al paltarım və əzablarımla dəyişməyə razı olmaz! (*Ürək parçalayan bir səslə*) Zövcəsi onun dərdinə şərik olur, bəs mən, mən öz əzəmətimi kiminlə bayram edəcəyəm? (*O daha şiddətli hönlürüb ağlayır, öldürülmüş Leonoranın paltarını üzünü örtür.*)

Hamı mütəəssir olmuşdur.

Kalkanyo. O nə gözəl qadın idi!

Sibo. Bu kədərli hadisəni xalqdan gizlətmək lazımdır. Bu xəbər bizim tərəfdarlarımızın mərdliyini sarsıdıb düşmənləri cəsərtləndirər.

Fiesko (*özünə gələrek, qətiyyətlə ayağa qalxır*). Diqqətlə qulaq asın, genuyalılar! Allah-taala bu zərbə ilə – mən onun məqsədini başa düşdüm – mənim qəlbimi əzəmətə qədəm qoyduğum məqamda imtahan etmək istəmişdir! Bundan ağır imtahan ola bilməz. İndi mən nə əzablardan qorxuram, nə də vəcdə gəlməkdən! Gedək! Siz deyirsiniz ki, Genuya məni gözləyir? Mən Genuyaya elə bir hökmdar verim ki, onun tayı-bərabəri bütün Avropada tapılmasın! Gedək! Bu bədbəxt hökmdar zövcəsinə mən elə bir dəfn mərasimi təşkil edirəm ki, həyat öz tərəfdarlarından məhrum olub, ölüm nişanlı qız kimi fərəhlənsin! Öz hersoqunuzun arxasınca gəlin!

ON DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Andrea Doriya. Lomellino.

Andrea. Onlar orada şadlıq edirlər.

Lomellino. Müvəffəqiyyət onları məst edib. Darvazalar gözetçisiz qalıb. Hamı sinyoriyaya getdi.

Andrea. Yalnız mənim qardaşım oğlu yoxdur. O ölmüşdür. Qulaq as, Lomellino!

Lomellino. Nə var? Daha nə var? Siz yenə də mi bir şeyə ümid edirsiniz, hersoq?

Andrea (*sərt*). Qoy mənim heç bir ümidim qalmasın, lakin sən məni kinayə ilə hersoq adlandırmaqla öz boynunu vurdura bilərsən.

Lomellino. Ən hörmətli və əziz hökmdar! Fieskonun tərəfində qəzəbli xalq dayanmaqdadır. Bəs sizin tərəfinizdə kim var?

Andrea (*əzəmətlə və təsirli*). Göylər!

Lomellino (*kinayə ilə çiyinlərini çəkərək*). Barıt icad olunandan bəri mələklər döyüşlərdə iştirak etmirlər.

Andrea. Rəzil meymun! Sən naümid olmuş qocanın əlindən Allahu da mı almaq istəyirsən! (*Hiddətlə və amiranə*) Get! Aləmə car çək, elan et ki, Andrea hələ sağdır! Söylə, Andrea öz övladlarına yalvarır ki, onlar onu səksən yaşına çatdığı bir zamanda yadellilərin

yanına qovmasınlar, Andrea öz vətəninə qazandırmış olduğu şöhrəti yadellilər ona bağışlamayacaqlar! Get, bunu onlara de, bir də söylə ki, Andrea öz övladlarından bu qocalmış sümüklərinin dincəlməsi üçün bircə parça doğma torpaq xahiş edir!

L o m e l l i n o. Mən tabe oluram, lakin mən ümidimi itirmişəm!
(*Getmək istəyir.*)

A n d r e a. Qulaq as! Bir də bu bir çəngə ağ saçı özünlə apar! Sən onlara deyərsən ki, bunlar mənim başımda olan-qalan saçım-dır, Genuya mənim qəlbimdən qopub ayrıldığı üç yanvar gecəsi bu saçdan məhrum oldum. Bu saçların səksən yaşı var idi. İndi, səksən bir yaşa girəndə, mənim başım saçsız qaldı! Onlara de ki, bu nazik saçlarda al-qırmızı mantiyanı gəncin boynuna bağlayıb onu boğa biləcək qədər qüvvə vardır. (*Üzünü örtüb gedir.*)

L o m e l l i n o qarşı tərəfdən tələsik çıxıb gedir.
Coşqun sevinc nidaları eşidilir, nağara və şeypur səslənilir.

ON BEŞİNCİ GƏLİŞ

Verrina liman tərəfdən gəlir. Berta və Burqonyino.

V e r r i n a. Orada şadlıq edirlər. Bu, kimin şərəfinədir?

B u r q o n y i n o. Onlar Fieskonu hersoq elan edirlər...

B e r t a (*qorxaq Burqonyinoya sığınır*). Stsipion! Mənim atam qəzəblidir!

V e r r i n a. Uşaqlar, mənə tək buraxın. Ah, Genuya, Genuya!

B u r q o n y i n o. Fieskoya pərəstişkarlıq edən qara camaat gürultulu səslərlə ona al-qırmızı mantiya verilməsini tələb edirdi. Zədəngənləri dəhşət bürümüşdü, lakin onlar “yox” deməyə cəsarət edə bilmirdilər.

V e r r i n a. Oğlum, mən bütün əmlakımı qızıla çevirib sənə gəminə göndərdim. Öz arvadını da götürüb yubanmadan yelkənləri aç. Bəlkə, mən sizin dalınızca gəldim. Bəlkə də, gəlmədim. Gedin Marsələ və... (*Kədərlə onları bağrına basır.*) Allah sizə kömək olsun! (*Cəld gedir.*)

B e r t a. Qadir Allah! Atam nə etmək istəyir?

B u r q o n y i n o. Sən başa düşdünmü atan nə dedi?

B e r t a. Qaçmaq? Aman, ilahi! Nikah gecəsi qaçmaq!

B u r q o n y i n o. O belə dedi, biz də tabe olmalıyıq.

İkisi də limana tərəf gedir.

ON ALTINCI GƏLİŞ

Verrina və hersoq paltarı geymiş Fiesko üz-üzə gəlirlər.

Fiesko. Verrina! Nə gözəl təsadüf! Mən səni axtarırdım.

Verrina. Mən də sənənlə görüşmək istəyirdim.

Fiesko. Verrina öz dostunda dəyişiklik görmürmü?

Verrina (*təmkinlə*). Mən bu dəyişikliyi istəməzdim.

Fiesko. Bəs sən dəyişiklikləri görmürsənmi?

Verrina (*ona baxmadan*). Ümidvaram ki, yox.

Fiesko. Mən soruşuram: sən məndə dəyişiklik görmürsənmi?

Verrina (*ona nəzər salaraq*). Görmürəm.

Fiesko. Demək, hakimiyyətin həmişə müstəbidlər törətdiyi fikri doğru deyildir. Biz ayrıldığıımız zamandan mən Genuyanın hersoqu olmuşam, lakin Verrina üçün (*onu qucaqlayır*) mənim ağıuşum, keçmişdə olduğu kimi, yenə də alovlu və mehribandır.

Verrina. Daha pis, çünki sənənin ağıuşuna qarşı həmişə soyuqluq göstəriləcəkdir. Sənənin əlindəki hökmdar əsası bizim aramızda iki tərəfi də iti qılınc kimidir. Mənim qəlbimdə Covanni-Lodoviko Fieskoya hədsiz məhəbbət duyğusu var idi, – indi o, Genuyanı fəth etdiyi üçün mən öz əmlakımı geri götürürəm.

Fiesko (*inciyərək*). Allah eləməsin! Bu, hersoqluq üçün sələmçilik qiymətidir.

Verrina (*kədərlə, ağızucu*). Hm! Doğrudanmı, azadlığın qiyməti o qədər düşübdür ki, onu hər yoldan ötənə ucuz qiymətə satırlar?

Fiesko (*dodağını dişləyərək*). Sənənin bəxtin kəsib ki, bunu Fieskodan başqa heç kim eşitmir.

Verrina. Bəs necə! Həqiqət yalnız bu qədər parlaq zəkanın yanında boğulmaq təhlükəsinə məruz qalmır. Təəssüf ki, məharətli oyunçu, kartlardan birini nəzərdən qaçırmışdır. O, paxılların bütün kızırlarını hesaba almış, lakin bütün hiyləgərliyinə baxmayaraq, bədbəxtlikdən, vətənpərvərləri yadından çıxartmışdır! (*Olduqca mənalı*) Bəlkə, azadlıq qəsbkarı bu kartı saxlamışdır ki, onunla Romanın qəhrəmanlığını vursun? Allah-taalanın qarşısında and içirəm! Gələcək nəsil mənim sümüklərimi hersoqluğun qəbirstanlığında görməkdənsə, cəlladın çarmıxında görər!

Fiesko (*mehribanlıqla onun əlindən tutur*). Hətta hersoq sənənin

gardaşın da mı olsa? Hətta o bütün hersoqluğu bu vaxtadək onun qraf malikanələrində miskin bir vəziyyətdə olan xeyriyyəçilik xəzinəsinə çevirsə də mi? Belə halda da mı, Verrina?

Verrina. Hətta belə halda da! Oğurladığı şeyləri paylayan bir oğru da özünü dar ağacından qurtara bilməmişdir! Sənin səxavətin Verrinanı tərəddüdə sala bilməz. Mən öz həmvətənlərimdən hədiyyələr qəbul edərdim, çünki onların əvəzini verməyə ümid edə bilərəm. Hökmdarın hədiyyəsi mərhəmətdir, mərhəməti isə mən ancaq Allah-taaladan qəbul edə bilərəm.

Fiesko. Mənim üçün bu inadçı adamı öz ağılsızlığından əl çəkməyə vadar etmək, İtaliyanı Atlantik okeanın ağuşundan qoparmaqdan daha çətinidir.

Verrina. Axı sən qoparmaq ustasısan! Bu barədə respublika bəzi şeyləri nağıl edə bilərdi, respublika sənin üçün bir quzu idi, sən onu canavar Doriyanın ağzından qoparıb aldın ki, özün parçalayıb yeyəsən! Kifayətdir! Yeri gəlmişkən, Hersoq, bir mənə de görüm, o binəvanın günahı nə idi ki, siz onu yezuitlər məbədinin hasarından asdırıbsınız?

Fiesko. O yaramaz alçaq Genuyaya od vurmuşdu.

Verrina. Axı yaramaz alçaq qanunları ki ayaqları altına salıb tapdamamışdı.

Fiesko. Verrina mənim dostluğumdan sui-istifadə edir.

Verrina. Rədd olsun dostluq! Axı dedim ki, mən daha səni xoşlamıram! Mən and içirəm ki, sənə nifrət edirəm! Yerə ilk dəfə zəhərli toxum salıb beş min ildir ki, bu toxumdan əzab çəkən cənnətdəki ilan kimi nifrət edirəm. Qulaq as, Fiesko, mən səninlə təbəə ilə ağa, dostla dost danışdığı kimi danışırım, mən səninlə insanla insan danışan kimi danışırım. (*Mətin və coşqunluqla*) Sən həqiqi allaha qarşı alçaqcasına günah işlədin, fəzilətin əli ilə cinayətkarlıq törətdin, vətənpərvərlərin əli ilə Genuyaya qəsd elədin! Fiesko, mən sənin hiyləgərliyini başa düşməmiş vicdanlı sarsaqların arasında olsaydım, cəhənnəmin bütün əzab və işgəncələrinə and içirəm ki, mən öz qan damarlarımdan kəndir eşib bu kəndirlə özümü boğardım, mənim ruhum isə bədənimdən ayrılıb sənin üstünə zəhərli od tökərdi! Qoy təmtəraqlı günah, bəşər günahları üçün müəyyən edilmiş tərəzisini öz ağırlığı altında basıb əzsən, lakin sən göyləri qəzəbləndirib sən, qiymət günü isə sənin bu günahını bağışlamayacaqlar.

Heyrətə gəlmiş Fiesko gözlərini açıb, donmuş halda ona baxır.

Cavab axtarma. Bizim aramızda hər şeyi danışdıq. (*Gəzinə-gəzinə*) Genuyanın hersoqu! Dünənki müstəbidin qaleralarında mən bədbəxt insanlar gördüm; onlar hər dəfə avar çəkdikcə çoxdan bağışlanmış olan günahlarının ahı göylərə ucalır, onlar okeana göz yaşları tökülər, elə bil, varlı öz pullarını saymağa etinasızlıq göstərdiyi kimi, o da bu bədbəxt insanların göz yaşlarını saymaq istəmir. Mərhəmətli hökmdar öz dövlət işlərini şəfqətdən başlayar. Sənin qalera kölələrini azad eləməyə cəsarətin çatacaqmı?

Fiesko (*acı-acı*). Qoy bu mənim zülmkarlığımın başlanğıcı olsun. Get onların hamısına azadlıq elan et!

Verrina. Sən onların şadlığına şerik olmasan, yarımcıq iş görmüş olarsan. Onların yanına özün get! Bu dünyanın hökmdarları özlərinin belə törətdikləri yerlərə nadir hallarda gedirlər. Məgər onlara yaxşılığı, comərdliyi də mi xəlvətcə etməlidirlər? Mənə belə gəlir ki, hersoq ən miskin dilənçinin də dərdinə şerik olmaqla özünü alçaltmaz.

Fiesko. Sən dəhşətli adamsan, sənin arxanca nə üçün getdiyimi heç özüm də bilmirəm.

İkisi də dənizə tərəf gedirlər.

Verrina (*dayanır, kədərlə*). Məni bir də qucaqla, Fiesko! Burada Verrinanın ağlaya, hökmdarın isə duya bilməsini görə biləcək bir adam yoxdur. (*Onu coşqunluqla qucaqlayır.*) Yox, bu qədər böyük olan iki qəlb heç bir zaman yanaşı döyünməmişdir! Axı biz bir-birimizi atəşin məhəbbətlə, qardaş kimi sevirdik. (*Fieskonun sinəsində hönkürüb ağlayır.*) Fiesko! Fiesko! Sən mənim sinəmdə elə bir boşluq əmələ gətirirsən ki, bütün bəşəriyyət indikindən üç dəfə artıq olsaydı da, bu boşluğu doldura bilməzdi.

Fiesko (*mütəəssir olaraq*). Mənim... dostum... ol!

Verrina. Bu mənfur qırmızı geyimi at kənara, onda mən sənin dostun olaram! İlk hakimi-mütləq qatıl idi və buna görə də, qanın rəngi ilə öz cinayətkarlıqlarının izlərini itirmək üçün al-qırmızı paltar geymişdi! Qulaq as, Fiesko! Mən döyüşçüyəm. Mən ağlamağı bacarmıram, Fiesko, bu, mənim ilk göz yaşlarımdır, çıxart at, bu qırmızı geyimi!

Fiesko. Kəs səsini!

V e r r i n a (*daha artıq coşqunluqla*). Fiesko! Sən bu dünyada mənə bütün taqları mükafat olaraq vəd etsən də, cəza olaraq onun bütün əzab və işgəncələrini vəd etsən də, mən heç bir adamın qabağında diz çökmərəm! Fiesko! (*Birdən diz çökür.*) Mən ilk dəfədir ki, diz çökürəm! Çıxar, bu qırmızı geyimi!

F i e s k o. Qalx, özün də daha məni əsəbiləşdirmə.

V e r r i n a (*qətiyyətlə*). Mən qalxdım, özüm də daha səni əsəbiləşdirməyəcəyəm.

Onlar qaleralardan birinin pilləkəninə yavaşlırlar.

Hökmdar qabaqca getməlidir.

Körpü ilə gedirlər.

F i e s k o. Sən mənim plışıma niyə elə dartırsan? O düşə bilər!

V e r r i n a (*dəhşətli və acı bir kinayə ilə*). Bir halda ki, al geyim düşür, hersoq da düşməlidir. (*Onu dənizə itələyir.*)

F i e s k o (*dalğaların arasında itərək çıxır*). Kömək edin! Genuya! Kömək edin! Hersoqa köməyə gəlin! (*Batır.*)

ON YEDDİNCİ GƏLİŞ

Kalkanyo, Sakko, Sibö, Senturione, qiyamçılar, camaat.
Hamı vəlvələ və həyəcanla tələsik gəlir.

K a l k a n y o (*çığır*). Fiesko! Andrea qayıtmışdır. Genuyanın yarısı onun tərəfinə qaçdı! Hanı Fiesko?

V e r r i n a (*mətin səslə*). Boğuldu.

S e n t u r i o n e. Mənə cəhənnəmmi, yoxsa dəlixana cavab verdi?

V e r r i n a. İndi ki belədir, hərgah bu daha yaxşı səslənirsə, onda batırdılar. Mən gedirəm Andreanın yanına.

Hamı yerində quruyub qalır.

P ə r d ə

Fridrix Şiller

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

MƏKR
VƏ
MƏHƏBBƏT

MEŞŞAN FACİƏSİ

Fridrix Şiller

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

MƏKR VƏ MƏHƏBBƏT

MEŞŞAN FACİƏSİ

İ Ş T İ R A K E D Ə N L Ə R :

Prezident fon Valter – alman hersoqunun
sarayının prezidenti

Ferdinand – onun oğlu, mayor

Hofmarşal fon Kalb

Ledi Milford – hersoqun məşuqəsi

Vurm – prezidentin xüsusi katibi

Miller – musiqi müəllimi

Onun arvadı

Luiza – onun qızı

Sofi – ledinin kameristkəsi

Hersoqun kamerdineri

Müxtəlif əhəmiyyətsiz adamlar

Birinci pərdə

BİRİNCİ GƏLİŞ

Çalğıcının evində bir otaq.

Miller kreslodan qalxır, violençeli kənara qoyur.

Millerin arvadı hələ gecə paltarında masanın yanında oturub qəhvə içir.

Miller (*tez-tez otaqda gəzinərək*). Kifayətdir! Bu daha zarafatı keçdi. Tezliklə bütün şəhər mənim qızım la baron haqqında dedi-qoduya başlayacaq. Ailəm rüsvay olacaqdır. Məsələ prezidentin də qulağına çatacaq... Son söz, mən o zadəgan balasını bir daha buraya buraxmayacağam.

Millerin arvadı. Sən ki onu öz evinə tovlayıb gətirməmişən, qızını zorla onun boğazına keçirməmişən?

Miller. Tovlayıb evimə gətirməmişəm, qızımı boğazına keçirməmişəm, kim bunu başa düşəcək? Öz evimin ağası mən idim. Mən gərək əvvəldən öz qızımın əl-ayağını yığışdıraydım. Gərək əvvəldən mayora üz verməyəydim... ya da bütün əhvalatı dərhal zati-aliləri – cənab atasına xəbər verəydim. Qabaqcadan deyə bilərəm ki, gənc baronun ancaq üzü danlanacaq, bütün bəlalər isə çalğıcının başında çatlayacaq.

Millerin arvadı (*udum-udum qəhvə içərək*). Axmaq sözdür! Boş sözdür! Sənin başına nə gələ bilər ki? Kim sənə ziyan vura bilər? Sən öz musiqinlə məşğulsan, çalışırsan ki, bacardığın yerdən özüne şagird tapasan.

Miller. Yox, sən mənə də görüm bu işin axırı necə olacaq?.. Almağına, o, qızı alası deyil, evlənmək barədə heç söz ola bilməz, o ki qaldı qızın özüne... Allah göstərməsin!.. Bu barədə gərək mənə başışlayasınız!.. Bu zadəgan balaları hər yerdə sülənirlər, qabaqlarına nə çıxdı tamah salırlar! İndi bu hərifin də tər xiyar görəndə ağzının suyu axırsa, burada təəccüblü nə var ki? Beləsinə nə qədər göz

qoyursan qoy, istəyirsən lap hər dəlmə-deşikdən dalınca bax, hər addımını izlə, gözdən qaçırma, fərqi yoxdur, yenə də sən lap qulağının dibində işini görəcək, qızı xarab eləyəcək – bununla da məsələ qurtaracaq. Qız isə ömürlük rüsvay olacaq! Onda ərə getmək məsələsini heç xəyalına belə gətirmə... Hələ üstəlik bu peşə xoşuna gəlib, həmişəlik pis yola düşə bilər. (*Yumruğu ilə alınına vurur.*) Aman Allah! Aman Allah!

Millerin arvadı. Allah, sən saxla, Allah, sən özün bizə rəhm elə!

Miller. Özümüz gərək özümüzdə rəhm eləyək. Belə sərsəridən bundan artıq nə gözləmək olar? Qızcığaz gözəl-göyçəkdir, ayaqları yaraşıqlıdır. Ona görə çardağında nə desən ola bilər. Bu cəhətdən qadın xeylağından çox şey tələb olunmur, ta ki Allah sizi birinci mərtəbədən yaxşı yarıtmiş olsun. Elə bir qadın düşkünü isə, qəşəng bir ayaq gördümü – məsələ tamam olacaq! Fransızları görəndə coşan Rodney kimi qızib özündən çıxacaq, ağına-bozuna baxmayıb özünü toxuyacaq! Mən onu heç qınamıram. Biz hamımız adamıq, hamımız insanıq. Elə mən özüm də eləydim.

Millerin arvadı. Sən bir baxıb görəydin, baron sən qızına necə gözəl məktublar yazır. Aman Allah, kim o məktubları görse, başa düşə bilər ki, ona bizim qızımızın yalnız təmiz ruhu lazımdır!

Miller. Qorx ki, elə olmasın! Dildə bir söz deyər, ürəyindən başqa şey keçər, kim ki bədəne tamah salır, o, əvvəlcə həmişə ruhdan dəm vurur. Elə mən özüm də bu cür hərəkət eləmişdim! Elə ki ürəklər bir-birinə qovuşdu, bədənlər də onlardan geri qalmayacaq, axı nökrə-naib öz ağalarından nümunə götürür! Nəticədə belə çıxır ki, gümüş işıqlı Ay da, sadəcə, aradüzəldən bir miyançı imiş.

Millerin arvadı. Sən bir bax, gör cənab mayor bizim evimizə necə zinətli kitablar göndərir. Sənin qızın o kitabları, az qala, dua kimi oxuyur.

Miller (*fit çalır*). Dua kimi oxuyur! Yaxşı qanmısan! O cənabın zərif mədəsi sadə təbii qıdanı həzm edə bilmir. Ona görə cənab mayor aşırmaq istədiyi tikəni əvvəlcə ədəbiyyat adlanan o cəhənnəm və taun mətbəxinin mahir aşpazlarına verməlidir ki, onu yaxşıca bişirsinlər. O zir-zibili yığırdın oda at! Yoxsa qızcığaz onlardan, Allah bilir, nələr öyrənəcək, kim bilir, başını nə cür cəfəngiyatla dolduracaq, axırda da qanı damarlarında elə coşacaq ki, atasının ölüm-zülüm ona təlqin elədiyi xristian etiqadlarından əsər-ələmət qalmayacaq!

Oda at, deyirəm, onları! Belə getsə, qız beynini hər cür şeytan əməli ilə doldurur, fikri-xəyalı uçub uzaq əfsanəvi ölkələrə gedər, axırda da öz doğma yurdunun yolunu itirib yaddan çıxarar, atasının çalğıcı Miller olduğundan xəcalət çəkər. Mənə tay olan, mənə yaraşan, yaxşı, mötəbər bir kürəkəni də bizim evdən uzaqlaşdırar... Yox, yox, Allah eləməsin! (*Acıqlı bir halda yerindən sıçrayır.*) Hələ ki gec deyil, tələsmək lazımdır! Mayora isə... Bəli, mayora da... mayora da demək lazımdır ki, axtarsın, tayını tapsın. (*Qapıya tərəf yönəlir.*)

Millerin arvadı. Onunla nəzakətlə rəftar eləmək lazımdır, Miller. Biz onun hədiyyələrindən özümüzü az tutmamışıq!..

Miller (*qayıdub onun qabağında dayanır*). Demək, o hədiyyələr mənim qızımın namus bahasıdır?.. İtil gözümün qabağından, mürdar miyançı!.. Ondansa, mən öz skripkamı götürüb qapı-qapı gəzərəm, bir qab xörək üçün kaman çalaram, ondansa, mən violonçelimi sındırıb içinə peyin dolduraram, lakin heç vaxt yeganə qızımın öz qəlbini və əbədi nıcatını qurban verərək gətirdiyi pullara əl uzatmaram. Sən bu zəhrimar qəhvədən və burunotudan əl çəksən, qızının gözəlliyi ilə alver eləməzsən. O rəzil alçaq mənim evimə dadanmamışdan qabaq da mən tox idim, əynimə yaxşı köynək də geyirdim.

Millerin arvadı. Necə də pis dilin var, ha. Elə ki dilinin cilovunu buraxdın, daha ağına-bozuna baxmırsan, mənim dediyim odur ki, elə birdən-birə, heç nahaqdan cənab mayoru qovmaq olmaz! Yox, belə yaramaz, axı o, vecsiz bir adam deyil, o, prezidentin oğludur.

Miller. Hə, elə məsələ də burasındadır. Elə buna görə, məhz bu səbəbə görə, bu gün bu işə son qoyaq. Əgər prezident namuslu bir atadırsa, o hələ gərək mənə minnətdar olsun. Mənim qırmızı məxmər kaftanımı təmizlə, gedib zati-alilərindən xahiş edəcəyəm ki, məni qəbul eləsin. Mən zati-alilərinə deyəcəyəm: zati-aliniz, oğlunuz mənim qızıma bənd olmuşdur. Amma mənim qızım zati-alinizin oğluna arvad olmağa layiq deyil, yox, əgər o mənim qızımı özünə məşuqə eləmək istəyirsə, onda bu, sizin oğlunuz üçün artıqtamahlıqdır... Vəssalam! Mənim adım Millerdir.

İKİNCİ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər və katib Vurm.

Millerin arvadı. A, sabahınız xeyir, cənab katib! Axır ki yenə də bizi şərəf sahibi elədiniz!

Vurm. Bəsdir, bəsdir, əzizim! Adlı-sanlı bir kavalerin həmişə gəlib-getdiyi bir evdə mənim meşşan şərəfimin heç bir dəyəri yoxdur.

Millerin arvadı. Elə deməyin, cənab katib! Doğrudur, zati-aliləri cənab mayor fon Valter hərdənbir bizi xoşbəxt eləmək həvəsinə düşür, ancaq biz evimizə kim gəlsə sevinirik.

Miller (*dilxor halda*). Arvad, cənab katibə kreslo ver! Soyunun, cənab!

Vurm (*şlyapasını və əl ağacını kənara qoyub əyləşir*). Yaxşı, yaxşı! Deyin görək, mənim gələcək arvad... yaxud keçmiş nişanlı... kefi necədir... Axı mən artıq ümidimi kəsmişəm... Mamzel Luizanı... görmək olarmı?

Millerin arvadı. Bizi yadınızdan çıxarmadığınız üçün təşəkkür edirəm, cənab katib! Onu da sizə deyim ki, mənim qızım heç də təşəxxüslü deyil...

Miller (*darılmış bir halda, onu dirsəyi ilə itələyir*). Arvad!

Millerin arvadı. Amma təəssüf ki, qızım bu gün sizinlə görüşə bilməyəcək, cənab katib. O, bu saat ibadətdədir.

Vurm. Daha yaxşı, daha yaxşı. Mən istəyirəm ki, arvadım din-dar olsun, allahdan qorxan olsun.

Millerin arvadı (*son dərəcə axmaq bir təbəssümlə*). Əlbəttə, elə yaxşıdır, cənab katib, ancaq...

Miller (*sıxılıb pərt olur, arvadın qulağından çəkir*). Arvad!

Millerin arvadı. Əgər, cənab katib, biz daha başqa bir şeylə sizə xidmət edə bilsək, böyük bir məmnuniyyətlə...

Vurm (*gözlərini qıyaraq*). Daha başqa bir şeylə? Acizənə təşəkkür edirəm! Acizənə təşəkkür edirəm! Hm! Hm! Hm!

Millerin arvadı. Ancaq... Siz, cənab katib, görək özünüz hiss edəsiniz ki...

Miller (*acıqlı bir halda onu daldan itələyir*). Arvad!

Millerin arvadı. Balıq dərin yer axtarır, insan isə yaxşı yer!

Kim öz bircə dənə qızının qismətinə düşən xoşbəxtliyə mane ola bilər? (*Avam adam təkəbbürü ilə*) Siz məni yaxşı başa düşdünüzmü, cənab katib?

V u r m (*narahat halda kresloda qurcuxur, qulağının dalını qaşır, manjet və jabosunu düzəldir*). Başa düşdüm? Tamamilə yox... yəni demək istəyirəm, bəli, başa düşdüm... Amma yenə də, siz bununla nə demək istəyirdiniz?

M iller in a r v a d ı. Bəli, demək belə, demək belə... Mən belə düşünürəm ki... Belə qanıram ki... (*Öskürür.*) İndi ki Allah istəyir qızım adlı-sanlı bir xanım olsun...

V u r m (*stuldan sıçrayır*). Necə? Nə dediniz?

M iller. Əyləşin, əyləşin, cənab katib! Mənim arvadım başıboş səfəhin biridir. Mənim qızım hara, adlı-sanlı xanım olmaq hara? Dil ki var, ətdəndir!

M iller in a r v a d ı. Nə qədər istəyirsən donquldan, mən də bildiyimi bilirəm... Cənab mayorun da sözü sözdür.

M iller (*özündən çıxmış halda, violonçelə tərəf yüyürür*). Səsini kəsəcəksən, ya yox? İstəyirsən ki, bu violonçeli başına vurum əzim?.. Sən nəyi bilə bilərsən? O nə deyə bilər? Bu yalan-palana fikir verməyin, cənab... Sən isə rədd ol, get mətbəxə!.. Siz ki məni axmaq hesab eləmirsiniz, siz ki bilirsiniz, qızımın başından böyük qələt eləməsinə tərəfdar ola bilmərəm. Doğru deyilmi, cənab katib?

V u r m. Əgər siz, birdən-birə mənə qarşı münasibətinizi dəyişsəydiniz, bu, çox qəribə olardı, cənab çalğıcı. Mən həmişə sizi sözü-bütöv adam hesab eləmişəm, ona görə, güman edirdim ki, mənim sizin qızınızla evlənmək məsələm, artıq qət olunmuş bir məsələdir. Mənim tutduğum vəzifə, haqq-hesabını bilən adamı tamamilə qane edə bilər. Prezident isə mənə qarşı çox inayətkardır. Əgər rütbəmi yüksəltmək üçün mənə tövsiyənamə lazım olsa, belə tövsiyənaməni mənə verəcəklər. Görürsünüz ki, mamzel Luizaya qarşı mənim niyyətım olduqca ciddidir, ancaq, bəlkə, sizi yelbeyin bir zadəgan balası çaşbaş eləmişdir?..

M iller in a r v a d ı. Bir az ehtiyatlı olun, möhtərəm cənab!..

M iller. Sənə dedim ki, yum ağzını!.. Arxayın olun, cənab, hər şey olduğu kimi qalır! Payızda sizə nə cavab vermişəmsə, yenə də onu təkrar edirəm. Mən öz qızımı heç bir şeyə məcbur etmirəm. Əgər siz onun ürəyinə yatarsınızsa, Allah xeyir versin, qoy sizinlə xoş-

bəxt olmağa çalışsın. Yox, əgər qızım desə ki, “istəmirəm”, onda daha yaxşı... Yəni demək istəyirəm ki... hər şey Allah-taalanın əlin-dədir. Qız sizə getmək istəməsə, atası ilə bir şüşə şərab içərsiniz, məsələ də bununla qurtarıb gedər... Sizinlə o yaşayacaq, mən yox... Qızımı istəmədiyi bir adama zorla ərə verməyə mənim nə haqqım var? Sonra ömrümün axırına kimi şeytan mənim yaxamdan əl çək-məz. Bir stəkan şərab içəndə də, bir tikə çörək yeyəndə də gərək həmişə özüm özümü töhmət edəm ki, ay alçaq, öz doğma balanı məhv elədin!

Millerin arvadı. Sözün qıyası, mən buna əsla razı olma-yacağam! Mənim qızım daha artıq şərəfə layiqdir. Əgər ərim may-maqlıq göstərib, hər ötənə onu tovlamağa yol versə, mən birbaşa məhkəməyə gedəcəyəm.

Miller. Qol-qabırğanı sındıraram, murdar heyvərə!

Vur m (Millerə). Atanın məsləhəti qıza böyük təsir göstərə bilər, cənab Miller, siz isə güman edirəm ki, məni yaxşı tanıyırsınız?!

Miller. Lənət şeytana! Qız gərək sizi yaxşı tanıya! Mənim kimi qoca bir kaftarın sizdə gördüyü cəhətlər cavan bir qızı şirnikdirə bilməz. Mən sizin, orkestr üçün yarayıb-yaramadığınızı bir-bir bar-mağımla sayıb deyə bilərəm, lakin qadın qəlbi kapelmeyster ağılına sığan şey deyil. Mən köntöy, sadəürekli bir almanam, cənab, ona görə, sözün düzü, açıq sizə deyərəm ki, qızıma verəcəyim məsləhət üçün siz, əlbəttə, mənə təşəkkür etməyəcəksiniz. Mən hələ qızıma heç kəsə ərə getməməsini məsləhət görməmişəm, ancaq sizə get-məyi, cənab katib, mən ona məsləhət görməyəcəyəm. Qoyun sözümlü deyim. Şəxsən mənim üçün qızın atasından kömək istəyən bir adaxlı qara bir qəpiyə belə dəyməz. Əgər onun bir dəyəri olsaydı, belə köhnə bir yol ilə öz vəziyyətini qıza göstərməkdən utanardı. Əgər cəsəreti çatmırsa, demək, o qorxaqdır. Luiza kimi qızlar isə onun xərəyi deyil... Bəli, oğlan gərək atanın xəbəri olmadan qızın könlünü ələ alsın!.. Oğlan gərək özünü qıza elə sevdirdin ki, qız ata-nın da, ananın da üzünə ağ olsun, ancaq onu əldən buraxmasın, yaxud atasının ayaqlarına döşənib, Allahın adını çəkərək yalvarsın ki, ya onu zülm ilə öldürsünlər, ya da sevdiniyə qovuşdursunlar. Beləsi, doğrudan da, qoçaqdır! Buna məhəbbət deyirlər! Qadın cinsi ilə rəftar eləməyi bacarmayan isə, qoy özünə qarğıdan at düzəldib çapsın.

V u r m (*şlyapasını, ağacını götürüb qapıya tərəf atılır*). Təşəkkür edirəm, cənab Miller!

Miller (*yavaş-yavaş onun dalınca gedir*). Nə üçün təşəkkür edirsiniz? Nə üçün? Biz sizi heç yedirib-içirmədik də. Cənab katib?! (*Geri qayıdır.*) Heç bir şey eşitmir, arxasına baxmadan qaçır. Bu rəzil ruhlu adam, mənim üçün hər cür ağıdan və zəhərdən daha pisdir. Elə murdar, elə iyrenc sir-sifəti var ki, elə bil, bu dünyaya bir kontrabandaçının fırılacağı nəticəsində gəlib. Xırdaca siçan gözləri oğru qılıqlı, saçları sarı-qırmızıdır, çənəsi də elə irəli çıxıb ki, elə bil, təbiətin öz yararsız işinə özünün acığı tutaraq, yaramazın elə bu yerindən yapışıb, onu mümkün qədər uzağa atmağa çalışmışdır... Yox, qızı belə bir dələduzun ağuşuna atmaqdan, qoy elə o əgər təbir caizsə...

Millerin arvadı (*qəzəblə tüpürür*). Köpək!. Nə qədər hürürsən hür, fərqi yoxdur, heç bir şey çıxmayacaq.

Miller. Sən də bir yandan tutmusan bu məlum zadəgan balasının ətəyindən! Məni lap yandırıb-yaxmısan... Sən özünü ağıllı göstərmək üçün dəridən-qabıqdan çıxanda, əksinə, həmişəkindən daha axmaq olursan. Öz qızın haqqında, adlı-sanlı xanım haqqında, ortalığa atdığı o söhbətin nə mənası vardı? Özü də o fırıl-daçqının, o kələkbazın yanında! Ona balaca bir işarə kifayətdir ki, sabah hər tingə başında dedi-qodu başlasın. Bu qəbil ağalar onun-bunun evinə dürtülülər, mətbəxə, zirzəmiyə soxulurlar, elə ki birisinin ağızından artıq bir söz çıxdı – dərhal bu barədə, hersoq da, onun məşuqəsi də, prezident də xəbər tuturlar, sən isə sonra altını çəkirsən!

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər. Luiza. Miller əlində kitab.

Luiza (*kitabı kənara qoyub Millerə yaxınlaşır, onun əlini sıxır*). Sabahınız xeyir, atacan!

Miller (*mehribanlıqla*). Ağıllı qızım, Luiza! Sənin belə səy ilə Allaha dua etdiyinə mən sevinirəm. Həmişə belə ol, onda Allah səni darda qoymaz.

Luiza. Ah, ata, mən günahkar bir qızam! Ana, o gəlməmişdi ki? Millerin arvadı. Kim, qızım?

Luiza. Mən bu dünyada ondan başqa da adam olduğumu unutmuşam... Elə huşsuz olmuşam ki... Valter bizə gəlmişdimi?

Miller (*qəmli və ciddi*). Mən elə bildirdim ki, qızım bu adı orada, kilsədə yadından çıxarıb evə gəlmişdir.

Luiza (*dیقqətlə atasına baxaraq*). Mən sizi başa düşürəm, ata!.. Vicdanıma sancdığınız xəncərin ağrısını hiss edirəm, lakin artıq gecdir! Məndə əvvəlki dindarlıq ruhu qalmamışdır, ata!.. Göylər və Ferdinand mənim yaralı qəlbimi didib parça-parça eləyiblər... Mən qorxuram... Çox qorxuram. (*Bir az sükutdan sonra*) Yox, yox, ata! Biz bir tablo qarşısında heyran qalaraq, onu yaradan rəssamı yaddan çıxardıırıqsa, bu, onun üçün ən gözəl tərifdir... Əgər mən yaradanın ən kamil yaratdığı bir əsərə valeh olub, onun özü haqqında düşünməyirəmsə, məgər bu, Allahın özünə də xoş gəlməzmi, ata?

Miller (*qəzəbli halda kresloya yığılır*). Ölmədik, bu günü də gördük! Küfrlə dolu o kitabları oxuyanda, əlbəttə, belə olacaqdı.

Luiza (*təlaş içində pəncərəyə yaxınlaşır*). Görəsən, o, indi haradadır?.. Adlı-sanlı qızlar onu görürlər. Səsini eşidirlər. Mən isə zavallı, unudulmuş bir qızam. (*Öz sözlərindən qorxub atasına doğru atılır.*) Yox, yox, məni bağışlayın. Mən öz taleyimdən şikayət etmirəm. Mən heç bir şey istəmirəm, yalnız... yalnız onu düşünmək istəyirəm... Bu isə o qədər kiçik bir arzudur ki! Mənim bu yer üzündəki qısa həyatım... Əgər o, mənim dodaqlarımdan uçub zərif və həzin bir ruzigar kimi onun üzünü oxşasaydı, mən nə qədər xoşbəxt olardım... Əgər gəncliyimin çiçəyi bir bənövşə olsaydı da, o, bu bənövşəni tapdayıb keçsəydi, onun ayaqları altında səsimi çıxarmadan ölərdim!.. Bundan artıq mənə heç bir şey lazım deyil, ata! O, mənim günəşim, məğrur, əzəmətli günəşimdir... Xırda bir milçək günəş şüalarında qızınmaq istəyirsə, bunun üçün günəş onu cəzalandıra bilərmə?

Miller (*mütəəssir halda kresloda dirsəklənir, əlləri ilə üzünü örtür*). Qulaq as, Luiza... Mən qısa ömrümün bütün bu qalan günlərindən keçərdim. Bilsəydim ki, sən bir daha heç vaxt mayorla görüşməyəcəksən.

Luiza (*qorxaraq*). Necə? Nə dediniz?.. Yox, siz, yəqin, belə demək istəmirsiniz, atacan! Siz bilmirsiniz ki, Ferdinand mənimdir, mənim üçün yaranmışdır, bütün sevənlərə atalıq eləyən tərəfindən mənə sevinc bəxş etmək üçün göndərilmişdir! (*Fikirli*) Mən onu ilk dəfə gördüyüm zaman... (*həyəcanla*) alışıb-yandım. Qan damarlarımda

qaynadı, ürəyimin döyüntüləri mənə xəbər verdi, sinəmdən qopan ahım mənə pıçıldadı: “Bu odur!” O zaman ürəyim daim arzuladığım o varlığı tanıyıb təsdiq etdi ki, bəli, odur! Elə bil, bütün kainat mənimlə bərabər sevinərək, bu sözləri bir ağızdan təkrar elədi! O zaman... Ah, o zaman könlümün ilk səhəri açıldı! Yaz çöllərində açılan çiçəklər kimi ürəyimdə yeni-yeni gənc duyğular çiçəkləndi. Mən ətrafımdakı dünyanı görmürdüm, lakin yenə də dünyanı heç vaxt o dəqiqələrdə olduğu qədər gözəl olduğu yadıma gəlmir. Mən artıq Allahı düşünürdüm, amma buna baxmayaraq, heç bir zaman onu bu qədər ürəkdən sevməmişdim.

Miller (yüyürüb qızını bağına basır). Luiza, əziz, sevimli balam! Qoca, əldən düşmüş atanın nəyi varsa, hamısı, hamısı sənə qurbandır... Budur, istəyirsən həyatımı da al!.. Ancaq bir Allah şahiddir ki, mayoru... Mən sənə verməyə qadir deyiləm. (*Gedir.*)

Luiza. Bu dünyada o mənə lazım da deyil, ata! Şeh damlası kimi kiçik bir zaman hissəsi olan bu dünyadakı ömür yalnız Ferdinandin xəyalı ilə çırpınmaq üçün mənə kifayət edər... Mən bu dünyada ona qəsd eləmirəm. Lakin sonra ana, sonra yer üzündəki fərq hüdudları dağılanda, silklərin mənfur yükü üzərimizdən götürüləndə, insanlar yalnız insan olduqda... Mən bu dünyadan öz məsumluğumdan başqa heç bir şey aparmayacağam. Axı atam özü dəfələrlə demişdir ki, insanlar xaliq qarşısına çıxdıqları vaxt cavahirat və ehtişamlı rütbələr qiymətdən düşəcək, insan qəlbinin qiyməti isə yüksələcəkdir. O zaman mən zəngin olacağam. Ana! Orada göz yaşları qəhrəmanlıq sayılacaq, xeyirxah niyyətlər nəsil və nəcabəti əvəz edəcək! O zaman mənim şanım-şövkətim olacaq ana! Onda o, öz sevgilisindən nəyi ilə üstün olacaq?

Millərin arvadı (yerindən sıçrayır). Luiza!.. Mayor gəlir, odur, hasarın üstündən atılıb keçdi. Mən harada gizlənim?

Luiza (titrəyir). Getməyin, ana!

Millərin arvadı. Aman allah! Mən nə kökdəyəm! Ayıbdır, mən bu halda zati-alilərinin hüzuruna çixa bilmərəm. (*Gedir.*)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Ferdinand fon Valter, Luiza.

Ferdinand qıza tərəf yüyürür; Luizanın rəngi qaçır, taqətsiz halda kresloya yığılır. Ferdinand onun qabağında dayanır.

Bir müddət dinnməz-söyləməz bir-birinə baxırlar.

Pauza.

Ferdinand. Rəngin necə də qaçmışdır, Luiza!

Luiza (*onun boynuna atılır*). Eybi yoxdur! Narahat olma! Sən mənim yanımdasan. Hamısı keçib getdi.

Ferdinand (*Luizanın əlini dodaqlarına aparır*). Luiza yenə də məni sevirmi? Mənim ürəyim dünənki kimidir, bəs səninki? Mən uçub sənin yanına gəldim ki, səni şad görüm və sənin yanından şad çıxıb gedim, amma sən bikişsən.

Luiza. Yox, elə deyil, mənim əzizim!

Ferdinand. Doğrusunu söylə! Sən kədərlisən. Mən sənə qəlbini bu sadə brilyant kimi açıq-aydın görürəm. (*Öz üzünü göstərir.*) Bunun üstündə kiçik bir nöqtə əmələ gəlsə, mənim gözümdən qaçmaz... Eləcə də sənənin gözlərindən keçən hər bir fikri, mən sezməyə bilmərəm! Sənə nə olub? Danış, hamısını mənə söylə! Bu ayna üzərinə heç bir şey kölgə salmayanda, bütün dünya mənim üçün buludsuz görünür! Səni kədərləndirən nədir?

Luiza (*bir müddət sükut içində, fikirlə halda ona baxır. Sonra qüssə ilə*). Ferdinand! Ferdinand! Əgər bilsəydin ki, sənənin təsvirlərində zavallı bir qız, sadə bir meşşan qızı, nə qədər gözəl görünür!

Ferdinand. Nə dedin? (*Heyrət içində*) Mehribanım, qulaq as! Haradan başına belə fikirlər gəlir? Sən mənim Luizamsan! Kim sənə təlqin eləmişdir ki, bu, kifayət deyil. Görürsənmi, vəfasız, sən mənə qarşı nə qədər soyuqsan! Əgər məhəbbət sənənin bütün varlığına hakim olsaydı, sən bu fərqlər haqqında düşünmə bilərdinmi? Mən səni görəndə şüurum baxışlarında qərq olur. Səndən uzaqda olanda isə şüurum əriyib sənənin həsrətinə çevrilib. Sən isə məhəbbətdə də mühakiməni hişf etmək istəyirsən? Utan! Qüssə içərisində keçirdiyin hər dəqiqə öz sevgilisindən qərət edilən dəqiqələrdir.

Luiza (*onun əlindən tutub, başını yırğalayır*). Sən məni xətirçəm etmək istəyirsən, Ferdinand, mənim diqqətimi mütləq yuvarlanacağım bir

uçurumdan yayındırmaq istəyirsən. Mən isə irəliyə baxıram. Şöhrətin səsi, sənin niyyətlərin, sənin atan, mən isə biçərə bir varlıq... (*Qorxu içində onun əlini buraxır.*) Ferdinand! Sıyrılmış qılınc oynayır! Bizi bir-birimizdən ayırmaq istəyirlər.

F e r d i n a n d. Bizi ayırmaq istəyirlər?! (*Yerindən sıçrayır.*) Bu qara fikirlər haradan sənin başına gəlir? Bizi ayırmaq istəyirlər? Lakin kim iki qəlbin ittifaqını qıra bilər, kim bir akkordun səslərini ayıra bilər? Mən zadəganam? Bir düşün, hansı daha qədimdir, mənim zadəganlıq fərmanım, yoxsa dünyanın harmoniyası? Hansı daha mühümdür: mənim gerbim, yoxsa Luizanın baxışlarında göylərin nəqş etdiyi hökm. O hökm ki, bu qadın bu kişi üçün yaranmışdır? Mən prezident oğluyam? Daha yaxşı! Ölkəni talan edən atamın ucbatından başıma yağan lənətləri mənim məhəbbətimdən başqa nə yuyub apara bilər?

L u i z a. Ah, sənin atan!.. Mən ondan necə qorxuram!

F e r d i n a n d. Mən isə, heç nədən qorxmuram... heç nədən. Yalnız ondan qorxuram ki, birdən sən məndən soyuyub məni sevməzsən. Qoy bizim aramızda dağlar yüksəlsin, onlar mənim üçün yalnız pillə olacaqdır ki, uçub sevimli Luizama qovuşam... Düşmənin taleyin başımıza yağdırdığı bəlalər, mənim eşqimin odunu daha da alovlandıracaq, təhlükələr mənim Luizama daha böyük bir gözəllik bəxş edəcək... Çıxar ürəyindən bu qorxuları, sevgilim! Mən özüm, mən özüm səni, əjdaha yer altındakı xəzinəni qoruyan kimi, qoruyacağam... Mənə inan! Mən sənin xilaskar mələyin olacağam. Mən səni taleyin zərbələrindən himn edəcəyəm... sənin yolunda bütün əzabları qəbul edəcəyəm, sevinc pilyəsindən bir damla da olsun dağıtmayacağam – hamısını eşqin bədəsindən sənə gətirəcəyəm. (*Mehribanlıqla Luizanı qucaqlayır.*) Mənim Luizam bu qollara söykənərək həyat yollarından asanlıqla keçəcək. Sən yenidən göylərin ağuşuna qayıdanda, göylər heyrət içində təsdiq edəcəklər ki, sən yer üzünə gəldiyən zamandan daha gözəlsən və ruh yalnız məhəbbətlə kamala yetişə bilər.

L u i z a (*bərk həyəcan içində onun qolları arasından çıxır*). Bəsdir! Rica edirəm, sus! Əgər bilsəydin! Burax məni... Sən hiss eləmirsən ki, bütün bu xəyal və arzuların, qisas ilahəsi kimi mənim ürəyimi necə didib parçalayır. (*Getmək istəyir.*)

F e r d i n a n d (*onu saxlayır*). Luiza! Nə danışırsan? Bu nə deməkdir? Sənə nə olmuşdur?

L u i z a. Mən bütün şirin xəyallarımın ümidimi üzümüzdüm və çox xoşbəxt idim. Lakin indi bu gündən etibarən... Mən artıq rahatlığın nə olduğunu bilməyəcəyəm... Hiss edirəm ki, sinəmdə müdhiş ehtiraslar qaynayacaqdır... Get... Qoy Allah səni əfv etsin! Sən mənim gənc və qayğısız ürəyimə elə bir od saldın ki, artıq heç bir şey, heç bir şey onu söndürə bilməyəcək. (*Qaçıb gedir.*)

F e r d i n a n d səssizcə onun dalınca yönəlir.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Prezidentin evində zal.
Boynunda orden xaçı, döşündə ulduz olan prezident,
katib Vurm ilə daxil olur.

P r e z i d e n t. Dərindən bağlanmışdır! Mənim oğlum?.. Yox, Vurm, mən heç vaxt buna inanmaram.

V u r m. Lütf edin, zati-aliləri, icazə verin, isbat edim.

P r e z i d e n t. Mənim oğlum o miskin meşşan qızına nəvaziş göstərə bilər, ona şirin sözlər deyə bilər... Hətta ona məhəbbətdən də dəm vura bilər, bunların hamısı mümkün şeylərdir, bütün bunları əfv etmək olar... ancaq deyirsiniz ki, o, çalğıcı qızıdır?

V u r m. Musiqi müəllimi Millerin qızıdır.

P r e z i d e n t. Göyçəkdirmi? Təbiidir. Məlum işdir ki, elədir.

V u r m (*həyəcanla*). Sarışın, məlahətli bir qızıdır. Cəsarətlə demək olar ki, qənirsiz saray gözəllərindən geri qalmaz.

P r e z i d e n t (*gülür*). Ah, belə de, Vurm! Belə başa düşürəm ki, sizin də ona gözüünüz düşüb?.. Bilirsinizmi nə var, əzizim Vurm, oğlumun xanımlara belə aludə olması, mənə ümid verir ki, xanımlar da ona qarşı meyil edərlər. O, sarayda çox irəli gedə bilər. Deyirsiniz ki, qız gözəldir? Oğlumun yaxşı zövqə malik olması mənim üçün çox xoşdur. Demək, o səfeh qızın başını tovlayır ki, guya, ciddi niyyətləri var? Daha yaxşı, – demək, zirəkdir, hazırcavabdır ki, qıza çuval-çuval yalan satır. İndi ki belədir, o, prezident ola bilər. Bundan başqa, xoşa da gəlir! Çox gözəl! Bu, açıq-aydın onu göstərir ki, bəxti gətirən adamdır. Demək, bu komediyanın axırında mən sağlam bir nəvə qazana bilərəm! Lap yaxşı! Mənim nəsil ağacımda əmələ gələn

təzə pöhrənin sağlığına bir şüşə də artıq malaqa şərabi içərəm, oğlumun qızı yoldan çıxardığına görə lazım gələn cəriməni də verərəm.

V u r m. Mən bircə şeydən qorxuram, zati-aliləri, siz o bir şüşə şərabi dərdinizi dağıtmaq üçün içməli olasınız!

P r e z i d e n t (*ciddi*). Vurm, sizə yaxşı məlumdur ki, mənim bir dəfə inandığım şeyi, sonra mənim başımdan çıxarmaq olmur və mənim qəzəbimin də hüdudu yoxdur... Mənim əhvali-ruhiyyəmə sizin müəyyən istiqamət vermək cəhdinizi məmnuniyyətlə zarafata çevirə bilərəm. Rəqibinizi öz yolunuzdan rədd eləmək üçün sizin çox tələsdiyiniz mənə aydındır. Oğlumu qızın gözündən sala bilmirsiniz, ona görə oğlanın atasından milçəkqovan yelpik kimi istifadə etmək istəyirsiniz. Bu da mənim üçün aydındır. Sizin hiyləgərlikdən misilsiz istedadınıza gəldikdə – bu, məni həтта valeh edir. Lakin, əzizim Vurm, eyni zamanda məni də ələ salmağı sizə məsləhət görmürəm, üstəlik, sizə məsləhət görürəm ki, mənimlə zarafat eləməyin qorxulu bir şey olduğunu yaddan çıxarmayasınız.

V u r m. Üzr istəyirəm, zati-aliləri, əgər sizin şübhələndiyiniz kimi, doğrudan da, burada qısqanclıq məsələsi olsaydı, siz onu mənim üzümün ifadəsindən yox, sözlərimdən sezə bilərdiniz.

P r e z i d e n t. Məncə, bu qısqanclıq məsələsi, heç olmasa, daha yaxşıdır. Səfeh! Bir qızılın sizin əlinizə birbaş zərbxanadan, yaxud bankirdən gəlib çıxmasının nə fərqi var? Yerli zadəganlıqdan nümunə götürün! Bilə-biləmi, yaxud qəsdənmi, hər halda, bizdə çox nadir halda, elə bir nikah ittifaqı bağlana bilər ki, əvvəlcədən, heç olmasa, yarım düjün qonaq, ya xidmətçi, nişanlı oğlan üçün hazırlanan behiştə qarış-qarış bələd olmasınlar.

V u r m (*təzim edərək*). Elə isə, zati-aliləri, meşşan olaraq qalmaq mənim üçün daha xoşdur.

P r e z i d e n t. Üstəlik, siz ən yaxın bir vaxtda, rəqibinizdən hayıf çıxıb sevinə bilərsiniz. Elə indicə kabinet qərar qəbul etmişdir ki, təzə hersoginyanın gəlməsi münasibətilə ledi Milford hamının diqqətini yayındırmaq məqsədilə istefa verməli və heç bir şübhəyə yol verməmək üçün ərə getməlidir. Siz bilirsiniz ki, Vurm, mənim tutduğum mövqə nə dərəcəyə qədər ledinin təsirindən, nüfuzundan asılıdır və mənim uğurlarımın ən güclü amili hersoqun şiltaqlıqlarını icra etmək bacarığıma bağlıdır. Hersoq, ledi Milford üçün ərə axtarır. Ona başqa bir adam rast gələ bilər və bu başqa adam sazişə girərək gözəl bir

xanım ilə bərabər, hersoqun etimadını qazanar, onun üçün lazımlı adam olar. İndi hersoqun yenə də mənim ailəmin torunda ilişib qalması üçün, Ferdinand gərək ledi Milfordu alsın... Sizə aydın oldumu?

Vur m. Apaydındır. Hər halda, zati-aliniz bununla sübut edir ki, siz ürəyinizdə bir prezident kimi atadan daha güclüsünüz! Əgər siz bir ata kimi oğlunuza qarşı mehriban olduğunuz qədər, mayor da sizə qarşı itaətli bir oğul olarsa, onda sizin niyyətləriniz müqavimətə rast gələ bilər.

Prezident. Xoşbəxtlikdən, mən hələ – belə olmalıdır! – deyə hökm verməyi mümkün hesab elədiyim bir planın həyata keçməsinə heç vaxt şübhə etməmişəm. Görürsünüzmü, Vurm, biz indi məsələnin başlanğıc nöqtəsinə gəlib çıxdıq. Mən elə nahara qədər oğluma nişanlanmalı olacağını elan edəcəyəm. Onun üzünün ifadəsi ya sizin şübhələrinizi təsdiq edəcək, ya da onları qəti surətdə rədd edəcək.

Vur m. Rica edirəm, məni bağışlayın, zati-aliləri. Oğlunuzun əhvalı, şübhəsiz ki, pərişan olacaq, lakin bu hələ o demək deyil ki, siz onun nişanlısını əlindən aldığınız üçün pərişan olur, yox, nişanlısı əvəzində sizin ona tapdığınız namizəd üçün də bikiyə ola bilər. Ona görə, siz onu ağır bir imtahana çəksəniz, yaxşı olmazmı? Bütün ölkənin ən eyibsiz gözəlini ona təklif edin, əgər razı olsa, onda katibiniz Vurmu üçillik katorqa cəzasına məhkum edin.

Prezident (*dodağını çeynəyərək*). Lənət sənə kor şeytan!

Vur m. Bəli, bəli, sizi inandırırım ki, belədir... Qızın anası lap səfəhlərin səfəhidir, sadəkilliyindən mənə hər şeyi açıb söyləmişdir.

Prezident (*sakit olmaq üçün otaqda gəzişir*). Yaxşı! Elə indicə onu imtahana çəkərik.

Vur m. Lakin zati-aliləri, xahiş edirəm unutmayasınız ki, mayor cənabi-alinizin oğludur...

Prezident. Ona toxunan olmaz, Vurm!

Vur m. Sizin yaxanızı istəmədiyiniz bir gələndən qurtarmaq üçün göstərdiyim xidmətlər...

Prezident. Tələb edir ki, mən də öz tərəfimdən sizin evlənməyinizə kömək edim?.. Məmnuniyyətlə, Vurm!

Vur m (*razı halda təzim edir*). Mən həmişə zati-alinizin quluyam! (*Getmək istəyir.*)

Prezident. Vurm, indicə sizə etimad edib dediyimi (*təhdid ilə*), əgər ağızınızdan qaçırısanız!..

V u r m (*gülür*). Onda zati-aliləri isbat edər ki, mən saxta imzalar düzəldirəm. (*Gedir*.)

P r e z i d e n t. İndi sən mənim əlimdəsən! Mən səni öz dələduzluğunun torunda tutub saxlamışam.

K a m e r d i n e r (*daxil olur*). Hofmarşal fon Kalb!

P r e z i d e n t. Yaxşı, vaxtında gəlib! Çox şadam!

Kamerdiner gedir.

ALTINCI GƏLİŞ

Hofmarşal fon Kalb zəngin, lakin zövqsüz saray libasında, kamerger açarı, iki saat və qılıncı daxil olur, *chapeau bas*¹ şlyapasını əlində tutmuşdur, saç *a la herisson*² sayığı qırılmışdır, zingiltili səslər çıxararaq prezidentə doğru yürür, ətrafına müşk qoxusu yayır. P r e z i d e n t.

H o f m a r ş a l (*onu qucaqlayaraq*). Sabahınız xeyir, mənim əzizim! Necə istirahət eləmişiniz? Necə yatmışınız? Bağışlayın, hüzurunuzə gəlmək şərəfinə belə gec nail olmuşam... Təxirəsalınmaz işlər çoxdur... Xörək siyahısının tərtibi... vizit vərəqələri... bugünkü kirşə gəzintisi üçün adamları müəyyən eləmək... Oh, bir yandan da *lever*³ zamanı orada hazır olub, hersoqa hava haqqında məlumat vermək lazım idi.

P r e z i d e n t. Elədir, marşal, əlbəttə, siz oradan ayrılı bilməzdiniz.

H o f m a r ş a l. Bütün bunlardan əlavə, üstəlik, dələduz dərzidə məni aldatdı.

P r e z i d e n t. Hamısına vaxt çatdırı bildiniz?

H o f m a r ş a l. Bu hələ harasıdır! Bu gün məni bədbəxtlik bədbəxtlik dalınca basır. Bircə qulaq asın!

P r e z i d e n t (*fikirli*). Nə danışsınız, doğrudan?

H o f m a r ş a l. Siz bircə qulaq asın! Yenicə karetdən çıxmışdıq ki, atlar nədənsə ürkdülər, şıllaq atmağa başladılar, sonra şahə qalxıb, demək ayıb olmasın, başdan-ayağa qədər, şalvarımı palçığa

¹ Kənarı aşağı əyilən şlyapa (*fran.*)

² Kırpısayığı (*fran.*)

³ *Lever* – məşhur adamların geyinməsi.

buladılar. Nə edə idim? Siz allah, baron, mənim vəziyyətimi başa düşün! Küçədə dayanmışam... artıq gecdir. Geri qayıtsam, bütün günüm hədə olacaq, bu kökdə də əlahəzrətin hüzuruna çıxsam, Allah göstərməsin!.. Gör ağılıma nə gəldi... özümü elə göstərdim ki, guya, ürəyim xarab olub. Dərhal məni qucaqlarına alıb karetya qoydular. Birnəfəsə özümü evə saldım... paltarımı dəyişib... geri qayıtdım... Necə bilirsiniz?.. Yenə də qəbul otağında hazır olanların birincisi mən oldum... Siz buna nə deyirsiniz?

Prezident. İnsan zirəkliyinin ən gözəl nümunəsidir... lakin bu bərədə bəsdir, Kalb. Demək, siz hersoqla danışmısınız?

Hofmarşal (*təntənə ilə*). İyirmi dəqiqə otuz saniyə.

Prezident. Belə söylə! Onda şübhəsizdir ki, siz mənə mühüm yeniliklər söyləyəcəksiniz?

Hofmarşal (*bir qədər sükutdan sonra üzündə ciddi ifadə ilə*). Əlahəzrət bu gün qaz peyini rəngində mahud kamzolunu geymişdi.

Prezident. Gör hal!.. Yox, marşal, mən sizə daha maraqlı bir şey deyə bilərəm... siz, yaqın, hələ bilmirsiniz ki, ledi Milford, mayor Valterə ərə gedir?

Hofmarşal. Nə danışırırsınız? Bu artıq qət olunmuşdur?

Prezident. Qət olunub qurtarmışdır, marşal... Əgər siz elə bu saat ledinin yanına gedib, Ferdinandın onun görüşünə hazırlaşdığını xəbər versəniz və oğlumun niyyəti haqqında bütün şəhərə səs salsanız, mən sizə çox minnətdar olaram.

Hofmarşal (*fərəh içində*). Oh, böyük bir məmnuniyyətlə, mənim əzizim! Bu, mənim üçün elə böyük bir fərəhdır ki!.. Uçuram, uçuram! (*Prezidenti qucaqlayır.*) Salamət qalın!.. Qırx beş dəqiqədən sonra bütün paytaxt bu məsələdən xəbər tutacaq. (*Otaqdan yüyürə-yüyürə gedir.*)

Prezident (*onun dalınca baxıb gülür*). Hələ bir deyirlər ki, belə varlıqlar heç nəyə yaramırlar!.. İndi Ferdinand daha razılıq verməli olacaq, yoxsa belə çıxır ki, bütün şəhər yalan deyirdi. (*Zəngi çalır.*)

Vurm daxil olur.

Oğlumu yanıma çağırın!

Vurm gedir. Prezident fikirli halda zalda gəzişir.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Ferdinand və prezident.

Vurm qapı ağzında görünür və tez çıxıb gedir.

Ferdinand. Siz əmr etmisiniz ki, ata...

Prezident. Təəssüf ki, öz oğlumı görüb fərəhlənmək üçün indi mən hər dəfə əmr verməli oluram... Bizi tək buraxın, Vurm!.. Ferdinand, xeyli zamandır mən sənə göz yetirirəm, amma səndə mənə sevindirən o əvvəlki açıqürəkliyi və gənclik coşqunluğunu görmürəm. Sənin üzündə qeyri-adi bir kədər ifadəsi donub qalmışdır... Sən məndən, cəmiyyətdən qaçırsan... Yaxşı deyil! Sənin yaşında bir adama onlarca qızğın kef məclislərini bağışlamaq olar, lakin bircə dəfə xiffət çəkməyi bağışlamaq olmaz. Qayğılı ifadə mənə daha çox yaraşır, əzizim. Sənin xoşbəxtliyinin qeydinə qalmaq mənə həvalə elə, sən isə mənim tədbirlərimin müvəffəqiyyətinə yardım göstərməyə çalış... yaxın gəl, mənə qucaqla, Ferdinand!

Ferdinand. Siz bu gün çox mərhəmətlisiniz, ata!

Prezident. Yalnız bu günmü? Ah, quldur balası, gör üzgözünü necə turşudub bunu mənə deyir, (*təntənəli bir ifadə ilə*) Ferdinand! Əlahəzrətin etimadını qazanmaq üçün, mən bu təhlükəli yolu kimin xatirinə seçdim? Vicdanımla və göylərlə olan ittifaqı mən kimin xeyri üçün pozdum? Qulaq as, Ferdinand... Mən öz oğlumla danışırım. Öz sələfimi aradan yox eləyib, kimin üçün yer açdım? Mən bıçağı adamlardan nə qədər çox gizlətməyə çalışırımsa, elədiyim o hərəkət bir o qədər dərindən ürəyimə sancılır... Cavab ver mənə, Ferdinand, mən bunları kimin üçün elədim?

Ferdinand (*dəhşət içində geri çəkilir*). Məgər mənim üçün eləməsən, ata? Məgər bu cinayətin qanlı şöləsi mənim üzərimə düşməlidir? Ey qadir Allah! Bu cinayət üçün bir bəhanə olmaqdan, bu dünyaya heç gəlməmək daha yaxşıdır!

Prezident. Necə? Nə dedin? Ah, bu romantik sayıqlamalar!.. Ferdinand, mən səninlə sakit danışmağa çalışacağam, ötkəm uşaq, yuxusuz keçən gecələrimə beləmi qiymət verirsən? Tükənməz qayğılarıma beləmi qiymət verirsən? Əbədi olaraq vicdan əzablarının mənə bir əqrəb kimi sancmasına beləmi qiymət verirsən? Məsuliyyətin ağır yükü mənim üzərimə düşür... Lənətlərə, Allahın cəzasına

– hamısına məruz qalan mənəm! Sənə səadəti ikinci bir əl təqdim edir. Cinayət irs üzərində qanlı ləkələr buraxmır.

F e r d i n a n d (*sağ əlini göyə qaldırır*). Mən, cani atanı xatırladacaq belə bir irsdən təntənəli surətdə imtina edirəm.

P r e z i d e n t. Qulaq as, cavan oğlan, məni özümdən çıxarma! Əgər mən də sənə kimi düşünsəydim, sən bütün ömrünü küllükdə sürünərdin.

F e r d i n a n d. Ah, ata, səltənət taxtı yanında sürünməkdənsə, bu, min dəfə yaxşı olardı!

P r e z i d e n t (*özünü saxlayaraq*). Hm!.. Sən öz səadətinin nədən ibarət olduğunu başa düşmürsən. Başqalarının bütün səylərinə baxmayaraq, dırmaşa bilmədikləri mövqeyə sən çox asanlıqla, oynaya-oynaya qalxmısan. On iki yaşında sən praporşik idin! İyirmi yaşında mayorsan! Mən bunu hersoqun vasitəsilə əldə etmişəm. İndi isə sən hərbi libasını çıxarıb nazirliyə daxil olacaqsan! Hersoq sənə gizli müşavir rütbəsi... səfirlikdə xidmət... qeyri-adi nemətlər vəd edir. Sənə qarşında parlaq bir gələcək açılır! Əvvəlcə, taxt-taca tərəf gedən hamar bir yol, sonra isə əgər hökmranlığı onun zahiri əlamətlərinə dəyişməyin mənası varsa, taxt-tac özü belə sənə qismət ola bilər. Məgər bütün bunlar sənə ilham vermirmi?

F e r d i n a n d. Yox, çünki mənim ehtişam və səadət haqqındakı anlayışlarım sizinkindən xeyli fərqlidir. Siz öz səadətinizə, demək olar ki, həmişə bir başqasını məhv edərək nail olursunuz. Həsəd, qorxu, nifrət elə tutqun aynalardır ki, hökmdarın əzəmətini ifşa edirlər... adlısanlı xoşbəxtlər göz yaşları, lənət və müsibətlərin müdhiş süfrəsi başında kef çəkib nəşələnirlər. Onlar bu sərxoşluqdan ayrılaşmağa macal tapmamış, ləngər vura-vura o biri dünyaya, əbədiyyətə, Allah dərğahına yola düşürlər, yox, mənim səadət idealım daha sadədir. O, mənim öz varlığımıdır. Öz ürəyim – bütün arzularımın da məskəni oradır.

P r e z i d e n t. Sən çox gözəl danışırısan! Bundan yaxşı nitq olmaz! Valehedicidir! Otuzillik bir fasilədən sonra mən yenə birinci leksiyyaya qulaq asıram! Lakin çox təəssüf, mənim əlli yaşlı başım artıq küt-ləşmişdir! Amma belə nadir bir istedadın paslanmaması üçün, mən istəyirəm ki, sənə həyat yoldaşın olsun, onda bu təmtəraqlı cəfəngiyatla istədiyən qədər onun başını dəng edə bilərsən... Sən elə bu gün... qət eləməlisən... evlənmək barəsində qərara gəlməlisən!

F e r d i n a n d (*heyvət içində geri çəkilir*). Ata!

Prezident. Mənə təşəkkür eləmə!.. Mən sənin adından ledi Milforda vizit kartı göndərmişəm. Zəhmət çək, elə bu saat onun yanına get və evlənmək təklifini rəsmi surətdə ona elan elə!

Ferdinand. Necə, ata, həmin o Milfordamı?

Prezident. Güman edirəm ki, sən onu tanıyırsan...

Ferdinand (özündən çıxaraq). Şəhərimizdə onun rüsvayçılığından xəbəri olmayan bir nəfər varmı? Amma, deyəsən, ata, mən gül-məli vəziyyətə düşdüm. Sizin zarafatınızı ciddi qəbul elədim! Məgər siz yüksək mövqeli əxlaqsız bir qadını özünə arvad olaraq qəbul edən alçaq bir oğulun atası olmaq istərsiniz?

Prezident. Burada nə var ki? Əgər o, əlli yaşında bir kişi-yə ərə getməyə razı olsaydı, mən özüm ona elçi düşərdim. Belə bir şəraitdə, sən alçaq bir atanın oğlu olmağa razı olardınmı?

Ferdinand. Yox! And olsun Allaha!

Prezident. Belə bir cavab, əlbəttə, mərifətsizlikdir, lakin orijinal olduğu üçün, sənə bağışlayıram.

Ferdinand. Rica edirəm, ata, bu söhbəti kəsin, yoxsa özümü sizin oğlunuz adlandırma bilməyəcəyəm.

Prezident. Sən dəli olmusan, oğlan? Hansı ağıllı adam dövlət başçısı ilə bərabər, növbə ilə bir şeyi dadmaq üstünlüyünü ələ keçirməyə can atmaz?

Ferdinand. Siz mənim üçün müəmma olmağa başlayırsınız, ata. Siz bu cür dolaşq işdə adi bəndələrin qol qoymayacağı əlbir olmağı “üstünlük” adlandırırırsınız.

Prezident bərkədən gülür.

Gülün, ata, gülün... Yaxşı, bu məsələyə toxunmayaq. Amma evlənərkən cəhiz olaraq, heç olmasa, öz arvadının vücudunun yeganə sahibi olmaq ixtiyarını alan ən axırıncı bir peşəkarın üzünə mən necə baxa bilərəm? Adamların gözünə mən nə cür baxa bilərəm? Hersoqun üzünə necə baxa bilərəm? Öz namusunun ləkəsini mənim rüsvayçılığında yumaq istəyən hersoq məşuqəsinin üzünə necə baxa bilərəm?

Prezident. Sən belə şeyləri haradan yığıb başına doldurmuşsan, əzizim?

Ferdinand. Sizi yerə, göyə and verirəm, ata! Bir tək oğlunu-zu bu cür alçaltmaqla, siz onu bədbəxt edəcəksiniz, lakin əvəzində,

özünüz də xoşbəxt olmayacaqsınız. Əgər sizin yüksəlməyiniz üçün həyatımı qurban vermək lazım gəlsə, mən onu sizdən əsirgəməyəm. Mən öz həyatımla sizə borcluyam, ona görə heç fikirləşmədən bütün həyatımı sizin ehtişamınıza qurban verməyə hazırım, lakin mənim namusum, ata!.. İndi ki, siz onu mənim əlimdən alırsınız, demək, mənə həyat vermək sizin tərəfinizdən yüngüllük və alçaqlıq imiş, mən öz atamı bir dəyyus kimi lənətləndirməyə məcburam.

P r e z i d e n t (*mehribanlıqla onun çiyinə vurur*). Afərin, mənim istəklili oğlum! İndi mən görürəm ki, sən namuslu oğlansan, bizim bütün hersoqluqda ən yaxşı qadına layiqsən. O qadın da sənin olacaq. Elə bu gün sən qrafinya fon Ostgeym ilə nişanlanacaqsan.

F e r d i n a n d (*yenidən heyrat içində*). Nə bəd gün imiş bu gün, deyəsən, axırım çatıb. Mən elə bu gün məhv olacağam.

P r e z i d e n t (*diqqətlə ona baxır*). Ümid edirəm ki, mənim bu yeni itixabımda sənin namusuna toxunan bir şey yoxdur?

F e r d i n a n d. Yox, ata! Frederika, fon Ostgeymdən başqa kimi desəniz, xoşbəxt edə bilər. (*Sən dərcə karıxmış halda öz-özünə*) Onun kin və qəzəbinin ürəyimdə dağıda bilmədiyini, indi mərhəməti didib parça-parça edir.

P r e z i d e n t (*gözlərini ondan ayırmayaraq*). Ferdinand, mən sənədən təşəkkür gözləyirəm...

F e r d i n a n d (*ona tərəf atılıb, hərərətlə atasının əlini öpür*). Ata, sizin yaxşılığınız məni dərindən mütəəssir edir... Ata, bu xeyirxah niyyətləriniz üçün ürəkdən sizə minnətdaram... Seçdiyiniz qız tamamilə eyibsizdir... Lakin... Çox təəssüf edirəm ki... mən onu edə bilmərəm... ixtiyarım yoxdur... mən qrafinyanı sevə bilmərəm!

P r e z i d e n t. Aha! Yaxşıca dimdiyindən tora düşdün! Axır ki, tələyə düşdün, hiyləgər yalançı! Demək, ledi Milford ilə evlənmək istəməməyinin səbəbi namus məsələsi deyil?.. Demək, məsələ şəxsiyyətdə deyil, sən, ümumiyyətlə, evlənməyin əleyhinəsən?

Ferdinand donmuş kimi yerində dayanır,
sonra diksinib qaçmaq istəyir.

Hara? Dayan! Oğulluq hörmətini belə saxlayırsan?!

Mayor qayıdır.

Lediye sənin haqqında məlumat verilmişdir. Mən hersoqa söz

vermişəm. Şəhərdə və sarayda hamı bu işdən xəbərdardır. Əgər mən, hersoqun, ledi Milfordun... sarayın... bütün şəhərin qarşısında, sənə görə yalançı çıxsam... qulaq as, cavan oğlan... Əgər mən bəzi macəralarından xəbər tutsam... aha! Dayan görüm!.. Niyə belə ağappaq ağardın?

F e r d i n a n d (*qar kimi ağarmış halda titrəyərək*). Necə? Doğrudan? Boş şeydir, ata?!

P r e z i d e n t (*müdhış nəzərlərini ona zilləyərək*). Əgər burada bir şey varsa... Əgər mən işin izinə düşüb, sənin iradının səbəbini bilsəm... Onda özünü gözlə, cavan oğlan! Təkcə bu şübhələr məni dəli eləyir. Elə bu dəqiqə get! Bu saat vaxtparad¹ başlanır. Parol verilən kimi, sən ledinin yanına gedərsən... Bütün hersoqluq mənim qabağında zağ-zağ əsir. Görək özbaşınalıq eləyən bir oğul mənə üstün gələ biləcəkmi? (*Qapıya tərəf yönəlir və yenə geri qaydır.*) Axırncı dəfə deyirəm: ya ora getməlisən, ya da mənim qəzəbimdən özünü gözləməlisən! (*Gedir.*)

F e r d i n a n d (*ağır düşüncədən ayrılaraq*). Getdi?.. Bu, mənim atamın səsi idi mi?.. Yaxşı, mən ledinin yanına gedim... Ora gedərəm... Ona elə şeylər söyləyərdəm ki, qabağına elə bir ayna qoyaram ki... İyrənc varlıq! Əgər sən bundan sonra da məni özünə ər tələb edir-sənsə... onda lap bütün İngiltərənin təşəxxüsü səni qanadı altına alsə belə, mən yenə də bir alman gənci kimi səni bütün qoşun və xalq qarşısında rədd edəcəyəm! (*Tez gedir.*)

¹ Vaxtparad – rəsmi növbədeyişmə mərasimi

İkinci pərdə

BİRİNCİ GƏLİŞ

Ledi Milfordun sarayında salon. Sağ tərəfdə taxt, sol tərəfdə royal.

L e d i n i n hələ saçları qıvrılmamışdır. O, sərbəst və gözəl səhər paltarında, royalın qarşısında oturub, improvizə edir. Xidmətçi qız S o f i pəncərədən çəkilir.

S o f i. Zabitlər dağılışırlar. Vaxtparad qurtarmışdır, Valter isə hələ də görünür.

L e d i (*bərk həyəcan içərisində ayağa qalxıb zalda gəzinir*). Bilmirəm, bu gün mənə nə olmuşdur, Sofi... Mən heç vaxt bu cür olmamışdım... Demək, sən onu görmədin?.. Əlbəttə... onun tələsməsi üçün bir səbəb yoxdur... Ürəyimdə elə bir ağırlıq var ki, elə bil, nə isə bir cinayət işləmişəm... Sofi, get, de ki, mənim üçün tövlədəki ən qızgın atı yəhərləsinlər. Könlüm genişlik istəyir, insanları və mavi göy üzünü görmək istəyirəm; at çapsam, ürəyim açılar.

S o f i. Əgər ürəyiniz darıxırsa, miledi, qonaq çağırın. Hersoqu nahara dəvət edin, yaxud əmr edin, kart masalarını taxtınızın qabağına qoysunlar. Hersoq və bütün saray mənim qulluğumda olsaydı, mən heç qəm-qüssə çəkməzdim!

L e d i (*taxtnı üstə yıxılır*). Ah, yox, istəmirəm! Əgər sən məni, bu gəlib-gedənlərdən xilas eləsən, mən hər saat üçün sənə bir brilyant bağışlamağa hazırım. Axı bütün o adamlar mənim nəyimə lazımdır? Dekorasiya üçün mü? Hər dəfə əgər qəflətən mənim ağızımdan mehriban və səmimi bir söz çıxarsa, bu zavallı, miskin insancığazlar gözlərini bərəldib, ağızlarını elə ayırırlar ki, elə bil, qarşılarındakı bir kabusdur, mənim üçün bu oyuncaq kuklları idarə etmək, hörmə millərini işlətməkdən daha asandır... Bütün mənəviyyatlarının hərəkət dairəsi saat əqrəbinin hərəkəti kimi, yeknəsəq olan bu adamlar mənim nəyimə gərəkdir? Əgər mən əvvəlcədən onların nə cavab verəcəklərini bilirəmsə, onlardan bir şey xəbər almağın nə mənası var?

Əgər onların cəsarəti çatmırsa ki, özlərinə məxsus əqidələri olsun, onda öz təəssüratımı onlara söyləməyin və onların təəssüratına aşina olmağın, mənim üçün nə marağı ola bilər... Yox, qoy rədd olsunlar! Hətta öz cilovunu belə gəmirməyən bir ata minmək adamı iyrendirir. (*Pəncərəyə yaxınlaşır.*)

S o f i. Hər halda, siz hersoqu, onların cərgəsinə qoymazsınız, ledi? Hersoq öz ölkəsində ən gözəl kişi, ən atəşin sevgili və ən hazır-cavab bir adamdır.

L e d i (*pəncərədən çəkilir*). Bəli, ancaq öz ölkəsində... Yalnız onun hersoq rütbəsi mənim intixabıma zəif bir haqq qazandıra bilər, Sofi. Sən deyirsən ki, mənə həsəd aparırlar. Mən bədbəxtəm! Mənə həsəd aparmaq yox, rəhm etmək lazımdır. Hökmdar səxavəti ilə yemlənən adamlar içərisində ən acı taleyi olan onun məşuqəsidir, çünki böyük və zəngin bir adamın bütün miskinliklərini yalnız o görə bilər. Doğrudur, o, öz hakimiyyətinin tilsimi ilə ürəyimin hər istəyini əfsanəvi bir qəsr kimi yerin dibindən çəkib çıxara bilər. O, mənim qarşımda hər iki hind ölkəsinin nemətlərini açıb sərir – səhrada cənnət yaradır, ölkəsinin bulaqlarını fəvvarələrlə göylərə qaldırır, təbəələrinin qan-tərini fişənglərlə ətrafa səpələyir. Lakin o, öz qəlbinə başqa güclü və atəşin bir qəlb ilə həmahəng olaraq coşqun bir qüdrətlə çırpınmaq əmrini verə bilərmi? Onun kiflənmiş ruhu yüksək bir duyğuya doğru can ata bilərmi? Hissi nəşələr mənim üçün kifayət qədər var, amma buna baxmayaraq, ürəyim acdır. Nəyimə lazımdır, bu qədər məstedici ehtiraslar ki, onlar yalnız mənim qanımdakı hərarəti söndürürlər?

S o f i (*heyətlə ona baxır*). Mən ki sizə çoxdan xidmət edirəm, miledi?

L e d i. Yalnız indi məni tanıdın? Doğru deyirsən, sevimli Sofi... Mən öz namusumu hersoqa satdım, lakin ürəyim azad qaldı, kim bilir, əzizim, bəlkə, indi o özünə daha layiqli bir həmdəm tapacaq – axı sarayın üfunətli havası yalnız aynaya dəyən bir nəfəs kimi ona təmas etmişdir. İnan ki, əzizim, mən bu alçaq hersoqdan çoxdan əl çəkmişdim, lakin izzəti-nəfsim öz yerimi başqa bir saray xanımına verməyə mane olurdu.

S o f i. Ürəyiniz də izzəti-nəfsinizə belə asanlıqla tabe oldu?

L e d i (*həyəcanlı*). Elə bilirsən, ürəyim öz intiqamını almamışdır?.. İndi də intiqam almır?.. Sofi! (*Əlini onun çiyinə qoyub təntənəli bir ifadə ilə*)

Biz qadınların bir yolu var. Ya hökmranlıq, ya da tabe olmaq. Əgər biz sevdiyimiz adamın qulu olmaq kimi ən yüksək bir səadətdən məhrumuqsa, onda ən böyük hökmranlığın bizə verdiyi ləzzət belə yalnız zavallı bir təsəllidir.

S o f i. Mən sizdən belə şeylər eşidəcəyimi heç güman etməzdim!

L e d i. Axı nə üçün, Sofi? Bizim hökmranlıq cilovundan uşağ kimi yapışmağımızdan aydın görünür ki, qismətimiz ancaq yedəkdə sürünməkdir. Məgər sən hiss etməsənmi ki, mənim bütün şıltaq və qəribə hərəkətlərim, bütün vəhşi əyləncələrim, nəticə etibarilə yalnız ürəyimdəki daha vəhşi ehtirasları söndürür?

S o f i (*heyvət içində geri çəkilir*). Ledi!

L e d i (*daha böyük həyəcanla*). Söndür ürəyimdəki odu! Bu saat fikri başımdan çıxmayan o adamı... Pərəstiş elədiyim adamı mənim yanıma gətir!.. Mən ya ona sahib olmalıyam, ya da ölməliyəm! (*Şəfqətlə*) Qoy mən onun dilindən eşidim ki, gözlərimdə parıldayan məhəbbət yaşları saçlarıma hörülmüş brilyantlardan daha gözəldir... (*Ehtirasla*) Onda mən hersoqun ürəyini də, bütün hersoqluğunu da öz ayaqlarım altına ataram! Hər şeyi atıb, o adamla dünyanın o başına qaçaram...

S o f i (*qorxu içində ona baxır*). Aman allah! Bu nə işdir! Sizə nə olub, miledi?

L e d i (*karıxmış halda*). Rəngin niyə qaçdı? Məgər mən artıq bir söz dedimmi?.. Qoy mənim sənə olan etimadım sənin dilini bağlasın... Bu saat sən daha artıq şeylər biləcəksən... Hər şeyi biləcəksən...

S o f i (*qorxaqcasına ətrafına boylanır*). Mən qorxuram, miledi... qorxuram... çox şeylər bilmək mənə yaramaz!

L e d i. Mayorla evlənmək... Sən də, bütün yüksək cəmiyyət də elə xəyal eləyirsiniz ki, bu bir saray intriqasıdır... Sofi!.. Qızarma... Mənim əvəzimə utanma... Bu, mənim məhəbbətimin əməlidir!

S o f i. Mən elə belə də düşünürdüm! Allaha and olsun!

L e d i. Onları inandırmaq çətin deyildi, Sofi: iradəsiz hersoq, saray tülküsi Valter, axmaq hofmarşal... Onların hər biri and içməyə hazırdır ki, bu nikah məni hersoq üçün saxlamaq və onunla əlaqəmizi möhkəmlətmək üçün ən yaxşı bir vasitədir. Ah, yox! Əksinə, bu, əbədi olaraq, o əlaqəni qırmaq, bu rüsvayçı zəncirləri əbədi olaraq parçalamaq üçün bir vasitədir. Aldanmış hiyləgərlər, zəif bir qadın sizi aldatmışdır. İndi siz özünüz sevdiyim adamı mənim yanıma gətirirsiniz! Mən də elə bunu istəyirdim... O, mənim olan kimi...

O, mənim olan kimi... O zaman mən bütün, bütün bu mənhus ehtişama həmişəlik olaraq əlvida deyəcəyəm!..

İKİNCİ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər,
hersoqun qoca kamerdineri
içində qiymətli daş-qaş olan mücrünü gətirir.

Kamerdiner. Əlahəzrət hersoq, zati-alinizə salam söylədi, miledi və toyunuz üçün bu brilyantları sizə göndərdi. O, bunları yenicə Venesiyadan almışdır.

Ledi (*mücrünü açıb, qorxu içində geri çəkilir*). Qulaq as, hersoq bu daşlara nə qədər vermişdir?

Kamerdiner (*kədərlə*). Bunların bahasına o, bir qəpik də verməmişdir!

Ledi. Necə? Sən dəli olmusan? Bir qəpik də verməmişdir?.. Nə olub (*bir addım geri çəkilir*), niyə elə baxırsan, elə bil, baxışlarınla mənim ürəyimi dəlmək istəyirsən?.. Bu son dərəcə bahalı daş-qaşların heç bir qiyməti yox imiş?

Kamerdiner. Dünən vətənimizin yeddi min oğlu Amerikaya göndərilmişdir, bunların bahasını onlar ödəyəcəklər.

Ledi (*kəskin hərəkətlə mücrünü itələyib, sürətli addımlarla kamerdinerə yaxınlaşır, qısa bir sükutdan sonra*). Qulaq as, sənə nə olub? Sən, deyəsən, ağlayırsan?

Kamerdiner (*göz yaşlarını silir; bütün vücudu titrədiyi halda tükləri ürpədən bir səslə*). Axı onlar özləri dünyadakı bütün brilyantlardan qiymətlidir... Mənim iki oğlum da onların içində idi.

Ledi (*diksindir, qocanın qolundan yapışır*). Axı onları zorla məcbur eləməyiblər ki?

Kamerdiner (*acı gülüslə*). Yox, zor nədir? Hamısı könüllü gedir! Doğrudur, onları sıraya düzəndə, iki nəfər qoçaq cərgədən çıxıb polkovnikdən xəbər aldı ki, hersoq onların cütünü neçəyə satır. Lakin bizim mərhəmətli hökmdar bütün alaylara əmr verdi ki, meydanda nizama durub qışqırıq-bağırmaq salanları güllələsinlər. Biz yaylım atəşinin səsini eşitdik, daş döşəmə üzərinə çilənən qanlı beyinləri gördük, sonra bütün qoşun: "Ura! Amerikaya!" deyə bağırdı.

L e d i (*dəhşət içində taxtın üstə yıxılır*). İlahi, ilahi! Mən isə bu barədə heç bir şey eşitməmişəm. Heç nə görməmişəm!..

K a m e r d i n e r. Bəli, zati-aliniz!.. Elə səfər siqnalı verilən zaman hökmdarla birlikdə ayı ovuna buyurmuşdunuz... Siz bu əzəmətli tamaşanı görmək üçün mütləq qalmalı idiniz! Əhvalat belə oldu: biz barabanların gurultusunu eşidən kimi, başa düşdük ki, onları göndərilər, yetimlər fəryad qopararaq, hələ diri atalarının dalınca qaçırdılar. Dərddən aqlını itirmiş ana yüyürüb südəmər körpəsini süngülərin ucuna atırdı, cavan oğlanı qılıncla öz nişanlısından ayırırdılar, biz ağsaçlı qocalar da orada dayanıb baxırdıq, axırda hamımız bir nəfər kimi, qoltuq ağaclarımızı balalarımızın dalınca, o yeni dünyaya tulladıq. Qadir Allah bizim dualarımızı eşitməsin deyə, barabanlar da arasıkəsilmədən guruldayırdı.

L e d i (*dərin həyəcan içində ayağa qalxır*). Rədd olsun bu brilyantlar! Onlar mənim ürəyimə cəhənnəm alovlarının parıltısını saçır... (*Mehribanlıqla kamerdinerə*) Qəm yemə, yazıq qocal! Onlar qayıdacaqlar. Onlar yenidən öz vətənlərini görəcəklər.

K a m e r d i n e r (*yanıqlı və təsirli bir səslə*). Onu Allah bilir!.. Ya qismət! Lap şəhər qapılarının yanında onlar geri dönüb bağırırdılar: “Arvad-uşaqlarımız, Allah sizi hiyf eləsin! Yaşasın atamız hökmdar! Qiyamət günü görüşərik!”

L e d i (*otaqda tez-tez gəzişir*). Biabırçılıqdır! Vicdansızlıqdır!.. Məni isə inandırır ki, vətənin bütün göz yaşlarını qurutmuşam. Artıq gözlərim açıldı, dəhşətlə ətrafıma baxıb görürəm ki... Get!.. Öz hökmdarına söylə ki... yox, mən özüm şəxsən ona təşəkkür edəcəyəm!

K a m e r d i n e r getmək istəyir, l e d i öz pul kisəsini onun şlyapasına atır.

Həqiqəti açıb mənə söylədiyin üçün...

K a m e r d i n e r (*nifrətlə kisəni masanın üstünə atır*). Bunları da öz sər-vətinizə əlavə edin! (*Gedir.*)

L e d i (*heyfətlə onun dalınca baxır*). Sofi, yüyür, onun adını xəbər al!.. Onun oğlanlarını özünə qaytarmaq lazımdır.

S o f i qaçır. L e d i fikirli-fikirli var-gəl edir. Sükut.

(*Sonra geri qayıdan Sofiyə müraciət edir.*) Deyilənlər doğrudurmu ki, sərhəddə bütün bir şəhər yanıb və dörd yüzə qədər ailə dilənçi halına düşmüşdür? (*Zəngi çalır.*)

S o f i. Bu haradan yadınıza düşdü?.. Doğrudan da, belə olmuşdur, indi o bədbəxt fəlakətçələrin çoxu borclu olduqları adamlara qul olmuşlar, yaxud hersoqun gümüş mədənlərində tələf olurlar.

X i d m ə t ç i (*daxil olur*). Nə əmr edirsiniz, miledi?

L e d i (*brilyantları ona verir*). Bu saat bunları banka aparın! Əmr edirəm. Dərhal bu qiymətli şeyləri pula çevirin. Hasil olan məbləği isə yanğından zərər çəkmiş dörd yüz ailənin arasında bölüşdürün.

S o f i. Miledi! Siz nə eləyirsiniz? Siz böyük bir qəzəbə məruz qala bilərsiniz.

L e d i (*məğrur*). Bəs mən onun ölkəsinin lənətlərini öz saçlarımdamı daşmalıyam? (*Xidmətçiyə işarə edir, o gedir.*) Müdhiş zinəti hörüb toxuyan göz yaşlarının ağırlığı altına düşməməmi istəyirsiniz? Özün gəl, Sofi! Yaxşısı budur, qoy mənim saçlarımda saxta brilyantlar olsun, ürəyim isə vicdanla hərəkət elədiyim üçün rahat döyünsün.

S o f i. Bir görün, axı onlar necə brilyantlardır! Sizdə onlardan pisi vardı, onları verəydiniz!.. Yox, miledi, doğrusu ki, bu, sizin tərəfinizdən əfvedilməz bir hərəkətdir.

L e d i. Axmaq qızıçığaz! Əvəzində elə bir an gəlib çatar, mənim payıma o qədər brilyant və inci düşər ki, heç on nəfər kralın tacında belə o qədər daş-qaş olmaz, həm də mənim incilərim daha gözəl olar...

X i d m ə t ç i (*geri qaydır*). Mayor fon Valter.

S o f i (*lediyə tərəf atılır*). Ah, aman allah! Rənginiz qaçdı...

L e d i. Birinci dəfədir ki, Sofi... mən kişi qarşısında qorxu hiss edirəm... Eduard, de ki, mən xəstəyəm... Dayan!.. Onun kefi necədir? Gülürmü? Nə deyir?.. Sofi, bu gün mənim görkəmə çox pisdir, elə deyilmi?

S o f i. Yox, ledi, əsla!..

X i d m ə t ç i. Əmr edirsiniz qəbul edilməsin?

L e d i (*dili dolaşaraq*). Yox, qoy buyursunlar.

Xidmətçi gedir.

Sofi, mən ona nə deyim?.. Onu necə qarşılayım? Bir söz deyə bilməyəcəyəm... O, mənim zəifliyimə güləcəkdir... O... Ürəyimə nə pis şeylər gəlir... Gedirsən, Sofi? Qal! Yox, getsən yaxşıdır!.. Qal, qal, getmə!

Mayor qapıda görünür.

S o f i. Sakit olun, miledi! Budur, o gəlir!

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər və Ferdinand fon Valter.

Ferdinand (*yüngülcə təzim edir*). Mən sizə mane olmadım ki, lütfkar xanım?..

Le di (*həyəcanını gizlədə bilməyərək*). Bax, bundan daha vacib bir işim yoxdur, cənab mayor!

Ferdinand. Mən atamın əmri ilə yanınıza gəlmişəm...

Le di. Mən ona ürəkdən minnətdaram.

Ferdinand. ...sizinlə evlənəcəyimi sizə xəbər verim. Atamın hökmü belədir.

Le di (*rəngi qaçır və əsir*). Bəs öz qəlbiniz nə deyir?

Ferdinand. Nazirlər və aradüzəldən miyançılar qəlbləri ilə heç vaxt hesablaşmırlar.

Le di (*həyəcandan dili dolaşaraq*). Bəs siz özünüzə buna bir şey əlavə etmək istəmirsiniz?

Ferdinand (*gözləri ilə Sofiyə işarə edir*). Çox şey əlavə edə bilərdim, miledi!

Le di (*Sofiyə işarə edir, o çıxıb gedir*). Bəlkə, buyurub taxtın üstə əyləşəsiniz?

Ferdinand. Sözüüm qısa olacaq, miledi.

Le di. Elə isə?

Ferdinand. Mən namuslu bir adamam...

Le di. Mən bunu qiymətləndirməyi bacarıram.

Ferdinand. Zədənamam...

Le di. Özü də hersoqluqda birinci zədəgan.

Ferdinand. Həm də zabitəm.

Le di (*yaltaq bir əda ilə*). Bu üstünlüklər hamısı başqalarında da var. Nə üçün yalnız sizdə olan daha mühüm məziyyətlər haqqında susursunuz?

Ferdinand (*soyuq tonla*). Onlar burada mənə lazım deyil.

Le di (*getdikcə artan bir narahatlıqla*). Bu müqəddiməni mən necə başa düşməliyəm?

Ferdinand (*yavaş-yavaş hər sözünü xüsusi bir aydınlıqla tələffüz edərək*). Əgər məni zorla özünüze ər etmək istəsəniz, bunu bir namus üsyanı hesab edin.

L e d i (*qəzəblə*). Bu nə deməkdir, cənab mayor?

F e r d i n a n d (*sakit*). Bu mənim qəlbimin, mənim gerbimin və bu qılıncın səsidir...

L e d i. O qılıncı sizə hersoq vermişdir.

F e r d i n a n d. Onu mənə hersoqun vasitəsi ilə dövlət vermişdir, qəlbimi isə Allah vermişdir. Gerbimin isə beş yüz ilə yaxın tarixi var...

L e d i. Hersoqun adı...

F e r d i n a n d (*hirsli*). Lakin hersoq bəşər qanunlarını pozub, rəftar və hərəkətləri sikkə kimi kəsməyə qadirdirmi? Namusdan yüksəkdə durmağa o, özü belə qadirdir deyil, o yalnız namusun ağızını qızilla yuma bilər. O, öz rüsvayçılığını, qəbahətini qiymətli xəz libaslarla örtə bilər. Rica edirəm, miledi, bu barədə artıq danışmayaq. İndi söhbət nə rədd edilmiş niyyətlər, nə əcdad, nə bu qılınc, nə də yüksək cəmiyyətin rəyi haqqında gedir. Mən bütün bunları tapdalaşdırıb keçməyə hazırım, lakin mənə sübut edin ki, mükafat qurbanından daha ağır olmayacaq.

L e d i (*pərişan bir halda, ondan uzaqlaşır*). Mən buna layiq deyiləm, cənab mayor!

F e r d i n a n d (*onun əlindən yapışır*). Bağışlayın! Biz sizinlə şahidsiz danışırıq. Bu gün bizi görüşdürən – və bir daha heç vaxt görüşdürə bilməyəcək – səbəblər mənə haqq verir ki, daha doğrusu, məni məcbur edir ki, sirrimi və hisslərimi sizdən gizlətməyim. Mən sizi başa düşə bilmirəm, miledi, siz gözəlsiniz, ağıllısınız, istədiyiniz adam sizi sevə bilər, lakin siz, sizə yalnız qadın kimi baxan hersoqa könül vermişsiniz. İndi də bir başqasının arvadı olmağı özünüz təklif edərkən, utanmırsınızmı?

L e d i (*geniş açılmış gözləri ilə ona baxır*). Sözlünüzü axıra qədər deyin.

F e r d i n a n d. Siz özünüzü britaniyalı adlandırırırsınız. Bağışlayın, mən sizin britaniyalı olduğunuza inana bilmirəm. Bütün yer üzündəki ən azad xalqın azad qızı, əcnəbilərin xeyirxahlığına belə mədhnəmə oxuyan məğrur bir xalqın qızı heç bir vəch ilə əcnəbilərin qəbahətinə tərəfgirlik edə bilməz... Yox, siz, yəqin, britaniyalı deyilsiniz... Yaxud da görünür, Britaniya qızlarının damarlarında axan qan nə qədər nəcib və cəsurdursa, əksinə, siz britaniyalı qızın ürəyi bir o qədər xırdadır.

L e d i. Qurtardınızmı?

F e r d i n a n d. Mənə etiraz edə bilərlər ki, bu, bir qadın şöhrət-

pərəstliyidir, ehtirasdır, temperamentdir, zövq və nəşə yangısındır... Biz bir çox hallarda xeyirxahlığın namusa üstün gəldiyini bilirik, elə təsadüflər olmuşdur ki, bu rüsvayçılıq meydanına atılmış adamlar, nəhayət, öz nəcib hərəkətləri ilə yenidən cəmiyyət qarşısında özlərini yüksəltmiş, alçaq peşələrini qarşılarında qoyduqları gözəl məqsədlərlə alicənablığa çevirmişlər. Lakin bizim ölkəmizdə əvvəllər heç vaxt görünməmiş bu dözülməz zülm indi bəs haradan əmələ gəlmişdir?.. Sizin bir məqsədiniz var idi: hersoqluğa hakim olmaq. Mən sözümlü qurtardım.

L e d i (*yumşaq, lakin mətanətlə*). Hələ heç kəs mənimlə belə danışmamışdı. Valter, yeganə adamsınız ki, belə danışdıqdan sonra mən sizə cavab verirəm. Siz mənimlə evlənməkdən boyun qaçırsınız, bunun üçün mən sizə hörmət edirəm. Siz mənim ürəyimə qara yaxırsınız – bunu mən sizə bağışlayıram. Lakin mən sizin, doğrudan da, belə düşündüyünüzə inanmıram. İstədiyi hər kəsi, yalnız birçə gecəsi ilə əbədiyyən məhv etməyə qadir olan bir qadını bu cür təhqir etməyə cəsarət edən adam ya gərək bu qadının son dərəcədə alicənab olduğuna inansın, ya da dəli olsun. Siz ölkənin xaraba qalmasının bütün məsuliyyətini mənim üstümə yıxdınız – qoy qadir Allah bunu sizə əfv etsin! O, sizi də, məni də, hersoqu da bir gün üz-üzə gətirəcəkdir... Lakin siz mənə bir ingilis qızı kimi toxundunuz, bu cür ittihamlara görə isə mən öz vətənim qarşısında bəraət qazanmalıyam.

F e r d i n a n d (*qulincına söykənərək*). Diqqətlə sizə qulaq asıram.

L e d i. İndi siz məndən, sizə qədər kimsəyə inanıb söyləmədiyim və gələcəkdə də heç kəsə söyləməyəcəyim şeylər eşidəcəksiniz... Mən, Valter, sizin düşündüyünüz kimi deyiləm – mən macərə axtaran qadın deyiləm. Mən sizin qarşınızda öz əsil-nəcabətimlə lovgalana bilərdim, mənim qanım kral qanındandır... Mən həyatını Mariya Şotlandiyalının yolunda qurban verən bədbəxt hersoq Tomas Norfolkun nəslindənəm. Baş kral kamerarisi olan atam Fransanın xeyrinə işləyib vətənə xəyanətdə ittiham edilmiş və parlamanın qərarı ilə başı kəsilmişdi. Bizim bütün əmlakımız xəzinəyə keçdi. Biz ölkə daxilindən qovulduq. Anam, atam edam edilən günü öldü. Mən, on dörd yaşında bir qız, dayəmi, bir mücrü qiymətli daşqaşı və bir də bu nəsil xaçını özümlə bərabər götürüb, Almaniya qaçdım, bu xaçı anam ölməmişdən qabaq axırıncı dəfə mənə xeyir-dua verib, boynuma salmışdı.

Dərin fikrə getmiş F e r d i n a n d artıq lediyə qabaqkı kimi acıqlı baxmır.

(*Getdikcə həyəcanı artır.*) Xəstə, vətənidən didərgin düşən, köməksiz, pulsuz, qərib və yetim qalmış vəziyyətdə gəlib Hamburqa çıxdım. Mənə heç nə öyrətməmişdilər, yalnız fransızca danışmaq, bir az toxumaq, bir az da royal çalmaq bilirdim. Amma əvəzində qızıl və gümüş qablarda xörək yeməyə, atlaz yorğanlar altında yatmağa, bir işarə ilə onlarca xidmətçiləri əmrini yerinə yetirməyə, adlı-sanlı pərəstişkarlarının təriflərinə qulaq asmağa adət etmişdim... Altı il yoxsulluq çəkdim... Axırncı brilyant sancağım satıldı, dayəm öldü, elə o zaman taleyim sizin hersoqu Hamburqa gətirib çıxartdı. Bir dəfə mən Elbanın sahillərində dolaşıb suya baxır və düşünürdüm ki, görəsən, hansı dərinlik, bu çay, yoxsa mənim iztirablarımdır?.. Hersoq məni gördü, təqib eləməyə başladı, axtarıb mənzilimi tapdı, ayaqlarıma döşəndi, məni sevdiyinə and içdi. (*Keçirdiyi böyük həyəcan ledini susmağa məcbur edir, yenidən danışmağa başlayanda gözləri yaşla dolur, səsi titrəyir.*) Xoşbəxt uşaqlıq illərimin parlaq lövhələri yenidən heyranedicə gözəlliyi ilə bir-bir qarşımda canlanmağa başladı... Sevincsiz gələcəyim mənə məzar kimi qaranlıq görünürdü... Qəlbim başqa bir qəlb axtarırdı... O zaman başım onun sinəsinə əyildi. (*Ferdinanddan uzaqlaşır.*) İndi məni mühakimə edin!

F e r d i n a n d (*dərin həyəcan içində onun dalınca yüyürüb dayandırır*). Ledii! İlahi! Mən nələr eşidirəm? Mən nə elədim!.. İndi mən dəhşət içində işlədiyim cinayətə baxıram. Siz artıq məni bağışlaya bilməzsiniz.

L e d i (*özünü ələ alıb yenə ona yaxın gəlir*). Gerisinə qulaq asın. Hersoq mənim gəncliyimdən və köməksizliyimdən istifadə etdi. Lakin norfolkların qanı damarlarımda qaynadı: “Emilya, sən özün hersoq nəslindən ola-ola, hersoq məşuqəsi olmusan?” Hersoq məni bura gətirən zaman hələ ürəyimdə vüqarım ilə taleyim bir-birilə vuruşurdu, burada isə gözlərimin qarşısında müdhiş bir mənzərə açıldı... Bu dünyanın böyüklərinin şəhvəti hər zaman yeni qurbanlar istəyən acgöz bir gərəşən kimidir. O, bu ölkədə çoxdan qudurğanlıq edirdi: nişanlıları bir-birindən ayırırdı, nikahın müqəddəs bağlarını qırıb parçalayırdı, sakit ailə səadətini dağıdırdı, gənc və təcrübəsiz ürəklərə ölüm zəhəri axıdırdı... Can verən taliblər son nəfəslərində rəşələr içində çırpınaraq, müəllimlərinin mənhus adına lənətlər yağdırırdılar... Mən quzu ilə pələng arasında dayanmışdım, şəhvət anlarında mən ona and verirdim və bu qurbanlar əfv olunurdu.

Ferdinand (*həyəcan içində zalda vurnuxaraq*). Kifayətdir, miledi, yetər!

L e d i. Bu ağır dövrdən sonra daha ağır bir dövr başlandı. Sarayda və kaşanədə italyan cəmiyyətinin tör-töküntüləri həşərat kimi qaynaşdı. Yüngül Paris qadınları əxlaqsız tacdarla min bir oyun çıxarıb, xalq isə onların felinə qurban gedirdi. Onları mənim gözümdən qabağından qovdular, işvə-naz cəhətindən onları mənim yanımda heçə bərabər idilər. Müstəbid mənim ağıuşumda tabdan düşdü, mən də hökmlərlik cilovunu çəkib onun əlindən aldım. İlk dəfə olaraq, Valter, sənin vətənin öz üzərində insan əli hiss etdi və etimadla mənim köksümə sığındı. (*Susub şəfqətlə ona baxır.*) Ah, nə üçün rəyini bu qədər qiymətləndirdiyim yeganə bir adam, məni özümü öyməyə və sadə xeyirxahlığı özündən bədgümanlıq atəşində yandırmağa vadar edir!.. Mən zindan qapılarını açdım, Valter, ölüm qərarlarını pozurdum, ömürlük katorqa cəzalarının müddətini dönə-dönə azaltdırırdım. Mən sağalmaz yaralara ağızaldan məlhəm tökməyə çalışırdım, güdrətli cinayətkarları ayağımda əzirdim, zinakar bir qadının göz yaşları ilə günahsız adamların uduzulmuş işlərini çox dəfə qurtarmışam. Ah, bilsəydiniz, bu işlər mənə nə qədər böyük bir sevinc bəxş edirdi. Damarlarımdakı nəcib qanımın bütün töhmətlərinə ürəyim nə qədər böyük bir vüqarla cavab verirdi! İndi, budur, nəhayət, qarşımda bütün bunlar üçün mənə mükafat verəcək yeganə bir adam dayanmışdır ki, acı taleyim, bəlkə də, onu iztirablarımdan təsəlli olaraq mənə göndərmişdir və mən dözülməz qüssələr içində xəyalən onu bağrıma basırdım...

F e r d i n a n d (*dərindən sarsılmış halda onun sözünü kəsir*). Bəsdir! Yetər! Siz şərtimizi pozdunuz, miledi. Siz mənim qarşımda özünüzdə haqlı çıxarmalı idiniz, bunun əvəzində isə məni cinayətkar edirsiniz. Rəhm edin!.. Yalvarıram, mənə rəhminiz gəlsin, yoxsa xəcalət və acı peşmançılıq hissindən ürəyim partlayacaqdır...

L e d i (*onun əlindən yapışır*). Ya indi, ya heç vaxt! Bu güclü qadın özünü çox boğmuşdur... İndi, heç olmasa, göz yaşlarımdan ağırlığını hiss et! (*Dərin bir nəvazişlə*) Qulaq as, Valter! Bədbəxt bir qadın... Güclü və yenilməz bir ehtirasla sənə doğru can atır... Atəşin bir məhəbbətin tükənməz çeşməsi qaynayan ürəyi ilə sənə sığınmaq istəyir... Sən isə, Valter, belə bir dəqiqədə soyuq "namus" sözü ilə onun qabağına çıxırsan... Bədbəxt bir qadın... Öz rüsvayçılığının ağırlığı altında əzilən, artıq qəbahətə nifrət edən, xoş əməllərin çağırışı ilə yenidən ucalmaq üçün qeyri-insani səylər göstərən bir qadın indi sənin ağıuşuna atılır...

(*Onu qucaqlayır, yalvarıcı və eyni zamanda təntənəli bir ifadə ilə*) Xilas etdiyən bu qadın sənə sayəndə yenidən öz Allahına qovuşmaq ümidindədir... (*Üzünü ondan çevirir, batqın və titrək səslə*) Yaxud da... Sənəni xəyalını unutməğa məcbur olaraq, sonsuz bir ümitsizliyə düşəcəkdir və yenidən qəbahətə daha çirkəbli girdabına yığılacaqdır...

F e r d i n a n d (*onun qolları arasında çıxıb çaşqınlıq içərisində*). Yox, ulu Tanrıya and olsun!.. Mən artıq dözə bilmirəm... Ledi, mən məcburam... Yer və göy bunu tələb edir... Mən sizə etiraz etməliyəm, ledi!

L e d i (*ondan uzaqlaşaraq*). Lakin indi yox! İndi yox! Sizi bütün müqəddəslərə and verirəm ki, indi yox!.. Onsuz da min bir xəncər yarası ilə yaralanmış ürəyimin qan verdiyi bu müdhiş dəqiqədə yox... Ölümdür mənə üçün o etiraz, yoxsa həyat? Mən qorxuram... Mən o etirazı istəmirəm!

F e r d i n a n d. Yox, yox, əziz miledi! Siz mənə dinləməlisiniz! Mənə sizə deyəcəklərim günahımı azaldar, bu, mənə bağışlamanız üçün hərərətli bir yalvarış olacaq... Mən sizin haqqınızda səhv eləmişəm, miledi. Mən gözləyirdim... Mən ümid edirdim ki, siz mənə nifrətimə layiq bir qadın olacaqsınız. Mən bura qəti bir niyyətlə sizi təhqir etməyə və sizdə özümə qarşı nifrət oyatmağa gəlmişdim... Əgər buna nail olsaydım, hər ikimiz nə qədər xoşbəxt olardıq! (*Qısa bir sükutdan sonra yavaşdan və bir az qorxa-qorxa*) Miledi, mən sevirəm, meşşan ailəsindən olan bir qızı... Çalğıcı qızı Luiza Milleri sevirəm. (*Ledinin rəngi ağarır, üzünü kənara çevirir, o isə daha cəsarətlə davam edir.*) Mənə nə gözlədiyini özüm bilirəm! Lakin əgər ağıl ehtirasa susmasını əmr etsə belə, vicdanın səsi daha qüvvətlə yüksələcək. Bütün günah mənədir. Onun məsumiyətini qızıl röyasından birinci mən oyatdım, ürəyinə cəsarətli ümidlər aşıladım, varlığını amansız ehtirasların ağzına atdım. Siz, yəqin, mənə cəmiyyətdəki mövqeyimdən, əsil-nəsəbimdən, atamın qayda-qanunlarından danışacaqsınız... Lakin mən sevirəm... Təbiətlə kübar cəmiyyətinin məşrutə qanunları arasındakı uçurum nə qədər dərindirsə mənə ümidim də bir o qədər böyükdür. Bir tərəfdə mənə arzum dayanmışdır – o biri tərəfdə xurafat! Görək hansı qalib gələcək: adət, yoxsa insan təbiəti.

L e d i bu zaman otağın lap dərinliyinə çəkilib əlləri ilə üzünü örtür.
F e r d i n a n d onun dalınca gedir.

Siz mənə nə isə demək istəyirdiniz, miledi?

L e d i (*dərin bir iztirab ifadəsi ilə*). Heç nə, cənab fon Valter! Heç nə... Yalnız onu deyər bilərəm ki, siz özünüzü də, məni də, üçüncü birisini də məhv edəcəksiniz.

F e r d i n a n d. Üçüncüsünü də?

L e d i. Hər üçümüz bədbəxt olacağıq. Atanızın tələsik çıxardığı qərara qurban gedəcəyik. Əgər ərim öz xoşu ilə əlini mənə uzatmayıbsa, mən heç vaxt onun ürəyinə hakim ola bilməyəcəyəm.

F e r d i n a n d. Necə dediniz, miledi? Əlini öz xoşu ilə sizə uzatmayıbsa? Amma, hər halda, yenə uzatmışdır? Demək, siz ürəksiz də o əli zorla qəbul etməyə hazırsınız? Siz, zavallı bir qızın əlindən bütün dünyası ona bağlı olan sevdiyi bir adamı ala bilərsiniz? Siz bu qızı bütün dünyası ona bağlı olan adamın əlindən qoparda bilərsiniz? Özü də bunu mənə bir dəqiqə əvvəl pərəstiş etdiyim Britaniya qızı deyir? Siz bunu etməyə qadirsiniz, miledi?

L e d i. Mən belə etməyə məcburam. (*Ciddi və kəskin*) Sizə olan mehribanlığım ehtirasımdan güclüdür, Valter, lakin namusum başqa cür hərəkət etməyə yol vermir... Bütün ölkə bizim nikahımızdan danışır. Bütün nəzərlər, bütün zəhərli oxlar mənə tərəf yönəldilmişdir. Əgər hersoqun təbəəsi məni rədd edərsə, bu, mənim üçün silinməz qara bir ləkə olar. Atanızla danışib istədiyinizə nail olun! Bacardığınız kimi özünüzü müdafiə edin!.. Mən heç bir şey qarşısında dayanmayacağam!.. (*Tez çıxıb gedir.*)

Mayor çaşqın halda, bir müddət hərəkətsiz dayanır, sonra qapıya tərəf atılır.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Çalğının evində otaq.
Miller, Millerin arvadı, Luiza.

M i l l e r (*tez daxil olur*). Bilirdim ki, belə olacaq!

L u i z a (*həyəcanla ona tərəf atılır*). Nə olub, ata, nə olub?

M i l l e r (*dəli kimi otaqda o yan-bu yana qaçır*). Mənim parad libasını verin! Tez olun! Mən onu qabaqlamalıyam. Manjetli ağı köynəyimi də verin!.. Mən dərhal məsələni başa düşdüm!

L u i z a. Allah xatirinə, söylə, nə olub?

M i l l e r i n a r v a d ı. Nə olub, axı? Nə hadisə üz verib?

Miller (*parikini yerə çırparaq*). Bu saatca bunu bərbərə aparın!.. Nə olub? (*Aynanın qabağına qaçır.*) Yenə saqqalım bir barmaq uzanmışdır!.. Nə olub? Sən, murdar heyvan, hələ bir xəbər də alırsan ki, nə olub? Lənət şeytana, işə düşdük, görüm səni Allahın bəlasına gələsən!

Millerin arvadı. Elədir, elədir, hər şeydə gərək mən müqəssir olam!

Miller. Əlbəttə, sən müqəssirsən, kifir yaramaz! Bəs kim təqsirkardır? Bu gün səhər o lənətə gəlmiş zadəgan balası ilə heyvərə-heyvərə danışan sən deyildin? Mən onda axı sənə dedim!.. Vurm hamısını xəbər vermişdir.

Millerin arvadı. Yaxşı, yaxşı! Nə bilirsən ki, xəbər verib?

Miller. Nə bilərəm? Yox bir bilməyim! Nazirin xidmətçisi qapımızın ağzında, elə bil, yerin altından çıxdı, özü də çalğıcını xəbər alır.

Luiza. Mən məhv oldum.

Miller. Sən də o məsum gözlərlə başımıza bəla oldun! (*Acı-acı gülmür.*) Görünür, adamlar doğru deyirlər: hər kəsin qızı gözəl doğulsa, demək, işin zatında bir şeytan əməli var... İndi mənə hər şey aydındır...

Millerin arvadı. Sən nə bilirsən ki, məsələ Luiza ilə əlaqədardır? Bəlkə, səni hersoqa nişan veriblər. Bir də gördün səni orkestrə götürdü.

Miller (*ağacını qapır*). Başına od yağsın, səni görüm külə dönəsən!.. Orkestrə! Bəli, orkestrə, ancaq elə bir orkestrə ki, sən, aradüzəldən miyançı, orada cır səslə ciyildəyəcəksən, mənim isə qamçıdan zolaq-zolaq olmuş kürəyim kontrabası əvəz edəcək. (*Kresloya yıxılır.*) Allah, sən özün saxla!

Luiza (*ölü kimi sapsarı olub oturur*). Ana! Ata! Nə üçün ürəyim birdən-birə belə dəhşətə gəldi?

Miller (*sıçrayır*). Qoy o dəftərxana siçanı xəlvət bir yerdə mənim qabağıma çıxsın!.. Bu dünyada olmasa da, lap o dünyada mənim qabağıma çıxsın. Kişi deyiləm, əgər onun ruhuna qan ağlatmasam. Üstəlik on vəsiyyət ayəsinin onunu da, “ulu atamız” duasının yeddisini də, Musanın və bütün digər peyğəmbərlərin bütün kitablarını da onun önünə elə naxışlayacağam ki, göyərmiş yeri qiyamət gününə qədər sağalması...

Millerin arvadı. Hür, söy, qışqır! Bununla şeytanın şərindən qurtarmaq olmaz! İlahi, sən özün bizə kömək elə! Nə eləyək? Kimə deyək? Necə eləyək? Sən de görək, Miller! (*Ulaya-ulaya otaqda o yan-bu yana qaçır*).

Miller. Bu saat nazirin yanına gedirəm. Özüm onunla bu barədə danışacağam, hər şeyi açıb ona deyəcəyəm, sən bu işi məndən əvvəl bilirdin. Mənə xəbərdarlıq etməli idin. Qızın ağlına başına yığmaq olardı. O vaxt hələ gec olmazdı... Amma, yox! Sən nəyə isə tamahsılanırdın, nəyə isə gözünü dikmişdin! Bir yandan da sən od qoyurdun!.. İndi al mükafatını, aradüzəldən miyançıl! Nə tökmüsən aşına, o çıxıb qaşığına! Mən isə qızımı götürüb, sərhədi keçib gedəcəyəm.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər, Ferdinand fon Valter, qorxmuş halda, tövşüyə-tövşüyə yüyürüb otağa daxil olur.

Ferdinand. Atam sizə gəlmişdimi?

Luiza (*qorxub diksinir*). Atanız?.. Qadir Allah!

Millerin arvadı (*əllərini dizinə çırpır*). Prezident?.. Biz məhv olduq!

Miller (*acı-acı gülür*). Allaha şükür, Allaha şükür! Toy-bayram günümüz gəlib çatdı!

Ferdinand (*Luizaya doğru yüyürüb, onu qolları arasında sıxır*). Göylər və cəhənnəm belə aramızda dursa, yenə sən mənimsən!

Luiza. Mən bu saat öləcəm... Sən nə demək istəyirdin? Sən dəhşətli bir adamın adını çəkdin... Necə? Sənin atan!

Ferdinand. Eybi yoxdur. Eybi yoxdur. Hər şey ötüb-keçdi. Sən yenə mənimləsən, mən yenə də sənirləyəm. Ah, qoy başımı sənin sinənin üstə qoyub, nəfəsimi dərim! O dəqiqələr qorxunc dəqiqələr idi.

Luiza. Hansı dəqiqələr? Sən məni öldürürsən!

Ferdinand (*geri çəkilib, mənalı-mənalı ona baxır*). Luiza, o dəqiqədə bir başqası gəlib sənin ürəyin ilə mənim ürəyim arasında dayandı, o dəqiqələrdə məhəbbətim, vicdanım qarşısında sönük qaldı, o dəqiqələrdə mənim Luizam öz Ferdinandı üçün artıq bütün dünya deyildi.

Luiza üzünü əlləri ilə qapayaraq kresloya yığılır. Ferdinand tez ona yaxınlaşır, hərəkətsiz nəzərlərini ona zilləyib dinməz-söyləməz dayanır, sonra birdən uzaqlaşır.

(*Böyük bir həyəcan içində*) Yox! Heç vaxt! Bu baş tutmayacaq! Mən bu məsum varlığı sənə qurban verə bilmərəm... Yox, ulu Tanrıya and

içirəm. Mən öz andımı poza bilmərəm, bu sönən baxışlar o andı mənə elə xatırladır ki, elə bil, qulaqlarımda göylər guruldayır. Ona bir nəzər sal, ledi! Sən də ona bax, qəddar ata! Mən bu mələyi öldürə bilərəmmi? Mən bu göyərçinin ruhuna cəhənnəm əzabları verə bilərəmmi? (*Qəti addımlarla ona yaxınlaşır.*) Mən onu göylərin dərğahına aparacağam, qoy qadir Allah özü desin, görüm mənim məhəbbətim cinayətkar məhəbbətdirmi? (*Luizanın əlindən tutub kreslodan qaldırır.*) Ruhdan düşmə, mənim əzizim! Sən zəfər çaldın! Mən təhlükəli bir vuruşdan qalib çıxmışam!

L u i z a. Yox, yox! Məndən heç nə gizlətmə! O qorxunc qərarını söylə, sən atanın adını çəkdin? Ledinin adını çəkdin? Mənim ürəyimi ölüm qorxusu çulğamışdır. Deyirlər, ledi ərə gedir...

F e r d i n a n d (*Luizanın ayaqlarına düşür.*) Mənə ərə gedir, zavallı!

L u i z a (*bir qədər sükutdan sonra yavaş-yavaş və titrək səslə, dəhşət dolu sakit bir ifadə ilə*). Bəs mən... Bəs mən niyə belə qorxdum? Atam mənə dəfələrlə demişdi... Mən isə inanmaq istəmirdim. (*Susur, sonra hönkürüb ağlayaraq Millerin qucağına atılır.*) Ata, qızın yenidən sənindir!.. Bağışla məni, ata... Sənin balan günahkar deyil ki, gördüyü yuxu bu qədər gözəl idi... İndi isə oyaqlıq bu qədər dəhşətli oldu...

M i l l e r. Luiza! Luiza! İlahi, o özündən getmişdir!.. Qızım, mənim yazıq balam... Lənət sənə, yoldan çıxaran! Lənət sənə, aradüzəldən arvad!

Millerin arvadı (*fəryad edərək, Luizanın üstünə yüyürür*). Qızım, mən bu lənətlərə layiqəmmi?.. Qoy Allah özü sizi mühakimə eləsin, baron! Bu quzucuğaz sizə nə etmişdir ki? Nə üçün onun başını kəsmək istəyirsiniz?

F e r d i n a n d (*qəti bir hərəkətlə Luizaya tərəf atılır*). Yox, mən onun məkrini dağıdacağam, xurafatın dəmir zəncirlərini parça-parça edəcəyəm, mən bir kişi kimi könlümün istədiyini seçəcəyəm, qoy onda mənim məhəbbətimin böyük qəhrəmanlığı qarşısında xırdaca insançıqazların başları gicəllənsin! (*Getmək istəyir.*)

L u i z a (*titrəyə-titrəyə kreslodan qalxıb, onun dalınca gedir*). Dayan! Dayan! Hara gedirsən?.. Ata! Ana! Bu necə işdir? Bu müdhiş dəqi-qədə o, bizi tərk edib gedir?

Millerin arvadı (*onun dalınca yüyürür və onu getməyə qoymur*). Bu saat prezident gələcək... O, bizim qızımıza rəhm etməyəcək... Özümüzə də rəhm etməyəcək. Cənab fon Valter, siz də bizi tərk edib gedirsiniz?

M iller (*dəli kimi güllür*). Tərk edib gedir! Belə də olmalıdır! Başqa nə cür ola bilər! Axı qız nəyi varsa, ona vermişdir! (*Bir əli ilə mayoru, o biri əli ilə Luizanı tutur.*) Dayan, cənab, yalnız bunun meyitini tapdaraq mənim evimdən çıxıb bilərsən. Əgər sən alçaq deyilsənsə, burada dayan, öz atanı gözlə! Qızın ürəyinə necə soxulduğunu atana nəqil elə, yalançı, ya da... Allah xatirinə... (*Luizanı onun üstünə itələyir, son dərəcə qəzəbli*) Əvvəlcə bu zavallı bəcəyi əz ki, sənin məhəbbətin onu bu rüsvayçılığa gətirib çıxardı!

Ferdinand (*qayıdır, son dərəcə fikirli halda otaqda gəzinir*). Prezidentin hökmü böyükdür, bu doğrudur... Atanın haqqı – geniş bir məfhumdur... Bu məfhumun dalında hər şey, hətta cinayət də gizlənə bilər. Bəli, bu haqqın əhatə dairəsi olduqca genişdir! Lakin yalnız məhəbbət adamı ifrat dərəcəyə çatdıra bilər... Yanıma gəl, Luiza! Əlini mənə ver! (*Coşqun bir hərəkətlə onun əlindən tutur.*) Son nəfəsimdə Allahımın məni tək buraxmayacağı bir həqiqət olduğu kimi, bizim də ittifaqımızın pozulmayacağı bir həqiqətdir. Əgər bu iki əli bir-birindən qoparsalar, həmin dəqiqə məni də kainata bağlayan tellər qırılacaq.

Luiza. Qorxuram. Mənə baxma! Sənin dodaqların əsir, hələ gözlərin nə qədər müdhişdir...

Ferdinand. Yox, Luiza! Qorxma! Bu hal məndə dəlilikdən irəli gəlir. Mənə göylərdən vəhy gəldi və mən sıxılmış sinənin, nəhayət, azad bir nəfəs alması üçün adamın öz-özünə misilsiz zor gəlməli olduğu o qəti anların birində uğursuz bir addım atdım. Mən səni sevirəm, Luiza! Sən mənim olmalısan, Luiza!.. İndi isə, tez atamın yanına! (*Qapıya tərəf yüyürür, qapıda prezident ilə üz-üzə gəlir.*)

ALTINCI GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər və prezident öz xidmətçiləri ilə.

Prezident (*daxil olaraq*). Aha, o buradadır!

Hamını dəhşət alır.

Ferdinand (*bir neçə addım geri çəkilir*). Bəli, məsumiyyət evindəyəm.

Prezident. Oğulun ataya necə itaət edəcəyi öyrədilən evdə. Ferdinand. İzn verin!..

Prezident (onun sözünü kəsərək, Millerə müraciətlə). Siz atasınız?

Miller. Mən musiqi müəllimi Millerəm.

Prezident (Millerin arvadına). Siz də anasınız?

Millerin arvadı. Elədir, elədir, anasıyam!

Ferdinand (Millerə). Ata, qızınızı buradan aparın, o, ayaq üstə ölmüşdür...

Prezident. Narahat olma, mən bu saat onun rəngini özünə gətirərəm. (Luizaya) Siz prezident oğlu ilə çoxdanmı tanışsınız?

Luiza. Mən onun kim olduğunu soraqlaşmırdım. Ferdinand fon Valter noyabr ayından bizə gəlib-gedib.

Ferdinand. Ferdinand fon Valter ona səcdə edir.

Prezident. O, sizə evlənmək təklif edib?

Ferdinand. Bir an əvvəl, qüdsiyyətlə, Allah qarşısında and içmiş kimi...

Prezident (oğluna acıqlı). Nə vaxt səndən soruşarlar, o vaxt sən öz dəliliklərini etiraf edərsən! (Luizaya) Cavab gözləyirəm.

Luiza. O, məni sevdiyinə and içmişdir.

Ferdinand. Və andını pozmayacaq.

Prezident. Sən bir susacaqsan, ya yox?.. Siz də onun andına inandınız?

Luiza (nəvazişlə). Mən də ona and içmişəm.

Ferdinand (qəti). Bizim ittifaqımız bağlanmışdır.

Prezident. Əmr edərəm, bu əks-sədanı buradan rədd eləyərlər. (Luizaya acıqlı) O, hər dəfə sizə nağd pul verirdi?

Luiza (gərgin düşünərək). Mən bu sualı yaxşı başa düşürəm.

Prezident (istehzalı gülüşlə). Başa düşürsünüz? Belə de? Mən ancaq onu demək istəyirəm ki, hər kəs öz zəhməti üçün bir şey alır. Siz də, yəqin ki, öz nəvazişlərinizi müftə yerə bəxş etmərdiniz? Yoxsa, olmaya, bu peşənin özü sizə ləzzət verirdi? Hə?

Ferdinand (qəzəb içində). Ey göylərin ildırımını! Siz bununla nə demək istəyirsiniz, ata?

Luiza (mənliliyi təhqir olunmuş bir qadın hissi ilə mayora). Cənab fon Valter! İndi siz azadsınız!

Ferdinand. Ata! Məsumiyyət cındır paltarda da hörmət oymalıdır.

Prezident (bərkdən gülür). Acizənə təşəkkür edirəm! Ata gərək oğlunun aşnasına hörmət eləsin!

L u i z a. Ey adil Allah! (*Huşunu itirib yıxılır.*)

F e r d i n a n d (*qılıncını sıyırib prezidentin üstünə çəkir və o saatca aşağı salır*). Ata! Siz mənə həyat vermisiniz, mən də sizə həyatınızı qaytarıram, haqq-hesab qurtardı. (*Qılıncını qımına qoyur.*) Oğulluq borcunun müqaviləsi parçalandı...

M i l l e r (*indiyəcən qorxaqcasına dayandığı yerdən irəli gəlir, özündən çıxaraq, gah qəzəbdən dişlərini qıcadır, gah da qorxudan dişləri bir-birinə dəyib şıqqıldayır*). Zati-aliləri, acığınız tutmasın, mənim balamın əti ətimdən, qanı qanımdandır. Kim onu satqın, yaramaz adlandırırsa, ataya şillə vurur, ancaq şapalağa şapalaqla cavab verərlər, bizim nırxımız belədir, acığınız tutmasın.

M i l l e r i n a r v a d ı. Ya Həzrəti-İsa, bizə rəhmin gəlsin! Qoca da lap özündən çıxıb!.. Ah, tufan qopacaq!

P r e z i d e n t (*yaxşı eşitməyərkək*). Aha, dəyyusun da səsi çıxdı. Bu saat biz sənənlə də danışarıq, dəyyus!

M i l l e r. Acığınız tutmasın, mənim adım Millerdir. Əgər adajioya qulaq asmaq istəyirsinizsə, qulluğunuzda hazırım, amma mən dəyyus deyiləm. Miyançılıqla məşğul olmuram. Hələ saray bu cəhətdən korluq çəkmir, ona görə biz meşşanların miyançılığına ehtiyac yoxdur. Acığınız tutmasın!

M i l l e r i n a r v a d ı. Kişi, sən allah, bəsdir! Sən arvadını da, qızını da məhv edirsən!

F e r d i n a n d. Ata, indi ki siz burada belə bir rol oynayacaqdınız, onda, heç olmasa, bu şahidləri özünüzlə bərabər gətirməyəydiniz.

M i l l e r (*yaxın gəlir, cəsarətlə*). Mən aydın danışırım zati-aliləri, acığınız tutmasın. Dövlət işlərini necə istəyirsiniz, o cür də idarə eləyin, burada isə evin sahibi mənəm. Əgər sizdən bir təmənnam olsa və hüzurunuza gəlsəm, onda sizə öz ehtiramımı bildirərəm, indi isə çağrılmamış qonağı mən evimdən bayıra ataram. Acığınız tutmasın.

P r e z i d e n t (*qəzəbindən rəngi qaçır*). Necə? Nə dedin? (*Ona yaxınlaşır.*)

M i l l e r (*yavaş-yavaş geri çəkilir*). Mənim rəyim belədir, zati-aliləri... acığınız tutmasın.

P r e z i d e n t (*özündən çıxır*). Ah, dələduz! Başından yekə qələt elədiyün üçün bu saat səni zindana saldıracağam. Gedin! Polis nəfərini bura çağırın!..

Xidmətçilərin bəzisi gedir.
Prezident qəzəbli halda otaqda vurmuxur.

Atanı zindana! Ana və əxlaqsız qız rüsvayçılıq dirəyinə bağlansın. Ədalət məhkəməsi mənim qəzəbimə çıxış yolu tapar. Bu təhqir üçün mən amansız bir intiqam alacağam. Hər cür həşərat mənim qəsdimi, niyyətimi pozub, oğulu atanın üstünə qaldıraraq, cəzasız qalacaq?.. Yox, görərsiniz, məlunlar nəsl! Mən sizi məhv edib, qəzəbimi söndürəcəyəm, bütün ailənizi – atanı, ananı, qızı – kinli intiqam hissimə qurban edəcəyəm!

F e r d i n a n d (*sakit və qəti bir hərəkətlə onların arasına girir*). Yox, qoymaram! Qorxmayın, mən buradayam. (*Prezidentə, yumşaqılıqla*) Tələsməyin, ata! Əgər həyatınız sizin üçün qiymətlidirsə, zor işlətməyin! Ürəyimdə elə bir guşə var ki, orada hələ bir dəfə də olsun “ata” sözü söylənməmişdir... Ora girməkdən qorxun!

P r e z i d e n t. Sus, alçaq! Mənim səbrim artıq tükənmişdir!

M i l l e r (*ağır bir süstlükdən ayılaraq*). Qızdan göz-qulaq ol, arvad. Mən hersoqun yanına gedirəm... Hersoqun dərzisi – Allah özü bunu mənim yadıma saldı – məndən fleyta çalmağ öyrənir. Hersoq məni müdafiə edər! (*Qarıya tərəf yönəlir.*)

P r e z i d e n t. Necə, hersoqun yanına? Sən yadımdan çıxarmısan ki, mən hersoqun astanasıyam, əgər sən bu astanadan atlanıb keçə bilməsən, mütləq öz boynunu sındıracaqsan? Hersoqun yanına getmək istəyirsən, axmaq? Yox, sən yerin dərin qatında diri-diri basdırıldığı zindandan, cəhənnəmlə zülmətin bir-birinə göz qırpdığı yerdən, nə bir səs-səmir eşidilən, nə bir işıq şüası düşən yerdən onu imdadına çağıra bilərsən. Orada qolundakı zəncirləri cingildədərk, istədiyən qədər fəryad edə bilərsən: “Hanı, yer üzündə ədalət!”

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər və polis nəfərləri.

F e r d i n a n d (*Luizanın yanına yüyürür, Luiza huşunu itirib onun qucağına yıxılır*). Luiza!.. Kömək edin! Xilas edin! O, qorxudan belə olmuşdur!

Miller qarğı ağacını götürüb, şlyapasını başına qoyur, hücuma hazırlaşır.
Millerin arvadı prezidentin qarşısında diz çökür.

P r e z i d e n t (*polis nəfərlərinə öz ordenini göstərərək*). Hersoqun adı ilə onları həbs edin!.. Rədd ol, bu küçə qızının yanından!.. Bu saat

o, huşunu itirmişdir, amma boynuna dəmir boyunduruq salıb daşqalaq ediləndə dərhal özünə gələcək.

Millerin arvadı. Rəhm edin, zati-aliləri, rəhm edin! Rəhm edin!

Miller (*zorla arvadını qaldırır*). Allahın qarşısında diz çök, qoca zırzır!.. Alçaqların qarşısında diz çökmə!.. Fərqi yoxdur, mən onsuz da zindana getməliyəm!

Prezident (*dodaqlarını dişləyir*). Təkcə zindanla baş qurtarsan, Allahına şükür elə, quldur! Sənin üçün dar ağacında da yer tapılar! (*Polis nəfərlərinə*) Sizə yüz dəfə deməliyəm?

Polis nəfərləri Luizaya yaxınlaşırlar.

Ferdinand (*dikəlib Luizanı qoruyur, qəzəbli*). Kim cəsəret edər?.. (*Qılıncından yapışır, ancaq qınından çıxarmır, dəstəsi ilə qorunur.*) Hər kəs kəlləsini də polisə satıbsa, qoy ona yaxın gəlsin! (*Prezidentə*) Özünü-zə yazığınız gəlsin, ata! Çox ağ eləməyin!

Prezident (*polis nəfərlərini hədələyərək*). Siz bir parça çörəyinizdən məhrum olmaq istəyirsiniz, qorxaqlar!..

Polis nəfərləri yenidən Luizaya tərəf gəlirlər.

Ferdinand. Düşmən qüvvələri! Geri çəkilin, sizə deyirlər!.. Təkrar edirəm. Özünü-zə yazığınız gəlsin, ata! Məni ifrata vaxtdırmayın!..

Prezident (*qəzəbindən qızıqıb özündən çıxaraq, polis nəfərlərinə*). Siz beləmi səy göstərirsiniz, dələduzlar?

Polis nəfərləri daha cəsəretlə Luizaya yaxınlaşırlar.

Ferdinand. İndi ki belədir (*qılıncını çıxarıb bir neçə nəfəri yaralayır*), qoy ədalət məhkəməsi məni məhv eləsin!

Prezident (*qəzəblə*). Hünərin var, əlini mənə vur! (*Luizanı Ferdinandın əlindən alıb polis nəfərlərindən birinə verir*).

Ferdinand (*acı güllüşlə*). Ata! Ata! Siz xilqət naminə rəzil bir həcvsiniz, çünki o, əla bir cəlladdan pis bir nazir yaratmışdır!

Prezident (*polislərə*). Qızı aparın!

Ferdinand. Ata! Əgər o, rüsvayçılıq dirəyi qarşısında dayanmalı olsa, mayorla – prezident oğlu ilə bir yerdə dayanacaq! İndi yenə də öz qərarınızı dəyişdirmirsiniz?

Prezident. Eybi yoxdur, daha məzəli tamaşa olar... Aparın onları!

Ferdinand. Ata, mən öz zabit qılıncımı bu qızın ayaqları altına ataram. Yenə də öz qərarınızı dəyişdirmirsiniz?

Prezident. Sən onsuz da zabit şərəfinə ləkə salmısan... Aparın onları! Aparın! Mənim sözüm qanundur.

Ferdinand (*polis nəfərlərindən birisini itələyir, bir əli ilə Luizanı tutur, o birisi ilə qılıncı onun üstünə çəkir*). Ata! Siz mənim arvadımı rüsvay etməmişdən əvvəl mən onu öldürərəm... Siz yenə də öz qərarınızı dəyişdirmirsiniz?

Prezident. Əgər qılıncın kifayət qədər itidirsə, öldür!

Ferdinand (*Luizanı buraxıb çaşqın nəzərlərini göyə dikir*). Ey qadir Allah, səni şahid çağıraram! Bütün insani vasitələr kömək eləmədi, indi isə şeytan əməlinə əl ataq!.. Aparın onu rüsvayçılıq dirəyinə, mən isə bu zaman (*prezidentin qulağına əyilib, ucadan pıçıldayır*) sənin necə prezident olduğunu bütün paytaxta cəzə çəkəcəyəm. (*Gedir.*)

Prezident (*İldırım vurmuş kimi*). Nə dedin?.. Ferdinand! Qızı buraxın! (*Mayorun dalınca qaçır.*)

Üçüncü pərdə

BİRİNCİ GƏLİŞ

Prezident evində zal.
Prezident və katib Vurm daxil olurlar.

Prezident. Baş tutmadı!

Vurm. Mən elə bundan qorxurdum, zati-aliləri! Zor ilə xəyal-pərvərləri daha da qızıqdırmaq olar, amma heç vaxt onları islah etmək olmaz!

Prezident. Amma mən bütün ümidimi bu tədbirə bağlamışdım. Mən belə fikir edirdim: əgər qızı rüsvay etsək, Ferdinand bir zabit kimi geri çəkilməyə məcbur olacaq.

Vurm. Çox gözəl. Onda, doğrudan da, qızı rüsvay etmək lazım idi.

Prezident. İndi yaxşıca fikirləşəndə görürəm ki, mən gərək istədiyimi eləyəydim. Ferdinand tərəfindən o, boş bir hədə-qorxu idi, o heç bir vaxt onu yerinə yetirə bilməzdi.

Vurm. Yox, elə deməyin. Boğulan ehtiras hər cür dəliliyə qadirdir. Özünüz deyirdiniz ki, cənab mayor sizin dövləti idarə etmək işinizdən razı deyil. Çox güman ki, belədir, onun darülfünundan gətirdiyi qayda-qanunlar, mənə elə o zaman qəribə görünmüşdü. Eyni zamanda, həm böyük, həm alçaq olmaq kimi xüsusi bir məharətin ən yüksək müdriklik hesab olunduğu belə bir saatda, ruhi əzəmət və şəxsi nəcabət haqqındakı boş xəyallar nəyə gərəkdir? Sizin oğlunuz çox gənc və qızğındır. Uzun və dolaşq intriqa yolu ona uyğun gələn çarə deyil, yalnız son dərəcə böyük və qeyri-adi bir şey onun izzətinə toxuna bilər.

Prezident (*əşəbi halda*). Bağışlayın, sizin bu dərin mülahizələrinizin bizim işə nə dəxli var?

Vurm. Bunlar zati-alinizə ən zəif yeri axtarıb tapmağa kömək edər və bəlkə də, nə cür müalicə üsulu lazımdır, onu da sizə göstərər.

Məni bağışlayın, o xasiyyətdə bir adama əsla sırr vermək olmazdı və eyni zamanda onu qəzəbləndirmək də lazım deyildi. Sizin hakimiyyət başına gəlmək üçün əl atdığınız vasitələrə o nifrət edir. Çox ola bilsin ki, yalnız oğulluq hissi indiyə qədər onun xəyanətkar dilini bağlı saxlamışdır. Əgər onun əlinə bu hissini boğmaq üçün qanuni bir əsas versəniz, ehtirasına qarşı bitib-tükənməyən sui-qəsdlərlə heç də mehriban bir ata olmadığınızı ona göstərsəniz, o zaman ondakı vətənpərvərlik hissi hər şeyə üstün gələcək. Bu cəsarətli fikir – öz doğma atasının hakimiyyətini yıxaraq, ədalət məhkəməsinə belə ağılaşmaz bir qurban vermək fikri, özü onu şirnikdirə bilər.

P r e z i d e n t. Vurm, Vurm, siz məni nə qədər qorxunc bir uçuruma doğru itələyirsiniz.

V u r m. Mən sizi o girdəbdən uzaqlaşdırmaq istəyirəm, zati-aliləri. Açıq danışa bilərəmmi?

P r e z i d e n t (*oturu*). Cinayətkar öz əlbir yoldaşı ilə danışan kimi.

V u r m. Elə isə, xahiş edirəm, məni bağışlayasınız, siz bütün bu prezidentliyinizi, mən belə başa düşürəm ki, öz çevikliyinizlə, təcrübəli bir saray xadiminin çevikliyi ilə əldə etmişiniz. Belə olduqda, nə üçün siz bir ata kimi də çeviklik göstərmədiniz? Yadıңызdadır, siz necə məsul bir sima ilə öz sələfinizi tovlayıb piket oyununa dəvət etdiniz, sonra da gecə yarısına qədər onunla oturub Burqon şərabı içdiniz, halbuki həmin bu gecə nəhəng bir minanın partlayışı hazırlanırdı və o yazığın küllü göyə sovrulacaqdı... Nə üçün oğlunuza onun düşməninin kim olduğunu açdınız? Onun sevgi işlərinin mənə məlum olduğundan o gərək şübhəyə düşməyə idi. Siz bu məhəbbət üçün quyu qazarkən gərək lağımı qızın istiqamətində açaydınız, oğlunuzun isə ürəyinə toxunmayardınız! O zaman siz, düşmən qoşunlarının sıx yerinə hücum etməyib, onun qüvvələrini pərənpərən salmağa çalışan müdrik bir sərkərdəyə bənzərdiniz.

P r e z i d e n t. Buna necə nail olmaq olardı?

V u r m. Çox asanlıqla. İndi belə hələ iş tamamilə uduzulmamışdır. Bir müddət atalıq haqqınızı yadıңызdan çıxarın, oğlunuzun ehtirası ilə mübarizəyə girişməyin, onun ehtirası müqavimət gördükdə ancaq güclənə bilər. İcazə verin, mən bu ehtirasın atəşində bir ilan qızdırım və bu ilanla da onun ehtirasını məhv edim.

P r e z i d e n t. Mən sizi dinləyirəm.

V u r m. Ya mən insan qəlbini barometrinə pis bilirəm, ya da

cənab mayorun qısqanclığı da sevgisi kimi amansızdır. Qızın üzəri-nə şübhə kölgəsi salın, bunun yalandan, gerçəkdən olmasının əhə-miyyəti yoxdur. Azca maya kifayətdir ki, bütün xəmir qıvcıqıb daşsın!

P r e z i d e n t. O mayanı haradan alağ?

V u r m. İndi biz əsas nöqtəyə gəlib çatdıq... Amma mən əvvəlcə bilmək istəyirəm ki, zati-aliləri, mayor gələcəkdə də inad edərsə, siz çox şeyi itirərsiniz? Həmçinin oğlunuzun meşşan qızı ilə olan romanının bitməsi və ledi Milfordla evlənməsi sizin üçün nə dərə-cədə əhəmiyyətlidir?

P r e z i d e n t. Necə yəni, çoxmu şey itirirəm, Vurm? Əgər mayorun ledi Milfordla nikahı baş tutmazsa, bütün nüfuzumu itiri-rəm, yox, əgər oğlumı məcbur eləmək təşəbbüsündən əl çəkmə-səm, öz həyatımı itirirəm.

V u r m (*sevincək*). Onda zəhmət çəkin, mənə qulaq asın! Cənab mayoru biz hiylə ilə ram edirik. Sizin bütün qüdrətinizi qızın əleyhinə işə salarıq. Biz qızı üçüncü bir şəxsə sevgi məktubu yazmağa məcbur edirik, sonra da bir yol tapıb elə edirik ki, bu məktub mayorun əlinə keçər.

P r e z i d e n t. Boş şeydir! Kim özünün ölüm qərarına özü qol çəkər?

V u r m. Əgər siz mənə tam sərbəst hərəkət eləmək imkanı ver-səniz, qız belə bir qərara qol çəkəcəkdir. Mən o mərhəmətli varlığı beş barmağım kimi tanıyıram. Onun ürəyində iki kövrək tel var, o tellərin birində biz istədiyimiz havanı çalarlıq. Mən qızın atasını və mayoru nəzərdə tuturam. Mayor burada bizim işimizə yaramaz, odur ki biz qızı çalğıcı vasitəsi ilə tora salarıq.

P r e z i d e n t. Nə cür?

V u r m. Siz özünüz, zati-aliləri, mənə danışdınız ki, çalğıcı öz evində necə qalmaqal saldı, qızın atasını cinayət məhkəməsi ilə hədələmək çətin deyil. Hersoqun sevimlisi olan şəxs müəyyən qədər hökmdarın kölgəsidir. Hökmdarın yaxın adamını təhqir edən şəxs, hökmdarın özünü təhqir edir. Bu barədə narahat olmayın: mən o qoçağı elə qısqanma-boğmaya salaram ki, ipək kimi yumşalar.

P r e z i d e n t. Ancaq bunlar hamısı yalnız gözlərini qorxutmaq üçün edilməlidir.

V u r m. Əlbəttə! Bütün ailəni diz çökdürərik – bu da bizə kifa-yət edir. Çalğıcını səs-küy salmadan dama salarıq, lazım gəlsə, qızın

anasını da ora aparırıq, sonra qıza məsuliyyətindən, dar ağacından, ömürlük qala dustaqlığından danışırıq, onu başa salırıq ki, atasını azad eləmək üçün yeganə yol belə bir məktub yazmaqdır...

Prezident. Çox gözəl! Çox gözəl! İndi başa düşürəm...

Vurm. Qız atasını olduqca çox istəyir... Həmin bu atanı isə ölüm cəzası, yaxud, ən azı, həbsxana gözləyir, qız bu işə bais olduğu üçün vicdan əzabı çəkir, digər tərəfdən də başa düşür ki, mayordan ayrılmalı olacaq, ona görə axırda başını elə itirir ki, – onu belə bir vəziyyətə gətirib çıxarmaq mənim boynuma, – istər-istəməz özü gəlib tələyə düşər.

Prezident. Bəs mənim oğlum? Axı o, bir anda hamısını bilər? Onda lap dəli olub, özündən çıxar?

Vurm. Bu barədə mənə arxayın olun, zati-aliləri, bütün ailə bu əhvalatı tamamilə gizli saxlayıb, yalanı açmayacaqlarına and içməyincə, valideynlər həbsxanadan buraxılmayacaqlar.

Prezident. And içməyincə? O andların nə qiyməti var, axmaq?

Vurm. Sizin üçün, mənim üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur, zati-aliləri! O cür adamlar üçün isə and, hər şeydir. İndi baxın, görün bu kələyimizin axırı nə ilə qurtaracaq. Qız həm mayorun məhəbbətindən məhrum olacaq, həm də öz təmiz adına ləkə salacaq. Valideynlərin də belə bir qulaqburmasından sonra ağızları yanacaq, hətta mənim ayağıma düşəcəklər ki, onların qızını alıb, namuslu adlarını təmizə çıxarım!

Prezident (*gülərək, başının hərəkəti ilə təsdiq edir*). Təslim oldum, təslim oldum, dələduz! Yaman incə tor qurmusan. Şagird öz müəllimini ötüb-keçmişdir. İndi bir məsələ qalır. Məktub kimin adına yazılmalıdır? Kimi bu işə qarışdırmaq?

Vurm. Təbiidir ki, bu işə elə bir adamı qarışdırmaq lazımdır ki, oğlunuzun qərarından asılı olaraq, o ya hər şeyi qazanmalı, ya da hər şeyi uduzmalıdır.

Prezident (*bir qədər fikirləşir*). Mən ancaq hofmarşalın adını çəkə bilərəm.

Vurm (*çiyinlərini çəkir*). Luiza Millerin yerində olsaydım, belə bir intixabi məni valeh etməzdi.

Prezident. Axı nə üçün? Bir deyin görüm! Moda ilə geyinir, *eau de mille fleurs*¹ ətri və müşk qoxusu saçır, ağızından dürr tökülür,

¹ Çiçək odekolonu (*fran.*)

meşşan ailəsindən çıxmış bir qız bunları görəndə ağzının suyu axmazmı? Qısqançlıq o qədər də yaxşını, pisi ayırd eləyən deyil, dostum! Marşalın dalınca adam göndərirəm. (*Zəngi çalır.*)

Vur m. Demək, zati-aliləri, siz marşalla söhbət edib, çalğıcını həbs etmək üçün əmr verirsiniz, mən isə dediyimiz məhəbbət naməsinin tərtibi ilə məşğul oluram.

Prezident (*yazı masasına yaxınlaşır*). Hazır olan kimi gətirin, mən baxım.

Vur m gedir.
Prezident oturub yazır.
Xidmətçi daxil olur. Prezident ayağa qalxıb kağızı ona verir.

Bu, həbsə alınmaq haqqında əmrdir, dərhal bunu polis idarəsinə apar! De ki, hofmarşalın da dalınca adam göndərsinlər.

Xidmətçi. Cənab-aliləri elə bu saat bura gəldilər.

Prezident. Daha yaxşı. Yadından çıxmasın, onlara tapşır, çox ehtiyatla hərəkət etsinlər ki, sonra səs-küy çıxmasın.

Xidmətçi. Baş üstə, zati-aliləri.

Prezident. Başa düşdün? Hər şey gərək gizli qalsın, ört-basdır edilsin.

Xidmətçi. Əmrinizi yerinə yetirərəm, zati-aliləri. (*Gedir.*)

İKİNCİ GƏLİŞ

Prezident, hofmarşal.

Hofmarşal (*sözləri bir-birinin dalınca yağdırır*). Mən sizə *en passant*¹ baş çəkməyə gəlmişəm, mənim can-ciyərim, necəsiniz? Kefiniz necədir? Bu gün “Dido” operasını verirlər, nəhəng bir atəşfəşanlıq olacaq, bütün şəhər işıq içində üzəcək. Siz şəhərin necə alovlanacağına baxmaq istəyirsinizmi? Necə?

Prezident. Yox, mənim bəsimdir, öz evimdə elə bir atəşfəşanlıq var ki, qorxuram bütün qüdrətimi külə döndərib havaya sovura! Siz lap vaxtında gəlmisiniz, əziz marşal, bir məsələdə mənə həm işlə, həm də sözlə kömək etməyinizi xahiş edəcəyəm, bu iş ya bizi daha da yüksəldəcək, ya da həmişəlik məhv edəcək. Əyləşin!

Hofmarşal. Məni qorxutmayın, əzizim!

¹ Ayaqüstü (*fran.*)

Prezident. Təkrar edirəm, ya bizi yüksəldəcək, ya tamam məhv edəcək. Siz mənim mayora və ledi Milforda aid planımı bilirsiniz. Sizin və mənim rifah halımızı möhkəmlətməyin bizim üçün nə qədər mühüm olduğunu sizə izah etmək lazım deyil. İndi hər şey uçub dağıla bilər, Kalb. Ferdinand razı olmur.

Hofmarşal. Razı olmur... Razı olmur... Mən isə bütün şəhərə car çəkmişəm. Hər yerdə elə bu toydan danışirlər.

Prezident. İndi bütün şəhər sizi yalançı hesab edəcək. Ferdinand başqasını sevir.

Hofmarşal. Zarafat edirsiniz, məgər bu, bir maneədir?

Prezident. Mənim oğlum kimi tərs bir adam üçün yenilməz bir maneədir.

Hofmarşal. Yəni o, elə dəlidir ki, öz səadətinə boyun qaçırır? Necə?

Prezident. Özündən xəbər alın, görün sizə nə cavab verir.

Hofmarşal. Ah, *mon Dieu!*¹ Axı o nə cavab verə bilər?

Prezident. Cavabı bu olacaqdır ki, yüksək rütbəyə qalxmaq üçün əl atdığımız cinayətləri açıb bütün aləmə car çəkəcəkdir, saxta məktub və vəsiqələrimiz barəsində xəbərçilik edəcəkdir, ikimizi də güdaza verəcəkdir.

Hofmarşal. Ah, Allah eləməsin!

Prezident. O, mənə belə cavab verdi. O, artıq hər bir şeyə hazır idi. Mən hədsiz alçalmağın bahasına onu güc-bəla bu hərəkətdən saxladım... Buna nə deyirsiniz?

Hofmarşal (*qoyun kimi ona baxır*). Mənim üçün bu, ağlasığmaz bir şeydir.

Prezident. Bu, hələ harasıdır. Eyni zamanda casuslarım mənə xəbər gətirdilər ki, oberşenk fon Bok bu gün-sabah ledi Milforda elçi düşəcək.

Hofmarşal. İşin tərsliyinə bax! Kim dediniz? Fon Bok dediniz? Siz bilirsinizmi ki, o, mənim ən qəddar düşmənimdir? Özü də bilirsiniz nə üçün?

Prezident. Birinci dəfə eşidirəm.

Hofmarşal. Bircə qulaq asın, əzizim, öz qulağınıza inanmayacaqsınız... Saraydakı o ziyafət... yəqin ki, yadınızdadır... Bəli... O vaxt hələ birinci dəfə ingilis kadrili oynayırdılar ki, qraf fon Merşaumun

¹ Ah, aman Allah (*fran.*)

dominosuna çilçıraqdan isti mum damcıladı... Ah, aman Allah, yəqin ki, bunlar sizin yadınızdadır!

P r e z i d e n t. Əlbəttə, yadımdadır, belə şeylər heç yaddan çıxar?

H o f m a r ş a l. Aha, bax elə o vaxt şahzadə xanım Amaliya rəqs zamanı corabının bağını itirmişdi. Təbiidir ki, hamı əl-ayağa düşdü. Fon Bokla mən hələ kamer-yunker idik – bütün bal-maskarad zalını iməkləyə-iməkləyə corabbağını axtarırdıq... Nəhayət, mən corabbağını gördüm... Fon Bok da gördü... Fon Bok tez özünü irəli atıb, corabbağını mənə əlimdən qapdı... Təsəvvür edirsiniz? Şahzadə xanıma təqdim etdi və onun ağızından təşəkkür qopartdı, mən isə yana-yana qaldım... Sizcə, buna nə ad vermək olar.

P r e z i d e n t. Abırsız adamdır!

H o f m a r ş a l. Mən isə yana-yana qaldım. Az qala, özümdən getmişdim. Misli görünməmiş bir xainlik!.. Nəhayət, özümü ələ alıb şahzadə xanıma yaxınlaşdım və dedim: “Zati-nəcabətləri! Fon Bok corabbağınızı sizə təqdim etmək səadətinə nail oldu. Lakin onu birinci dəfə görə adam gizlicə öz mükafatını almışdır və səsinə çıxarmır”.

P r e z i d e n t. Afərin, marşal! Afərin!

H o f m a r ş a l. “Və səsinə çıxarmır”... Lakin mən qiyamətə qədər bunu Fon Boka bağışlamayacağam. Alçaq və yaramaz yaltaq! Bu, hələ harasıdır! İkimiz də döşəmənin üstündə diz çöküb corabbağına tərəf uzananda Fon Bok sağ tərəfdən saçımdakı pudranı çırpıb yerə tökdü, mən də bütün bal müddətində sıradan çıxmalı oldum.

P r e z i d e n t. Bax, həmin bu adam ledi Minfordla evlənib sarayda birinci şəxs olacaq.

H o f m a r ş a l. Bu dərd məni öldürər. Birinci şəxs? Birinci şəxs? Nə üçün birinci şəxs? Nə üçün siz elə düşünürsünüz ki, bu, mütləq belə olacaqdır?

P r e z i d e n t. Çünki Ferdinand istəmir, başqa müştəri də tapmaq olmayacaq.

H o f m a r ş a l. Məgər sizin imkanınız yoxdurmu, mayoru bu işə məcbur edəsiniz? Qoy bu lap ifrat dərəcədə kəskin və amansız bir ölçü olsun? Bizim üçün indi, hər cür vasitə yaxşıdır, tək o mənhus Fon Bok yolumuzdan rədd olub getsin.

P r e z i d e n t. Mən birçə vasitə bilirəm ki, o da sizin əlinizdədir.

Hofmarşal. Mənim əlimdədir? Siz bununla nə demək istəyirsiniz?

Prezident. Mayoru sevgilisindən küsdürmək lazımdır.

Hofmarşal. Küsdürmək? Siz bunu necə təsəvvür edirsiniz? Mən nə eləməliyəm?

Prezident. Əgər biz qızı ləkələyə bilsək, demək, məqsədinizə nail olmuşuq.

Hofmarşal. Şayiə yayım ki, qız oğurluq eləyir? Siz bunu nəzərdə tutursunuz?

Prezident. Yox, canım. Bu haradan ağılınıza gəldi... Şayiə yaymaq lazımdır ki, qızın başqa sevgilisi var.

Hofmarşal. Kimdir axı o?

Prezident. O başqa birisi siz olmalısınız, baron.

Hofmarşal. Mən? Mən? O, zadəgan qızıdır mı?

Prezident. Zadəgan qızı haradan oldu? Bunu haradan çıxardınız? O, çalğıçı qızıdır.

Hofmarşal. Demək, meşşan qızıdır? Bu, mənə yaraşmaz. Necə?

Prezident. Necə yəni yaraşmaz? Bu nə axmaqlıqdır? Göyçək bir qızın əsil-nəslini axtarmaq sizdən başqa bu yer üzündə kimin ağılına gələr?

Hofmarşal. Axı mən evliyəm, heç olmasa, bunu nəzərə alın! Hələ sarayda mənim haqqımda söz-söhbət olmaz mı?

Prezident. Bu, başqa məsələ. Bağışlayın, mən bilmirdim ki, sizin üçün ciddi qaydalara riayət edən bir adam olmaq nüfuzlu bir adam olmaqdan daha mühümdür. Bəlkə, elə məsələni buradaca qurtaraq?

Hofmarşal. Hirslənməyin, baron. Mən sizi yaxşı başa düşmədim.

Prezident (*soyuq*). Yox, yox! Siz tamamilə haqlısınız. Mən özüm də tənge gəlmişəm. Məsələni uzatmaq lazım deyil. Mən fon Boku baş nazir vəzifəsinə təyin olunması münasibətilə təbrik edəcəyəm. Dünyada tək mən deyiləm ki... Mən istefa verəcəyəm.

Hofmarşal. Bəs mən necə olacağam?.. Sizə nə var ki! Siz elmlil adamsınız! Mən isə... Əgər əlahəzrət məni vəzifəmdən kənar etsə, onda mən nəyi təmsil edəcəyəm?

Prezident. Srağagünkü lətifəni, keçənlikli modanı.

H o f m a r ş a l. Mənim əzizim, mənim gövhərim, rica edirəm, sözlərinizi geri götürün! Mən də öz tərəfimdən hər şeyə hazırım.

P r e z i d e n t. Deməli, siz razılıq verirsiniz ki, Miller deyilən bir qızın görüş təyin etmək üçün yazdığı kağızda sizin adınız çəkilsin!

H o f m a r ş a l. Aman Allah, əlbəttə.

P r e z i d e n t. Buna da razı olursunuz ki, həmin kağızı mayorun gözüne sataşa bilən bir yerə tullayasınız!

H o f m a r ş a l. Bəli, mən parad zamanı o kağızı cib dəsmalım ilə bir yerdə, guya, bilmədən yerə salaram.

P r e z i d e n t. Üstəlik, mayorun qarşısında o qızın aşnası rolunu oynamağa da razısınızmi?

H o f m a r ş a l. *Mort de ma vie*¹, mən ona həddini göstərəm! Mən ağızından süd iyi gələn o uşağa göstərəm ki, mənim gözəlçəmi əlimdən almaq nə deməkdir!

P r e z i d e n t. Bax buna varam!.. Məktub elə bu gün hazır olacaq. Gəlib məktubu aparmaq üçün axşama qədər siz bir də mənim yanıma təşrif gətirməli olacaqsınız. Onda biz necə hərəkət edəcəyimiz barədə ətraflı fikirləşərik.

H o f m a r ş a l. Mən ancaq birinci dərəcəli əhəmiyyəti olan on altı ziyarətimi bitirən kimi dərhal sizin yanınıza gələm. Məni bağışlayın. Bilatəxir sizi tərk etməliyəm. (*Gedir.*)

P r e z i d e n t (*zəngi çalır*). Mən sizin məharətinizə arxayın oluram, marşal!

H o f m a r ş a l (*geri çevrilir*). Ah, *mon Dieu*! Siz ki məni tanıyırsınız.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Prezident, Vurm.

V u r m. Çalğıcını və arvadını səssiz-küysüz, çox səliqə ilə həbsə ala bildik. İndi zati-aliniz istəsə, buyurub məktubu oxuya bilər.

P r e z i d e n t (*məktubu oxuyur*). Afərin, afərin, katib! Marşalı da tora salmışıq! Bu zəhər, sağlamlığın özünü belə irinli bir cüzama döndərə bilər. İndi biz ataya bəzi şeylər təklif edərik, sonra isə qızın üstünə düşərik.

Hərəsi bir tərəfə gedir.

¹ Lənət olsun (*fran.*)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Millerin evində.
Luiza, Ferdinand.

Luiza. Mənimlə daha bu barədə danışma, mən artıq xoşbəxt günlər görməyəcəyəm. Bütün ümidlərim ürəyimə gömüldü.

Ferdinand. Mənim ümidlərim isə ürəyimdə baş qaldırır. Atam cilov gəmirir. Atam bütün qüdrətinin zərbələrini başımıza yağdıracaq. Nəticəsi isə o olacaqdır ki, o, mənim ürəyimdəki oğulluq hissini öldürəcəkdir. O oğulluq borcu hissi artıq mənə hakim deyil. Qəzəb və ümitsizlik onun qatil olduğunu, onun cinayətinin sirrini açıb söyləməyə məni məcbur edəcək. Oğul öz atasını cəllad əlinə verəcək... Biz uçurum kənarındayıq, lakin bu uçurum mənim başgicəlləndirən bir sıçrayışa cəsarət etməm üçün yaranmalı idi. Qulaq as, Luiza, ehtirasım kimi böyük və cürətli fikirlər ürəyimə sığmır. Sən, Luiza, mən və məhəbbətimiz! Bu dairə bütün göyləri ehtiva etməirmi? Yoxsa, sənə başqa dördüncü bir şey də lazımdır?

Luiza. Bədir! Mən sənənin nə demək istədiyini fikirləşəndə belə, davam gətirməyib sarsılıram.

Ferdinand. Bizə bu dünyadan heç nə lazım deyil, elə isə nə üçün yalvarıb ondan xeyir-dua diləməliyik? Heç bir şey qazanmayıb, üstəlik, hər bir şeyimizi itirə biləcəyimiz bir yerdə nə üçün taleyimizi sınayaq? Məgər sənənin gözlərinin incə şüaları Reynin dalgalarında deyil, Elbanın, yaxud Baltik dənizinin dalgalarında əks edərsə, bu, sənənin gözlərindəki şəfqət nurunu söndürə bilərmə? Luizam məni harada sevərsə, ora mənim vətənimdir. Mənim üçün sənənin ayaqlarının qorxunc, qumlu səhralarda buraxdığı iz doğma yurdumdakı əzəmətli kilsə binasından daha qiymətlidir. Şəhərlərin dəbdəbəsi bizim nəyimizə lazımdır? Biz sənənlə harada olsaq, Luiza, hər yerdə günəş doğacaq və batacaq, bu isə o qədər gözəl bir tamaşadır ki, ən cəsarətli sənətkar xəyalı belə onun qarşısında sönük qalır. Qoy biz məbədlərdə ibadət etmək imkanından məhrum olaq, əvəzində məftunedici bir titrəyişlə gecə yer üzərinə çökəndə göydə üzən Ay bizi tövbə etməyə çağıracaq, ulduzlar məbədi isə bizimlə birlikdə ehtiramlı bir sükut içində ulu Tanrını təqdis edəcəkdir. Məgər biz məhəbbətdən danışmaqdan yorula bilərikmi? Luizamın təkə bir

təbəssümü haqqında danışmaq olar. Amma mən onun göz yaşlarının səbəbini bilməyincə bütün həyatımın həsrəti və arzusu üzərindən qələm çəkirəm.

L u i z a. Məgər məhəbbətindən başqa sənin digər bir borcun yoxdurmu?

F e r d i n a n d (*onu qucaqlayır*). Mənim ən müqəddəs borcum sənin rahatlığındır.

L u i z a (*çox ciddi*). Onda sus və məni tək burax. Mən atam haqqında düşünməliyəm. Onun varı, yoxu yeganə bir qızı var, bu günlərdə isə onun 60 yaşı tamam olacaq, indi belə bir adamı prezidentin intiqamı gözləyir...

F e r d i n a n d (*onun sözünü kəsir*). Atanı da özümüzlə apararıq... Etiraz etmə, əzizim! Mən qiymətli şeylərimi pula çevirərəm, atamın adına borc da alaram. Qulduru qarət eləmək günah deyil. Onun bütün sərvəti vətənin halal puludur. Gecə – düz saat bir tamamda ekipaj buraya gələcək. Siz atanla o saatca yola çıxarsınız. Beləliklə, qaçıb gedərik.

L u i z a. Dalımca da sənin atanın lənətləri yağsın? Ağılsız! Qatil-lərin lənətləri belə nəticəsiz qalmır; göylərin intiqam pərisi çarxa çəkilmiş quldurların ağızından qopan lənətlərə belə qulaq asır, biz qaçqınları isə dalımızca yağan lənətlər bir kabus kimi dənizdən-dənizə qədər daban-dabana təqib edəcəkdir... Yox, sevgilim, əgər mən səni yalnız cinayət bahasına tutub saxlaya bilərəmsə, o zaman səni itirmək üçün də hələ məndə kifayət qədər qüvvə tapılar.

F e r d i n a n d (*hərəkətsiz halda dayanıb pıçıldayır*). Bunu doğru deyirsən?

L u i z a. İtirmək!.. Ah, bu nə qədər sonsuz qaranılıqla dolu bir fikirdir! Bu, o qədər dəhşətli bir fikirdir ki, o, ölməz ruhun qanadlarını qırır, səadətin parlaq boyalarını soldurur... Səni itirmək, Ferdinand! Lakin insan axı yalnız malik olduğu şeyi itirə bilər, sənin qəlbin isə mənsub olduğun zümrəndir. Demək, belə çıxır ki, mən o zümrənin müqəddəs sərvətinə əl uzadıram, ona görə mən can atıb göz dikdiyimdən titrəyə-titrəyə imtina edirəm.

F e r d i n a n d (*rəng alıb rəng verir və dodaqlarını çeynəyir*). İmtina edirsən?

L u i z a. Mənə bax, sevimli Valter! Dişlərini belə qəzəblə qıcırdatma! Qulaq as! Mən sənə nümunə göstərmək və bu nümunə ilə

sənə mərdlik aşılamaq istəyirəm. Mən sənə göstərmək istəyirəm ki, mən də qəhrəmanlığa qadirem. Mən yolunu azmış oğlu öz atasına qaytarmaq istəyirəm, mən cəmiyyətin əsaslarını sarsıda biləcək və əbədi dünya qaydalarını dağıdacaq bir ittifaqdan imtina etmək istəyirəm. Mən cinayətkaram. Mən qəlbimdə cəsəətli və ağılsız xəyallar bəslədim. Dərdim mənim üçün bir qisas oldu, indi sən gəl bu şirin və təsəlliverici aldanışı dağıtma – qoy mən özümü inandırım ki, özüm öz səadətimi qurban verdim... Sən məni bu təsəllidən də mi məhrum edəcəksən?

Dərin düşüncələrə dalmış F e r d i n a n d skripkanı əlinə alır,
calmaq istəyir, sonra qəzəb coşqunluğu içərisində telləri qırır,
musiqi alətini döşəməyə çırpıb sındırır
və bərkdən gülməyə başlayır.

Valter? Ey rəhmdil Allah! Sənə nə olub? Məyusluğa qapılma! Biz gərək möhkəm olaq, ayrılıq saati gəlib çatmışdır. Mənim əziz Valterim, mən sənin ürəyinə bələdəm. Sənin məhəbbətin həyat kimi canlı, kainat kimi nəhayətsizdir. Onu daha adlı-sanlı və daha ləyaqətli bir qıza bəxş elə, o zaman dünyanın ən xoşbəxt qadınları belə onda həsəd hissi oyada bilməzlər. (*Göz yaşlarını boğaraq*) Biz gərək sənislə görüşməyək. Şöhrətpərəst və aldanmış bir qız dörd divar arasında öz dərdinə aqlayar, onun göz yaşları heç kəsin ürəyini yumşaltmaz... Mənim gələcəyim boş və mənasızdır... Amma mən yenə də hərdən bir keçmişin solmuş çiçəklərinin ətrilə nəfəs alacağam. (*Üzünü kənara çevirərək, titrəyən əlini ona uzadır.*) Əlvida! Cənab fon Valter!

F e r d i n a n d (*donub qaldığı vəziyyətdən ayılıraq*). Mən vətəni tərk edirəm, Luiza. Sən mənimlə getməyəcəksənmi?

L u i z a (*otağın dərinliyinə çəkilib, əlləri ilə üzünü örtür*). Vicdanım mənə qalmaqı və izzirab çəkməyi əmr edir.

F e r d i n a n d. Yalan deyirsən, ilan! Səni başqa bir şey bura bağlayır.

L u i z a (*dərin bir izzirabla*). Əgər bu sizin ürəyinizə yüngüllük gətirirsə... belə düşünün.

F e r d i n a n d. Mənim məhəbbətimə bu soyuq mühakimələrinləmi cavab verirsən? Sən bu nağıllarla məni aldatmaq istəyirsən? Səni burada saxlayan təzə bir məşuqdur. Əgər mənim şübhələrim doğru çıxarsa, vay sənin də, onun da halına! (*Tez gedir.*)

BEŞİNCİ GƏLİŞ

L u i z a təkbaşına səssiz və hərəkətsiz bir halda kreslonun dalına söykənərək oturmuşdur, ayağa qalxıb qorxa-qorxa ətrafına baxır, bir neçə addım irəli gəlir.

L u i z a. Görəsən, nə üçün ata-anam gəlib çıxmadılar? Atam gedəndə də demişdi ki, bir neçə dəqiqədən sonra qayıdacaqdır, halbuki o vaxtdan bəri beş qorxunc saat keçmişdir. Görəsən, başına bir iş gəlməmişdir ki? Mənə nə olub, nə üçün belə ağır nəfəs alıram?

V u r m daxil olur, Luizanın gözünə görünmədən otağın uzaq yerində dayanır.

Yox, yəqin, mənə elə gəlir: qızmış qanım mənimlə acı zarafatlar eləyir... Ürəyimizə qorxu yuva salan kimi gözlərimizə hər küncdə bir kabus görünür.

ALTINCI GƏLİŞ

L u i z a, katib V u r m.

V u r m (*yaxın gəlir*). Axşamın xeyir, xanım qız!

L u i z a. İlahi! Bu kimdir? (*Ətrafına baxıb, katibi görür, qorxu içində geri çəkilir*). Odur, odur. Dəhşət içərisində görürəm ki, ürəyimə daman pis şeylər məni aldatmayıb. (*Nifrət dolu baxışlarla katibi gözdən keçirir.*) Siz prezidenti axtarırsınız? O getdi.

V u r m. Yox, xanım qız, mənə siz lazımsınız.

L u i z a. Elə isə qəribədir ki, siz bazar meydanına niyə getməmişiniz?

V u r m. Nə üçün məhz ora?

L u i z a. Nişanlınızı rüsvayçılıq dirəyindən açıb aparmaq üçün.

V u r m. Xanım Miller, sizin şübhələriniz əsassızdır...

L u i z a (*özünü saxlayaraq*). Siz nə istəyirsiniz?

V u r m. Məni sizin yanınıza atanız göndərmişdir.

L u i z a (*heyrlə*). Atam!.. O haradadır ki?

V u r m. Elə bir yerdədir ki, oradan məmnuniyyətlə çıxıb gedərdi...

L u i z a. Allah xatirinə, tez deyin görüm nə olub? Ürəyimə pis şeylər gəlir... Atam haradadır?

V u r m. Əgər çox bilmək istəyirsinizsə, həbsxanadadır.

L u i z a (*gözlərini göyə dikərək*). Bir zərbə daha! Bir də!.. Həbsxanada? Nə üçün həbsxanadadır?

V u r m. Hersoqun əmrinə görə.

L u i z a. Hersoqun?

V u r m. Zati-alilərinin simasında, əlahəzrəti təhqir etdiyi üçün.

L u i z a. Necə?.. Necə? Ey yeri, göyü yaradan Allah!

V u r m. Hersoq da onu bu səbəbə görə ağır cəzaya məhkum etmək niyyətindədir.

L u i z a. Bircə bu əskik idi! Bircə bu!.. Elədir, elədir, mənim qəlbimdə Ferdinanddan başqa müqəddəs tutduğum digər bir adam da var idi, mən isə onu qoruyub himayə edə bilmədim... Əlahəzrəti təhqir etmək? Ey ulu Tanrı! Mənim zəifləyən etiqadımı möhkəmlət, möhkəmlət!.. Bəs Ferdinand?

V u r m. Onun qarşısında iki yol var: ya ledi Milford, ya da ata lənətinə məruz qalıb, irsdən məhrum olmaq.

L u i z a. Belə könüllü azad intixaba nə söz ola bilər? Amma yenə də... Yenə də o, məndən xoşbəxtdir. Onun atası yoxdur, ona görə, kimi itirəcəkdir ki, digər tərəfdən, atasız olmaq da yaman dərdədir! Atam əlahəzrəti təhqir etdiyi üçün həbsə alınmışdır, sevgilim isə ya ledi Milford ilə evlənmişdir, ya da lənətlənib irsdən məhrum ediləcəkdir – belə bir vəziyyətdə adam istər-istəməz fikirləşməlidir. Alçaq hərəkətin özü də bir növ kamillikdir... Kamillikdirmi? Yox! Bu, hələ tam ölçü deyil... Anam haradadır?

V u r m. Fəhlə evində.

L u i z a (*acı bir təbəssümlə*). Səbir kasası dolub-daşdı, dolub-daşdı... İndi mən azadam. Artıq mənim heç bir şeyim yoxdur! Nə vəzi-fəm, nə göz yaşım, nə sevincim. İlahi qüvvələrə də heç bir etiqadım qalmadı. Bütün bunlar artıq mənə lazım deyil. (*Dəhşət içində susur.*) Bəlkə, sizdə daha başqa xəbərlər də var? Hamısını söyləyin. İndi mən hər şeyə qulaq asa bilərəm.

V u r m. Nə olubsa, bilirsiniz...

L u i z a. Lakin daha nələr olacağını bilmirəm! (*Sükut içində onu başdan-ayağa süzür.*) Sənə yazığım gəlir! Özünə çox qüssəli bir məşğələ seçmişən. Bu peşə sənin üzünə cənnət qapılarını açmayacaqdır. İnsanlara yamanlıq eləmək öz-özlüyündə dəhşətli bir işdir, lakin mənhus bir bayquş kimi onların üstünə uçmaq, bəd xəbərlər gətirmək,

qana döənən ürəklərin zərurətin dəmir milində necə titrədiyinə tamaşa eləmək, xristianların ilahi qüvvələrə olan etiqadlarını necə itirdiklərinə şahid olmaq daha dəhşətlidir... Yox, Allah eləməsin! Əgər sənin tökdürdüyün hər damla göz yaşı üçün sənə bir çəllək qızıl versəydilər belə, mən yenə də sənin yerində olmaq istəməzdim... Daha nə ola bilər?

V u r m. Bilmirəm.

L u i z a. Siz bilmək istəmirsiniz? Sizin gətirdiyiniz xəbər işıqdan gizləniib, insan səmindən qorxur, lakin baxışlarınızın ölü sükutunda qarşımda qara bir kabus ucalır... Daha nə ola bilər? İndicə dediniz ki, hersoq atama ağır cəza vermək niyyətindədir. Siz ağır cəza nəyə deyirsiniz?

V u r m. Daha heç bir şey xəbər almayıb!

L u i z a. Qulaq as! Sən, yaqın, cəlladın əli altında şagird olmusan. Yoxsa bu məhərət səndə haradandır ki, xırçıldayan oynaqları ağır-ağır və sərrast bir hərəkətlə dəmirə keçirirsən, sıxılan bir ürəyi axırıncı zərbənin intizarı ilə döyündürürsən? Mənim ata-anamı nə gözləyir? Sənin qımışib istehza ilə söylədiyin sözlərin arxasında ölüm dayanmışdır. Ürəyində nəyi gizləyirsən? Hamısını söylə! Bütün ölüm-saçan mərmilərini yağdır üstümə. Mənim atamı nə gözləyir?

V u r m. Kriminal prosesi.

L u i z a. Bu, nə deməkdir? Mən təhsilsiz, elmsiz bir qızam, sizin bu qəliz latın sözləriniz məni ancaq qorxudur. Kriminal prosesi nə deməkdir?

V u r m. Ölüm-dirim məhkəməsi.

L u i z a (*qəti*). Təşəkkür edirəm! (*Tez yan otağa keçir.*)

V u r m (*təşvişə düşərək*). Bu, nə deməkdir? Yoxsa, bu səfeh qız... Lənət şeytana! Birdən o... Gedim baxım... Axı mən ona cavab-dehəm. (*Ona tərəf gedir.*)

L u i z a (*üst paltarında çıxıb gəlir*). Bağışlayın, cənab katib! Mən otağı bağlamalıyam.

V u r m. Hara belə tələsirsiniz?

L u i z a. Hersoqun yanına. (*Getmək istəyir.*)

V u r m. Nə dediniz? Kimin yanına? (*Qorxu içində onu saxlamağa çalışır.*)

L u i z a. Hersoqun yanına. Hersoqun yanına. Məgər eşitmirsiniz? Mənim atamı ölüm-dirim məhkəməsinə vermək istəyən hersoqun yanına... Yox, o, istəməyə-istəməyə atamı mühakimə eləməyə

məcburdur. Çünki siz belə istəyirsiniz, alçaq canilər! Hersoqun isə bütün bu əlahəzrət təhqiri prosesindəki iştirakı yalnız ondan ibarətdir ki, o, öz yüksək titulu və knyaz imzasını hakimlərin ixtiyarına verir.

V u r m (*bərkdən gülərək*). Hersoqun yanına!

L u i z a. Bilirəm, siz niyə gülürsünüz, lakin mən mərhəmət ummuram, Allah eləməsin! Bilirəm ki, kor olub mənim fəryadlarımı dinləməyəcəklər... Deyirlər ki, hakimiyyət sahibləri hələ bu vaxta qədər müsibətin nə demək olduğunu anlaya bilmirlər və onlar bunu anlamaq da istəmirlər. Mən müsibətin nə olduğunu açıb hersoqa göstərəcəyəm, mən əzab içində qıvrılacağam ki, o, dərdin nə olduğunu görsün, mən ürək parçalayan iniltilərimlə onun qulaqlarını batıracağam, onda başa düşər ki, müsibət nə deməkdir? Bu tamaşadan sonra onun saçları biz-biz duranda, mən son dəfə olaraq bərkdən ona bağıracağam ki, əcəl saatında yer üzü allahlarının da sinəsinə xınlı çökür və axirət məhkəməsi kralları da, dilənçiləri də eyni bir ələkdən keçirəcək! (*Qapıya tərəf yönəlir.*)

V u r m (*acıqlı bir sevinc ilə*). Gedin, gedin! Siz bundan ağıllı bir şey düşünüb-daşına bilməzdiniz! Sizə getməyi məsləhət görürəm, söz verirəm ki, hersoq xahişinizi yerinə yetirəcək.

L u i z a (*birdən dayanır*). Nə dediniz? Siz mənə getməyi məsləhət görürsünüz? (*Tez geri qaydır.*) Ah, mən nə eləyirəm? Əgər bu adam mənə getməyi məsləhət görürsə, demək, burada nə isə qəbahətli bir şey var... Nə üçün siz güman edirsiniz ki, hersoq mənim xahişimi yerinə yetirəcək?

V u r m. Çünki o, bunu müftə eləməyəcək.

L u i z a. Müftə eləməyəcək? Yaxşılıq eləmək üçün o, nə qədər qiymət təyin edəcək?

V u r m. Belə qəşəng bir təmənnanın özü kifayət qədər yüksək bir qiymətdir.

L u i z a (*süst vəziyyətdən çıxaraq*). Ey qadir Allah!

V u r m. Atanızı xilas etmək üçün belə bir qiymətə, zənnimcə, gərək sizin gücünüz çatsın.

L u i z a (*özünü itirmiş halda otaqda gəzinir*). Bəli! Elədir! Sizin bütün bu yer üzünün hökəmlərini öz qəbahətləri ilə, elə bil, mələikə qılıncı vasitəsilə həqiqətdən mühafizə olunmuşlar... Ata, qoy Allah özü sənə rəhm eləsin! Qızın sənənin yolunda ölər, ancaq günah işləməz.

V u r m. Heç kəsdən kömək görməyən zavallı bir məhbus üçün

bu, tamamilə gözlənilməz bir cavab olacaq. O, mənə dedi: “Məni bu bəla girdabına Luizam salmışdır, Luizam da məni buradan çıxaracaqdır...” Cavabınızı, xanım qız, mən dərhal ona yetirərəm. (*Özünü elə göstərir ki, guya, çıxıb getmək istəyir.*)

L u i z a (*onun dalınca qaçıb Vurmu dayandırır*). Hara gedirsiniz? Dayanın!.. İnsanları dəlilik dərəcəsinə gətirib çıxarmaq istəyəndə, gör bu məlun iblis necə cəld tərənir... Atamı mən məhv elədim, gərək mən də onu xilas edim! Deyin, məsləhət görün, mən nə edə bilərəm, mən nə etməliyəm?

V u r m. Tək birçə çarə var.

L u i z a. Və bu – yeganə çarədirmi?

V u r m. Atanız da sizə məsləhət görür ki...

L u i z a. Atam da?.. O çarə nədir?

V u r m. Sizin üçün o asan bir şeydir.

L u i z a. Mənim üçün rüsvayçılıqdan ağır bir şey yoxdur.

V u r m. Sizdən birçə xahişimiz var: mayor azad olsun.

L u i z a. Mənə olan məhəbbətindən azad olsun!.. Siz məni ələmi salırsınız? Siz zorla mənim əlimdən alınmış bir şeyi, məndən almaq üçün icazə istəyirsiniz?

V u r m. İş bunda deyil, sevimli xanım qız, gərək mayor birinci olaraq, həm də könüllü surətdə geri çəkilsin!

L u i z a. O, bunu eləməz.

V u r m. Ola bilər. Lakin əgər bu yalnız sizdən asılı olmasaydı, sizin köməyiniz bizim nəyimizə lazım idi?

L u i z a. Axı onu nə ilə məndən üz döndərməyə vadar etmək olar?

V u r m. Gəlin tədbir tökək! Əyləşin!

L u i z a (*təlaş içində*). Sənin fikrin nədir?

V u r m. Əyləşin, yazın. Budur, qələm, kağız və mürəkkəb.

L u i z a (*son dərəcədə həyəcanlı oturur*). Mən nə yazmalıyam? Kimə yazmalıyam?

V u r m. Atanızın cəlladına yazmalısınız.

L u i z a. İnsan ürəyini didməkdə sənin nə qədər böyük məharətin var! (*Qələmi götürür.*)

V u r m (*diktə edir*). “Mərhəmətli cənab!..

L u i z a əli titrəyə-titrəyə yazır.

Əzab dolu üç gün... üç ağır gün keçmişdir ki, biz görüşməmişik”.

L u i z a (*təəccüblə qələmi atır*). Bu məktub kimədir?

V u r m. Atanızın cəlladına.

L u i z a. Aman Allah!

V u r m. “Bunların hamısına səbəb mayordur... O mayor ki... Arqus kimi bütün günü gözü mənim üstümdədir...”

L u i z a (*sıçrayıb ayağa qalxır*). Misli görünməmiş bir alçaqlıq! Məktub kimədir?

V u r m. Atanızın cəlladına.

L u i z a (*əllərini ovuşduraraq gəzinir*). Yox, yox, yox! İlahi, bu nə işgəncədir, mənə verirsən! Əgər bir insana qəzəbin keçibdirsə, ona insani cəza ver, nə üçün məni iki qorxunc uçurum arasında qoyursan? Nə üçün məni ölümün çəngəliyindən rüsvayçılığın ağuşuna atırsan? Nə üçün bu qanıçən iblisin mənim boynuma kəmənd keçirməsinə yol verirsən? Nə istəyirsiniz eləyin! Mən ölsəm də, yazmayacağam.

V u r m (*şlyapasını əlinə alır*). Özünüz bilərsiniz, xanım qız. Bu, tamamilə sizin öz ixtiyarınızdadır.

L u i z a. Mənim öz ixtiyarımdadır? Nə dediniz? Mənim öz ixtiyarımdadır?.. Sən gülürsən, azğın vəhşi! Bədbəxt bir adamı cəhənnəm girdabı üzərindən asaraq, ondan bir şey xahiş elə, sonra da xaincəsinə gülərək pıçıldı ki, bu, onun öz ixtiyarıdır... Ah, sən çox yaxşı bilirsən ki, bizim qohumluq sədəqətimizin bağlarını ürəyimizdən qoparmaq olmaz! Lakin artıq fərqi yoxdur. Gerisini deyin yazım! Mən artıq heç nəyə baxmıram. Cəhənnəmin fitnə-fəsadları qarşısında mən acizəm. (*Yenidən oturur.*)

V u r m. “Bütün günü Arqus kimi məni gözdən qoymur...” Yazdınız?

L u i z a. Gerisini, gerisini deyin!

V u r m. “Dünən prezident bizə gəlmişdi. Yazıq mayorun mənim namusumu necə qoruduğuna baxıb gülməmək çətin idi...”

L u i z a. Çox gözəl! Çox gözəl! Çox əla! Elə bu cür də davam edin!

V u r m. “Qəhqəhə çəkib gülməmək üçün mən özümü elə göstərdim ki, guya, ürəyim xarab olub, özümdən getdim...”

L u i z a. İlahi!

V u r m. “Lakin mən uzun müddət üzümə maska taxa bilmərəm... Bəli, bilmərəm... Axı mən nə vaxt bu mayordan yaxamı qurtaraçağam...”

Luiza (*dayanır, yazmur, ayağa qalxır, başını aşağı salır, elə bil, döşəmədən nə isə axtarır, otaqda gəzinir, sonra yenə oturub yazır*). “Mayordan yaxamı qurtaracağam...”

Vurm. “Sabah o, qulluqda olacaq... Mənim yanımdan nə vaxt çıxıb getdiyinə fikir verin, sonra sözləşdiyimiz yerə gəlin...” Yazdınız mı?

Luiza. Hamısını yazdım!

Vurm. “Sözləşdiyimiz yerə, sizi ürəkdən sevən Luizanın yanına”.

Luiza. Bircə ünvanı qalmışdır.

Vurm. “Cənab hofmarşal fon Kalba”.

Luiza. Ey məni yaradan! Bu qəbahətli sətirlər mənim ürəyimə nə qədər yaddır, bu ad da qulaqlarıma bir o qədər yabançıdır. (*Ayağa qalxır. Hərəkətsiz nəzərlərini məktuba dikir. Uzun bir sükutdan sonra onu katibə verir, zəif, məyus bir səslə*) Buyurun, mərhəmətli cənab. Mənim təmiz adım, Ferdinand, bütün həyatımın səadəti – indi bunlar hamısı sizin əlinizdədir... Mən artıq dilənçiyəm.

Vurm. Bəsdir, ruhdan düşməyin, sevimli xanım qız! Mən ürəkdən sizə acıyıram. Kim bilir? Bəlkə, baş tutdu... Mən bəzi şeylərə göz yuma bilərdim... Vallah düz deyirəm! Axı mənim sizə yazığım gəlir...

Luiza (*donuq və kəskin nəzərlərlə ona baxır*). Gerisini deməyin, mərhəmətli cənab, öz başınıza bəla açarsınız.

Vurm (*onun əlini öpmək istəyir*). Bu qəşəng ələ sahib olmaq üçün icazə istəsəm, pismi olar? Siz buna nə deyirsiniz, sevimli xanım qız!

Luiza (*məğrur və qəzəbli*). Onu deyirəm ki, elə birinci nikah gəcəsi səni boğardım, sonra isə məmnuniyyətlə özümü işgəncəli bir ölümə təslim edərdim. (*Qapıya tərəf gedir və tez geri qaydır.*) Hər şey bitib qurtardımı, mərhəmətli cənab? İndi mən azad bir quşam?

Vurm. Lap kiçik bir şey qalır, sevimli xanım qız! Siz mənimlə gedib and içəcəksiniz ki, bu məktubu öz arzunuzla könüllü olaraq yazmısınız.

Luiza. Aman Allah! Aman Allah! Sən şeytan əlinin əməli olan bir işə möhür basacaqsan?

Vurm onu aparır.

Dördüncü pərdə

BİRİNCİ GƏLİŞ

Prezidentin evində salon.
Ferdinand fon Valter əlində açıq
məktub bir qapıdan içəri girir, o biri
qapıdan xidmətçi daxil olur.

Ferdinand. Marşal bura gəlməmişdi?
Xidmətçi. Cənab mayor, cənab prezident sizi yanına çağırır!
Ferdinand. Lənət şeytana, mən səndən xəbər alıram, marşal
bura gəlməmişdimi?
Xidmətçi. Cənab-aliləri yuxarıda firon oynayır.
Ferdinand. Cənab-aliləri lap şeytanın özü ilə oynayırsa belə,
yənə də qoy zəhmət çəkib bura gəlsin!

Xidmətçi gedir.

İKİNCİ GƏLİŞ

Ferdinand tək, məktubu gözdən keçirir,
gah dəli kimi o yana-bu yana qaçır,
gah da yerində donub qalır.

Ferdinand. Ola bilməz! Ola bilməz! Ülvyyəət pərdəsi altında
iblis qəlbi gizlənə bilməz... Lakin yənə də... Lakin yənə də... Əgər
bütün mələklər dağ zirvələrindən uçub gələrək, o qızın məsumiyyə-
tinə zamin olsalar, əgər yer və göy, yaradılmış və yaradan, hamısı bir
yerdə onun məsumiyyətinə zamin olsalar, yənə də bu, onun xəttidir.
Bəşəriyyətin hələ şahid olmadığı görünməmiş dəhşətli bir saxtakar-
lıq!.. Bax elə buna görə o inad göstərib mənimlə qaçmaq istəmirdi!

Budur səbəbi, aman Allah! Artıq gözlərim açıldı, artıq hər şey mənə aydın oldu! Demək, buna görə o, mənim məhəbbətimdən imtina elədi, həm də elə fədakarlıqla imtina elədi ki, mən, az qala, mələk cildinə girmiş saxtakarlığına inanacaqdım! (*Karıxmış bir halda, otaqda vurnuxur, sonra yenə fikir içində dayanır.*) Məni bu qədər yaxşı tanıyırdı! Hisslərimin çılgınlığına, xəfif ürək titrəyişlərimə, atəşin coşqunluqlarıma ürəkdən səs verirmiş... Səsimdə güclə sezilən hər incə təbəddülatdan əhvalımın necə olduğunu hiss edib duyarmış, hər damla göz yaşından məni anlarmış, mənimlə birlikdə ehtirasın başgicəlləndirici zirvələrinə yüksəlmiş, qorxunc uçurumlardan məni himayə edib qoruyarmış... İlahi! İlahi! Demək, bunlar hamısı bir riyakarlıq imiş? Riyakarlıq! Ah, əgər yalan bu qədər məharətlə rəngdən-rəngə girməyi bacarırsa, nə üçün indiyə qədər heç bir şeytan göylər səltənətinə çıxıb bilməmişdir!.. Mən ona məhəbbətimizin təhlükədə olduğunu söyləyəndə nə qədər də, təbii olaraq, o riyakarın rəngi ağardı. Atamın qaba istehzalarını nə qədər böyük bir vüqar və ləyaqətlə rədd etdi! Halbuki qəlbinin dərinliklərində o, müqəssir olduğunu başa düşürmüş! Lakin o, riyakar həqiqət odu qarşısında imtahan verə bilərdimi? Yox, o davam gətirməyib özündən getdi. Ey yüksək hissiyyətli varlıq, sən indi nə cür dil töküüb danışacaqsan? Şiltaq gözəllərin də ürəkləri gedir. Elə isə, sən özünə bəraət qazandırmaq üçün nə deyəcəksən, ey məsum varlıq! Axı pozğun qadınlar da özlərindən gedirlər. O, mənə nə elədiyini bilir. O, mənim ürəyimi bütün çılpalığı ilə görmüşdür. Mən ilk öpüşdən qızardığım zaman, qəlbim gözlərimdə əks etmişdi. Məgər o dəqiqələrdə o, heç bir şey hiss eləmədimi? Bəlkə, öz məharəti üçün o, bir qürur hissi duyurmuş? Mən xoşbəxt dəli isə elə xəyal edirdim ki, o, bütün göyləri ehtiva eləmişdir, mən natəmiz arzularımı boğmuşdum, düşüncələrimdə yalnız əbədiyyət və o qız yaşayırdı. Aman Allah, o isə bu zaman heç bir şey hiss eləmərdi? İşlərinin yaxşı getdiyindən başqa heç bir şey başa düşmürdü? Öz cazibədarlığından başqa heç bir şey duymurdu? Ölüm və intiqam!.. Məni aldada bildiyindən başqa heç bir şey?

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Hofmarşal, Ferdinand.

Hofmarşal (*xırda addımlarla otaqda gəzərək*). Siz arzu eləmişsiniz ki, mənim əzizim...

Ferdinand (*öz-özünə*). Alçağın boğazını üzəsən! (*Bərkdən*) Bura baxın, marşal, siz parad zamanı, deyəsən, bu məktubu cibinizdən salmışınız; mən isə (*acı-acı gülərək*), xoşbəxtliyimdən onu tapmışam.

Hofmarşal. Nə danışırınsınız?

Ferdinand. Təsadüfi bir hadisə, Allah özü yetirib.

Hofmarşal. Siz məni qorxudursunuz, baron!

Ferdinand. Oxuyun! Oxuyun. (*Ondan uzaqlaşır.*) Əgər mən daha məşuq olmağa yaramıramsa, bəlkə, miyançılığa yaraya bilərəm.

Hofmarşal oxuyur, Ferdinand divara yaxınlaşıb bir cüt tapança götürür.

Hofmarşal (*məktubu masanın üstünə atıb qaçmaq istəyir*). Lənət şeytana!

Ferdinand (*onu geri sürüyür*). Tələsməyin, hörmətli marşal! Mənə elə gəlir ki, bu məktubda pis bir şey yoxdur. İndi isə onu tapanca mükafat lazımdır. (*Tapançaları göstərir.*)

Hofmarşal (*qorxu içində geri çəkilir*). Ağılnızı başınıza yığın, əzizim!

Ferdinand (*qorxunc bir səslə*). Sənin kimi bir alçağı o biri dünyaya göndərmək üçün başımda kifayət qədər aqlım var! (*Tapançanı onun əlinə verib, cib yaylığını çıxarır.*) Alın! Yaylıqdan yapışın! Onu mənə məşuqəm bağışlayıb!

Hofmarşal. Yaylıq məsafəsindən? Siz dəli olmusunuz! Bu haradan ağılnıza gəlib?

Ferdinand. O biri ucundan yapış, sənə deyirlər! Yoxsa güllən boşa çıxar, qorxaq! Gör bu qorxaq necə əsir! Sən gərək Allaha şükür eləyəsən ki, qorxaq, ömründə ilk dəfə olaraq sənin o boş başına bir şey dolacaq.

Hofmarşal qaçmaq istəyir.

Yerindən tərpənmə! Heç kəs sizi buradan buraxmayacaq. (*Qabağına keçib qapını bağlayır.*)

H o f m a r ş a l. Dayanın, baron, otaqdamı?

F e r d i n a n d. Yoxsa, bunun üçün səninlə şəhər kənarına çıxacaqdım? Burada, əzizim, daha çox gurultu qopar, bu da sənin həyatında ilk təsadüf olacaqdır ki, sən yüksək cəmiyyət içərisinə böyük bir səs-küy salacaqsan. Nişan al!

H o f m a r ş a l. *(alınını silir)*. Axı siz böyük gələcəyi olan gənc bir adamsınız, məgər həyatınız sizin üçün qiymətli deyilmi?

F e r d i n a n d. Nişan al, deyirlər sənə! Mənim artıq bu dünyada qalıb görəcəyim bir iş yoxdur.

H o f m a r ş a l. Mənim isə yaman çox işim var, əzizim!

F e r d i n a n d. Səninmi murdar! Səninmi? Əsl adamların getdikcə azaldığı yerlərdə bir tıxac vəzifəsi görmək üçünmi? Sancağa taxılmış qurd kimi bir anda yeddi dəfə bükülüb, yeddi dəfə açılmaq üçünmi? Hökmdarının qarnının nə vaxt və nə cür işlədiyini səliqə ilə yazıb qeyd eləmək və onun məsxərələrinə hədəf olmaq üçünmi? Eyni müvəffəqiyyətlə mən də səni əcaib bir köstəbək kimi hamıya göstərə bilərdim. O zaman sən günahların viyaltısı altında əl meymunu kimi atılıb-düşərdin, ağzında şey-şüy daşıyardın, dal ayaqların üstündə durardın və öz saray təlxəkliyinlə məyusluğa düşər olanları belə güldürə bilərdin.

H o f m a r ş a l. Elədir, kefiniz nə istəsə eləyərdim, əzizim, nə istəsəniz eləyərdim... Bircə bu tapançaları rədd eləyin!

F e r d i n a n d. Bir bu şeytan əməlindən törəyəyə tamaşa eləyin! Yaradılışın altıncı gününün bu rüsvayçılığına tamaşa qılın! Elə güman etmək olar ki, Allah onu yaratdıqdan sonra tübingenli kitab satıcısı yenidən nəşr eləmişdir!.. Yalnız heyif olsun, heyif olsun, o bir misqal beyinə ki, bu boş kəllədə yerləşmişdir! Bu bir misqal beyini götürüb meymunun beyninə əlavə etsən, bəlkə də, onun insan olması üçün elə bu kifayət edə bilərdi, indi isə yalnız insan ağılının ən xırdaca bir qəlpəsidir... Demək, indi mən bu miskin varlıq ilə onun məhəbbətini bölüşməliyəm? Bu dəhşətdir, bu, ağılasığan şey deyil! Bu gözəlçə tamaha salmaq üçün yox, əksinə, iştahı qaçıdırıb, aludəliyə ikrah eləmək üçün yaradılmışdır.

H o f m a r ş a l. Allah, sənə şükür! O, məzəlilik eləməyə başlayır.

F e r d i n a n d. Yox, mən ona toxunmayacağam! Biz ki hər cür həşəratı əzib tapdamırıq, demək, buna da dəyməmək olar. Onları gördükdə bəziləri ancaq çiyinlərini çəkib heyrət edirlər ki, göylər nə

qədər hikmətlidir: hətta bu cür həşəratı belə zir-zibil və tör-töküntü ilə də olsa yemləyir, edam yerində qarğa üçün xörək hazırlayır, saray xadimlərini taxt-tac sahiblərinin artıqları ilə doyuzdurur. Axır ki, qəza-qədərin cahanşümul iradəsinə haqq verməmək olmaz, çünki o, ruha malik olan varlıqlar arasında belə ilanları və zəhərli hörümçəkləri mizd ilə saxlayır ki, burada da zəhər ifraz eləyən tapılsın. Lakin qoy (*veni bir qəzəblə*) zəhərli həşərat sürünüb mənim çiçəyimim yaxınına gəlməsin, yoxsa mən onda (*marşalı tutub acıqlı-acıqlı silkələyir*) bax belə, bax belə, sağ yer qoymaram!

H o f m a r ş a l (*yavaşca ufuldayır*). İlahi! Mən yaxamı bundan necə qurtarım! Lap yüz mil uzağa, lap Paris yaxınlığındakı Bisetrə belə qaçardım, tək canım bunun əlindən qurtarsın!

F e r d i n a n d. Alçaq! Bəlkə, sən onu yoldan çıxarmısan! Alçaq! Qarşısında səcdə elədiyim o varlıqla, bəlkə, sən kef çəkmişən? (*Qəzəbli*) Bəlkə, mən özümü Allah bildiyim yerdə sən zinakarlıq eləmişən? (*Birdən-birə susur, sonra yenə təhdidlə*) Elə isə alçaq, yaxşısı budur, yüyür özünü cəhənnəmə at, yoxsa cənnətdə belə mənim qəzəbimdən yaxanı qurtarmayacaqsan! O qızla yaxınlığın çox dərinə gedibmi?

H o f m a r ş a l. Məni buraxın! Hamısını açıb sizə deyərəm!

F e r d i n a n d. O qızla əxlaqsızlıq eləmək, yəqin, başqaları ilə xəyali kaşanələr qurmaqdan daha nəşəlidir! Demək, o, sadəcə bir əxlaqsızdır, demək, o qondarma ruhi vüqar altında alçaqlıq, zahı məsumiyyət pərdəsi dalında isə zinakarlıq gizləni? (*Tapançanı marşalın ürəyinə dirəyir.*) Sən onunla yaxınlığında çoxmu dərinə getmiş-sən? Boynuna al, yoxsa tətiiyi çəkirəm!

H o f m a r ş a l. Heç bir yaxınlığım yoxdur, heç bir şey yoxdur! Bircə dəqiqə səbir eləyin, siz aldadılmışınız...

F e r d i n a n d. Sən bunu mənim yadıma da salırsan, yaramaz? Sən onunla çoxmu dərinə getmişən? Boynuna al, yoxsa axırındır!

H o f m a r ş a l. *Mon Dieu!* Aman Allah! Mən axı sizə deyirəm ki... mənə qulaq asın!.. Ata... doğma ata...

F e r d i n a n d (*özündən çıxaraq*). Öz qızını gətirib sənə ilişdirdi? Sən necə, o qızla çoxmu dərinə getmişən? Boynuna al, yoxsa səni öldürəcəyəm!

H o f m a r ş a l. Siz özünüzdən çıxmısınız, heç bir şey eşitmirsiniz. Mən o qızın heç üzünü də görməmişəm. Mən onunla tanış deyiləm. O qız haqqında heç bir təsəvvürə belə malik deyiləm.

Ferdinand (*geri çəkilir*). Sən onu görməmişən? Sən onunla tanış deyilsən? Onun haqqında heç bir təsəvvürə malik deyilsən? Luiza Miller sənin ucbatından məhv olmuşdur, sən isə heç nəfəsini dərmədən onu rədd eləyib boynundan atırsan? Rədd ol, alçaq! (*Tapança zərbəsi ilə onu vurur, itələyib otaqdan çıxarır.*) Sənin kimilər üçün bir çimdik bənt də heyifdir!

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Ferdinand (*üzündə müdhiş bir dərdin ifadəsi ilə uzun müddət susduqdan sonra*). Məhv oldum! Zavallı varlıq, mən də məhv oldum, sən də. Allah şahiddir ki, mən məhv olsam, sən də məhv olacaqsan... Ey kainatın hakimi! O qızı məndən istəmə! O qız mənimdir. Mən onun əvəzində bütün dünyanı sənə vermişəm, sənin bütün gözəl nemətlərindən imtina eləmişəm. O qızı mənim əlimdən alma!.. Ey kainatın hakimi, milyonlarla ürəklər səni imdada çağırır, mərhəmətli nəzərlərini onlara çevir, mən isə qoy öz bildiyim kimi hərəkət edim! (*Əllərini döşündə çarpazlayır, üzü vahiməli bir ifadə alır.*) Məgər hər şey hökmündə olan və hər şeyə sahib olan yaradan yalnız bir ruhdan, həm də onun yaratdıqları içərisində ən pisi olan bir ruhdan ayrılmaq istəməyəcəkmi? O qız mənimdir! Mən onun üçün Allah idim, indi isə iblis olacağam! (*Qorxunc baxışlarla bir nöqtəyə baxır.*) Bütün bu əbədiyyət boyu bədənlərimiz bir-birinə sarınmış halda, onunla bərabər Allahın lənət çarxından asılıb qalmaq... göz-gözə... saçlarımız başımızda biz-biz... boğuq iniltilərimiz bir-birinə qarışaraq... Mən isə yenə də ona şəfqətli sözlər deyirəm... Mən isə yenə də ona, onun andlarını təkrar edirəm. Aman Allah! Aman Allah! Bu, nə qədər dəhşətli, lakin əbədi bir nikah olacaq!.. (*Sürətli addımlarla qapıya tərəf gedir.*)

Prezident qabağına çıxır.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Prezident, Ferdinand.

Ferdinand (*geri çəkilir*). Ah! Ata!..

Prezident. Nə yaxşı oldu ki, sənə rast gəldim, oğlum! Mən sənə xoş bir xəbər verməyə gəlirdim, həm də bu xəbər sənənin üçün tamamilə gözlənilməz bir şeydir. Gəl əyləşək!

Ferdinand (*uzun zaman diqqətlə atasına baxır*). Atacan! (*Həyəcəndən özünü itirmiş halda atasına tərəf atılır, onun əlindən yapışır.*) Atacan! (*Atasının əlindən öpür, onun qarşısında diz çökür.*) Ah, atacan!

Prezident. Sənə nə olub, oğlum? Qalx! Əllərin od kimidir, əllərin əsir.

Ferdinand (*coşqun bir hissiyyata qapılaraq*). Nankorluğum üçün mənə bağışlayın, atacan! Mən pis adamam. Mən sizin mərhəmətinizi qiymətləndirə bilməmişəm! Siz mənə qarşı əsl bir ata qayğısı göstərdiniz... Ah, sizin gözləriniz çox şey görürmüş! Lakin artıq gecdir... Bağışlayın! Bağışlayın! Mənə xeyir-dua verin, atacan!

Prezident (*özünü elə göstərir ki, guya, bir şey başa düşmür*). Qalx ayağa, oğlum, bu gün sənə nə olub? Sən tapmacalarla danışırsan!

Ferdinand. Luiza Miller, atacan... Ah, siz insanları yaxşı tanıyırsınız!.. Sizin qəzəbiniz o zaman o qədər haqlı, o qədər nəcib, o qədər coşqun ata məhəbbəti ilə dolu idi ki... lakin bu coşqun atalıq hissi yanlış bir yol intixab eləmişdi... Luiza Miller...

Prezident. Özünü incitmə, oğlum! Mən öz qəddarlığıma lənət yağdırıram, mən səndən üzr istəməyə gəlmişəm.

Ferdinand. Məndən üzr istəməyə?.. Mənə lənətlər yağdırmaq lazımdır! Siz sərt rəftarınız ilə aqil idiniz. Siz öz qəddarlığınızla bir mələk kimi mərhəmətli idiniz. Luiza Miller, atacan...

Prezident. Sevimli, namuslu bir qızıdır. Etiraf edirəm ki, mən səhv eləyib onun haqqında pis fikirdə olmuşam. O, mənim hörmətimə layiqdir.

Ferdinand (*heyrat içində yerindən sıçrayır*). Necə? Siz də mi, atacan? Demək, siz də?.. Doğru deyilmi, ata, o, məsumiyyətin mücəssəməsidir? Onu sevmək isə o qədər təbiidir ki, atacan, elə deyilmi?

P r e z i d e n t. Onu sevməmək cinayətdir – desən, daha yaxşı olar.

F e r d i n a n d. Bu, ağlagəlməz dəhşətli bir şeydir!.. Siz axı ürək-
ləri bütün çılpəqlığı ilə görürsünüz! Həm də siz ona nifrət gözüylə
baxırdınız! Bu, dəhşətli bir riyakarlıqdır. Luiza Miller, atacan!..

P r e z i d e n t. Mənim qızım olmağa layıqdır. Onun məsumiy-
yəti mənim gözümdə əsil-nəsəbi, gözəlliyi isə sərvəti əvəz edər. Mənim
qayda-qanunlarım sənənin məhəbbətin qarşısında geri çəkilir... Bu
gündən etibarən qız sənindir!

F e r d i n a n d (*dəhşət içində otaqdan qaçıb gedir*). Ah, bu nə işdir,
bu nədir! Əlvəda, atacan! (*Qaçır.*)

P r e z i d e n t (*onun dalınca gedir*). Dayan! Dayan! Hara gedirsən?
(*Gedir.*)

ALTINCI GƏLİŞ

L e d i ilə Sofi daxil olurlar.

Ledi Milfordun evində zəngin döşənmiş bir zal.

L e d i. Sən o qızı gördünmü? O gələcəkmi?

S o f i. Bu dəqiqə gələr. Ev paltarında idi, tez paltarını dəyişib
gələcək.

L e d i. Mənə onun haqqında heç nə demə! Sus!.. O xoşbəxt
qız ilə, hissləri mənim ürəyimdə bu qədər dəhşətli həmahəng olan
o qızla görüşəcəyimi düşünəndə mən bir cinayətkar kimi titrəyirəm.
Sən onu dəvət edərkən, o, sənə nə cavab verdi?

S o f i. Görünür, o təəccüb elədi, fikrə getdi, gözlərini mənə
dikib susdu. Mən elə bilirdim ki, o, dərhal boyun qaçıracaq, lakin
o, qərribə bir ifadə ilə mənə baxıb dedi: “Mən özüm sabah sizin xanı-
mınızdan bunu rica etmək istəyirdim”.

L e d i (*həyəcan içində*). Məni tək burax, Sofi! Mənə yazığın gəlsin.
Əgər o, adi bir qadın olsa belə, mən qızarmalı olacağam, yox, əgər
qeyri-adi bir qadındırsa, demək, mən tamamilə məhv oldum.

S o f i. Miledi, bu gün siz heç də rəqibinizi qəbul edəcək əhvali-
ruhiyyədə deyilsiniz. Kim olduğunuzu unutmayın, öz adlı-sanlı nəs-
linizi, öz mənəsinizi, öz hökmünüzü yardıma çağırın! Qoy sizin
məğrur ürəyiniz məğrur gözəlliyinizə daha böyük əzəmət versin.

L e d i (*dalğın halda*). Bu axmaq qız orada nə səfəhləyir?

S o f i (*acıqlı*). Axı təsadüfi deyil ki, bu gün siz ən qiymətli brilyantlarınızı taxmısınız. Təsadüfi deyil ki, ən zinətli paltarlarınızı geymişiniz, qəbul otağınız nöqə-naiblə doludur, yazıq bir qızı, sadə bir meşşan qızını isə sarayınızın ən bəzəkli zalında qəbul edəcəksiniz?

L e d i (*dilxor bir halda, otaqda gəzinir*). Lənət şeytana! Bunu demək olmaz! Qadınlar həmişə çox iti bir nəzərlə qadın zəifliklərini görüb müşahidə edir! Gör mən nə qədər alçalmışam, nə qədər alçalmışam ki, belə bir həşərat da mənim ürəyimin içini görür!

K a m e r d i n e r (*daxil olur*). Mamzel Miller!..

L e d i (*Sofiyə*). Rədd ol! Çıx get!

S o f i ləngiyir.

(*Təhdid ilə*) Sənə demədimmi, rədd ol!

S o f i gedir.

(*Zalda gəzinərək*) Belə yaxşıdır! Bu çox yaxşıdır ki, belə həyəcanlıyam, mən elə bunu istəyirdim. (*Kamerdinerə*) Mamzeli bura çağırın!

K a m e r d i n e r gedir. L e d i taxtda oturur, məğrur
və eyni zamanda sərbəst bir görkəm alır.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

L u i z a Miller ürkək bir əda ilə daxil olub,
ledidən xeyli uzaqda dayanır. L e d i arxasını ona çevirib,
qarşıdakı güzgüdə diqqətlə onu gözdən keçirir. Sükut.

L u i z a. Nə buyurursunuz, xanım?

L e d i (*üzünü Luizaya çevirib, laqeyd və soyuq bir əda ilə onunla salamlaşır*).
A, siz buradasınız? Siz, yəqin ki, mamzel... mamzel... doğrudan,
sizin adınız nədir?

L u i z a (*bir az pərt*). Atamın adı Millerdir, siz isə onun qızını çağırtdırmısınız.

L e d i. Elədir! Elədir! Yadıma düşdü... yoxsul bir çalğıçı qızı, bu yaxınlarda sizin haqqınızda söhbət gedirdi. (*Bir qədər sükutdan sonra öz-özünə*) Çox sevimlidir, amma heç də gözəl deyil... (*Luizaya*) Yaxın

gəlin, əzizim! (*Öz-özünə*) Bu gözlər göz yaşının nə olduğunu bilirlər... Belə gözləri mən nə qədər sevirəm! (*Bərkdən*) Yaxın gəl, yaxın gəl!.. Bir az da yaxın gəl! Sevimli qız, sən, yəqin, məndən qorxursan?

L u i z a (*məğrur və qəti*). Yox, miledi, mən izdiham mühakiməsinə nifrət edirəm.

L e d i (*öz-özünə*). Buna bax, sən Allah... Görünür, onun təşəxxüsü buna da sirayət eləmişdir. (*Bərkdən*) Sizi mənə tövsiyə eləmişlər, mamzəl! Deyirlər, siz az-maz təlim-tərbiyə almısınız və özünüzü aparmağı bacarırsınız... Nə olar, mən buna inanmağa hazırım... Mən heç də sizin atəşin müdafiəçinizi yalançılıqda ifşa etmək istəməzdim.

L u i z a. Miledi, mənə himayəkar bir xanım tapmaq zəhmətini üstünə götürəcək heç bir kəsim yoxdur.

L e d i (*təkəbbürlü*). Kimin xatiri üçün o, zəhməti üstünə götürə bilərdi? Öz himayəsində olan üçün, yoxsa himayəkarı üçün?..

L u i z a. Mən bunu başa düşmürəm, xanım?

L e d i. Aha, bu qızın baxışları açıq olsa da, özü hiyləgərdir! Sizin adınız, gərək ki, Luizadır? İcazənizlə, bilmək olarmı, neçə yaşınız var?

L u i z a. On altı yaşım tamam olmuşdur.

L e d i (*yerindən sıçrayır*). Belə de! On altı yaş! Ehtirasın ilk çırpıntısı! Hələ heç kəsin əli dəyməmiş klavikord təqdim edən ilk təmiz səs – bundan cazibədar nə ola bilər? Əyləş! Sən mənim xoşuma gəlirsən, sevimli qız!.. Bu, onun da ilk eşqidir, eyni bir səhər şəfəqinin şüaları bir-birinə qovuşubsa, burada heyrət ediləcək heç bir şey yoxdur. (*Dostcasına onun əlindən yapışır.*) Yaxşı, əzizim, mən sənin səadətini quraram!.. Səadət özü tez uçub gedən şirin bir xəyaldan başqa bir şey deyil!.. (*Luizanın yanağını oxşayır.*) Mənim Sofim ərə gedir. Sən onun yerinə işləyərsən!.. On altı yaş! Bu, sox uzun davam edən bir şey deyil.

L u i z a (*hörmətlə onun əlini öpür*). Sizə çox minnətdaram, miledi, lakin mərhəmətinizdən imtina etməyə məcburam.

L e d i (*əsbiləşərək*). Bir buna baxın, nə təkəbbürlü xanımdır! Adətən, sizin zümrənizə mənsub olan qızlar ağaların yanında qulluqçu olmağı özləri üçün səadət hesab edirlər. Bəs siz, mənim əzizim, nəyə güvənirsiniz? Yoxsa, barmaqlarınız o qədər incədir ki, iş görə bilmir? Yaxud da sifətiniz göyçək olduğu üçün belə inadkarsınız?

L u i z a. Üzüm belə olduğu üçün mən təqsirkar deyiləm, xanım, zümrəm üçün də cavabdeh deyiləm.

L e d i. Bəlkə, sizə elə gəlir ki, həmişə cavan qalacaqsınız? Zavallı qız, kim sənə belə bir fikir aşılayıb? O, kim olursa olsun, həm səni, həm də özünü elə salıb gülmüşdür. Bu yanaqlardakı qızartı çox tez solacaq. Güzgüdə sənə möhkəm və davamlı görünən şey yalnız narın və qızılı rəngli bir tozdur ki, gec-tez pərəstişkarlarının əllrinə yapışacaq. Bəs onda biz nə edəcəyik?

L u i z a. Əgər pərəstişkarımız brilyantı yalnız onun qızıl çərçivəsi olduğu üçün almışsa, miledi, onda biz onun halına acımalı olacağıq.

L e d i (*özünü elə göstərir ki, guya, bu sözləri eşitmədi*). Sizin yaşda olan qızların həmişə iki güzgüsü olur: biri doğruçu güzgüdür, o birisi sizin dərdinizdən ölən, sizin üçün ah-zar edənlərin güzgüsüdür ki, bu ikinci güzgünün itaətkar iltifatı birincinin sərt həqiqətpərəstliyini bir az yumşaldır. Birinci güzgü çirkin çopuru olduğu kimi göstərir. “Yox, bu yalandır, bu simaya zəriflik bəxş edən çuxurlardır!” – deyə ikinci güzgü dərhal etiraz edir. Siz isə, sevimli qızlar, birinciyə yalnız ikinci ilə düz gəldiyi zaman inanırsınız və hər iki güzgünün şəhadəti başınızda qarmaqarışlıq yaradıcaya qədər gah birindən o birisinin yanına, gah da o birisindən bu birisinin yanına qaçırsınız. Nə üçün mənə elə baxırsınız?

L u i z a. Bağışlayın, xanım, sizin o parlaq və gözəl yaqutunuza yazığım gəldi. Əgər o bilsəydi ki, sahibəsi işvə-nazı belə kəskin mühakimə edir, yəqin ki, bundan inciyərdi.

L e d i (*qızararaq*). Yaxanızı gen çəkməyin, hiyləgər qız! Əgər siz öz zahirinizə güvənməsəydiniz, heç vaxt sizə təklif edilən yerdən boyun qaçırmazdınız, burada yaxşı ədalar öyrənər, yüksək cəmiyyəti yaxından görər, meşşan ədalarından xilas olardınız!

L u i z a. Meşşan məsumluğundan da, miledi?

L e d i. Boş sözdür! Əgər biz özümüz yol verməsək, heç bir şor-göz bizim haqqımızda pis xəyala düşə bilməz. Öz təmiz əxlaqla hərəkat edin, namusunuzu qoruyun! Ləyaqətinizi yerə salmayın, onda mən sizə söz verirəm ki, gəncliyiniz hər cür günah əməl qarşısında davam gətirəcək!

L u i z a. İzn verin, sizə inanmayım, xanım! Adlı-sanlı xanımların sarayları çox zaman ən açıq-saçıq əyləncələrin məskəni olur. Fağır bir çalğıcı qızında haradan elə möhkəm mətanət ola bilər ki, taun hökm sürdüyü bir yerə düşsə, xəstəliyin ona yoluxmasından belə qorxmaya! Ledi Milford üçün də onun vicdanını sancan bir əqrəbi

daima yanında saxlamağın nə mənası varmış, belə bir şeyə xərc tökmək, hər dəqiqə utanıb xəcalət çəkmək onun nəyinə gerekmiş? Sizinlə açıq danışırım, xanım. Bal məclislərinə gedərkən məni görmək sizə xoş gələ bilərmə? Evə qayıdarkən mənim hüzzurunuzda hazır olmağım, məgər sizin üçün dözülməz bir hal olmayacaqmı?.. Ah, yox, ah, yox, yaxşısı budur, qoy bizim aramızda yığın-yığın ölkələr dursun, qoy bizi dənizlər bir-birimizdən ayrı salsın!.. Özünüzü gözləyin! Miledi! Birdən ayrılmaq saati, yorğunluq dəqiqəsi gəlib çatar, peşmançılıq ilanları sinənizi didib-dağıtmağa başlar, o zaman kəninizin sifətində, vicdanın günahsız ruhlara bəxş etdiyi tələssiz bir sükunət ifadəsini görmək sizin üçün işgəncəyə çevrilməzmi? (*Bir addım geri çəkilir.*) Bir daha, xanım, rica edirəm, məni bağışlayın!

L e d i (*dərin daxili iztirablar içində otaqda gəzinir*). Bu sözləri onun mənə deməsi dəhşətdir! Üstəlik, onun haqlı olması daha dəhşətlidir. (*Luizaya yaxınlaşıb diqqətlə onun üzünə baxır.*) Yox, əzizim, sən mənə kələk gələ bilməzsən! Biz ümumi mühakimələrimizi belə hərərlə izhar etmirik. Bu öyüd-nəsihət vəzlərinin arxasında şəxsi mənafe gizlənir, özü də amansız bir mənafe, elə bu mənafe mənə qulluq eləməyi sənin gözlərin qarşısında qara boyalarla rəsm edir, elə bu mənafe sənə belə nitqlər söyləmək üçün ilham verir (*təhdidlə*), mən başa düşmək istəyirəm ki, səndə o mənafeni doğuran nədir?

L u i z a (*nəcib bir təmkinlə*). Yaxşı, birdən əgər bunu başa düşsəniz? Əgər nifrətlə vurulan bir təpik zərbəsi yaradanın özünü müdafiə etmək üçün neştər verdiyi zavallı bir qurdu oyadarsa? Mən sizin intiqamınızdan qorxmuram, miledi. Rüsəvayılığın dar ağacına doğru artıq qovulan bədbəxt, günahkar bir qızın itirəcəyi bir şeyi yoxdur. Müsibətim o qədər böyükdür ki, açıq danışmağım ona heç bir şey əlavə edə bilməz. (*Qısa bir sükutdan sonra çox ciddi.*) Siz məni alçaq qismətimin toz-torpağı içindən çıxarıb yüksəltmək niyyətindəsiniz. Mən bu qəribə mərhəmətə nə üçün layiq olduğumu düşünüb-daşınmaq istəmirəm. Mən sizdən yalnız sual etmək istəyirəm, miledi, nə üçün siz elə güman edirsiniz ki, mən o qədər axmağam ki, öz mənşəyim üçün xəcalət çəkə bilərəm? Siz nə haqq ilə mənim səadətimin yarıdıcısı olmağı öhdənizə götürürsünüz və məndən heç xəbər almağı da lazım bilmirsiniz ki, bu səadəti sizin əlinizdən qəbul etməyə razı olacağammı?.. Mən bu dünyanın sevincləri ilə əbədi olaraq vidalaşmışam. Mən səadətimin ötərgi olduğu fikrinə alışmışam. Nə üçün

indi siz yenidən mənə səadət sözünü xatırladırsınız?.. Əgər Tanrı belə öz nurlu simasını bütün məxluqdan gizlədib ki, israfillərin böyükləri onu görəkən dəhşətə gəlməsinlər və onların öz işıqları sönməyə qaralmasın, onda bəs nə üçün insanlar öz mərhəmətlərində bu qədər zalım olmaq istəyirlər? Nə üçün, miledi, sizin o adı çıxmış səadətinizin, müsibətin ona heyrət edib həsəd aparmasına bu qədər ehtiyacı var? Yoxsa, sizin xoşbəxtliyinizi məyusluq çərçivəsi haşiyələməlidir? Ah, mənə qafilə-cəhalətimdən məhrum eləməyin, yalnız odur hələ də mənə amansız tələm ilə bənişdirən!.. Xırda varlıq olan həşərat bir damla suda xoşbəxt yaşayır, nə qədər ki ona gəmi karvanlarının üzüb getdiyini və balinaların yaşadığı okean haqqında xəbər verməyiblər, bu bir damla su ona göylər səltənəti kimi görünər. Axı siz mənə səadət arzu edirsiniz? (*Bir müddət sükutdan sonra lediyə yaxınlaşır, dik onun üzünə baxıb xəbər alır.*) Siz özünüz necə, xoşbəxt-sinizmi, miledi?

L e d i tutularaq tez ondan uzaqlaşır,
L u i z a onun arxasınca gedir, əlini döşünə qoyur.

Yoxsa, qaçgınsız yaşayan bütün bu kübarlar kimi, sizin də ürəyiniz dərdsiz-qəmsizdir? Əgər biz ürəklərimizi və talelərimizi dəyişməli olsaydıq... əgər mən bir uşaq etimadı ilə... əgər mən... sizin vicdanınıza... əgər mən sizə öz anam kimi müraciət etsəydim... siz belə bir mübadiləni mənə məsləhət görərdinizmi?

L e d i (*sarsılaraq taxta yıxılır*). Bu eşidilməmiş, ağlasığmaz bir şeydir! Yox, qız, belə deyil, bu, səndə fitri bir vüqar deyil, bunu sənə atan da tələm edib bilməzdi, bu vüqarda qızgın gənclik nəfəsi duyulur. Gizlətmə! Mən başqa bir müəllimin səsinə eşidirəm.

L u i z a (*kəskin və nüfuzəddici bir nəzərlə onun gözlərinə baxır*). Mənə çox qəribə gəlir ki, miledi, siz ancaq indicə o müəllimin izinə düşmüşünüz, amma mənə qulluqçuluğa götürməyi daha əvvəl qət eləmişiniz.

L e d i (*yerindən sıçrayır*). Artıq buna dözmək olmaz! Səninlə gizlənməyə oynamaq mənasızdır. Elə isə mənə qulaq as! Mən onun kim olduğunu bilirəm, mən hər şeyi bilirəm, mən bilmək istədiyimdən də artıq bilirəm. (*Birdən-birə dayanır, sonra gedikcə daha çox qəzəblənir və nəhayət, lap özündən çıxır.*) Lakin hünərin var, zavallı varlıq, indi də onu sevməyə, yaxud onun tərəfindən sevilməyə cəsarət elə!.. Yox, mən nə danışırım? Onu düşünməyə, yaxud onu xəyalından keçirməyə belə cəsarət

elə!.. Qulaq as, zavallı, mən elə qüdrətliyəm ki, hər şeyə qadirem! Allaha and olsun, mən amansız ola bilərəm! Sən artıq məhv olmusan!

L u i z a (*qəti*). Əlbəttə, miledi, əgər siz onu məcbur eləsəniz ki, sizi sevsin, onda əbədi olaraq məhv olmuşam.

L e d i. Mən səni anlayıram... Lakin mənə onun məhəbbəti lazım deyil. Mən bu rüsvayçı ehtirasıma qalib gələcəyəm, öz qəlbimi boğacağam, sənin ürəyini isə qırıb şikəst edəcəyəm. Mən sizin aranızda qayalar yüksəldəcəyəm, uçurumlar açacağam, üfüqlərinizdən bir qisas ilahəsi kimi şığıyıb keçəcəyəm, siz öpüşmək istərkən adı caniləri qorxudan kabuslar kimi ürəyinizi vahimə ilə dolduracaq, sənin gənc və sağlam vücudun onun qolları arasında quruyaraq mumiya kimi ovulub töküləcək... Yadında saxla ki, zavallı varlıq, mən onunla xoşbəxt ola bilmərəmsə, səni də xoşbəxt olmağa qoymayacağam! Başqalarının səadətini dağıtmaq özü də bir səadətdir...

L u i z a. Siz artıq bu səadətdən məhrum olmusunuz, miledi. Özünüz ürəyinizə böhtan atmayın. Siz məni hədələdiyiniz bütün bu şeyləri mənim başıma yağdırmağa qadir deyilsiniz. Sizə heç bir yamanlıq eləməmiş, yalnız sizin kimi ürəyində eyni hisslər bəsləyən bir varlığa siz işgəncə verməyə qadir deyilsiniz, lakin bu atəşin çirpintiləri üçün mən sizi sevməyə hazırım, miledi.

L e d i (*özünü zorla saxlayır*). Mənə nə olub? Mən nə elədim? Nədə özümü ələ verdim? Kimin qarşısında özümü ələ verdim?.. Ah, Luiza, səndə ülvi, böyük, gözəl bir ürək var. Mən divanəni bağışla! Mən sənin başından bir tük əskik olmasına belə razı olmaram, əziz balam! De görüm, nə istəyirsən, tələb et! Mən səni qucağımda gəzdirərəm, sənin rəfiqən, sənin bacın olaram... Sən yoxsul bir ailədənsən... Bir bax! (*Üstündən bir neçə brilyant çıxarır.*) Mən bu qiymətli paltarlarımı, atları, ekipajları sataram... Nəyim varsa, hamısını sənə verərəm... Yalnız ondan üz döndər, ondan imtina elə!

L u i z a (*heyrat içində geri çəkilir*). Bu nədir, ürəyi qana dönmüş mənə istehzamı edir, yoxsa, doğrudanmı, mənə qarşı işlənən cinayətdə o, iştirak eləməmişdir? Ah, əgər belədirsə, onda mən hələ özümü bir qəhrəman kimi göstərə bilərəm və öz acizliyimi xidmət kimi qələmə verə bilərəm! (*Bir neçə saniyə fikrə gedir, sonra lediyə yaxınlaşır, onun əlindən tutur, gərgin diqqət və məna dolu nəzərlərini onun üzünə zilləyir.*) Götürün, qoy o sizin olsun, miledi!.. Mən onu, cəhənnəm qarmaqları ilə yaralı ürəyimdən qopardılmış o adamı könüllü olaraq sizə

verirəm... Siz, miledi, bəlkə də, özünüzdün xəbəriniz olmadan iki sevgilinin behiştini viran qoydunuz, siz Tanrı tərəfindən birləşdirilmiş iki qəlbi bir-birindən ayırdınız, Tanrı üçün sizin kimi əziz olan bir insan varlığını, sizin kimi sevinc üçün yaradılan bir varlığı, sizin kimi Tanrını mədh edən və artıq heç bir zaman mədh edə bilməyəcək bir varlığı ayağınız altında tapdadınız. Ledi! Bütün dünyanı idarə edən Allahın qulağına əzilən tırtılın axırını çırpıntısı belə gəlib çatır! Yaradan öz yaratdığı varlıqları necə öldürdüklərinə laqeyd baxa bilməz. İndi o, sizindir! İndi, Miledi, onu özünüzə götürün! Onun ağuşuna atılın! Onu mehrab qarşısına aparın! Lakin unutmayın ki, nikah əklili altında sizin dodaqlarınız öpüşlə birləşdiyi zaman, intihar etmiş bir qadının kabusu dərhal sizin aranızda yüksələcəkdir... Allah mənim günahımdan keçər... Mənim artıq başqa çarəm yoxdur! (*Qaçıb gedir.*)

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

L e d i, çaşqın və həyəcanlı bir halda, dayanıb hərəkətsiz nəzərlərini Luiza Millerin çıxıb getdiyi qapıya dikmişdir, o, uzun müddət özünə gələ bilmir.

L e d i. Bu nə idi? Bütün bunlar nə cür baş verdi? O bəxtiqara, aman Allah! O qızın ittiham qərarı kimi səslənən zəhmli sözləri hələ də qulağımı dırmalayır: “Götürün, qoy o, sizin olsun!” Kimi mənə verirsən, zavallı? Sonsuz ümitsizlik vəsiyyətinin dəhşəti ilə nəfəs alan ölümqabağı iniltilərinin hədiyyəsinimi? İlahi, İlahi! Yoxsa, mən o qədər alçalmışam, vüqarımın bütün taxtlarından elə böyük bir sürətlə aşağı yuvarlanmışam ki... İndi intizar hissi ilə gözləyirəm ki, mənimlə axırını ölüm-dirim vuruşuna girişmiş dilənçi bir qız nəcabət göstərüb mənə bir sədəqə atacaqdır? “Götürün, qoy sizin olsun!” O, bu sözləri elə bir ahənglə söylədi ki, həm də mənə elə bir nəzərlə baxdı ki... Ah, Emiliya, sənin cinsinə məxsus olan zəifliklərə ürəyində buna görəmi qalib gəlmişdin. Buna görəmi hörmətli və gözəl Britaniya qadını adını qazanmağa çalışırdın ki, sonra şan-şövkətinin zinətli kaşanələri sadə meşşan ailəsindən çıxmış adsız-sansız bir qızın yüksək isməti qarşısında davam gətirə bilməsin?.. Yox, ey talesiz, dikbaş qadın, yox!.. Emiliya Milfordu utandırmaq olar, lakin o heç vaxt rüsvayçılıq dərəcəsinə qədər alçala bilməz, mən bütün mətanətimi səfərbər edib

kənara çəkiləcəyəm. (*Əzəmətli bir əda ilə otaqda gəzişir.*) Elə isə, iztirab çəkən zəif qadın, uzaq ol məndən! Şirin xəyallar, məhəbbətin qızıl röyaları, başımdan dağılın! Bu gündən etibarən mənim yeganə rəhbərim alicənablıq olacaq!.. İki şeydən biri baş verəcək: ya bu sevgililər məhv olacaq, ya da ledi Milford cidd-cəhdlərinə son qoyaraq, həmişəlik olaraq hersoqun həyatından çəkiləcəkdir. (*Qısa bir sükutdan sonra, həyəcanla*) Qurtardı. Dəhşətli maneələr aradan qaldırıldı. Hersoqla aramızda bütün bağlar qırıldı, o dəli ehtiras da artıq ürəyimdən qoparılmışdır!.. İndi özümü sənin ağuşuna atıram, ey xeyirxahlıq! Peşman olmuş qızın Emiliyanı qəbul elə!.. Ah, bu saat ürəyim necə yaxşıdır! Birdən-birə gör necə yüngülləşdim, necə rahat nəfəs alıram!.. Batan günəş kimi indi mən əzəmətimin yüksək zirvəsindən şahənə bir sakitliklə aşağı enəcəyəm, şöhrətim isə məhəbbətimlə bir yerdə öləcəkdir. Bu məğrur sürgündə mənə yalnız ürəyim həmdəm olacaqdır. (*Qəti addımlarla yazı masasına yaxınlaşır.*) O sevimli gəncin sehrli cazibəsi ürəyimdə yenidən amansız mübarizəyə başlamamış, bu işi dərhal, elə bu saat qurtarmaq lazımdır. (*Oturub yazır.*)

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Ledi, kamerdiner, Sofi, sonra hofmarşal
və nəhayət, xidmətçilər.

K a m e r d i n e r. Hofmarşal fon Kalb hersoqun tapşırığı ilə gəlmişdir, qəbul otağında gözləyir.

L e d i (*həvəslə yazmağa davam edir*). İndi o tacdar marionetka yerindən dik atılacaq! Bəs necə! Bu, çox əyləncəli bir hoqqadır, hersoqun kəlləsi partlayacaq! Təsəvvür edirəm, saray qabyalayanları necə əl-ayağa düşəcəklər! Bütün ölkə bir-birinə dəyəcək.

K a m e r d i n e r v ə S o f i. Miledi, hofmarşal!..

L e d i (*geri çevrilir*). Kim? Nə olmuşdur?.. Daha yaxşı! Onun kimi-lər söz gəzdirmək üçün yaranmışlar... Çağırın bura gəlsin.

Kamerdiner gedir.

S o f i (*qorxa-qorxa lediyə yaxınlaşır*). Bağışlayın ki, sizi narahat edirəm, miledi...

L e d i daha artıq həvəslə yazmağa davam edir.

Luiza Miller özünü itirmiş halda, dəhlizdən qaçıb getdi... Sizin üzünüz yanır, miledi... Siz öz-özünüzlə danışırsınız.

L e d i yazmağa davam edir.

Mən qorxuram... Sizin aranızdan nə baş vermişdir?

H o f m a r ş a l daxil olub, ledi Milforda arxada min dəfə təzim edir, Ledi onu görmür, hofmarşal bunu görüb daha da yaxınlaşır, kreslonun dalında dayanır, Ledinin paltarının ucundan tutub öpür və qorxa-qorxa mızıldanır.

H o f m a r ş a l. Əlahəzrət!..

L e d i (*məktubun üstə qum səpir və yazdığını oxuyur*). O, əlbəttə, deyəcək ki, bu, mənim tərəfimdən böyük bir nankorluqdur... Mən kimsəsiz və təkbaşına qalmışdım. O, məni dilənçilikdən xilas etmişdi. Dilənçilikdən?.. İyrənc bir saziş! O haqq-hesabı cır at, məni yoldan çıxaran əlaqsiz! Çəkdiyim xəcalətin əbədi qızartısı o haqq-hesabı artıqlaması ilə ödəməkdədir.

H o f m a r ş a l (*hər tərəfdən ledi Milfordun başına hərləyirsə də, bir şey çıxmır*). Mən görürəm ki, siz xeyli pəjmürdəsiniz, miledi... Elə isə məcburam ki, cəsarət edəm... (*Çox hündürdən*) Əlahəzrət məni göndərdi ki, sizdən xəbər alım, miledi, bu gün axşam şəhər bağında şənlik düzəlsin, yoxsa alman komediyası verilsin?

L e d i (*gülərək ayağa qalxır*). Ya bu, ya o, mənim mələyim!.. Hələlik isə hersoqa çərəz olaraq bu məktubu aparıb təqdim edin. (*Sofiyə*) Sofi, de ki, atları qoşsunlar, mənim bütün xidmətçilərimi də bura çağır.

S o f i (*təlaş içində gəlir*). Allah sən saxla! Heç yaxşı əlamət deyill! Görəsən, bu, nə deməkdir!

H o f m a r ş a l. Siz həyəcan içindəsiniz, mənim möhtərəm xanımım!

L e d i. Elə isə sözlərində daha artıq həqiqət olar. Ura, cənab hofmarşal, mənim tutduğum yer boşalır! Miyançılar indi əl-qol açarlar. (*Hofmarşalın şübhəli nəzərlərlə kağıza baxdığını görərək*) Oxuyun, oxuyun! Mən bunu heç kəsdən gizlətmirəm.

H o f m a r ş a l bərkən oxuyur. Bu zaman ledi Milfordun xidmətçiləri səhnənin içəri hissəsində toplaşılar.

H o f m a r ş a l. “Mərhəmətli hökmdar! Siz o qədər ehtiyatsız oldunuz ki, bizim müqaviləmizi pozdunuz, indi artıq məni sizinlə bağlayan heç bir şey yoxdur. Ölkənin xoşbəxtliyi bizim əlaqəmizin birinci şərti idi. Bu aldanış üç il davam elədi. Nəhayət, gözlərimdəki pərdə düşdü. Təbəələrinizin göz yaşı ilə suvarılmış iltifatlarınız mən-də ikrah hissi doğurur. Artıq mütəqabil olaraq cavab verə bilməyə-cəyim məhəbbətinizi öz bədbəxt ölkənizə bəxş edin, qoy britaniyalı hersoginya sizə alman xalqına qarşı mərhəmətli olmağı öyrətsin! Bir saatdan sonra mən artıq xaricdə olacağam. İohanna Norfolk”.

B ü t ü n x i d m ə t ç i l ər (*heyvət içində pıçıldışırlar*). Xaricdə?

H o f m a r ş a l (*dəhşət içində məktubu masanın üstünə qoyur*). Mənim əziz və möhtərəm xanımım, Allah göstərməsin, Allah eləməsin! Belə bir məktuba görə nə onu yazanın, nə də onu aparıb verənin başı bədəninə sağ qalmaz.

L e d i. Bu, artıq sənin öz işindir, mənim ciyərpərəm. Təəssüf ki, mənə çox yaxşı məlumdur ki, başqalarının necə hərəkət etdik-lərini yada salanda sənin və sənin kimilərinin dilləri quruyur!.. Mən səninin yerinə olsaydım, bu kağızı quş ətinin paşetini içinə qoyardım ki, sonra əlahəzrət onu öz boşqabında tapsın.

H o f m a r ş a l. Ciel!¹ Bu nə dikbaşıqdır!.. Bircə ölçün, biçin, bircə düşünün, ledi, görün siz necə bir qəzəbə düçar ola bilərsiniz!

L e d i (*içəri toplaşmış xidmətçilərə müraciət edərək diqqətlə*). Siz məəttəl qalmısınız, dostlarım, qorxu içində bu müəmmmanın nə ilə qurtaraca-ğınə gözləyirsiniz... Mənə yaxın gəlin, əzizlərim!.. Siz mənə doğruluq və sədaqətlə xidmət etmisiniz, yalnız tamahkarlıq məqsədlə qullu-ğumda durmamısınız, mənə itaət etməyi özünüzə borc bilmisiniz, mənim iltifatım ilə iftixar etmisiniz. Ancaq, təəssüf ki, sizin fədakar-lığınızın xatirəsi mənim zəlalətimin xatirəsi ilə möhkəm surətdə bağlı olaraq qalacaq. Mənim ən qara günlərimin sizin üçün ən xoşbəxt günlər olduğunu düşünmək nə qədər qüssəlidir. (*Gözü yaşlı*) Mən sizi sərbəst buraxıram övladlarım!.. Ledi Milford artıq yoxdur, İohanna Norfolk isə sizi saxlamaq üçün çox yoxsuldur. Qoy mənim xəzinə-darım bu mücrədə olanların hamısını sizin aranızda bölsün. Saray hersoqa qalacaq. Sizin ən kasıbınız buradan xanımından dövlətli gedəcək. (*Əlini uzadır, xidmətçilər bir-birinin dalınca hərərətlə onun əlini öpürlər.*) Mənim əzizlərim, sizin hissələrinizə şərik oluram!.. Əlvida!

¹ Burada “lənət” mənasındadır.

Həmişəlik əlvida! (Özünü ələ alaraq) Budur, kareta da gəldi. (Onların arasından çıxıb qapıya tərəf gedir.)

H o f m a r ş a l onun yolunu kəsir.

Sən hələ buradasan, Allahın miskin bəndəsi?

H o f m a r ş a l (bütün bu vaxta qədər özünü itirmiş halda, məktuba baxa-baxa qalmışdı). Demək, mən belə bir məktubu əlahəzrətin əlinə verməliyəm!

L e d i. Bəli, Allahın miskin bəndəsi. Şəxsən əlahəzrətin öz əlinə verəcəksən. Və şəxsən əlahəzrətin qulağına çatdır ki, əgər mən ayaq-yalın gedib Loret monastırına çatmasam, onda mizd ilə qulluqçu duracağam ki, tək onunla olan əlaqəmin ləkəsi üzərimdən silinsin. (Tez gedir.)

Hamı böyük təlaş içində dağılır.

Beşinci pərdə

BİRİNCİ GƏLİŞ

Çalğıcının evində otaq. Axşam qaranlığı.

Luiza başını qolları üstünə qoyub hərəkətsiz halda, otağın ən qaranlıq küncündə oturmuşdur. Uzun və dərin bir sükut. Miller əlində fənər daxil olur, təlaş içində fənərin işığını otağın hər tərəfinə salır. Amma yenə də Luizanı görmür, sonra şlyapasını masanın üstünə, fənəri isə yerə qoyur.

Miller. Burada da yoxdur. Burada da yoxdur. Bütün künc-bucaqları gəzmişəm, bütün tanışlara baş çəkmişəm, bütün şəhər darvazaları ağzında soraqlaşmışam, heç kəs bilmir ki, balam haradadır. *(Bir müddət susduqdan sonra)* Səbir elə, yazıq, bədbəxt ata! Səhərə qədər gözlə! Bəlkə, səhər, mənim yeganə qızımı dalğalar vurub sahilə çıxarar... Aman Allah! Aman Allah! Bəlkə, mən ona həddindən artıq sitayiş edirdim. Lakin bu cəza da çox ağırdır... Bəli, çox ağır cəzadır, pərvərdigara! Mən şikayət eləmirəm, pərvərdigara, lakin verdiyin cəza çox ağırdır. *(Dərin bir məyusluq içində stulda oturur.)*

Luiza *(oturduğu küncdən)*. Elədir, yazıq qoca! Əvvəlcədən bu itkiyə alış!

Miller *(yerindən sıçrayır)*. Sənsənmi, mənim balam! Sənsən? Nə üçün qaranlıqda tək oturmusan?

Luiza. Yox, mən tək deyiləm. Ətrafımı sıx qaranlıq bürüdükdə ən əziz qonağım mənim yanıma gəlir.

Miller. Allah sənə rəhm eləsin! Yalnız ləkəli vicdan qurdu bayquşlarla bərabər oyaq qalır. Günahkarlar və əcinnələr işıqdan qorxurlar.

Luiza. Bir də əbədiyyət, ata, insan ruhu ilə münsifsiz həmsöhbət olan əbədiyyət.

Miller. Əziz balam! Əziz balam, sən nə danışırsan?

Luiza *(oturduğu küncdən çıxır)*. Mən ağır bir imtahandan çıxmışam. Allah mənə qüvvət verdi. İndi bu imtahan axıra çatmışdır. Biz qadınları

incə və zəif bir varlıq hesab edirlər. Buna inanma, ata. Biz hörümçək görəndə diksinirik, lakin ölüm gətirən dəhşəti təbəssümlə qəbul edirik, bunu yadında saxla, ata! Sənin Luizan şəndir.

Miller. Bilirsən, qızım, əgər hönkürüb ağlasaydın, bu daha yaxşı olardı. Mən onda sakit olardım.

Luiza. Mən ondan daha hiyləgər çıxacağam, ata! Mən o müstəbidin başını aldadacağam! Kin və qüdrət məhəbbət qədər hiyləgər və cəsur deyil, döşündə məşum ulduz olan o adam bunu bilmirdi... Ah, onlar şüura təsir edəndə min hiylə qururlar, ürəklə üz-üzə gəldikdə isə canilər dərhal dönüb axmaq olurlar!.. O ümid edir ki, and onun hiylə və yalanını möhkəmlədəcək. Lakin and yalnız dirilərin əl-qolunu bağlayır, ata, ölüm isə sirlərinin dəmir zəncirlərini belə əridir. Ferdinand başa düşür ki, Luiza ona sadıqdır. Rica edirəm, ata, bu kağızı ver! Zəhmət də olsa, qəbul elə!

Miller. Kimə qızım?

Luiza. Qəribə sualdır! Ona dair təkçə, yeganə bir fikir bütün sonsuzluğa və mənim ürəyimə sığışan şey deyil. Mən ondan başqa kimə yazı bilərəm ki?

Miller (*nigarançılıqla*). Bilirsənmi nə var, Luiza? Mən bu məktubu açacağam.

Luiza. Özün bil, ata! Ancaq sən orada yazılanlardan heç nə başa düşməyəcəksən. Orada həflər qıç olmuş meyitlər kimi uzanmışlar və yalnız məhəbbətin baxışları ilə canlana bilirlər.

Miller (*oxuyur*). “Səni aldatdılar, Ferdinand! Misilsiz bir alçaqlıq qəblərimizin ittifaqını pozdu, müdhiş bir and mənim ağızımı bağlamışdır, üstəlik sənin atan hər yerə öz casuslarını düzmüşdür. Əgər sənin cəsarətin çatsa, əziz sevgilim, mən elə üçüncü bir yer tanıyıram ki, orada heç bir and insanın əl-qolunu bağlamır və sənin atanın casuslarından heç biri oraya keçə bilməz!” (*Qoca başını məktubdan qaldırıb diqqətlə qızın gözlərinə baxır.*)

Luiza. Nə üçün mənə elə baxırsan, ata? Axıra qədər oxu!

Miller. “Lakin sən cəsarətli olmalısan, o zaman qaranlıq bir yol keçəcəksən, o yolu isə sənin Luizandan və Allahdan başqa heç kəs sənin üçün işıqlandıra bilməz. Sən bütün varlığınla yalnız məhəbbət olmalısan, yalnız məhəbbəti təmsil etməlisən, bütün ümidlərini, bütün qaynar ehtiraslarını tərk edərək, özünlə bərabər ürəyini götürməlisən. Əgər razısansa, Karmelid monastırının zəngi saat 12-ni

vuranda yola çıx. Yox, əgər ürək eləməsən, onda sənin mənsub olduğun cinsi müəyyən edən “güclü” sözünün üstündən qələm çək, çünki bir qız səni utandırır, xar eləmişdir”. (*Kağızı kənara qoyur, uzun müddət məyus və hərəkətsiz nəzərlərlə qarşısındakı bir nöqtəyə baxır, nəhayət, Luizaya tərəf dönür, yavaş və batqın bir səslə*) Bu üçüncü yer haradır, qızım?

L u i z a. Bilmirsən haradır? Doğrudanmı, bilmirsən, ata? Qəribədir! Mən o yeri dürüst göstərmişəm, Ferdinand mütləq o yeri tapar.

M i l l e r. Hm... Başa düşmürəm.

L u i z a. Bu saat mən o yer üçün şəfqətli bir ad tapa bilmirəm. Əgər mən o yeri qulağa gəlməyən bir adla adlandırsam, qorxmayın, ata! Bu yer... Ah, nə üçün adları məhəbbət ixtira eləməmişdir! Ən yaxşı adı məhəbbət o yerə verə bilərdi. Üçüncü yer, əziz atacığım!.. Qoyun sözümü axıra qədər deyim!.. Üçüncü yer – qəbirdir.

M i l l e r (*səndəyərk kresloya tərəf gedir*). Aman Allah!

L u i z a (*onun yanına gəlib, qoluna girir*). Qorxmayın, ata! Qorxu doğuran yalnız sözün özüdür. Sözü kənara atın, o zaman gözləriniz qarşısında nikah yatağı canlanacaq, səhər qızıl örtüyünü onun üstünə sərəcə, bahar onu əlvan dәмətləri ilə bəzəyəcəkdir. Yalnız böyük günahkarlar ölümü skelet adlandırma bilirlər, halbuki o, şəkillərdə təsvir edilən məhəbbət Allahı kimi gözəl, cazibədar, qırmızıyanaqlı bir oğlan uşağıdır, lakin o, məkrli deyil, yox, o, sakit bir mələkdir: o, yorğun və pərişan ruha zamanın uçurumu üstündən keçməyə kömək edir, onun qarşısında əbədi gözəlliyin əfsanəvi kaşanəsini açır, sonra mehribanlıqla onu salamlayıb, yox olur.

M i l l e r. Sən nələr danışırsan, qızım? Sən özünü öldürmək istəyirsən?

L u i z a. Elə deyil, ata! Təqib edildiyim bu dünyadan çıxıb getmək, məni qüvvətlə özünə cəlb edən bir yerə keçmək məgər günahdırmı?

M i l l e r. İntihar ən ağır bir günahdır, əziz balam, yeganə bir günahdır ki, heç bir dua ilə o, adama bağışlanmır, o günahda ölüm ilə cinayət bir-birinə əl verir.

L u i z a (*süst halda*). Dəhşətlidir! Lakin bu bir anda baş verməyəcəkdir, mən özümü çaya ataram, ata, suyun dibinə gedənə qədər Allaha yalvararam ki, məni bağışlasın.

M i l l e r. Bu, oğurluğu boynuna alıb, oğurlanan şeyləri isə etibarlı bir yerdə gizlətmək kimi bir şeyə bənzəyir. Ah, qızım, qızım! Allahdan qorx, ona gülmə, indi o sənə hər vaxtkından daha artıq lazımdır. Ah,

sən onsuz da Allahdan çox uzaqlaşmısan! Sən dua oxumağı tamamilə unutmusan, odur ki, o rəhmdil də nəzərini sənin üzərindən götürüb!..

L u i z a. Demək, məhəbbət cinayətdir, ata!

M i l l e r. Tanrını sev, o zaman məhəbbət heç vaxt səni aparıb cinayətə çıxarmaz... Mənim yeganə qızım, sən mənim belimi sındırdın, kim bilir, bəlkə, mən daha heç ayağa qalxa bilməyəcəyəm... Yox, yox, daha demərəm. Görürəm, səni pərişan edirəm... Qızım, bayaq qəflətən ağızından o sözlər çıxdı... Elə bildim ki, burada təkəm. Sən hamısını eşitdin, indi nə üçün səndən gizlədim? Sən mənim büt kimi sitayiş elədiyim bir varlıq idin. Qulaq as, Luiza, əgər sən azacıq da olsa, öz atanı sevirənsən... Axı sən mənim üçün hər şey idin!.. Sən yalnız təkə özününkü deyilsən. Səninlə mən də hər şeyimi itirirəm. Bir bax, saçlarım ağarır. Sinnimin elə bir vaxtı gəlib çatıb ki, artıq biz atalara bir zamanlar övladlarımızın ürəyinə qoyduğumuz sərmayə lazım olur... Yoxsa, sən məni aldadaçaqsan, Luiza? Özlənlə bərabər atanın axırını var-yoxunu götürüb, yox olacaqsan?

L u i z a (*dərin rıqqətlə onun əlini öpür*). Yox, ata! Mən bu dünyanı sənə çox borclu olaraq tərk edəcəyəm, lakin əbədi həyata qovuşduğum o biri dünyada sənin borcunu artıqlaması ilə qaytaracağam.

M i l l e r. Yox, əziz balam, əvvəlcədən vəd eləmə! (*Təsirli və təntənəli*) Kim bilir, orada bir daha görüşəcəyikmi?.. Budur, sənin rəngin qaçdı! Luiza, özü bilir ki, o dünyada mən onun dalınca yetişə bilmərəm, axı mən özümü ora salmaq üçün çox da tələsmirəm.

L u i z a dəhşət içində onun ağışına atılır, o, qızını bərk-bərk bağrına basır.

(*Yalvararaq*) Ah, qızım, qızım! Günahkar qızım, bəlkə də, artıq məhv olmuş qızım! Atanın vəsiyyətinə qulaq as! Mən səni güdüb qoruya bilmərəm. Bıçağı əlindən alaram, toxuma iynəsini qaparsan. Zəhəri səndən gizlədərəm! Sən muncuq sapı ilə özünü boğarsan. Luiza, Luiza, əlimdən yalnız səni bu fikirdən daşıdırmaq gələr!.. Məgər qorxmursan ki, zamanla əbədiyyət arasındakı o müdhiş körpüyə çıxan kimi, sənin əlirisməz xəyalların dağılıb puç olacaqdır? Yoxsa, ulu Tanrı dərgahına yalan sözlə getməyə cürət edəcəksən? Günahkar gözlərin bu dünyaya məxsus zövqləri axtararkən: “Mən bura sənin xatirinə gəlmişəm, xudaya!” – deyə biləcəksənmi? Əgər birdən ruhunun səcdə elədiyi o fani büt, artıq sənin kimi vecsiz bir həşərat olan o mühakimə edənin ayaqları altında sürünərək, bu

qəti anda sənin vicdansız yalanının üstünü açarsa və bütün ümidləri boşa çıxmış səni təkbaşına Allahdan mərhəmət diləməyə vadar edərsə, çünki o bədbəxt özü də çox çətinliklə Allahdan özünə mərhəmət diləyəcəkdir – bəs onda? (*Bərkdən israrla*) Nə olsun, necə olsun, bədbəxt balam? (*Onu bərk-bərk bağrına basır, diqqətlə və nüfuzedici nəzərlərlə ona baxır, sonra birdən kənara çəkilir.*) Daha sənə deyəcək bir sözüm yoxdur... (*Sağ əlini qaldırır.*) Ey hökmdar, ey pərvərdigar! Mən bunun ruhu üçün artıq sənin qarşında cavabdeh deyiləm. (*Luizaya*) Nə istəyirsən elə! Özünü göyçək sevgilinə qurban ver, onda səni yoldan çıxarmış şeytan sevinər, mühafizəkar mələk isə səndən üz çevirər. Get! Bütün günahlarını üstünə götür, bu axırıncı və müdhiş günahı da götür, əgər yükün sənə yüngül görünə, onda onların üstünə mənim lənətlərimi də yüklə!.. Budur bıçaq!.. Sapla... Həm öz ürəyinə (*hıçqıraraq ağlayır və qapıya tərəf qaçır*), həm də atanın ürəyinə!

L u i z a (*yerindən sıçrayıb onun dalınca qaçır*). Atacan! Dayan! Ah, məhrabanlıq zalımlıqdan daha amansız, daha zülmkar olur! İndi mən nə edim? Daha dözə bilmirəm! Necə eləyim?

M i l l e r. Əgər sevgilinin öpüşləri səni atanın göz yaşlarından daha çox yandırarsa, onda öl!

L u i z a (*ağır daxili mübarizədən sonra olduqca qəti*). Ata! Budur əlim, sənə verirəm! Mən istəyirəm... aman Allah! Mən nə edirəm? Mən nə istəyirəm?.. And içirəm canına, ata!.. Kül olsun başıma, kül! Hamının qarşısında mən təqsirkaram... Qoy sən istəyən kimi olsun, ata!.. Allah şahiddir, bax!.. Belə... Ferdinanda aid axırıncı xatirəmi mən beləcə məhv edirəm! (*Məktubu cıvrır.*)

M i l l e r (*sevinədən özünü itirmiş halda onu qucaqlayır*). Mən öz qızımı tanıdım! Bax! Sevgilindən üz döndərdin, əvəzində atanı xoşbəxt elədin. (*Göz yaşları içində güllür və qızını qucaqlayır.*) Əziz balam, əziz balam! Yox, mən heç vaxt sənə layiq olmamışam! Bilmirəm, nə üçün mənim kimi pis bir adama Allah belə bir mələk bəxş eləmişdir!.. Luiza, mənim təsəllim!.. Tann!.. Mənim könül işlərindən o qədər də başım çıxmaz, lakin ürəkdən qoparılan məhəbbət nə qədər amansız ağrı doğurduğunu yaxşı bilirəm!

L u i z a. Ancaq bu ölkədən qaçaq, ata! Rəfiqələrimin mənə güldükləri, təmiz adımın ləkələndiyi bu şəhərdən baş götürüb qaçaq! Hər şey itirilmiş səadətimi mənə xatırlatdığı bu yerlərdən uzaq! Uzaq! Mümkün qədər uzaq!

Miller. Hara istəyirsən gedək, bala! Allahın kəramətindən hər yerdə taxıl yetişir, mənim musiqimi dinləmək üçün də Allah mənə həvəskarlar tapıb göndərər. Bəli, qoy hər şey alt-üst olsun, amma biz çıxıb gedərik! Mən sənin müsibətinin dastanını musiqiyə salıb bəstələ-rəm, mən ata məhəbbəti üçün öz ürəyini şikəst edən qızımın nəğ-məsini oxuyaram: bu ballada ilə biz qapı-qapı gəzərik, bu balladını eşidərkən göz yaşlı tökənlərin əlindən sədəqə almaq bizə ağır gəlməz.

İKİNCİ GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər və Ferdinand

Luiza (*birinci olaraq onu görür, qışqırub atasının qolları arasına atılır*). İlahi! Odur! Mən məhv oldum!

Miller. Hani? Kim?

Luiza (*dönüb mayoru göstərir və bərk-bərk atasına sığınır*). Odur! Bax, odur! Dön ora bax, ata! O, məni öldürməyə gəlmişdir!

Miller (*Ferdinandı görüb geri çəkilib*). Bu nədir? Siz buradasınız, baron?

Ferdinand yavaş-yavaş yaxınlaşır, Luizanın lap qabağında dayanır, diqqətli və ürəyə nüfuz edən nəzərlərini ona zilləyir.

Ferdinand (*bir qədər sükutdan sonra*). Qəflətən ələ keçmiş vic-dan, təşəkkür edirəm sənə! Sən dəhşətli bir etiraf elədin, həm də bu, ani və doğru bir etiraf oldu! Mənim işgəncəyə əl atmağım üçün ehtiyac qalmadı... Axsamınız xeyir, Miller!

Miller. Siz Allah, deyin, baron, bizdən nə istəyirsiniz, nə üçün gəlmisiniz? Sizin bu hücumunuzu nə ilə izah etmək olar?

Ferdinand. Əvvəllər bu evdə mənimlə görüşə qalan saniyə-ləri bir-bir sayırdılar, əvvəllər burada asta işləyən divar saatının ağırlıq daşlarında məni görmək həsrəti asılıb qalırdı, əvvəllər burada saat kəf-girinin mənim gəlişimi nə vaxt xəbər verəcəyini səbirsizliklə gözləyirdilər. Bəs indi nə üçün mənim gəlişim bu qədər gözlənilməz olmuşdur?

Miller. Gedin, gedin, baron! Əgər ürəyinizdə bir damla da olsa, mərhəmət qalmıssa, əgər, guya, o sevdiyinizi öldürmək istəmirsinizsə, qaçın gedin, baron, bir dəqiqə də olsun ləngiməyin! Siz mənim koma-mın qapısını açandan bəri Allahın xeyir-bərəkəti buradan kəsilmişdir.

Siz mənim evimə bəla gətirdiniz, əvvəllər isə bura sevinc və fərəhlə dolu idi. Bütün bunlar sizin üçün kifayət deyilmi? Sizinlə bu uğursuz tanışlığın yeganə balamın ürəyinə vurduğu yaraları mütləq qanatmaqımı istəyirsiniz?

Ferdinand. Siz əcaib adamsınız, ata! Mən sizin qızınıza yeni xoş bir xəbər gətirmişəm!

Miller. Yeni xoş ümidlər, sonra isə yenidən acı bir məyusluqmu? Yox, get! Sən həmişə fəlakət gətirirsən! Sənin üzünün ifadəsi yaxşı heç bir şey vəd eləmir.

Ferdinand. Axır ki, mən ən böyük arzuma çatdım. Məhəbbətimizin ən müdhiş maneəsi olan ledi Milford elə bu saatca xaricə getdi. Atam seçdiyim qızı bəyənilir. Tale bizə gülümsəyir. Səadət ulduzumuz ucalır. Mən öz vədimə sadıqəm. Bu saat öz nişanlığımı meh-rab qarşısına aparacağam.

Miller. Eşidirsənmi, qızım? Eşidirsənmi, o, sənin puç olmuş ümidlərinə necə istehza edir? Çox gözəl, davam edin, baron! Yoldan çıxaranın qaydası belədir, törətdiyiniz cinayət münasibətilə bütün bəlağətinizi işə salın!

Ferdinand. Sən elə bilirsən, mən zarafat edirəm? And olsun namusuma ki, yox! Sözlərim Luizanın məhəbbəti kimi doğru və dürüstdür, o, öz andlarına əməl elədiyi kimi, mən də öz sözümü eyni bir müqəddəslə yerinə yetirərəm, mən onun andlarından daha müqəddəs bir şey bilmirəm... Sən yenə də şübhə edirsən? Mənim gözəl rəfiqəmin yanaqlarında hələ də səadət qızartıları alışıb-yanmır? Qəribə işdir? Əgər burada həqiqətə heç bir qiymət verilmirsə, demək, yalan bu evdə ən çox işlənən bir sikkədir. Siz mənim sözlərimə inanmırsınız? Elə isə bu yazılı dəlilə inanarsınız! *(Luizanın hofmarşala yazdığı məktubu onun üstünə atır.)*

Luiza məktubu açır, sifəti meyt rəngi alır, huşunu itirib yıxılır.

Miller *(bunu görməyərək mayora)*. Bu, nə deməkdir, baron! Mən sizi başa düşmürəm.

Ferdinand *(onu Luizanın yanına aparır)*. Amma qızın məni çox yaxşı başa düşdü.

Miller *(qızının üstünə əyilir)*. Aman Allah! Qızım!

Ferdinand. Gör rəngi necə ağarmışdır!.. Bax, indi sənin qızın mənim xoşuma gəlir! Sənin dindar və ismətli qızın heç vaxt indiki kimi,

üzünə ölüm tozu qonduğu bu dəqiqələrdəki qədər gözəl olmamışdır. Hər cür yalanın üzdəki parıltısını silən məhşər gününün nəfəsi, yer üzündəki pak ruhları belə aldadan bu böyük ustadın üzündəki boyanı da artıq silmişdir. Bu, onun üzünün ən gözəl ifadəsidir! İlk dəfədir ki, qarşımda onun əsl simasını görürəm! Qoy onu öpüm. (*Əyilmək istəyir.*)

M i l l e r. Geri çək! Rədd ol! Mənim ata ürəyimin yarasını təzədən qanatma, oğlan! Mən onu sənənin nəvəzişlərindən qoruya bilmədim, lakin onu sənənin təhqirlərindən qorumağa gücüm çatır.

F e r d i n a n d. Əl çək məndən, tənqə gətirmə məni, qoca! Mənim sənənlə işim yoxdur! Sən bu oyuna girişmə, çünki bu oyun artıq udulmuşdur! Amma, bəlkə, sən mənim güman etdiyimdən daha hiyləgərsən? Bəlkə, sən altmışillik təcrübənlə qızının eşq macəralarına kömək eləmişən, bəlkə, o hörmətli ağ saçlarını miyançı peşəsi ilə rüsvay etmişən. Ah, əgər belə deyilsə, onda uzan, öl, bədbəxt qoca! Hələ vaxt var. Sən hələ rahatca yatıb, şirin aldanişlarla özünə təsəlli verə bilərsən: “Mən xoşbəxt bir ata idim”. Bir an sonra isə sən bu zəhərli ilanı, bu cəhənnəm zəbanəsini sürünüb gəldiyi yerə tullayarsan, sən bu töhfənin özünə də, onu sənə göndərənə də lənət oxuyarsan, Allaha küfr yağdıra-yağdıra məzara gedərsən. (*Luizaya*) Cavab ver, bədbəxt! Bu məktubu sənmi yazmısan?

M i l l e r (*Luizanı saqındıraraq*). Qızım, sən Allah! Unutma! Yadırdan çıxmasın!

L u i z a. Ah, atacan, bu məktub!..

F e r d i n a n d. Öz ünvanına çatmamışdır? Təsadüfə min əhsən, o, elə işlər görmüşdür ki, onlar əlləməlik eləyən ağıl xəyalına belə gəlməmişdir, qiyamət günündə də o, bütün hikmət sahiblərinin fəndgirliyindən daha yaxşı özünə bəraət qazanacaqdır... Əlbəttə. Təsadüf!.. Allahın əmri olmadan bir sərçə belə yerə düşməz, elə isə nə üçün şeytanın üzündən pərdəni açmaq üçün təsadüf də öz məqamında, öz işini görməsin?.. Mən cavab gözləyirəm! Bu məktubu sənmi yazmısan?

M i l l e r (*Luizanın yanından ayrılmayaraq yalvarışla*). Cəsarətli ol, qızım! Cəsarətli ol! Bircə kəlmə de ki, “hə”, iş qurtarıb getsin.

F e r d i n a n d. Məzəlidir, gülməlidir! Atadır, amma o da aldadılmışdır! Hamı aldadılmışdır. Ona bax, hətta o vicdanını itirmişin belə bu axırıncı yalanı deməyə dili gəlmir! Ədalətli, mürüvvətli o pak və zəhmli yaradana and iç! Bu məktubu sənmi yazmısan?

L u i z a (*dərin daxili mübarizədən sonra, atasına intizarla baxaraq, qəti və möhkəm*). Bəli, mən yazmışam.

F e r d i n a n d (*dəhşətdən yerində donub qalır*). Luiza! Yox, vicdanıma and olsun ki, sən yalan deyirsən! Məsumiyyət özü belə işgəncələr altında heç bir zaman xəyalından keçməyən cinayətləri boynuna alır. Mən sualımı sənə çox kəskin şəkildə verdim. Doğru deyilmi, Luiza, mən səninlə çox kəskin danışdığım üçün sən bunu boynuna aldın?

L u i z a. Mən doğrudan olmuş bir işi etiraf elədim.

F e r d i n a n d. Yox, yox, ola bilməz, onu sən yazmamsan! Bu heç sənin xəttin deyil. Əgər səninki olsa belə, məgər xətti oxşatmaq ürəyi sındırmaqdan çətin bir işdirmi? Mənə doğrusunu söylə, Luiza!.. Yaxud, yox, yox, söyləmə! Desən, mən də məhv olaram... Yaxşı, yalan de, Luiza, yalan de! Əgər sən ən məsum bir mələk görkəmi ilə bu saat mənə yalan satsaydın, gözlərimi və qulaqlarımı inandıra bilsəydin, alçaqcasına ürəyimi aldada bilsəydin, həmin anda, Luiza, bütün həqiqət yer üzünü tərk edərdi, yaxşılıq isə yaltaq saray xadımləri kimi, əyilməz boynunu əyərdi! (*Qorxa-qorxa, titrək səslə*) Bu məktubu sənmi yazmısan?

L u i z a. Bəli, ədalətli və zəhmli yaradana and içirəm ki, mən yazmışam.

F e r d i n a n d (*bir müddət sükutdan sonra dərin bir məyusluqla*). Ah, qadın, qadın. İndi sən nə üzlə mənim qarşımda dayanmısan?! Bu üzlə sən behişt səadəti təklif eləsən də, əbədi işgəncəyə məhrum edilmişlər içərisində belə özünə alıcı tapa bilməzsən... Bilirdinmi, Luiza, sən mənim üçün nə idin? Yox! Ola bilməz! Sən bilmirdin ki, mənim üçün *hər şey idin!* Sanki, bu, miskin, heç bir mənası olmayan bir sözdür, lakin onu əbədiyyətin özünə belə sığışdırmaq olmaz. Bu sözdə yığın-yığın dünyalar öz orbitləri üzrə hərəkət edir... *Hər şey!* Bu sözlə cinayətkarcasına oynamaq?.. Dəhşət!

L u i z a. Siz mənim etirafımı dinlədiniz, cənab fon Valter. Mən özüm-özümü qınayıb günahımı boynuma almışam. İndi isə gedin! Sizə bu qədər əzablar verən bu evi tərk edin.

F e r d i n a n d. Yaxşı, yaxşı. Mən ki sakitəm!.. Deyirlər ki, üzərindən taun keçmiş o yerlər də sakitdir. Mən də eyni ilə eləyəm... (*Düşünərək*) Daha bir ricam var, Luiza... axırıncı ricamdır. Başım yanır, elə bil, qızdırma içindəyəm. Sərinlədici bir şey içmək istəyirəm. Zəhmət çək, mənə bir stəkan limonad gətir!

L u i z a gedir.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Ferdinand, Miller.

Uzun müddət hər ikisi susaraq, bu küncdən o küncə gəzinirlər.

Miller (*nəhayət, dayanıb, qəmli-qəmli mayora baxır*). Əziz baron, əgər desəm ki, mənim sizə çox yazığım gəlir, bəlkə, ürəyiniz bir az yüngülləşər?

Ferdinand. Bu barədə danışmayaq, Miller! (*Yenidən gəzinir.*) Miller, mən yadıma sala bilmirəm ki, sizin evinizə nə cür və nə münasibətlə gəlib çıxdım!

Miller. Nə münasibətlə, cənab mayor? Siz fleyta çalmaqı öyrənmək istəyirdiniz. Məgər yadınızdan çıxıb?

Ferdinand (*tez*). Elədir, mən sizin qızınızı gördüm! (*Sükut*) Siz öz sözlünüzün üstündə durmadınız, dostum! Siz mənə söz vermişdiniz ki, dərslərimiz təkliddə və sakit bir şəraitdə keçəcəkdir. Siz məni aldatdınız – siz mənə əqrəb satdınız. (*Millerin həyəcanlandığını görərək*) Eybi yoxdur, qoca, qəm yemə. (*Rıqqətə gələrək, onu qucaqlayır.*) Sənin heç bir təqsirin yoxdur!

Miller (*göz yaşlarını silir*). Allah özü görür!

Ferdinand (*ağır fikrə dalıb, yenidən otaqda gəzintməyə başlayır*). Allahın bizimlə oynadığı oyun nə qədər anlaşılmazdır, qəribə görünəcək qədər anlaşılmazdır. Çox zaman ən böyük ağırlıqlar gözəgörməyən ən incə saplardan asılıb qalır. Ah, əgər insan bilsəydi ki, bu meyvəni dadmaq o, ölümü qəbul edir! Bəli, əgər o bilsəydi ki!.. (*Tez-tez gəzinir, sonra böyük bir həyəcan içində Millerin qolundan yapışır.*) Qoca, fleyta çalmaq üçün mənə verdiyin o iki-üç dərs mənə çox baha oturdu!.. Əslində sən də bir şey qazanmırsan... Sən də itirirsən... Bəlkə də, bütün var-yoxunu itirirsən. (*Çaşqın bir halda, ondan uzaqlaşır.*) Fleyta çalmaq fikri uğursuz bir saatda mənim başıma düşmüşdür.

Miller (*həyəcanını gizlətməyə çalışaraq*). Qız çox yubandı, limonadı gətirib çıxarmadı... Gedim bir baxım... Bağışlayın mənə!..

Ferdinand. Tələsməli bir iş yoxdur, əziz Miller! (*Öz-özünə*) Ata üçün... Mənəmlə qalın! Heç bilmirəm, sizdən nə xəbər almaq istəyirdim? Hə! Luiza sizin yeganə qızınızdır? Ondan başqa uşağınız yoxdur ki?

Miller (*mehribanlıqla*). Ondan savayı mənim heç kimim yoxdur, baron... Mənə ondan başqa heç kəs lazım deyil də. Mənim ata ürəyimə hakim olmaq üçün belə bir qız, tamamilə kifayətdir. Ürəyimdə nə qədər məhəbbətim varsa, mən hamısını qızıma vermişəm.

Ferdinand (*qəlbinin dərinlərinə qədər sarsılır*). Ah!.. Zəhmət çəkin, əziz Miller, görün limonad necə oldu.

Miller gedir.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Ferdinand tək.

Ferdinand. Yeganə bir övlad!.. Bunu başa düşürsənmi, qatil! Yeganə bala, bu adamın bütün dünyada varı-yoxu çaldığı bir musiqi aləti, bir də yeganə qızıdır... İndi sən onu da qocanın əlindən almaq istəyirsən? Dilənçinin axırını qəpiyini onun əlindən almaq istəyirsən? Çolağın qoltuq ağacını sındırıb onun ayağının altına tullamaq istəyirsən. Bu, necə ola bilər? Mənim belə işə ürəyim gələrmimi? Budur, o, evə tələsir, səbirsizliklə istəkli qızının üzünü görmək istəyir, budur, o, içəri girir, ona heç vaxt xəyanət etməmiş son və yeganə ümidi – sevgili qızı isə xəbis bir niyyətlə tapdalanmış çiçək kimi solmuş, ölmüş, yerə sərilmişdir... Budur, o, qızının qarşısında dayanmışdır, yerində donub qalmışdır, nəfəsi sinəsində daralmışdır, heç bir şey görməyən nəzərləri birdən-birə onun üçün boşluğa çevrilmiş əbədiyyəti əbəs yerə qavramağa çalışır, Allahı axtarır, lakin artıq ona qovuşa bilmir, daha məlul və pərişan dönüb geri qayıdır... İlahi!.. İlahi!.. Axı mənim atamın da yeganə bir oğlu var... Yeganə bir oğlu var, lakin bu, onun sərvəti deyil... (*Sükut*) Bu nədir, mənə nə olub? O qocanın itirdiyi kimdir? Müqəddəs məhəbbət hissini oyuncağa döndərən bir qız atasını xoşbəxt edə bilərmi?.. Edə bilməz! Yox, edə bilməz. O, hələ öz doğma atasını da çalmamış, mən bu ilanın başını əzsəm, yaxşı iş görərəm.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Miller, Ferdinand.

Miller (*daxil olur*). Bu saat gətirərlər, baron! Yazıq qız oturub acı-acı ağlayır. O, limonadla bərabər göz yaşlarını da sizə verəcəkdir ki, içəsiniz.

Ferdinand. Tək göz yaşları olsaydı!.. Biz bayaq sizinlə musiqi haqqında danışırıdım, Miller. (*Pul kisəsini çıxarır.*) Mən hələ indiyə qədər sizə borcluyam.

Miller. Boş şeydir. Nə olsun! Eh, baron, qoyun qalsın! Siz mənə nə hesab edirsiniz? Sizdə borc batmaz, mənim xətrimə dəyməyin, bir də ki sizinlə axırıncı dəfə görüşmürük ki?

Ferdinand. Nə bilmək olar. Götürün, götürün! Allahın işini nə bilmək olar.

Miller (*gülürək*). Gör nə danışır! Ölüm barədə, baron, güman edirəm ki, siz sarıdan nigaran olub, qorxmağa lazım gəlməyəcək.

Ferdinand. Yox, qorxmağa bir şey var. Məgər siz bilmirsinizmi ki, gənclər də ölürlər, aldanmış ataların ölü doğulmuş ümidləri, puç olmuş xəyalları olan qızlar və oğlanlar da tələf olurlar? Xəstəlik və qocalığın təhdid eləmədiyi kəsləri çox zaman ani ildırım zərbələri öldürür... Sizin Luizanız da ölməz deyil!

Miller. Onu mənə Allah vermişdir.

Ferdinand. Sözümlü kəsməyin... Təkrar edirəm ki, o, ölməz deyil. Sizin üçün evinizin çırağı – qızınızdır. Siz bütün qəlbiniz, bütün varlığınıza qızınıza bağlanmışsınız. Bu, təhlükəli bir şeydir, Miller! Yalnız əli hər yerdən üzülmüş bir qumarbaz bütün var-yoxunu bir karta qoyur! Bütün varidatını bir gəmiyə yükləyən tacirə biz başıhavalı adam deyirik. Məsləhət görürəm ki, bu barədə fikirləşəsiniz... Nə üçün pulu götürmürsünüz?

Miller. Bu nədir, cənab? Bu ağzınacan dolu kisənin hamısını? Bu nədir belə, cənab-aliləri!

Ferdinand. Mənim borcumdur, başqa bir şey deyil! (*Pul kisəsini elə bərkdən masa üstünə fırladır ki, qızıl pullar masanın üstə səpələnir.*) Bu zibil mənim zəhləmi tökdü.

Miller (*heyrlə*). Allah, amandır! Gümüş belə səslənməz! (*Masa-ya yaxınlaşır, dəhşət içində*) Bu nədir? Baron, baron, siz Allah, siz Tanrı!

Sizi Allah saxlasın, baron. Bu nə işdir eləyirsiniz? Huşsuzluq, bax belə şeydir! (*Əllərini çırpır.*) Axı bunlar... Ya mənim başıma hava gəlib, ya da ki, bu... Allaha and olsun ki, lap əsl, xalis, saf qızıldır!.. Yoldan çıxartma məni, şeytan! Mən sən deyən deyiləm!

Ferdinand. Siz bu gün nə içmişiniz, köhnə, yoxsa təzə şərab?

Miller (*kobud*). Ah, sizə nə deyim! Bu nədir, yoxsa bunları görmürsünüz?.. Qızıldır!

Ferdinand. Nə olsun ki?

Miller. Lənət şeytana! Axı mən sizə ağzımda söz deyirəm, bütün müqəddəslərə and içirəm ki, bu qızıldır!

Ferdinand. Elədir, pis şey deyil!

Miller (*bir qədər susduqdan sonra ona yanaşır, qəti*). Cənab, mən sadə və açıqürəkli bir adamam; əgər siz məni çirkin bir işə çəkmək istəyirsinizsə... çünki yaxşı iş üçün adama bu qədər çox pul verməzlər...

Ferdinand (*riqqətlə*). Sakit olun, əziz Miller! Siz bu qədər çox pulu çoxdan öz namuslu əməyinizlə qazanmışsınız, sizin təmiz vicdanınızı satın almaq isə, Allah eləməsin, belə şey heç mənim ağılıma belə gəlməz!

Miller (*dəli kimi atılıb-düşür*). Demək, onlar mənimdir! Mənimdir! Allahın razılığı və Allahın əmri ilə! (*Qarıya tərəf gedib bağırır.*) Arvad! Qızım! Üra! Bura gəlin! (*Geri qaydır.*) Ey mərhəmətli Allah! Bu qədər böyük bir dövlət birdən-birə haradan mənim başıma yağdı? Nə eləmişəm ki, buna layiq görüldüm? Əvəzini nə ilə çıxacağam? Hə?

Ferdinand. Hər halda, musiqi dərsləri ilə yox, Miller! Bu pulları mən sizə (*susur, qüssə ilə*) xoşbəxt yuxularımın haqqı olaraq verirəm ki, qızınız tam üç aydır ki, o yuxularda mənim gözlərim qarşısında peyda olur.

Miller (*onun əlindən tutub bərk-bərk sıxır*). Cənab-aliləri, əgər siz adsız-sansız, sadə bir meşşan olsaydınız (*hərərətlə*) və mənim qızım sizi istəməseydi, mən öz əlimlə onun boğazını üzərdim! (*Pul kisəsinə yaxınlaşır, birdən-birə tutulur.*) İndi mənim hər şeyim var, sizin isə heç nəyiniz yoxdur... Demək, belə çıxır ki, mən yenə də öz səadətimdən imtina edirəm? Elə deyilmi?

Ferdinand. Narahat olmayın, dostum! Mən yola düşürəm, məskən salmaq istədiyim diyarda isə bu pullar işə keçmir.

Miller (*gözlərini qızla dikərək, böyük bir vəcd içində*). Demək, bunlar məndə qalacaqlar? Məndə? Heyif ki, siz gedirsiniz... Görərsiniz, mən necə lovğalanacağam, burnumu dik tutub gəzəcəyəm! (*Şlyapasını geyib, təkəbbürlə otaqda gəzinir.*) Yalnız ən zəngin evlərdə musiqi dərsi verəcəyəm, beş nömrəli “Üç kral” tütünü çəkəcəyəm... mən mən deyiləm, əgər o qəpik-quruş gəlirlərimin daşını atmasam! (*Qarıya tərəf gedir.*)

Ferdinand. Dayanın! Susun və pulları gizlədin! (*Aram-aram*) Bircə bu axşam susun. Mənim xatirim üçün bu gündən etibarən musiqi dərsi də verməyin.

Miller (*Ferdinandın jiletindən yapışır; gülər üzlə, daha artıq fərhlə*). Bəs qızım, cənab! (*Onu buraxır.*) Kişi üçün pul bir şey deyil – tüpür ona! Bir az kartof və çil qızartması mənə kifayət edir, yedim, qarnım doydum; bəsimdir, bax, bu pencəyi də öləne kimi əynimdə gəzdirməyə hazırım, bircə dirsekləri parıldamayaydı. Mənim üçün bu, boş şeydir. Ancaq qız uşağına bu nemətlər hamısı lazımdır! İndi elə hey mən onun gözlərinə baxacağam: ürəyindən nə keçdi – baş üstə!..

Ferdinand (*tez sözünü kəsir*). Susun! Ah, susun!

Miller (*daha da coşaraq*). İndi mənim qızım fransız dilini də, minuet rəqsini də, çalılıb-oxumağı da öyrənər, elə öyrənər ki, onun haqqında qəzetlərdə yazarlar. Təsəyi lap saray müşavirinin qızına yaraşan təsəklər kimi olar, gidebarridir-nədir, heç adını da yaxşı bilmirəm, qızımda ondan da olar, o zaman bütün əyalətdə çalğının qızından danışarlar!

Ferdinand (*dəhşətli bir həyəcan içində onun əlindən yapışır*). Bəsdir! Bəsdir! Allah xatirinə, susun! Bircə gün susun! Mən sizdən başqa bir minnətdarlıq tələb etmirəm.

ALTINCI GƏLİŞ

Əvvəlki şəxslər və Luiza əlində limonad.

Luiza (*stəkanı boşqabda mayora verir; səsi titrəyir, gözləri ağlamaqdan qızarmışdır*). Əgər şirnişi azdırsa, deyini!

Ferdinand (*stəkanı alıb, masanın üstə qoyur və cəld Millerə tərəf dönür*). Az qala, yadımdan çıxmışdı! Sizdən bir xahiş etmək olarmı, əziz Miller? Sizə kiçik bir zəhmət verəcəyəm.

Miller. Can-başla qulluğunuzda hazırım, nə buyurursunuz?

Ferdinand. Evdə məni axşam yeməyinə gözləyəcəklər. Mənim də əhvalım çox pisdir. Adamların içinə çıxması halda deyiləm. Xahiş edirəm, atamın yanına gedib, mənim əvəzimdən üzr istəyəsiniz.

Luiza (*qorxmuş halda, tez sözünü kəsir*). Yox, qoyun mən gedim!
Miller. Prezidentin yanına?

Ferdinand. Öz yanına getmək lazım deyil. Sizdən xahiş elədiyimi xidmətçilər otağındakı xidmətçilərin birinə söyləyin! Mənim tərəfimdən göndərilməyinizə sübut olaraq alın, bu da mənim saatım. Mən sizi burada gözlərəm... Cavab almamış gəlməyin.

Luiza (*bərk qorxaraq*). Mən gedə bilmərəm?

Ferdinand (*getməyə hazırlaşan Millerə*). Dayanın, hələ sözüm var. Bu məktub atama çatacaq, onu bu gün mənə bağlı olaraq verdilər... Bəlkə, burada da vacib bir şey var!.. Birdəfəlik elə bunu da verin.

Miller. Baş üstə, baron.

Luiza (*atasının qolundan asılır, qorxudan özünü itirmiş halda*). Ata, bunların hamısını mən çox asanlıqla yerinə yetirə bilərdim.

Miller. Gecə vaxtı, qızım, sən təkbəşinə hara gedəcəksən? (*Gedir.*)

Ferdinand. İşiq tut, Luiza, atan yolu görsün!

Luiza şamı götürüb atasını ötürməyə gedir. Ferdinand bu zaman masaya yaxınlaşıb, limonad stəkanına zəhər tökür.

İndi onun axır saati gəlib çatdı! Bəli, gəlib çatdı. İlahi qüvvələr bunun üçün mənə müdhiş icazəsini vermişdir. Allah məhkəməsi mənim tərəfimdədir, xilaskar mələk ondan üz döndərib getmişdir.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Ferdinand, Luiza.

Luiza əlində şam, ağır addımlarla qayıdıb gəlir, şamı masanın üstünə qoyur, fikirli halda gözünü yerə dikərək, mayordan uzaqda, səhnənin o başında dayanır, hərdənbir qorxa-qorxa çəpəki ona baxır. Ferdinand səhnənin o biri tərəfində dayanıb, düz öz qarşısına baxır. Bu gəlişdən əvvəl səhnədə uzun bir sükut davam edir.

Luiza. Əgər siz mənimlə birlikdə çalmaq istəsəniz, cənab fon Valter, mən həvəslə fortepiano qarşısında əyləşərdim. (*Fortepianonun qapağını qaldırır.*)

Ferdinand cavab vermir. Pauza.

Siz hələ mənə şahmatda udduğunuz bir oyunu borclusunuz. Udduğunuzun əvəzini çıxmaq istəmirsinizmi, cənab fon Valter!

Sükut.

Cənab fon Valter, mən sizə kisə tikməyi vəd eləmişdim... İndi onu tikməyə başlamışam... Naxışlarına baxmaq istəməzsinizmi?

Sükut.

Mən elə bədbəxtəm ki!

Ferdinand (*vəziyyətini dəyişmədən*). Ola bilər.

Luiza. Mən sizi yaxşı əyləndirə bilmirəm, cənab fon Valter. Lakin bu barədə mən təqsirkar deyiləm.

Ferdinand (*istehza ilə gülərək*). Ah, əlbəttə, bu, mənim axmaq təvazökarlığımıdır.

Luiza. Mən bilirdim ki, indi biz tək qala bilmərik. Daha keçib: siz atamı göndərəndə məni lap dəhşət aldı... Cənab fon Valter, mənə elə gəlir ki, indi bir-birimizin yanında olmaq hər ikimiz üçün çox ağır olacaq... İcazə verin, tanışlarımdan birini çağırım!

Ferdinand. Nə olar ki! Mən də özümünküləri gətirərəm.

Luiza (*təəccüblə ona baxır*). Cənab Fon Valter!..

Ferdinand (*olduqca acı-acı*). Belə bir vəziyyətdə bundan daha ağıllı bir şey düşünüb tapmaq olmazdı, vallah! Biz bu qüssəli due-timizi xoş bir saata çevirərək və qarşılıqlı iltifat mübadiləsi ilə məhəbbətin acı zarafatları üçün özümüzü mükafatlandırırıq.

Luiza. Siz nə isə şux bir əhvali-ruhiyyədəsiniz, cənab fon Valter!

Ferdinand. Mən bu gün elə şuluqçuyam ki, qorxuram bütün küçə uşaqları dalımca düşsünlər! Yox, həqiqət belədir, Luiza! Sənin nümunən çox sirayətedicidir. Mənim müəlliməm ol! Əbədi məhəbbətdən dəmvuranlar axmaqdırlar. Həmişə eyni şey adamın ürəyini vurur, müxtəliflik isə zövq-nəşənin yeganə mənbəyidir!.. Sən haqlısan, Luiza! Gəl itti faq bağlayaq, səninlə bu macəradan o macərəyə atılmaq, gah bu bataqlıqda, gah o bataqlıqda yuxılıb qalaq, hərəməz bir yanda veyillənək... Bəlkə, onda mən də itirdiyim rahatlığımı əyləncə evlərinin birində tapdım, bəlkə, bir-birimizə macal vermədiyimiz əyləncəli bir ötürmədən sonra biz iki qurumuş skelet kimi ikinci dəfə bir-birimizlə toqquşarıq, bu isə bizim hər ikimiz üçün son dərəcə xoş

və gözlənilməyən bir hadisə olar, sonra komediya qəhrəmanları kimi bir-birimizdə ailə bənzəyişləri görüb etiraf edərək ki, ikimiz də bir ananın törəməsiyik, o zaman ikrah və xəcalət hissi zərif məhəbbətin gücü çatmayıb yarada bilmədiyi bir ahəngi bərpa edər.

L u i z a. Ah, ey gənc!.. Sən onsuz da bədbəxtsən, nə üçün buna layiq olduğunu bir daha sübut eləməyə çalışırsan!

F e r d i n a n d (*qəzəblə dişləri arasından*). Mən bədbəxtəm? Bunu sənə kim dedi? Sən daş ürəkli qadınsan, sən itirab nə olduğunu bilmirsən, sən başqasının itirablarını necə başa düşə bilərsən?.. O deyir ki, mən bədbəxtəm? Əgər mən məzarda yatmış olsaydım belə, bu sözdən od tutub qəzəblənərdim! O, mənim bədbəxt olacağıma bilirmiş! Ona ölüm və əbədi işgəncə! Bilirmiş, amma yenə də mənə xəyanət eləmişdir... Qulaq as, əfi ilan! Sən hələ yalvarıb məndən əfv diləyə bilərdin, lakin indi özün-özünü məhv elədin! İndiyə qədər mən sənə işlədiyini cinayəti sadədilliyin ilə izah edə bilərdim: sənə qarşı duyduğum həqarət səni, az qala, intiqamımdan xilas edəcəkdir. (*Cəld stəkani masanın üstündən götürür.*) Demək, sən yelbeyin, axmaq bir qız deyilsən – demək, sən iblissən! (*İçir.*) Bu adsız limonad – eynilə sənənin ruhun kimidir. Dadına bax!

L u i z a. İlahi! Mən bu görüşdən əbəs yerə qorxmurdum!

F e r d i n a n d (*amiranə bir ahənglə*). Dadına bax!

L u i z a könülsüz halda stəkani götürüb içir.

O, stəkani ağzına aparan kimi,

F e r d i n a n d ın birdən-birə rəngi qaçır,

üzünü kənara çevirir və tələsik

otağın o biri başına çəkilir.

L u i z a. Limonad yaxşıdır.

F e r d i n a n d (*geri çevrilməyərək, dəhşət içində*). Nuş olsun!

L u i z a (*stəkani masanın üstə qoyur*). Ah, əgər bilsəydiniz ki, Valter, siz məni nə qədər zalımcasına təhqir edirsiniz!

F e r d i n a n d. Hm!

L u i z a. Vaxt gələr, Valter!..

F e r d i n a n d (*yenidən ona yaxınlaşır*). Ah, vaxt məsələsini biz həll edib qurtarmışıq!

L u i z a. Bu axşamın xatirəsi daş kimi ürəyinizdən asılıb qalar...

F e r d i n a n d (*özünə yer tapa bilmir, otaqda çırpınır, şərfini və şlyapasını çıxarıb atır*). Əlvida, xidmətim!

L u i z a. Aman Allah! Sizə nə oldu?
F e r d i n a n d. Mənə istidir, ürəyim darıxır... Bu cür bir az rahat
olar...

L u i z a. Limonad için! Limonad için! Ürəyinizi sərinlədər!
F e r d i n a n d. Elədir, o, məni əbədi olaraq soyudacaq!.. Bu
çənginin mərhəmətli ürəyi varmış. Əslində onlar hamısı belədir!

L u i z a (*atəşin bir məhəbbət coşqunluğu ilə ona tərəf atılır və onu qucaq-
lamaq istəyir*). Sən bunu öz Luizana deyirsən, Ferdinand?

F e r d i n a n d (*onu kənar edir*). Uzaq ol, uzaq ol! O rıqqətli və
xumar baxışlarını məndən uzaq elə! Mən o baxışların qarşısında
zəifləyirəm. Sən mənə o dəhşətli yırtıcı simanı göstər, ilan! Atıl üstü-
mə, sürünən rəzil həşərat! İyrənc buğumlarını açıb göstər, qıvrılıb
fəqərələrin üstə şahə qalx! Bir zamanlar cəhənnəm səni nə cür gör-
müşsə, bütün o eybəcərliyinlə özünü göstər! Yalnız bu mələk qiya-
fəsində görünmə! Artıq bu mələk qiyafəsi lazım deyil! Gecdir! Ya
mən səni bir ilan kimi əzəcəyəm, yaxud da ürəyimin ağrısından dəli
olacağam!.. Mənə rəhm elə!

L u i z a. Ah, nə üçün iş bu yerə gəlib çatdı!

F e r d i n a n d (*yandan ona baxır*). İlahi, heykəltərəşin əlindən çıx-
mış nə qədər misilsiz bir əsərdir! Kimin ağılına gələrdi... Axı bu, ada-
mın ağılına necə gələ bilərdi? (*Luizanın əlini tutub göyə qaldırır*.) Mən səni
cavabdeh kimi cavab verməyə çağırıram, xudaya, lakin yenə də
nə üçün axı sən öz zəhərini belə gözəl qablara tökmüsən? Bu mələk
mərhəməti ifadə edən sima arxasında qəbahət və günah nə cür
gizlənə bilər? Ağlasığan iş deyil!

L u i z a. Bütün bunları eşitmək və susmaq nə qədər ağırdır!

F e r d i n a n d. Hələ bu şirin, bu məlahətli səs... O tellər bu
qədər cazibəli səslənə bilərmidi? (*Məftun nəzərlərini Luizaya zilləyir*.) Gör
onda hər bir şey nə qədər gözəl, nə qədər kamil, nə qədər ilahi bir
harmoniya ilə doludur! Elə bil, Allah onu ilhamının ən yüksək anla-
rında yaratmışdır! Doğrudan, elə güman etmək olar ki, guya, kainat
yalnız ona görə əmələ gəlmişdir ki, xaliq həvəsə gələrek belə nadir
bir inci də yarada bilsin! Demək, Allah yalnız onun ruhunu yaradar-
kən səhlənkarlıq eləmişdir? Yoxsa, bu uğursuz eybəcər varlıq dün-
yaya eyibsiz gəlmişdir. (*Luizadan uzaqlaşır*.) Bəlkə də, yarıdan öz kəs-
kisi altından belə bir mələk çıxdığını görərək, öz səhvini düzəltmək
üçün ona ən fəna bir ürək vermişdir?

L u i z a. Ah, zalım inadkar! Allaha asi olub küfr danışmaq, ona öz başısoyuluğunu etiraf eləməkdən asan görünür.

F e r d i n a n d (*riqqətli bir hönkürtü ilə Luizanın qucağına atılır*). Bir daha, Luiza, bir daha, ilk dəfə öpüşdüyümüz gün sən “Ferdinand” deyər pıçıldadığını və yanan dodaqlarınla mənə ilk dəfə “sən” dediyin zaman olduğun kimi... Ah, o zaman mənə elə gəldi ki, o bir an, sanki, bir tumurcuqdur ki, içində bitib-tükənməyən sonsuz sevinclərin tumları vardır! O zaman əbədiyyət gözlərimiz qarşısında yaraşlıqlı bir may günü kimi cıvıldaırdı, qızıl əsrlər bər-bəzəkli gəlinlər kimi, xəyalımız önündən süzülüb gedirdi... O zaman mən xoşbəxt idim! Ah, Luiza, Luiza, Luiza, nə üçün sən mənə belə hərəket elədin?

L u i z a. Ağlayın, ağlayın, Valter! Mənim dərdimə yanın, ancaq məzəmmət etməyin, bu daha, ədalətli hərəket olar.

F e r d i n a n d. Sən səhv edirsən. Bu, o göz yaşları deyil, bir məlhəm kimi ürək yaraları üzərinə axan, ehtirasın dayanmış təkərini yenidən hərəketə gətirən o şəfaverici, ilıq şəh dənələri deyil. Bu xəsis soyuq damlalardır, bu – mənim məhəbbətimin ürəkləri donduran axırncı “əlvidasıdır”! (*Əlini onun başına qoyub, son dəracə təntənəli bir ifadə ilə.*) Bu, sənə ruhun üçün tökülən göz yaşlarıdır, bu göz yaşları onun üçündür ki, göylər mərhəmətini axıra qədər sənə bəxş etməyərək, öz yaratdığı ən gözəl məxluq ilə belə şiltəq rəftar elədi... Ah, bütün bu ilahi yaradılmış öz içərisində baş verən işlərdən sarsılaraq, gərək matəm qarasına bürünəydi! İnsanlar məhv olur, cənnətlər yox olur – bütün bunlar bizim üçün təzə şey deyil, lakin mələklər içərisində taun hökm sürdüyü zaman bütün təbiət də matəm elan etməlidir.

L u i z a. Məni ifrata vaxdirmayın, Valter! Məndəki mətanət başqa qadınlarınkindən az deyil, lakin yenə də mənim qəlbim insan gücündən yüksək olan sınaqlara davam gətirmək iqtidarında deyil. Daha bir söz, Valter, sonra isə ayrılacaq... Amansız taleyimiz ürəklərimizdə nə varsa, açıb bir-birimizə deməyə mane olur. Əgər ağızımı açmağa cəsəretim olsaydı, Valter, mən sənə elə şeylər danışardım ki... Elə şeylər ki... Lakin düşmən tale, məhəbbətimizi buxovladıq kimi, mənim ağızımı da bağlamışdır, ona görə indi sən mənə belə satqın bir qız kimi rəftar edirsən, mən isə buna dözməliyəm.

F e r d i n a n d. Sən özünü yaxşı hiss edirsənmi, Luiza?

L u i z a. Nə üçün soruşursan?

F e r d i n a n d. Əgər sən buradan bu yalan ilə getsəydin, mən sənin halına acıyırdım.

L u i z a. Valter, sizə and verirəm...

F e r d i n a n d (*böyük bir həyəcanla*). Yox! Yox!.. Belə bir intiqam iblisə layiq bir hərəkət olardı! Yox, Allah eləməsin, mən bunu o biri dünyaya keçirmək istəmirəm... Luiza!.. Sən marşalı sevirdinmi? Sən artıq bu otaqdan çıxmayacaqsan.

L u i z a. Nə istəyirsiniz soruşun. Mən daha sizə heç bir cavab verməyəcəyəm. (*Oturur.*)

F e r d i n a n d (*ciddi*). Luiza, öz əbədi ruhun haqda fikirləş!.. Sən marşalı sevirdinmi? Sən artıq bu otaqdan çıxmayacaqsan.

L u i z a. Mən daha sənə heç bir cavab verməyəcəyəm.

F e r d i n a n d (*dəhşətli bir təlaş içində onun qarşısında diz çökür*). Luiza, sən marşalı sevirdinmi? Bu şam yanıb qurtarmamış ulu Tanrı səni öz məhkəməsi qarşısına çağıracaq!

L u i z a (*dəhşət içində yerindən sıçrayır*). Aman Allah! Nədir? Doğrudan, halım nə yaman pisləşdi! (*Yenidən kresloya yıxılır.*)

F e r d i n a n d. Təsir etdi?.. Siz qadınlar başa bəlasınız, siz əbədi bir müəmmasınız! Sizin zəif əsəbləriniz insan cəmiyyətinin əsaslarını sarsıdan cinayətlərə davam gətirir, cüzi bir mərgmüs atımı isə sizi bu torpaq üzərinə sərir...

L u i z a. Zəhər! Zəhər! Aman, ey həzrəti-İsa!

F e r d i n a n d. Bəli, elədir. Sənin limonadına əcinnələr şəkər qatmışdı! Sən onu ölümün şərəfinə içdin.

L u i z a. Ölmək! Ölmək! Ey rəhmdil Tanrı! Limonadda zəhər varmış! Ölüm! İlahi, ey xilaskar Allah, mənim ruhumu xilas elə!

F e r d i n a n d. İndi ən əsas məsələ budur. Mən də onun üçün dua edirəm.

L u i z a. Bəs mənim anam? Bəs atam? İlahi, ey dünyanın xilaskarı! Mənim yazıq atam buna dözə bilməyəcək! Ah, mənə bir xilas yolu yoxdurmu? Bu qədər gənc ikən mənim üçün nicat yoxdurmu? Elə indi, bu saat oraya getməliyəm?

F e r d i n a n d. Sənin üçün nicat yoxdur – sən artıq bu saat oraya getməlisən. Narahat olma, biz bu səyahətə bir yerdə çıxacağıq.

L u i z a. Sən də mi, Ferdinand? Demək, zəhəri sən tökmüsən, Ferdinand? İlahi, onu əfv et! Ey rəhmdil Allah, onu əfv et! Ey rəhmdil Allah, onun bu günahından keç!

Ferdinand. Allahla öz haqq-hesabını qurtar, sən bu haqq-hesabı çox dolaşmışsın.

Luiza. Ferdinand! Ferdinand! Ah, artıq mən susmayacağam! Ölüm!.. Ölüm bütün andın yükünü bizim üzərimizdən götürür! Ferdinand! Nə yerdə, nə göydə səndən bədbəxt bir adam yoxdur. Mən! Günahsız ölürəm, Ferdinand!

Ferdinand (*qorxu içində*). O, nə dedi? Belə bir yola çıxan kəs, özü ilə bərabər yalan apara bilirmi?

Luiza. Mən yalan demirəm. Yox, yalan demirəm. Mən ömrümdə bircə dəfə yalan demişəm... Ah! Birdən-birə canıma nə yaman üşüt-mə gəldi!.. Hofmarşala o məktubu yazarkən mən yalan demişəm.

Ferdinand. Aha! Aha! Məktub, Allaha şükür! İndi bütün cəsarətim yenidən mənə qayıtdı.

Luiza (*dili tutulur, barmaqları qıc olur*). Bu məktub. Özünü ələ al, bu saat sən müdhiş bir etiraf eşidəcəksən... Əlimin yazdığını ürəyim lənətlənirdi... Bu məktubu mənə sən atan yazdırdı.

Ferdinand heykəl kimi hərəkətsiz dayanıb durur, nəhayət, uzun bir məzar sükutundan sonra, ildırım vurmuş kimi, yerə yığılır.

Bütün bunlar qəmli bir anlaşılmazlıqdır!.. Ferdinand!.. Məni məcbur elədilər... Bağışla!.. Sənin Luizan ölməyi daha üstün tutardı... Lakin atam... hələ qorxu... Onlar işlərini məharətlə gördülər...

Ferdinand (*dəhşət içində sıçrayıb ayağa qalxır*). Şükür Allaha ki, mən hələ zəhərin təsirini hiss eləmirəm! (*Qılıncını sıyırır.*)

Luiza (*getdikcə zəifləşərək yerə yığılır*). Ax! Sən nə eləmək istəyirsən? Axı o, sən atan andır...

Ferdinand (*qəzəbindən titrəyərək*). O qatildir və qatil atasıdır! Mən onu özüm ilə bərabər çəkib aparacağam, tək əbədi hakimin qəzəbi əsl müqəssirin başında partlasın. (*Qapıya tərəf cumur.*)

Luiza. Xilaskarımız ölərkən əfv etmişdir... Allah sizi hiyf etsin – səni də, onu da!.. (*Ölür.*)

Ferdinand (*onun üstünə yüyürür, can verən Luizanın axırıncı can çək-məsini görür, dərdinin sonsuz ağırları altında ölünün qarşısında üzüqoylu yerə səri-lir*). Dayan, tələsmə! Uçub getmə məndən, ey göylər mələyi! (*Onun əlini əlinə alır və dərhal buraxır.*) Əli soyuq və nəmdir. Ruhu artıq oradadır! (*Birdən qalxır.*) Ey Luizanın Allahı, mənə rəhm et! Qatillərin ən alçağına rəhm et! Bu, onun axırıncı duası idi!.. O, ölüm yatağında da belə gözəl

və füsunkardır! İntiqam mələyi, onun fağır görkəmindən riqqətə gəlib, ona rəhm eləmişdir... Onun mülayimliyi süni deyil, yoxsa ölüm onu silib aparardı. (*Sükut*) Lakin belə niyə? Nə üçün mən heç bir şey hiss eləmirəm? Yoxsa, gənclik qüvvəti davam gətirir? Əbəs cidd-cəhdidir! Fərqi yoxdur, mən tabe olmayacağam! (*Stəkani götürür.*)

AXIRINCI GƏLİŞ

Ferdinand, prezident, Vurm və xidmətçilər qorxu içində yüyürüb otağa girirlər, sonra Miller gəlir, o, özü ilə camaatı və polis nəfərlərini gətirir – onlar dal planda toplaşılar.

Prezident (*əlində məktub*). Oğlum, bu nə işdir? Mən heç vaxt inana bilmərəm...

Ferdinand (*stəkani onun ayağı altına atır*). Budur bax, qatill!

Prezident diksinib geri çəkilir.
Hamı öz yerində donub qalır.
Zəhmli bir sükut.

Prezident. Oğlum, bu nə işdir, sən mənim başıma gətirdin?

Ferdinand (*ona baxmayaraq*). Əlbəttə, mən gərək əvvəlcə döv-lət xadimindən xəbər alaydım ki, mənim hərəkətim onun oynadığı oyunu pozmaz ki!.. Siz mənim ürəyimdə qısqanclıq odunu alovlandıraraq, bizim ürəklərimizin ittifaqını pozmaq istədiniz, doğrusu, belə məkr və hiyləyə hey-rət etməmək olmaz! İşi yaxşı ölçüb-biçmişiniz. Lakin qəzəbdən kor olmuş məhəbbət necə olsa, yenə də taxta oynacaq deyil. O, kəndirə tabe ola bilməz.

Prezident (*özünü itirmiş halda ətrafdakıları gözdən keçirir*). Məgər burada bir adam yoxdurmu ki, təsəllisiz atanın halına ağlasın?

Miller (*səhnənin dalında qışqırır*). Buraxın mənə! Allah xatirinə! Buraxın!

Ferdinand. Bu qız – müqəddəsdir, siz onun üçün başqası qarşısında cavab verməli olacaqsınız. (*Qapıları taybatay açır.*)

Miller izdihamla və polis nəfərləri ilə bərabər içəri soxulur.

Miller (*dəhşət içində*). Əziz balam! Əziz balam! Zəhər! Mən eşitdim ki, burada kimsə zəhər içib! Qızım, haradasan?

Ferdinand (*onu prezidentlə Luizanın meyiti arasında qoyaraq*). Mənim təqsirim yoxdur. Ona təşəkkür et.

Miller (*qızının meyiti üstünə yıxılır*). Aman Allah!

Ferdinand. Ancaq ikicə kəlmə, ata! Onlar mənə ucuz başa gəlməyəcəklər. Mənim həyatım alçaqcasına qarət edilmişdir, onu siz qarət eləmişiniz. İndi mən Allahın hüzurunda dayanmış kimi titrəyirəm – axı mən heç vaxt cani olmamışdım. Əbədi həyatda mənim qismətim nə olursa olsun, sizinki başqa cür olacaq! Lakin mən indi qatiləm (*səsinə təhdidedici bir ifadə ilə ucaldaraq*), qatiləm, sən məndən tələb edə bilməzsən ki, ədalət hakiminin dərgahına mən bu yük ilə təkbəşinə gedim. Bu yükün ən böyük və ən müdhiş hissəsini mən təntənəli surətdə sənə üstünə yıxıram. Öz yükünü apara biləcəksən, yoxsa bilməyəcəksən – bu, artıq sənə öz işidir. (*Onu Luizanın yanına gətirir.*) Bax, cəllad! Öz hiylə və məkrinin dəhşətli bəhrəsindən ləzzət al! Bu əzabdan dəyişilmiş sifətdə sənə adın yazılmışdır, intiqam mələkləri onu oxuyacaqlar... Qoy onun kölgəsi sən yatağında şirin yuxuya gəldiyin zaman pərdəni açıb buz kimi soyuq əlini sənə uzatsın! Qoy onun kölgəsi sən ölərkən ruhunun qarşısında zahir olub, sənə axırıncı duanı kəssin! Qoy onun kölgəsi ölümlər dirilən zaman sənə qəbrin yanına gəlsin, sən Allah məhkəməsinə gəldiyin zaman da Allahın hüzurunda hazır olsun! (*Özündən gedir.*)

Xidmətçilər onu tuturlar.

Prezident (*dəhşət içində əlini göyə qaldırır*). Ey göylərin ədalətli hakimi, bu ruhlar üçün sənə qarşında mən cavabdeh deyiləm, bax bu cavabdehdir! (*Vurma tərəf yönəlir.*)

Vurm (*diksindir*). Mən?

Prezident. Sən, məlun! Sən, iblis! Sən mənə bu cinayətkar məsləhəti verdin! Bütün təqsirlər səndədir, mən yaxamı kənara çəkirəm.

Vurm. Bütün təqsir səndədir? (*İyrənc bir qəhqəhə çəkir.*) Məzəlidir! Çox məzəlidir. Heç olmasa, mən indi bildim ki, şeytanlar xidmət üçün necə təşəkkür etməyə qadirdirlər... Bütün təqsir səndədir, axmaq qəddar! Məgər o, mənim oğlum idi? Məgər mənim sənə əmr etməyə ixtiyarım vardı? Bütün təqsir səndədir? Həm də sən bunu mənə elə bir anda deyirsən ki, bu qızın təkcə görkəmindən mənim iliklərimə qədər soyuq işləyir? Demək, bütün təqsir mənim boynuma düşür? Qoy mən bu saat məhv olum, ancaq sən də mənimlə bərabər məhv

olacaqsan! Ey adamlar, ey camaat! Bütün küçələrdə car çəkin: “Qatil və cinayət!” Məhkəmə hakimlərini oyadin! Gözətçilər, qollarımı bağlayın! Məni buradan aparın! Mən elə sirlərin üstünü açacağam ki... Mənə qulaq asanların əti ürپəşəcək. (*Qarıya tərəf gedir.*)

P r e z i d e n t (*onu saxlayır*). Həddin nədir ki, sən belə bir şey edəsən, dəli!

V u r m (*əli ilə onun çiyinini döyəcləyir*). Çox yaxşı edəcəyəm, dostum! Mən dəli olmuşam – doğrudur; amma məni sən dəli eləmişən. Mən də özümü dəli kimi aparacağam... Səninlə qol-qola edəm kürsüsünə gedəcəyəm! Səninlə qol-qola cəhənnəmə gedəcəyəm. Sənin kimi bir alçaqla bir yerdə məhkum olacağım mənə ləzzət verir!

Vurmu aparırlar.

İndiyə qədər lal bir məyusluq içində başını Luizanın sinəsinə qoyaraq yıxılıb qalmış Miller birdən sıçrayıb, pul kisəsini mayorun ayağı altına atır.

M i l l e r. Zəhər verən, al! Bu da sənın murdar qızılın! Sən elə güman edirdin ki, bu pullarla mənim balamı satın ala bilərsən? (*Otaqdan çıxıb qaçır.*)

F e r d i n a n d (*qırıq bir səslə*). Onun dalınca qaçın, o, özündə deyil. Bu pulları ona verin... Bu, məndən ona müdhiş bir mükafatdır... Luiza! Luiza! Mən də gəlirəm!.. Əlvida!.. Qoyun mən bu məhrabın qarşısında ölüm!..

P r e z i d e n t (*ağır süstlükdən ayılaraq oğluna*). Oğlum, Ferdinand! Dərdindən beli əyilmiş atana bir nəzər belə salacaqsanmı?

Mayoru Luizanın yanına qoyurlar.

F e r d i n a n d. Mən öz son nəzərimi rəhmətil Allaha dikirəm.

P r e z i d e n t (*dözülməz bir əzab içində onun qarşısında diz çökür*). Həm yaranmış, həm də yaradan özü məni tərk edir. Sənin tək birçə baxışın – mənim axırıncı sevincim mənə qismət olmayacaqmı?

Ferdinand soyuyan taqətsiz əlini ona uzadır.

(*Prezident cəld bir hərəkətlə yerdən qalxır.*) O məni əfv etdi! (*Ətrafdakılara*) İndi məni tutun! (*Gözətçilərin müşayiəti altında gedir.*)

P ə r d ə

1884

MÜNDƏRİCAT

Ön söz (*Nəzakət Ağazadə*) 5

QAÇAQLAR
(*Tərcümə edəni: Mehdi Məmmədov*) 15

GENUYYADA FİESKONUN SUI-QƏSDİ
(*Tərcümə edəni: Hüseyin Şərifov*) 143

MƏKR VƏ MƏHƏBBƏT
(*Tərcümə edəni: Nigar Rəfibəyli*) 265

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSİKLƏRİ

Fridrix ŞİLLER

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

Çapa imzalanmışdır 14.09.2009. Format 60×90 $\frac{1}{16}$. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 23,5. Sifariş 149. Tiraj 7000.

“Şərq-Qərb” ASC-də çap olunmuşdur
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+994 12) 474-75-62
Faks: (+994 12) 470-18-49
e-mail: sharq.qarb@gmail.com